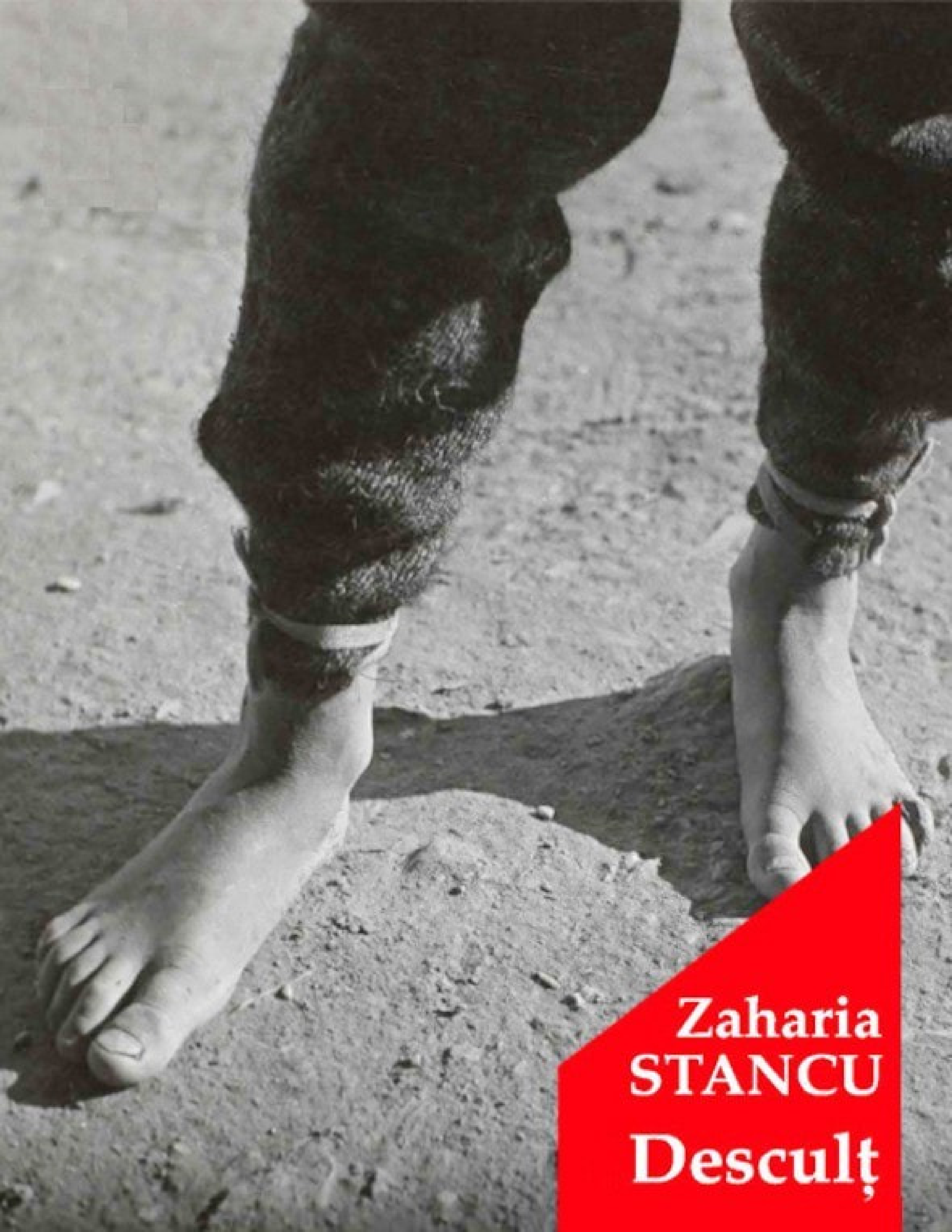

Zaharia
STANCU
Desculț

ZAHARIA STANCU

DESCULȚ

1948

I

Neamuri

— Tudoreee… Deschide poarta!…

Pe tata îl cheamă Tudor. Dar el rareori se află acasă.

Cum auzeam strigând, săream la poartă. Fuioare de aburi scoteau pe nări telegarii; le fumegau șoldurile lucioase. Aveau clopoței la gât, și gâturile lor erau lungi, cu coamele pieptănate, împletite în cozi, cu panglici galbene, roșii, turcheze. Brișcă intra în arie. În brișcă, pe capră, țanțoșă, cu biciul într-o mână, cu hățurile în alta, îmbrobodită de i se vedea numai vârful nasului, cu flori mari de fluturi pe tulpan, mătușa Uțupăr de la Secara. La spate, îngropată până la mijloc în fân, fata mătușii Uțupăr, Dița, vară-mea.

Se bucura mama că-i veneau neamurile, s-o mai întindă cu ele la vorbă.

Era străină în sat, mama. Pe uliță, nici o prietenă.

Cu tata se măritase de-a doua. Bărbatul ei dintâi o luase din prispa bunicului — nici nu împlinise cincisprezece ani — și-o dusese pe Călmățui în sus, peste trei sate, la Stănicuț, între sârbi.

Când și-aducea aminte de întâiul ei bărbat, mama încrunta sprâncenele, se împosoca și, dacă tata nu se găsea acasă, începea să cânte, mai mult să jelească. Noi, copiii, o lăsam în dodiile ei. Fusese un bărbat înalt, voinic, Radu Ochian, moale, trândav. Nu-i slujea la nimic voinicia. Doi copii câștigase cu el mama: pe soră-mea Evanghelina și pe frate-meu Ion. De izdat, pe neașteptate, murise Ochian, și mama, la șaptesprezece ani, rămăsese văduvă, cu doi copii legați de poale. Oameni din sârbie o ajutaseră să-și îngroape bărbatul și să-i împlinească pomenile. Încuiase casa mama, își luase pruncii în brațe și se întorsese la bunică-mea.

— Ai rămas văduvă, Mario…

— Am rămas, mamă…

— Și-ai venit să-mi cazi în vatră cu plozii…

— Unde era să mă duc?…

— Să fi așteptat la casa ta…

— Casa mea! N-aveam de nici unele. A băut tot, înainte de a muri. Numai juncanii mi-au rămas. I-am dus lui nenea Tone să-i vândă și să-mi aducă banii…

Trei băieți avea bunica și-o singură fată, pe mama. Băieții, mai mari decât mama, Tone și Lisandru, își luaseră lumea în cap de mici, slugăriseră pe la stăpâni, agonisiseră ceva, și veniseră în Omida, sat mâncat de sărăcie,

dar mare, cu gară, cu poștă, cu greci negustori de grâne. Cumpăraseră locuri la șosea, clădiseră case, deschiseseră prăvălii cu de toate. Cu fete de la oraș se-nsuraseră amândoi. Casele lor, case cu copii…

Pe mama o măritase repede bunica. Nu suferea înghesuială în case, vrusese să rămână numai cu băiatul cel mic, singurul care-i era drag dintre mugurii ei. Poate că-i căzuse scump bunicii nenea Dumitrache, fiindcă era slăbănog, prostovan. Bunica vedea în el un fel de neom, un băiețandru cu mintea slabă, care se ținea de fustele ei și nu-i ieșea din cuvânt.

— Dumitrache, mătură casa…

Dumitrache apuca mătura de coadă și mătura casa mai abitir ca o fată.

— Dumitrache, adună urzici, toacă-le, fierbe, amestecă-le cu tărâțe și dă-le la rațe…

Dumitrache se ducea pe șanț, în fundul ariei, umplea ciurelul de urzici, le pregătea după poruncă și îndopa rațele.

— Dumitrache, astă-seară rămâi acasă…

— Rămân, mamă…

— Dumitrache, azi te duci la horă…

— Mă duc la horă, mamă…

— Ai să te prinzi în horă, Dumitrache…

— Am să mă prind, mamă…

— Ai să joci frumos, Dumitrache… Să se uite lumea la tine, să se minuneze…

— Am să joc frumos, mamă…

— Pe urmă, când s-o sparge hora, ai să te duci cu fete, la deal…

— Dac-o vrea să meargă vreuna cu mine…

— De ce să nu vrea?

— Nu prea mă plac fetele, mamă…

— Păi, să te placă… Fii mai cutezător cu ele, Dumitrache…

— Am să încerc, mamă…

— Să încerci, de ce să nu încerci, că, slavă Domnului, nu ești nici orb, nici ciung, nici cocoșat…

— Asta, așa e…

Blajin, bun la inimă, nenea Dumitrache semăna bunicului la chip și la inimă. Ceilalți băieți, aspri, ageri, crunți, aidoma bunicii.

Față colțuroasă, osoasă, avea bunica, voce pietroasă. Parcă mereu zvârlea ucazuri.

Se trăgea, după neamuri mai vechi, dintr-un turc care lepădase legea din dragoste. Migdalați, puțin pieziș, arătau ochii bunicii. Și urechile — ferfeniță pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca!…

— Mamă, cine i-au crestat bunicii urechile?

— Nu i le-a crestat nimeni. I le-au tăiat icușarii…

La început, când auzisem cuvântul acesta, îmi închipuisem că icușarii vor fi fiind o ciurdă ciudată de oameni care se plimbă prin lume înarmați cu foarfeci, prind femeile de coade, le culcă la pământ și le crestează urechile pe margini.

Duminica la horă, la nunți, ori la botezuri când își îmbrăca straiele de sărbătoare, bunica purta conci pe cap. Conciul bunicii, bătut în galbeni. Zornăiau galbenii când sălta, în zbucium, hora.

În urechi, șapte icușari de o parte, șapte de alta, înșirați pe fir de mătase, îi băteau umerii. Grei icușarii, aur curat. Gaura sfredelită în sfârcul urechii, cu undreaua trecută de trei ori prin flacără se lărgea, se rupea. Pe margini, ceva mai sus de rupturi, și-a tot găurit bunica urechile și mereu găurile s-au lărgit, s-au sfâșiat. S-a măritat bunica. A prins a naște plozi, a-i crește… A mai purtat o vreme conciul, apoi l-a pus la păstru. Nici cu icușarii nu s-a mai împodobit. I-a schimbat, pe rând, la zaraful din târg. A descusut și galbenii de pe conci și i-a prefăcut în argint, în măruntă aramă. Ultimii doi i-a dăruit mamei, de zestre. Îi păstrează mama înnodați în basma, în chichiță, în lacră. Ar da mama galbenii fetelor ei să-i poarte, dar cum să-i împartă? ! Doi galbeni la cinci fete, care au la un loc zece urechi. Dacă poți, hai, împarte pe dreptate!… A găurit mama urechile surorilor, dar găurile nu se lărgesc, urechile nu se rup, nu se ferfenițează ca ale bunicii. Surorile mele nu poartă șir de icușari de aur lucitori, sunători, zornăitori, poartă mărgelușe de sticlă colorată, bălțată.

Cerceii mamei sunt mici, rotunzi, ca niște bănuți.

— De alamă sunt… Cum să rupă mărgelele de sticlă, cerceii ușori de alamă, urechile!…

Întâmplarea cu Daud a avut loc înainte de zaveră, de zavera când s-au ridicat grecii, cu sprijinul rușilor, contra turcilor și, când s-a sculat, de dincolo de Olt, Tudor Vladimirescu, și a chemat la arme, în jurul lui, voinicii din sate, să doboare puterea boierilor și să izbească în păgânii care stăpâneau și mulgeau, și despuiau, și beleau țara și norodul, dimpreună cu boierii, cu ciocoii. Spun vorbele din bătrâni că au intrat atunci în fierbere satele de bordeie. Călări, hăulind cântece mai vechi, de vitejie, au plecat

rumânii sub steagul răscoalei. În cioclovimea toată, spaima a pătruns. Tremura, tremura vargă cine avea acareturi întinse, și robi, și moșii, și clăcași, și pălmași. De prin părțile noastre la răscoală mulți s-au dus. Le-a rămas unora numele de zavera — îl poartă nepoții, strănepoții — Ilie Zavera, Stoica Zavera, Costache Zavera. Câți și mai câți!… Armiile turcești le-au chemat boierii de peste Dunăre. Au venit armiile pornite oricând pe jaf, pe măcel. Pe Tudor din Vladimir l-au tăiat — în bucăți l-au tăiat. Risipiți, s-au întors pe la bordeiele lor pandurii… Tudor a pierit. Mai greu ca înainte a apăsat stăpânirea boierească norodul… Turcii, turci. Boierii, boieri. Corb la corb nu-și scoate ochii…

A rămas amintirea răscoalei, care trece din gură în gură, din veac în veac de om. Au rămas cântecele pe care le mai îngână oamenii.

Începe mătușa Uțupăr a cânta printre buze, încet, încet, ca și cum i-ar fi teamă să nu se audă cuvintele rostite dincolo de fereastră, în uliță:

Toate plugurile umblă,
numai plugulețul meu
l-a-nțepenit Dumnezeu.
Dar o da el Dumnezeu
să umble și plugul meu,
să trag brazda dracului
la ușa spurcatului,
în pieptul boierului,
o brăzduță d-ale sfinte,
s-o țină boierii minte…
Că mi-am vândut cămășoară
și cumpărai săbioară…
Plugulețul meu nebun,
cum, te prefăcuși în tun!
Vezi, așa mai pot ara,
să mai scap de angara,
să scăpăm de ciocoime,
să trăim și noi mai bine…

Tremură glasul mătușii Uțupăr și eu nu înțeleg de ce-i tremură glasul acum, când își amintește de fapte petrecute demult, tare demult. A isprăvit

cântecul, ori poate l-a întrerupt la mijloc, nu și-l aduce aminte în întregime. A tăcut câteva clipe. A înghițit în sec. Apoi:

— Să trăim și noi mai bine! Mereu vrem să trăim mai bine și nu izbutim. Trăiesc bine boierii, gulerații! Oamenii tac și rabdă asuprirea. Dar ei gândesc că odată și odată și odată o să se nască alt Tudor — altfel o să-l cheme poate — unul sau mai mulți, să răscoale satele, gata de răscoală din pricina împilărilor, să pună capăt puterii nesătule a neamului ciocoiesc, cu sabia, cu toporul, cu focul, cu pârjolul… Că altfel, vedem noi bine, nu se poate. Boierii au în mâinile lor binele, și de voie bună nu-l dau. Cu dinții îl țin. Va trebui să le rupă norodul dinții…

— Numai dinții?

— Așa vine vorba. Șira spinării va trebui să le-o rupă.

— De s-ar ridica o dată țara toată…

— O să vie vremea, o să vie…

Răsare în ochii mătușii Uțupăr, în ochii mamei, o mare lumină, care parcă face albă odaia.

— Ei, dar uite, mă iau prea mult cu vorba, semn că încep a îmbătrâni…

— Și nu-ți place bătrânețea? întreabă mama.

— Parcă-i place cuiva? Dar n-ai ce face. Vrei, nu vrei, bătrânețea vine. Și după bătrânețe…

— Mai e până la bătrânețe…

Firul rupt o clipă se înnoadă.

— Din raia, din Cetatea Turnului, se repezeau turcii pâlcuri, călări, după jaf. Izbeau cu osebire duminica dimineața. Creștinii, la biserică!… Îi luau ca din oală și-i treceau prin săbii, dacă nu prindeau de veste năvala. Fetele, muierile le suiau pe cai, le răpeau, le duceau dincolo de Dunăre, roabe. Daud era căpetenia pasvantlâilor. Odată au năvălit în ziua de Paște. Horă mare în luncă, lângă fântână. Mai ageri la picior, băieții, copiii, au fugit, au ajuns, s-au ascuns în zăvoaie. Fetele, care s-au împiedicat în fuste și n-au izbutit să se pitească, s-au aruncat în fântână, s-au înecat. Una, mai cu moț, a rămas lângă buduroi, să-i înfrunte. Turcii, călări, cu fesuri, cu ceaimale, mustăcioși, bărboși, roată în jurul ei. Țineau în mână săbii despuiate. Scânteiau săbiile în soarele de Paște. Zarinca se uita la pehlivani, la pasvantlâi, fără sfială. Rupsese o ramură de salcie înflorită și-o ținea între dinți. S-a desprins din ceată un turc între două vârste, cu mustăți lungi, cu barbă pana corbului.

— De ce s-au aruncat fetele în fântână?…

— De frica voastră, osmanlâilor, să nu cadă în robie, să nu le pângăriți…

Luau turcii pe atunci fete și muieri în robie, le pângăreau, pe urmă le duceau departe, tocmai la Măru Roșu, și le vindeau, ca pe vite, bogaților, tuciuriilor.

— Tu de ce nu te-ai aruncat?…

— Mie nu mi-e frică de voi…

Mirați, au boscorodit turcii pe limba lor spurcată.

A adăugat turcul cu mustăți lungi:

— Știi că eu sunt Daud?

— Daud tâlharul? Nu știam. Aflu acum…

Se juca Zarinca, frământând crenguța de salcie între degete.

— Și tot nu ți-e frică?

— Iacă, nu mi-e frică…

Era înaltă, subțire trestie, cu ochi verzi ca iarba câmpului. A ridicat-o Daud în șa. Au șupurit cealmagii caii spre raia, spre Dunăre. Satul a plâns fetele înecate. Au astupat fântâna oamenii și-au ridicat o cruce pentru toate moartele. Trăiește și-acum crucea de stejar, bătută de ploi… Cum l-o fi vrăjit muierea pe Daud n-a aflat nimeni niciodată. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, au poposit în Secara trei chervane, trase de câte șase boi, încărcate cu averi. Daud și-a lepădat șalvarii și fesul, s-a îmbrăcat ca rumânii din partea locului, și s-a scârbit de legea lui. Și-a cumpărat pământuri, a ridicat acareturi — aproape ca un boier. Avea banițe pline de bani. Rumânii s-au ferit o vreme, mai pe urmă s-au învățat cu el și-au început a-l socoti de-ai lor. Zarinca s-a pornit pe născut copii. Patru-cinci sate sunt acum năpădite de sămânța lor. Unde te duci, unde te întorci, dai de-alde Daudescu — plugari, ciobani, neguțători, popi, meșteșugari, notari, până și un episcop. Ca să nu-i amestece lumea, unii au început să-și schimbe numele.

Mătușa Uțupăr povestește. O ascultăm, ca descântați. Mama iese pe vatră, pregătește mâncarea ca pentru oaspeți.

Trece unul din Stănicuț, de-alde Vancu Vene, cu carul.

— Pește, pește proaspăt…

Cumpără mama pește, îl curăță de solzi, umple oala și-o așează la foc. Aruncă ardei în oală. Solzii parcă sunt bani de argint. Pisica, din grămada de măruntaie, cu botul, mâșâie. A prins mama în arie, pe după hambar, un cocoș. Îl taie frate-meu Ion. O să avem și cocoș fript de mâncat…

Poți să mănânci la masă cu mătușa Uțupăr? Dacă vrei, poți. Văd că toți ceilalți mănâncă. Mătușa Uțupăr are dinți mari, ca de cal, verzui la rădăcină, negri, galbeni. Soarbe ciorbă… Ia peștele și-l desface cu degetele. Carnea o-nghite fără s-o mestece, oasele le așează pe masă, în fața ei. Dița are dinți mici, ca de șoarece, și buza de jostăiată în două — buză de iepure. Așa a născut-o mătușa Uțupăr pe Dița, cu buză de iepure.

Dada Evanghelina, care e cam de-o vârstă cu Dița, mi-a spus o taină:

— Pe Dița a născut-o mătușa Uțupăr nu numai cu buză de iepure, ci și cu căiță…

— Cu căiță? ! Ce e căița?

— O tichie de piele cu care se nasc unii copii pe cap… I-a scos moașa căița. A aruncat moașa căița pe jăratic. Sfârâia căița și se zbătea, ca un om viu. Sărea în sus, ca un copil plângea căița. A pătruns-o, a ars-o jăraticul, scrum a făcut-o. Cine se naște cu căiță devine strigoi după ce moare. Dița o să devină strigoaică după ce-o muri. Nouă, rudele ei, o să vină noaptea să ne sugă sângele…

— Să nu moară Dița, dadă.

— Parcă zic eu să moară!… Dar odată tot o să moară Dița. Tot omul moare odată și-odată.

— Să moară după ce-om muri noi.

— Poate să moară și mai înainte. O să-i vârâm o undrea în inimă după ce-o muri și atunci n-o să se mai schimbe-n strigoaică.

— Dacă ăsta e leacul, să-i vârâm undreaua în inimă de pe acum…

Dada Evanghelina râde.

— Nu, nu acum, după ce-o muri.

Nu-mi place cum mănâncă mătușa Uțupăr. Oasele acelea înșirate pe masă îmi dau greață. Ies și îmbuc în tindă, pe vatră. Nu-mi place nici Dița. Ciorba i se prelinge printre dinții de jos, pe bărbie.

După masă, de-a ciuciumișul ne jucăm prin odaie, cu Dița.

Are șolduri groase Dița și picioarele știubeie, butuci. Sânii: desagi umflați, pietroși. Mă ia ciuș, mă țin de gâtul ei și-o lovesc cu călcâiele în șolduri. O apuc de sfârcul țâțelor — chiräie și-și întoarce spre mine fața lată, oacheșă, buza crăpată, de iepure. Mă dau jos din spinarea ei, pun mâinile la ochi, să n-o mai văd. Mă ascund după ușă.

— Ciuciumiș…

Praful, până-n grindă… Ne ia la goană mama.

— Mai ieșiți afară, că ne-ați împuiat urechile, necuraților…

Ies necurații afară. Aș ieși, n-am ce încălța. Îmi fac de joacă în pat, pe lângă lacră.

Mătușa Uțupăr tăinuie cu mama. Are ea un vecin cu care se ține, unul Laurenț Piele. Cu Piele a plămădit-o pe Dița. Păcatul a ieșit la iveală — semnul Diței, buza de iepure… Piele îi dăruie peste gard, noaptea, saci cu mălai, cu făină. Îi cumpără barișe, cimbere, papuci. De la oraș, îi cumpără daruri. Pe Dița o s-o mărite cu un băiat din Ologi, din spița lui Durie. Băiatul e mut, încolo e ca toți oamenii… Piele o să-i dea fetei de zestre un ciopor de oi. Or să muncească, or să ducă bună casă. Poate să le dea soarta și copii. Unii muți, unii cu buză de iepure, alții zdraveni. Lumea e plină de fel de fel de oameni. Nu toți sunt frumoși. Vezi arbori înalți, drepți, stufoși, rămuroși, bogați, rotați, și arbori chirciți, pricăjiți, noduroși, buboși. Pădurea rămâne pădure. Lumea rămâne lume. Soarele răsare și trece cu lumina lui peste oameni și peste dobitoace, peste câmpuri și peste ape, apune și a doua zi răsare iar, și tot așa mereu, mereu, până la sfârșit — când o fi să fie sfârșitul… O să fie odată și sfârșitul. Mai e până atunci…

Mătușa Uțupăr stă în pat, grecește, rezemată cu spinarea de soba de cărămizi. E caldă soba.

Pe Dița o smotocesc băieții din vecini, pe la paie. O smotocește și frate-meu Ion, o smotocesc și Avendrea și Dinică, prietenii lui frate-meu.

De câte ori vine pe la noi mătușa Uțupăr, vin și băieții laie, gaie. Îi auzi:

— A venit a lui Uțupăr.

Își fac cu ochiul, se ling pe buze. Să fi mâncat miere… N-avem miere… N-au nici ei miere pe la casele lor. Miere au acriturile, și chiaburii — alde Agana, alde Ulmaz, alde Naidin. Nu numai miere au. Au de toate, cât le trebuie și cât nu le trebuie.

Cei doi copii ai mamei de la bărbatul ei dintâi, Ion și Evanghelina, s-au bolnăvit de pântec. Evanghelinei îi răsar dinții. Plânge ziua, plânge noaptea. Îi ține isonul Ion bâzâitul… Mama îi leagănă în poală, să-i amețească, să-i amuțească, să-i adoarmă, să doarmă duși, unși, somnului supuși. Nu-i adoarme. Îi ia în brațe pe amândoi — pentru brațele de copilandră ale mamei, plozii sunt grei, prea grei — și se plimbă cu ei prin casa bunicii. Dumitrache își trece vacul pe la vite, în coșar, bunicul pe la primărie, pe la cârciumă, pe la biserică.

Plouă câteodată, câteodată ninge, vântul fluieră prin pomii grădinii, prin sălciile de pe șanțuri, clatină perdeaua înaltă de plopi din fundul ariei. E înghețat pârâul care taie în două ograda.

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!

Nu tace Evanghelina. Nu tace Ion. Scutecele mereu trebuiesc spălate, schimbate, uscate. Mama are ochi frumoși, coade lungi, galbene ca ovăzul copt, mijloc subțire. Văduvă la șaptesprezece ani!…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

Bunica n-are corăbii, dar parcă i s-au înecat corăbiile, șlepurile, dubasurile. Plouă ori ninge în arie, în sat, în câmp. Parcă i-ar ninge ori i-ar ploua bunicii în cerul gurii. E neagră în cerul gurii bunica, cum negri sunt în cerul gurii câinii răi.

— Tu o spui, Darie? Și tu ești negru în cerul gurii…

— Și dacă sunt…

Când fată Griva opt-nouă căței, noi îi lăsăm să sugă o săptămână, până fac ochi. N-ați știut? Abia la o săptămână deschid cățeii ochii. Atunci îi punem într-un coș, îi ducem pe prispă, le deschidem gurile și îi căutăm. Îi oprim pe cei care sunt negri în cerul gurii. Aceia, când vor crește mari, vor lătra, vor mușca, vor păzi casa. Pe ceilalți îi cărăm cu sacul dincolo de linia ferată, la șanțuri, și-i omorâm cu bâtele. Dacă nu ne trebuie!…

Griva se ține după noi. O alungăm cu pietre, cu bulgări, o lovim cu piciorul în pântecul gol, dăulat. Plecăm. Griva dă ocol și ne pomenim că se întoarce pe furiș, cu puiendrii morți în gură. Unul câte unul și-i aduce în culcuș.

Altă muncă. Trebuie să-i îngropăm adânc. Griva-i caută, scormone pământul cu labele, urlă a pustiu, fioros, urlă la lună, dacă e lună, la stele, la nori, dacă sunt nori pe cer. Se potolește Griva…

— Taci cu mama, taci cu mama!…

Bunicului i se moaie inima de milă.

— Dă-mi-i să-i legăn eu, fată… Ai ostenit.

— N-am ostenit, taică.

Bunica:

— Las-o, n-a ostenit… Ea și i-a născut, ea să și-i crească.

De ce i-a murit bărbatul?

— Nu l-am omorât eu, mamă…

— Nu l-ai omorât tu!… Caută-ți altul. Ce stai piatră pe capul nostru…

— Caută-ți alt bărbat, dadă, se amestecă în vorbă Dumitrache, năvlegul.

Are mustăți roșcovane pe buză Dumitrache, și nas mare, vulturesc. Are ochi galbeni de șarpe.

— Râde satul de mine, mamă. Abia mi-am înmormântat omul…

— Și dacă râde, ce? Îți cade conciul? Gura lumii, slobodă, numai pământul o astupă.

— Numai pământul o astupă… îngână mama.

— Să-ți cauți om, dadă. Vreau să mă însor și n-avem loc în casă.

— Ei da, vreau să-mi însor băiatul și n-avem loc în casă pentru tine și pentru copiii lui Ochian…

— Sunt copiii mei, mamă.

— Ba sunt ai lui Ochian. Dacă știa că o să moară, nu trebuia să te lase să ai copii.

— Nu știa c-o să moară, mamă. Nici un om nu știe când o să moară. Parcă tu știi când o să mori?

— Eu știu. Noi suntem oameni sănătoși, vânjoși. O să mor când oi apropia suta, poate după ce-oi trece suta…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

Biciuită întruna cu limba de bunica, mama și-a înfășurat copiii în toate, i-a luat în brațe, a urcat dealul. Pe lângă cimitir l-a urcat, pe unde e potecă, pe coasta cimitirului. Cruci mici de lemn, noi, vechi, cu tulpina putredă, căzute peste mormintele copleșite de buruieni. Mergea, mergea… Se mai oprea să se odihnească. Ar fi vrut să îngenunche — ca boul când e prea încărcat carul și drumul duce în urcuș — ori să se așeze jos, nițeluș, până mai prinde puteri. I s-au tăiat de tot picioarele. Cumsă se așeze? ! Ploua mărunt peste zăpada puțină, înghețată. Poștalii mamei sunt grei, lunecă. Vântul îi bate fusta udă, i-o lipește de trup. Tulpanul i-l udă. Îi udă ghiorocul…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

„Dacă aș muri acum — gândește — ar fi bine. Nimic nu mai știi dacă mori. Nimic nu te mai doare”. Copiii scâncesc.

— Taci cu mama, taci cu mama!…

Coadele galbene, lungi până la șolduri, ochii limpezi, adânci. A urcat dealul, a trecut câmpul. Ploaie și ceață. Nici țipenie de om. Nici măcar ciori care să croncănească, să cârâie. Au rămas în salcâmii din vale. Morții au rămas sub cruci, sub ierburi, pe coastă… Nu-i părea rău după bărbatul mort, nu-l iubise. Nici nu-l plăcuse. Îl luase fiindcă-i spusese bunica să-l ia.

Coboară poteca. Are doi frați în satul care se vede, oameni cu stare, negustori. La care să se ducă? Frații s-au gâlcevit. Muierile i-au îndemnat să se ciorovăiască. Cel mai mare, Lisandru, e bolnav de piept. Nevastă-sa, femeie de la oraș, târomește și ea. Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog, ligav și lingav, parcă ar mânca cenușă, nu prinde carne pe el. Le hârâie tusea-n piept la toți. Rău Lisandru, rea nevastă-sa. Totuși, parcă e mai bun Lisandru decât Tone. Acela are trei copii, trei fete, și-n fiecare primăvară, cu burta la gură, nevastă-sa, Finica, stă gata să nască. Iad casa lui Tone. Femeia țipă să fie dusă la oraș, nu-i place la țară, nu e-nvățată să trăiască la țară. Ce să facă Tone la oraș? N-a adunat încă destui bani să poată deschide prăvălie la târg…

— Bună ziua, nene Lisandre…

— Bună…

— Nu pot să mai trăiesc cu mama. Am venit să rămân câteva zile la tine. Nu multe. O să-mi caut un rost…

— Să-ți cauți!… De ce nu te-ai dus la Tone?…

— Tu ești mai bun, nene Lisandre.

— Cine ți-a spus?

— Știu eu…

— Nu știi bine…

— Atunci să plec!…

— Acum, dac-ai venit, rămâi.

A rămas la Lisandru. A văzut-o orășeanca, s-a întunecat. Și-a călcat totuși pe inimă și i-a spus:

— Să ne ajuți la gospodărie, fată, să deretici prin casă, să aduci apă, să ne frământi pâinea…

A ajuns mama slugă în casa lui Lisandru. O zi, o săptămână, o lună, două… I-a trimis vorbă Tone că vrea s-o vadă. S-a dus mama la Tone.

— Nu-mi place cum se poartă cu tine hoțul de frate-meu. Suntem trei frați și-avem o singură soră. Ai ajuns slugă la dulamă lungă… Ți-am găsit un om cu care să te măriți. Tu ai doi copii. Are și el doi copii. O s-aveți la un loc patru. E văduv. I-a murit muierea astă-toamnă, când a murit și bărbatu-tău.

— Aș vrea să-l văd, nene Tone.

— Să-l vezi, de ce să nu-l vezi? ! E-n cârciumă, alături. Să-l poftesc înăuntru.

— Poftește-l…

A rămas Finica la tejghea. Tone a intrat în odaie, însoțit de un bărbat tânăr, oacheș cu ochii căprui, cu mustața tunsă scurt… Om necăjit, cu cămașa neagră, îmbâcsită de țărână. Venise primăvara, începuse munca la câmp.

— Bună seara, Mario…

— Bună seara, omule…

A plecat Tone să-i țină de urât la tejghea Finiței. Mușteriii cer o țuică, cer covrigi, îi ronțăie în dinți, cer sferturi de vin. Cine n-are bani, pe datorie bea. Îi trece Tone pe rând în condică. Or să plătească la vară, la toamnă, când or să vândă bucatele — dacă s-or face bucate. Dacă nu, fără supărare, or să plătească anul viitor. Nu pierde nimic negustorul. Scrie în condică de două-trei ori prețul. Finica se uită chiondărâș la oameni.

— Iar le dai pe datorie, Tone.

— Iar le dau…

— Gândește-te la fetele mele, Tone…

— La ele mă gândesc.

Umple Tone trei cincizeci cu țuică și trece în odaie:

— Ei, soră-mea, te măriți cu Tudor?

— Mă mărit, nene Tone.

— Să fie într-un ceas bun!

Ciocnesc cinzecile și le dau pe gât… Femeia abia gustă țuica…

— Nu-ți place băutura, nevastă.

— Nu-mi place, bărbate.

— Nici mie.

— Asta e bine…

— Când o duci la tine, Tudore?

— Astă-seară, cumnate Tone.

— Astă-seară, nene…

— Mergeți sănătoși!

Tata o ia în brațe pe Evanghelina. Mama îl ia în brațe pe Ion. Din casa unchiului Tone ies în șosea. Pornesc unul lângă altul, în susul satului.

Seara. S-a lăsat întunericul. Bate ușor vântul. Aduce în sat vântul miros proaspăt de câmpuri trezite din amorțeală.

Copiilor le-au căzut capetele pe umerii părinților. Au adormit…

Focul de tor arde mocnit. Pe un maldăr de paie, picotă, alături, încercând să se încălzească, băiatul pistruiat și cârn. Atârnă într-un cui lampa. Ochiul ei galben, parcă bolnav, clipește rar. Femeia intră cu bărbatul, deodată. Trec

prin tindă și pătrund în odaie. Bărbatul pipăie patul și culcă puii de om adormiți, unul lângă altul. Cu țolul îi acoperă. Își apucă femeia de mâini, o trage lângă el, o îmbrățișează, îi sărută obrazul. Buzele lui, aspre, plesnite de vânt. Mai aspru, obrazul muierii. Femeia îi pune mâna pe piept și-l împinge ușor îndărăt.

— Parcă spuneai că ai doi copii, omule. Nu văd decât unul…

— Fata am dat-o de suflet. Era prea mică N-o puteam ține.

— Cui?

— A luat-o o vecină s-o crească.

— Care vecină?

— A lui Gigoi…

— Să te duci s-aduci fata acasă.

— Poate, mâine.

Odaia, înghețată. Vântul scormone șindrilele acoperișului, întoarce fuioarele de fum cu vârful în jos, la risipește. Femeia se așează lângă foc. Băiatul pistruiat și cârn se trezește de-a binelea. Se uită lung la femeie, apoi sare în picioare și, ca un bursuc speriat, se aciuiază lângă taică-său.

— Cine e muierea asta?

— Maică-ta.

— Dă-o dracului! Asta nu e mama mea. Mama mea a murit. Au îngropat-o…

Scoate limba la femeie, o limbă groasă, vânătă…

Casa e așezată în mijlocul ariei. În spatele casei — coșarul pentru vite, hambarul pentru ținut bruma de grâu, când grâul are rod bun, pătulul de porumb, când se face porumbul, carul vechi și, lângă car, legați de proțap, boii, molfăind paie uscate între dinți. În fundul ariei, o pădure de salcâmi din mijlocul căreia se ridică, biruitor, un plop cu frunzele mereu neliniștite de parcă întruna îl bat apele curgătoare ale văzduhului. În fața casei, doi duzi, câțiva corcoduși, un nuc pe jumătate uscat și, lângă uluci, o salcie plângătoare cu crengile acoperind o parte din drum. Sub salcie, fântână adâncă, cu ghizduri de lemn și apă abia licărind în fund. La dreapta casei și în fața ei, megieșii, dincolo de megieși — satul întreg. La stânga, linia ferată de lângă care poteca începe să urce dealul. Din creasta dealului, mai departe, cât poți prinde cu privirile, câmpuri, nesfârșite câmpuri, cocoșate ici-colo de măguri răzlețe, împunse pe alocuri de copaci bătrâni, rămași dintr-o pădure care a fost pe aci, odinioară de nestrăbătut — deliormanul,

pădurea nebună, de ulmi, de plopi, de frasini, de stejari, pădurea cu smeurișuri, cu sălbăticiuni…

Oamenii, altădată, puțini, pe aci, pe lângă Dunăre. La Turnu, raia turcească. La Ruși, lângă Vede, cetatea. Le venea turcilor chef de omor, de tâlhărit. Năvăleau bașbuzucii după pradă. Satele, sâmburi de sate. Un pâlc de bordeie aici, altul hăt departe. Des de tot năvăleau, aprige, și slugile stăpânirii după dări. Afumau, băteau, storceau, jupuiau — plecau. În urmă lăsau vai și amar. Cui să te plângi? Fugea în pădure cine putea, se ascundea, se hăinea…

Ca să aibă cu ce trăi, unii ieșeau la drumul mare cu ciomagul. Păduri, cât vezi cu ochii și cât nu vezi cu ochii. Mămăliga de mei era temeiul mâncării, cu lapte, cu brânză. Vite multe, câmp puțin.

Moșu, ăl bătrân, Găbunea, povestea cum plecase o dată la târg, la Drăgănești. Singur plecase. După ce a trecut de Udup, a băgat de seamă că se ținea unul, tot călare, cu pistoale la brâu, după el. Se oprea el să lase calul să pască, se oprea și-ălălalt. Pornea el, pornea și tâlharul. „Cu ăsta trebuie să termin, și-a spus. Până nu mă apucă noaptea, trebuie s-o termin.” A urcat soarele-n amiază, a pogorât în chindie. S-a tras lângă un tufiș, călătorul. A-mpiedicat calul și și-a pregătit culcuș. A așternut dulama și a băgat sub ea un maldăr de iarbă. Căciula, la gulerul dulămii. Acăzut seara. În tufiș, părea că doarme un drumeț trudit. El s-a pitit mai alături. Tâlharul s-a apropiat pe furiș. A descărcat pistoalele în dulamă. S-a aplecat să-l cotrobăie pe mort. Atunci moșu Găbunea l-a pocnit pe tâlhar cu sete în moalele capului. L-a lăsat lungit și-a plecat fluierând mai departe… Scăpase cu viață. Asta a fost toamna. Primăvara a avut iar drum spre Drăgănești, la târg. S-a abătut pe la locul cu pricina. Hoitul îl mâncase fiarele pădurii. Rămăseseră oasele și chimirul. L-a luat ca pe o văcălie de ciurel, pe ciomag. Zornăia chimirul, doldora de galbeni…

— De, măi, bani avea, și nu puțini… Cine l-a pus să se țină de mine, să mă omoare? Am luat chimirul, cu galbeni cu tot. Era un chimir lat, roșcat, nituit cu bani de aramă…

Deliormanul, pădurea nebună… S-a dus pădurea nebună… Lângă Adâncata, își aveau bătrânii prisăcile. Toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri, o aduceau la bordeie în putinici de stejar. Mâncau copiii mierea… Dacă mâncau multă, le curgea mierea pe buric…

— Și nu mureau, mătușă Uțupăr?

— Nu mureau…

— Apăi, eu nu cred că mierea le curgea pe buric…

— Ce să crezi? ! Tu nu crezi nimic. Ești ca Toma necredinciosul. Vrei să vezi totul, cu ochii tăi… Apăi, maică, să știi, nimeni nu vede tot. Trebuie să mai și crezi… Te scalzi la gârlă, vara?

— Mă scald, mătușă Uțupăr…

— Treci câteodată, pe zăgaz, dincolo, în luncă, la bulgari?

— Trec. Mă duc cu băieții să furăm lubenițe de la grădinari…

— Atunci, ai băgat de seamă că zăgazul de azi se prelungește printr-un zăgaz de pământ și piatră până la dealul Poșarliei?

— Am băgat de seamă, că doar n-oi fi orb…

— Zăgazul era mai înalt și mai lat altădată și oprea apele. De la un deal la altul se-ntindea balta cu stuh, cu păpuriș, cu sălcii pe margini. Oamenii din zece sate ridicaseră zăgazul. Muriseră sub bici bărbați, femei, copii.

La o spărtură a zăgazului, lângă mal, și-a făcut un turc moară și-a lăsat slugă, morar să îngrijească pietrele, și uiemaș să ia rumânilor uiumul. Venea stăpânul o dată la lună, din raia, după socoteli. Aducea avere mare moara. Nu mai era nici o altă moară pe aproape. Se plimba turcul, cu luntrea, pe apă. Doi rumâni trăgeau la vâsle. Tolănit pe perne de catifea, moi, sugea turcul din narghilea tutun. Îl legăna luntrea, îl adormea leagănul. S-a auzit că vin dinspre răsărit muscalii să-i poarte turcului cel mare rezbel, să-i scape de bir pe creștini. A adunat turcul nostru satele, cu sape, cu cazmale. Au spart rumânii zăgazul. S-a repezit apa și-a lărgit spărtura. Cu mâna lui osmanlâul a aprins moara și-a privit-o cum arde până în temelii. Apoi a dat bici calului și-a plecat însoțit de argați. Erau creștini argații. După ce au urcat dealul, s-au înțeles din ochi argații, au sărit în spinarea turcului, l-au prăvălit la pământ, l-au ucis, i-au luat galbenii din brâu, să-l mănânce păsările cerului l-au lăsat. S-au întors în sat cu calul turcului de dârlogi. A doua zi au venit muscalii, mulți ca iarba și ca frunza. Au întins corturi în luncă, au rămas aici până toamna târziu. Jucau pe linia satului cu rumânii, chiuiau. Aveau chimire pline de ruble și prinseseră a grăi limba noastră. Era printre ei un cazac — cine mai știe cum l-o fi chemând — rumânii îi spuneau Geantă. A făcut prinsoare cu flăcăii că el intră de unul singur în oraș, la Turnu, cumpără un teanc de barișe pentru muierile din sat care-i plac lui și se-ntoarce teafăr, nevătămat de păgâni. A încălecat. Satul, până la margine, după el, grămadă. Nu credeanimeni c-o să-l mai vadă, c-o să izbutească să scape viu dintre turci. Unele muieri îl jeleau. Asta a fost dimineața. S-a întors cazacul spre chindie. Numai spume, calul cazacului. A

povestit oamenilor cum a petrecut în raia. Înainte de a intra în târg, printre ostașii de veghe, și-a pus o manta turcească în spinare și fes în cap. Nu l-a luat nimeni în seamă. A descălecat pe ulița mare a târgului și-a cumpărat tutun. A cumpărat pâine, barișe. Apoi a încălecat, a aruncat jos fesul și mantaua. A scos sabia și s-a repezit într-o ceată de soldați turci, care mergeau iavaș-iavaș pe uliță. A zburat trei-patru capete cu sabia. Chiuia și vorbea muscălește. Spaima a intrat în turcime. Prăvăliașii au tras obloanele. Lumea a început a fugi. Cu toții credeau că orașul a fost cuprins pe neașteptate de cazaci. Până să-și dea turcii cu socoteala că în oraș nu se află decât un singur cazac, Geantă trecuse bariera în fuga calului, urca drumul prin pădure, spre Măgura de pază. Prinde orbul, scoate-i ochii!… De râs au rămas turcii… Cazacul arăta sabia plină de sânge. Arăta testemelele, barișele, cimberele. A doua zi multe femei purtau pe cap podoabe noi. Când s-a lăsat gerul, au plecat spre Dunăre muscalii, au cuprins cetatea, i-au alungat dincolo de apă pe necredincioși, pentru totdeauna. Asta s-a întâmplat când era bunică-mea tânără, la câțiva ani după zaveră. Purtase și bunică-mea testemel luat de muscali din cetate, după alungarea turcilor…

Mătușa Uțupăr râde, clipește des ochii, ca și cum ar vrea să oprească un început de lăcrimare…

S-a luminat de ziuă, n-a răsărit încă soarele. Lunecă același vânt de aseară, clatină salcâmii, duzii, plopul. Pe cer se frământă norii goniți spre apus. Câteva găini ciugulesc în bătătură. Câteva numai.

Satul s-a trezit. Se aud mugete de boi. Cumpăna fântânii urcă și coboară, coboară și urcă.

Femeia se uită în jur. Se uită întruna. Pe palma asta de pământ, cu omul ăsta lângă care și-a petrecut întâia oară noaptea între salcâmii aceștia ghimpoși, între gardurile acestea, între femeile acestea care vin înainte de răsăritul soarelui la fântână, lipăind cu tălpi goale pământul înghețat al ulițelor, aici va trăi… Va trăi! Cât? Nimeni nu știe cât va trăi… Asta e legea lumii, să nu știe nimeni cât își va purta umbra legată de picioare, pe pământ…

— Dacă-ți place, Darie…

— Cum să nu-mi placă? !…

Mătușa Uțupăr nici nu s-a mișcat de lângă sobă. Ca moara îi turuie gura. Îi privesc dintele căzut peste buză, cum se dă huța. De câte ori intră în odaie tata, femeile nici nu-l bagă în seamă. Intră, iese. Se duce după ale lui. Acum nici pe mine nu mă mai bagă cineva în seamă.

În sfârșit, mătușa Uțupăr a ostenit. Uite, vorbește mama, limpede, cu liniște. Întâmplările pe care le spune au avut loc demult, când era ea tânără. I s-au încrețit ușor obrajii lângă ochi. Are zbârcituri mărunte pe frunte. Mama pare frumoasă numai când râde. Râde atât de rar! Toți oamenii din jur râd rar. Îi văd de obicei încruntați, cu fețele întunecate. Au fețele întunecate și toamna când plouă, și primăvara când se topesc și după ce se topesc zăpezile și iarba zbucnește din adâncuri, scoțând colți verzi pe acolo pe unde mai înainte pământul fusese negru smoală. Rămân încruntați, întunecați oamenii și vara, când dau în pârg cireșele. Rămân încruntați și întunecați și atunci când se coace grâul pe câmpuri și când, de la o margine a zării la alta, o mare galbenă, dungată cu verde, primește, din zori și până în amurg, ploaia luminii.

— Darie, spui tu drept? Îți aduci tu bine aminte? Nu cumva anii care te despart de acele timpuri au pus între ochii tăi și trecut o pânză cenușie? Nu cumva, peste cele ce povestești, arunci pulberea tristeții tale? Ia aminte…

— Știu bine cât a trecut de atunci. Nimic n-am uitat, îmi aduc aminte de fiecare fir de iarbă pe care l-am rupt spre a-mi împleti pe deget un inel. Îmi aduc aminte de fiecare fir de păpădie, al cărui moț l-am retezat cu nuiaua, în joacă. Îmi aduc aminte de fluturii pe care i-am prins și de culorile vii și minunate pe care le-am șters, în glumă, de pe aripile lor. Îmi aduc aminte urmele de bou din care am băut apa ploii în câmp. Îmi aduc aminte de fiecare vis pe care l-am visat în somn și de fiecare vis pe care l-am visat treaz, cu ochii deschiși. Îmi aduc aminte de fiecare bucătură pe care am băgat-o în gură și de fiecare zi în care am flămânzit. Îmi aduc aminte de fiecaresunet pe care l-am auzit, de fiecare cântec care a răsunat și a plâns în mine, de fiecare pumn pe care atunci, ori mai târziu, l-am primit în ceafă, în coaste, în obraz. Nimic din anii aceia n-a murit în mine. Au murit multe din cele văzute, auzite, trăite mai târziu. Dar cum să uit pe mama și pe tata? Cum să uit pe frații și surorile mele? Cum să uit neamurile noastre, și megieșii noștri, și satul? Cum să uit plopul, și duzii, și salcâmii, și corcodușii? Cum să uit chipurile și faptele oamenilor? Nu. Nimic n-am uitat.

— Am avut mare necaz cu Gheorghe. Acum e plecat de-acasă. Învață carte. O să se facă popă. E bun de carte. L-am iubit ca pe toți ceilalți copii ai mei. Niciodată nu mi-a spus mamă. Niciodată n-a primit ceva din mâna mea. Totdeauna m-a privit cu dușmănie. Ori de câte ori ne aflam numai noi doi,

se scălâmbăia la mine, mă suduia. Nu m-am plâns omului meu. L-ar fi bătut, poate, și mie nu mi-ar fi plăcut să văd cum îl bate. Cu Leana am avut și mai mare necaz. I-am spus omului să se ducă s-o aducă. S-a dus. A lui Gigoi n-a vrut să i-o dea îndărăt. În prima zi, când venisem aici, n-am ieșit din arie. Priveam cum femeile din vecini mă pândeau. Stăteau ca gaițele, cățărate pe garduri. Numai ochi, să vadă ce fac. Numai urechi, să audă ce vorbesc. Ce aveau de văzut? De auzit? Am măturat aria, am stropit-o, am dat foc gunoiului, am aruncat boabe păsărilor, mi-am spălat copiii, am gătit bărbatului mâncare. Ele tot așteptau să se întâmple ceva. Niciodată n-am știut ce anume așteptau ele să se întâmple în ziua aceea. Șușoteau, iscodeau. Întorceam capul la ele, se uitau în pământ. Spre seară a venit la mine cumnată-mea, nevasta lui Voicu, unul din frații mai mari ai bărbatului meu. Locuiește alături. Atunci, ca și acum, între casa noastră și a lor, între aria noastră și a lor, gardul de uluci.

— Tu ești noua nevastă a lui Tudor?

— Eu sunt.

— Ai doi copii!

— Doi am.

— Și Tudor are doi.

— Știu.

— Crezi că o să duci casă bună cu el?

— Cred.

— Eu nu cred că ai să poți viețui în casa asta.

— De ce?

— E om rău Tudor.

— De ce e rău?

— Ai s-o afli singură mai târziu.

— Când o să aflu asta o să văd ce e de făcut. Deocamdată n-am aflat-o.

— Ți-o spun eu.

M-a luat repede, să mă sperie. Asta m-a îndârjit. Am poftit-o să stea jos. N-a vrut să stea.

— Îți spun că n-ai să prinzi rădăcini aici. Noi nu vrem să rămâi aici.

— Care voi?

— Noi, rubedeniile lui Tudor.

— Și ce aveți voi cu casa mea?

S-a oțărât cumnată-mea:

— Casa ta? Asta nu e casa ta. E casa lui Tudor și a copiilor lui de la nevasta dintâi. Tu ești nevasta de-a doua. Tu ești străină aici. O să te facem noi să simți cât de străină ești.

N-am mai spus nimic. A plecat. Peste puțin timp s-a întors. Venise cu altă față. Zâmbea.

— Să nu te superi, Mario. Parcă așa am auzit că te cheamă, Maria.

— Așa mă cheamă.

— Să nu te superi. Ni s-a sfârșit mălaiul. Dă-ne un găvan de mălai.

M-am ridicat și i-am pus în poală două găvane de mălai.

— Nu te superi?

— Nu mă supăr. Se întâmplă între megieși, dar între rubedenii…

Am crezut că n-am s-o mai văd, cel puțin în ziua aceea. Iar am văzut-o.

— Fiersei mămăliga. Nu-mi dai o coajă de ou? Pentru fiu-meu, pentru Vasile. E lingav la mâncare…

Găsisem într-o oală pe poliță patru ouă. I le-am dat. A doua zi mi-a cerut făină și o găină. A treia zi a venit și, fără să mai ceară, și-a luat singură mălai din sac și untură. A patra zi mi-a prins din poiată o gâscă și-a tăiat-o. Noi mâncam fasole cu mămăligă. N-am zis nimic. Pe urmă, într-o seară, ieșind prin arie, l-am văzut pe fiu-său cum trecea peste gard, de la noi la ei, snopi de coceni. N-am mai putut răbda. Am așteptat să-mi vie bărbatul și i-am spus toate câte mi se întâmplaseră. L-am întrebat:

— De mult te mănâncă megieșii și neamurile?

— De cine vorbești?

— De cumnată-mea, de Mitra, de Bâzărca…

Nu știu de ce, dintr-o dată, după ce-i spusesem Mitra, mi-a venit să-i zic Bâzărca. N-auzisem niciodată de la nimeni porecla asta. Mi s-a părut însă că așa și nu altfel ar trebui s-o cheme. Am poreclit-o Bâzărca. De atunci tot satul îi spune așa. Și bărbatu-meu și cumnatul Voicu, când se supără, tot Bâzărca îi zic. Am limbă rea. Le cam potrivesc.

— Și înainte de a muri nevasta dintâi, le dădeam câte ceva.

E frate-meu mai mare. E cumnată-mea mai mare. I-am lăsat să ia ce vor din curtea și casa mea.

— Și de acum înainte ai să-i mai lași?

— Parcă… nu i-aș mai lăsa…

Când a venit iar să ceară, am luat-o de umeri și-am scos-o binișor afară. S-a uitat la mine mirată.

— Cutezi să mă înfrunți?

— Cutez.

— O să fie rău de tine. N-ai să poți trăi aici.

— Am să pot trăi. Am să mă apăr și am să lovesc.

Am pus mâna pe furcă. Nu pe furca de adunat paiele. Pe furca de tors. Și-a ridicat poalele și-a rupt-o la fugă. După ce-a intrat la ea în arie, a început să urle cât o ținea gura.

— Săriți, săriți, mă omoară nevasta lui Tudor!…

Am rămas pe prispă râzând. Cum să nu râzi de o asemenea minciună? S-au adunat femeile din vecini la poarta ei.

— Ia, spune-ne! Cum a fost, ghia?

— Păi, cum să fie? ! M-am dus și eu, ca o cumnată mai mare ce-i sunt, să văd ce face. A pus mâna pe furcă și m-a dat afară. Dacă nu fugeam, îmi crăpa țeasta. Am fugit. E scorpie, nu muiere. Scorpie…

S-a apropiat de uluci și-a început să mă ocărască. Iacă, eu nu mai auzisem asemenea sudalme. Am ascultat ce-am ascultat, apoi am intrat în casă și mi-am văzut de treburi… Câți ani or fi de atunci? Stai!… Sunt zece ani… Ba nu, sunt paisprezece ani de atunci. N-am mai schimbat cu ea o singură vorbă. Ne întâlnim la fântână!… Se uită la mine pe sub sprâncene, mormăie cuvinte de neînțeles, scuipă și pleacă. Scuip și eu și-i întorc spatele. Nici fiu-său nu vine pe aici. S-a însurat cu Roșia — nu ne-a chemat la nuntă. I s-a născut primul copil lui Vasile — nu ne-a chemat la ponod. Nici nu trebuia să ne cheme… Numai cumnatu-meu Voicu vine pe la noi câteodată. Pe furiș vine, după ce se lasă întunericul. Asta mi s-a întâmplat cu cumnată-mea, cu Bâzărca… Cu Rimoanta altfel s-au petrecut lucrurile

Mătușa Uțupăr nechează și-i văd până-n fundul gurii dinții verzi, măselele putrede, rădăcina limbii. Are limba galbenă ca șofranul mătușa Uțupăr.

— P-asta așa o cheamă? Sau ai poreclit-o tu?

— Da de unde! O cheamă Păuna. Adică o chema. Și ășteia satul îi spune cum am poreclit-o eu. Știi, nevasta dintâi a bărbatului meu era mai în vârstă decât el. Și, după câte am auzit, nu tocmai frumoasă. Așezată însă și de treabă. Când s-a însurat, bărbatu-meu avea șaptesprezece ani. Nevastă-sa era trecută de douăzeci și cinci. L-au însurat de crud, că rămăsese pentru a șaptea oară socru-meu văduv, și n-avea muiere în casă.

— De șapte ori a fost însurat socru-tău? Parcă știam de opt…

— Nu, de șapte ori a fost însurat și de șapte ori a rămas văduv. Fiecare nevastă a născut cum se naște întâiul copil, iar la al doilea copil, la naștere,

fiecare a murit. Mureau femeile și rămâneau sănătoși copiii. Era nevoit să însoare iar. S-a însurat până l-au ajuns bătrânețele. Bărbatu-meu, de la nevasta din urmă. Odată cu venirea lui pe lume, a murit maică-sa. L-au crescut surorile. Cea mai mică soră s-a măritat — bărbatu-meu s-a însurat. Cu voie, fără voie, cine știe! Nu l-a întrebat nimeni. Nu l-am întrebat nici eu. Dar de, bărbat tânăr, cu nărav. Încă înainte de a-i muri nevasta, s-a mai uitat și el, ca omu, la una, la alta. Au tăbărât pe el mai ales megieșele. Numai cocoșata lui Ban i-a scăpat… Ivănica, nevasta cocoșată a lui Iancu Ban!… Parcă numai ea e cocoșată! E cocoșat, fără să aibă de fapt cocoașă, și bărbatu-său, Iancu Ban. Moș Radu Ban — a murit mai anii trecuți, o fi putrezit până acum, că tot ce e îngropat în pământ putrezește repede — nouă băieți a avut și nici o fată. Iancu i-a fost cel mai mic. A năvălit peste sat vărsatul, cum năvăleau pe vremuri păgânii din raia. Opt băieți i-au murit lui Radu Ban într-o iarnă. Curăța zăpada la cimitir și ducea o teleagă de paie. Făcea focul să dezghețe pământul să poată săpa groapa. Săpa groapă mare, pentru doi, pentru trei… A rămas znamia asta de Iancu, peltic, gângav. Măcar unuldoi să-i fi scăpat din ceilalți. Pleca Radu Ban cu carul cu bucate la Olt să macine meiul, grâul. Cu lunile așteptau oamenii la Olt, să le vină rândul la moară. Până se întorceau de la Olt, nu puteai să rabzi de foame. Puneai meiul în râșniță și râșneai — o zi întreagă aplecat pe râșniță, învârteai, învârteai, pentru o mămăligă… Din pricina râșniții, Iancu Ban a rămas adus de spate… Nu-și putea lua nevastă dreaptă ca bradul… Și fata lor, ce fată, o arătare, onănăie pe nas când vorbește… Mă gândesc să-l însor pe fiu-meu, pe Ion, cu ea, când s-or face mari. Are pământ și e copil singur la părinți. Dacă n-ar fi venit vărsatul, în nouă fișteici s-ar fi împărțit pământul lui Radu Ban. Așa, a avut noroc Iancu. A rămas singur stăpân pe pământ, pe casă, pe acareturi, e chiabur… E bine să ai pământ și să fii singură la părinți. O vezi pe-a lui Gulie? Pe Măndica? Lipa-lipa cu papucii, toată ziua. Cu cămașa scrobită, cu bariș nou. Tolănește la umbră… N-o scoate grecul la muncă… O ține numai cu cofeturi, cu rahat…

Dada Măndica: înaltă, smeadă, cu ochii cenușii. Dacă are douăzeci de ani!… A măritat-o taică-său, moș Gulie, cu Panait Barcas, căruia oamenii îi spun „domnu Barcă”, negustor de cereale… Bătrân și bărbos e grecul… Nevasta, ca-n palmă o ține…

— Vezi, copiii noștri au pistrui în jurul nasului. Pistruii rămân acolo, oricum ai încerca să-i ștergi, până la zece-doisprezece ani. Apoi pier. E un semn al neamului. Copiii megieșilor, câți s-au născut, până când am venit

aici, seamănă cu Gheorghe, cu Leana, cu Darie. Am băgat repede de seamă că sunt pizmuită de vecine, că nici uneia nu-i părea bine că m-am aciuiat la casa asta. Dintre toate însă, mai aspru m-a dușmănit a lui Gigoi, femeia căreia bărbatu-meu, după ce rămăsese văduv, i-o dăduse pe Leana de suflet. Nu vrusese să-i dea lui bărbatu-meu fata îndărăt. Unde creșteau trei, puteau crește și pe al patrulea. Nu vroiam să creadă bărbatu-meu că între copiii lui și ai mei aș face vreo deosebire… Nu e vorbă… Mai pe urmă a crezut el și asta. Avea și de ce… Cu timpul, m-a înrăit viața… Dacă am văzut că lui nu i-o dă, am pândit-o într-o dimineață când a venit cu vedrile la fântână, să ia apă. M-am dus și eu la fântână, să iau apă. Am intrat în vorbă cu ea:

— Fă, Păuno, să-mi dai fata…

— Nu e a ta fata.

— Dacă e a bărbatului meu este și a mea. Să mi-o dai…

— N-am să ți-o dau.

— Fă, Păuno, tu mă dușmănești.

— E drept, te dușmănesc.

— De ce?

— Nu vreau să ți-o spun. Dacă ești deschisă la cap, o să pricepi și singură.

— Te-ai ținut cu bărbatu-meu…

— M-am ținut și-o să mă țiu. Îmi place Tudor…

— Bărbatu-tău nu-ți place?

— Îmi place și bărbatul meu, dar îmi place și bărbatu-tău…

Era și atunci, ca și acum, mărunțică, lată-n față, cu șezutul gros cât putina. Numai că era mai tânără, mai neastâmpărată. M-a cuprins furia.

— Va să zică n-ai să te potolești? Rimonato!…

— N-am să mă potolesc, fa, n-am să mă potolesc. Ce-ai să-mi faci tu? Venetico!

— Uite, asta am să-ți fac…

Țineam în mână ciutura plină cu apă pe care abia o scosesem din fântână. Am repezit ciutura grea spre capul ei. A izbit-o ciutura în tâmplă și-a dat-o de-a berbeleacul. S-a lungit pe pietrișul din jurul fântânii și-a început să se zbată. Dădea ochii peste cap, rămăsese cu gura deschisă. Din tâmplă i se scurgea un fir de sânge. Ciutura fântânii se legăna. Nu mi-am pierdut firea. Am prins ciutura de toartă și-am vărsat-o peste Rimonata. Am scăldat-o toată. Am scos altă apă din fântână, mi-am umplut vedrile și-am intrat în casă. S-a zbătut cât s-a zbătut acolo!… Asta se întâmpla dimineața

de tot. Când m-am uitat, n-am mai văzut-o. Se trezise. Plecase. De atunci, când mă vede, întoarce capul. Dacă îl zărește pe bărbatu-meu, iuțește pasul. Nici peste uluci nu se mai uită spre noi. A învățat-o pe fată să ne dușmănească. Trece fata cu caprele pe lângă casa noastră. Stau în ușă și vreau s-o opresc, să vorbesc cu ea. Oâmbii, cu pâine, cu struguri, cu mere, cu ce avem și noi. Fata fuge. Nici nu se apropie de noi sau de casa noastră. A povățuit-o să-l urască pe taică-său. Pentru asta o s-o mănânce focul iadului.

Ce dracu!… Mereu aud vorbindu-se de focul iadului!… Dacă intri în biserica cea mare de lângă primărie și te întorci, vezi zugrăvit la dreapta și la stânga ușii, începând de jos, de lângă lespezi, și până sus, în tavan, iadul… Hristosul care învie și se urcă la cer, fără aripi, și Hristosul mic, cu obraji bucălați și ochi albaștri, care surâde din toate icoanele, din brațele Mariei, Maica Domnului, sunt zugrăviți în fund, unde e altarul. Mie îmi place că pe mama o chema Maria, ca pe Maica Domnului, și nu știu pentru ce îmi place…

În biserică, de câte ori am intrat, m-am uitat la fiecare zugrăveală și m-am minunat. M-am uitat însă mai mult la iadul cu care ne sperie întruna popa, la iadul care e zugrăvit pe peretele de lângă ușă. Ard acolo focuri mari sub cazane uriașe și în cazane fierbe smoala, în clocot. Aburi alburii se ridică spre tavan și prin acești aburi iată-i ies draci cu cozi îmbârligate, cu coarne răsucite și urechi mari, cu nasuri încovoiate și rituri de porc; diavoli păroși, care, în furci de fier, cu patru crăci, mută, dintr-un cazan într-altul, sufletele oamenilor care au păcătuit pe pământ. Pătrunzi în grădina vecinului și iei un măr, gata, ți-ai pierdui sufletul!… Focul gheenei te așteaptă după moarte!… Focul gheenei, cazanul cu smoală care fierbe veșnic și furcile care te vor muta dintr-un cazan în alt cazan. Te duci pe câmp, cu caii la păscut, adormi de osteneală, caii intră în porumbul, ori în grâul, ori în ovăzul, ori în rapița altcuiva, același foc al gheenei te așteaptă, aceiași diavoli, aceleași cazane cu smoală… Te-a înjurat logofătul Gânță!… Nu e nimic!… O să-l mănânce focul iadului… Dacă l-ai înjurat și tu pe el, gata, ți-ai pierdut sufletul!… Pe popa, pe arendaș ori pe primar, dacă-i înjuri, e și mai rău: arzi în focul gheenei după moarte, dar înainte de moarte mai iei pe spinare câteva ciomege, câteva paturi de pușcă, ori măcar câțiva pumni repeziți în coaste, în fălci, pe unde se nimerește.

Mereu înfricoșează popa oamenii cu focul gheenei, cu cazanele de smoală…

Iarnă. Ninge ușor. Ninge liniștit. Satul e îmbrăcat în puf alb. Numai ciorile, care zboară din salcâm, au rămas negre. Numai ciorile și… popa — boaita care, cu o cruce în mână și cu o steblă de busuioc într-alta, umblă cu botezul, din casă în casă. După el, cu căldărușa, jerpelit, țârcovnicul. În căldărușa țârcovnicului se află apă sfințită…

Intră popa în casă și începe să hârâie pe nas. Oamenii, cu copiii stol, îl așteaptă. Popa le stropește fruntea cu stebla de busuioc pe care o tot moaie în căldărușă. Cântă o rugăciune. Bărbații, femeile, copiii pupă mâna popii… Popa are mână păroasă, noduroasă, cu unghii lungi, și sub unchii pământ. Mâna popii, se spune, e sfințită. Trebuie s-o pup. Adică trebuie s-o pupe alții. Am pupa-o și noi dacă popa Bulbuc ar binevoi să treacă înaintea Crăciunului cu botezul, sau a Paștelui și pe la noi. Popa Bulbuc ocolește casa noastră, ca și cum ar locui în ea niște lifte care nu cred în Dumnezeu. Parcă popa crede! Parcă noi credem!… Dar așa vine vorba. Așa se spune. Așa se obișnuiește. Să spui că ai credință în Dumnezeul nevăzut… Nouă, copiilor, puțin ne pasă de treaba asta. Noi mai curând am scuipa în căldărușa popii, decât să facem ceea ce fac ceilalți oameni, care, după ce-i stropește popa cu agheazmă, se scocioresc în pungă, scot de acolo ultima para și i-o aruncă boaitei. Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură printre dinți, după ce te-a blagoslovit. Te înjură încet. Tare, te înjură, de la obraz, numai țârcovnicul. Popa se bucură numai când i se aruncă în căldărușă o băncuță ori un leu de argint. Arendașul îi aruncă o carboavă!… Pentru popă, arendașul e cel mai cumsecade creștin din lume. Pe arendaș n-o să-l mănânce focul iadului. Are grijă popa, de asta. În toate rugăciunile, după numele mitropolitului, popa pomenește numele arendașului de la Băneasa, pe care auziți ce frumos îl cheamă: Gherasie Milian Miliarezi. Vorbește gângav Miliarezi, are picioare palii și, dacă îl mână vreo treabă de la primărie, din trăsură prin înăuntru e purtat de două slugi pe brațe. Picioarele îi bălăngăne, moi… Când vorbesc între ei despre arendaș, și nu-i aud logofeții ori acriturile satului, rumânii îi spun arendașul Colarez. E mai ușor.

— Ce-ai cu arendașul, Darie?

— Zău, dacă am ceva!… Numai că, dacă-aș fi mare și mi s-ar ivi prilejul, l-aș păli cu bâta între ochi…

— Poate o să vină și vremea aia…

O întreb pe mama.

— Mamă, de ce nu vine popa pe la noi?

Mama e singura din casă căreia nu-i place că popa ocolește casa noastră. Bunicul după mamă poartă barbă și are pe fereastră câteva cărți groase de rugăciuni, din care citește seara și dimineața. În fiecare duminică mama se duce la biserică și ascultă slujba. Acolo popa n-o poate lipsi de sărutatul crucii și al icoanelor. Până acolo nu merge el cu câinoșenia. Însă nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciș.

— E supărat pe casa noastră. Îl urăște pe taică-tău.

— De ce îl urăște popa pe tata?

— Din pricina lui frate-tău Gheorghe.

— Dar ce-a putut să-i facă frate-meu popii?

— Frate-tău s-a dus la seminar, o școală în care învață copiii care vor să ajungă popi.

— Și popa nu vrea ca frate-meu Gheorghe să îmbrace sutană de popă?

— Nu vrea. Popa are și el doi băieți la seminar, pe care, mai târziu, are să-i popească. Pe ăl mare, aici, în sat, pe celălalt mai mic, într-un sat vecin.

— Dar ce, pentru frate-meu n-o să se găsească nici un alt sat?

— Ba o să se găsească, dar popa al nostru se teme că frate-tău o să vrea negreșit să vină popă aici și nu în altă parte.

— De ce aici?

— Fiindcă satul e mare și nu e lipsit de chiaburi.

— Dar știu că toți chiaburii sunt zgârciți, numai că nu-și mănâncă din dos de zgârciți ce sunt.

— E adevărat, Darie, de zgârciți, chiaburii sunt zgârciți, însă cu popa și cu biserica sunt darnici, ca să afle satul și să câștige fală…

Din câte se vorbesc în sat aflu că băieții popii sunt tigori. Se apropie sfârșitul anului școlar!… Popa Bulbuc nu-și găsește astâmpăr. Dacă botezi un copil, ori îngropi un mort, ori cununi un băiat, trebuie să ai punga doldora. Popa cere mai mulți bani decât de obicei pentru rugăciunile lui. Cere gâște și curcani și, dacă ești cumva bogat și ai în ogradă stupi de albine, popa îți cere pentru slujbe, afară de bani, ocale cu miere. Cu punga îndopată cu arginți, cu desagii tobă de bunătăți, cu coșuri, popa apucă drumul orașului. Nădușește la poarta unuia, tremură la poarta altuia și, până la urmă, corbul se liniștește. Află popa Bulbuc noutatea așteptată: băieții nu i-au rămas repetenți. Vine acasă pe jumătate fericit, pe jumătate nefericit. Fericit, că băieții lui au făcut un pas mai departe spre popie. Nefericit, pentru că acest pas l-a plătit cu bani, cu plocoane. Câte un rumân care-i

poartă popii pică, pentru cine știe ce, îl întreabă așa, la cârciumă, între două țuici:

— Da băiatul ăsta al lui Tudor o fi trecut clasa, părinte?

— Dracu știe, taică! Zău dacă știu ceva!…

O ia repede din loc, popa… Oamenii râd. Tata n-a apucat niciodată drumul Bucureștilor. Frate-meu Gheorghe a plecat singur de acasă. Cum o fi arătând la față, nu știu. Eram mic de tot când a plecat dintre noi. Nedeslușit mi-lamintesc. Acum n-are timp să vină vara, în vacanță, pe acasă. Se duce pe undeva, prin cealaltă parte a țării, lucrează la o moșie. Mi se pare că știe să facă pe mecanicul…

Învățătorul Popescu-Bragadiru umple satul cu povești despre frate-meu. Popa aude poveștile. Merge des la cârciumă popa, la toate cârciumile merge, pe rând le cercetează. Pune potcapul și anteriul în cuier, spune:

— Stai cuminte-n cuier, părinte Bulbuc, că Tomiță, săracul, vrea să petreacă…

Anteriul rămâne cuminte în cuier, potcapul rămâne cuminte. Tomiță Bulbuc petrece, despărțit de cele sfinte; dăruit cu totul celor lumești…

Fiecare știre despre frate-meu Gheorghe, care vine în sat, usucă inima popii. Să se usuce inima popii! Fiindcă nu-l poate împiedica pe frate-meu Gheorghe să învețe carte, popa încearcă să ne amărască pe noi. Nu vine cu botezul în casa noastră… Aram pedeapsă!…

Când nu cunoșteam dușmănia popii față de noi, ca și ceilalți copii din sat, dacă-l întâlneam pe uliță, îi spuneam:

— Sărut mâna, taică părinte!

Altora popa le răspundea. Pe mine mă suduia printre dinți. Am început să-l sudui și eu. N-am făcut bine?

— N-ai făcut bine, Darie. O să te înghită focul iadului…

— Mai va până atunci. Și-apoi, dacă o să stau, adică nu să stau ci să mă chinui în iad, apoi o să-l am pe popa Bulbuc alături. N-am mers cu caii la păscut? Am mers!… Și cu noi, cu băieții, a mers și Milică feciorul cel mic al popii, seminaristul. Noi am păscut caii noștri pe miriște. Băiatul popii, care și el o să ajungă mai târziu, când o crește mare, popă a luat caii lor de căpăstru și i-a păscut toată noaptea în grâul oamenilor.

— Măi Milică, i-am spus noi, păcătuiești. Pe unde paști tu caii, nu e grâul vostru.

— Păi tocmai de-aia îi pasc.

— Nu ți-e frică de iad?

— Nu, că nici nu există iad. Există cel zugrăvit, cu vopsele în biserică, să se sperie proști ca voi. Așa spune tata, acasă, când îl ceartă mama că bea la cârciumă…

— După ce o să te faci popă, tot așa o să spui?

— Altfel o să spun…

— Va să zică ai să minți. Ai să spui oamenilor ceea ce nici tu nu crezi.

— Am să mint. Așa e meseria…

— Lua-te-ar Nichipercea cu meseria ta!

— Ba pe voi.

Ne-a mai și înjurat.

Puteam să-l iertăm? Ne-am apucat și l-am bătut până la ziuă cu dârjalele. Noi eram trei — el singur. Mai-mai să-l omorâm. Am fost fugiți de-acasă o săptămână, de frica lui Juvete, jandarmul. Nu știam că jandarmul e certat cu popa. Am aflat și am ieșit la lumină. Nu ni s-a întâmplat nimic…

Năvălesc în casă surorile mele și frate-meu Ion. În urma lor, intră și vară-mea Dița. E mototolită toată. Mătușa Uțupăr se uită la ea, îi sclipesc ochii de bucurie. Dițeise scurge prin crăpătura buzei scuipatul alb, pe bărbie. Și-l șterge cu mâneca zăbunului. O întreabă mătușa Uțupăr pe vară-mea:

— Câți băieți te-au strâns în brațe, Dițo?

— Fo patru-cinci.

— Numai atâția?

— Numai…

— N-ai sărit cumva pârleazul?

— Nu, mamă.

— Așa, fată. Păstrează-te cuminte.

— Mă păstrez. Până la măritiș.

Dița poartă în cutele fustei paie, scaieți. Au tăvălit-o bine!

— Tinerețe, tinerețe… Ce știi tu?

Vine și tata. Ne așezăm, ca și la amiază, în jurul mesei. După masă, tata iese cu frate-meu Ion și se culcă în tindă, lângă foc. Facem loc, în patul nostru, mătușii Uțupăr. Îi facem loc și Diței. Îi cade să doarmă între mine și soru-mea Rița. Mă strâng, mă zgârcesc covrig, și caut să fiu cât mai departe de ea, intru cu fața în lacra care mă desparte de zidul de lângă fereastră. Pâlpâie lampa. Lumina e cenușie, măruntă. Văd ca printr-un fum des pereții odăii. Mama tot mai vorbește în șoaptă cu mătușa Uțupăr. Noaptea a așezat la fereastră lespezi uriașe, catifelate, moi, de întuneric. Știu că acum, de la o margine la alta a lumii, de la pământ la cer, domnește întunericul. Noi toți:

strânși, întinși la rând, acoperiți cu țolul. Afară au rămas, în întuneric, vietățile sălbatice. Afară au rămas, în noapte, arborii…

Glasul mamei, glasul mătușii Uțupăr se depărtează. Abia mai aud. Parcă cineva mi-a astupat cu bumbac urechile. Respir din ce în ce mai rar, mai liniștit. O mână moale, ca de catifea, îmi lipește pleoapele. Dița se întoarce spre mine, mă cuprinde în brațe, mă strânge tare, tare de tot, lângă ea. Are trup cald. Are trup aproape fierbinte. Trupul străin mă întărâtă. Parcă mi-au năvălit pe piele și sub piele mii de furnici. Dița mă apucă de umeri și mă întoarce ușor cu fața spre ea. Încerc s-o depărtez. Îmi dă să-i dibui sânii calzi. Înfig degetele în ei. Nu mă mai pot desprinde. Lampa s-a stins.

Unde mi-e somnul? Parcă mi-era somn!

Acum a venit la noi mătușa Uțupăr și-a adus-o și pe vară-mea Dița. Alteori, odată cu mătușa Uțupăr, vine și bărbatu-său, unchiu-meu, Precup Urban Uțupăr. E un rumân înalt cu umerii lați — încolo subțire țipar, ager ca briciul, ochi negri, aprinși, ascunși adânc sub frunte și sub prea stufoasele sprâncene. Oacheș, aproape tuciuriu, e unchiu-meu Precup Urban Uțupăr. Mă ia pe genunchi. Mă leagănă. Îi place să se joace cu mine. Îi sfârâie inima după copii, după băieți. A avut doi, pe văru-meu Guță, care-a murit anul trecut de dalac — era ceva mai răsărit decât frate-meu Ion — și pe văru-meu Pantilie, care, tot anul trecut, a murit la armată, la Turnu. I-a adus leșul închis în sicriu, cu carul, unchiu-meu Uțupăr, și l-a îngropat lângă Guță. Vesel flăcău era văru-meu Pantilie!… Cu mustața mijită pe buză, când râdea — și mereu râdea — arăta două șiruri de dinți de zăpadă. Avea ciomag scurt subsuoară, retevei, să se apere de landra câinilor, de flăcăii care s-ar fi încumetat să se lege, în glumă, de fetele lui.

— Dar care sunt fetele tale, Pantilie? îl întreba mama.

— Toate câte n-au negi pe nas, mamă Mărio…

Chicotea. Râdeam și noi. Din câte le știam, nici una n-avea negi pe nas. Așadar, cu toatele trebuiau să fie ale lui văru-meu Pantilie. Lacom de fete, lacom de muncă, lacom de viață. Scornea cântece din mintea lui. Chema lăutarii, îi învăța cântecele lui, îi punea să i le cânte când avea chef și-i îndemenea să le cânte și altora, ca să i se ducă pomina. I se și dusese pomina până la târg, la prefectură. Văru-meu Pantilie cânta și diblarii îl îngânau:

Ciocoiaș cu ceafa groasă
Cum te-aș lua de la masă,

Ciocoiaș cu nasul cârn,
De salcie să te-atârn,
Să te leagăn sun, în vânt,
Să te saturi de pământ,
De pământ și de moșie,
Să-mi vină vremea și mie…

Au auzit logofeții și l-au pârât boierului că îndeamnă rumânii la răscoală. L-a chemat boierul la curte pe văru-meu
Pantilie. S-a dus. Cu ciomagul subsuoară.

— Va să zică, te porți, tu al lui Uțupăr, vrei să ridici oamenii contra curții?

— Eu, boierule? Cum aș îndrăzni!…

— Mi s-a spus că născocești cântece…

— Se poate, boierule, cânt și eu când îmi vine a cânta…

— Și ce cânți?

— Cântece care-mi trec și mie prin cap, boierule…

— Ai putea să-mi cânți și mie un cântec?

— Dacă nu vă e cu supărare, iaca, am să cânt:

Iubii fete și neveste
O sută și cincisprezece
Și mi-e inimioara rece.

— Nu. Nu dintr-astea. Din celelalte…

— De cele fără perdea, boierule? N-aș putea. O fi cucoana pe-aproape și aude. Și-apoi, cântecele fără perdea se cântă la petrecere… Azi nu e petrecere…

Văzându-se luat în răspăr, s-a supărat boierul. L-a dus la oraș jandarmul pe văru-meu Pantilie. L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii. L-au lăsat, până la urmă în voia lui, l-au socotit cantaur, zăltat, deliu aproape. N-o să răstoarne lumea cu fundu-n sus cu snoavele lui… I-a venit lu văru-meu Pantilie vremea să meargă la oștire. S-a dus la oștire, la Turnu, Ia dorobanți. I-a căzut să ajungă ordonanță la un căpitan, unul Jirescu, os din boierii Jirescu, care au moșii între Călmățui și Olt, sus, la Crângeni. Căpitanul însurat c-o paceaură care smintea-n bătăi ordonanțele până le lăsa surde, betege. Nu s-a atins de văru-meu Pantilie. Palmă de la

bărbat n-a suferit el, necum de la o muiere, fie ea și cucoană. S-a sumețit, a răsturnat-o. I-a plăcut, a prins nărav cucoana. A dat căpitanul peste ei într-o zi, l-a împușcat pe văru-meu Pantilie. Pe urmă au scris în condici că soldatul Uțupăr Pantilie, umblând cu o armă încărcată, s-a împușcat singur, din greșeală. Adevărul îl cunoaște tot orașul. La alt regiment l-a mutat pe căpitan, asta i-a fost pedeapsa. Unchiu-meu Uțupăr nu mai are băieți.

— Vrei să fii băiatul meu, Darie?

— Nu, unchiule…

I se umezesc ochii. Se scurmă în pungă și-mi dă zece bani.

— Du-te și-ți cumpără roșcove…

Spârnel, dau fuga. Cumpăr roșcove de la cârciuma lui Toma Ocî, unde altădată a ținut prăvălie fratele mamei, unchiu-meu Lisandru. Îmi vinde roșcove fata cea mare a lui Toma Ocî, Gena. Ronțăi roșcovele. Sunt dulci. Sâmburii sunt tari, cafenii. Îi scuip printre dinți. Mă vede soră-
mea Elisabeta.

— Dă-mi și mie roșcove, nene.

Îi dau și ei câteva. Se repede în uliță, unde plozii, șumugai cât nodul, se joacă în pulbere.

— Mi-a dat nenea roșcove de la Ocî, roșcove de la Ocî…

Se grămădesc copiii pe ea. I le smulg din mână. Se întoarce plângând.

— Dă-mi alte roșcove, nene. Mi le-au luat…

Trei fete are cârciumarul Toma Ocî: Gena — care stă după-amiază în prăvălie când cârciumarul doarme cu nevastă-sa în odaia din fund, cu perdelele lăsate, să nu pătrundă lumină înăuntru, să le turbure somnul — Fifa și Boboaca. E măruntă Boboaca, grasă, durdulie, bălană. Dacă ar fi fată de desculț, s-ar fi prins în horă. Nu s-a prins, cum nu s-au prins în horă nici Gena, nici Fifa. Țin nasul sus. Umblă cu papuci, pe cap nu poartă barișe. Se vântură pe uliți cu capul gol, cu păru-n zulufi, cu rochii înguste, parcă ar fi împiedicate, ca cucoana Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel de la poștă. Pe lângă fete, Toma Ocî are și un băiat, Mitică. Ca pe un păpușoi îl țin gătit părinții, cu șorțuleț, cu beretă, încălțat cu ghetuțe. Cățărat pe gard, se uită la noi cum ne jucăm de-a caii. S-ar da jos, ar deschide poarta, s-ar zbengui cu noi. Îi sticlesc ochii. Gura îi lasă apă de poftă. Îl zgândărim.

— Vin de te joacă și tu cu noi, Mitică. Te facem cal…

— Nu vin, că mă murdăresc de praf…

— Hai, măi Mitică, vino…

— Nu vin. Nu mă joc cu voi. Eu… eu sunt băiat de cârciumar…

— Și dacă ești, ce? Tot prin născătoare te-a aruncat maică-ta afară din burtă…

Mitică începe a bâzâi:

— Tatăăă! Ăștia mă înjură…

Dă cu pietre după noi taică-su. Își ia podoaba de mână, o duce în prăvălie, o ține pe genunchi, o împacă, o liniștește cu un covrig…

— Tu, măi Mitică, să nu te amesteci cu golanii. Tu o să mergi la școală, să te faci domn mare, prefect să te faci.

Mitică se urcă iar pe gard. Strigă la noi:

— Nu mă joc cu voi. Eu o să mă fac… prefect…

Îi pică nasul. Se șterge cu mâneca hainei.

Duminica e horă în fața cârciumii lor. Fetele lui Toma Ocî — două înalte, una bondoacă — rămân pe margine, privesc. Așteaptă băieți de la oraș să vină să le ceară de neveste. Soră-mea Evanghelina spune că au să îmbătrânească fete mari din pricina fuduliei.

Satul îl știe pe Toma Ocî de când umbla desculț. Și nevastă-sa și fetele umblau altădată desculțe, munceau pe moșie până cădeau pe brânci. A intrat Ocî slugă la niște greci. A mai înșelat la socoteli. A mai înșelat la cântarul cel mare, la magaziile gării, unde se cântăresc vagoanele. A strâns ban lângă ban. Moartea fratelui mamei l-a găsit cu punga plină. S-a mai împrumutat la oraș la bancă. A cumpărat casa mortului și brevetul. A început negustoria cu de toate. A ținut deschisă și cârciuma. Dă și bani cu dobândă. Nu e mare dobânda — un pol pe lună la o sută de lei. Pe mulți i-a prins în laț. Dacă suta luată cu împrumut ar fi întoarsă într-o lună, ar fi mai ușor. Dar cine poate plăti datoria într-o lună!… Câteodată merge datoria un an ori mai mulți, nu se mai isprăvește… Toma Ocî, dacă i se plătește datoria, e mulțumit, nu zorește omul. La o sută de lei, în douăsprezece luni, primește doisprezece poli câștig.

Întâi s-a îmbrăcat el orășenește. Pe urmă și-a îmbrăcat orășenește nevasta și copiii. Pe Gena a cerut-o de nevastă mai înainte, când încă nu începuse ase veșteji, Lache, feciorul cel mare al lui Iordache Diman, din capul uliții noastre, lângă șosea. Alde Diman — sunt doi frați Diman — au pământuri multe, au boi mari, moldovenești, și case cu geamlâc, aproape boierești. Au bivolițe de lapte și oi multe și stupi cu albine. S-a bulguit Lache la averea lui Ocî.

— Nu-ți dau fata pentru băiatul tău, i-a răspuns Ocî lui Iordache Diman. Vreau să-mi mărit fata cu băiat de la oraș, să n-o mai bată soarele-n spinare

la secere. Sunt cârciumar. M-am ridicat deasupra voastră. Nici un copil de-al meu n-o să mai scurme țărâna cu palmele. S-a isprăvit. Neamul lui Ocî suie, suie…

— Orice urcuș are și coborâș, răspunsese înciudat Iordache Diman. Vezi să nu luneci, Tomo, că până jos de tot nu te mai oprești. E greu până începi a te rostogoli, că pe urmă te duci de-a dura până se alege praful și pulberea de tine… Am mai văzut noi și pe alții cu fumuri la cap…

— Cum să cobor? Am tejgheaua doldora de bani…

— Oi fi având-o!… Dar ai început să bei, Tomo… Și băutura nu aduce a bine. Ești cu țuica în nas de cum te trezești.

Lui Toma Ocî, om iute din fire, i-a și sărit țandăra. Aprins a striga la Diman:

— Decât să-mi dau fata după chiorul tău, mai bine o dau după Picică…

— Dacă o vrea să ți-o mai ia și Picică…

S-a spart tocma. Au rămas certați pe viață.

Uneori, seara, se aud țipete. Își bate Toma Ocî nevasta. Ciocnește țuici cu oamenii și se afumă. Pe urmă intră în casă și caută pricini muierii. Îi găsește. Femeia fuge și se culcă la șură, vârâtă în paie, ca un câine, alături de câini. Arăcit, a dat oftica peste ea. Și fetele mai mari au început a tuși în palme. Boboaca însă nu tușește.

— O să tușească și ea, n-am nici o grijă, spune frate-meu Ion, care-a încercat s-o strângă în brațe pe fata măruntă a lui Toma Ocî, pe năzuroasă.

Doarme dusă Dița. În somn șuieră subțire, ca un șarpe, printre dinți. Mătușa Uțupăr, buhai de baltă — buu, buu, buu! Ai noștri, când dorm, smirnă, nu li se aude decât răsufletul lin, ușor.

Mai de mult a tras la noi, seara, unul cu căruța cu oale, dinspre munte. Toamna coboară olarii la șes cu căruțe cu oale. Pe bucate își vând marfa. Vrei două-trei străchini — le umpli cu porumb, după ce le-ai ales. Olarul ia porumbul, îl toarnă în sacul lui, tu iei strãchinile. Vrei un ulcior cu țâță, ori un ulcior cu flori de smalț albe pe burtă, cu buza groasă, care păstrează apa rece gheață în toiul verii, te mai tocmești. Lipiți pământului, mai săraci decât noi sunt olarii, slabi, trași la față, numai oase, zgârci și piele, nu se țin nădragii pe ei, le cad în vine. La masă, hulpavi, ling strachina, nici pentru o furnică nu rămân în urma lor fărâmituri de mămăligă. Pe olarul care-a mas la noi îl chema Vicenț Buiu. Și-a legat caii de căruță, mârțoage bune de zvârlit în râpă, le-a dat fân, apoi mama l-a ospătat. Avea și-un băiețandru cu el. Spunea că mai are acasă, pe lângă olăriță, cinci copii, băieți și fete. Era

gușat olarul, parc-avea două cimpoaie sub bărbie. Vorbea. Cimpoaiele, ca gușa roșie, înflorată, a curcanului, se umflau, se dezumflau, gâlgâiau ca apa în sorb cuvintele lui. Băiatul care-l însoțea la drum purta și el gușă. Povestea olarul Vicenț Buiu că prin partea locului unde viețuia el, toți oamenii purtau gușă sub bărbie.

— Boreasa mea, se lăuda olarul, are o mândrețe de gușă, de două ori mai mare decât a mea! Și copiii mei, slavă Domnului, au gușă, afară de cel mic, un băiețaș, care a rămas însemnat, n-are gușă. Ne culcăm și dormim. Adorm întâi copiii. Le cântă gușile în somn, ți-e mai mare dragul, numai cel mic, fără gușă, tace. Boreasa, înghețată de frică, îi pune mâna pe inimă, să vadă dacă e cald, dacă mai trăiește. Ne temem să nu se prăpădească în somn. Acum, parcă ne-am mai învățat cu el, dar de spaima c-ar putea să se prăpădească în somn n-am scăpat. Doarme, parc-ar fi mort. Dacă n-are gușă!… Pe-aici — spune olarul — e rai. La noi, la deal, pământ roșu, piatră, sărăcie și bir. Pădurea, nu putem culege o frunză din ea, nu putem aduna o creangă uscată pentru foc, o mână de iarbă pentru vite. O păzesc cu puștile slugile boierului… Greu, greu… Noroc că viața trece repede.

A tăcut. După ce a tăcut, gușa îi mai bolborosește o vreme, ca și cum unele vorbe pe care olarul nu le-arostit au rămas acolo să se frământe, nemulțumite… Olarul cu fiu-său s-au culcat, băgați unul într-altul, sub dud. S-au învelit cu o buleandră de-a lor. Odată cu venirea somnului, au început gușile a le cânta. I-am ascultat un timp. Pe urmă am încercat și noi a adormi…

După cine a spus Toma câlciumarul că o să-și dea fata? După Picică? Tare trebuie să fi fost aprins de mânie, dacă i-au ieșit asemenea vorbe din gură! Flăcăul bogătanului Iordache Diman nu e chior. Se uită cam paliu. Asta e tot. De văzut vede bine. A râs satul când a auzit vorbele lui Ocî. A râs și Picică. S-a așezat pe vine, cu bâta între picioare, pe marginea drumului și-a prins glas:

— Apăi, nici acum, dacă mi-ar da-o pe Gena de nevastă, n-aș lua-o

Rumânii s-au mirat și nu prea. L-a întrebat Găină:

— Dar de ce spui că n-ai lua-o pe fata lui Ocî, Picică? Nu e destul de frumoasă pentru tine? Nu e destul de cucoană?

— Tocmai d-aia. Mie nu-mi trebuie nevastă frumoasă, să-mi umble cu mofturi, nu-mi trebuie cucoană… Și-a adus cucoană de la oraș Niculae al lui Dimozel. Acăzut sub papucul ei. Ocî și-a stricat copiii. Nu-i pune la muncă. I-a rupt de sat. I-a înfumurat. O să vie sărăcia peste ei. O să-i apuce

calicia în haine domnești. Eadevărat că tot învățul are dezvăț. E mai greu dezvățul.

— Dar noi nu suntem săraci? Suntem! Și iacă, trăim…

— Noi ne-am învățat cu sărăcia ca sacul cu peticul…

Picică n-are neamuri. L-au găsit muierile, copil, aruncat la fântână. L-au botezat oamenii. I-au dat un nume care s-a pierdut. A crescut când la unul, când la altul. S-a băgat argat la Iordache Diman, când a crescut mai mare, pe mâncare și îmbrăcăminte. Așa e obiceiul. N-ai rost pe lume, intri slugă la bogat pe mâncare și pe îmbrăcăminte. Mâncarea — ce rămâne în străchinile stăpânilor. Îmbrăcămintea — straiele purtate și răspurtate, lepădate de ei, cârpite pe ici și pe colo, soioase, zoioase… Altă plată: canci… A plecat, fiindcă bogătanul îl muncea până la sleire și-l procopsea cu tupungeli. I s-a dat o palmă de loc la marginea satului, lângă baltă, unde vin apele mari primăvara și îneacă lunca, în sărătură. Picică și-a ridicat bordei în care, până va găsi pe cineva cu care să se însoare, trăiește singur. A intrat pândar, păzește poienile și dealurile, de gâște, să nu intre în grâne. E un băiat înalt, bălan, cu ochii albaștri, mai sărac decât toți săracii la un loc.

Mă duc cu capra de curm, să pască iarbă pe șanț. Vine și Picică pâș, pâș. Nici nu-l aud, așa de ușor calcă. Mă pomenesc cu el alături, ori în spatele meu…

— Paști capra, mă?

— O pasc…

— Vezi să nu-ți scape în bucate…

— N-o să-mi scape…

— Măi Darie…

Se trântește pe iarbă cu fața în sus. Privește norii pe care, ca pe niște corăbii uriașe, îi mână vântul spre miazănoapte…

— Ce?

— Stai lângă mine să-ți spun un basm.

— Basmele se spun noaptea, nene Picică…

— Eu le spun ziua…

— Pe care vrei să mi-l spui?

— Pe ăla cu popa spân!

— Mi l-ai spus ieri.

— Atunci să ți-l spun pe ăl cu țapul babei și-al unchiașului care s-a-ntors noaptea din pădure jumătate belit, jumătate nebelit…

— Spune-mi-l…

— A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi…

Norii plutesc pe deasupra noastră purtați de vânt. Prin spărturi se vede cerul albastru, albastru.

Aud povești mai multe iarna, când se face la noi acasă, ori la alde Tutanu, clacă de curățat porumbul. Avem de dus porumbul la moară, la măcinat. Vin seara la noi băieții și fetele din vecini să ne ajute. Într-o oală mare pune mama pe vatră boabe la fiert. Fierb încet boabele deporumb. De trei ori le schimbi apa, până dau în floare. Înainte de a se fierbe boabele, mâncam pâsat uns. S-a aruncatân căldarea cu mălai o lingură de untură. Pâsatul e dulce, să tot mănânci, să bagi în draci burta. N-avem linguri pentru atâta lume. Și le aduc băieții și fetele de pe acasă. Curățăm știuleții. Boabele se adună grămadă. Crește grămada. Dacă vine nenea Sorean de la Stănicuț, ne bucurăm tare. Începe să povestească, de cum s-a lăsat întunericul, întâmplările prin care a trecut Păcală. Până la ziuă tot nu-și termină basmul. De câte ori îl spune, îi mai pune coarne, îl mai lungește. Am ațipi, dar nu ne lasă basmul. Rămânem treji. Nenea Sorean e băiatul lui unchiu-meu Voinea Militaru, care o ține pe tușa Sorana, una din multele surori ale tatii. Bunicul lui nenea Soreanu, moșu ăl bătrân, Voinea sin Voinea, a murit de curând. Era alb colilie. Când era unchiu-meu Burdulea spânul copilandru, Voinea sin Voinea flăcăia. A venit poruncă de la stăpânire că satul trebuie să dea un soldat. S-au sfătuit ce s-au sfătuit aleșii. Au hotărât să-l trimită pe Voinea la oștire. Au chemat dorobanții, au înconjurat casa și l-au strigat pe Voinea să iasă până afară. Cunoștea glasul aleșilor. Nu i-a trecut prin minte ce o să fie. A ieșit. Au tăbărât dorobanții pe el să-l lege. Le-a scăpat și-a luat poteca pădurii. L-au ajuns din urmă călări. L-au prins cu arcanul, l-au doborât, l-au legat, l-au trimis la oraș. Acolo i-au tuns chica, chilug l-au lăsat. Șapte ani l-au ținut la miliție. I-a rămas numele de Militaru…

Văru-meu Sorean nu mai are acum chef de povestit. S-a lăsat necaz mare pe casa lor. Sora lui văru-meu Sorean, dada Ulica — ce mai mândrețe de fată! — și-a pierdut mințile. Se îndrăgostise de unul, Ienuță Bozdoc, din Sârbie. Flăcăul și-a făcut râs de ea și s-a însurat cu alta, cu una boccie, cu avere. Dada Ulica s-a zbătut ca peștele pe uscat. Și-a smuls părul. Și-a sfâșiat rochiile. S-a potolit apoi. A rămas teșmenită, de nu mai știa ce e cu ea pe lume. Nu bea. Nu mânca. Ciugulea ca o pasăre. S-a stins…

Între partea din față a ariei noastre și linia ferată se află o curte uriașă, care e plină toată de salcâmi. Printre salcâmi, strâmbi, chirciți, doi meri…

Tot printre salcâmi, pitulat, un pătul mărunt. Alături de pătul, mai pitulat, un bordei. Trăiesc aci trei oameni, trei bărbați, megieși cu noi…

Am spus că trei bărbați trăiesc aci: nenea Petre cel mare, nenea Petre cel mic și nenea Sandu cel mare. Al patrulea din frați, nenea Sandu cel mic, stă tot pe aceeași uliță cu noi, are casă tot de-a lungul liniei ferate, mai sus, spre capătul satului.

Dintre toți patru frații, numai nenea Sandu cel mic s-a însurat și și-a înjghebat familie, cu nevastă, cu copii. Ceilalți frați au rămas becheri și locuiesc aici, lângă noi, în bordeiul lor. Iată, gata-gata era să spun un neadevăr. A fost însurat o vară și nenea Petre cel mare, căruia oamenii îi zic Musai…

— Și dacă a fost însurat, de ce nu mai e?

— L-a lăsat nevasta.

Nenea Petre cel mare e cel mai în vârstă dintre frații Bălan. Are cam la șaizeci de ani. E mărunt, târâie picioarele. Însurătoarea lui a fost una de pomină. L-a băgat în casă, ca ginere, unul din Belitori, care n-avea băieți.

S-a dus socrul cu nenea Petre cel mare să cosească iarba. Cosea iarbă socrul, cosea iarbă ginerele. Nenea Petre cel mare ajunse cu coasa lângă un mărăcine. Se oprește, se uită la mărăcine, își mută căciula de pe o ureche pe alta. Nedumerit, îl întreabă pe socru-său:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, mă! Ia-l pe moț și aruncă-l în urmă…

Nenea Petre împlinește întocmai ce i se spune. Cosește mai departe. Apoi iar:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, mă! Ia-l de moț și aruncă-l în urmă…

Taie nenea Petre mărăcinele, îl apucă de moț și-l aruncă la marginea fâneții. Cosește mai departe. Mai găsește un mărăcine. Nedumerit, se oprește. Mută căciula de pe o ureche pe alta și-l întreabă pe socru-său:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, ia-l în gură și du-te învârtindu-te, să nu te mai văd…

A tăiat nenea Petre cel mare mărăcinele, l-a luat în gură și s-a întors la bordei.

— Ce e, nene? l-a întrebat nenea Petre cel mic.

— M-am întors acasă. M-am gâlcevit cu socru-meu.

Gâlceviți au rămas.

Nenea Petre cel mic nu s-a însurat niciodată. A vrut săse însoare nenea Sandu. Nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mare, nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mic. Ar fi putut nenea Sandu să-și ia tălpile la spinare… S-a tot certat cu frații. Nenea Petre cel mic și nenea Petre cel mare, dacă au văzut că nu se potolește, l-au legat într-o noapte de salcâm și l-au bătut măr. Nenea Sandu și-a pierdut mințile. Asta s-a întâmplat când era tata copilandru. De atunci, nenea Sandu nu și-a mai venit în fire. Nu face nimănui nici un rău. Umblă ziua prin arie de la copac la copac, bombăne. Ce-o fi spunând copacilor, greu de înțeles… Din când în când, nenea Sandu se supără. Ia o bâtă și bate salcâmii. Sunt sute de salcâmi în aria lor, salcâmi mai tineri, salcâmi mai bătrâni. Fiecare salcâm are coaja zdrelită. Nenea Sandu bate salcâmii de-i snopește. Salcâmii nu se supără. Salcâmii n-au glas. Salcâmii n-au nici ochi să plângă. Leapădă frunze. Cresc alte frunze în loc. Niciodată nenea Sandu nu bate merii, nici cu bâta, nici cu piatra. În unele zile, nebunul iese din arie și vine la fântână. Scoate apă cu ciutura din adâncul fântânii și-și umple ulciorul. Se pleacă apoi și, din pietrișul din jurul fântânii, alege pietroaiele, își umple sânul de pietroaie, își umple poala de pietroaie. Duce ulciorul în bordei și iese în arie. Bolborosește. Se așează în genunchi, ca și cum ar trage cu pușca, și ochește salcâmii cu piatra. Niciodată nu dă în gol. Are grijă nebunul, ca pietrele azvârlite de el, dacă n-ar lovi ținta, să nu treacă dincolo de uluci, să atingă pe cineva. E îmbrăcat în zdrențe nebunul. Aproape gol. Dacă la miezul nopții îl apucă pandaliile, nimeni nu-i spune nimic. Bombăne cât bombăne până-și face cheful, apoi intră în bordei și se culcă pe gârlici, ca un câine, în paie. L-au purtat frații și pe la spitale. L-au cercetat doctorii și nu i-au găsit leacul. Nu i l-a găsit nici doctorul Ganciu. Dar a găsit cuiva, de când a venit aici, leacul, doctorul Ganciu?… Ioc!…

În noaptea asta nebunul vorbește, cu copacii. Vântul vorbește cu copacii. S-a pornit vânt tare. Vijelie s-a stârnit. Vârtejuri. Vârtejuri…

Vară-mea aude vântul și nu se sperie. Se sperie însă de vorbele neînțelese ale nebunului. Se desprinde de lângă mine și simt cum se strecoară în partea cealaltă a odăii, unde băune mătușa Uțupăr.

— Mamă, aprinde lampa, mi-e frică!…

Mătușa Uțupăr se trezește, caută chibritul, aprinde lampa. L-au trezit și pe tata. Aprinde tata un felinar și pleacă să-l potolească pe nebun. Îl potolește. Tata este unul din puținii oameni de care nenea Sandu, cu toată nebunia lui, ascultă. De ce oare?

După o săptămână, mătușa Uțupăr înhamă caii. Umple mătușa Uțupăr căruța de paie. E frig. Până la umeri se vâră acum, în paie, vară-mea Dița.

Ca un bărbat, pe capră, mătușa Uțupăr ține în mâini hățurile, biciul.

Odihniți, caii freamătă. Scutură gâturile lungi. Clopoțeii de la gâturile lor sună.

— Tudoreee… Deschide poarta!…

A plecat mătușa Uțupăr. Odată cu ea a plecat și vară-mea Dița. Ne uităm cum se duc. Sfârâie roțile căruței.

Pân’ la anul, poate n-am să mai văd buza de iepure a Diței.

II

Miez de iarnă

Șindrila o zboară mereu vântul. Dincolo de linia ferată — dealul îmbrăcat, până mai anii trecuți, cu vii cu rod bogat. A venit de departe molima și a uscat, a ros joardele până-n rădăcină, ca o ciurdă de vite flămânde. Acum, vrei băutură? Găsești la cârciumă spirt de păpușoi ori vin adus mai dinspre munte — poșircă spelbă. Ai poftă de un ciorchine zemos… Lua-te-ar benga de nesătul, satură-te cu dude albe, cu dude negre, cu dude năzâmate! Sunt pline ogrăzile de duzi. S-au cam sfârșit dudele… Umblă pe miriști și caută mure, caută porumbe, de nu le-or fi păscut, cu botul lor veșnic ud, caii. Pe unde crescuseră struguri, plugul a pătruns și a răsturnat brazdă lângă brazdă. S-a semănat grâu, secară, porumb. De la creasta dealului înainte, câmpul fără hotare, peste care s-a boltit cerul, câmpul burduhănosului cu pălărie tare, cafenie, cu guler înalt, scrobit, cu cravașă. Burduhănosul se plimba când călare, când cu trăsura. Caii trăsurii sună clopoței de aur, sună clopoței de argint. Vizitiul poartă țilindru cu panglici și bici cu codirișcă mlădioasă. Gogu îl cheamă pe burticos, Gogu Cristofor, și e proprietarul moșiei Belitori — una din cele patru moșii pe care ne mâncăm, muncind, amarul…

Desculții strigă: pământ, pământ, pământ!…

Pământ este și, totuși, pământ nu este. Sau, nu e al cui îl stropește cu sudoarea.

— Dacă pământul ar fi al nostru, îl aud pe tata, am trăi cu totul altfel. Am trăi mai bine. Dar pământul e al boierilor, al ciocoilor. Trăiesc boierii bine. Trăiesc ciocoii bine. Noi ne alegem cu oasele rupte de muncă. A dat ceva pământ rumânilor Cuza, demult. L-au scos din scaun boierii. A venit în capul țării un neamț mărunt. S-a dat cu cei ce l-au adus. A uitat de prostime. Cum spune cântecul:

A venit un rege neamț,
Ne-a băgat cu gâtu-n laț…

— Nu mai vorbi așa, nene Tudore. Te aude careva și te pârăște stăpânirii. Păți ce n-ai pățit…

— Pârască-mă! Cine să mă pârască! Poate popa, poate primarul Bubulete, poate notarul. Toată lumea săracă vorbește. Nu e unul desculț să

nu cârtească, să nu înjure. Dacă nu e bine, nu e bine și gata. Focul arde mocnit sub cenușă, într-o zi are să izbucnească, să i se vadă flăcările. Atunci…

Scurmă cu vătraiul, tata, în focul de pe vatră. Focul înviază, se subțiază, se albăstrește fumul. Pier șuvițele de fum sorbite de coș. Flăcările se ridică, galbene, apoi roșii. Ling fundul căldării, începe a fierbe apa. Scoate bulbuci, semn că s-a încălzit, că e gata să dea în clocot.

— Aruncă mălaiul în căldare, muiere…

Doi pumni de mălai ia mama din copaie. N-a cernut mălaiul. Îl aruncă, cu tărâțe cu tot, în căldare. Mestecă repede cu făcălețul. Presară în căldare o lingură de sare. Pâsatul fierbe. Acum o să fie bun de mâncat, peste câteva clipe numai. Îmi ling buzele. Înghit în sec. Își linge buzele și nenea Dumitrache. Și el înghite în sec și nodul gâtului, mare cât o ceapă de apă, îi joacă întruna, când sus, când jos, când sus, când jos…

E bine de noi! Mai avem o jumătate de sac de mălai. Alții n-au decât pe fundul sacului, un găvan, două. Dacă au și atât…

— Dacă am avea pământ!…

Nenea Dumitrache oftează. Vine oftatul lui greu din fundul inimii. Ori poate îi vine oftatul din adâncul burții care îi ghiorăie de foame. Dacă burta e goală, afurisita, te dă de rușine. O auzi: ghiorț, ghiorț — ghiorț, ghiorț. Ca s-o minți, iei un glod de sare în palmă, lingi sarea, bei o cană mare de apă. Simți că te ia leșin, bagi de seamă că tot pocâltit ai rămas, dar, pentru un timp, mațele nu se mai frământă cu zgomot.

— Pământul e-al boierilor, vedea-i-aș în pământ cu iarbă pe piept! blestemă mama.

Mama are, totuși, o bucată de pământ, pe deal, deasupra Stănicuțului, rămasă pentru Ion și Evanghelina de la bărbatul dintâi al mamei. Mă ia tata câteodată acolo, la arat, la semănat, la secerat. Afurist pământ! Nisip și piatră! Apeși pe coarnele plugului cât poți, capeți bătături în palme. Pielea se roșește, se umflă. Bășicile se sparg. Ustură. Te alegi cu răni… Boii se opintesc în jug, îngenunche pe brazdă, îi atingi cu biciul, se ridică, pornesc mai departe. Fierul plugului scrâșnește, i se tocește ascuțișul, nu prinde brazdă adâncă. Plouă. Arunci sămânța. Treci peste ogor cu grapa. Grâul nu crește mai înalt de jumătate cot. Nici nu putem intra cu secera în el. Îl smulgem cu rădăcini cu tot, cum smulgem cânepa. Pe la mijlocul lanului lăsăm o steblă de grâu nesmulsă, o lăsăm să-și scuture boabele sărace în câmp…

— Pentru rodul pământului, mă lămurește mama.

— Pe dealuri, pe unde pământul nu dă rod, pe acolo au și rumânii ceva ogoare ale lor. Pe lunci, pe câmpurile întinse, cu pământ gras, moșiile. Mergi călare, de la marginea unei moșii la marginea cealaltă, o zi întreagă. Dai acolo de hotarul altei moșii. Sunt flămânzi de pământ desculții… Țipă foamea în ei… Nimeni nu le aude țipătul, ori, cine-l aude, îndeasă căciula pe urechi și se face că nu-l aude — căciula de astrahan…

— Bun pâsat ai nimerit, dadă! spune nenea Dumitrache.

Tac chitic. O să vorbesc după ce-o să curăț cu lingura coaja după fundul căldării…

Molima care a mâncat viile oamenilor a ros și via, întinsă cât o pădure, de pe coasta de lângă gară, a lui Miliarezi, celălalt boier pe moșia căruia suntem învoitori. Boierul a scos satul în plină vară, și oamenii au dezgropat rădăcinile viței, au curățat locul. Uscat și negru a rămas pământul. Au fost aduse pluguri cu aburi și coasta a fost arată adânc.

— Acum, spuneau oamenii, în locul viei pe coastă, boierul o să semene grâu, ori porumb, ori ovăz…

Spre toamnă, s-a răspândit zvon că pe vatra viei vechi, Miliarezi o să sădească viță nou altoită, adusă din țări străine.

Vagoane cu snopi de viță au fost descărcate în gară. Au luat slugile boierului snopii de viță și i-au așezat în stive, sus pe deal.

În urma viței, într-o dimineață, a sosit și a apucat-o peste câmp, pe potecă, spre conac, un neamț înalt, roșcovan, cu ochelari groși. Factorul poștal Voicu Panțu i-a arătat drumul. S-a aflat curând că pe neamț îl cheamă Franț Capca și că e de meserie vier.

Cam la o săptămână după venirea neamțului, s-a dat jos dintr-un vagon, într-o dimineață, o femeie albă ca hârtia, cu ochii tare albaștri, înaltă, voinică, și în jurul ei, roi, patru fetițe: nevasta vierului neamț, copiii vierului neamț. Cabrioleta boierului le-a purtat la conac. I s-a dat casă neamțului.

A cercetat neamțul pământul arat pe coastă și a făcut însemnări. A așteptat apoi să se apropie timpul de sădire.

— Uite! A sosit timpul — toamna, după culesul porumbului…

Nesfârșite, zi și noapte, au curs ploile. Se părea că pământul întreg va putrezi. N-a putrezit. Vântul a început să sufle. Ploile s-au oprit. Norii s-au risipit. Soarele toamnei, cu puteri puține a zbicit pământul.

S-a sunat goarna în aceeași zi în trei sate. Ori de câte ori este de spus ceva satului, primarul pune să se sune goarna. Sună goarna. Rumânii se

aducă, ciopor, la primărie. Nu le face deloc plăcere rumânilor când sunt chemați cu goarna la primărie. O știre bună nu le-a spus goarna! Chemarea la primărie înseamnă bir mai mare, luare la armată, zile de corvoadă cu carul și cu vitele pentru cei care au car și vite, zile de muncă cu palmele pentru pălmași.

A sunat veteranul satului, Diș, goarna, întâi în fața primăriei, apoi în susul satului, apoi în jos, spre gârlă, să audă și cei de dincolo, din cătun și pe ulița unde are casă popa Bulbuc și care duce spre cealaltă margine a satului, spre lacul Vladei.

Buluc s-au adunat oamenii la primărie. Primarul Bubulete, notarul Stănescu, Juvete, șeful postului de jandarmi, au ieșit în pragul primăriei. Înalt e pragul primăriei. Ca să intri înăuntru, trei scări trebuie să urci, trei pași trebuie să faci. Dacă stai pe prag, e ca și cum te-ai fi urcat cu picioarele pe un scaun. Ești mai sus decât ceilalți oameni. Poți să cuprinzi cu ochii până departe.

Mulți ani primarul Bubulete a fost logofăt pe moșia lui Gherasie Milian Miliarezi, căruia oamenii îi spun Milarez, ori Colarez. Din slujba asta s-a ales cu vite și cu pământ. Acum e om cu stare. La cererea boierului, fostul logofăt a fost numit primar, de prefect.

Acum nimeni nu i se pune împotrivă lui Bubulete. Dacă e omul curții boierești!… Nici de prefect nu se teme. Bubulete. Cum o să se teamă, când prefectul e ginerele boierului! Ce mi-e socrul, ce mi-e ginerele! Ce mi-e Tute, ce mi-e Mande…

A fost căprar în armată primarul. Știe a ține socotelile, se pricepe a iscăli. Vorbește cu glas puternic satului. Și-a băgat mâinile în buzunarele nădragilor, și înainte și le-a trecut peste pântecul cât sacul, încins cu brâu roșu, cu flori. Capul și l-a dat pe spate. Oamenii îi văd bărbia, îi văd gușa.

— V-ați adunat, mă?

Mărunt, negricios, numai piele și os, unul dintr-alde Zgămâie, Petre, iese în față.

— De ce întrebi, primarule? Nu vezi că ne-am adunat? Ce, ai orbul găinilor? Când te-a pălit orbul găinilor?

— De când e primar în sat, râde Tiță Uie, că de atunci mănâncă găină fiartă în fiecare zi, și cine mănâncă găină fiartă în fiecare zi orbește, știți cu toții povestea… Rumânii, muierile, copiii încep a chicoti. Își dau cu coatele.

— Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche. O să ne răfuim noi într-o zi

— Ori într-o noapte, primarule, când treci la ibovnică, peste pod…

Mai tare chicotește mulțimea. O femeie se desprinde din ceată, se dă mai departe. E Siva Perșu, văduva, ibovnica primarului…

Cât e de voinic, se pierde primarul. Glasul i-a descrescut. Nicolae Trâncă, rezemat în ciomag, lângă al lui Zgămâie, se întoarce spre oameni și zice:

— Astăzi o să iasă cu bucluc adunarea.

Juvete își pipăie patul armei. Îl mângâie parcă.

— Ce umbli cu arma, domnule șef? Doar n-ai vrea să ne împuști pentru o glumă? spune Ion Ududui.

Tiță Uie adaugă:

— Chiar dacă ar vrea să ne împuște, crezi că ar putea? Suntem prea mulți. N-are gloanțe pentru toți…

Se schimbă jandarmul la obraz. Ia arma de pe umăr, o încarcă.

Rumânii strâng cercul în jurul acriturilor. Jandarmul ține carabina în mână, cu degetul pe trăgaci. Se dă jumătate pas în urmă. Notarul se dă un pas în urmă. Primarul Bubulete doi pași, apoi intră în primărie.

— Eu v-am chemat aici, prinde a vorbi jandarmul, nu ca să facem glume. V-am chemat ca să vă dăm de știre porunca stăpânirii. S-a primit ordin de la prefectură ca mâine dimineață, cu mic cu mare, toți care sunteți învoitori pe moșia domnului Gherasie Miliarezi, să ieșiți la muncă, să-i sădiți via. Asta, zi de zi, până o să terminați via de sădit…

— Credem și noi că prefectul a putut să vă dea un astfel de ordin! sare cu gura Alecu Ovedenie, din cătun. Prefectul e ginerele boierului. Mâine-poimâine, moștenește el via, când o da Dumnezeu, sau când o vrea dracul să crape burta groasă a lui boier Gherasie.

— Cum o să ieșim la munca asta, domnule jandarm? întreabă Ilie Gâscanul. Asta nu scrie în contractul nostru de învoială. Eu știu carte. Am citit contractul înainte de a-l iscăli și uite, dacă nu scrie în contract, eu unul nu ies la muncă. Să vedem ce-o să-mi faceți? O să mă beliți de viu?

Jandarmul și-a pus pușca pe umăr. Începe să râdă:

— Măi oameni buni, de ce vă țineți voi de șotii? Păi ce? De contract e vorba? Parcă de ce scrie ori nu scrie în contract ne arde nouă? Noi am primit ordin să vă scoatem la muncă, și ordinul — știți și voi, care ați făcut armata — ca la armată: îl aduci la îndeplinire fără multă vorbă. De ce vreți voi să faceți pe nebunii! Vreți vărsare de sânge? Eu vă spun: eu unul nu vreau vărsare de sânge. Vă dau părintește povață să nu vă puneți împotrivă

și să ieșiți la muncă, așa cum e porunca. Boierului i-a mâncat filoxera via. Boierul are nevoie de vie. Trebuie să-l ajutăm pe bietul om să-și refacă via. A adus din Franța viță tare, pe care n-o mănâncă nici o boală. Ce sunteți proști? Voi nu vreți să fie și p-aci prin jurul satului nostru vie? Să vedem și noi struguri?

— Vrem, cum să nu vrem! Dar mai vrem ceva: să vedem strugurii în via noastră, nu în via boierului, că de ce-i al boierului nici șeitan nu se atinge.

Sporovăiseră numai bărbații. Ce-i veni femeii ăștia, a lui Chiriță Speriatul, să se amestece în vorbă? ! Jandarmul se miră.

— Păi cine vă oprește să vă sădiți și voi vii? sare cu gura notarul Stănescu. Zic și eu ca domnul jandarm: întâi să sădim boierului via și pe urmă să sădiți și voi vie, pentru voi, dacă vă poftește inima la struguri. Să se facă încercare întâi pe pământul boierului, să vedem dacă vița asta prinde ori nu prinde pe la noi.

— Încercarea pe pământul lui, dar cu munca noastră.

— Da ce, cu a cui muncă ați vrea voi să se sădească via? Cu a boierului? Păi boierul…

— Știm, știm: boierul e prea gras, nu poate munci, se aude un glas din mulțime.

Jandarmul și-a revenit în fire. Bubulete a ieșit din primărie, i-a șoptit ceva la ureche.

— Și așa va să zică, prinde primarul curaj din nou, nu vreți să ieșiți la muncă?

— Dacă nu scrie în contract, nu ieșim…

— Eu zic că o să ieșiți…

— Noi spunem că n-o să ieșim, grăiesc oamenii.

Dinspre gară, se aud tropote de cai. Peste câteva clipe, în spatele rumânilor, s-au oprit șase jandarmi călări.

E aproape Băneasa. Două-trei aruncături de praștie. La Băneasa e o secție de jandarmi — doisprezece la număr plus plutonierul Burlă.

Jandarmii au arma la umăr. În mâini, cravașe. Burlă, plutonierul care supraveghează întreaga plasă, e scurt, gros. Îndesat, cu mustăți lungi, căzute pe oală. Poartă barbeți. Se întorc rumânii cu fața spre el.

— Ce-i cu voi, mă? Ce auzii?

— Ce-ați auzit, domnule plutonier? întreabă Ududui.

— Că nu vreți să ieșiți mâine la muncă.

— Păi nu ieșim, că nu scrie la contract.

— O să v-arăt eu contract.

Face un semn. Jandarmii înconjoară mulțimea. Cravașele șuieră. Izbesc obrazuri, cefe, spinări…

Oamenii se risipesc. Unii se împiedică și cad. Jandarmii trec cu caii peste ei. Îi alungă pe uliți, îi plesnesc din goană. Femeile țipă.

I-au prins pe Ududui, pe Ovedenie, pe Tiță Uie. I-au prins și i-au dus la primărie.

Au descălecat jandarmii. Doi stau de strajă în poarta primăriei cu armele încărcate. Prinșii sunt bătuți până la sânge. Burlă îi bate. Apoi rumânii sunt legați cu mâinile la spate și purtați între jandarmii călări până la Băneasa.

S-a aflat că noaptea i-au trimis din post în post la Turnu. O să-i judece pentru răscoală…

A doua zi în zori, o companie de jandarmi a sosit în gară cu trenul. Jandarmii au fost împărțiți în cete, au cercetat casă cu casă. Satul a fost scos la muncă, pe coastă…

O săptămână au rămas jandarmii în sat. Și în această săptămână, sub ochii lui Franț Capca, via boierului a fost sădită. Pe urmă, în jurul viei boierului, rumânii au ridicat garduri înalte de uluci.

După Crăciun s-au întors în sat rumânii bătuți. Au petrecut trei luni la pușcărie. O nimica toată.

Câți ani au trecut de atunci? Nu prea mulți. Trec repede anii. Nici nu prea bagi de seamă cum. Stai să vezi. Ai mâncat cinci zarzăre. Ți-au rămas în palmă sâmburii. Nu te-nduri să-i arunci. Patru îi spargi cu piatra și le mănânci miezul dulce-amărui. Pe al cincilea, nu știu ce-ți vine, îl pui deoparte. Poate vrei să-l păstrezi pentru mai târziu, când te-o ajunge iarăși pofta. Apoi, dintr-odată, îți spui: „ce-ar fi să-l sădesc?” Te duci lângă uluci, mai la fereală, sapi o gropiță cu vârful bățului, așezi pe fund sâmburele, îl acoperi cu pământ. Uiți de el. Te gândești la altceva. Ai la ce te gândi! Când vine primăvara, zărești din întâmplare, între buruieni, puiul de zarzăr. Până toamna crește măricel. Vine iarna și-l prinde golaș, fără frunze. Gerul nu-l ucide. Într-o altă primăvară, te pomenești cu el înflorit peste noapte. Pare o mireasă învăscută în voaluri albe. A pornit să rodească. Doi-trei ani au trecut de când te-ai jucat cu sâmburele de zarzăr — și acum, uite-l!…

Trec repede anii. Nespus de repede…

Așezată pe coastă, cu fața la miazăzi, în bătaia soarelui de dimineața până seara, îngropată și dezgropată la timp, îngrijită de neamț și de slugi ca ochii din cap, via boierului olog a crescut și a început a lega rod.

Primăvara ne adună logofeții de pe la casele noastre, mai cu vorba bună, mai cu sudalma și ocara, mai cu dârjala, și ne mână din urmă să dezgropăm mândrețea de vie.

Ne ducem și-o dezgropăm, ce să facem? Că doar de aceea am venit pe lume, să facem treabă pentru cei mai puternici decât noi!

Pe urmă, ne cheamă să legăm joardele viei pe araci. I le legăm cu curmeie de tei.

— E tare curmeiul?

— Tare. Poți să te și spânzuri cu el.

— Da de ce să mă spânzur? Mai am niște datorii de plătit.

— Tot la datorii te gândești, Tiță Uie…

— Mai mă gândesc eu și la altele, nene Tudore, dar datoriile nu le uit. Odată și odată tot o să le plătesc. Cu sânge.

Via e plină de rumâni. Franț Capca se plimbă printre noi.

Ne-a învățat binișor graiul:

— Sa nu rupa copilul lastar, Tudor…

— Nu rupe, domnu Franț…

Eu, Darie, sunt copilul… îi ajut tatii. Îi ajut soră-mii Evanghelina. Le întind curmeiele, alese, răsucite.

S-a depărtat neamțul. Rup un lăstar, mai mult de-al dracului decât de foame, îl fac ghem, îl bag în gură și-l ronțăi. Uitasem gustul lăstarului. E dulce-acrișor. Poate să sature foamea. Mai rup încă unul și încă unul…

— Înghite-l, că se-ntoarce neamțul…

Înghit lăstarul aproape nemestecat. Nu m-a prins.

Mai trece un timp și auzim slugile boierești:

— Mâine ieșiți la stropit!

— Câți?

— Câte doi de fiecare casă.

— Nu se poate să venim câte unul?

— Nu.

— De ce?

— Așa e ordin!

— Dacă e ordin…

De două-trei ori stropim via boierului cu piatră vânătă.

Umblă rumânii și muierile lor, cât e ziua de mare, cu tobele de tinichea în spinare — dacă-i privești de departe ți se pare că sunt cocoșați — cu tubul de cauciuc într-o mână, cu mânerul pompei în alta și stropesc din vârf

până în rădăcină fiecare cuib de viță. Noi, copiii, cărăm apă cu donițele, cu urcioarele, cu gălețile, fiecare cu ce putem și cu ce avem, de la cișmeaua din vale și umplem butoaiele în care se topește piatra vânătă. Avem obrazul verde, și mâinile verzi, și picioarele…

Straiele ne sunt și ele pătate de aceeași zeamă verzuie.

— Nu te mai speli nici în șapte ape…

— O să trăiesc și nespălat…

Iarăși mai trece un timp. Și iarăși bat logofeții și slugile boierești satul. Nu țin seamă că abia ne tragem sufletul. De nimic nu țin seamă.

— Mâine veniți la săpatul viei. Cu sapele voastre. Aveți grijă să fie ascuțite.

De primăvara până în mijlocul verii de trei ori săpăm, de la o margine la alta, via de pe coastă. De n-am săpa-o, ar năpădi-o buruienile!…

Spre toamnă, via dă în pârg, apoi în copt. Întâi se pârguie ici-colo un bob, pe urmă un strugure întreg, care se află mai în văzul soarelui. Franț Capca se plimbă prin vie, alege cei dintâi struguri copți, umple coșulețul și-l duce boierului.

— Mancaț sănătos, cucoane!…

Când începe a se coace aproape toată via, pornesc panerașe cu struguri la casa popii Tomiță Bulbuc, care s-a rugat Domnului din ceruri pentru belșug, la casa notarului Gică Stănescu, care dă totdeauna boierului o mână de ajutor. Câteva zgârciuri, mai mult aguridă, ajung la postul de jandarmi, pentru șef, pentru Juvete. Plutonierului de la Băneasa îi trimite boierul, prin logofăt, un coș întreg.

— Așa boier atent și darnic n-am mai văzut, Mițo!

— Păi, că și tu, inima ți-o dai pentru dumnealui… Mai că nu făcuși omor de om când cu săditul…

— Trebuia. De-atunci le-a mai venit mintea la cap ălora din Omida…

Noi ne uităm printre uluci la ciorchini. Făpturi slabe. Mai de poftă, mai de foame, ni se scurg ochii, ne lasă gura apă.

— O să ne cheme la cules…

— O să gustăm și noi strugurii.

— Dacă ne-o lăsa neamțul…

— Da ce? Neamțul are o mie de ochi să ne păzească pe fiecare?

— N-are.

— Atunci…

Îmi cresc nădejdile mie. Îi cresc și lui Turturică, și lui Trăcălie, și lui Tutanu. Gângu se văietă:

— Pâ-pâ-nă atunci e… e… mu-lt… Eu vi-vi-sez strustru-guri… în toa-toa-te nopțile vi-vi-sez stru-stru-guri…

— Mai bine visează, murgule, iarbă verde…

— De-de-ce să vi-vi-sez ia-iarbă ve-verde? Eu nu sunt mu-murg. Eu sunt o-om…

Gângu e om. Pui de om. Mucos, jerpelit, gângăvit, dar pui de om. Pui de om suntem și noi. Toți visăm struguri. Numai că Gângu, în prostia lui, o spune.

Cu zile aspre, bântuite de vânt, uscate, cu nopți în care se lasă răcoarea, a sosit și toamna. S-au veștejit salcâmii și sălciile, plopii și măceșii, bombii și duzii au început a-și lepăda frunzele. Au devenit ruginii câmpurile. Unde sunt berzele? Copiii ceva mai răsăriți decât noi merg la școală. Unii învață, alții fug de frica dascălului, care-i snopește în bătăi. Lui frate-meu Ion îi e dragă școala ca dracului biserica. Se duce, mai curând nu s-ar duce. Își ia inima în dinți, să scape de gura mamei, și pleacă. Uf!…

— Când culege boierul via? Uite! A venit toamna! De ce nu începe culesul!

— Când o să cadă bruma! Atunci se culeg viile. Altfel iese vinul acru…

Pentru noi bucuria nu e întreagă. Umblăm tot desculți. Picioarele noastre, deși au talpa groasă, crăpată, îngheață. Trăiește omul și cu picioarele înghețate. Vătășeii primăriei, logofeții boierului fac zarvă:

— Mâine ieșiți la culesul viei!

— Ieșim.

Nu mai e mult până mâine. Numai o noapte. Ca în fiecare seară, cade iarăși întunericul peste lume.

Adorm târziu. Visez struguri. Visez că mănânc struguri. Se face că stau în vie, întins pe iarbă, și că în fața mea se află o copaie plină. Mănânc strugurii cu zgârciuri cu tot. Zeama îmi curge pe la colțul gurii. Albanezul cu fes roșu a pus pușca alături. Se uită la mine și râde.

— Sunt buni strugurii, bre?

— Buni, Ismaile…

— Îți mai dau o copaie… Alături, un zăvod mare, negru, cu dinții albi, ascuțiți. Mârâie la mine…

Mă trezesc. Mi-e gura plină de bale. Stomacul ghiorăie. Nu s-a luminat încă de ziuă, dar fereastra bate în fumuriu. Zorile sunt pe aproape. Cumpăna

fântânii scârțâie. Scoate cineva apă. A fi mătușă-mea Bâzărca, o fi Rimoanta, o fi Papelca… Se trezește și frate-meu Ion, și soră-mea Evanghelina. Se trezește și tata. Mama se scoală, aprinde lampa, se face lumină în casă. Punem țoalele pe noi.

— Hai, copii!

— Suntem gata, tătuță. Ceilalți dorm. La puțina lumină a lămpii par toți cu chipuri de ceară.

— Unde iei copiii nemâncați, omule?

— La cules. Au să mănânce câte un strugure, doi, și-au să se sature. Până la prânz nu e mult. Să ne aduci mâncare la vie.

— Până la prânz!… Mai bine să îmbuce fiecare câte ceva. Strugurii nu cad bine pe stomacul gol.

— Cad, nu cad…

Îmbucăm câte-o fărâmă de mămăligă rămasă de seara, pe care presărăm un praf de sare, cât prinzi între buricele degetelor, un praf de ardei pisat. Sorbim și-o gură de apă. Îi trebuie unui om mai mult? Nu! Adevărat e că unii mănâncă bine dimineața, mănâncă bine la prânz, mănâncă bine seara, ba mai aruncă în gură câte ceva și peste zi… Dar câți sunt de ăștia în sat? Câțiva, care au pământ, vaci cu lapte, parale. Dacă vrei, poți să-i numeri pe degete. De ce să-i mai numeri? Parcă nu-i știi?

— După mămăliga asta amară, strugurii or să ni se pară și mai dulci, spune soră-mea Evanghelina.

— Și mai dulci, rostesc și eu înghițind în sec.

În sfârșit, plecăm. Cerul acoperit de nori îl spală vântul. Dimineața o să fie luminoasă, ziua albastră. Bruma, groasă de un deget, scârțâie sub picioarele noastre goale. La început ne frige, parcă am călca pe jar, nu pe brumă rece. Ne învățăm curând. Luăm în urcuș coasta. Să fie lumea atât de dornică de muncă? S-au arătat harnici vătășeii, logofeții. Jumătate satul e adunat la poarta viei. Tutanu se ține de coada maică-sii. Trăcălie bate din picioare pe lângă taică-său — un bărbat mărunt, smead, cu mustața galbenă ca dovleacul.

— Brrr! E frig al dracului, Darie, frig al dracului…

— Și dacă bați din picioare te încălzești?

— Mi se pare că mă încălzesc…

Gângu a venit cu frate-său Tudorache, Turturică singur-singurel…

— Struguri! O să mâncăm struguri…

Deocamdată poarta viei rămâne închisă. Dincolo de ea, raiul cu tot ce e mai dulce și mai gustos pe coaja pământului. Raiul…

Boierul olog, tolănit în trăsură, gătit, înfofolit, pare scos din cutie: pe cap, căciula de astrahan, neagră; pe umeri, bundră îmblănită; la gât, șal dungat cu negru, cu roșu. Hainele boierului sunt de un cafeniu-închis, ușor păroase; ghetele subțiri și lungi, cu gumelastru, lucesc ca oglinda. O pătură de lână moale îi acoperă genunchii. Aavut grijă mare de boier sluga de la iatac, să nu care cumva să răcească, să prindă guturai, să-i pice și lui mucul cum ne pică nouă.

Logofătul Paris Căruță, neam de neamul lui slugă boierească, scrie numele fiecăruia în condică. Alt logofăt, Oprea Cățui Strâmbu, o pocitanie care-ar tăia rumânul pe loc, cu cuțitul, și l-ar mânca nefript-nefiert, ia dintr-o droașcă de la care nu au fost deshămați caii și lăsați să pască în voie pe luncă, o botniță de sârmă, o cântărește parcă, o clipă, în mâinile lui mari, late, de parcă ar vrea să vadă cam cât atârnă, și latră arătându-și dinții galbeni:

— Hai, care vine întâi să-i așez pe obraz podoaba?

— Asta nu e podoabă, e botniță…

— Pentru de-alde voi asta e o podoabă destul de frumușică…

Oamenii se trag un pas îndărăt.

— Haida, de! Nu veniți nici unul?

A rămas logofătul cu botnița în mâini…

Știm ce e botnița. Punem botnițe boilor când rălițăm porumbul pe moșiile boierești. Altfel boii ar lua între buze vârfurile porumbului. Le punem botnițe când îi înjugăm la secerătoare, vara, la seceriș, să nu mănânce cumva câteva spice de grâu boieresc. Acum boierul a adus și pentru noi botnițe, să nu-i gustăm strugurii.

Știți cum arată o botniță? Ca o plasă de sârmă care îți acoperă gura. Poți răsufla prin botniță. Îți poți muia buzele cu un strop de apă. La nevoie, dacă nu mai vrei să-ți tot înghiți scuipatul, poți să și scuipi prin botniță, numai că scuipatul rămâne lipit de plasa de sârmă. Trebuie să-l împingi cu vârful limbii prin plasă și apoi să-l ștergi cu dosul mâinii. Oricum, atâta timp cât porți botnița pe obraz, n-ai cum să bagi în gură boabă de strugure.

Lângă boierul olog au răsărit, ca din pământ, jandarmii de la Băneasa, cu plutonierul lor scurt, mustăcios, burtos, la mijloc. Se aude glasul buhăit al plutonierului:

— Venirăm și noi la cules, cucoane Miliarezi… Să petrecem… Păcat că n-ați adus și lăutari…

În vremurile mai vechi, când apăsarea boierească își mai slăbise nițeluș chinghile și oamenii își aveau și ei câte un peticuț de vie al lor, toamna, la cules, se iscau și lăutarii țigani. Cântau la capătul viei, mâncau struguri, beau must. Luau și-n traistă, să ducă pe-acasă, să dea puradeilor. Acum, ce să caute lăutarii? Nici praf în ochi nu le-ar arunca boierul olog.

Plin de mânie, logofătul Oprea Cățui Strâmbu strigă:

— Hai! Nu mă lăsați cu mâna întinsă…

Trăsnește o înjurătură. Rumânii se uită la boier, se uită la logofăt, se uită la jandarmi.

Peste vie, peste întinderi, peste noi toți se cerne lumina moale și aurie a dimineții. În gară, fluieră lung și subțire o locomotivă, apoi pleacă încet, pufăind, târând după ea un șir lung de vagoane încărcate cu grâu: aurul câmpului. Munca noastră. Se duce spre Dunăre și de acolo, pe drum de apă, mai departe, pe străine meleaguri.

Toți suntem scofâlciți, goi, flămânzi.

Dang! Bang! Bing!

Sună clopotele bisericii. Sunetele străbat văzduhul umed și pur de toamnă. Ni se strânge inima.

— Cine-a murit?

— Bâta! Când am plecat de-acasă, trăgea să moară. A rămas lângă ea mama…

Fata lăsă capul în jos, își șterge ochii.

Bing! Dang! Bing! Bang! Bang. !…

Trenul a urcat dealul dinspre Turnu. A intrat în tăietură. Fumul locomotivei se târăște, ca un șarpe negru, cu coada desfăcută, pe deasupra trenului. Dacă ar bate vântul, l-ar risipi. S-a oprit vântul. A început a se topi bruma. Pământul e jilav. Jilav și rece.

Se desprinse, sub ochii mulțimii tăcute, o bătrână din Stănicuț, adusă de spate, uscată, cu nas de pasăre, slabă.

— Pune-mi mie, maică, botniță. Pune-mi botniță și să te mănânce focul iadului. Focul iadului să te mănânce, maică, în vecii vecilor.

— Până atunci mai va, babo!

Începutul a fost greu. Unul câte unul oamenii se duc la logofăt, și Oprea Cățui Strâmbu le pune botnița. Alături de logofăt, stă cu arma la umăr

Juvete, șeful postului de jandarmi, și notarul Gică Stănescu, zâmbind cu toată fața lui galbenă, osoasă. Caută să ne-mbuneze notarul:

— Vedeți, măi, oameni buni, patru-cinci sute de inși vor intra în fiecare zi în vie, la cules…

— Mai mulți, domnule notar, mai mulți! îl întrerupe logofătul.

— Dacă fiecare ar ciuguli ca pasărea de ici o boabă, de dincolo alta, ia gândiți-vă, boierul ar avea pagubă, nu glumă…

— De ani de zile suntem aduși cu sila să muncim via boierului Miliarezi, spune Tiță Uie. Curg zdrențele de pe noi, zi și noapte rămânem pocâltiți de foame și ne aduceți cu anasâna să muncim via boierului pe de pomană… Trăim mai rău ca robii… Că robii robeau, dar stăpânii tot le mai aruncau ceva să-și potolească foamea. Și dumneata mai încerci să ne moi cu vorba…

— Ba ne puneți și botnițe, ca la vite…

— Mă, tu, al lui Zgămâie, tot nu te potolești? Te-ai luat în cârd cu Tiță Uie, cu Ovedenie, cu Stângaciu. Eu una vă spun: băgați-vă mințile-n cap!

— Cum o să mă potolesc, domnule jandarm! Și cum să-mi bag mințile-n cap? Boierul ne plătește — dacă ne plătește — câțiva gologani pe zi pentru cules. Mâncare, ne aduc nevestele ori surorile de-acasă. Pentru boier muncim, pentru boier culegem — și… cu ce ne alegem? Acum, mai suntem și batjocoriți. Să ne puie la gură botnițe, nouă… Oameni suntem, ori vite? — Oameni…

— Păi, dacă suntem oameni, de ce vă purtați cu noi așa?

— Ei și ce dacă vă pune boierul botnițe? Vă cade nasul?

Ia te uită, domnule!… Se supără că-i pune botniță! Parcă dumnealui, golanul, ar fi cu stea-n frunte. Parcă dumnealui, nemâncatul, ar fi os de-al lui Por-împărat. Dar toți boierii din împrejurimi, care au vii, pun țăranilor botnițe la cules! Asta, de când e lumea lume. Și nici unul nu și-a arătat colții.

Notarul, cuprins de supărare, s-a roșit ca un rac fiert.

— Și i-or fi arătând ei, dar nu i-oi fi văzut dumneata.

— Notarul nostru, și alții ca dumnealui, aud numai ceea ce vor să audă.

— Și văd numai ceea ce vor să vadă…

— Da, oamenii de prin alte sate nu-și arată colții. Numai voi, ăștia din Omida, ne faceți de râs, pe noi, autoritățile, ba în fața boierului, ba în fața prefectului. O să începem să strângem șurupul… Și-o să vă văd cu căciulile în mână la ușa primăriei: mai slăbește șurupul, domnule notar, la prestație,

că m-ai omorât; mai slăbește șurupul, domnule notar, la caraulă, că-mi vine rândul de trei ori pe săptămână; mai slăbește șurupul, domnule notar, la curățenie, că de trei ori ai pus agentul sanitar să mă amendeze că n-am dus gunoiul la câmp. Când nu vă am eu, mă, pe voi în mână? De câte ori vreau, de atâtea ori vă am…

Ca să se veselească oleacă, plutonierul și jandarmii care au venit cu el încarcă armele și încep să tragă focuri în ciorile care cârâie în salcâmii de lângă vie. Se prăbușesc câteva ciori. Celelalte, speriate, își iau zborul, se depărtează spre sat.

— Ajunge! Nu mai risipiți gloanțele pe ciori. Poate o să avem nevoie de ele pentru alte treburi.

— Am luat destule cu noi, să trăiți, domnule plutonier.

— Totuși.

Dang! Bing! Bang!

Clopotele sună pentru sufletul moartei.

— Baba Chița a scăpat de botniță…

— O să scăpăm și noi…

— Dar înainte de a muri…

Boierul olog stă tolănit în trăsură ca o huidumă grasă și ascultă. Se uită și ascultă. Și-i tremură ușor buzele, iar la colțurile ochilor îi răsare o umbră veselă. Notarul își împlinește bine meseria. Păcat — gândește boierul olog — păcat că ăsta nu s-a făcut avocat…

Aprinde o țigară și fumul se ridică în rotocoale. Norii s-au risipit. S-a sleit puterea vântului. Soarele, rotund și galben, s-a înălțat spre răsărit, dincolo de linia ferată, peste celălalt deal mărunt pe care urcă, șerpuită, șoseaua ce duce spre Băduleasa.

Știm că notarul are putere, că noi toți, mari și mici, ne aflăm în mâna lui, a primarului, a jandarmului, a logofeților.

Înclină capetele oamenii și îngăduie să li se pună botnițe.

Noi suntem datori boierului olog din trăsură câțiva saci de porumb. Cu alți saci suntem datori celuilalt boier, de la Belitori, lui Gogu Cristofor, burduhănosul. Dar cui nu-i suntem datori? Am luat, la strâmtoare, bucate pe datorie. Am mâncat bucatele. Acum trebuie să muncim pân-om cădea pe brânci, să le plătim.

— Ce facem, oameni buni?

— Ce să facem? Parcă putem să nu ne supunem? Jandarmii stau gata să sară pe noi. Am mai pățit-o când cu săditul viei ăsteia.

— Și-o s-o mai pățim.

— Până o veni timpul să le plătim pe toate.

— Eu nu pot să rabd batjocura. Auziți? Nu pot s-o rabd! strigă cât îl țin puterile Tiță Uie.

Ne întoarce spatele și o ia la vale, spre sat. Poartă pe cap o pălărie bearcă spartă-n fund și, pe spinarea ușor adusă, o flanelă neagră, peticită, de bumbac. Pantalonii, hanțe păcătoase. Picioarele, ca ale noastre, ale tuturor, goale, negre, pline de semne. O apucă după el dada Zvâca, măruntică, târându-și de mână bărbatul înalt, mătăhălos. Mai pleacă și alții: Picică, văru-meu Dumitru Pălică, Lișcu Stângaciu, Petre Zgămâie, niște flăcăiandri din cătun…

Boierul olog îi poruncește plutonierului:

— Lasă-i, șefule. Rămân destui. Să nu stricăm sărbătoarea culesului!…

— Cum porunciți dumneavoastră, cucoane…

Ne așezăm la rând. Logofătul Oprea Cățui Strâmbu ne pune botnițe. Ni le așează la obraz, ne trece băierile de fier peste urechi, le încuie la ceafă cu cheia. Un slugoi boieresc ne dă câte o coșniță și câte un cosor. Alte slugi ne arată ce avem de făcut. Tăiem strugurii cu cosorul, băgăm de seamă să nu atingem cu tăișul joardele, așezăm strugurii în coșnițe ușurel, să nu le strivim boabele. Când umplem o coșniță, o scoatem în potecă. Luăm alta goală și reîncepem lucrul, chirciți pe vine.

Sunt struguri albi și struguri negri-albăstrii în via boierului olog.

Sunt struguri aurii-ruginii și struguri roșcovani în via boierului, care acum a fost adus pe brațe de slugi și așezat într-un cărucior cu rotile, sus, lângă casa paznicului albanez, cu fes roșu.

Și strugurii roșii ca sângele.

Unii struguri au boabele mari, alții boabele mici și bătute, lipite unele de altele, ca boabele porumbului pe cocean.

Mireasma vie ne îmbată.

Frunza e ruginie și uscată.

Sună, când o atingem.

Muncim și rămânem tăcuți.

Tăcuți. Tăcuți ca pământul.

Dar și pământul uneori mugește lung și se cutremură din temelii.

Și pământul se răzvrătește uneori.

Pământul, de, e pământ…

Am putea, dacă am vrea, să strivim un strugure între palmă și botniță, și să sugem mustul dulce.
Nici unul dintre noi nu facem asta.
Nu vrem s-o facem.
Dacă gustăm mustul boierului, dacă ne atingem cu buzele de miezul unui singur bob de strugure, de strugurii aceștia pe care i-am visat și eu și toți copiii satului luni și luni de-a rândul, ne ostoim pofta.
Ne ostoim și ura.
Boierul olog ne-a pus, ca la boi, botnițe, să nu ne atingem de strugurii lui.
Nu te atinge, Tutanule!
Nu te atinge, Trăcălie!
Nu te atinge, Turturică!
Nu te atinge, Gângule!
Nu te atinge, Darie!
Nu te atinge, Ioane!
Nu ne-am înțeles între noi, dar e ca și cum ne-am fi înțeles.
Avem ochii uscați.
Buzele uscate.
Ni s-a uscat și ni s-a umflat limba în gură.
Ne-a pierit setea.
Ni s-a stins foamea.
Ni s-a lipit pântecul de șira spinării.
Dang! Bing! Bang!
Bang! Dang! Bing!
Sună clopotul.
Sunetul aleargă, trece pe lângă noi și peste noi. Se pierde în depărtare.
Moarta n-o să mai poarte botniță.
Nici noi!
Nici noi!
Unele frunze de viță sunt roșii ca sângele.
Unii struguri sunt roșii ca sângele.
Culegem strugurii, umplem coșnițele, le ducem la cărare.
Luăm altele goale.
Ne întoarcem între vițe.
Culegem mai departe.
Nu trebuie să uităm ziua asta.

Nu trebuie s-o uităm.
Ne-a adus botnițe.
Botnițe!
Botnițe!
Bing! Dang! Bang!
Dang! Bang Bing!
Tata poartă botniță la gură.
Soră-mea Evanghelina poartă botniță la gură.
Frate-meu Ion poartă botniță la gură.
Port și eu botniță la gură.
La fel poartă Tutanu, Gângu, Turturică, Trăcălie.
Toți care am venit și am rămas să culegem via boierului purtăm la gură botnițe de sârmă.
Dacă mama ar fi venit cu noi, la cules, și ea ar fi purtat botniță.
Mama…
Cu botniță…
Strugurii sunt albi.
Alții sunt negri-albăstrii.
Alții aurii-ruginii.
Alții roșcovani.
Unii, unii sunt roșii ca sângele.
Uiuiu! Ne îmbată mireasma puternică a viei.
Soarele blând ne stropește cu razele lui calde.
Țâșnește de sub o viță un cârcâiac lung și gras, și galben, cu zeci de picioare.
Dacă nu l-aș fi văzut la timp, m-ar fi mușcat și piciorul mi s-ar fi umflat ca un butuc.
Îl strivesc, dintr-odată, cu călcâiul.
Pe iarbă a rămas o dâră alburie, pe care, peste o clipă, năpădesc furnicile.
Învăț să strivesc.
Acum strivesc cârcâiacul…
Atât pot să fac.
Mai târziu…
Boierul stă în jilțul lui moale cu roțile gumate, lângă casa paznicului, la marginea de sus a viei, și vede cum îi culegem strugurii, cu botnițe la gură. Vede că nu ne atingem de avutul lui.

Obrazul gras, puhav, e plin de mulțumire.
Fețele noastre sunt galbene, aspre, uscate.
Din ce în ce au venit tot mai puțini oameni la cules — și nouă zile a ținut culesul.
Pe urmă s-au ivit ploile cele mari ale toamnei.
Plouă.
Acum plouă.
Stau în casă.
Fereastra e fumurie.
Duzii din fața casei, salcâmii de lângă uluci, salcia de lângă fântână au rămas fără frunze.
Bate ploaia în ziduri, în geamuri, în arbori.
Bate ploaia.
Mă uit la mâinile mele.
Le închid. Le deschid. Le închid iarăși.
Pumnul e mic, firav.
Bagă de seamă tata:
— Pumnul o să-ți devie puternic, Darie, când o să crești mare. O să ai nevoie în viață de pumni.
— Da, îi răspund tatii. O să am nevoie de pumni.
Îmi pune mâna pe creștet tata.
Îmi mângâie creștetul.
Mâna lui e aspră.
Aspră și bună.
— Da. O să am nevoie de pumni.
Plouă.
Acum plouă.
Noaptea nu mai visez struguri.
Visez că pumnul îmi crește mare și greu ca un baros.
Și că lovesc cu el, cu sete.
Cu ură.
Iarnă. Sunt ceva mai înalt de cum eram iarna trecută. Soba arde. Ninge. Ninge mereu. Poate s-or fi desfăcut cerurile. De astă-toamnă ninge întruna. Zăpada a crescut încet, până la glezne, până la genunchi. A trecut de genunchi. A trecut mai sus de brâu. O pârtie ne leagă tinda de fântână. Alta de șura de paie și de coșarul boilor.

Unul, doi, trei, patru… nouă. Nouă copii ne aflăm în odaie. După câte știu, suntem mai mulți. Unul și-a luat valea și-a plecat în lume. Vin vești de la el. Vești bune. Nu s-a prăpădit…

Ne înghesuim, și cum ne-am mai zbânțui! Nu e loc. Aici e peretele, aici e patul, aici e ușa, aici e fereastra. Ne încăierăm de-a binelea în joacă, ne turbușim în bătăi, spunem glume, ghicitori, povești. Frumoasă e povestea cu Bou-Roșu. S-o tot asculți! Dar povestea cu popa cel spân, cu Michiduță și cu preoteasa? Râdem până rămânem cu gurile strâmbe. Pe urmă, ne aducem aminte de povestea cu strugurii și botnițele. Asta a fost o poveste adevărată. Și nu mai râdem…

Fereastra!… E cenușie. Pe dinafară înghețată. Ne desparte de văzduhul cenușiu. Nu desparte de lume. Salcâmii leagănă coțofene cu coadă bălțată, leagănă ciori croncănitoare cu pene negre ca haina cea lungă a popii care scuipă spre mine dacă îi dau bună ziua pe uliță.

Bat vrăbii în geam. Vrăbii cenușii ca văzduhul. Mai cenușii decât văzduhul. Uite, una are gușă popistrată cu boabe roșii.

Iarnă. Zarvă. Latră câinii. Un rumân pătrunde în casă. Își scutură căciula. Căciula, mare, dintr-un miel tărcat. Dă bună seara. Apoi:

— Bine v-am găsit sănătoși!…

— Bine ai venit, nepoate!…

E vărul Pascu. Întinde părinților o placă pântecoasă, roșie, cu dungi late, negre. Le dă să guste.

— Vă poftim deseară la nunta vecinului Stan. M-a pus frate de mână…

— O să venim.

Merge tata. Merge mama. Merg soră-mea Evanghelina, soră-mea Rița. Merge frate-meu Ion. Mă leg și eu de coada lor. Nunta e aproape de tot. Pot să dau cu piatra din bătătura noastră în bătătura cu pricina.

Ginerele, nenea Stănică, e frate cu nenea Mihalache, care s-a însurat mai demult cu dada Mitra. Amândoi sunt băieții tușii Petra, văduva, care ne dă să bem gaz cu lingura când ni se umflă gâtul. Și în fiecare an ni se umflă gâtul. În fiecare an bem câteva linguri de gaz.

Harnici băieți. Muncesc, ca și noi, pe trei moșii. Pe Belitori, pe Saiele, pe Secara. Nenea Mihalache și-a luat nevastă tocmai de lângă Olt, de la Râioasa. Voinică nevastă. Unii spun prin sat: cam prea voinică, bună de muncă și de tăvăleală. Duce sacul de șase duble pe umăr, ca pe-un fulg. Are strungăreață și vorbește gros, ca un bărbat siteav. Seara, flăcăii mai

cutezători dau ocol bordeiului tușii Petra. S-a cam dus vestea că muierea cu strungăreață ar fi rea de muscă.

Dă târcoale bordeiului și văru-meu Vasile, băiatul lui unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatii. Tata îl ceartă, deși suntem în dușmănie cu mătușă-mea, cu Bâzărca…

— O să te omoare Mihalache cu parul… Abia te-ai însurat și umbli după nevasta lui…

— Pe mine?

Se înfoaie ca un cocoș prost. Numai că n-are creastă. Numai că n-are pene. Are câteva tuleie în barbă și nu vrea să le radă.

— Pe tine…

— Da ce, eu n-am par?

Norocul lui nenea Vasile și al altor zăltați e că nenea Mihalache nu se sinchisește. S-a dovedit a fi stearpă nevastă-sa. Ori poate, ce s-a socotit, el o fi sterp. Dacă o să-i îngăduie să-și facă mendrele — l-au povățuit babele — s-ar putea întâmpla ca norocul să-i aducă în casă un copil. Ce răsare în grădina ta al tău este, nu al altcuiva. Și pe urmă, dada Mitra a venit ca mireasă cu salbă de șase galbeni. Și din șase, salba a crescut la nouă galbeni. O să mai crească. Vrednică femeie! Astă-toamnă, de pildă, când s-a dijmuit munca, Cristofor burduhănosul i-a făcut dadei Mitra semn cu cravașa lui cu moț verde.

— Vino până-n conac.

Dada Mitra, de ce să nu se ducă? Muierile, lângă stivele de porumb, râzând, șușotind, așteptând-o mirate. N-a întârziat mult dada Mitra. A ieșit potrivindu-și boșcelele. Muierile — pe ea.

— Ce ți-a făcut, fa?

— Ce să-mi facă? ! Mai nimic. E prăpădit. Numai gura de el…

Nenea Mihalache s-a întors cu carul acasă încărcat cu porumb până la loitre. Gâfâiau boii. Parcă duceau piatră. Ceilalți oameni, cu cinci-șase banițe pe fund.

Muncesc rumânii învoiți pe moșie. Nu poate nimeni să are peticul lui de pământ până nu ară, până nu seamănă la boier. Poartă grijă jandarmul să-ți aducă aminte, dacă ai uitat cumva, se străduie să te scoată el la arat, la semănat, chiar dacă n-ai avea tu poftă. Culegi porumbul și-l faci grămadă, lângă magazii, la conac. După ce s-au isprăvit de cules tarlalele toate, vine boierul cu logofeții la dijmă. Ia boierul trei părți, ar trebui să iei și tu o

parte. N-o iei. În postul Crăciunului nu mai ai ce duce la moară. Apuci drumul conacului și te împrumuți cu bucate. Te împrumută boierul, după ce te ține un ceas-două la scară.

— Câți saci de porumb îți trebuie, Tudore?

— Trei, boier Gogu…

— Mi-l plătești în bani, ori îmi dai, la toamnă, porumb din partea ta, la dijmă?

— N-am bani, boier Gogule…

Pentru trei saci întorci nouă. Câteodată, doisprezece, înaintea Crăciunului porumbul are preț ridicat. Toamna, prețurile sunt de râs. Totuși, pe aceste prețuri de râs rumânii își vând bucatele. Perceptorul nu-i slăbește din chingi. Birurile trebuie plătite. Le plătesc rumânii. Cui nu plătește i se iau cu toba vederile, căldarea de mămăligă, așternutul…

Nenea Mihalache are chipul roșcovan. Plesnește de gras. Nenea Stănică e mărunt, îndesat. Parcă i-a tot dat cineva cu obada în creștet și nu l-a lăsat să crească în sus cât ar fi trebuit. Nasul îi cade peste buze, ca un cioc de pasăre. Ochii vicleni, cam zbanghii. Și-a ales mireasă din cătun, cu zestre. Fir-ar ea să fie! O fetișcană spălăcită, pistruiată, cu coade lungi, galbene, ai zice fire de grâu copt, împletite. Fusta îi este înflorată, încrețită. Peste cămașa cu altițe albastre și-a pus cojocel, semn că taică-său are și oi, oi multe, o turmă, nu numai pământ. De altfel, în zestre au intrat și șase bârsane cu miel în burtă și plăvană cu vițel legat de curmei. Bașca un car de țoale. Bașca pământurile din luncă, unde-și plivesc grădinile de zarzavat bulgarii veniți de peste Dunăre.

— Brava lui! auzii flăcăii aciuiați pe gârlici. Mai rar așa podoabă!

Parcă sunt un snop de iaca-cine! Râd de se prăpădesc.

Bordeiul are două odăi și două coșuri. Într-o odaie, nunta. În alta, pregătit, gătit, patul mirilor. Căpătâi umplut cu lână. Peste rogojina de toate zilele, scoarță. Tărăboi mare. Nunta abia a început. Mâine o să fie ce-o să fie, după ce tinerii au să tragă cu degetul în condicile primăriei și după ce-o să-i cunune popa la biserică. Pe lângă pereți, mese și scaune lungi făcute din scândurile patului care, pentru o zi, a fost descheiat. Fierb pe vatră oale mari de pământ, burticoase. Miroase a sarmale de porc și a grăsime de berbec fript. Nuntașii beau țuică fiartă. Beau din ulcele de lut ars, negre, și mănâncă din străchini, cu degetele, sarmale, varză cu carne. Pâinea e caldă și spoită cu ou. Cimpoiul cântă. Clarinetul îl îngână. Țiganul cu pielea

ciupită de vărsat scarpină la piept mustățile cobzei. Flăcăilor de pe gârlici, veniți după obicei pe nepoftite, li se dau să înfulice de-a-mpicioarele găvane cu varză, coltuce de pâine. Li se dau și cești cu rachiu. Unii ies în prag și dau chiot lung, hoțesc. Noaptea neagră, s-o tai cu fișca. Se strecoară afară din bordei fetele, câte una, câte două. Întârzie pe lângă șura de paie, pe lângă căpițele de coceni. Se întorc cu fustele mototolite, cu obrajii mușcați — de ger mușcați.

A trecut în sus, gâfâind, aruncând foc pe nări și s-a pierdut în tăietura dealului trenul de miezul nopții, cu luminile aprinse. Scânteile cad, roi de bondari roșii, albaștri, peste sat. Cad și se sting în nămeții uriași care cresc mereu puful afânat. Miezul nopții. Mirele și-a luat aleasa de mână s-o ducă în culcușul care-i așteaptă.

— Hai, Măricică…

O soarbe cu ochii.

— Dacă vrei tu…

Tremură ca salcia.

Mă uit printre fustele muierilor la ochii miresei. Spălăciți. Ochi de mânzată care știe că e dusă la tăiere. Ciupitul gâdilă mai tare mustățile cobzei și stropește printre dinții galbeni cântec de rușine.

Când eram la mama fată…

Soacra-mare, cu băbătiile, cu muierile, cu fetișcanele, de pază lângă ușă. Nașa aduce cămașa de borangic, subțire de te vezi prin ea, moale, s-o tai cu limba. I-o dă miresei:

— Ține-o, Măricico, și… să nu ne roșești obrazul.

Au trecut prin deschizitură. Ușa s-a închis. S-a auzit tras ivărul de lemn. Mă apucă una de ureche, a lui Boboc, dada Nastasia, grasa…

— Ce te vâri, drace?

— Iaca, mă vâr…

Pe vatră, într-o oală nouă, dada Mitra adună cenușă cu vătraiul și-o îndeasă — cenușă fierbinte, spuză. Dă oala flăcăilor pe gârlici.

— O să bubuie ca o pușcă, mai tare ca o pușcă… Cimpoiul se dezumflă, se umflă, se dezumflă, geme.

Clarinetul leapădă sunetele pițigăiate. A înnebunit și cobza, și Ciupitul care-o strânge în brațe și-o zgândără.

— Hii! Hii! Cântă, cioară…

Ciorile, ciori, cântă cât le țin puterile.

— Bauuuu… poc… poc!…

Au trântit oala cu cenușă sub fereastră. Au descărcat spre slăvi pistoale vechi turcești, cu țeava lungă și mâner de os. Dealurile au prins pocnetele și le aruncă îndărăt. Încet, mai încet…

Mirele iese furtunos. Trântește ușa. A luat foc bordeiul, ori s-a cutremurat din țâțâni pământul?… Nu. Nici vorbă. Alta e tărășenia.

— Cămașa, dă-ne cămașa miresei! strigă soacra.

— Să vedem cămașa miresei! cerșește nașa.

— Ce cămașă? N-am să vă dau nici o cămașă. De mult nu mai e fată. Muiere în toată legea, asta e mireasa mea…

Nevestele, buzna peste mireasă.

Măricica stă ghemuită în pat. Se ține cu mâinile de coastă. Se vaită:

— Mi-a frânt oasele, blestematul…

În jurul ochilor, cearcăne vinete.

Cu pumnii, cu picioarele, pe înfundate, a stropșit-o. Începe haiul. Mirele:

— Să tacă lăutarii și să împlinim legea. S-o ducem la tata-socru. Pe grapă. Să i-o lăpădăm în bătătură. Altfel îmi bate piatra grânele și-mi mor boii de splină…

— Cu cine, cu cine te-ai cotârcit? întreabă soacra. Cine a fost pramatia?

Măricica tace. Ce i-ar folosi dacă ar mărturisi…

Ies toți în arie cu felinarele aprinse, scot boii și-i înjugă la grapa atârnată de pătul. Grapa: un maldăr de mărăcini prinși cu rădăcinile între două lemne.

Măricica își pune cojocelul în spinare, își acoperă capul cu tulpanul. Își acoperă și obrazul. Au s-o ducă la tăicuța, la măicuța, pe grapă, cu nuntașii, cu lăutarii. Știa că așa o să fie. O să se scuture satul din somn să întrebe ce s-a petrecut. Ei, acum nu se mai schimbă nimic, orice s-ar întâmpla.

În brânci o scot din casă și-o aruncă pe grapă. Pleacă alaiul. Lăutarii își fac meseria. Acum și-o fac în râs. Cimpoiul parcă e buhai. Cobza hârâie. Clarinetul sughiță. Pe buza clarinetului îngheață scuipatul.

Se deschid uși. Scârțâie porți. Câinii, ca loviți de turbare, latră, latră…

Ninge. Ninge mereu. Peste zăpada de jos cade, nouă, proaspătă, altă zăpadă, din cerul pe care nu-l vezi și nu poți să știi cât e de înalt. Gârla a trecut-o alaiul pe gheață.

Întuneric orb la casa Măricichii. Alaiul aprinde luminile. Iese în poartă socru-mic. Ies frații miresei. Iese și maică-sa, înfofolită în broboadă.

— Ce-i, mă? Au dat tătarii?

— Ți-am adus fata, socrule-mic, nu e fată.

Socru-mic, o clipă năuc, se dezmeticește, pricepe. Își ia muierea de păr și mătură cu ea oborul. Noroc că e zăpada moale.

— Ai știut. Tu ai știut!…

A snopit-o bine. Sar și nuntașii.

— Las-o, mă, Vătui, c-o omori!…

— Apăi, dacă! E muierea mea. Ce vă băgați…

A lăsat-o… Măricica, pe grapă, cu inima cât bobul de mazăre. Îi bate inima tare.

Ginerele, fratele de mână, nuntașii intră-n casă. Soacrele, amândouă, lângă mireasă, pe grapă, șoșotesc. N-au s-o ucidă pentru atâta lucru. Li s-a mai întâmplat și altora.

— Să mai îmi dai două pogoane și șase oi și un bou, cere ginerele, care, de ciudă, s-a afumat oleacă.

— Nimic nu-ți mai dau, dezbrăcatule. Vrei să-mi scoți sufletul din mine. Nimic nu-ți mai dau. Dacă-ți place, bine. Dacă nu…

Au încălzit, la foc de paie, o cană de rachiu. Chiocnesc și se înjură. Gata-gata să se ia la pumni.

— Mai dă ceva, cerșește nenea Stănică.

— Mai dau, ca să nu zică satul că sunt inimă acră, un pogon și trei bârsane. Altceva nu-ți mai dau, tâlharule!

— Să nu mă faci tâlhar…

— Ba te fac. De ce să nu te fac, dacă așa îmi place mie? Dacă nu vrei găsesc om pentru fata mea și mai bun…

— Cât ai spus că mai dai?

— Un pogon și trei oi…

— Bine. Fie și așa. Mi-e prea dragă, că nu mă lăsam cu atât de puțin. Da oile, cu miei în burtă…

— Cu miei în burtă…

Nuntașii fac drum îndărăt. Plânge Măricica pe grapă. Nu se uită nimeni la ea. Lăutarii iar și-au dat în petic.

Fierbe satul. S-a luminat de ziuă. Văzduhul e mohorât. Cerul atârnă, puhav, deasupra ulițelor, ca o burtă.

— A dracului mai e și sărăcia! Cum îl ticăloșește pe om!

— Nu pe toți, vericule, numai pe unii…

Pe Măricica n-o mai dor coastele…

Dar prin sat le mai dor coastele pe altele. De la horă pleacă băieții cu fetele pe deal, când dealul e verde. Își fac mai înainte vorbă.

— Mergi cu mine pe deal, Ilinco?…

— Nu merg.

— De ce?

— Așa, că nu vreau. Mă duc cu Gheorghiță…

— O să-ți spoiesc la noapte poarta cu păcură.

— Spoiește-o, dacă ai poftă să te ciomăgească taica.

— Mergi cu mine pe deal, Petruțo?…

— Da, merg, dar să te porți frumos…

Se sparge hora la chindie. O apucă înainte băieții. Cântă unul, în frunte, cu clarineta. Văru-meu, Pârvu Găbunea cântă cu armonica. Se laudă taică-său, la cârciumă:

— Deștept foc, Pârvu-al meu… Cântă din gheare… Mânca-l-ar taica! Din gheare cântă.

— Lasă Tudose, nu te mai lăuda atâta. Mai cântă și alți băieți.

— De cântat, cântă ei, nu zic nu, dar nu ca Pârvu-al meu… Auzi-l, parcă te seacă la inimă

Cete-cete, fetele urcă după băieți poteca. Ne luăm după ele. Se oprește una. Se întoarce la noi:

— Ce vă țineți, mă, după noi?

— Ce, dacă ne ținem?

Încearcă să ne alunge cu bulgări. Ți-ai găsit! Nu ne nimerește. Știm să ne ferim. Trec bulgării pe lângă noi, cad, se sparg. Se lasă păgubașă. La salcâmi și-o ia de braț fiecare pe a lui. Se răspândesc. Le întind pe iarbă, le strâng în brațe, le sărută. Vorbesc de nuntă.

Zgâim ochii la ei. Ne mai înjură câte un flăcău. Îl înjurăm și noi. Nu rămânem datori.

— Să ieși deseară la poartă când oi fluiera.

— Ies, dacă adoarme mama devreme. O să doarmă…

Auzi în sat:

— A rămas grea a lui Ivănuș.

— Cu cine, fa?

— Cu al lui Beldie…

— A dat norocul peste al lui Beldie. Fata lui Ivănuș are pământ. S-a întâmplat cu voia ei. Altfel n-o lăsa taică-său să ia un sărăcan.

Anghelуș e frumos, să-l bei într-un pahar cu apă, dar de sărac, n-are pereche. Ba are una: pe nenea Picică…

— O să-l bage ginere-n casă Ivănuș, că n-are decât o fată… Nu e urâtă, dar nu dărâmă pământul cu frumusețea…

— Frumusețea trece… Pământul rămâne. Și cine are pământ, nu-l doare capul…

— Dar Aposta lui Cuclea?

— E cu burta la gură. Nu spune făptașul…

A născut pe furiș Aposta lui Cuclea.

A văzut-o, dintr-o dată, satul, subțire… S-a iscat un zvon.

— L-o fi lepădat…

— De unde. L-a născut și l-a omorât… Au chemat-o la primărie. A luat-o Juvete și-a dus-o la post.

— Să spui ce-ai făcut cu copilul…

— Care copil?

— Copilul pe care l-ai născut…

— N-am născut nici un copil…

Au strâns-o cu ușa. A mărturisit. Copilul a fost îngropat în bălegar. Au pus-o și l-a dezgropat. Era un boț de carne. Pe gât se vedeau, negre, urmele mâinilor.

— N-am vrut să-l îngrop de viu. Mi-a fost milă. Avea ochii albaștri, ca Miluță.

— Cu Miluță ai păcătuit?

— Cu Miluță, când a venit în vacanță. A făgăduit că mă ia de nevastă. Pe urmă, când a aflat că am rămas borțoasă, n-a mai trecut noaptea pe la poarta noastră. Mi-a spus să mă descurc cum oi putea. Mi-a fost rușine să-l arăt lumii. Cu un copil de gât și fără o palmă de pământ, fără salbă de aur, cine să se uite la mine!…

Zgârcit, copilul stătea desfășurat din petice, pe bălegar, în mijlocul ariei… Aposta lui Cuclea l-a privit lung, cu ochi de piatră. Pe urmă s-a repezit de parcă ar fi văzut că vrea cineva să i-l fure, l-a luat în brațe, a început a-l lului:

— Băiatul mamei, băiat…

Îi curgeau lacrimile pe obraji, șuroaie…

S-a dus la închisoare Aposta…

Miluță e băiatul morarului Isopescu, din cătun. Când vine în vacanță de la oraș, unde învață carte, se plimbă prin sat cu bicicleta. Sperie copiii,

sperie orătăniile cu goarna bicicletei…

III

Mărunte

E un om aproape bătrân, Florea Pancu. Are boi buni și car mare, încălțat de curând cu fier.

Și-a măritat o fată. Mai are trei în casă. Trei fete și-un băiat care a plecat sănătos și s-a întors de la oraș orb de amândoi ochii, buștean. Lucra la o bina. I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut și pe celălalt.

Orbul e povara casei.

Povară sunt și cele trei fete care nu se mai mărită, dar mare povară e pentru Florea Pancu mai ales nevasta.

Astă-toamnă, i-a murit vecinul. A rămas numai vecina. Să tot aibă douăzeci de ani. Cârnă, albă, cu draci. Pancu s-a învățat să-i ducă seară de seară, făină, untură, găini, ce se găsește prin casa și prin curtea lui. Nu știe cum să-i mai intre în voie. Muierușca se ține tare.

— Dacă divorțezi și te însori cu mine…

La început, Florea Pancu a crezut că tinerica glumește. Apoi a băgat de seamă că nu glumește deloc. S-a sucit, s-a învârtit, s-a socotit, s-a hotărât:

— O să divorțez.

A găsit un avocat care i-a băgat formele la tribunal. A primit citație. Umblă cu citația prin sat, fudul, se laudă:

— Am să dau divorț. Îmi iau nevastă tânără. Am cu ce s-o țin.

Satul râde. Florea Pancu merge, ca bătut în cap, pe drumul lui.

În ziua sorocită pe citație, își urcă femeia în car și pleacă la târg. Stau amândoi în fața tribunalului și după ce se deschide ușa, în sala de așteptare. Femeia e mică, negricioasă, cu sânii uscați, cu spinarea adusă, dăulată de munci, de nașteri, îi strigă aprodul.

Florea Pancu își ia nevasta de mână și-o împinge înăuntru. Rămâne semeț, mândru de ispravă, și nu se miră nici de judecători, nici de Isusul răstignit pe cruce. A mai avut judecăți.

Femeia, ca venită de pe altă lume.

Președintele: — De câți ani ești căsătorit cu femeia asta?

Florea Pancu: — De treizeci și cinci de ani, domnule președinte.

Președintele: — Câți copii aveți?

Florea Pancu: — Cinci copii, domnule președinte.

Neîntrebată, femeia adăugă:

— Am avut mai mulți. Trei ne-au murit de mici, unul a murit astă-toamnă…

O podidește plânsul. Un plâns tăcut de vită care știe să rabde.

Președintele: — Și de ce vrei să divorțezi de femeie?

Florea Pancu: — E urâtă, să trăiți, domnule președinte.

Președintele: — Și abia acum, după treizeci și cinci de ani, ai băgat de seamă?

Florea Pancu: — De la început am văzut, domnule președinte, dar acum am găsit alta mai frumoasă.

Președintele: — Și mai tânără, nu?

Florea Pancu: — Da, să trăiți, domnule președinte, mai tânără.

I se aprind ochii de fericire. Zâmbește și-și duce mâna la mustață.

La întoarcerea de la târg, de necaz că nu i s-a dat slobod divorțul, Florea Pancu și-a stâlcit femeia în bătăi.

Peste două săptămâni a îngropat-o.

Aurii, ruginii, vinete, roșcate se desprind din arbori și cad răsucindu-se, legănându-se, frunzele. Le-a mușcat gura toamnei. Câmpurile s-au golit. Nu-și mai spune numele-n răzor pitpalacul, ascuns la rădăcina steblei de măceș. Sângeră măceșii. Dezlănțuite, aleargă vijeliile. Se lovesc de case, de ramuri. Chiuie.

Chiuim și noi. Mai chiuim, mai dârdâim. Picioarele desculțe le moroim prin noroi. Până la genunchi suntem una cu noroiul. Ne jucăm de-a caii, de-a capra, și hoarda noastră numără un cap mai puțin. A murit adineauri. Ilie a murit, fratele lui Ițicu.

Mai adineauri mă socoteam prieten cu amândoi — și cu Ilie, și cu Ițicu. Dar Ilie muri. Cum o să fiu prieten cu un băiat care a înghițit gutuia? Dacă nu mai e viu, gata, nu mai e viu. Mâine, nu mai târziu, o să-l îngropăm. I-auzi cum sună clopotul! Frumos sună când pentru altul sună și tu-l auzi și el, mortul, nu-l aude. Poate îl aude sufletul mortului, dac-o fi suflet.

— Mamă, e adevărat că omul are suflet?

— E adevărat.

— Și sufletul trăiește după ce moare omul?

— Trăiește.

— Asta nu poate s-o știe nimeni, femeie. Ce știm e că, după ce murim, ne topim în mormânt, ne facem una cu țărâna…

Cât s-a răcit Ilie, făcut covrig, au încălzit în căldarea cea mare apă. S-au înfierbântat și vatra și țestul deodată. De pe mort abia au scos hanțele în

care se jucase, dormise, bolise. Moale ca o cârpă, despuiat, Ilie s-a lăsat luat în brațe, întins în albie, lung și subțire, numai oasele de el, frecat cu coaja neagră de săpun, spălat cu leșie. Și noi suntem numai piele și oase. Noi, care trăim… Da el, c-a bolit și-a murit? Curgea, Dunăre, zoaia după el. Bietul! Dacă ar fi avut un strop de suflare, s-ar fi zbătut, ar fi țipat, ar fi scăpat. Dar așa… Cum au vrut, l-au ferchezuit… Mortul, după ce a fost trecut prin scăldătoare, mare, mic, e primenit cu straie curate. Asta la cei care au… Pe Ilie au pus tot hanțele-i vechi.

Frământată, dospită între timp, coca din căpistere a fost întinsă pe cârpător și aruncată sub țest. S-au copt și colăceii.

— Ițicule, cheamă copiii din uliță la praznic!…

Ne aflam pe aproape, Ițicu, fudul că are mort în casă, ne cheamă. Mâncăm pâine, pâine caldă — o mâncăm cu vin. Înainte de a duce la gură codrul, îl muiem în vinul acrișor din strachină. Ne lingem buzele, ne săturăm. Cu pântecul doldora, întins ca toba — să ucizi puricele cu unghia pe el — ieșim în arie. Să ne doboare vântul! Ei, nu ne doboară. Ba încă ne cocoțăm pe gard, ne uităm mulțumiți în uliță… S-a adunat o droaie de copii urduroși, zdrențăroși. Din droaie se dau mai în față Gângu și Tudorache. Gângu e-nalt, ca mine, și tot ca mine are părul ciufulit, zburlit. Îl ține de mână pe Tudorache, care e mai mic și poartă o rochie de fată, a soră-sii, cu petice, lungă până-n pământ. Ochii lui Gângu, holbați. Ochii lui Tudorache. Mai holbați, mai sticloși. Le lasă apă gurile, la toți. A colaci calzi miroase. Miroase a vin.

În dinți își ia inima Gângu.

— Ițicule, îngăduie-mă și pe mine la voi în casă, pâine cu vin să mănânc și eu, c-o să moară și Tudorache al nostru și-o să te îngădui și eu pe tine la noi, să mănânci și tu pâine cu vin…

Ni-l arătă pe Tudorache cu mâna.

— Da, o să moară și Tudorache-al nostru… Tudorache așteaptă, flămând, cu priviri hulpave, lângă Gângu…

Ițicu nu se înduplecă. Nu crede că Tudorache va muri atât de curând.

În capătul uliței noastre, la șosea, așezată de-a curmezișul oborului, casa lui Marin Danciu, care a făcut armata cu taică-meu la călărași cu schimbul. Nevastă-sa, leica Bălașa, vine mereu pe la maică-mea.

Două fete are Danciu și doi băieți. Stana e de-o seamă cu soră-mea Evanghelina. Linca, de-o seamă cu soră-mea Rița. Băiatul ăl mare, Minică, e mai mare decât fratele meu Gheorghe, care a plecat de-acasă și de care

nici nu-mi mai aduc aminte cum arată la faţă. Celălalt, Dinică, tovarăş de puşlamalâc cu frate-meu, cu Ion.

Fetele lui Danciu sunt înalte, bălane, străvezii. De-ar fi ceva-ceva mai străvezii, te-ai putea uita prin ele ca prin geam, seamănă maică-si. Doi bani nu fac la muncă. Au o arie mare, plină de duzi. Vara întind ţolul la umbră şi zac. Nu sunt bolnave, dar parcă n-au snagă în oase, putere. Nu le doare nimic, dar dacă merg la câmp numai mersul le şi oboseşte.

Băieţii sunt voinici: două matahale. Minică a fost până anii trecuţi flăcău. Ca un urs de voinic, mai voinic decât un urs: ia sacul de şase duble într-o singură mână şi-l duce la spinare fără să icnească, asemeni ţaţei Mitra, vecina. Merge domol, vorbeşte domol. Se întâmplă ceva ciudat cu el: când hălăduie noaptea pe uliţă, nu-l latră nici un câine. Vorba lui, moale, blajină. Nevastă şi-a căutat în sat şi nu şi-a găsit. Peste vreo patru sate şi-a dibuit nevastă Minică al lui Danciu. S-a dus în peţit singur şi s-a întors cu mireasa de mână acasă. Sida o cheamă pe nevasta lui Minică şi cam până la brâu îi ajunge bărbatului cu creştetul. E o femeie slăbănoagă, o mie de dinţi parcă ar avea în gură. Dinţii i se văd când râde. Ochii îi sunt negri, ascunşi sub frunte sub stuful desfăcut al sprâncenelor. N-are deloc astâmpăr, nici la masă n-are astâmpăr… înghite doi-trei dumicaţi, se scoală, trebăluieşte, se aşează iarăşi. Muierile au poreclit-o Zvâca! Mie-mi place să-i zic dadă, dada Zvâca…

Măruntica îşi face loc pe marginea patului, vorbeşte cu mama. Fereastra, vânătă. Vânăt văzduhul…

— Ce zici, tuşă Mărio, ai văzut ce păţi Măricica? Se mărită cu ruşine! Acum trăieşte bine cu bărbatu… Lacom e omul la pământ. A fost o proastă. Dacă m-ar fi întrebat, aş fi învăţat-o să-şi ascundă pozna… în noaptea nunţii, bărbatul nu e în toate ale lui. Bea un pahar, e-nfierbântat de joc, de cântec. Numai dacă eşti proastă nu-lpoţi păcăli. O păţisem. Cu băiatul arendaşului. Mă prinsese pe-nserat, singură, pe câmp. A trebuit să-l păcălesc pe Minică!… Cu sânge de porumbel în beşică de crap… Să-ţi spun: când a venit să mă ceară de nevastă, când l-am văzut aşa mătăhălos, nu mi-a plăcut. Nu mi-a plăcut nici cum a vorbit: moale, moale, abia-i ieşeau cuvintele din gură… Ce să fac eu cu namila asta de bărbat? mi-am zis. Mi s-a părut prostălău. Era numai scump la grai. M-a întrebat:

— Mă iei, Sido?

— Mai lasă-mă să mă gândesc, i-am răspuns. Mai vino peste o săptămână…

Gândeam că n-o să mai vină, ori, dacă o veni, n-o să mă găsească. Plănuisem să plec în ziua aceea pe la rubedenii. În poartă, la despărțire, mi-a dat mâna, mi-a strâns-o într-un anumit fel, mi-a frecat palma cu degetul ăl gros… M-a uluit. A plecat. Am intrat în casă, m-am răzgândit: ăsta nu e prostălău… Știe multe. I-am spus lui taica să se ia după el. Să-l aducă îndărăt. S-a dus taica. L-a ajuns la marginea satului, l-a adus îndărăt.

— Te iau, Minică. M-am hotărât.

Mi-am făcut o legătură cu țoale, am venit după el… Nu-mi pare rău…

Zvâca își desface zăbunul la piept, își descheie cămașa, scoate afară botul țâței. Cât mărul e țâța, cu sfârcul negru. Alăptează copilul.

În trei ani, Zvâca a născut trei copii. Are de gând să nască cel puțin doisprezece, așa se laudă… E măruntă, numai șoldurile le are largi. Bună de prăsilă, spun muierile când o văd.

— O știi pe cumnată-mea Stana, lingava. Ce i-o fi venit?

Vrea să se mărite cu al lui Orceag.

— Cu Tăsică?

— Cu Tăsică. Alălalt al lui Orceag e însurat.

— Uitasem.

În neamul lui Orceag, toți bărbații răsar pe lume mărunți, aproape pitici. Fiecare dintr-alde Orceag caută să-și ia nevastă cât mai înaltă. Fiecare își ia nevastă înaltă. Degeaba! Băieții se nasc mărunței, tărtăcuțe, ceapă mică, orceag… Tăsică e grefier la judecătorie, e acritură. Umblă îmbrăcat nemțește, cu scârț la pantofi. Pleacă dimineața de acasă, ajunge pe jos la Cârligați. Seara se întoarce acasă, tot pe jos — lipa, tipa, tipa, lipa…

O place pe Stana lui Danciu fiindcă e albă, înaltă. Tase Orceag e oacheș, ca un fund de căldare. Stana se gândește să-l ia. Grefierul n-o s-o ducă la câmp, la muncă. I-a făgăduit c-o să-i pună, ca la cucoane, pălărie!…

Zvâca râde de se prăpădește:

— Vreau s-o văd și pe-asta cu pălărie.

— Parcă Polina n-are?

— Are, și nu-i stă rău.

Polina a venit în sat acum un an. De la Ruși a venit. E nevasta vărului meu, Niculae Dimozel, dirigintele poștei.

Ah, câți unchi și câte mătuși am! Câți veri și câte verișoare! Dacă o apuc pe Călmățui în jos, dau numai de neamuri. Dacă o apuc pe Călmățui în sus până unde m-ar putea duce picioarele, neamuri, neamuri!…

Rar îmi place mie vreo rudă, dar când îmi place una, îmi place!… Uite, mi-e drag un frate mai mare al tatii. Ebătrân, cu părul alb. Poartă barbă și barba lui e albă. Poartă mustăți și mustățile lui sunt albe. Are casă în cătun, în Viorica, dincolo de gârlă. ÎI cheamă Alisandru Nasta. Și băbuța lui îmi place, mătușă-mea Luluța.

Au o arie lungă, plină cu zarzări și corcoduși, cu meri, cu nuci și, în fund, unde pământul e totdeauna umed și mâlos, a crescut înalt stuful. Dintre frații și surorile tatii e singurul care știe carte. A învățat când era copil, de la un țârcovnic.

— Păi în sat nu era școală?

— Ferit-a sfântul! Școli se aflau numai pe la orașe pentru plozii negustorilor, pentru plozii boierilor, ai arendașilor…

Mă duc deseori la unchiul Alisandru Nasta. Iarna, ca să mă uit în cărțile lui cu poze. Vara, ca să mă urc în pom să mănânc poame.

— Bună dimineața, bâtule!…

— Bună dimineața, Darie…

— Ce mai faci, bâtule?

— Bine, Darie… Vrei corcodușe?

— Vreau…

— Urcă-te, umple-ți burta… Vrei și zarzăre? S-au copt câteva pe vârf în zarzărul ăsta… Suie-te și le culege…

Cătunul a fost clădit pe sărătură, pe luncă. Sapi trei coți, dai de apă. Apa fântânilor, în cătun, e mereu turbure, sălcie. Pe alocuri, vatra cătunului a fost așezată pe limbi de pământ bun, gras, în care nu numai salcâmii și sălciile și plopii, ci și pomii roditori pot prinde rădăcini. Bâtul Alisandru și-a ridicat casă pe o asemenea fișteică sănătoasă. Și-a plantat grădină. Meri și nuci, zarzări și corcoduși, peri și piersici. Nu trăiesc mult pomii. De la un timp se usucă. Bătrânul îi scoate, sădește alții. Are mereu grădină tânără, primăvara cu flori, vara și toamna cu fructe, în pârg unele, coapte altele. Uleie cu albine ține două-trei, nu le poate înmulți, să aibă miere în casă pentru spoit bradoșii, bolindeții, colacii, să dea un vârf de lingură la un bolnav…

Mă urc în vârful zarzărului. Se clatină vârful zarzărului cu mine… Parcă m-aș da uța. Nu amețesc. Mă îmbată mirosul fructelor coapte, dulce și tare.

A avut necazuri mari de tot cu băieții lui. Numai doi i-a născut nevasta, amândoi răi, fuduli, păcătoși. Le-a dat locuri, le-a dat case, le-a dăruit pământuri. A păstratpentru el, bătrânul, o bucată de ogor lângă gârlă, pe

care cultivă zarzavaturi. Băieții, nu și nu, să le împartă și locul acela. Dușmănie mare. S-au sfătuit să-l omoare. L-a poftit la masă băiatul lui ăl mare, văru-meu Neagu. E om negricios la față, tare vorbăreț. Bâtul Alisandru i-a clădit casă la drum. Văru-meu Neagu și-a deschis prăvălie și în dosul prăvăliei, în care nevastă-sa vinde mărunțișuri, are un atelier de croitorie. Croiește haine ca la oraș. Și-a adus o mașină cu care brodează pe șorțurile femeilor flori de toate felurile. I-au dat să bea țuică în care topiseră șoricioaică. Simțiseră copiii. Când să bea, un băiat s-a repezit și l-a lovit pe bătrân peste mână.

— Nu bea, bâtule, taica a turnat otravă în cinzeacă…

A fost buh mare în sat. De atunci, bâtul Alisandru n-a mai călcat prin casele băieților lui. E amărât din pricina asta.

— Faci copii, te necăjești, îi crești să ai o bucurie în viață, un sprijin la bătrânețe, să nu-ți închidă ochii și să te ducă la groapă străinii. Și când colo, caută să te omoare pentru avere. De-ar fi săraci, le-aș mai crede. Dar nu sunt. Sunt lacomi.

— Nu te supăra, nene!

— Nu te supăra, nu te supăra… toți spuneți așa… Tu ai copii buni. Ai mei, sământă afurisită. Cine știe căruia dintre strămoși or fi semănând. Parcă nu sunt os din osul meu și al Luluții…

Mama crede că bâtul Alisandru Nasta trebuie să fi făptuit în tinerețe un păcat. Altfel nu-și închipuie pentru ce bătrânul și-a lăsat barbă ca popa și citește mereu, în cărțile lui cu poze, despre viețile sfinților. Cât e iarna de mare, bâtul Alisandru citește. Citește cele trei cărți pe care le are și parcă nu s-ar mai sătura de citit. Poartă ochelari. Când îi obosesc ochii, s-apucă de altceva. N-arevite, numai două capre. Baba îngrijește de capre și de păsări.

Bâtul Alisandru, alături de cărțile lui cu sfinți, are pe poliță șase bricege cu mânere de metal, ascuțite ca briciul, de felurite mărimi. Mă duc iarna la el, mă lasă să mă joc cu bricegele.

— Nu le deschide, Darie, să nu te tai la degete!…

Mâinile îmi sunt pline de semne. Am și eu un briceag, ca fratele vitreg al tatii. Nu știu însă să citesc. O să învăț când o să mai cresc. Dar bricegele îmi plac. Numai că n-am briceag cu mânerul de os, cu mânerul de metal. Briceagul meu este ieftin, cu mânerul de lemn, cechie…

Bătrânul cioplește în lemn de nuc și scoate din mâinile lui cruci mici, pe care încrustează semne ciudate. În capătul de jos al crucii sapă litere pe care nu pot să le citesc.

În postul Paștelor, bâtul Alisandru duce un coș de cruci la biserică și le așează lângă altar. Șase săptămâni le lasă acolo. Le slujește popa. În dimineața de Paște stă în fața bisericii, împarte oamenilor cruci.

De ani și ani face treaba asta. Nu se află o singură casă în sat fără o asemenea cruce atârnată lângă icoană, împletesc colaci pentru morți femeile, iau crucea, o stropesc cu agheasmă, o împlântă în mijlocul colacului. Dacă e mare colacul, o împlântă și pe margine. Colacul poartă pe coaja lui semnele de pe partea de jos a crucii. Înainte de a duce crucile la biserică, le vopsește cu roș, cu albastru, cu galben, după cum îi vine lui poftă.

Cu mulți ani în urmă, înainte de a mă fi născut eu, pe vremea când bâtul Alisandru avea car și boi, a mers la târg și și-a cumpărat două cruci înalte, două troițe cu sfinți frumos colorați. S-a dus cu ele la cimitir, a ales la margine un loc, a înfipt crucile una lângă alta. I-a spus lui popa Bulbuc:

— Când oi muri, părinte, aici să fiu îngropat. Alături de mine, nevastă-mea…

— Da de ce te grăbești să-ți pui cruce la cimitir?

— Știu că băieții mei n-or să-mi pună, așa că-mi pun eu singur.

Crucile se vedeau de departe, erau cele mai frumoase din cimitir. Le-a bătut ploaia și vântul, crucile au putrezit. Întâi a căzut crucea pe care scria: *Aici odihnește Alisandru Nasta*. Pe urmă a căzut și crucea pe care scria: *Aici odihnește Luluța Alisandru Nasta*. Crucile au început să putrezească de-a binelea… Putrezesc de-a binelea.

Fratele tatii se ține bine. Se ține încă bine și nevastă-sa. Când o fi să-i îngroape, vor trebui date la o parte crucile vechi pentru a li se săpa mormintele. Peste morminte oamenii au să așeze, culcate, crucile.

— De ce asta, mamă? De ce să nu le înfigă în pământ încă o dată?…

— Multe nu știi, Darie. Crucea care a căzut nu trebuie să mai fie ridicată. Trebuie să zacă așa până se face una cu țărâna…

Zvâca o vorbește de rău pe cucoana Polina, nevasta lui văru-meu Niculae Dimozel:

— Auzi, dadă, auzi, dadă. Vine Niculae de la gară cu franzela subsuoară și-o găsește acasă pe maică-sa. Cucoana Polina, pe scaunul mare, la masă. Maică-sa, pe un scaun mic, lângă ușă.

— Ce e, mamă? Veniși pe la noi?

— Venii, maică.

— Cu ce ocaziune?

— Cum ziseși, maică?
— Cu ce ocaziune?
— Nu înțeleg, maică…
— Cum o să înțelegi, dacă ești proastă!…
— Oi fi, maică…
— Te-ntreb de ce-ai venit pe la noi.
— Să vă văd, maică…
— Te pomenești că ți-era dor de noi!…
— Mi-era, maică.
— Păi… să nu-ți mai fie…

Văru-meu Niculae, de când a intrat la poștă, s-a îmbrăcat nemțește, poartă pălărie cafenie — pălărie tare, și guler la gât. Și-a adus nevastă de la oraș, nevastă care umblă în vârful picioarelor. Ca-n papainoage… Cu mijlocul strâns în cordon, ca o viespe, nu place nimănui Polina. Are ochii roșii pe margine. Pare albă ca hârtia. Nasul ei parcă n-ar avea rădăcină, parcă ar avea numai vârf, un vârf lung, îndreptat în sus. Vorbește sâsâit. Toată ziua își perie, își lustruiește unghiile… Pe nimic nu pune mâna. I-a adus bărbatul o fată dispre munte, să-i facă treburile în casă. Slugă, de!

Stă baba Dina lângă ușă. Așează servitoarea masa. Ciorba de găină miroase frumos. Franzela, adusă de la oraș cu trenul, miroase mai frumos…

Văru-meu Niculae, cu nevastă-sa la masă, mănâncă… Aburi calzi se ridică din farfurii. Babei îi tremură nasul. O gâdilă mirosul ciorbei pe la nări. Miroase ciorba, miroase franzela…

Niculae, de o parte a mesei; nevastă-sa, de alta. Lângă ușă, pe scaun, cocârjată de spate, cu picioarele crăpate și negre — maică-sa…

După ciorbă, li se aduce de la cuptor pasăre friptă. Mănâncă boierii, mănâncă și ciocnesc paharul cu băutură. Vin la masă plăcinte, după plăcinte, cafeluțe…

Văru-meu Niculae Dimozel aprinde țigara, nevastă-sa aprinde țigara. Dau fumul pe nas. Fumul se înalță albastru, spre tavan.

A strâns servitoarea masa.

— Aoleu, mamă, uitai să te-ntreb: tu ai mâncat?…

— Mâncai, maică, înainte de a pleca de acasă. Mâncai o strachină de colarez…

— Ce oroare! spune cucoana.

— Țărani!… spune văru-meu Niculae Dimozel. Bătrâna mângâie cu ochii băiatul. Are ghete lustruite și pantaloni negri cu dungi albe feciorul

ei… Poartă jachetă până deasupra genunchilor și guler tare, scorțos. Mâinile băiatului ei sunt albe și frumoase. Albe și frumoase sunt mâinile noru-si…

E fericită bătrâna. Plămada ei a ajuns cineva. Odorul ei își trăiește viața ușor. Are noră de la oraș.

— Apăi, să vă las sănătoși, maică!

— Adio!…

Zvâca râde, râde de văru-meu Niculae, râde de nevastă-sa…

— O fandosită, spune ea.

Mătușă-mea Dina e fericită. Se întoarce acasă și povestește bătrânului ce bine trăiește fiul lor cu femeia adusă de la oraș…

Mama încruntă puțin sprâncenele:

— Parcă sămânța lui bărbatu-meu, Gheorghe, când o să se facă ditamai popă, crezi că o să se uite la vreunul din noi? O să se poarte și el ca Niculae al lui Dimozel…

Mi-aruncă o privire mama:

— Și tu, mă, și tu la fel ai să faci!

Pleacă Zvâca.

O descos pe mama!

— Mamă, cum vine asta? De ce bâtul Alisandru nu e frate bun cu tata? Și de ce rudele noastre sunt rude cu noi, unele după tată, altele după mamă, altele după bunic, altele după bunică?…

— Dumnezeu mai știe! E-ncurcătură mare. Încurcătura a făcut-o bunicu-tău, tatăl lui taică-tu, ăla bătrânul…

— Tu l-ai văzut?

— O dată, când eram fată. Semeni cu el, Darie. Ai ochii lui. Poate o să ai altă soartă. A avut o viață, să n-o mai aibă nimeni! De șapte ori s-a însurat, de șapte ori i-a murit nevasta…

— Cum asta?

— Așa a fost să fie! La cimitir e un colț întreg

— Colțul dinspre alde Floria — cu nevestele lui bunicu-tău, una lângă alta, șapte — el, la margine, al optulea… îi jelesc pe toți când mă duc la cimitir să tămâi morții noștri.

— Avem mulți morți la cimitir, mamă?

— Aproape tot cimitirul e plin cu neamurile noastre. Mai e ceva. Fiecare nevastă, afară de a dintâi, a venit în casa lui bunicu-tău cu copiii de la alt bărbat, așa că prin casa asta au trecut mai mult de douăzeci de copii, atâția

frați și surori a avut taică-tău. Neamuri: sute, unii mai trăiesc, alții au murit. Până la urmă murim toți.

— De ce murim, mamă?

— Tot ce se naște moare, Darie. Iarba trăiește o vară. Răsare primăvara și se veștejește toamna. Iarna putrezește sub zăpadă. Copacii trăiesc cât omul, unii mai mult decât omul… Fluturii, numai câteva zile.

IV

Bărci de salvare

Cât casa, nămeții. Nu mai ninge, nici soarele nu se vede…

Ciuciți în casă, pe lângă sobă, stăm cât putem. Ni se urăște, luăm zdrențe pe noi, mai ieșim puțin pe uliță. S-au croit pretutindeni pârtii. Câteodată, seara, vine un vătășel de la primărie, bate cu ciomagul în poartă. Câinii, pe el, să-l sfâșie.

— Care ești, mă?

— Eu, nene Tudore, Geantă.

— Ce vrei?

— Înhamă caii să duci un grec la Balta Sărată.

— Acum, noaptea?

— Acum. Are grabă mare grecul.

— Spune-i că vin…

Se bucură tata. Are de câștigat un leu, un leu rotund, de argint. Înhamă caii la sanie, pe întuneric, pleacă. Se înfășură în tot ce avem mai gros în casă. Noapte neagră afară. Auzim cum pornește sania, clopoțeii îi auzim.

Balta Sărată e departe… Grecul trebuie dus acolo. Sunt o mulțime de greci în târgul de lângă Dunăre. Umblă prin sat, iarna, vara, și cumpără bucate de la bogătani. Tata îi cunoaște pe toți. Îi poartă cu sania, cu căruța. Din drumurile lui se alege cu mai nimic.

Abia când se luminează de ziuă se întoarce acasă. Înghețat tun se întoarce. Aprinde focul în vatră, foc de paie, se încălzește. Înjură, înjură și se potolește. Are cu ce-și cumpăra tutun. Are cu ce-și cumpăra tutun și are cu ce cumpăra câteva ciurele de făină. E tare scumpă făina iarna, și făină, oricum trebuie la casa omului. Ne apropiem de Paște și atunci nu este îngăduit nimănui să nu ducă la biserică, pentru morți, câțiva colaci. Avem un ciurel de făină în casă. Face mama colaci și-i duce la biserică — jumătate rămân popii, jumătate ni-i aduce nouă. Înfige câte un muc de lumânare în fiecare. Trece cu ciobul cu tămâie peste ei, miroase frumos în casă, miroase a tămâie. Tămâia amintește de morți… Nu-mi place să avem morți în casă… Fumul e cald, colacii reci, înghețați. Îi mâncăm. Parcă n-am mâncat nimic…

Popa, cu carul duce colacii acasă. Ciocăne în poarta popii o femeie — nevasta lui Ivan Țânțu, Titilina…

— Părințele, dă-mi un colac. De astă-vară copilașii mei n-au gustat pâinea…

Popa, din prag:

— N-am, fă, n-am…

— Acu aduseși carul încărcat cu colaci de la biserică. Părințele, fă-ți pomană cu mine…

— N-auzi, fă, că n-am! Colacii îmi trebuie…

Popii îi trebuie colacii. I-a pus sluga popii în saci, și popa a dus sacii cu colaci în pivniță. A luat cu el cheia. În fiecare dimineață, popa umple ciurelul cu colaci, merge în grajdul vitelor, dă boilor colaci, boii îi mănâncă. Are trei cai popa. Și cailor le dă colaci. Și cailor popii le plac colacii…

Zăpadă. Nu chiar atât cât casa de înaltă, dar aproape. Salcâmii trosnesc, le crapă coaja de ger, pe unii îi pătrunde gerul până la miez, li se despică trunchiul de parcă ar fi izbiți cu tăișul securii. A crăpat furca fântânii. A crăpat cumpăna. Plopul din fundul ariei noastre a înghețat până la vârf. A rămas înțepenit plopul, parcă ar fi de sticlă. La cea mai ușoară adiere a vântului crengile de lângă vârf, nuielușe, se rup, se prăvălesc. Se așează ciori pe moțul plopului. Moțul, pârâie, se frânge, cade. Își iau zborul ciorile, cârâind. Fântână e adâncă, dar tot prinde o pojghiță de gheață ca o oglindă subțire. Cine scoate dimineața apă întâi sparge gheața cu ciutura.

A cules tata zdrențe, boarfe vechi, saci rupți, a învelit în coșar boii, caii. Câinilor le curg ochii. Le-am făcut culcuș în tindă, culcuș de paie. Am adus în casă găinile și capra cu barbă, ciută, de la care mulgem, vara, după ce înjunghie miedul cu cornițe abia răsărite — două noduri ca doi năsturași negri — o ulcică de lapte.

Peste stropii de lapte mulși, toarnă mama câteva căni de apă, adapă laptele, îl fierbe până dă în clocot, îl pune în strachină, dumică mămăligă în el, ni-l dă să-l mâncăm dimineața. Îl mâncăm. Se bat hoarde de netoți la gura noastră, ne amăgim foamea. Da. Ne amăgim foamea. De săturat niciodată nu ne săturăm. Cum o fi aia — să fii sătul? Nu știm!

Toamna, seacă ugerele caprei, nu mai dă lapte capra, o ducem în turmă la țap. Bicoi ține țap — un țap negru, lucios, cu pete galbene pe la vintre, cu coarne mari, răsucite. Dacă nu te ferești îți bagă coarnele în burtă, te găurește, dai ortul popii…

— După mine s-a luat o dată țapul lui Bicoi… Era să mă împungă. Am fugit de-am rupt pământul…

— Apoi, cine mai e ca tine!… Toate ți se întâmplă…

— Ce să fac! Dacă mi se întâmplă!… Parcă eu vreau…

— Nu vrei. Dar parcă le cauți cu lumânarea. La mână ce ai?

— M-am tăiat cu cuțitul. Am vrut să cioplesc un cal dintr-o bucată de salcie…

Caprele din sat le adună toamna Bicoi. De la unele mai stoarce dimineața câte o picătură de lapte, închegă brânza, umple putinica, mănâncă toată iarna, mai și vinde. Dă zăpada. Se duc oamenii să-și ia caprele îndărăt. Îi plătesc ceva lui Bicoi pentru osteneala țapului…

— De la nouăzeci și șase n-am mai pomenit așa ger, spune tata. Am lucrat atunci la zăpadă. Abia se deschisese linia ferată. Tăietura o umpluse zăpada până sus, o răsese, nu mai puteau umbla trenurile cu boieri. Aproapegoi ne-au scos dorobanții să despotmolim trenul. L-am despotmolit. Unii au rămas pe viață cu picioarele degerate, alții cu degetele mâinilor. Eu era să-mi pierd ochii… După secetă, așa se spune din bătrâni, vin ierni grele, cu zăpezi înalte, cu geruri de până și pietrele crapă…

Bagă paie, le împinge cu vătraiul în soba oarbă de care stăm lipiți cu spinările, să ne încălzim. Gerul se strecoarăpe sub ușa care nu se închide bine, ne pișcă de picioare. Ne mai zgribulim. Vara trecută nu ne zgribuleam. Soarele aprindea pământul. Deloc n-au căzut ploi. A rămas mereu uscat cerul, limpede ca sticla, albastru ca un nesfârșit lan de cicoare înflorită. Când înflorește cicoarea, vântul adie un miros amar. Miros acrișor aduce vântul dispre câmpuri când se coace orzul, miros dulce când dă grâul în copt și când porumbul începe a prinde boabe. Satul e copleșit mereu de adierile ce vin dispre câmp. Dar, când înfloresc salcâmii, ca la o auzită numai de ei poruncă, într-o noapte, vântul trece peste sat și duce departe, departe de tot, mireasma amețitoare, dulce-veștedă, a florilor de salcâm. Rămân mai mult pe deal atunci. Satul pare un lac cu apele albe, numai spumă.

Înalț zmeul peste sat cu prietenul meu Marin Iepure, care e mai mărunt decât mine, dar mai îndesat, mai puternic, mai vânjos, mai vânos. De la el am învățat să fac zmeul, de la el am învățat să-i pun gură, să vâjâie. Elungă coada zmeului. O fâlfâie vântul. Îi dăm ață, și zmeul se înalță în slăvi. Acum e deasupra bisericii. Acum e dincolo de sat, a ajuns tocmai deasupra bălții pe care a secat-o seceta, de-o treci cu piciorul. Trage cu putere zmeul. Abia îl mai ținem. Foamea ne taie pântecul. Chemăm zmeul la noi. Încet, înfășurăm sfoara pe băț.

— Hai să ne urcăm în salcâmi, Darie!…

Culcăm cu grijă zmeul în șanț, să nu-i sfâșiem hârtia, să nu-i rupem spetezele. Mă urc eu într-un salcâm. Al lui Iepure se urcă în altul. Culegem flori de salcâm și le mâncăm. Sunt dulci-amărui… Ni se umflă burțile. Uităm foamea…

Asta a fost când au înflorit salcâmii. Pe urmă soarele s-a aprins mai tare. A alungat răcoarea. Salcâmii s-au scorojit. Frunzele s-au înnegrit, au căzut. A mai rămas puțină verdeață în frunzele sălciilor de pe lângă gârlă. Grâul a crescut numai de o palmă, a rămas veștejit, chircit, boabele puține, seci în spicul pitic. Nu-l prindea secera, nici coasa, l-am jumulit. Cu o traistă de boabe, mai mult mălură și neghină, ne-am ales. L-a spălat, l-a trecut mama prin câteva ape, l-a uscat pe așternut în bătătură, păzind să nu-l ciugulească găinile — grâu de-o colivă, de-o cocoace… Nu ne-au mai scos logofeții și jandarmii la secerat. Boierii au lăsat grâul să ardă în bătaia soarelui, să putrezească, să îngrașe pământul.

— Când or veni ploile toamnei, spuneau logofeții boierești, și-o muia pământul, o să duceți plugurile pentru arătură…

Așa s-a și întâmplat. Porumbul, până la genunchi a crescut, apoi s-a scorojit și el, n-a prins floare, n-a prin legătură. Spre toamnă câmpurile, satele erau negre, arse. Trecuse peste ele pârjolul dușman al soarelui.

Am mâncat ștevie, pe urmă s-a sfârșit ștevia. Am scormonit cu săpăligile după rădăcini, le-am scos, le-am fiert — era amară fiertura, dar am dat-o pe gât. Ne-am gălbejit cu toții. S-au sfătuit părinții ce să vândă, să cumpere bucate, să scăpăm cu viață din foamete.

— Dacă vând boii, spune tata, nu mai avem cu ce munci… Pierim.

— Și dacă nu-i vinzi, omule, pierim și noi, pier și vitele. Ceva trebuie să vinzi…

Boii sunt costelivi. La șolduri le înțeapă oasele pielea, înjugați, gâfâie, duc greu carul gol. Cailor le tremură genunchii. Li s-au lungit mai mult capetele. Ducem vitele pe luncă la păscut. S-au uscat smârcurile. Sângeră boturile vitelor căutând rădăcini. Le sângeră și gingiile…

— Mai bine vând pământul, vorbește dărâmat tata.

Are numai două pogoane. Mai are un sfert de pogon în luncă… Pământul mamei nu poate fi vândut, e al copiilor ei de la bărbatul dintâi, copiii sunt mici.

— Mi-l cere Iordache Diman, îngaimă tata. A mai cumpărat și de la alții. Îmi dă pe două pogoane trei saci de porumb și doi saci de grâu. Dacă legumim; ajungem la primăvară…

— Și pe urmă?…

— Pe urmă, om vedea…

Ne-a luat Iordache Diman pământul, ni l-a furat. Ne-aprins la greu. L-a mai luat și al altora. Am adus acasă unul câte unul sacii de grâu, cu porumb… Gâfâie sleiți boii. Mămăliga e mică. Fiecăruia ni se dă o felie. Dimineața, seara, mâncăm pâsat. O dată pe săptămână frământă mama pâine — duminica. Nu cerne făina. Ba mai aruncă în căpistre mălai peste făină, să iasă pâinea cu spor. Pâinea cu mălai e neagră-galbenă, cu coaja groasă și miezul moale, crud. O! Ce bună el Ne lingem buzele după fiecare fărâmitură.

S-au îmbogățit și mai mult bogații satului. Săracii și-au vândut bogaților pământurile pe bucate. Bogații, oamenii cei puțini, i-au despuiat, i-au jupuit pe cei mulți, pe cei săraci. Cu legea în mână. După dreptatea lor.

Actele le-a încheiat notarul Stănescu, le-a întărit cu semnătura judecătorului. La boieri n-a găsit nimeni să ia cu împrumut o baniță… Așteptau încă un an de secetă. Păstrau recolta veche, s-o vândă cu preț și mai mare. Bogătașii satului, cu hambarele, cu pătulele pline din celălalt an…

După prăpădul secetei, a căzut peste lume prăpădul iernii aspre. Și-a croit drum prin nămeți, până la noi, văru-meu Dumitru Pălică, din cătun. A luat-o cu el și pe nevastă-sa, pe dada Marița. Au cinci copii. Văru-meu Dumitru Pălică n-are vite. Muncesc cu palmele și el și nevasta-sa, pe la boieri, pe la bogătași, pe unde găsesc de lucru. A avut vite mai înainte. Le-a pierdut. S-a împrumutat iarna cealaltă la Toma Ocî. Știe carte. I-a dat poliță iscălită la mână cârciumarului. N-a putut întoarce la timp datoria. Toma Ocî i-a vândut vitele.

— Praful și pulberea să se aleagă de tine, nene Tomo! blestema dada Marița. Ne lăsași lipiți pământului… Nu ne mai puteai aștepta?…

— De ce să vă aștept? V-am dat la nevoie… Nu mă tem eu de blesteme. De nimic nu mă tem…

Cu burta plină, cu punga și mai plină, omul nu mai vede nimic înainte. Se crede tare și mare. Se crede fără moarte!… Ei, dacă n-ar fi moartea…

Ne cad în vatră neamurile din cătun. Își încălzesc, la focul de paie care scoate fum gros și negru, mâinile mari, noduroase, asprite și mai mult de gerul năprasnic.

— Nu ne lăsa, nene Tudore, începe femeia. Am aflat că ați vândut pământ lui Iordache Diman și că ați luat în schimb bucate. Dați-ne cu

împrumut măcar jumătate de bănicioară de mălai. Ne mor copiii. Cu zile ne mor copiii.

Muierea, mititică, făcută ghem, vorbește, se căinează și se uită cu ochii stinși în flacăra galbenă, puțină, a focului. Văru-meu Dumitru Pălică tace. Tace și tata. Boabele porumbului sunt ca și numărate, socotite să ne ajungă până s-or topi zăpezile.

— N-am pus nimic în gură de două zile. Noi ca noi! Păcat de copii! mai spune muierea.

Mama, trasă la față, galbenă, se ridică. Ia o desagă. O umple cu mălai.

— Dă-mi șorțul, Marițo, să-ți pun și un găvan de făină, să faci copiilor o cocoace, să fie de sufletul morților.

Tata o privește. Ar dojeni-o. Nu-l lasă inima.

— N-o să uităm, nene Tudore.

— Ei, lasă asta. Mă gândesc ce-o să vă faceți până la vară. Mă gândesc ce-o să ne facem noi toți…

— Poate că o să punem mâna pe par, spune văru-meu Dumitru Pălică, și să dăm la cap. Așa nu poate să mai meargă… Muncim până dăm pe brânci și nu ni se ajung de nici unele.

— O s-o facem și pe asta într-o zi, dar dacă n-o s-o facem cu socoteală, o să fie și mai rău pentru noi pe urmă. Nu e destul să crapi câteva capete…

— Măcar să mă răcoresc, nene Tudore, că nu mai pot răbda, nu mai pot îndura…

Foametea a aruncat sărăcimea satului în suferințe ce nu pot fi închipuite. Oamenii spun în gura mare: să ne răcorim, măcar să ne răcorim…

Neamurile se ridică, se duc. Îi petrece până la poartă tata. Au trecut pe lângă câinii lungiți în bătătură. Câinii au ridicat boturile. Nu i-au lătrat. N-au avut putere să-i latre.

Noapte. Noapte lungă de iarnă. Lampa atârnată în cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia. Mai schimbă vorbe părinții. A venit să-i aducă tatii o lulea de tutun, frate-său, unchiul-meu Voicu, bărbatul Bâzărcăi, vecin cu noi. Tutunul are și puțin miros de tutun, mai mult iarbă uscată. Vorbește tata de văru-meu Dumitru Pălică.

— Ar vinde pământ acum, dacă ar mai avea, Pălică. Cine are un petic de pământ, din sărăcime, îl dă pe ce apă nu curge, ca să scape de foamete, de moarte. Burta nu iartă. Rabdă cât rabdă și, dacă nu-i arunci ceva, măcar de amăgeală, te lungește la pământ. Și altădată erau ani de secetă, dar omul tot se mai ajungea. Nu cuprinseseră ciocoii tot pământul, ca acum. S-au întins

ca pecinginea, o brazdă nu le-a scăpat. Din ce în ce sunt mai ticăloși, mai nesătui. Uite-l pe ăsta de la Băneasa, pe Gherasie. E-n pragul bătrâneții, un pas, doi și, haiti, îl înghite groapa pe veșnicie. Cucoană-sa e și ea femeie în vârstă. Pentru cine s-or lăcomi atâta amândoi? Copii — o singură fată. Au măritat-o cu smintitul lui Drăculea, care-a ajuns prefect. Al lui Drăculea are avere s-o mănânce cu lingura și tot n-o termină. Nu s-au îndurat să aibă mai mulți copii, să nu le strice tihna și odihna. Că, de! Ai copii, ai necazuri. Moare unul. Se bolnăvește altul… Dar bucuriile tot copiii ți le dau. Îi vezi cum cresc de când deschid ochii, cum se târăsc de-a bușilea, cum încep a sta copăcel și apoi merg ca omul, în două picioare, cum se ridică până la genunchi, mai sus de genunchi, cum trec de la gângăvit la vorbă, la înțelegere. Nu bagi de seamă cum curge vremea, te pomenești cu ei gogeamite rumânii… Omul care nu prăsește copii, de ce mai viețuiește? E ca pomul fără rod pe care-l tai din rădăcină și-l arunci la uscături…

— Apoi, mulți oameni sunt lacomi de averi, dar lacom ca boierul nu e nimeni pe lume, își dă cu părerea unchiu-meu Voicu.

— Parcă bogătanii au vreun cusur. Iarna asta s-au repezit ca ulii pe stârv asupra noastră, a săracilor. Ne-au luat pe nimic pământurile. Ne-au prins la strânsoare și ne-au despuiat chiaburii. Din foamea noastră și-au rotunjit averile. Din munca noastră și le-au crescut. Te duci să muncești la bogătan cu ziua. Nici mâncare nu-ți dă cât îți cere stomacul. Dar de stors de puteri te stoarce de când răsare soarele până ce apune. Te mai ține și după scăpătat. Îl auzi: „Hai, bă, să dăm zor, c-a mai rămas o postață de secerat și e… rușine”. El se plimbă cu mâinile la spate și tu dai zor…

S-a umplut de fum casa. Două lulele pufăie, fumegă. Frații, surorile s-au culcat. Mă frec cu mâna la pleoape.

— Ce ai, Darie?

— Mă ustură ochii, tată…

— Culcă-te…

— Nu mi-e somn…

Mama cârpește o cămașă. E așa de ruptă cămașa, că nu știe de unde s-o însăileze mai întâi…

— Când au venit la noi alde Pălică m-am uitat la ei cu dușmănie. Bănuiam că au înfruntat nămeții împinși de nevoie. Nu e ușor să dai din puțin. Ca să avem cu ce potoliestimp gurile copiilor, am vândut pământul. Pământul nu se vinde. O vită mai cumperi, da pământ!… Și cine să cumpere vite! Pe urmă, mi-am zis: și cu un rac tot sărac… Mi-am adus

aminte că acum doi ani, la trei zile după ce-i născuse nevasta pentru a cincea oară, Pălică a fost trimis cu sila pe moșia colonelului Pienaru, la Secara, la seceră. A luat-o și pe nevastă-sa cu el, că altfel nu prididea. Plângea copilul să se spargă, mai multe nu, pe postață, culcat în iarbă, cu muște la gură. Logofeții, cu biciul la spate. A trecut pe acolo călare, cu fața ferită de soare de pălăria de paie cu marginea lată, al lui Pisicu, logofătul Filip…

— A cui e broasca asta din iarbă? a întrebat logofătul.

— A mea e, domnule Filip, și nu e broască, e fată, a răspuns Marița.

— De ce orăcăie?

— Fiindcă nu mă lasă oamenii voștri să-i dau țâță…

— Nici nu trebuie să te lase. Trebuie să zoriți. Timpul nu așteaptă. Dacă grâul nu e secerat la timp, se scutură și iese cu pagubă pentru boier, pentru domnul colonel Pienaru…

— Dar o să-mi moară fata, a aruncat o vorbă Pălică.

— Mare pagubă, a spus Filip Pisicu, o să-ți fete nevasta alta, la anul, că nu i s-o fi stricat gaura.

N-a mai răbdat batjocura Dumitru Pălică. L-a înjurat printre dinți pe făt-logofăt. Atât i-a trebuit Pisicului. L-a înfășurat de câteva ori în bici. Cât o trăi o să poarte Pălică semne pe piele.

— Cumplit om e Filip Pisicu! Parcă l-ar plăti cu aur colonelul. Nu e rumân care să fi muncit pe Secara și pe care logofătul să nu-l fi ars cu biciul…

— Arde-l-ar focul să-l ardă! blestemă mama…

— Pe el și pe stăpânu-său, adăugă fratele mai mare al tatii. Ticăloase sunt slugile boierești, dar mai ticăloși sunt boierii. Slugile iau năravurile boierilor. Împlinesc poruncile boierilor. Am cărat o săptămână grâu cu carul de la Saiele la Dunăre, la șlep. Logofătul pentru o singură zi mi-a plătit. M-am plâns boierului. Mi-a răspuns că între ce spun eu și ce spune logofătul, el pe logofăt îl crede, că în logofăt are nădejdea, nu în noi desculții care nu știm ce să mai scornim să-i sărăcim.

— Așa o fi, cucoane, i-am zis, dar eu văd că noi suntem săraci și dumneata bogat. Iată că nu te-am sărăcit cu munca noastră.

— Tu ești de la Omida?

— De la Omida, cucoane, Voicu…

— Îmi închipuiam. Toți de la Omida sunteți colțoși, vă știu eu. Nici n-o să vă mai învoiesc pe moșia mea. Mă furați și tot voi vă plângeți. Hai,

șterge-o!…

— Am plecat, ce era să fac? ! Dar tare aveam poftă să-l plesnesc între ochi cu resteul…

— Poate o să vină o vreme când o să putem face și asta. Mi se pare că s-a apropiat, îngână tata. Ne-a ajuns cuțitul la os, la măduvă.

— Drept spui, Tudore. Iarna trecută, la Crăciun, am tăiat porcul. Am desprins mușchiul porcului, l-am înfășurat în șervet curat și am luat drumul Bănesii. Plină de rumâni era curtea boierească. La ușa conacului, înghesuială ca la pomană. Intrau oamenii în cancelarie, pe rând, cu mușchiul porcului. Al lui Gâlcă, Axente logofătul, primea mușchiul, îl cântărea, scria în condică, arunca mușchiul în coș — trei coșuri erau încărcate, altele așteptau goale. Tolănit în căruciorul lui, cu picioarele moi așezate pe perne, boier Gherasie măsura carnea din ochi…

— Slab mușchi, Voicule.

— Slab, boierule, c-a fost porcul mic. Mai curând groștei.

— De ce mic? De ce n-ai avut un porc mare?

— Asta ar fi putut fi mare la anul… Dacă-l lăsam să crească, n-aveam ce da acum copiilor…

— Sunteți leneși, măi, leneși și nepricepuți. Nu știți să vă gospodăriți, a rostit boier Gherasie Colarez.

Ce să-i mai spui, pierzi vremea degeaba. El tolănește și noi ne spetim muncind, și tot leneși… La Paște, când îi duc ouăle, le măsoară cucoana boierului la inel. Care trece prin inel nu-l primește…

— Ăsta e mic, o auzi. Adu altul mai mare.

— Așa l-a ouat găina, cucoană. Dacă-l ouam eu, era mai voinic…

— Ieși afară, nerușinatule!…

Am ieșit afară. Cum să te pui cu cucoana? ! Anul ăsta nu i-am dus nici mușchi, că n-am avut porc, n-o să-i duc nici ouă la primăvară, s-au prăpădit orătăniile…

— Te crucești de câte auzi că se petrec în casele boierești, rostește mama.

A cusut două petice mari pe cămașa tatii. Mai are de cusut câteva. Îi trebuie un petic mare s-o cârpească în spinare, acolo unde bate mai aprins soarele, acolo unde cămașa putrezește mai repede de nădușeală și unde se rupe mai întâi.

— Spunea fata lui Pracă Dera, care-a slujit la curte la Belitori, la Gogu Cristofor: cucoana vine rar la moșie, trăiește mai mult la București, unde au

un palat cu peste cincisprezece slugi. Sparge farfuriile în capul boierului. Esărită rău. Nu suferă să-i vorbească nimeni. Boierul vinde bucatele și-i dă cucoanei bani în pachete, să meargă la doctori în străinătate să se caute. S-a izăltat și băiatul boierului, care a fost ofițer și a plecat din armată, fiindcă petrecea bătând și călcând în picioare soldații. Se liniștește numai când joacă în cărți pe parale. Ce muncește un sat într-o vară, pierde la cărți într-o seară coconașul. Ăsta îl amărăște pe boier și-l îndeamnă să ia șapte piei de pe rumâni. Altfel ar lua numai cinci… Grec o fi, român o fi, cine știe!

— Boierul n-are nație, spune tata, nici lege. El e boier și atât… Ori din ce neam s-ar trage, la fel ne asuprește…

— Tii! Da s-a lăsat afară ger grozav! mormăie fratele tatii. Își potrivește zăbunul pe umăr și pleacă.

— A început să fiarbă satul, femeie, îl aud pe tata. Oamenilor le-a ajuns răbdarea la capăt. Primăvara o să vie cu sânge și cu prăpăd…

— De-ar veni mai curând primăvara, șoptește mama. Atunci ies verdețurile. Cu verdețuri fierte, oricum, nu mori… încolo, ce-o fi să fie, o să fie…

Nămeții, înalți. S-a apropiat primăvara. Zăpezile nu vor să se topească.

O aud pe mama:

— S-au bolnăvit fetele lui Iliuță de anghină.

Îl aud pe frate-meu Ion:

— S-au bolnăvit copiii țaței Zvâca de anghină…

O aud pe soră-mea Evanghelina, care a dat o raită prin vecini:

— Alde Tutanu s-au bolnăvit toți de anghină.

La primărie notarul suduie de mama focului. Suduie și doctorul Ganciu. Suduie mai ales agentul sanitar, Cireș.

— Pe mine, se plânge Cireș, pe mine o să cadă tot greul… Frate-meu Ion nu mai poate de bucurie:

— S-a închis școala, mamă. Am pus-o de mămăligă… Nu-i place lui frate-meu cartea. Tata se uită la noi și ne spune:

— Măi copii, a venit molima în sat. Nu mai ieșiți, taică, din casă…

— N-o să mai ieșim…

A doua zi, ne cățărăm pe gard. Îl vedem pe Juvete, jandarmul, pe doctorul Ganciu, pe Cireș, cu vătășeii de la primărie. Ceata lor umblă din casa în casă. Îngheață în prag ceata. În casă intră numai Cireș:

— Aveți bolnavi?

— N-avem bolnavi.

Merg mai departe. Unde găsesc copii bolnavi, poruncesc părinților să-i ducă la școală.

Băncile au fost scoase din clasă, grămădite în curte. Au descărcat în școală un car de paie. Peste paie, culcă bolnavii unii lângă alții. Vin părinții să se uite pe fereastră să-și vadă odraslele. Între fereastra școlii și uliță, gardul înalt de uluci. La poarta școlii, straja. Cireș e singurul care pătrunde în școală. Cireș, cu vătășeii primăriei.

— Câți au murit astăzi, Cireș?

— Șase, domnule doctor.

— Să-i ducă.

Pun morții în cutii de scânduri și-i duc la cimitir. După morți, la distanță, jelesc mamele. Cât pot jelesc…

Au murit copiii țaței Zvâca, toți trei. Lui Iliuță i-a rămas unul singur. Lui Tutanu, din cinci, i-au scăpat doi. Cam trei sferturi din copiii satului au murit până-n primăvară.

— Copiii boierului nu s-au bolnăvit? Pe ei aș fi vrut să-i văd lungiți pe paie, în școală, în frig, și-apoi duși în cutiuțe, la cimitir…

— Boierii au copii puțini, și câți au îi țin la București, în palate. Dacă se bolnăvesc, îi scapă doctorii, cu doctorii scumpe.

Iacă, ce-a fost mai greu a trecut. A venit primăvara, s-au risipit norii, de parcă i-a luat cineva cu mâna. Soarele a început a pripi nămeții — s-au topit repede nămeții… Au pornit apele. Șuvoaiele cresc, se scurg spre gârlă. Se umflă mai în sus de satul nostru gârla…

S-a potolit boala în sat. Numai câțiva copii au rămas să mai zacă pe paie, în școală. S-a sfârșit anul ăsta cu școala. Până s-o curețe, până s-o spele, o să intrăm în vară. Învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru umblă din casă în casă. Cheamă copiii. Le spune:

— Mă copii, măi, nu uitați cartea. Mai citiți, mai scrieți, mai faceți socoteli…

Se arată la noi un rumân, unul Petre Rădoi, chiaburaș, pui de cățea, megieș din josul uliței. Sunt ani mulți de când a rămas văduv, dar nici un om din sat nu umblă mai bine îmbrăcat ca el, mai curat, mai dichisit… Are totdeauna opincile fără petice, nojițele fără noduri, brâul alb, nădragi de lână fără nici o pată, cojoc cu flori, cămașă albă, parcă tocmai atunci a fost luată de pe frânghie. Căciula lui e fără scame, fără paie. Casa lui Petre Rădoi, mândră, făloasă, plină de fete. A avut șapte, mai are patru…

Se tocmește cu tata și cad la învoială: o să ne dea trei duble de grâu — în schimb, la vară, noi o să-i secerăm lui trei pogoane de grâu…

— Nu e scump, nene Petre? întreabă tata.

— Scump o fi, dar ai nevoie și, dacă ai nevoie, trebuie să te învoiești, că altfel plesnești și tu și ai tăi. Au trimis la cârciumă pe frate-meu Ion și le-a adus o litră de țuică. Beau adălmașul. Ăsta este contractul lor. O să ne ținem cuvântul.

Petre Rădoi nu muncește. Muncesc oamenii pentru el. Are pământ că abia îl mai știe. Vite n-are. Fetele îl îngrijesc.

— Muriră copiii satului!

— Păcat de ei!

— Nu e nici un păcat. Să mai moară și la alții, că mie îmi mor și nu mă plânge nimeni…

În casa lui Petre Rădoi s-a cuibărit oftica. Primăvara, la Paște, o fată a lui se prinde în horă. Toamna, când încep ploile, o duce satul la cimitir și o îngroapă în rochie albă de mireasă. Toate fetele care mor înainte de a se mărita sunt îngropate în rochii albe, în rochii de mirese. N-au apucat să ajungă la măritiș. În trei ani, a îngropat trei fete: pe Lina, pe Ionița, pe Măriuca. Lina și Ionița au murit fete cuminți, se cuvenea să fie îngropate în rochii albe. Măriuca…

Și-a avut, totuși și Măriuca rochia ei albă. Știa că-i vine timpul să se prăpădească. Cânta pe linia trenului la umbră deasă de salcâm, când se lăsa, cu răcoare, seara fumurie. Răsuna dealul de glasul ei limpede. Ochi mari, cenușii, cu spaima pierzării în luminile lor, avea Măriuca, și obrajii albi-negri, cu roșeață vie, de măr, în pomeți.

— Nu vreau să mor fără să știu ce e viața, Evanghelino…

— Mărită-te, Măriuco, i-a răspuns dada.

— Nu mă ia nimeni. Ce om cu mintea întreagă își ia oftică încasă?

— Atunci…

— Îmi place Petrișor…

— Și el? Ce zice?

— Spune că-i plac…

S-a dat, în văzul lumii, în fapt cu el. N-a certat-o nimeni.

— Tot o să moară… O să se ducă.

Și s-a dus. În pământ s-a dus.

— La primăvară, care fată o să ți se prindă în horă, nene Petre?

— Iordana…

Știm că la toamnă Iordana o să moară. Peste patru ani, Petre Rădoi o să rămână singur-singurel în casă. Abia așteaptă să treacă anii ăștia. Atunci o să se însoare și o să-și ia nevastă tânără. Ăsta e gândul care-l bucură, care-l ține tare. Îl mărturisește la petrecere.

Curg șuvoaiele. Se umflă gârla, bate ogrăzile oamenilor. S-au topit zăpezile, sus pe dealuri, spre munte.

Înșirați pe malurile gârlei, ne uităm. Apele curg repezi, tulburi. Au început să aducă resturi de garduri, poduri, lemne. Ne facem căngi lungi și pescuim lucrurile pe care le aduce apa. O să avem ceva lemne de foc.

— Dacă o veni apa mai mare, o să înece și satul nostru…

— Aș! Asta nu s-a întâmplat niciodată. De ce să se întâmple acum?

Apele cresc. Au trecut peste maluri. Parcă s-au rupt undeva, departe, zăgazuri uriașe. Și astă-vară, ce pârjol!… Câmpurile strigau după ploaie. Copacii strigau după ploaie. Rumânii căutau cu ochii pierduți pe cer scame de nori. Rădăcinile ierburilor cereau ploaie, ploaie. Cereau ploaie și paparudele.

Câteodată trec prin sat, dinspre munte spre Dunăre, sălașe de țigani bălani, cu ochi verzi ori albaștri — lingurarii care vând linguri, găvane, ălbii. Țigănci cu păr de orz bat satul:

— Linguri, linguri, găvane, piepteni avem…

Altă dată trec căruțe cu țigani negri ca funinginea, cu plete slinoase pe umeri căzute, cu bărbi stufoase, negre-măslină, prin care n-a țăcănit nicicând foarfeca — lăieții, hoți de cai, cu țigănci care-ți fură cămașa de pe tine cât ai clipi din ochi: te îmbie să-ți ghicească norocul în ghioc alb, care auie, dacă-l pui la ureche… De cele mai multe ori însă vin și capătă învoire să poposească o săptămână la margine, între sat și gârlă, țigani vătrași care trăiesc iarna în casele lor și pleacă primăvara, spre a se întoarce toamna târziu, cu căruțele, după lucru. Vătrașii sunt fierari — nevestele, fetele lor vând cuțite, pirostrii, verigi, întind corturile. Hărmălaie de șatră — puradei goi, pântecoși, în jurul focurilor, seara, unde se aud fluiere, dible, cobze.

În toiul secetei, au picat vara trecută vătrașii. Au umplut ulițele satului paparudele… Noi, droaie după paparude… Țigăncile, copilandre goale pușcă, își arătau pielea arămie. Cu cununi de bozii pe cap, cu bozii în jurul șoldurilor, se opresc la poartă, încep jocul. Le însoțește un țigan bătrân care cântă:

Paparudă, rudă,
vino de te udă.
Ca să cadă ploile,
cu gălețile,
paparudele;
să dea porumburile
cât gardurile,
paparudele;
să crească spicele
cât vrăbiile,
paparudele;
să sporească grânele,
să umple pătulele,
paparudele;
să pornească ploile,
paparudele…

Plesnesc paparudele din palme, strigă și ele într-un glas cu bătrânul paparudele și saltă în joc repezit de parcă ar fi apucate de iele. Își frământă mijlocul. Le sfârâie picioarele. Plesnesc din palme — răsună cântecul. Muierea, în fața casei căreia joacă paparudele, iese cu căldarea cu apă, udă din creștet până în tălpi țigăncile arămii, goale. Se potolesc paparudele. Bătrânul primește plata — un găvan de mălai răsturnat în desagă…

Toată vara au jucat paparudele prin sat… N-a plouat. Notarul Gică Stănescu a aruncat o vorbă la primărie:

— Poate ar fi bine să dea fiecare om câte ceva să adunăm o sumă mai mare, să-l plătim pe popa Tomiță Bulbuc, să ne citească o rugăciune pentru ploaie…

L-a luat în răspăr Ududui:

— Dacă se roagă popa Bulbuc, abia n-o să plouă. Apoi am auzit că s-a făcut o rugăciune pentru ploaie la Stănicuț. Dacă plouă la Stănicuț, plouă și pe Omida, că satele se țin de mână.

Când nu plouă vara, un timp, și începe a se arăta secetă, popa spune oamenilor la biserică, la cârciumă:

— Ar fi nimerit, taică să facem o procesiune, să ne rugăm pentru ploaie, să se îndure cerul de noi…

— Să facem, părinte. Uite, chiar săptămână asta…

— Păi, adunați ceva gologani, taică…

— Pentru ce gologani, părinte?

— Pentru slujbă, taică…

— Ori pentru țuică. Ai și dumneata, părinte, semănături. Dacă se usucă ale noastre, se usucă și ale dumitale.

— Mie nu-mi prea pasă, taică. Am hambarele pline de bucate. Pentru vite am nutreț cât îmi trebuie… Slujba neplătită nu găsește ascultare la sfinți, taică. Ne ostenim degeaba…

— Parcă altfel…

Întâi mi s-a umflat mie gâtul, pe urmă i s-a umflat soră-mi Rița, a treia zi s-a umflat și gâtul lui frate-meu. Ne-a luat mama de mână și ne-a dus la Dioaica. S-a uitat Dioaica în gâtul nostru, apoi ne-a apucat cu mâna de ceafă. Mie mi-a venit întâi rândul. Mi-a ridicat fața în sus.

— Deschide gura!

Am deschis gura. Până în fundul gâtului și-a băgat degetul Dioaica, mi-a apăsat cu vârful degetului ei umflăturile. S-au spart bubele. Am început să vărs.

— Spală-ți gura cu gaz…

— Cu gaz? !

Dau s-o șterg. M-a prins mama de șulfe, m-a ținut bine. A pus Dioaica gaz într-o cană, mi-a desfăcut gura, mi-a turnat gaz pe gât.

— Înghite, ghiavole…

Am înghițit de câteva ori gaz, pe urmă a înghițit frate-meu Ion, soră-mea Rița…

— Acum, a hotărât Dioaica, ai să te duci cu ei acasă și-ai să le dai să bea gaz de trei ori pe zi. Nu așa mult cum au băut acum. Cu lingura să le dai. O lingură de gaz dimineața, una la prânz, una seara. Și să-i legi la gât cu cartofi…

A cumpărat tata o traistă de cartofi, i-a curățat mama, ca și cum ar fi vrut să-i pună în tigaie să-i prăjească. Nu i-a pus în tigaie. I-a așezat cum așezi cărămizile când vrei să faci un zid, în jurul gâtului, și mi-a înfășurat gâtul, peste cartofi, cu o cârpă lungă.

Umblu prin casă. Mă doare devla. N-o mai pot mișca deloc. Gâtul parcă mi-ar fi prins într-un burlan. Țin bărbia sus, înghit în sec, simt cum bubele sparte de Dioaica mă dor încă.

Îmi schimbă mama, seara, cartofii cu alții. Mi-i schimbă dimineața…

Ne-a trezit pe la miezul nopții din somn clopotul bisericii bătut repede și în dungă — bang, bang, bang! — un singur clopot din două, clopotul cel mare, cu glas gros, ușor răgușit. Semn de primejdie. Se încalță tata în grabă, se îmbracă. Dă fuga la primărie, să afle. O apucă și frate-meu Ion după tata…

— Tu să te întorci numaidecât, să ne spui și nouă, îl roagă dada Evanghelina.

— O să mă întorc.

— Dacă sună clopotul noaptea, nu-i a bună, îngână mama. Or fi venit apele mari. Or fi înecat partea satului dinspre gârlă. Nu ne-ajungeau necazurile. Bine zice cine zice că un necaz nu vine niciodată singur, mai trage după el altele. Poate o fi război.

— Ce e războiul, mamă? întreabă soră-mea, Elisabeta.

— Necaz mare, ce să fie? Se ceartă regii și împărații între ei, pentru averi, pentru pământuri și pun soldații să se ia în spăngi, în săbii, să se împuște, să se omoare… Stăpânii se bat și pe slugi le doare părul… Rămân slugile fără viață…

S-a întors frate-meu Ion.

— Ce s-a întâmplat, Ioane?

— Caraulele au băgat de seamă că a crescut și mai mult gârla. A înecat toată partea satului de lângă gârlă. Aânecat tot cătunul. A rupt și podul. A bătut clopotul ca să se trezească oamenii să nu-i ia apa din somn, să se surpe casele peste ei. Am vrut să mă duc să văd. Tata nu m-a lăsat. Mi-a tras două scatoalce după ceafă. M-a trimis acasă.

Cască frate-meu. Se dezbracă și intră în așternut.

— Credeam că sunt înecați! Nu s-a înecat nimeni…

Tata se întoarce la ziuă. Ne găsește ronțăind boabe coapte.

— Prăpăd, nu altceva. Apele bat marginea șoselei. Lui Cărăbaș i-au luat târla cu oi. Altora le-au luat vitele. Mai rău în Viorica. Plângeau și se văicăreau oamenii bâjbâind prin întuneric. N-am avut cum trece la ei să-i ajutăm. Acum, la ziuă, o să facem un pod plutitor, de scânduri, să ajungem în cătun. Mulți s-au urcat cu copii, cu neveste, pe case, au ieșit din pod pe cucumea…

O zbughesc pe ușă. Merg pe linia ferată spre gară. Nesfârșire de ape!… Gârla — ce gârlă, Dunăre! — a adus copaci, cotețe de păsări, sușlețe de care, chiar acoperișuri de case. Vin din susul apei hoituri de capre, hoituri de oi, păsări înecate, tot ce a putut să prindă apa în năvala, în furia ei.

Cătunul e îngropat în apă. Unele case s-au dărâmat. Altora le-au mai rămas afară acoperișurile. Oamenii din cătun — goi, cu copii în jurul lor, pe dealul din partea cealaltă a satului. Într-o noapte apele le-au luat casele, hambarele, vitele. Au rămas cu viață.

— Tată, ce s-a întâmplat cu bâtul Alisandru?

— Nu știu. După cum se vede și la el au ajuns apele. O să aflăm astăzi.

Urcați pe linia ferată, sorb cu ochii priveliștea, doctorul Ganciu, notarul Stănescu, popa Bulbuc, Juvete jandarmul!

— Trebuie să întreprindem ceva, spune notarul

— Am și întreprins, notare, răspunde Juvete. Am cerut de la prefectură bărci de salvare.

— Ce să facem cu bărcile? Parcă mai e ceva de salvat?

— Avem inundație?

— Avem.

— Dacă avem inundație, trebuie negreșit să avem și bărci de salvare.

Primarul Bubulete își face și el de lucru pe lângă doctor, pe lângă notar, pe lângă jandarm. Suge țigara, scoate fum pe nări, murmură:

— Ce prăpăd, domnule, ce prăpăd!…

Logofătul Oprea Cățui Strâmbu se tânguie de-ai crede că i se rup bojocii:

— Ce păcat că boier Gherasie e bolnăvior! Ar fi venit cu trăsura și-ar fi privit din rampă. Așa frumusețe de apă nici la o sută de ani nu se vede o dată pe meleagurile astea…

— Într-adevăr, mare păcat! rostește și notarul. Râd cu gurile întinse până la urechi.

— Tiii! Da chisnovat om ești, măi Strâmbule, chisnovat om ești… Bată-te să te bată…

— Cine să mă bată, părințele? Are careva curaj să se-atingă de mine, să mă bată pe mine?

— Are, taică, are…

— Cine, părințele, cine? Că-l mănânc cu nădragi cu tot…

— Norocul, taică, norocul…

— Așa da, părințele, așa da…

Din cătunul acoperit pe jumătate de apă încep a se auzi strigăte.

— Ajutor!

— Ajutor!

Glasuri spăimântate de bărbați, de femei. Tac un timp, pe urmă se aud iarăși:

— Ajutor!

— Ajutor!

— Ajutor!

Îngrijorați, rumânii se adună, se strâng, se frământă.

— O mai fi luat apa niscaiva acoperișuri cu oameni.

— Sunt în primejdie.

— Acoperișul se lasă, când nu te aștepți, într-o parte și luneci.

— Odată ce-ai alunecat în apă, Dumnezeu cu mila…

— Și noi ce facem, Tiță Uie? Lăsăm oamenii să se înece?

— As-noapte ne înțelesesem să alcătuim un pod, două, din scânduri.

— De unde scânduri?

— De la depozitul de lângă gară.

— Depozitul e al boierului.

— Nu ne putem atinge de el.

— Să mergem la primar, la notar!

— Uite-l pe linia ferată.

Rumânii au urcat în fugă panta.

— Domnule primar, se aud țipete în cătun.

— Păi ce vrei să se audă? Cântece? Satul e năpădit de ape. Mai țipă oamenii, mai se văietă, a dat bucuria peste ei…

— Sunt oameni acolo care se îneacă, primarule.

— Și ce? Vreți cumva să mă duc la ei înot și să-i scap?

— Nu-ți cerem asta. Dar vrem să facem un pod de scânduri. Ne ducem noi.

— Și cine vă oprește?

— Vorbiți cu logofătul Strâmbu. Să ne îngăduie să luăm din depozit un braț de scânduri și o căciulă de cuie. După ce cercetăm cătunul și scăpăm oamenii care se află în primejdie, desfacem podul și ducem scândurile la loc.

— Eu nu mă pot băga în averea boierului. Sunt primar pe primăria mea. Cu averea boierului n-am nici în clin, nici în mânecă.

Pe notar nu-l rabdă inima să tacă.

— Vreți să faceți pod? De ce? Noi, autoritățile, am avut grijă. Am cerut bărci de salvare din port, de la Turnu. Sosesc cu trenul la ora unu.

— Și până atunci?

— Până atunci, nimic. Dacă cei din cătun nu s-au înecat astă-noapte, când era întuneric beznă, cum o să se înece acum, pe lumină?

Doctorul Ganciu, groscior și grăscior, cu fața bucălată, plină, rumenă măr, s-o tai c-un fir de păr, crăcănat, stă lângă popa Tomiță Bulbuc, își freacă mâinile grăsune și albe, cu degete scurte, una de alta. Îi joacă ochii în cap a zâmbet. Oprea Cățui Strâmbu s-a încruntat de cum a auzit că e vorba de scândurile din depozitul de cherestea al boierului și încruntat a rămas. Notarul Gică Stănescu, ca și mai înainte, galben șofran.

— Fraților, ce mai stăm noi și ne milogim la câinii ăștia? Dincolo, peste apă, în cătun, mor oamenii, și dumnealor, autoritățile, au chef de glumă. Om găsi noi scânduri în sat. Desfacem paturile pe care dormim, care avem paturi, și facem podurile.

— Are dreptate Tiță Uie, are dreptate!…

— Să-ți fie rușine, primarule!

— Să-ți fie rușine, notarule!

— Și dumitale, domnule doctor!

— Am să vă fac la toți proces de ultraj, mămăligarilor! urlă jandarmul Juvete, scos din sărite.

— Să ne faci!…

Rumânii aleargă spre, sat. Alergăm și noi, copiii, după ei.

Mi se desface legătura de la gât.

— Darie, îți cad cartofii.

— Cadă…

Fugim de parcă ne-ar goni cineva din urmă cu beldia. Nu ne gonește nimeni.

Rumânii intră în case, desfac paturile, ies cu scândurile la spinare, le pun grămadă în șosea.

— Repede, niște cuie, și-o teslă, două.

A adus Lișcu Stângaciu o căciulă de cuie.

— Le țineam să-mi întocmesc un coteț pentru păsări.

Alții au venit cu tesle, cu toporașe. Picică a făcut, cine știe de unde, rost de câțiva bulumaci. Petre Zgămâie a cules dintr-o arie câteva prăjini. Într-o clipă au și fost înjghebate două poduri lungi și largi.

— O să ne ție.

Le iau la spinare rumânii, le duc la marginea apei, le așează jos, le împing pe apă. Plutesc. Pe fiecare pod se urcă trei oameni.

— Voi, copiii, nu vă băgați.

— Nu ne băgăm. Ne uităm numai.

Rumânii împing podurile cu prăjinile. Apele umflate le clatină. Podurile înaintează. Au ajuns la jumătatea apei.

Au trecut dincolo de jumătatea ei. Au intrat în cătun.

Nu se mai văd. Se aud mereu strigăte:

— Ajutor!

— Ajutor!

— Ajutor!

Oamenii de pe podurile plutitoare răspund:

— Venim, fraților, venim. Țineți-vă bine!

Ascultăm cu sufletul la gură. Ascultăm și privim apele spumoase cum se lovesc de marginea înaltă a șoselei. În luncă, doi stejari bătrâni. Apele nu-i clintesc. Bat furioase în trunchiurile lor și trec mai departe.

Doctorul Ganciu și cu ceilalți nu se mai văd. Au intrat în cârciuma lui Bucur de lângă gară. Parcă-i văd. Ronțăie covrigi, beau țuică fiartă cu zahăr, pălăvrăgesc de câte-n lună și-n soare.

Spre amiază, podurile plutitoare s-au întors la șosea.

— Pe frate-meu Lisandru, spune tata, l-am găsit pe acoperiș. Stătea liniștit pe creasta casei cu cumnată-mea Luluța. Își așteptau amândoi sfârșitul. I-am dus pe deal la alde Moise Berbec. Ne-au spus bogdaproste.

— Ați scăpat mulți oameni, nene Uie?

— Douăzeci și doi. Copiii se speriaseră și tremurau de frică. Unii abia-și mai țineau firea.

Cu trenul de amiază au sosit, în sfârșit, și bărcile de salvare. Erau trei bărci negre, înguste și lungi. Au venit cu ele și trei barcagii. Le-au dat jos din tren și le-au purtat pe umeri până la apă rumânii care se aflau prin gară.

— Ei, ce avem de făcut? Încotro mergem mai întâi?

— Primejdia a trecut, a spus primarul Bubulete. Am luat noi, autoritățile, măsuri. Că până să veniți voi se prăpădeau oamenii… Dar, fiindcă v-ați ostenit până aici, fiindcă se abătu și pe la noi, ca să spunem așa, Dunărea, hai să facem o plimbare, să nu se cheme c-ați bătut drumul degeaba. Într-o barcă s-a suit notarul Gică Stănescu cu doctorul Ganciu, într-alta primarul Bubulete cu jandarmul Juvete. Într-a treia logofătul Oprea Cățui Strâmbu.

V

Brazdă îngustă și adâncă

Apele au crescut într-o săptămână, s-au scurs într-o lună. Uite gârla!… Iar o treci cu piciorul. Dacă n-ai vedea partea satului dinspre baltă și cătunul fără garduri, cu casele rupte, cu pereții luați de ape, dacă n-ai vedea tot prăpădul pe care l-a lăsat în urmă înecul, parcă nici n-ai crede că a fost pe aici atâta nenoroc…

Își fac oamenii covergi și bordeie și se aciuiază cum pot. Au rămas și fără bruma de mâncare pe care o mai aveau, fără vite, fără păsări. Unii au rămas și fără țoale. De nicăieri nu li se trimite oamenilor o lescaie. De nicăieri nu li se întinde o mână de ajutor. Hambarele boierilor sunt pline cu grâu, cu porumb. Rumânii n-au cu ce să cumpere. Sunt înglodați în datorii.

Nimeni nu se mai uită la ei.

— Dă-mi un ciur de mălai.

— Nu pot.

— Ți-oi munci pe el.

— Ți-am mai dat.

Pământul e plin, în urma apelor, de mâl gros, gras, în care ne vârâm, până mai sus de genunchi, picioarele goale… Nici urmă de zăpadă pe câmpuri. Primăvara a sosit devreme. Suntem abia la începutul lui Mărțișor… O săptămână numai a trecut de când a început luna. N-au venit berzele, n-au venit nici rândunelele, nici cocorii…

Seara, se lasă frig. Pământul e negru. Iarba nu și-a scos bonțul afară. Umblăm desculți, dârdâim de frig — primăvară timpurie… Prin cătun, ne uităm la oamenii rămași fără case… Bine că n-a muritnimeni!… Ne uităm mai ales cum, la marginea cătunului, lângă gară, au rămas pe pământ trei matahale netrebnice, bărcile de salvare. Barcagiii au plecat la locul lor de baștină.

Cele trei bărci, lungi, negre și înguste, au început a pluti pe fața turbure a apelor. Au trecut pe lângă stejarii pe care-i băteau valurile și care rămâneau neclintiți în mijlocul urgiei, au plutit legănându-se pe lângă cătunul înecat și s-au pierdut, departe, spre Băneasa, la marginea dealului unde marea vie a boierului olog dormea îngropată sub mușuroaie de pământ, pe coastă.

— Așa an să nu mai trăim niciodată. Astă-vară ne-a pârjolit seceta. Iarna a fost aspră. Foametea, cumplită. Primăvara a venit cu ape mari, cu înecuri. Ce ne mai așteaptă?

— Încercări și mai grele, nene Tudore.

Tiță Uie se uită în pământ. Privirile lui sunt aspre. Fața lui, ca a noastră, a tuturor: neagră, uscată, scofâlcită.

Și lângă Tiță Uie rămân o clipă în drum, cu picioarele înfipte în noroi, Lișcu Stângaciu și nenea Picică, Petre Zgămâie și văru-meu Dumitru Pălică, Ivan Țânțu și frate-meu Ion cu ochii lui negri, de smoală fierbinte.

Se adună rumânii pe la cârciumi, mai mult să schimbe vorbe decât să bea. Cârciumarii, parcă s-au înțeles între ei, nu mai deschid condicile cu datornici, le-au pitit.

Vara trecută, a bântuit seceta. Acum a năvălit peste sat prăpădul apelor, a luat garduri, case și vite și păsări.

— Dă-mi un pachet de tutun pe datorie, nene Toma…

— Nu pot, neică, nu mai dau pe datorie nici un cap de ață până nu încep să scot ceva din vechi… Ce-am avut gologani i-am băgat în pământ, am cumpărat pământ…

Toma Ocî își răsucește mustața cu vârfurile spice albe. Le spune limpede tuturor, să nu-l mai bată nimeni la cap!

— Așa, să știți. Nu mai dau pe datorie. Eu, unul, nu mai dau. Încercați la Mareș, el e poate mai milostiv, n-are nici copii, ori la Buciuc…

Mareș spune la fel. Buciuc așișderea:

— N-am ce vă face, neică, datul pe datorie nu e nici un alișveriș acum. Trăim timpuri grele. S-aude a rău. Nu știe nimeni ce-i poate aduce ziua de mâine…

— S-o ivi vreun războl, își dă cu părerea Gheorghiță Târâș…

Târâș avea casă lângă malul gârlei. I-a luat-o apa. Trăiește cu nevasta și copiii într-un bordei săpat în grabă în coasta dealului. N-are pământ, n-are vite. Muncește cu mâinile, cum muncesc cu mâinile și alți rumâni din sat cam un sfert.

— Ce războl, nu e vorba de nici un războl, dă Ududui cu gura. S-aude că în Moldova s-au ridicat satele împotriva curților boierești, dau foc conacelor, își împart rumânii moșiile boierilor între ei. Noi stăm cu dosul pe cămașă. Ar trebui să ne sculăm și noi… Destul am răbdat. Între genunchii tatii, ascult. Mi s-a dezumflat gâtul. Deasupra tejghelei, spânzură de tavan două șiruri de covrigi uscați.

— Tată, cumpără-mi un covrig.

— N-am parale, taică.

Mă aude Toma Ocî.

— Nu sunt buni covrigii pentru copii, spune el, umflă burta.

Poate mi s-ar umfla burta, dacă aș mânca mai mulți. Dar eu vreau un covrig, unul singur. Mai an, i s-a umflat într-adevăr burta de covrigi lui Beșcu, bețivanul satului. A făcut prinsoare cu notarul Stănescu. Era băut și Beșcu, era băut și notarul. Beșcu, rezemat în ciomag, a glumit:

— Eu, cu o lovitură, sparg toți covrigii dintr-un șir de o sută.

— Dacă îi spargi pe toți, a ținut prinsoare notarul, eu îi plătesc și tu îi mănânci. Îi spargi pe toți, să nu rămână unul întreg. Îi mănânci pe toți, să nu rămână o fărâmitură.

A izbit Beșcu o singură dată șirul de o sută de covrigi. I-a spart în țăndări. I-a adunat de pe dușumea. I-a mâncat, ronțăindu-i… Să moară noaptea și mai multe nu. Abăut un pahar mare de untdelemn. A zăcut. A ajuns alb ca varul. A scăpat…

Învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru l-a certat pe notar.

— Cum de ți-ai pus mintea cu el? Era băut’!… Dacă murea?

— Pagubă-n ciuperci, i-a răspuns notarul. Un desculț, mai mult ori mai puțin, nu înseamnă nimic.

Beșcu, de când cu pătărania, s-a lăsat de băutură. Intră în cârciumă. Cumpără tutun. Pleacă.

Acum însă, Beșcu nu pleacă. Aude și nu e sătul de ce aude. Parcă ar vrea să audă mai mult. Toți vor să afle, să știe ce se petrece pe acolo pe unde s-au aprins conacele boierilor. Umblă zvonuri fel de fel, zvonuri care vin de departe.

— Am auzit, grăiește Pracă Dera, că se apropie de noi răscoala, că s-a lăsat mai jos de Moldova, c-ar fi ajuns chiar până prin Vlașca.

Cade, peste gândul rostit tare al lui Pracă Dera, popa Tomiță Bulbuc.

— Bună ziua…

— Bună ziua, părinte.

— Dă-mi o cinzeacă de drojdie, Tomo.

— Mare, părinte?

— Mare, taică, mare, că una mică nu-mi ajunge nici măcar pe-o măsea.

— Și ai cam multe măsele, părinte, șuguie al lui Zgămâie, Petre, tuciuriul…

— Douăzeci și patru, taică, douăzeci și patru, că suntem de neamul nostru olteni, olteni de dincolo de Olt…

Râd rumânii. De slabi ce sunt le stă rău când râd. Nici altfel nu le stă prea bine. Popa Tomiță Bulbuc și-a pierdut de mult măselele. Numai trei

dinți i-au rămas în gură. I se clatină și aceia, gata să zboare.

— Ai auzit ceva despre răscoale, părinte? întreabă al lui Ovedenie. Cică ar fi pornit revoluție rumânii prin Moldova, s-ar fi ridicat împotriva boierilor…

Popa Bulbuc dă cinzeaca pe gât, dintr-o dată. Gâlgâie drojdia în pâlnia popii. Alunecă pe beregată în jos. Strânge ochii popa. Îl arde pe dinăuntru băutura.

— Mai pune una, taică…

Ocî îi mai toarnă o drojdie. Popa o cumpănește în mână.

— Am auzit, taică, dar nu știe nimeni care-o fi adevărul. Nu e bine când oamenii ridică parul contra stăpânirii.

— Păi oamenii n-au pornit contra stăpânirii, părinte. Au pornit contra boierilor, spune Șontrocan, ciobanul, care poate mânca o oaie friptă la o masă, numai să i-o dea cineva.

— Dacă tăceai, mai bine o nimereai, Șontrocanule, zice Tiță Uie. Păi stăpânirea a cui este? A noastră sau a boierilor? De o pildă, aici la noi cine-mi este prefect? Ginerele lui boier Gherasie, ologul de la Băneasa, Dinu Drăculea, băiatul răposatului boier Barbu Drăculea de la Furculești… Boierii sunt una cu stăpânirea, asta e limpede. Dar tot atât de limpede este că boierii sunt puțini și noi suntem mulți. Dacă o să ne ridicăm toți deodată, o să izbutim să-i stârpim.

Popa Tomiță Bulbuc răstoarnă în tâlvul gurii a doua cinzeacă de drojdie.

— Tii, că tare e, afurisita!…

— Cine, părinte, revoluția?

— Nu, taică, nu, drojdia… Cu revoluția, taică, să nu vă încurcați. Boierii sunt și ei lăsați de Dumnezeu. Așa e scris, unii să aibă mai mult, alții să n-aibă nimic. Dar cerul, taică, cerul e al săracilor. Raiul, taică, raiul e al săracilor…

— Nu s-ar putea, părinte Bulbuce, să mai dăm ceva rai și pe la ciocoi? Să mai luăm și noi ceva pământ! Tare ne-ar prinde bine…

— Măi, Uie, taică, mie iaca nu-mi place cum vorbești tu. Câte vorbe ai rostit acum, tot cu atâtea păcate ți-ai încărcat sufletul… Mai treci pe la biserică, taică, să mai auzi cuvântul lui Hristos…

— L-am auzit, părinte, și nu o dată. Mi se pare că Hristos nu era cu boierii, ca sfinția-ta…

— Mai toarnă-mi o cinzeacă, Tomo, că mă ard măruntaiele… Cum spuneam, taică. Nu vă puneți cu stăpânirea, cu boierii. Sunt tari, taică,

boierii sunt tari. Dumnezeu a lăsat așa. Ia gândiți-vă! Dacă toți ar fi boieri, cine ar mai scurma, taică, prin țărână cu ghearele, să semene și să culeagă bucatele? !… Diavolul vă îndeamnă la răscoală, taică, diavolul.

— Setea de dreptate, părinte, și burta. Burta noastră și burțile copiilor noștri, nu diavolul…

— Bine, taică, bineee! Bineee! Să nu ziceți că nu v-am spus…

Se duce popa. Vântul îi umfla sutana neagră. Oamenii fierb între ei. Cârciuma e plină de fum…

— Așa! Să dăm cer la ciocoi, să-i trimitem în cer pe ciocoi. Să mai trăim și noi pe pământ. Să ne mai slăbească popa cu lumea de dincolo, cu iadul și cu diavolii… Mai diavoli ca boierii nu se aflã!…

Se întoarce seara acasă tata, cu mine de mână. A întârziat la cârciumă…

— Mă, copii, mă, ia ieșiți afară! Se vede foc mare spre răsărit.

Ies toți, buluc, pe prispă. Ne uităm spre răsărit. Cerul e roșu, de parcă s-a aprins într-acolo o pădure. Nu e nici o pădure pe aproape. Ca să vedem mai bine, ne urcăm pe linia ferată. Tot nu vedem bine. Ne suim pe vârful dealului. De acolo, într-adevăr, focul se vede în toată frumusețea lui sălbatică. Acum știm. Arde conacul de la Secara. Ce s-o fi întâmplat? Poate a dat cineva foc șurelor de paie… Se întoarce soră-mea Rița spre miazănoapte…

— Tată, și pe Belitori se arată foc.

Spre Ruși, în sus, departe, în adâncul nopții, s-a aprins alt foc. Întâi două șuvițe se ridică șovăitoare. Apoi dintr-o dată se fac una, se lățesc, se înalță deasupra lor — o coloană roșie de fum.

Noaptea e fără nori, fără lună. Focurile au alungat pe alocuri întunericul. Un foc spre Secara, spre răsărit — altul spre Ruși, spre miazănoapte. Focurile au rupt noaptea. Dar iată, spre apus izbucnesc alte focuri: unul spre Cârligați, unul spre Dunăre, pe lângă Olt, la Saiele. Se mai ridică un foc înalt. Știm că acolo e moșia Furculeștilor, moșia prefectului Drăculea…

Acum noaptea a fost spartă pretutindeni. Câmpul — luminat. Focuri ard și mai departe. În toate părțile se văd pâlpâind focuri mai mici, focuri pe care numai depărtarea face ca noi să le vedem mărunte.

— Parcă auzisem eu ceva în sat, spune tata. Auzisem ceva despre răscoală, că s-ar fi apropiat de ținutul nostru…

Focurile ard. Vâlvătăile lor sfâșie noaptea, sunt departe de noi, nu ne încălzesc. Tremurăm. Satul întreg s-a urcat pe deal și privește. Îl aud pe nenea Mihalache:

— Încotro, nene Tudore?

— Să duc copiii acasă, i-a pătruns frigul.

— Să nu te culci, nene Tudore…

— N-o să mă culc.

Cine poate să se mai culce pe vremea asta! Numai copiii. Dacă pot să doarmă și copiii…

Ne vârâm în pat să ne încălzim. Totuși, nu ne încălzim. Dârdâim întruna, șușotim între noi. Începe vorba frate-meu Ion:

— Au dat foc la conacele boierilor. O să-i spintece pe boieri rumânii…

Sare din așternut, se încalță gata s-o zbughească. De-ar fi mama acasă, l-ar opri. Nu este. Mama a rămas pe deal cu muierile, cu bărbații…

— Dacă în satul nostru s-ar afla un conac, oamenii i-ar da foc, spune soră-mea Evanghelina. Păcat, păcat că n-avem boieri în sat…

— O să ne ducem prin vecini, grăiește și frate-meu Ion.

Cum ne-am dus cu munca, ne-om duce și cu răscoala. Băneasa e la o palmă de loc. N-o să-l scăpăm pe boierul olog care ne-a pus botnițe…

Au privit focurile până s-au săturat. Apoi rumânii au coborât dealul în pâlcuri. Câțiva s-au adunat la noi. Ne strângem picioarele și le facem loc să se așeze pe marginea patului. Unii rămân, pe lângă ușă, pe lângă ziduri. Le aduce mama din tindă scaune mici, cu trei picioare, scobite.

— Stați pe scaune.

Se așează. Privesc în pământ. Lampa fumegă. Prinde să vorbească tata:

— S-a iscat revoluție în toată țara. Au fost și mai demult răscoale. Până la urmă răscoalele s-au stins înecate în sânge de stăpânii moșiilor. Dar de pe urma burzuluirii norodului totdeauna a rămas și ceva bun. Un timp, ciocoilor li s-a sălășluit spaima în oase, s-au purtat mai cumsecade cu rumânii. Acum nici noi nu putem să stăm cu mâinile în sân. Prea am îndurat mult. Poate avem norocul să-i răsturnăm pentru vecie pe ciocoi. De mulți, suntemmulți care vrem schimbarea, n-am ce zice. Dar parcă ne-ar lipsi ceva! Răscoala n-are o căpetenie. Merg oamenii sătui de asuprire în bobote, dau foc, poate și ucid…

— Eu unul nu mai pot aștepta, răsuflă din fundul inimii văru-meu Dumitru Pălică. Copiii mei parcă sunt schelete. Sufletul le stă la gură, gata să iasă, de foame. Am măcinat paie cu râșniță și din măciniș am pregăti fiertură… Uitați-vă la mâinile mele, au început a se jupui. Știți ce înseamnă asta: pelagră! Se jupoaie și mâinile nevesti-mi… Pelagra aduce nebunie, și nebunia aduce moarte… Cu ce suntem noi vinovați? Am muncit până am

căzut sleit… Spinarea îmi este tăiată de bice… Și-a nevestei la fel. O viață are omul. Și-o moarte. Decât să pierim ca vitele, fără să spunem nimic, mai bine să murim bătându-ne pentru dreptul nostru la o viață mai bună. Poate așa o să le fie mai bine copiilor noștri…

— Nene Dumitrie, spune Picică, eu trăiesc de unul singur. N-are cine să mă plângă la o adică. De un trai ca ăsta pe care l-am dus până acum sunt ca și sătul, trai de câine, nu trai de om. Zic să adunăm mâine satul dis-de-dimineață, să pornim răscoala…

— Să-l adunăm, asta e bine — își dă cu părerea unchiu-meu Voicu, bărbatul mătuși-mi Bâzărca — dacă nu s-o aduna singur. Răscoala trebuie negreșit pornită. Dar am auzit vorbindu-se de studenți. Or veni mâine și la noi ștudenții?

— Ștudenți, neștudenți, poate să fie numai așa, un zvon. Fapt este că ard conacele. Le-au aprins rumânii. Arde toată țara — țara boierilor. Nu se poate să nu ne ridicăm și noi. Altfel pierim… Pierim noi și pier copiii noștri. Ni se stinge sămânța…

Atât a avut de spus David Floroiu. Stătea lângă ușă, rezemat în ciomag, privea în pământ, ori poate își privea opincile potlogite, fără cheutori, înfășurate cu sfoară în jurul labelor. Mustățile groase, lungi, i se împreunau, mai jos de colțurile gurii, cu barba colilie. Pe urmă i-a mai trecut prin minte un gând pe care și l-a turnat în cuvinte.

— Am șapte feciori. Merg în fruntea lor la răscoală. Să dăm iureșul împreună. Izbutim ori pierim…

— Să mergem, nene Tudore, chiar acum, la Tiță Uie, să ne sfătuim. Să-l chemăm și pe Lișcu Stângaciu și pe Ivan Țânțu.

— Bine ar fi să-l chemăm și pe Zgămâie, și pe Ovedenie, și pe Ududui. E mai bine când își dau mai mulți cu părerea.

Au plecat să se sfătuiască.

A plecat și tata cu ei.

Lampa fumegă. Pe-ai casei încep a-i vedea ca prin ceață. Adorm, adorm adânc și visez încăierări de oameni, case aprinse. Visez că ard până și arborii satului. Gem în somn. Gem și mă întorc de pe o parte pe alta. Mă trezește mama.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât…

Deseori mi se întâmplă să mă răsucesc în somn, să gem, să rostesc cuvinte pe care nimeni nu le înțelege, de parcă aș vorbi o altă limbă. Se face

că plutesc pe o apă albastră, fără hotare, cum n-am văzut niciodată, și că pe această nesfârșire de ape, din senin, se iscă furtună. Butucul scobit în care stau făcut ghem e prins de vârtejuri. Se clatină. Stau gata să mă răstorn. Pești ciudați, mai mari decât boul, înoată în jurul meu cu gurile deschise, să mă sfâșie. Țin dinții strânși. Cât pot îi țin de strânși, dar spaima mă copleșește. Dau strigăt.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât, mamă…

Alteori mă aflu în vârful unui copac. Mă leagănă vânt cald. Și mie îmi place că vârful copacului mă leagănă, îmi place că vântul e cald. Sub mine, o pădure uriașă își freamătă frunzele late, cu marginile adânc tăiate… Mă prăbușesc. Țip cât mă țin puterile.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât, mamă…

O dată, am visat că m-au alungat un fel de urși negri, mai mari decât urșii ursarilor. Am scăpat strecurându-mă printre pietre, pe brânci, într-o peșteră în care mocnea un foc. Am dus lemne aprinse la gura peșterii…

Într-altă noapte, trenul a sărit de pe șini, s-a luat după mine, m-au prins roțile, m-au tăiat. Fochistul m-a adunat bucată cu bucată, m-a lipit la loc. Atunci am râs în somn. Știam că visez…

Mi-a descântat Dioaica de sperietură. Mi-a descântat și Petria. Nu mi-a trecut. Am avut mai departe somnul încărcat de tot felul de vise…

Lampa fumegă încă. Am rămas numai noi, ai casei. Frate-meu, lângă sobă, trage tutun. Aruncă fumul pe nas. Nu poate să doarmă.

— Culcă-te, Darie, și dormi…

— Mi-a fugit somnul, nene…

— Atunci stai cuminte, nu te mai răsuci în așternut, că-i trezești și pe ceilalți…

— Are să fie și la noi răscoală, nene?…

— Are să fie.

— Astăzi?

— Poate chiar astăzi.

Bat zorile fumurii, alburii, gălbui, în geamul aburit. Scârțâie cumpăna fântânii. Aud mugetele boilor care ar voi să molfăie între dinți iarbă proaspătă. N-a răsărit încă iarba…

Dimineața umblăm toți, cârduri, pe ulițele satului. Ne adunăm la primărie.

Unde s-o fi ascuns notarul? Unde s-o fi ascuns primarul? Primăria e goală. Îi caută oamenii și nu-i găsesc. Aflăm că șeful postului de jandarmi stă la gară de pază, cu pușca încărcată. N-avem nici o treabă la gară. Îl lăsăm să-și piardă vremea acolo.

Jandarmii de la Băneasa, unde e secția de plasă, patrulează prin sat, călări, cu armele încărcate. În fruntea lor, plutonierul scurt, gros, mustăcios. Alții fac de pază la casa cu etaj a boierului olog.

— La Băneasa, rumânii n-au să se poată mișca. Paza e puternică.

— Scapă boierul Gherasie Miliarezi.

— Scapă și logofătul Oprea Cățui Strâmbu.

— O să vedem…

— Noi ce facem? întrebă Tiță Uie. Noi nu începem revoluția? A sosit revoluția la Secara, au dat foc curților boierești. În toate părțile, după câte s-aud, oamenii au iscat revoluție. Vrem noi pământ?

— Vrem! răspunde mulțimea într-un glas.

— Atunci, trebuie să facem revoluție. Nu iau pământ de la boieri decât cei care merg la revoluție, cei care se răscoală…

Se desprinde din grosul mulțimii Gheorghe Cărăbaș. Eun om gros, voinic, cu pământuri multe, cu oi, cu vite. Sălășluiește lângă gârlă, spre Stănicuț. Acoperă cu aria lui jumătate din luncă. Satul spune despre Cărăbaș că, dacă n-are avere cât un boier, are ceva-ceva mai multă decât un boiernaș.

— Ce revoluție, mă, nemernicule, ce revoluție? Credeți că dacă dați foc la conace, o să moară boierii? Dacă i-oți putea prinde și ucide, o să le puteți lua pământul? Călcați legea, mă, și legea e sfântă, nu trebuie călcată…

Rădoi chiaburașul îi cântă în strună. Se aruncă cu gura pe ei al lui Zgămâie:

— De lege nu ne pasă. N-am făcut-o noi. Cine-a făcut-o nu ne-a întrebat de ne place ori nu…

Petre Zgămâie, sărăcanul, e când pândar, când porcar, după cum îl ia în simbrie satul. Proptit în ciomag, nimeni nu l-a văzut cu mâinile goale. Ciomagul în care se sprijină face una cu trupul lui.

Când doarme, doarme cu capul pe ciomag. Parcă ar avea chimirul plin cu galbeni și s-ar teme ca nu cumva să vină cineva să i-l fure. Ce e pe el, și pe culme… Mai are ceva, nevastă și cinci copii, opincile sparte, zăbunul rupt, cârpit, nădragii — petic de petic.

— Apăi, Cărăbașule, tare ți-ar place: să nu fi aprins oamenii revoluție. Te temi. Noi avem ce-avem cu boierii, și nu tu o să ne oprești să ne răfuim cu ei. Nu tu, și nici alții ca tine…

— Cum o să facem revoluție? întreabă Niță Proca. Revoluție fac numai oamenii care au boieri în satul lor. Noi n-avem boieri, nu facem revoluție.

Se bagă și Șontrocan în vorbă:

— N-avem boieri în sat. Dar de muncit pe moșii boierești muncim.

— Ați văzut azi-noapte focurile?… Le-ați văzut! se amestecă în fierbere Mărin Raru. Dacă la noapte n-o să se vadă foc în satul nostru, au să vină oamenii dinafara satului și au să ne dea foc la case, ca să ne pedepsească că nu ne-am legat cu ei. Acum, noi, opincarii, trebuie să fim legați toți. Nu se poate să-i lăsăm numai pe alții să izbească și să dea foc, și noi să rămânem cu brațele încrucișate, ca apoi, la o adică, să putem spune: uite, noi suntem nevinovați. Nu este drept așa, fraților rumâni…

— Ce să facem atunci? întreabă o muiere. Cui să-i dăm foc?

— Să-i dăm foc lui Cărăbaș!… Are case mari, are acareturi. O săptămână poate să tot țină focul…

— Da de ce să-mi dați mie foc? Ce sunt eu, boier? Mai bine să-i dăm foc lui Mareș…

Iovață Mareș e cârciumar în sat. Nu-i localnic. A venit de la oraș. După ce au pierit din sat frații mamei, și-a deschis cârciumă. A adunat avere mare. Oamenii sunt datori la el, îl pizmuiesc, îl suduiesc.

— Asta ar fi o părere!

— Parcă nu ne-am înțeles așa aseară. Altceva am pus la cale, spune văru-meu Pălică.

— Nu. Nu așa ne-am vorbit, grăiește Picică.

— Noi trebuie să făptuim ce ne-am înțeles. Să nu mergem așa, brambura.

Glasurile lor se pierd în gloată. Rumânii vor să treacă numaidecât la faptă. Nu mai au răbdare.

— Nu facem bine ce facem, spune Ivan Țânțu. Întâi boierii, s-o sfârșim cu boierii.

Strigă cât îl țin puterile. Dar glasul lui se pierde în mulțimea care pare nesfârșită.

Cârciuma lui Mareș e la doi pași de primărie. Au și ajuns la ea. Negustorul e bucuros că atâta lume îi intră dintr-o dată în cârciumă, când mai sunt și altele în sat, una chiar peste drum.

— Poftiți!… Cu ce să vă cinstesc?

— Păi, spune Ghioacă, noi n-am venit să ne cinstești. Noi am venit să facem revoluție.

— Să facem, fraților, de ce să nu facem? Și eu sunt pentru revoluție. Să se ducă la dracu toți boierii.

— Vezi că, spune unul lălâu, puțin la minte, noi aici am venit să facem revoluție.

— Cum adică?

— Iaca, am venit să te ciomăgim oleacă și să-ți dăm foc la acareturi.

— Ce? Nu sunteți în toate mințile? De ce să mă ciomăgiți? De ce să-mi dați foc la acareturi?

— Dacă n-avem alt boier!…

— Mă oameni buni, eu nu sunt boier, eu sunt om de-ai voștri… Am purtat, ca și voi, opinci…

— Dacă ești de-ai noștri, spune Beșcu, de ce dormi în pat cu saltea și mănânci stafide cu cucoana?…

— Dacă ești de-ai noștri, aruncă o vorbă Ilie Gâscanu, de ce porți haine ca notarul?

— Dacă ești de-ai noștri, de ce ne iei dobânzi mari când ne dai pe datorie mărfuri? strigă la cârciumar dada Zvâca, măruntă, pitulată printre oameni.

Mareș pricepe despre ce e vorba.

— Uite, eu văd ce e cu voi. De fapt, n-aveți nimic cu mine. Nu v-am făcut nici un rău.

— Dar nici nu ne-ai umplut de fâșcă, murmură careva din mulțime.

— V-am încărcat eu socotelile, dar de, așa e negustoria, fără asta nu se poate. De undeva trebuie să scoți și ce n-ai păgubit și ce vrei să câștigi. Voi acum vreți să aprindeți o pălălaie mare, să se vadă de departe. O să ne sfătuim, să ne chibzuim, cui trebuie să dăm foc la noapte…

— Ție o să-ți dăm foc…

— Bine, bine, mie. Nu mă supăr, dar de ce să-mi ardeți casa? Ce vreți voi: să vadă ceilalți că și în satul nostru arde ceva. Uite, am în fundul ariei o șură de paie. O să-i dăm foc la noapte. Voi o să-i dați foc și pe urmă o să stăm împrejurul ei, toți, cu câte o găleată de apă, să nu se întindă pârjolul. E bine?

— E bine, grăiește ușurat Cărăbaș.

— Ba nu-i deloc bine, spune Tiță Uie. Bine ar fi dacă ai face dumneata altceva…

— Ce?

— Să-mi dai mie s-o arunc în flăcări condica în care ne-ai însemnat datoriile.

— V-o dau, neică, de ce să nu v-o dau!… Se domolește și lălâul.

— Dar la afacerea asta, ce aldămaș bem noi?

— Ce vreți să beți?

— Un butoi cu vin…

Mareș, ajutat de mocancă și de slugă, opintindu-se, scoate butoiul în fața cârciumii.

Tata, Pălică, Picică, moșul David Floroiu cu cei șapte feciori ai lui, Tiță, Uie, Lișcu Stângaciu, Țânțu, Ududui rămân deoparte, privesc cum s-au prostit oamenii. Așteaptă să se dezmeticească singuri rumânii. Uite, singuri nu se dezmeticesc.

Câțiva, cu gâtul în vâlvoi, se apropie de butoi. Întind mâinile spre cănile pe care le aduce pe o tavă mare de lemn mocanca, nevasta cârciumarului. Între ceata celor însetați de vin și butoi se așează dada Zvâca, argint-viu, zvârlugă. Ochii, care până mai adineauri păreau stinși, uscați de plâns după copiii ei morți în toiul iernii, s-au aprins. Poartă șorț negru, ghiurt negru, cimber negru, dada Zvâca. E galben gutuie obrazul ei. Mai galbene buzele. Parcă s-a aprins dintr-o dată în făptura ei măruntă, puțină, un foc cu flăcări înalte, mistuitoare, care-o frige, o înviază din toropeală, îi dă puteri, îi dă glas. Ridică mâinile în sus, se repede, îmbrâncește rumânii de lângă butoi. Cât o ține gura o aud strigând.

— Îndărăt, dați-vă îndărăt, nemernicilor! V-a momit coada de topor a ciocoilor c-o balercă de vin. O să dați fiecare câte o cană de băutură pe gât! Asta e ispravă de bărbați? Rușine să vă fie!… Ne-au murit copiii de foame astă-iarnă și nu ne-a întins nimeni o mână de ajutor. Și acum, uitați-vă, potaia asta de mocan vă dă vin de pomană, olercă otrăvită, poșircă acră… Și voi vă arătați gata să primiți târgul. Iată ce fac eu cu pomana mocanului. Ptiu! Ptiu!

A scuipat în butoiul desfundat, în vinul roșcat… De două ori a scuipat. I s-a părut că, asta nu e de ajuns. S-a aplecat, a cules din mijlocul drumului o balegă mare, proaspătă. De vită, și a aruncat-o în vin. Apoi a zvârlit în butoiul deschis scârnă de câine, bulgări. Și-a spălat mâinile în vin și le-a șters pe șorțul negru.

— Beți vin acum, dacă vă mai place!…

S-a întors către femeile care stăteau deoparte, cu mâinile la gură, mirate:

— Ce stați, fa, ca proastele? Veniți încoace. Ajutați-mă să răstorn butoiul spurcat.

Muierile sar în ajutorul dadei Zvâca. Se opintesc o dată, de două ori, rostogolesc butoiul, îl varsă, îl dau de-a dura până-i plesnesc cercurile și-i sar doagele… Vinul e înghițit de țărâna zbicită de vântul primăverii, de vântul iute și rece ce încă suflă aprins dinspre soare-răsare clătinând vârfurile salcâmilor, scormonind șindrilele acoperișurilor.

— Afurisită muiere! murmură unul din gloată.

— Cârciumarul s-a topit. S-a topit și nevastă-sa.

— Au tras în grabă obloanele. S-au zăvorât pe dinăuntru.

— Să le fie de bine, spune Tiță Uie, acum nu avem noi a ne răfui cu cârciumarii. O să fie timp pentru asta mai pe urmă. Acum a sosit ceasul răfuielilor cu ciocoii. Nu avem ciocoi în satul nostru. Dar noi muncim pe trei și patru moșii. Muncim pe Băneasa, la Gherasie, ologul care ne-a pus botnițe când ne-a chemat să-i culegem via de pe coastă; pe Belitori, la Gogu Cristofor; pe Cârligați, la State; pe Secara, la colonelul Pienaru, unde ne taie cămașa cu gârbaciul logofătul Filip Pisicu, ăl cu brazda îngustă și adâncă. Ba unii dintre noi muncesc tocmai pe Saiele, lângă Olt. Cu cinci ciocoi avem de încheiat socoteli. Să mergem să le încheiem cu parul, cu focul și pârjolul…

— Așa e, așa e bine! strigă acum, într-un singur glas parcă, rumânii îndârjiți, strângând în mâini ciomegile noduroase.

— Ciocoii ne scot cu jandarmii la muncă…

— Ne silesc să muncim întâi pământul lor…

— Ne bat de ne smintesc logofeții pentru nimica toată, ca pe hoții de cai…

— Mi-a chemat fata la curte și și-a râs de ea Gogu Cristofor…

— Ne dijmuie porumbul în martie, după ce-l strică zloata și zăpada, colonelul Pienaru…

— Ne stoarce cu corvezile…

— Ne pune botnițe când îi culegem joardele de struguri, ologul…

— Ne fură la dijmă.

— Ne încarcă de cinci ori datoriile…

— Ia ciocoiul nouă piei după rumân…

— Ne vinde porumb stricat și ne cere în schimb bucate sănătoase…

— Ne mănâncă la Crăciun mușchiul porcului…

— Ne cere ouă și le trece prin inel, la măsurătoare…

— Ciocoii nu sunt oameni.

— Sunt câini.

— Câini turbați…

— Să-i omorâm…

— Să le dăm foc…

— Să le stârpim sămânța…

— Ce-o fi, o fi…

— Dacă ne ridicăm toți deodată, o să-i biruim…

— N-o să ne omoare stăpânirea. Ar trebui să omoare toată țara…

— Cioclovinele sunt puține…

— Puține, dar grase…

— Dacă sug snaga noastră…

Se îmbulzesc. Se frământă.

— Să mergem! Acum să mergem!

Văzduhul miroase a vin acru, a cenușă, a fum… Primăria e goală. Notarul s-a ascuns. S-a ascuns și primarul Bubulete. Iorgu Gâdea, perceptorul care umblă din casă în casă cu toba, a încălecat pe cal și a fugit peste câmp, ocolind drumurile, la Turnu.

A intrat spaima în acrituri! Văru-meu Niculae Dimozel și-a lăsat acasă gambeta. Pentru întâia oară îl văd trecând spre poștă cu căciula în cap. A împrumutat căciula de la frate-său, de la Iancu, poreclit de sat Ureche… Polina a tras perdele la ferestre, nu cutează să treacă peste prag, în arie.

— S-au răsculat țăranii, Niculae. O să ne omoare!…

— De ce să ne omoare?

— Nu știu de ce. O să ne omoare!…

S-a prefăcut bolnavă, s-a legat la cap cu șervet ud.

Aflăm toate astea de la mătușă-mea Dina, mama vărului meu Nicolae Dimozel, care a venit de cum s-a luminat de ziuă la noi.

Rumânii se îmbulzesc în jurul lui Tiță Uie, al lui Lișcu Stângaciu, al lui Dumitru Pălică.

— Să mergem!… Dar vorba e unde să mergem mai întâi?

— Eu zic să-ncepem cu Cârligațul, că e mai departe. Pe urmă ne întoarcem la Băneasa, la Gherasie…

— Hai spre Cârligați!…

Ca să ajungi la Cârligați, trebuie să treci prin două sate. Satele, ca și cum ar fi legate, dai cu praștia dintr-un sat în alt sat, cam jumătate ceas de mers. Șoseaua care leagă satele, șerpuită. Dacă au grabă, oamenii o iau peste deal, trec Gorganul, coboară valea, mai urcă un dâmb, gata Cârligații…

Tiță Uie în frunte, după el Pălică, Țânțu, Șontrocan, Zgămâie, Ududui — după ei alții… În urmă, satul întreg, cu cățel, cu purcel. După bărbați, femeile…

Uie, către nevastă-sa — Floarea:

— Ce dracu te ții după mine, muiere?

Vrea s-o întoarcă din drum. Femeia s-a încruntat:

— După tine mă țiu? Nu mă țiu după tine, merg și eu la revoluție. Eu nu sunt om? Muncim pământul împreună!… Trebuie să facem și isprava asta împreună…

— Așa e! se aud glasurile femeilor.

— O să rămânem mai în urmă, dar o să ne ținem după voi. O să fie ceva de făcut la curtea boierului. O să vă ajutăm să faceți…

Printre bărbați, printre muieri, noi copiii…

Uite-l, a tăiat dealul, a luat-o înainte frate-meu Ion cu prietenii lui: cu Avendrea, cu Dinică, cu Ispas. Sunt pe aproape și eu, cu ceata mea. O zbughim după ei, îi ajungem, ne aflăm în vârful dealului. Ca-n palmă ne uităm în satul cu răscoala. Am văzut foc mare ridicându-se aseară într-acolo. Au ars numai paiele… Grăbim pasul, ajungem, ajung după noi bărbații, ajung femeile. Harababură. Satul e adunat în fața curții boierești.

E împrejmuită cu ziduri înalte curtea, cu ziduri de cărămizi. Poarta înaltă e de fier, încuiată cu ivăre groase pe dinăuntru. Dincolo de poartă, logofeții cu puștile încărcate. Cârligățenii îi înjură de lună, de stele, de grijanie.

— Noi, toți, cei din Omida, ne amestecăm cu cei din Cârligați, să fim mai mulți, să fim una.

— Măi, deschideți poarta să intrăm la boier!

— Nu e acasă boierul!

— Deschideți porțile!

— Nu deschidem!

— O să le spargem cu bulumacul!

— Dacă vă apropiați de poartă, se aude glas buhăit dinăuntru, tragem cu puștile…

— Dacă trageți cu arma, urlă oamenii, și atingeți pe vreunul dintre noi, vă măcelărim…

Au adus din curtea primăriei un stâlp lung. S-au așezat în fața porții. Zece oameni țin stâlpul. Se dau câțiva pași îndărăt și reped stâlpul cu toată puterea în porți. Bubuie din țâțâni porțile, nu se deschid.

— Înc-o dată! Înc-o dată! Înc-o dată!

Porțile se clatină. Mai trec câțiva oameni să ajute. Ajută și muierile. Cât e de mică, dada Zvâca nu lipsește. Nu lipsește nici țața Marița, nevasta vărului Dumitru Pălică.

— Haide, măi!…

Cu toată puterea reped bulumacul. Porțile trosnesc. Ivărele sar. Porțile se deschid. Fug trei-patru slugoi. Unul poartă pe umăr o pușcă de vânătoare. L-au ajuns oamenii, l-au atins, l-au doborât. Cu ciomegele l-au doborât. Au trecut peste trupul lui, au mers mai departe. Năvălim înăuntru, amestecați: bărbați, femei, copii.

Casele boierești, sporite cu var. N-am mai fost niciodată pe aci. Au ferestre înalte, mai înalte decât ferestrele școlii din sat de la noi. Scări de piatră duc la intrare.

Dăm iureș, împingem ușa, pătrundem, răsturnăm tot ce întâlnim în cale.

Câțiva s-au îndreptat spre grajduri. Grajdurile sunt pline de vaci, de cai. Lungi și largi sunt grajdurile…

Aprind oamenii șomoioage de paie, le vârî sub acoperișuri. Podurile grajdurilor, îndesate cu fân. Dau foc fânului. Arde fânul, ard acoperișurile. Cât sunt de mari grajdurile, dintr-o dată le învăluie flăcările. Bate vântul. Dinspre răsărit bate vântul. Scânteile, flăcările, fumul urcă spre slăvi. Suflă vântul mai tare. Flăcările se îndoaie, ling pământul. Dinlăuntrul grajdului răzbesc răgetele de cornute, nechezături de cai înspăimântați.

Se dezmeticesc din fierbințeală unii, se reped spre ușile grajdurilor. Le deschid. Grajdurile sunt o mare de flăcări. Din când în când din grajduri iese câte un cal aprins. Se învârtește de câteva ori năuc prin curte. Trece nălucă printre oameni. Se împiedică. Se prăvale. Arde carnea. Sfârâie pielea. Calul zvâcnește o dată din copite, îi tremură botul ars, se liniștește. Mă uit la calul căzut lângă mine. I-au plesnit ochii. I-a ars carnea. Pântecul e prăjit, ca și cum l-ar fi ținut cineva de viu pe grătar. Începe a mirosi a scrum, a scântei, a carne arsă. A luat foc și casa cea mare a boierului.

— Vedeți, strigă unul din Caraveneți, care s-a băgat și el în ciorbă, înalt, mustăcios, nu cumva să fie oameni înăuntru, să piară!

— Nu-i nimeni înăuntru. Când au simțit fumul, rumânii s-au năpustit afară, pe scări.

Un băiat și-a pus pe umeri o haină cenușie care îi vine până la genunchi. Se uită la picioarele lui desculțe, la genunchii jupuiți și, mai sus, la haina cu nasturi lucioși, pe care a îmbrăcat-o. Mângâie întruna haina, spune ca prostul:

— Astăzi sunt și eu boier. Am luat jantilica boierului, jantilica boierului…

— Bagă de seamă să nu-i fi luat și năravurile… Băiatul se apropie de casa boierului, pe care o mistuie focul. Dezbracă jantilica. O aruncă în flăcări.

— Ce faci, măi, de ce arunci haina în flăcări?

— Decât să iau odată cu jantilica boierului și năravul lui, mai bine rămân tot gol.

A rămas într-adevăr gol. Cămașa lui, numai petice. Peste cămașă poartă o flanelă spălăcită, de bumbac, cu găuri mari, rotunde, pe spinare, în coate…

Ard grajdurile. Ard vitele. Arde casa boierului, casa lui State Pantazi.

Slugile, nevăzute. Boierul a plecat la oraș înainte de a se fi mișcat satele. Iarna, boierii stau mai mult pe la oraș decât la moșii.

Au pierit logofeții. Au pierit pândarii. De cucoana boierului, nici urmă. Au dat cu toții bir cu fugiții. Parc-au intrat în pământ. Ei, n-ar fi fost rău să intre…

Tiță Uie strânge oamenii…

Gloată, în mijlocul satului. Ne bucurăm că am ajutat să se dea foc curților boierești de la Cârligați! Dar peste bucuria noastră cade o supărare. Aflăm că în timp ce noi aprindeam acareturile boierului State Pantazi la Cârligați, la Băneasa, cu toată paza jandarmilor, rumânii i-au dat foc ologului. Nici aci n-au avut noroc să-l prindă pe boier. Au pus mâna numai pe logofătul Oprea Cățui Strâmbu. L-au trimis pe lumea celaltă. Dac-o putea, o să le pună pe acolo botnițe diavolilor. Dac-o putea… N-o să poată…

Asfințește soarele. Cerul rămâne roșu. Până departe ard toate conacele, toate curțile boierești.

Târziu, ne potolim. Frate-meu Ion a adus de la curtea boierului din Cârligați un fier de plug. Greu fierul. El totuși l-a purtat peste dealuri în brațe. Îl arată tatii.

— Iată ce fier de plug am luat, tată! Oțel curat. Dacă îl punem pe ăsta la plugul nostru, să tot avem pământ să arăm…

— Nu vezi, mă prostule, că e mare? Asta e fier de plug boieresc. Nu se potrivește la plugul nostru… Încearcă frate-meu să potrivească fierul boierului la plugul nostru. A avut dreptate tata. Fierul e prea mare. Nu se potrivește. Degeaba l-a purtat frate-meu în brațe atâta timp.

— Ce să fac cu el, tată?

— Nu știu! Îngroapă-l undeva, în arie… Poate tot o să ne trebuiască într-o zi.

Frate-meu se duce cu cazmaua în arie, sapă o groapă, aruncă în ea fierul de plug. Îl acoperă. Împrăștie țărână peste el, să nu se cunoască locul — țărână și paie.

— Măi, omule, o aud vorbind pe mama, crezi tu că faceți bine voi cu răscoala asta? O să aducă boierii armata, o să ne omoare fără milă.

— S-ar putea să fie așa. Dar cum să ne purtăm altfel! S-au sculat toate satele pentru pământ. Trebuie să isprăvim o dată cu boierii și cu slugile lor, altfel pierim. Nu vezi câți suntem în jurul mesei? Și nu vezi că pe masă nu se află mai nimic?

Zece-doisprezece suntem în jurul mesei!… Masa e mică, rotundă, stăm înghesuiți. În mijlocul mesei, răsturnată, mămăliga pe care mama o taie cu ața, felii. Luăm fiecare câte o felie în dreptul nostru. Mama pune o strachină și în strachină ciorbă de praz. Nici n-avem atâtea linguri câți suntem în casă. Eu mănânc cu aceeași lingură cu care mănâncă soră-mea Evanghelina. Înghit eu o dată și-i trece ei lingura, înghite ea odată, mi-o trece mie, ne mânăm, cum se spune.

Se găsesc oameni în sat care, la opt guri, au o singură lingură. Și-o trec din mână în mână. Noi, se cheamă că suntem oameni cu stare. Avem patru-cinci linguri în casă…

— Dar, spune mama, credeți voi că boierii o să se lase așa, omorâți? O să-i omorâm pe ăștia pe care îi prindem, dacă prindem vreunul, dar ce facem cu cei care au fugit? Au să vină cu soldați.

— Și eu m-am gândit la asta…

N-are nici o lumină pe față tata. Azi a luat parte la revoluție. Mâine iar o să se ducă să dea foc…

A căzut noaptea, întunecoasă, apăsătoare.

— Hai să ne culcăm! Om vedea ce-o mai fi!

Oamenii se culcă. Caraulele se plimbă pe uliți și bagă de seamă că nimeni nu doarme. Mereu scârțâie o ușă. Mereu ies oamenii pe afară, tăcuți, căutând să prindă cu urechea zgomote neobișnuite. Nici un zgomot

neobișnuit nu se aude. Numai zările, din loc în loc, pâlpâie — conacele ard, curțile boierești ard.

Deasupra lumii, cerul rece, de sticlă, spuzit de stele. Cerul se uită la oameni cu mii și mii de ochi, cu ochi de stele, cu ochi aprinși.

Peste tot avem neamuri, pe lângă Dunăre chiar, pe Olt, de unde se varsă Oltul în Dunăre, în susul lui, până dincolo de Slăvitești. Ne vedem rar cu neamurile de lângă Dunăre, mai des ne vedem cu cele de lângă Olt. Sunt zăvoaie pe lângă Olt, păduri.

Mergem câteodată toamna la Olt, cumpărăm un car de crăci și-l aducem acasă. Nu-l cumpărăm cu bani. Niciodată n-avem bani. Se suie tata în car, mă sui și eu lângă el și o luăm spre Saiele. Drumul, moale, trece printre miriști, printre porumburi… Ajungem la Olt. Spre seară ajungem. Tata, cu pădurarul:

— Să-mi dai un car de crăci.

— Să-ți dau.

Aprindem foc lângă car, ne încălzim. Toamnă vânătă. Coacem porumb, mâncăm porumb copt, bem apă, pe urmă ne culcăm. Pe mine tata mă povățuiește să dorm în car. Îi e teamă să nu răcesc. Mă acopăr c-un țol. Tata se înghesuie lângă foc. Își trage căciula pe urechi, se înfășoară în zăbun și adoarme după ce a fumat câteva țigări. Boii, legați de car, îngenunche, se culcă și ei, îi simt cum rumegă.

Într-un luminiș ne petrecem noaptea. Împrejurul nostru — pădurea prin care șuieră vântul. Împrejurul nostru — pădurea în care păsările se cheamă pe limba lor. Împrejurul nostru — pădurea cu arbori înalți și strâmbi, cu tufișuri prin care se strecoară gușteri, șopârle, șoareci de câmp, gadini…

Noaptea, pădurea își trăiește adevărata ei viață. Mi se pare că prin văzduhul mohorât văd cu ochii închipuirii. Cu ochii mei nu văd decât cerul care lunecă deasupra noastră.

Zori de zi. Mă trezesc devreme. Pădurea mă trezește. Un chiot nesfârșit dă pădurea. Iarba gălbuie, de toamnă, e udă. Umblu prin iarbă cu picioarele goale. Iarba îmi spală picioarele. Trec cu mâinile prin iarbă. Iarba îmi spală mâinile. În văzduhul care la început e fumuriu, pe urmă galben, pe urmă albastru, din ce în ce mai albastru, se ridică vioi, umed, soarele, ca și cum înainte de a se ridica, undeva departe, acolo de unde el răsare, s-a tăvălit prin iarbă, și-a spălat fața rotundă în umezeala ei.

Pădurarul, cu pușca pe umăr. Călare umblă pădurarul, îl cunoaște pe tata. Îi arată o postață de pădure.

— Uite, Tudore, copacii ăștia să mi-i tai și să mi-i cureți. Câte crengi ai să poți curăța de pe copacii tăiați, le iei în car și pleci sănătos acasă.

— Mulțumesc…

— Ai adus o gâscă pentru boier?

— Am adus…

— Dă-o încoace…

Ia gâsca pădurarul și pleacă.

Își suflecă tata mânecile, începe să taie copacii de la rădăcină. Securea se înfige adânc în trunchiuri. Până departe ajung așchiile. Mă feresc când copacul, cu vuiet, se prăbușește cât e de lung. Pentru mine, tata a luat un topor, încalec pe copacul doborât și-l curăț de crengi. Iau crengile, le duc la car, le grămădesc lângă car.

Așa ne trecem toată ziua.

A mai spus tata pădurarului:

— Măi Ghiță, treci pe la văru-meu Găbunea și spune-i că sunt la pădure, să vie să ne vedem.

Vine vărul tatii cu securea pe umăr, îl ajută la tăiatul arborilor. Sporovăiesc între ei, de-ale lor.

Unchiul Tăchiță Găbunea îl întreabă pe tata de toate neamurile pe care nu le-a văzut de ani și ani. Tata culege știri despre neamurile noastre de pe valea Oltului: cine a răposat, cine și cu cine s-a însurat, câți copii a mai câștigat fiecare.

— Muri și Iovan…

Începe tata cu unchiu-meu Tăchiță povestea celuilalt unchi al meu, Iovan Găbunea.

Caut cuiburi. Mă urc în arbori după cuiburi. Le găsesc goale. Toamnă!… Puilor le-au crescut aripi. Au zburat. S-au dus în pădure, în lume…

De anul trecut nu l-am văzut pe unchiu-meu Tăchiță Găbunea. Nici tata nu l-a mai văzut. Parcă Oltul e lângă noi, să ne ducem oricând! O dată pe an ne ducem, dacă ne ducem…

Latră câinii noștri. Mai latră și câinii megieșilor. Au prins putere. Au murit vite. Oamenii au târât hoiturile la marginea satului. Câinii, câți au ieșit din iarnă, s-au înfruptat. Bate om în poartă, iese tata să-l întâmpine, îl aduce în casă.

— Aprinde lampa, muiere.

Unchiu-meu Tăchiță Găbunea își scoate cojocul și-l pune lângă pat. Se așează pe marginea patului.

E miezul nopții. Am scos capetele de sub țol, noi, copiii. Nici unul nu dormeam. Nu dormea nici mama, nu dormea nici tata. Nu dormea nici frate-meu Ion, somnorosul, care doarme de-a-mpicioarele, ziua-n amiaza mare.

— Ce-i cu tine, Tăchiță?

E mai tânăr decât tata unchiu-meu Tăchiță Găbunea.

— Rău, nene Tudore. Am venit să mă pitesc la voi. E prăpădenie mare pe Olt…

— Ce s-a întâmplat?

— Cu răscoala, de! A fost și pe la voi?

— A fost la Cârligați. Mâine o să fie la Secara. Am văzut noi niște focuri pe Olt alaltăieri seara…

— Păi, se vedeau, cred, și de la Craiova, cum să nu se vadă de la voi!… Abia am scăpat. S-a lăsat urgie mare pe valea Oltului…

— Ei, cum a fost?

Mama a ieșit în tindă, s-a întors cu un codru de mămăligă.

— N-oi fi mâncat, Tăchiță…

— N-am mâncat, leică Mărie, de alaltăieri n-am mâncat nimic.

Pe colțul patului, mama întinde un șervet…

— Strângeți-vă, măi, picioarele!

I-a adus mama ceapă, un ciob cu sare. Sparge cepele cu pumnul unchiul-meu, întinge cu foaia de ceapă în sare, mănâncă. Îi trosnesc fălcile.

Ei, sunt tari cepele! Mă ustură ochii. Pe unchiul Găbunea nu-l ustură ochii. Mănâncă. Înghite dumicat după dumicat. Printre dumicați, povestește:

— Am văzut dincolo de Olt focuri. Am trimis pe unul călare să afle ce se întâmplă pe acolo. S-a dus al lui Jiganie. Mai repede, mai încet, cum a vrut el. A văzut că oamenii din Leul au pornit răscoala. Au omorât pe boier, au dat foc curților boierești. Ne-a venit știre că în statele de dincolo de Olt oamenii s-a răsculat, i-au ucis pe boieri să nu mai fie robi, să intre în stăpânirea pământurilor… S-a întors al lui Jiganie în goana mare, să plesnească sub el calul, mai multe nu. A străbătut satul urlând cât îl ținea puterile: „La revoluție, măăăăăă, la revoluție! Să-i omorâm pe boieri! În toate satele ai noștri îi ucid pe boieri. Dacă nu ne ridicăm să-l tăiem pe boierul nostru astăzi, au să vină ăi de peste Olt să-l omoare și-au să ia ei moșia să și-o împartă.” Atât ne-a trebuit. Asta a fost, cum se spune, picătura care a făcut să se reverse paharul. Gândeam de mult să facem isprava asta. Dar ce ziceam? Să mai așteptăm. S-or mai ridica și alții. Un sat, dacă se

răzvrătește, îl rade stăpânirea cu tunul. E altceva dacă se răscoală țara toată dintr-o dată. Am aflat că acum s-a răsculat de la un cap la altul îl știi, nene Tudore, pe ciocoiul de la noi…

— Parcă-l știu…

— E puternic al dracului. Trăiește mai mult la București boierul nostru, conu Zagoriț, cum îi zicem noi. Dă pe la moșie numai când are de luat socotelile de la logofeți, mai des vine fiu-său, căpitanul. Ei, ce ne-am spus noi!… Ne-am adunat la primărie, ne-am sucit, ne-am învârtit. Nici chip să mai pierdem vremea. Al lui Jiganie adusese vestea spre seară. Curtea boierului, împrejmuită cu ziduri de piatră. Ușile, de stejar. Înăuntru, câinii, lupi nu câini. Dacă nu te cunosc, te rup. Ca fiarele sălbatice te rup. În curtea boierului, felinarul mare luminează peste tot. Ne-am înțeles să lăsăm să cadă bine întunericul… A trecut chindia, a trecut seara. A căzut noaptea. S-a lăsat o noapte neagră, ca venită de pe altă lume. Ne adunasem la primărie, ca două sute de rumâni. Aș fi vrut să merg la curtea boierului și parcă n-aș fi vrut. A venit Iancu Dachin. Îi știi pe al lui Dachin: oamenii îi spun nebunul. Nu e nebun. E numai curajos. Nu cunoaște frica. Lângă el, Dinu Dincă, Ion Giampalie… S-a suit pe-o capră de tăiat lemne din curtea primăriei, al lui Giampalie. Veniseră și nevestele cu noi. Veniseră și copiii la primărie, pe întuneric. Al lui Giampalie a ridicat glas:

— Mergem la curte să-i dăm foc! Nu este boierul acasă. Dacă l-am fi prins aci, l-am fi zdrobit. O să-l prindem pe administrator. O să-l omorâm pe javra de Ștefănescu. Revoluție trebuie să facem. E careva care nu merge? Să se dea pe față…

Am auzit, lângă glasul lui Giampalie, glasul lui Dârju… Nu-l știi pe Dârju!… Nimeni nu e mai înalt ca el în sat, înalt, voinic, gros…

— Cum să nu-l știu? ! Am făcut armata cu el la călărașii cu schimbul… Când încăleca, se aducea calul de spinare sub greutatea lui, da drumul la vânturi pe sub coadă…

— Care nu merge, mă? Care e ăl de-i este frică? Să văd că rămâne unul în urmă, l-am și pălit în moalele capului cu beldia. După noi!… După noi…

Au luat-o ei în frunte, noi după ei, pe ulițele satului, strâmbe și întortochiate. Pe la colțuri, s-au mai dosit unii după garduri, au rămas în urmă, dar la curte tot am ajuns ca o sută cincizeci de rumâni, bașca muierile, bașca plozii… Am ridicat lângă zid scară vie de oameni, ca la armată. S-au urcat pe spinările noastre câțiva. L-au ridicat pe Iancu Dachin până sus, l-au zvârlit peste gard. I-au zvârlit numaidecât și ciomagul. Din

zbor a prins ciomagul Dachin. Întâiul lucru care trebuia făcut era stingerea felinarului. Parcă aitimp să te urci pe stâlp până la el și să-l stingi? Câinii, să-l sfâșie!… Roată cu ciomagul a pocnit câțiva peste bot. Chelălăie câinii loviți, dar nu se lasă. Apărându-se cu ciomagul a mers al lui Dachin la felinar. A spart felinarul, lampa s-a răsturnat, s-a stins. A căzut întuneric peste curtea boierului. Am mai sărit câțiva în curte cu ciomegele. Am alungat câinii. Ne-am dus la poartă. Am deschis-o. Au năvălit toți înăuntru. Ne-am repezit — cum și trebuia — întâi la case. Slugile, luate pe neașteptate, fugeau, le sfârâiau călcâiele. N-aveam noi nici o socoteală cu slugile. Le-am lăsat să fugă, să se ascundă, să sară gardul, s-o ia spre pădure. Ducă-se dracului!… Noi îl căutam pe Ștefănescu. Dar, vezi drăcovenie! Dumnealui simțise ceva de cu dimineață prin firul telefonului, plecase la oraș de cum se luminase de ziuă. Am dat într-o odaie peste nevastă-sa, beteagă, în pat, în cămășuță subțire, în jurul ei copiii — trei fete mici: Gica, Sica, Milica. A început cocoana să se vaiete, fetițele să bâzâie. Al lui Giampalie a vrut să le terciuiască scăfârlia cu bâta. L-am oprit.

— Măi, Giampalie, i-am spus, noi am venit să omorâm muieri și copii?… Bagă-ți mințile-n cap, netotule!… De ce să omorâm, când nu avem nevoie să omorâm? Dacă l-am fi prins aci pe boier, l-am fi omorât. L-am fi omorât și pe Ștefănescu. Cu neroada asta, cu plozii ei, n-avem noi de ce să ne încărcăm sufletele!…

— Așa e, l-am auzit pe Dârju.

A scuipat al lui Giampalie spre cucoană, i-a întors spatele. Oamenii, după el. Am dat-o pe nevasta logofătului în grija muieri-mi s-o ducă în sat. A urcat-o nevastă-mea pe muiere într-o căruță care se afla pe-acolo, a dus-o la un pândar, a ascuns-o. Mulțumesc lui Dumnezeu că am putut să fac cuiva un pic de bine. Am scăpat patru suflete de la moarte. Asta e una la mână. A doua, nu mai e la mână. Epe spinare. Am dat foc conacului. Am dat foc grajdurilor. Înainte de a da foc conacului, am spart oglinzile. Am găsit niște farfurii. S-au repezit muierile la ele și le-au spart. Am dat foc la surele de paie, la hambarele cu cereale. Erau pline ochi, până sus. Și satul pătimea și se stingea de foame. Focul s-a ridicat până în slava cerului. L-ați văzut!… A ars repede curtea boierească. Am spart pivnițele. Îl știi pe Tănăsoiu, ăla îndesat, care umblă parcă și-ar târî târtița pe pământ. Tănăsoiu a furat trei rațe. Trei rațe a furat nenorocitul, auzi, nene Tudore? Am isprăvit revoluția. Am așteptat. Nici noi nu știam ce așteptăm… Poate am așteptat să vie studenții să ne dea pământul boierilor. A venit altceva. Ieri dimineață, ne

îmbulzeam pe ulița satului, cârduri-cârduri. Am zărit venind pe muchia dealului pe Afanazie Zagoriț, căpitanul de cavalerie, băiatul arendașului. După el, escadronul de călărași, cu carabinele la spinare. Mergeau în rânduri dese și-și legănau sulițele. Au coborât în galop, spre sat, pe rusca mică. Acum știi: când cobori rusca, în dreapta, stă al lui Răducu, Ilie al lui Răducu. Amuncit pe la oraș cu ziua și s-a întors astă-toamnă acasă cu ceva bani. Ce s-a gândit el: să iasă din bordei, să-și facă o casă deasupra pământului, ca oamenii. Stâlpii, i-a pus astă-toamnă, acoperișul tot astă-toamnă l-a pus. Acum trebuia numai s-o învelească, să-i lipească zidurile cu pământ amestecat cu paie. Nici nu venise la revoluție Ilie al lui Răducu. Se afla călare pe creasta casei, bătea cuie în șindrilă. A ajuns în dreptul lui Afanazie Zagoriț, a oprit calul, a pus carabina la ochi, a tras. S-a rostogolit omul de-a-n boul de pe acoperișul casei în bătătură, ghem de carne însângerată. A ieșit nevastă-sa din bordei când a auzit foc de pușcă. La început, nici n-a știut ce s-a întâmplat, pe urmă l-a văzut pe bărbatu-său horcăind, scăldat în sânge, l-a văzut pe Afanazie Zagoriț, în uliță, cu arma întinsă. Lângă nevasta lui Răducu, copiii. Patru, nu mai puțini. Copiii s-au repezit spre mort:

— Tată! Tată!

Îl întorceau, îl mângâiau, s-au mânjit cu toții de sânge. Muierea, ca o fiară, spre ofițer:

— Mi-ai ucis omul! Mi-ai ucis omul! Nu te-ar mai răbda Dumnezeu…

Cu latul săbiei a plesnit-o. Peste obraz a plesnit-o pe Ilinca. I-a tăiat obrazul. A căzut muierea, s-a târât ca o cățea în bordei, și-a pus făină în tăietură, a oprit sângele. N-o să-i treacă semnul niciodată. Au început călărașii să se plimbe pe uliți. Oamenii au intrat în bordeie, au stins vetrele, să nu se vadă fum ieșind pe coșuri. L-au căutat pe primar gradații. L-a găsit conul Afanazie și l-a adus la primărie. L-a adus și pe popă. Ca și primarul, popa e omul boierului.

— Să-mi faceți lista tâlharilor răsculați!

A făcut lista primarul. Cu popa a făcut lista. Au plecat călărașii și vătășeii să-i culeagă pe oameni. Pe câți i-au găsit i-au mânat spre curtea primăriei. Eu m-am pitit. A stat pitită și nevastă-mea. Am izbutit să fug din sat. Până în pădure m-am târât pe brânci. În pădure, de la pădurar am aflat că pe Iancu Dachin l-au legat în fața primăriei de stâlpul felinarului. Căpitanul a pus călărașii să-i bată.

— Vă ordon să-l bateți cu parul! a spus căpitanul.

— Nu putem să-l batem, domnule căpitan, au răspuns călărașii. Noi doi suntem de alături, din Plopi. Omul legat de stâlp e văr cu noi. Cum o să-l batem!… Nu putem să-i batem. Dacă nu eram sub arme, făceam și noi revoluție… Nu ne lăsam mai prejos decât ăștia din Mândra…

— Așa. Chiar așa…

Căpitanul Zagoriț crescuse aci, în sat, o bună bucată de timp. Cunoștea pe fiecare rumân în parte. Venea destul de des pe la moșie. Niciodată nu i s-a întâmplat ceva neplăcut. Niciodată oamenii nu i-au dat un motiv de îngrijorare, își mârâiau ei uneori nemulțumirile, dar de aci și până la a ridica glas, până la a pune mâinile pe pari, a trece la răscoală, era un pas mare pe care el nici măcar nu-l bănuise.

Dintr-o dată rumânii căpătaseră altă înfățișare, alt grai. Parcă erau alți oameni. Nu-i mai recunoștea. Răscoala, s-a gândit el și alții ca el, trebuie să fie strivită cu armata — cu armata, care totdeauna a ascultat ordinele ce i s-au dat. De zece ani și mai bine slujea în armată căpitanul Zagoriț și nu i se întâmplase în toată această vreme să i se pună cineva împotrivă nu cu fapta, dar nici cu cuvântul. Și acum… Acum, în fața răsculaților înconjurați de armată, doi soldați, doi soldați pirpirii, neștiutori de carte, îi răspunseseră: „Nu putem să-l batem…” Ordinul lui sunase limpede, dar tot atât de limpede sunase și răspunsul soldaților…

— Va să zică țineți cu răsculații?

A scos pistolul și i-a împușcat. S-a împleticit și a căzut întâi un soldat. S-a împleticit și a căzut și al doilea… S-a îndreptat spre ceilalți.

— Sunteți rudă cu răsculații? Vă privește. Acum purtați haină militară. Trebuie să ascultați ordinul.

— Nu putem să-l ascultăm, domnule căpitan. Cu răsculații noi nu suntem rude de sânge. Numai ăștia pe care i-ați împușcat erau rude, că se trag de pe aci, de pe Olt. Noi suntem, cei mai mulți, de pe Argeș. Dar ne gândim la altceva. Noi suntem toți oameni de la țară. Acum s-au răsculat toate satele de aci împotriva boierilor. S-au răsculat și părinții noștri și frații noștri. Dacă împușcăm răsculații de aici, e ca și cum am împușca părinții și frații noștri de pe Argeș. Așa că noi ne-am hotărât să nu tragem în oamenii ăștia cu armele și să nu-i batem…

— Care „noi”, sergent Amariei?

— Noi, trupa, domnule căpitan.

S-a rostogolit în țărână sergentul. A urlat căpitanul:

— Mai vrea cineva gloanțe în scăfârlie?

Soldații tremurau. S-au supus. La unii frica de moarte e mai tare ca orice. Au ieșit din rânduri doi ostași chemați de căpitan, l-au bătut pe-al lui Dachin cu parul peste trup. L-au bătut până când al lui Dachin a murit. Pe Dinu Dincă, pe Ion Giampalie, pe Dârju, fiindcă a văzut căpitanul că soldații se tem de ei și că nu-i vor putea ține să fie bătuți, i-a legat în răscol. A trimis călărașii să aducă lemne lungi și frânghii. I-a întins pe jos și le-a prins picioarele între două lemne. A legat bine lemnele la un capăt și la celălalt capăt. Le-a prins apoi gâturile între alte două lemne. Mai mișcă dacă poți! Cu spatele în sus i-a culcat pe toți trei, la rând, și cu gura în țărână. A pus soldații să-i fărâme cu parul. I-au bătut până când legații în răscol au murit. Dacă i-ar fi lovit de la început în cap, ar fi fost mai bine. Da nu. Nu i-au lovit deloc în cap. I-au luat la bătut de la mijloc, cu parul, până la gât, apoi până la tălpi. Santimetru cu santimetru, de parcă ar fi vrut să-i facă zob… Au țipat oamenii ce-au țipat. N-au mai putut țipa. Mușcau pământul cu dinții. Ceilalți, strânși, înghesuiți. Împrejur, călărașii, cu mâinile pe carabine. Muierile bătuților nu cutezau măcar să-i jelească. A ținut mult bătaia. Cei care mureau erau aruncați, așa legați, în dosul primăriei. A omorât căpitanul Zagoriț peste treizeci de oameni. Pe câți i-a prins, i-a ținut legați, i-a bătut. A înnodat firul rupt al telefonului, a vorbit cu orașul. A raportat colonelului:

— Am trei sute prinși…

Colonelul a zbierat prin telefon la căpitan:

— Nu-mi spune numărul celor închiși, spune-mi câți ai omorât. Ce? Ți s-a muiat inima, căpitane?

— Dimpotrivă, domnule colonel, nu mi s-a muiat deloc inima. Dimpotrivă…

Mai cumplite au început a fi caznele. Căpitanului Zagoriț i s-a părut că schingiuirile și omorurile nu sunt de ajuns pentru a băga spaima în oameni. S-a înconjurat de ofițeri și de reangajați și a plecat, călăuzit de popă și de jandarm, să dea foc satului.

— Mi-ați ars conacul, urla Zagoriț, am să vă ard casele!… Jumătate de sat a pârjolit. A scos muierile și copiii din case, cu latul săbiilor i-au fărâmat, a aprins casele, i-au lăsat pe oameni pe drumuri. Câți n-au murit, o să-i ducă la Turnu… spunea ruda noastră de pe Olt.

— Acum, ne povățuiește tata, voi să vă țineți gura. N-are nici un rost să împrăștiați în sat ce-ați auzit. Nici tu să nu mai vorbești, Tăchiță. Să nu

înfricoșăm oamenii. Oveni ce-o fi să vină! Noi trebuie să mergem mai departe cu revoluția, să nu ne lăsăm. Că acum, totuna e…

Cum s-a luminat de ziuă, satul întreg, ca înnebunit, tot în păr, pe șosea, în fața primăriei.

Tiță Uie: — Să mergem la Secara. Să ajutăm și acolo la răscoală!

Găină: — Ce să mai căutăm la Secara? Am auzit că pleacă soldații de la Turnu să potolească satele. N-am făcut destul?

Tiță Uie: — Nu, n-am făcut destul. De unde știm noi că vin soldații?

Găină: — Așa se aude.

Tiță Uie: — Multe se aud. Să nu ne luăm după câte se aud. Să mergem la Secara.

Satul îl ascultă. Au înțeles toți că Tiță Uie trebuie să fie căpetenia.

Într-adevăr, multe se aud. Știrile zboară mai repede ca păsările. Unele știri sunt bune, și oamenii le primesc cu bucurie. Boierii, câți n-au fost prinși de rumâni la curți ori la conace, și-au luat tălpile la spinare, au fugit rupând pământul. S-au ascuns, la adăpost, la oraș. Unii mai fricoși, au trecut cu luntrile Dunărea, dincolo, la bulgari, în țară streină. N-au să se mai întoarcă. Popa Tomiță Bulbuc a ieșit din casă. Din aria lui nu cutează să calce un pas afară.

— Palavre, taică, palavre… Se întorc boierii. Vreți pământ!

O să vă sature boierii, taică, de pământ. O să vă umple gurile cu pământ, taică. Măi, Costică, taică, adu-mi, măi tăiculiță, o jumătate de drojdie de la Buciuc. Mai bine un litru, taică, un litru… Costică, băiatul lui Țânțu, se uită lung la popă.

— Dar ce? Sunt slugă la sfinția-ta, părinte?

— Uite parascovenie! Și-n copii a intrat diavolul… Rămâne agățat de gard popa Bulbuc. Băiatul lui Țințu privește în lungul șoselei înțesate de oameni.

Nu vin în sat numai vești bune. Vin și de celelalte. Ba că armata pârjolește satele și omoară lumea la întâmplare, pe cine pun mâna gradații, ba că soldații nu vor să tragă în răsculați și, la rândul lor, pornesc revoluția…

— Dacă soldații ar trece cu armele lângă noi, îl aud pe tata, am câștiga… Dacă…

Oamenii ascultă, împing căciulile pe ceafă, se scarpină în cap nehotărâți, iarăși nehotărâți.

Tiță Uie, Ududui, Picică, moș David Floroiu, Ovedenie îndeamnă rumânii:

— Să mergem la Secara! La Secara!

Dada Zvâca, năpârstoaca, le ține hangul…

Pornim spre Secara. Ajungem când e soarele de două sulițí. Curtea boierului — vraiște. Câțiva oameni trebăluiesc pe acolo. Ferestre sparte, grajduri arse.

— Unde sunt oamenii de la voi?

— Sus, la conac.

Zarvă mare la conac. Ard șurele de paie. De trei zile ard. Ard hambarele. Ard casele slugilor. Oamenii, toți, cerc. La mijloc, logofătul Filip Pisicu, prins, lungit la pământ.

Avea un obicei logofătul ăsta: umbla călare pe câmp și-i atingea pe rumânii din față, cu sfârcul biciului.

— Brazdă-ngustă și adâncă, ’tu-ți mormântul cui te-a fătat…

E bună brazda-ngustă și adâncă. Câmpul dă mai mult rod dacă îl ari cu brazdă-ngustă și adâncă. Dar asta n-o poți face decât dacă boii sunt voinici, bine hrăniți, dacă plugul e plug adevărat. Dacă plugul e de fier bleau, dacă boii sunt motoci, nu poți trage brazda nici îngustă, nici adâncă. O faci mai lată, mai puțin adâncă, după puterile boilor. Logofătul Filip Pisicu nu te iartă. Ai boi buni, n-ai boi buni, brazda pe care o tragi pe pământul boierului, trebuie să fie-ngustă și adâncă. Asta e voia boierului. Logofătul trebuie să vegheze ca ea să fie împlinită.

Stăpân peste Secara e colonelul Pienaru care, de obicei, locuiește la București. Aici îl are pe Filip Pisicu și mai are administrator pe Dimofte Știrbu. Nu l-au prins oamenii pe Dimofte, l-au prins numai pe logofăt. În curtea conacului l-au prins.

E om din sat. Nevastă-sa umbla desculță. Acum umblă cu pantofi de la cucoană, cu rochii boierești. Nici logofătul Filip nu mai poartă opinci, poartă ghete. Poartă ce-i dă boierul, și boierul nu-i dă lucruri de lepădat. Legăturile dintre el și sat s-au rupt. Prinde pe câmp oamenii, îi înjură, îi bate. Nu numai pe câmp îi bate, îi bate și la mașina de treierat și pe ulițele satului, unde-i întâlnește.

— De ce n-ai ieșit, mă Cârstea, la ogor, astăzi?

— Mi-s boii bolnavi, domnule Filip…

Logofătul nu crede. Îl plesnește pe Cârstea cu cravașa, cu biciul, cu ce are în mână. Se vaită omul. Se vaită și… tace.

Are doi frați și doi cumnați logofătul. Îi înjură mai abitir ca pe străini. Nici nu se mai ține rudă cu ei.

— Voi știți, mă, cine e Dumnezeul meu? Cine-mi dă pâine, mă. Și pâine nu-mi dați voi, îmi dă boierul, colonelul Pienaru, auziți?

— Auzim!

L-au înconjurat și l-au prins oamenii în conac. Au năvălit peste el. Călare, în aria conacului, cu biciul în mână, i-a așteptat.

— Ce e, mă, ce vreți? Ați dat foc conacului? Ați dat foc curții? V-am văzut și v-am însemnat. Mâine pică și colonelul de la București cu armata. Ca pe javrele turbate o să vă împuște. Ca pe javrele turbate… Ați turbat cu toții…

— Ne mai și batjocorește! a răcnit unchiu-meu Uțupăr. Pe el!…

Au ridicat furcile, ciomegele, topoarele.

Nu-i venea să creadă logofătului. A crezut. S-a apărat cu biciul cât s-a apărat, nu se mai ferea nimeni de biciul lui. L-au apucat de mijloc, l-au dat jos de pe cal, au vrut să-l omoare cu bâtele.

— Nu, nu cu bâtele, nici cu pumnii. Altfel să-l omorâm! a rostit unchiu-meu. Uțupăr. Am eu o socoteală… Dacă unchiu-meu Uțupăr are o socoteală, rumânii trebuie să-l asculte. Îl știu cât e de chisnovat.

— Țineți-l bine, fraților!…

L-au întins la pământ, l-au tăvălit prin noroi. Unchiu-meu a umblat pe la hambare, s-a întors cu un fier de plug, ascuțit, în mână.

În curtea conacului sunt fierării, fierăriile unde țiganii dreg plugurile, grapele, treierătoarele — fierăriile unde primăvara țiganii ascut, înainte de a se topi zăpada, sute de fiare de pluguri boierești.

A luat un fier mare, nou, ascuțit de puteai să tai cu el un fir de păr, un fier de plug „Mistreț” — plug mare, plugul „Mistreț”…

— Brazdă-ngustă și adâncă ne spuneai. Nu, logofete?

Logofătul, ceară la față, se ținea tare, să nu-i scape o vorbă.

— Brazdă-ngustă și adâncă! Uite, o să ai acum brazdă-ngustă și adâncă pe care ai vrut-o…

Au înțeles oamenii. Îl trece pe fiecare un fior rece. Nu se găsește unul printre ei pe care logofătul Filip Pisicu să nu-l fi lovit de câteva ori, să nu-l fi suduit. Nu se găsește femeie în sat pe care logofătul să n-o fi înjurat, să nu-i fi spus măscări. Nu se găsește un copil pe care logofătul să nu-l fi plesnit cu sfârcul biciului pe obraz…

— Țineți-l bine de mâini și de picioare…

Îngenunche lângă logofăt unchiu-meu și-i desface haina, haina lui boierească, la piept. Îi desface și cămașa, nasture cu nasture, să nu se strice. Când ajunge pe la buric, își pierde răbdarea, îi sfâșie cămașa până la boașe. Îi slăbește cureaua, îi trage nădragii-n vine, gata să-i dea la iveală rușinea. Îi dă la o parte cămașa. Se vede pieptul logofătului. E păros pieptul logofătului. A început să îmbătrânească logofătul. Jumătate din părul de pe pieptul lui e alb. Mustața, numai câteva fire albe are. Părul de pe piept însă e aproape alb. Brâul îi ascunde burta. Acum, când brâul a fost desfăcut, burta logofătului s-a răsfrânt rotundă, albă, grasă.

— Trei caturi ai la burtă, spune unul din rânduri și scuipă lângă obrazul logofătului.

— De ce strici, mă, scuipatul pe el? De scuipat îți arde?

Unchiu-meu Uțupăr ia fierul plugului și-l înfige adânc, adânc de tot, sub beregata logofătului. Gâlgâie sângele. Uțupăr nu se înfricoșează. Fața lui e cruntă, aspră, de pământ, e neagră cum e pământul. Și mâinile îi sunt negre, așa cum pământul e negru. Înfige și mai adânc fierul. Logofătul dă un țipăt scurt, dar puternic. Atât. A început să horcăie. Sângele gâlgâie. Omul îngenuncheat peste logofăt îl încalecă. Se așează bine pe picioarele lui. Fierul apăsat îl ține cu amândouă mâinile. Mișcă fierul încet spre buric. Trage fierul încet spre buric. A ajuns la buric ascuțișul. A coborât mai jos de buric.

— Căutați o mămăligă, urlă unchiu-meu Uțupăr, o mămăligă!

Aleargă femeile spre bucătăriile slugilor pe care nu le-a atins pârjolul. În fruntea lor, mătușă-mea Marghioala Uțupăr și fata ei cu buză de iepure, vară-mea Dița…

Se întorc muierile. Aduce Dița o mămăligă mare, caldă încă, făcută mai mult cu tărâțe decât cu mălai, o mămăligă roșcovană, aspră, plină de cocoloși. Alta aduce o oală mare cu fasole. Fasolea e răsturnată în burta mortului. Și mămăliga e răsturnată în burta mortului… în urma femeilor, un copil vine cu o lingură, se strecoară printre cele doi femei și înfige în burta mortului lingura. Cu coada în jos o înfige…

— Să mănânce și logofătul Filip Pisicu mămăligă cu cocoloși…

Oamenii spun într-un singur glas:

— Brazdă-ngustă și adâncă, logofete!…

— Brazdă-ngustă și adâncă, logofete!…

Ne uităm. Nu ne pică nici o lacrimă din ochi. Nici unul nu se bucură. Nici unul nu râde…

Rândurile se sparg. Unchiu-meu Uțupăr se apleacă. Aluat noroi în mâini, se spală cu noroi pe mâini. Noroiul curăță mâinile de sânge. Noroiul de pe mâini îl șterge pe nădragi…

Oamenii coboară spre sat.

Vrem să coborâm și noi.

Îl auzim pe Tiță Uie:

— Mă, eu zic să nu mai coborâm în sat, să mergem la noi acasă!

O apucăm pe drumul de peste deal, pe poteca pe care vine la noi bunica din Cârloman. Trecem pe lângă Cârloman, pe lângă cimitirul cârlomănenilor. Ajungem în creasta dealului. Vedem de departe, pe șanțul viilor uscate, o ceată de rumâni.

Să tot fie vreo zece-doisprezece. Ajungem lângă ei.

— Ce faceți, măi, aici? îi întreabă Zgămâie.

— Uite, ce-am avut de făcut am făcut, îi răspunde unul care se încheie la pantaloni.

Ceilalți sunt mânjiți de noroi de sus până jos. Sunt mânjiți de noroi, mai ales de la brâu în jos.

— Ei da, ce-am avut de făcut am făcut…

În șanțul viilor, o femeie mototolită, strânsă ghem, aproape leșinată. Fustele, sfâșiate. Părul, despletit, amestecat cu mâzgă. Lângă femeie, doi copii de-o șchioapă, muți de spaimă. Le curg mucii, sunt tăvăliți prin noroi. Numai în ochi n-au copiii noroi. Pe pleoape au noroi.

— Cine e asta? întrebă Tiță Uie.

— Nevasta administratorului, răspunde unul, coana Veta.

O coțăirăm nițel.

Rumânii duhnesc a băutură. Au ochii turburi. Aflăm că au văzut-o pe femeia lui Știrbu fugind cu copiii din sat peste câmp, spre gară, în timp ce ardea conacul. S-au luat după ea, după ce băuseră. Au ajuns-o. Au tăvălit-o în șanț, au culcat-o pe rând…

— Rușine să vă fie, mă! Rușine! le spune Tiță Uie. Rușine să vă fie! Așa vreți voi să câștigați pământ?

Costache Turturică și Trăcălie iau femeia de subsuori. Muierile prind copiii în brațe. Copiii tremură, se feresc, încep să chelălăie…

Mărgărita lui Chiru Lache se uită la cucoana lui Știrbu cu milă:

— De! Se mai întâmplă și de-astea la vremea de răscoală, că oamenii nu sunt îngeri. Ăștia care-și bătură joc de ea fură turmentați de băutură. Nici nu

știură bine la ce ticăloșie se dedau. Dar bărbatu-său, Dimofte Știrbu, ca să nu mai vorbesc de ciocoi, când era tânăr, câte fete n-a răsturnat cu sila în iarbă, câte muieri… Nu le-a întrebatdacă vor ori ba… Le-a siluit cu știință, hârbarul. N-au murit fetele. Cel mult au rămas cu burta grea. N-au murit muierile. N-o să moară nici asta. Vorba aceea: ce ție nu-ți place altuia nu face.

Pe cocoana lui Dimofte Știrbu am dus-o la gară. Am dus și copiii la gară. Și-a venit în fire. A purtat-o trenul la oraș, la fereală… De toate câte s-au petrecut a doua zi, și în zilele multe care au urmat, desculții satelor n-au avut nici cum se feri, nici unde se feri…

Seara, au sosit călărașii. Pâlcuri-pâlcuri s-au împrăștiat prin sate. În fruntea lor, ofițerii. Primarii, popii, jandarmii întocmesc listele de răsculați.

Oamenii sunt duși la primărie, întinși pe șanțul șoselei, bătuți cu ciomagul de la grumaz până la tălpi. Unii mor pe loc. Alții, cu oasele zdrobite, sunt legați câte opt-zece, cu mâinile la spate, de prăjină.

Din sus, dinspre Dorobanți, dinspre Crângeni, oamenii, sute și sute, abia își târăsc picioarele. Nerași, nemâncați, zdrențuiți, desculți!… E frig. E încă frig… Mulți sunt în cămașă și izmene, cu picioarele goale, cu capul gol, cu mâinile legate la spate. Câte opt-zece, câte doisprezece legați de-o prăjină, trec pe ulița mare a satului. Îi mână din urmă, ca pe boi, cu biciul, gradații, reangajații mai ales. Îi plesnesc cu latul săbiei, când îngenunche câte unul și dă să cadă, ofițerii…

Pitiți pe după gardurile mai dese, la șosea, privim cum trec, nesfârșite, convoaiele.

— Ăștia sunt de la Cârligați, îmi șoptește Turturică, îi cunosc de la muncă, de pe moșia lui State Pantazi…

Ne apucăm să-i numărăm. Sunt optzeci și șase de bărbați. Se găsesc printre ei flăcăi fără mustață. Se găsesc și băiețandri ceva mai mari ca noi. În urma cârdului de bărbați târâște picioarele goale prin noroi o ceată de douăzeci și una de femei. A rămas, coadă, o bătrână gheboasă, care se împiedică și cade o dată la cinci pași. Se împiedică, se prăvale, încearcă să se ridice. Nu-i ajung puterile. O ajută un gradat. Și înainte de a o sprijini să se scoale, îi repede un bot de cizmă în coaste, o stropește cu o ploaie de înjurături.

— Na răscoală, căzătură! Na revoluție! Lumânarea și luna ta de oașcă!…

Bătrâna aruncă priviri speriate în toate părțile. Nu vede decât pământul negru, noroios, frământat de o sumedenie de picioare desculțe, noduroase, ca și ale ei. Nu vede decât garduri vechi, putrede, și dincolo de garduri cocioabe afumate, pustii. Ridică ochii în sus. Deasupra satului, cerul e vânăt, posomorât, încruntat, amenințător, gata din clipă în clipa să slobozească șuvoaie de ploaie. Se ridică. Merge bălăbănindu-se. N-o să ajungă prea departe. Din convoiul care a trecut ieri spre oraș, câți au căzut i-au lăsat în șanțuri. Le dau câinii ocol.

— Uite, Darie, au îngenuncheat doi bărbați, îngaimă Mărinică Iepure.

Mă uit. Doi bărbați din convoi au îngenuncheat în noroi. Nu mai pot merge. Au fețele vinete, umflate de lovituri. Au oasele sparte în țăndări. Se închină și se roagă de soldați… Amândurora le-au crescut, mari, bărbile.

— Omorâți-ne, măi taică, mă. Omorâți-ne! Avem și noi feciori în armată, soldați ca voi…

Soldații pun mâinile la frunte. Își acoperă ochii, să nu-i mai vadă. Grăbesc pasul. Unul dintre călărași se închină.

— Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, Doamne!…

Altul plesnește calul peste pântec cu cravașa. Înfige adânc pintenii ascuțiți în coastele lui. Calul sângeră. Se ridică în două picioare. Apoi, simțind frâul liber, se așterne drumului într-o goană nebună, sălbatică.

Călărașul rupe calul de Convoi. O apucă pe o uliță lăturalnică. Scapără copitele calului…

Ofițerul care conducea arestații se uită lung după fugar. Se apropie apoi de soldatul care tot se mai închină și-i lasă pe obraz două fulgere cu cravașa.

— Ostaș! Și te-a cuprins mila… Fleoarță, nu ostaș…

Trece de câteva ori cu calul lui înalt, șarg, sprintenpeste bătrânii îngenuncheați. Îi culcă la pământ. Descarcă pistolul în trupurile lor care mai zvâcnesc o dată, de două, ori, de trei ori. Se potolesc trupurile. Rămân zgârcite în șosea. Ploaia începe să se cearnă — o ploaie deasă și repede, de primăvară…

Auzim tunurile bătând spre Zimnicea.

— Mai e pe undeva răscoală? o întreb pe mama.

— Dincolo de Alexandria bat tunurile, la Udup și la Găurici. Oamenii de acolo s-au socotit mobilizați între ei, ca la armată, și, când au venit călărașii în sat, i-au primit cu împușcături. S-au tras îndărăt călărașii și au adus

tunuri. Au încercuit satele cu soldați și ochesc cu tunurile în case. Așa se aude…

Acum se aud mii și mii de vești. Se povestesc mii și mii de întâmplări, una mai grozavă decât alta. Drumurile sunt păzite de soldați, dar nopțile sunt întunecoase, câmpurile moi și oamenii, desculți ori încălțați cu opinci, potlogite, calcă ușor, ca pisicile, nu le aude nimeni pasul. Fug dintr-un sat în altul, pe cărări numai de ei cunoscute, se ascund pe la rubedenii, să li se piardă urma

— La Belitori, spune mama, au adus ostași cu trenul. Gogu Cristofor a năvălit cu armata în sat. Au împușcat ofițerii patruzeci și șapte de rumâni. I-au îngropat ieri, la Adâncata, în buza dealului, lângă șosea. Pe ăi din Balta-Sărată i-au înecat ofițerii în lac — e un lac îngust și adânc la Balta-Sărată — să nu mai strice gloanțe pe ei…

Au venit și la noi în sat călărașii. L-au luat pe tata. L-au luat și pe frate-meu Ion. Au fost legate și duse la primărie și femeile. Au pus-o în lanțuri pe dada Zvâca. Tiță Uie, Ududui, Țânțu, Picică, moș Floroiu cu toți cei șapte feciori ai lui, Lișcu Stângaciu, Ovedenie, văru-meu Dumitru Pălică și mulți alții gem bătuți, legați, ferecați, lângă zidul primăriei. Trece prin fața lor popa Tomiță Bulbuc, care s-a afumat cu câteva drojdii la cârciuma lui Toma Ocî — s-au deschis iar toate cârciumile de cum a sosit în sat armata — se oprește, le aruncă vorbe:

— Vă spuneam eu, taică, să nu vă luați de piept cu stăpânirea, că stăpânirea e de la Dumnezeu lăsată. Nu m-ați ascultat. Suferiți acum, taică, suferiți… Nu e rău. O să vi se ierte mai ușor păcatele, că… Dumnezeu e bun, taică, iartă.

— Mai tacă-ți gura, părinte, nu-ți bate joc de noi, spune printre buzele umflate, plesnite de bătăi, moș Floroiu. Că nu ți-o astuparăm cu pământ alaltăieri…

O ia din loc popa Tomiță Bulbuc. Pe trei cărări o ia din loc popa. Printre cei cărora încă nu le-a venit rândul la bătaie, închiși în sala școlii, se află și tata. Îl cercetează un sergent-major, reangajat:

— Cu ce te-ai ales din revoluție?

— Am răsuflat, îi răspunde. Am răsuflat și eu o dată. Că nu mai puteam îndura…

— Tu ce-ai furat? îl întrebă pe frate-meu Ion alt sergent.

— Un fier de plug de la Cârligați.

— Unde e fierul de plug?

— L-am îngropat.

Vin doi soldați cu frate-meu, care are mâinile legate la spate. L-au bătut măr. Frate-meu îi duce în fundul ariei, lângă plop, le arată:

— Aici am îngropat fierul…

Soldații dezgroapă fierul și-l duc la primărie. Acolo îl bat pe frate-meu cu fierul în cap până leșină. Îl învie cu apă. Apoi iar îl bat. Majurul și cu un sergent îl bat…

Gradații, soldații, cu baionetele la puști, păzesc arestații.

La Secara, a venit cu armată de la București însuși colonelul Pienaru. Treizeci și șapte de oameni au fost împușcați într-o singură dimineață. Printre ei și câțiva băiețandri. Printre ei unchiu-meu Precup Urban Uțupăr…

Colonelului Pienaru i-a plăcut să se joace nițel de-a războiul. A poruncit să se sune goarna și să strige să iasă oamenii în uliți cu femei, cu copii, că el iartă pe toată lumea, că vrea numai să se adune satul la primărie să spună el, colonelul, câteva cuvinte. Au ieșit rumânii în uliți, soldații i-au împins spre primărie, au făcut lanț în jurul lor. S-a arătat colonelul, călare, înconjurat de ofițeri. Lângă colonel, mâna lui dreaptă, căpitanul Cantacuzin.

— Să iasă în față, a strigat colonelul, toți acei care au luat parte la răscoală!

Rumânii s-au strâns unii într-alții, — n-a făcut unul un pas înainte.

— Am poruncit să iasă în față toți cei care au luat parte la răscoală. Nu s-aude?

— Ba se aude, domnule, colonel, a răspuns unchiu-meu Uțupăr, iacă, eu am început aci, în sat, răscoala…

A ieșit din rânduri. Păstra căciula pe ceafă, o căciulă veche cu fundul spart, roasă pe margini de atâta purtat.

— Și eu am luat parte la răscoală, a spus mătușă-mea Uțupăr.

A trecut lângă bărbatu-său.

— Am fost și eu pe-acolo, a sărit cu gura Dița, vară-mea, cea cu buză de iepure.

Gloata a înaintat. I-au înconjurat oamenii pe-alde Uțupăr.

— Se laudă ăștia, domnule colonel. Nu numai ei au făcut răscoala. Răscoala am stârnit-o noi toți, satul întreg, satul pe care îl storci și-l belești dumneata…

— Care ești tu, măi, ăla de vorbești cu atâta necuviință? Ieși mai la margine să-ți văd mutra!…

— Nu numai mutra să mi-o vezi, boierule, să-mi vezi și spinarea.

Spunând acestea, Radu Turcu s-a apropiat de colonel. Dintr-o zvâcnire și-a dezbrăcat cojocul peticit. A ieșit la iveală pielea goală, neagră, păroasă, întinsă pe ciolane.

— Vezi-mi spinarea, boierule… E plină de semne. Unele mi le-ai lăsat dumneata, când eram flăcăiandru. Altele mi le-a scris pe spinare câinele de Filip Pisicu. Altele jandarmul, când am cântat la o nuntă un cântec scornit de răposatul flăcău a lui Uțupăr…

A tăcut Radu Turcu. Satul privește spinarea bălțată de semne adânci, săpate în piele, a omului care așteaptă să fie zdrobit…

— Toți avem semne pe spinare, boier Pienaru! strigă oamenii cu ochii cărbuni aprinși. Ucide-ne pe toți, că acum ne ai în mână!…

— Omoară-ne, ucigașule! strigă mătușă-mea Uțupăr. Acum ne-am răsculat pe negândite. Altă dată o s-o facem cu mai multă chibzuință…

— Ăștia au înnebunit, domnule colonel, l-a auzit satul spunând pe căpitanul Cantacuzin.

— L-au uitat pe Dumnezeu, au uitat sfânta biserică, a grăit și popa Mitiță Luncescu, mângâindu-și barba ciumpăvită cu foarfeca. A intrat diavolul în cugetele lor…

Soldații, aduși de prin părțile Moldovei de sus, priveau în pământ. Îi înghioldeau majurii cu pumnul…

Și-a încleștat fălcile colonelul. A izbit cu vâna de bou spinarea îndoită a rumânului. A crăpat pielea. A țâșnit sângele. S-a prăbușit omul fără să geamă.

A scos colonelul batista. Și-a șters fruntea de sudoare.

— Citește lista netrebnicilor, căpitane!

Cantacuzin a citit însemnările făcute de popă pe o foaie ruptă din ceaslovul cel mare din biserică. Douăzeci de rumâni au fost scoși din grămadă. Nu lipsea unchiu-meu Precup Urban Uțupăr.

La Secara, școala e peste drum de primărie. I-au dus pe cei douăzeci și i-au așezat lângă zidul școlii, umăr lângă umăr. Rumânii se uitau dârji în ochii colonelului.

— Căpitane, ia comanda plutonului de execuție!…

— Eu zic să-i împușcăm noi, domnule colonel, adică eu cu gradații. Văd că soldații se cam uită în pământ. Să n-avem vreun bucluc.

— Bine.

Cantacuzin a strigat gradații. Au ieșit din rânduri majurii, deșcele bătrâne ale oștirii. A descălecat și căpitanul. Au luat la ochi pe cei din lângă

zidul școlii…

— Foc!… a poruncit colonelul.

Au căzut șapte numai.

— Foc!… a poruncit din nou colonelul.

Au mai căzut doi.

— Mizerabililor! Ați uitat să trageți cu arma la țintă. Treceți și-i împușcați de la un pas!… Au izbutit până la urmă să-i împuște pe toți. Câteva muieri au dat chiot lung, prelung, sfâșietor. Lanțul soldaților a rămas strâns. Nimeni nu l-a putut rupe, să iasă din el. Au trebuit să rămână, să vadă măcelul. Cel din urmă a murit unchiu-meu Uțupăr. Treceau gloanțele pe lângă el, nu-l nimereau, când se trăgea mai de departe. Cât îl ținea gura striga:

— Ne împușcați pe noi. O să mai împușcați și pe alții. Dar n-o să puteți împușca toată țara pe care o asupriți și o mulgeți voi, ciocoii… Degeaba holbezi ochii, colonele!… Mai mult decât viața, n-ai ce să-mi iei… De moarte nu mă sperii eu, dacă nu m-am speriat de viața pe care am îndurat-o…

Șuierau gloanțele. Majurii trăgeau strâmb. Le tremurau mâinile. Glasul lui Uțupăr s-a înălțat mai puternic:

— O să-ți vie rândul, colonele, să plătești sângele nostru cu sânge. Cu sângele tău și al neamului tău de ciocoi. Toți ciocoii o să plătească…

Cantacuzin și-a ieșit din fire. S-a apropiat. L-a împușcat pe Uțupăr. Pe urmă, după ce omul s-a prăbușit, a descărcat câteva gloanțe în trupul lui care încă era cald… Mulțimea a fremătat. S-au aplecat rumânii, muierile, copiii, au cules de pe jos bulgări și pietre. Le-au zvârlit huiduind în colonel, în căpitan, în majurii care-i slujiseră de călăi.

O piatră l-a izbit pe colonel în obraz. Colonelul, cuprins de mânie, a poruncit grupului de majuri să tragă în mulțime. Fără ordin, soldații au desfăcut lanțul viu.

— Fugiți!… a strigat un soldat.

Gloata a prins a fugi. S-a pornit focul armelor. S-au risipit rumânii. Nu toți. Au rămas cu gurile în țărână, să-și doarmă somnul de veci, șaptesprezece oameni — opt rumâni, trei muieri, șase copii. I-au adunat soldații. Pe toți morții i-au adunat soldații. Au săpat o groapă largă, adâncă. Cu fețe de pământ au săpat groapa soldații. Pe cei morți, pe cei uciși lângă zidul școlii și pe cei împușcați în grămadă, i-au îngropat laolaltă, la marginea satului, lângă șanțul șoselei care duce spre Turnu, să știe toți câți

vor trece pe acolo că pe cine se răscoală împotriva boierului moartea îl așteaptă.

Am aflat mai târziu — tot de la unchiu-meu Găbunea — că pe Olt, când a fost întrebat Tănăsoiu dacă a furat ceva de la curtea boierului Zagoriț, acesta a spus:

— Trei rațe am furat…

— Ce-ai făcut cu ele? Le-ai fript?

— Nu, le-am îngropat.

— Unde?

— Lângă lacul lui Gale.

— Du-ne acolo!

I-a dus Tănăsoiu pe soldați. Au dezgropat rațele de lângă lac. Începuseră a putrezi. Puțeau. Căpitanul Zagoriț l-a silit pe tâlharul de rațe să mănânce păsările împuțite. Tănăsoiu le-a mâncat.

Pe tata și pe frate-meu Ion, și pe văru-meu Dumitru Pălică, și pe Tiță Uie și pe mulți alții i-au legat de prăjini și i-au dus la târg, la Turnu. I-au suit pe șlepuri. În mijlocul Dunării, pe apă, i-au ținut luni și luni. Au ținut-o până la judecată pe șlep și pe dada Zvâca, și pe mătușă-mea Uțupăr, și pe vară-mea Dița…

Mama a rămas singură cu noi. Nu plânge. Ne povestește. Ne povestește seara, când suntem gata de culcare, toate câte le aude cu privire la răscoală și la ce se petrece cu rumânii acum, după răscoală…

— Să țineți minte, copii, să nu uitați, să spuneți mai târziu copiilor voștri.

— N-o să uităm, mamă, răspunde soră-mea Evanghelina.

— Să nu uiți, Darie. Nimic să nu uiți…

— N-o să uit, mamă.

Acum, mama are obrazul ca pământul — negru, negru. I-au fugit în fundul capului ochii. Buzele i-au plesnit. De vânt i-au plesnit mamei buzele.

Mă culc. Mă acoperă mama. Trece cu mâna peste fruntea mea. Șoptește numai pentru mine:

— Să nu uiți, Darie. Nimic să nu uiți. Să spui copiilor tăi.

Și copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui… Auzi, Darie? Să nu uiți… Să nu uiți, Darie…

VI

Iarbă

Vântul dinspre Dunăre a adus nori, și norii au adus ploaie grasă de primăvară.

Și pământurile, care au fost semănate cu semințe și lacrimi și îngrășate cu sânge, au înverzit.

Și satele s-au îmbrăcat peste noapte în straie proaspete.

Unde n-a fost semănată sământă de grâu, unde n-a fost semănată sământă de mei, ori de secară, ori de orz, ori de rapiță, a răsărit iarbă.

Iarbă cu vârful subțire.

Iarbă lucioasă, sticloasă.

S-au întors unii oameni care fuseseră purtați pe la orașe, legați cu mâinile la spate de prăjini — câte opt, câte zece, câte doisprezece de-o prăjină.

Au venit dezlegați.

Dezlegați s-au întors la casele lor.

Cu oasele zdrobite, cu pielea sfâșiată.

Umblă pe ulițele satului, parcă ar călca pe ghimpi.

Nu sunt ghimpi pe ulițele satului.

Au tălpile pline de bube.

Au tălpile sparte.

Merg ținându-se cu mâinile de burtă.

Oasele îi dor.

Au șalele rupte.

În fiecare sat muieri cu cimbere negre.

Dar nu toate muierile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre și de unde atâtea cimbere negre, dintr-o dată!…

A venit vântul dinspre Dunăre, vânt cald.

Și vântul a adus nori.

Și norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a înviorat pământul.

Câmpul nesfârșit a înviat.

Pretutindeni miroase a iarbă proaspătă, a iarbă nouă, a frunze noi și a grâu care a crescut mai mult de două palme deasupra pământului.

Peste oamenii împușcați și îngropați adânc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă.

VII
Urși

— Un’te duci, dadă?

— La dam…

— Mă iei și pe mine?

— Nu te iau…

— Am să viu după tine…

— Dacă ai să vii după mine, am să-ți rup urechile…

Soră-mea!… Să-mi rupă soră-mea urechile!… N-o să mi le rupă. Cel mult o să mă tragă de ele. Atunci am să mă apăr, am să-i trântesc ghionți în coaste. Pe toți câți nu-mi împlinesc voile în casă îi împung cu ghionți. Numai, pe tata, pe mama, nu. Atât mi-ar mai trebui!… Dacă un copil ridică mâna și-l lovește pe tată-său sau pe maică-sa, i se usucă mâna din umăr până la degete…

Cu dobândă mare mi se-ntorc pumnii pe care-i dau. Asta e plăcut — știi să dai, trebuie să știi să și primești, îmi este înflorită scăfârlia de semne — fulgerături de ciomege de la prietenii mei. Poartă și ei semne. Ne-am gâdilat unii pe alții cu bâtele. Spinarea e bună, nu păstrează urme, cel mult umflături care, după o săptămână, pier. Cu capul, mai rău… Pielea, subțire, crapă, sângele țâșnește șuvoi. Rana, cu țărână o acoperim. Dacă e mai adâncă, o astupăm cu făină, cu mălai. N-avem alt leac.

S-a gătit soră-mea Evanghelina. Fir de busuioc uscat și-a înfipt în păr, după ureche…

A trecut Crăciunul… S-a dus și Boboteaza… Până la primăvară mai e, mai e…

Umbli pe drum. Zăpada se macină sub tălpi. Apeși mai tare, de sub tălpi izvorăște apă. Leoarcă ne sunt picioarele…

Până mai an, soră-mea Evanghelina era bondoacă. Cincisprezece ani a împlinit astă-toamnă și dintr-o dată s-a lungit, s-a deșirat. Pare mai slabă, mai naltă, mai subțire… Are ochi codați și în ochi i-a răsărit o lumină mare. Sprâncenele soră-mi sunt lungi — ca ale mamei — genele prelungi.

— Mă iei la dam?

— Ți-am spus că nu te iau…

Ca o paparudă se băcănește cu roșu pe obraz, se uită într-un ciob de oglindă, unde l-o fi găsit!…

Până acum în casa noastră nu se afla oglindă. Niciodată mama nu s-a uitat într-o oglindă. De ce să se uite!… Să vadă cum i se veștejește fața? Destul că vedem noi…

— Mamă, dada nu mă ia la dam.

— Las-o să se ducă singură.

— Nu vreau s-o las.

— Dacă nu vrei…

Soră-mea Evanghelina pleacă la dam. Din când în când se oprește, prinde în mâini zăpada, o face cocoloș, se întoarce, zvârle-n mine.

— Întorce-te acasă, Darie!

— Nu mă întorc!

— Întoarce-te!

— Nu vreau.

Mă fugărește. Dacă m-ar ajunge, m-ar pune jos, m-ar bate. Alerg mai repede decât toți copiii din sat. Începe să mă roage cu frumosul:

— Întoarce-te acasă, Darie. Nu te ține după mine astăzi. Am să te bat când o să intri în dam.

— O să-ți fie rușine să mă bați.

— Dacă te întorci acasă, o să-ți aduc… covrigi.

— Nu te cred, n-ai bani să cumperi covrigi.

O apucă spre dam. Eu, după ea.

Damul e un bordei părăsit, fără uși, fără ferestre, la marginea satului, dincolo de casa unchiului meu Păune Vacă.

Ajunge soră-mea la dam. Ajung și eu. Intră soră-mea Evanghelina înăuntru. Intru și eu. Ne-au luat-o alții înainte, au fost mai vrednici…

La dam vin băieți, vin fete mai mari, care au să se prindă la primăvară în horă. Vin să învețe să joace. N-au lăutari. Cântă unul cu fluierul ori cu clarineta.

Noi, cei mici, ne ținem după frații, după surorile noastre. Ne așezăm pe lângă ziduri, ne uităm la ei cum horesc.

— Unii mai sprinteni, alții mai greoi. Mocofanii abia mișcă picioarele, parc-ar avea buturugi legate de ele.

Flăcăii și fetele care s-au prins în horă nu calcă pe la dam. Nici n-au ce căuta. Ei își leagă hora în fața cârciumii. Cu șapte cârciumi e pricopsit satul și cârciumarii toți sunt certați între ei. Fiecare cârciumar vrea ca hora să se-ntindă în șosea în fața prăvăliei lui. Pentru asta tocmește și plătește lăutari. Socoteala nu e rea; la cârciumă oamenii beau și, dacă beau, plătesc…

Fruntea flăcăilor hotărăște la care cârciumă să se rotunjească hora. Primesc în dar de la cârciumar o vadră de țuică, una de vin, un șir de covrigi, un ciurel de mere aduse de mocârțani cu căruțele dinspre munte.

Zarvă mare în dam.

Când se oprește hora — și hora se oprește numai când mânzul cu fluierul a ostenit — băieții înghesuie fetele prin colțuri, le ciup, le pupă, le strâng de mijloc. Nouă ne lasă gura apă. Le mototolim și noi pe cele de seama noastră. Câte unul, cu tuleie pe buză, se răstește la noi:

— Nu vă e rușine, mucoșilor?

— Dar ție nu ți-e rușine?

— Eu sunt… flăcău…

— Și noi o să fim…

— O să, neică, dar acum nu sunteți.

S-a lăsat seara. Ceață. Parcă undeva, sub pământ, ard focuri care nu se văd. Din pământ răsare ceața ori poate vine de sus. Nu știe nimeni de unde vine cu adevărat ceața. Parcă vine de pretutindeni și scurtează ziua mohorâtă.

Se sparge damul. A plecat băiatul cu fluierul. Cântând a plecat. După el, turmă, noi.

În fața damului, în drum, așteptă o căruță cu patru cai. Trei băieți în căruță. Uite-l pe Avendrea, prietenul fratelui meu Ion. Uite-l pe Verde. Uite-l pe Alviță…

Trecem pe lângă căruță. Alviță, rezemat de loitre. O țigară îi atârnă de colțul gurii. O strigă pe soră-mea:

— Evanghelino, fă-te-ncoa, vreau să te întreb ceva.

Se oprește soră-mea, se uită la el.

— Am să-ți spun o taină la ureche…

Soră-mea se apropie de el. Eu, ca mânzul după iapă, mă țin de coada soră-mi.

Nici nu s-a apropiat bine soră-mea de Alviță. Flăcăul se repede, o apucă de mijloc, o ridică în sus. Cum ai ridica un snop, o ridică și-o aruncă în căruță. O prinde în brațe Avendrea. Dă chiot soră-mea. O singură dată. Tare. Avendrea îi astupă gura cu palma.

— Dumnezeii mă-ti. Ce urli așa?…

Sare Alviță în scara căruței. Verde arde bici cailor. Fulgeră copitele. Căruța sfârâie la deal. Alviță scoate pistolul din buzunar și trage focuri în aer. Căruța se pierde în susul dealului.

— Au furat-o! aud în jurul meu. Au furat-o! Hai la Alviță acasă! O să fie zaiafet mare astă-seară…

O rup fuga spre casă.

— Mamă, a furat-o pe dada…

— Cine a furat-o?

— Alviță…

Își trage poștalii în picioare, își pune broboada pe umeri mama.

— Hai cu mine, Darie, să-l căutăm pe tata.

Îl găsim la cârciuma lui Toma Ocî.

Bate în roșu obrazul tatii. Ori de câte ori bea o cinzeacă de țuică ori un pahar de vin, i se roșesc obrajii și urechile…

Mama îi face semn, tata iese afară, puțin îngrijorat. Niciodată mama nu l-a căutat la cârciumă.

— Ce s-a întâmplat?

— A furat-o pe Evanghelina de la dam.

— Cine?

— Alviță…

Își mușcă tata sfârcul mustății.

Soră-mea Evanghelina și frate-meu Ion sunt copiii mamei. Pe dealul dintre Stănicuț și Adâncata are mama, de la bărbatul ei dintâi, un lot de pământ. Pământul de pe dealul Stănicuțului e sărac, dă roade puține. Totuși, un lot e un lot. Cine are boi buni și plug care poate să înfigă adânc fierul în brazdă scoate mai mult. Pământul nici nu este almamei. Lotul o să fie împărțit în două: o jumătate o va lua mărite. S-a grăbit Alviță. A furat-o. Li s-a mai întâmplat și altora, obicei vechi.

Dada Evanghelina așteaptă să crească, apoi să se mărite. S-a grăbit Alviță. A furat-o. Li s-a mai întâmplat și altora, obicei vechi.

Se sfătuiesc părinții, începe să le treacă supărarea.

Ion Suciu, căruia satul îi spune Alviță, e un flăcău chipeș, sprinten. Locuiește împreună cu maică-sa în cealaltă parte a satului. Peste drum de popa Tomiță Bulbuc locuiește Alviță. Are casă, are pământuri. O să înceapă să aibă și copii. Or să înceapă să muncească. Cu ce are soră-mea Evanghelina, cu ce are Alviță, au să fie în stare să lege două în tei.

Mai neînduplecat pare tata. Nu-1-supără că soră-mea a fost furată. Îl supără altceva: că n-a știut el mai înainte ce-o să se întâmple, că n-a bănuit nimic. Caută mama să-l împace:

— Ginerele, spune ea, o să aibă acum mai puține pretenții. N-o să mai ceară și altă zestre.

— Cum! Vrei să lăsăm fata fără țoale? Trebuie să-i facem țoale…

Amândoi croiesc planuri. Stambă pentru rochie au să cumpere pe datorie de la Șerbu, lumânărarul. Surorile mai mici au să coasă cămășile de nuntă pentru ginere, pentru nași, pentru fratele de mână… Au să împrumute ceva bani de pe la boierii de primprejur, pe moșiile cărora muncim. O să le secerăm la vară două-trei postațe de grâu mai mult, pentru împrumut… încălțăminte au să cumpere de la oraș… O să fie greu la vară cu atâta muncă, cu atâtea datorii, dar dacă trebuie, trebuie…

Aud în partea celaltă a satului pocnind puști, pistoale. Aud lăutari. O zbughesc într-acolo.

Aria lui Alviță e plină de lume. Peste drum, se urcă pe gard popa Bulbuc și preoteasa. Râde în barbă popa. De necazul tatii râde. Nu știe că tatii i-a și trecut necazul.

Mă strecor printre picioarele oamenilor, intru în tindă, întreb femeile care jumulesc găini:

— Unde e dada?

Îmi răspunde Floarea, nevasta lui Tiță Uie:

— În odaie. Cu Alviță…

Din odaie se aud râsete subțiri. E bine, dacă râde soră-mea… Mi-e totuși ciudă pe Alviță — căruia de acum înainte o să fiu nevoit să-i spun nenea Ion. Am ciudă pe nenea Ion că nu m-a luat și pe mine în căruță odată cu soră-mea. M-aș fi plimbat…

Habar n-ai ce bine te simți într-o căruță cu cai care fug în goana mare, alături de băieți care trag cu pistoalele. Habar n-ai…

N-am așteptat mult nunta, numai trei săptămâni. Altfel ar fi trebuit ca nunta soră-mi Evanghelina să se amâne tocmai după sărbătorile Paștelui. Rumânii n-au atunci timp de nuntă.

Câmpul începe de la marginea satului și se întinde departe — și câmpul se cere muncit.

Nunțile se sorocesc în sat între Crăciun și Sfântul Toader — lăsata secului de brânză pentru postul cel mare.

Ziua lăsatului de sec, ce zi!… Ce seară mai ales!…

În seara lăsatului de sec, stau oamenii în jurul mesei, mănâncă. Brânzeturi mănâncă. Dacă n-au, mănâncă ce găsesc: praz, ceapă, varză… Cu ce au se îndoapă. Beau țuică până amețesc.

Să te ferească Dumnezeu să ai fată în casă care să fi rămas nemăritată, fiindcă până la iarna viitoare nimeni nu se mai însoară: muncesc oamenii, n-au timp de așa ceva. Și dacă nu ți-ai măritat fata, auzi cum ți-o strigă de sus, din vârful dealului, flăcăii, cu strigături de rușine…

Așteptăm strigăturile, să facem haz.

Se împart flăcăii în cete. Unii se urcă pe dealul dinspre răsărit, alții pe dealul dinspre apus.

Auzim glasul gros al lui Radu Tănase:

— Aoleo! Aoleo!

Îi răspunde de pe celălalt deal, pițigăiat, Guinea Rotarul:

— Ce ț-ă, măre, ce ț-ă?

— Băăă, are Toma Ocî o fată umflată, îmborțoșată, rămasă nemăritată…

— De ce, bă, de ce?

— Nu i-a dat tat-su pogoane…

— Aș povesti alte strigături. Vrei?

— Nu ți-e rușine, Darie?

— Mi se pare că-mi este.

— Atunci…

Ascultăm măscări. Ne bucurăm. Pe fiecare prag oamenii au ieșit cu nevestele, cu copiii. Ciuciți, ascultă și râd. Dar râsul fiecăruia nu ține mult. Nu scapă unul nebatjocorit. Unii fac haz de necaz, înjură printre dinți. Intră în casă să nu mai audă. Alții, mai colțoși, pun mâna pe ciomag, urcă dealul să-i caute pe flăcăi. Pe care-l întâlnesc îl ating la moacă. Flăcăii mai fug, mai se apără… Dimineața vezi prin sat flăcăi sau oameni mai în vârstă cu capul legat în ștergare. Asta e tot…

Soră-mi Evanghelina n-au avut când să-i scornească strigături. S-a măritat înainte de a ieși în lume, înainte de a se prinde în horă…

Pe flăcăii rămași neînsurați, în seara de lăsata secului, cei tineri îi caută, îi găsesc și-i plesnesc pe spinare cu burduful. Să le fie rușine! Au rămas becheri, burlaci… Flăcăi ungurești!… Burduful bubuie…

— Darie, ce-i burduful?

— Ce să fie, o piele de vițel cusută, lipită, umflată cu aer. Ca o tobă sună burduful…

În seara lăsatului de sec se mai petrece ceva: ai avut fată și ți-a rămas nemăritată… Nu numai că ți-o strigă băieții de pe vârful dealului. Îți prind câinii — îi ademenesc și-i prind — le leagă o tinichea de coadă și-i bodogănesc cu ciomagul: îi dau în tivic. Câinele nedat în tivic în ziua de

Sfântul Toader s-ar putea să și turbeze în timpul anului. Vrei să ai câine turbat în arie? Nu. Atunci, să nu te supere tivicul…

Un câine nu rămâne nebătut în sat, nedat în tivic! Totuși, mai turbează câte unul primăvara. Primăvara turbează câinii…

Tot primăvara câțiva oameni pleacă din sat cu mâinile legate la spate, însoțiți de jandarm, la spitalul din oraș. Mâinile lor sunt jupuite: pelagră. Au mâncat mălai stricat…

În fiecare primăvară, câțiva bărbați și câteva femei se bolnăvesc de pelagră. Jandarmul îi leagă, îi duce la oraș, la spital. Vin scrisori c-au murit, c-au fost îngropați…

Merge lumea înainte și fără ei.

S-au bolnăvit de pelagră cei doi frați — vecinii noștri, care au un al treilea frate, pe nenea Sandu, nebunul. Popa Tomiță Bulbuc a văzut cum îi duce Juvete legați de mâini la gară, să-i pornească la oraș.

— Ce e cu ăștia, domnule șef?

— Au înnebunit, părinte, din pricina pelagrei.

— Nu, taică, nu. Nu pelagra le-a luat mințile. N-au fost dați în tivic, taică, asta e…

— Dar oamenii nu se dau în tivic, părinte, că doar nu sunt câini! a rostit vătășelul satului, Dârâială.

— Ăștia erau câini, taică, erau câini, nu veneau la biserică… Trebuia să fie dați în tivic, în tivic, în tivic…

Peste o săptămână după ce a furat-o pe soră-mea, a venit Alviță cu ea la noi acasă.

Soră-mea, mai subțire parcă, mai albă, cu cearcăne la ochi. Alviță, cu mustață pe buză, cu țigara atârnată sub mustață. Aprinde țigară de la țigară. Asta nu-i prea place mamei.

— Bună seara, tată.

— Bună seara, mamă.

— Bună seara, Ioane. Îmi furași fata…

— Ce, eram prost s-o las s-o ia altul? Îmi place…

— Păi bine, mă Ioane, nu te gândești că e prea crudă?

— Așa îmi place mie să fie nevasta, crudă.

— Bine, măi Ioane…

— Asta spun și eu, bine…

Soră-mea Evanghelina, lângă el. Nu-l pierde din ochi. De când s-a măritat nu mai are priviri pentru nici unul din noi — nici pentru frați, nici

pentru soruri, nici pentru mama, nici pentru tata, numai pentru bărbatul ei.

— Tată, am venit să sorocim nunta.

— S-o sorocim. Când?…

— Peste două săptămâni…

— Nu suntem gata cu zestrea…

— Nu-i nimic. Până în două săptămâni o să fiți…

— Pe cine pui naș?

— Pe-al lui Găină…

Al lui Găină e vecin cu Alviță.

— Bun naș ți-ai găsit, spune tata. Om de treabă… Și… cât pământ vrei, măi Ioane, să-ți dau?

— Păi, m-am gândit, tată, jumătate din cât are Evanghelina, jumătate vă lăsăm vouă. Dacă om avea copii mai mulți, o să ne luăm și partea aia mai târziu.

La asta nu ne așteptam.

Începe tocma pe țoale.

— Ție, tată, spune Alviță, o să-ți cumpăr o pereche de cizme. Lui Ion o să-i dărui o pereche de poștali. Ne-am gândit și la cumnatu-meu Gheorghe: o să-i cumpăr o pereche de ghete și o să i le trimitem cu poșta. Fetelor, câte o pereche de papuci. Ăsteia mici — o arată pe soră-mea Elisabeta — papuci și rochiță.

Se ciupe singur de mustăți, ne arată dinții albi ca laptele. E frumos Alviță. Are ochii cum sunt tăciunii al căror miez arde încă.

— Mulțumesc frumos, spune tata, noi o să-i dăm fetei pământul ei și țoale: cămașă de mireasă, cămașă de ginere, cămașă pentru naș și nașă. Ne-am socotit să-i dăm o cămașă și ălei bătrâne, că te-a crescut, de…

Aia bătrână e baba Rada, mama lui nenea Alviță, soacra soră-mi Evanghelina: scurtă, groasă, cu mustăți, satul îi spune Groasa. Tot Groasa îi spune și soră-mea când vorbește cu noi despre ea.

— Zi-i, fă fată, mamă!

— Cum o să-i zic mamă? Ce, ea m-a crescut? Dă-o-ncolo. Parcă e mută. Abia îi scapă cuvintele din gură. Stă mai mult pe la fie-sa, pe la Nichișia, decât pe-acasă.

A venit și ziua nunții. Încep de vineri seara să ne sosească neamurile. De pretutindeni sosesc. Cea dintâi își arată fața, bineînțeles, mătușa Uțupăr cu vară-mea Dița. Tocmai de la Secara vin.

Băieții ca de obicei: laie-gaie pe-a lui Uțupăr, pe vară-mea Dița, care-a mai crescut și pe care a ofilit-o nițel pușcăria.

De la Cârloman vin bunicii și fratele mai mic al mamei, nenea Dumitrache, cu dada Anica, nevastă-sa. Abia acum doi ani s-a însurat nenea Dumitrache. A luat o femeie bălană cu obrazul rotund și cu ochii tare albaștri. I-a trântit un copil, un băiat. Dada Anica arată băiatul înfășurat în scutece mamei, pe vatră.

— Nu-i așa, leică Mărio, că Ionică al meu seamănă cu Dumitrache?

Nenea Dumitrache e înalt, roșcovan. Pruncul e cârn, negricios, parcă ar fi spoit cu cenușă pe față. Mama se uită la copil. S-a mai uitat la el și altă dată.

— Da, fă, da. Seamănă leit cu frate-meu, cu Dumitrache…

Ne face cu ochiul. Lui nenea Dumitrache îi crește inima de bucurie.

— Dadă Mario, Ionică al meu seamănă leit cu mine, băiatul tatii, băiat…

Îl ia în brațe, îl leagănă.

Plodul seamănă leit cu un vecin al bunicilor de la Cârloman, Niță Liță, poreclit Lăiețul… Toată lumea a băgat de seamă, numai nenea Dumitrache nu.

Mai sosesc de la Cârloman, la nuntă, verii mamei, alde Ciurea. Mătușa Sica Ciurea are albeață într-un ochi. Opt băieți a născut și toți i-au trăit. I-a-nsurat. Lângă casa veche au mai ridicat trei case la rând, ultima pe malul gârlei. Din casa asta, dacă scoți mâna pe fereastră, prinzi trestiile bălții de moț. Acolo balta e largă, acoperită cu stuh. Au și o barcă alde Ciurea, o luntre cu care trec la vie. Cârlomănenii au sădit vii pe coasta roșie, de dincolo de baltă, vii în care cresc numai struguri roșioară, cu boabe mici, bătute, dulci ca mierea…

Mătușa Ciurea a fost anul trecut la spital la oraș. Așezată pe un scăunaș cu trei picioare, și jumulind deasupra căldării cu apă fiartă o găină opărită, își povestește pățaniile:

— Auzi, Mărio? Aveam un tren în cap, tot îmi duduia, tot îmi fluiera. Toată ziua, toată noaptea duduia și fluiera. Am umblat pe la vraci, câte leacuri n-am băut, degeaba a fost!… M-a luat fiu-meu ăl mare, Cociu, m-a dus la Turnu, la doftor. La un doftor cu barbă m-a dus. Barba, mai mult țăcălie. M-a întins doftorul pe masă, m-a adormit. Nu știu ce mi-a trecut pe la nas, că-mi venea greață. M-a povățuit înainte de-a mă adormi să n-am nici o grijă, fiindcă o să-mi cresteze capul, să-mi scoată trenul din cap. Nu știu cât oi fi dormit, dar parcă am dormit o veșnicie. Așa mi s-a părut. M-am

trezit, eram legată la cap, și lângă mine, pe pernă, un trenișor de tinichea. A luat trenișorul doftorul, mi l-a arătat:

— Uite, băbuțo, asta aveai în cap. Eu ți-am desfăcut capul și-am scos trenul. Pe urmă am cusut capul la loc. Te doare?

— Nu mă doare, maică.

— Nici nu trebuie să te doară, băbuțo. Mai simți duduituri în cap?

— Nu, maică…

M-a ținut câteva zile în spital, pe urmă mi-a dat drumul, m-am întors acasă sănătoasă tun… Meșter doftor…

— Și trenul unde e, mătușă Ciurea? o întreb eu. Aș vrea să mă joc cu el…

— Trenul? A rămas la doftor. Mi-a spus că o să-l ducă la muzău…

Băieții mătușii Ciurea au venit la nuntă cu nevestele și cu copiii mai mari. Cu patru căruțe au venit. Bine că au venit!…

— Ăștia or să ne mănânce urechile…

— Nunta e nuntă… Chemi omul, trebuie să-l omenești…

De pe valea Oltului ne-a căzut oaspete numai unchi-meu Găbunea, cu țața Aretia, nevastă-sa. De pe Călmățui au sosit surorile și nepoatele tatii. Unde o să-i mai culcăm! Îi culcăm pe la megieși, pe la oameni din sat… Odată se mărită soră-mea Evanghelina!… O dată îi facem nuntă!…

Iată-ne sâmbătă seara! Au rămas neamurile la noi. Pe mâncare și pe băutură au rămas. Pentru petrecere au rămas…

Lăutarii sunt la ginere acasă… O întind într-acolo cu soră-mea Rița, cu soră-mea Elisabeta, care e numai de-o șchioapă. În cap, soră-mea Rița.

S-au adunat la nenea Alviță rudele lui mai apropiate, verii. Nașa n-a venit încă. Poftirea la nuntă a făcut-o Verde, pe care Alviță l-a pus frate de mână. A umblat prin sat fratele de mână cu plosca plină, a poftit rubedeniile la nuntă.

A trecut noaptea. Până spre ziuă au cântat lăutarii la casa ginerelui.

Am tras cu toții un pui de somn spre ziuă.

Începe nunta duminică dimineața. După-amiaza o să fie nunta în toi, după-amiază și diseară. Eu, pe lângă soră-mea Evanghelina. Nicicând nu mi s-a părut soră-mea Evanghelina atât de frumoasă. Prietenele au venit la ea acasă. Verde a adus din luncă o creangă mare de cireș, a tăiat vârful unui cireș. Fetele împodobesc crengile cireșului cu fire de busuioc, cu panglici colorate, leagă firele cu panglici de beteală albă. Lucesc panglicile de beteală, parcă ar fi de argint. Nu sunt de argint.

— Acum îmbracă bradul pentru mireasă, o aud pe soră-mea Rița. Când o să mai cresc, spune ea, o să mă mărit și eu. Atunci o să-mi îmbrace și mie bradul de mireasă…

Au îmbrăcat bradul miresei… în tindă l-au îmbrăcat… îl scot în fața casei. Satul tot, adunat la uluci, privește.

— Frumos brad are mireasa!…

O duc pe soră-mea Evanghelina în odaie. Mă vâr printre fete, ca un diavol mă vâr. Gaițele, scai pe soră-mea, o despoaie la piele, o gâdilă, o ciup, o înveșmântează cu cămașa scoasă din lacră. Peste cămașă, îi pun rochia ei albă de mireasă, din pânză subțire. Ciorapi albi în picioare, pantofi albi. O piaptănă și-i împletesc cozile. Îi înfig fire de busuioc în cozi, peste cap îi pun sovonul cumpărat de la târg, alb, străveziu. Mireasa arată ca o magaoaie — zău, ca o magaoaie…

Iată că stă în picioare soră-mea. O strâng pantofii. Pe toate fetele din sat, când se mărită, le strâng pantofii… Pantofii sunt înguști, cu tocuri înalte. Picioarele lor, groase, late. Dacă umbli desculț, piciorul crește butucănos, cu degete noduroase, groase.

Până la pământ îi ajunge soră-mi Evanghelina sovonul. Fruntea i-au împodobit-o cu o coroană albă de flori de hârtie roșii, galbene, verzi, albastre…

Nici nu se poate așeza pe scaun soră-mea, mireasa… Până diseară, când o să intre în așternut, așa o să rămână: împodobită, dreaptă, de parcă ar fi înghițit un băț…

Mireasa e gata. În fața casei, bradul îmbrăcat. Vine Verde, fratele de mână, o apucă pe soră-mea Evanghelina de braț, o duce la fântână — la fântână din fața primăriei, la fântână de la care de acum înainte ea o să tot aducă apă, la casa ei.

De când s-a măritat, soră-mea Evanghelina a luat apă în fiecare zi de la fântână asta. Acum, fratele de mână o aduce la fântână. Poartă cât poate de sus bradul îmbrăcat al miresei. În fața lor, lăutarii, patru la număr, patru lăutari care cântă întruna. Răsună satul. N-am mai văzut la nici o nuntă lăutari de la oraș. Acum îi văd. La nunta soră-mi Evanghelina îi văd…

— Al dracului, Alviță, fudul, își face nuntă cum nu și-ar fi făcut nici băiatul popii…

— Dacă are cu ce, de ce să nu-și facă!…

— Îi place mireasa, pesemne…

— Poate-i place, poate vrea numai să se fudulească…

Soră-mea Evanghelina duce pe umăr o cobiliță nouă.

De cobiliță atârnă, una în față, alta în spate, vedrele pe care le-a căpătat de zestre și pe care le-a lăsat roșii, să se vadă că sunt de aramă curată, să se vadă că sunt noi. O să le costorească, o să înceapă să le întrebuințeze după nuntă. Astăzi satul trebuie să afle că mireasa a adus la casa ei, de la părinți, vedre de aramă, vedre noi, și într-una din vedre, în cea din față, căuș de aramă cu coadă lungă. Căușul este așezat în așa fel, să i se vadă cât mai bine coada pe care meșterul de la oraș a scos, din bătaia ciocanului, înflorituri.

O duc fetele și fratele de mână pe soră-mea la fântână, cu alai, cu lăutari, ca să știe și ea că de acuma înainte ăsta este drumul ei de acasă până la fântână și că asta este fântâna de la care trebuie să aducă apă în casă, la gospodăria ei.

Apucă ciutura soră-mea și lumânarea fântânii… A ajuns ciutura la fund, s-a umplut cu apă, o scoate afară, umple o vadră. Mai scoate o ciutură și umple și cealaltă vadră.

Ia căldările în mână soră-mea Evanghelina. Cobiliță e rezemată de buduroiul fântânii. Depărtează vedrele de fântână câțiva pași. Le pune jos. Lăutarii încep a cânta. Mireasa, cu fratele de mână, cu fetele, cu flăcăii care s-au adunat încing hora, o singură horă. Ocolesc de trei ori vedrele. Sparg hora. Apucă soră-mea vedrele, le ia la spinare pe cobiliță. Spinarea i se cubjește. Sunt grele vedrele, sunt de aramă, au pereții groși, fundul gros, sunt pline cu apă. Asta îi arată că în căsnicie ea o să ducă greul. Acum se învață să ducă greul. Se îndoaie sub greutatea vedrelor soră-mea Evanghelina, dar își adună puterile, toate puterile, și calcă înainte, dreaptă, mândră. Ajunge în poarta casei. O întâmpină Groasa în prag, cu pâine cu sare. Pune vedrele jos soră-mea, gustă pâinea — după ce a întins cu ea în sare. Ca o nătângă începe să plângă. Lăutarul, care zgândără țambalul, cântă:

Taci, mireasă, nu mai plânge,
Că la mă-ta mi te-oi duce,
Ori atunci, ori nici atunci
Când o face plopul nuci…

Pleacă lăutarii. În vecini pleacă să-i aducă pe nași cu cântece la casa lui cumnatu-meu Alviță. Fratele de mână — cu ei.

Au întins masa de prânz. O urcă pe soră-mea într-o căruță. Mă urc și eu, colac peste pupăză.

— Parcă poate să scape cineva de tine…

— Vreau să văd…

— Vezi, n-ai mai vedea…

Căruța duruie până la noi acasă. Mama scoate zestrea soră-mi, o pune în căruță: lacra boită cu roșu, pe care i-au cumpărat-o de la oraș și-n care sunt așezate țoalele ei, câte le are.

Deasupra lacrei, căpătâiele, pernele, așternutul. Fratele de mână, lângă soră-mea. Căruța, ciucure de flăcăi. Au loc și doi lăutari în căruță. Cântă lăutarii, le zbârnâie coardele. Căruța se plimbă prin sat. Până după-prânz se plimbă.

A trecut soarele de amiază. În aria ginerelui au venit neamurile noastre, au venit toți câți au vrut să vie. Lăutarii cântă până nădușesc. Hora se întinde, se întinde… Se apropie chindia. O mai plimbă pe mireasă, pe ginere… Căruțele, șir, una după alta. Sună zurgălăii cailor, pocnesc bicele, pocnesc pistoalele. Alaiul se oprește la primărie. Intră însurățeii, cu nașii, în primărie. I-a scris primarul în condică. Trec la biserică. I-a cununat popa. S-au întors acasă…

Acasă, hora în toi. Lăutarii încep nuneasca. Ginerele în dreapta, mireasa la mijloc, fratele de mână în stânga. Lângă ei nașii cu lumânări mari aprinse în mână. Lumânările, albe, legate la mijloc cu panglici roșii. De trei ori se învârte hora mare.

Când e gata să se spargă, mulțimea, adunată în jurul horei, se despică în două. Prin despicătură ajunge lângă horă o laie de țigani cu urșii în lanțuri. Copiii se sperie, dau chiote, fug. Se lărgește despicătură. Hora se rupe într-un singur loc. Intră în mijlocul horei, lângă lăutari, țiganii cu urșii lor. Număr urșii: doisprezece… în jurul lăutarilor, ursarii duc urșii și încep să bată cu degetele tobele lor cu clopoței pe margine. Urșii mormăie, se codesc, țiganii le șoptesc la ureche vorbe ciudate, îi îndeamnă, îi împing cu genunchiul, îi ating, de parcă i-ar mângâia, cu ciomagul, de la ceafă în jos pe șira spinării. Prind urșii curaj și se ridică în două labe. Își dau labele așa cum își dau oamenii mâinile… Lăutarii cântă întruna. Cântă ursarii. Hora mare continuă să se învârtească. Mulțimea a făcut iarăși zid gros în jurul horei. Urșii joacă de parcă ar fi oameni. Ursarii, grijulii, bat tobele, sună lanțurile.

Sparg hora urșii. O sparg și oamenii.

Cine nu-l cunoaște pe Gruia Dudău, ursarul bătrân! Ceilalți ursari sunt băieții lui, ginerii lui… Doisprezece urși are șatra… Dudău o ține în lanț pe Didina, ursoaica. Cunosc ursoaica. Are labele cu unghiile tocite de umblet, pielea galbenă se vede pe unde i-a căzut ursoaicei părul… Ochii ursoaicei, căprui, au pleoapele roase pe margini. E bătrână Didina — bătrână și voinică, fruntea urșilor șatrei.

Urșii ceilalți, unsprezece, mai mărunței, mai tinerei, mai vioi…

— Să fie cu noroc nunta! spune Gruia Dudău.

Își ia căciula din cap și i-o dă ursoaicei. Fac și ceilalți la fel. Urșii toți, în două labe, întind căciulile ursarilor spre oameni. Rumânii aruncă bănuți în căciuli. Urșii mormăie. Le-a trecut spaima copiilor. Se înghesuie în urși și le smulg fire de păr. Bun de leac, la sperietură, e părul de urs. Îi dai foc, te afumi cu el, vine vindecarea.

— Haidem în casă, Didino, să faci pe mireasa!…

Gruia Dudău trage ursoaica de lanț, intră cu ea în casa lui nenea Alviță… Ginerele, mireasa, nuntașii, după ursoaică. Se-ndeasă unii la ferestre să vadă. Ursoaica se urcă în patul miresei dintr-o săritură. Îi cântă Dudău cântece de mireasă. Se face ursoaica ghem în pat. Își strânge picioarele din urmă. Își acoperă fața cu labele. E rușinoasă tare. Gruia îi cântă. Duduie toba. Sună zurgălăii. Se întinde Didina. Mormăie. Se întoarce cu pântecul în sus, își arată pântecul cu păr roș, țâțele bătrâne, uscate, negre. Se gudură, tremură toată… Iar își astupă fața cu labele. Mormăie încet. Se strecoară jos, cu botul atingând pământul.

— Ai să naști copii frumoși și sănătoși mireasă, îi spune ursarul soră-mi Evanghelina. Ursoaica ți-a binecuvântat culcușul.

O poartă Dudău pe Didina la coșarul vitelor, la cotețul păsărilor — să alunge bolile. O poartă la hambare, să crească pe câmpul ginerelui, din belșug, rodul…

— Beșcu se culcă în bătătură.

— Mă dor oasele, Dudău, pune ursoaica să mă calce…

Ursoaica îl calcă. Se suie pe spinarea omului, ușor. De la grumaz până la călcâie îi pipăie oasele cu labele, se lasă greu, trosnesc oasele omului întins… Se ridică omul, pârâind din încheituri…

— Mi-a luat durerea.

Aruncă în căciula ursarului o băncuță…

Groasa a umplut două copăi cu tărâțe. Mâșie urșii cu boturile lor în copăi, mănâncă tărâțele. Ursarii beau vin din căni de pământ ars…

Întuneric peste sat. La cumnatu-meu Alviță, masă mare, rudele lor, rudele noastre, prietenii. Masă mare, cu daruri. Oamenii mănâncă și beau și, când li se pare că s-au săturat, ies în tindă, în bătătură, cu lăutarii după ei și joacă până nu-i mai țin picioarele.

Ceasul darurilor. Nașul primește cămașă. Nașa primește cămașă. Pe lângă cămăși mai primesc câte un ștergar lung, lat, cusut la capete cu flori mari, roșii. Din pânză de borangic sunt ștergarele. Nașul scoate din pungă o rublă de argint și o așează pe talerul acoperit cu șervet. Mesenii iau pildă de la naș. Fiecare scoate din chimir cât poate, o firfirică, o băncuță, o dau în dar. Din daruri se scot cheltuielile nunții.

A trecut noaptea. S-a apropiat ziua. Înainte de a se lumina două femei și doi bărbați pornesc cu lăutarii lasocrii mici. Cu vestea pornesc. Duc vestea acolo că mireasa a fost găsită fată mare. Li se dă vestitorilor să bea. Vestitorii prind două găini albe, le boiesc cu roșu, se întorc chiuind, cu hărmălaie, la casa ginerelui. Când vestitorii ajung la casa ginerelui, mireasa cu ginerele, cu nașul și cu nașa, cu fratele de mână fac drum întors la noi acasă. Între timp mama a pregătit masa, rachiul roșu. Mănâncă toți. Noaptea a fost lungă. S-a jucat mult. Fiecăruia îi e foame.

În timp ce la noi se bea rachiul roșu, la nenea Alviță acasă, în bătătură, cu o parte din lăutari, flăcăii joacă târna lângă focul aprins în fața casei. Strigă Avendrea:

Oțop, hoc, poc,
A luat mireasa foc…

Până spre amiază se bea și se mănâncă la amândouă casele. Acum e luni seara. Se adună socrii la un loc. Fac socoteala nunții. Încheie socotelile și își dau seama ce avere au însurățeii. Rudele, neamurile au plecat la casele lor.

Nu s-a terminat nunta.

Marți dimineața soră-mea Evanghelina pregătește trei plocoane. Unul îl aduce la noi acasă, pentru iertăciune; tot pentru iertăciune duce un plocon la naș; al treilea i-l duce fratelui de mână, pentru osteneala prilejuită de nuntă.

După câteva zile o vedem pe soră-mea Evanghelina intrând pe ușă. E slabă, are fața trasă și un semn mare, negru, sub ochiul drept.

— Ce ți s-a-ntâmplat ție, fato?

Soră-mea se așează pe marginea patului, lângă mama. Își prinde obrajii în mâini și plânge. Plânge pe tăcute. Din belșug plânge.

— Ei, ce ți s-a-ntâmplat?

— Ion…

— Te-ai certat cu el?

— Nu. A venit azi-noapte beat acasă. L-am întrebat unde a fost. Mi-a rupt oasele. Dacă nu mă feream, rămâneam fără vedere.

Postul Paștelui!… Postul Paștelui — post lung… Mâncăm numai mămăligă cu ciorbă de praz.

Așteptăm primăvara.

Primăvara asta oamenii n-au să se mai răscoale ca anul trecut. Morții de atunci n-au fost uitați. Mulți dintre cei scăpați cu viață au rămas cu beteșuguri, cu păsuri, cu racile.

Jandarmii stau cu ochii pe fiecare rumân.

Așteptăm primăvara.

Atunci o să mâncăm mai bine. O să mâncăm mămăligă cu ciorbă de urzici, cu ciorbă de ștevie.

Pe șanțul din fundul ariei noastre, crește din belșug ștevia, cresc din belșug urzicile.

Primăvara vin muierile la noi tocmai din partea cealaltă a satului, intră în arie, trec pe lângă plop, culeg urzici, culeg ștevie, cât vor ele să culeagă.

VIII

Ulcelele

Din vreme am intrat în seceră cu alde Beca, cu alde Misirliu, cu alde Uie. Cu ei, nu cu alții am intrat în seceră, pentru că alde Beca au o secerătoare nouă, ușoară, numai cu o pereche de boi o duci de-a lungul lanurilor, un „Albion”. Taie ca briciul secerătoarea și sună, sună… O asculți de departe:

— I-auzi «Albionul» lui Beca…

Cu alde Misirliu că au, ca și noi, zece brațe de muncă. Cu alde Uie, că sunt harnici: doi lucrează cât ar lucra patru.

— Mă Uie, da tu ai nevasta cu burta la gură…

— Ce dacă! Ne-am socotit. După seceriș, câștigăm copil…

— Atunci, bine, te luăm în ceată. La treierat ne-om descurca noi…

— Mulțumim…

Mergem la secerat tocmai pe Buduleasa, o jumătate de poștă cu carul. Pe la miezul nopții ne trezim. Tot satul se trezește. Cocoșii ne trezesc — cocoșii, ori grija să nu întârziem și să dăm de bucluc cu boierul…

— Dii, boală…

Drumul e moale, alb. Carul țăcăne, zdroncăne. Cu somnul lipit de gene, acoperiți cu țoale, picotăm.

— Dii, boală…

Scapără tata și aprinde o țigară. Deasupra, cerul adânc, boltit. Pe ramurile unui copac nevăzut — copacul nopții — atârnă fructe coapte, stelele. Unde e luna? Nu e lună. Când nu e lună văzduhul pare fumuriu. Când nu e lună, stelele par mai mari. Când nu e lună, stelele sunt mai aproape de pământ. Dacă te urci în plop, în vârful plopului, și întinzi mâna, poți cumva să iei una? Nu poți! Atunci, de ce spui că sunt aproape de pământ? Ca să spun ceva. Unele sunt albe, stau să cadă — mingi de zăpadă. Altele gălbui — gutui. Până acolo unde cerul se împreună cu pământul. Mii și mii de stele. Puzderie.

Sus stele,
Jos stele,
Umblă vântul printre ele;
Umblă neică printre ele,
Umblă și mândrele mele…

— Ce sporovăiești, Darie?

— Nimic. Mamă, uite Calea Robilor, uite Cloșca, uite uite Hora, uite Carul Mare. Dincolo, Carul Mic. Dadă, unde e Leul? Vreau să văd Leul…

— Mai tacă-ți gura, diavole…

Mi-a tăcut gura. Cade o stea. Lasă în urmă o coadă luminoasă, albastră. Lasă o coadă. Piere steaua. Se destramă, se topește. Piere și cade. A murit cineva. Cade o stea. Una, încă una… Mereu cad stelele. Cad și din Calea Robilor.

— Nene, am găsit Leul…

— Apucă-l de coadă…

— Auuu!

Un pumn în coastă. Mi l-a repezit frate-meu Ion de ciudă că i-am sfărâmat somnul. Se dă jos frate-meu și vine după car. Nu mai poate dormi. Să se încălzească, să se trezească de-a binelea cel puțin…

— Dii, boală…

Am trecut de linia ferată. Urcăm dealul.

— Ați umplut butoiul cu apă?

— L-am umplut.

— Și boata?

— Și boata.

Înaintea noastră, în urma noastră, la dreapta noastră, la stânga noastră, pe toate drumurile, suie carele spre inima câmpului. Nu cântă nici un băiat. Nu cântă nici o fată. Nici o muiere. Cântă, cât e de larg, câmpul. Poate cânta și cerul. Nu-l auzim.

— Care ești, mă?

— Eu, Niculae…

— Ai un foc? Pierdui cremenea…

— Am…

Ei, nu mai cad stelele. Pălesc și fug în sus. Poate se duc să se culce dincolo de pânza cerului. Ziua, stelele dorm. Sunt treze noaptea. Ies seara din așternutul lor și se uită peste pământ să vadă cum se odihnesc oamenii și văile, și dealurile, și câmpurile, și pădurile…

— Așa e, tată?

— Așa o fi… Cine poate să știe! Numai Domnul… Dac-o fi pe undeva.

Spre răsărit zarea, lăptoasă. Bate în galben, în roșu. Grăbim.

— Dii, boală…

Boii măresc pasul. Se mângâie singuri cu sfârcurile cozilor pe șolduri.

Ajungem. Dejugăm. În grabă, smulgem smocuri de iarbă și le dăm vitelor să le mănânce. Cum ar mânca boii grâu!… Cum le-am mai da măcar câteva spice!… Nu e voie. Nu e grâul nostru. Scapi boii în grâu, o iei după ceafă… Am pățit-o vara trecută. Pe miriște pășteam boii, la amiază. Priveam cerul cu ochii mari. Se-mbulzeau norii și mi-era drag să-i privesc cum se-mpung, negri, ca taurii. Bălțatul a rupt o gură de grâu. Mesteca grâul… Vâjjj… Fiuuu… Plici…

— Auleuuu…

M-a și plesnit Gânță logofătul cu harapnicul. Ca un șarpe de foc m-a înfășurat harapnicul lui Gânță. S-a bășicat, s-a umflat, a sângerat pielea pe spinare. Usturǎ harpagicul. Nu-i știam gustul. I-l știu. Mai am semnul. Poate vrei să-l vezi? Scot haina. Scot cămașa. A fost ca un fulger care și-a lăsat urma de la umărul drept la coastele din stânga. Nu vrei să-l vezi! Mai bine. A pus tata mâna pe resteu. Resteul — de fier.

— Vascrisu mă-ti… Mi-ai omorât băiatul…

Gânță călare:

— Nu l-am omorât. L-am bătut…

A dat călcâie pintenogului și-a plecat în buiestru. Dacă nu fugea, se pomenea cu tâmplă crăpată. A fugit, norocul lui. Fiecare cu norocul lui. Îi știa tatii de frică. De mânie nebună mă lovise, nu de altceva. Pe tata nu-l înjură nici boierul, necum un logofăt, necum Gânță, pocitania. Îl suduise mai anțărț pe tata Juvete jandarmul. De pomană îl suduise. Nu-și luase tata căciula înaintea lui. Nu se apucase la harță cu el. Nici nu-i ceruse socoteală de suduială. Tata, cu bățul în mână, să se apere de câini, o nuielușă de salcie, jandarmul cu arma la spate. Da noaptea tată-l pândise la pod, când știa că are drum spre cătun. Îl zobise-n picioare. Pușca i-o zvârlise în gârlă, și pe jandarm, după ce-l zupuise zdravăn, îl târâse lângă apă și-l așezase cu cizmele în gârlă, să prindă pește-n carâmbi. N-avea de gând să facă moarte de om, măcar că trebuia. L-au găsit pe Juvete caraulele, leșinat, și l-au purtat, moale, la spinare, la post. S-a trezit Juvete din leșin.

— Cine te-a bătut?

— Nimeni. Am călcat alături de pod, pe-ntuneric, și m-am prăvălit. Tâlharilor! N-ați pus speteze podului.

— Are speteze podul, domnule șef…

— Dacă spun eu că n-are, n-are.

— N-are…

Gemea Juvete și-și mușca buzele. Își mușca mustața. A zăcut. Când s-a-nzdrăvenit, s-a dus la secție și și-a cerut mutarea. I s-a dat mutarea. În locul lui Juvete a venit Mielușel, jandarmul plutonier Niculae Mielușel. Nici cu ăsta nu ne avem bine.

— Hopa!… Ne-au luat-o alții înainte.

Beca unge secerătoarea. Ca un mecanic se pricepe. Vine și Misirliu cu nevasta, cu fetele, cu băiatul. Nevasta, poamă bună. O cheamă Ilina, da toți îi zic Șapte-burice. Fetele, poame bune și ele. Le pupă, le mototolesc flăcăii. Le ridică și fustele. Parcă nu s-a mai văzut? Buun… Da de cerut de neveste nu le cere nimeni. Băiat, unul singur are Misirliu. Băiatului îi spune satul Cățeaua. Surorile-i zic, dacă vine vorba de el, „frate-meu”; maică-sa, „fiu-meu”; taică-său, „amărâtul ăsta al meu”… Dacă are ceva treabă cu el, îl strigă simplu: „Ei, tu”. Cățeaua aude tot, înțelege tot. Numai nu poate să vorbească. Din gât scoate sunete sparte, rupte, care nu se leagă în cuvinte. Nu-ți dai seama: gâgâie o pasăre sălbatică, ciudată, de baltă, latră un câine… Copiilor li s-a părut că latră o cățea, și l-au poreclit pe băiatul lui Misirliu Cățeaua. Numele adevărat i s-apierdut. Câte nu se pierd, câte nu se prăpădesc, și iaca, lumea merge-nainte. Cât o mai merge. Vie a rămas porecla, îi spun și eu Cățeaua băiatului lui Misirliu, și nu se supără pe mine.

Are suflet bun. E frumos, lovi-l-ar tunetul!… Sprâncenele: dungi lungi, prelungi, groase, stufoase. Ochii: verzi, de gușter.

Cu dușmănie muncește Cățeaua. Buhul i s-a dus.

— A venit Uie?

— N-a venit Uie… O să vie…

Iarba e udă. Grâul e ud. Parcă și cerul e muiat cu rouă, cerul din care azi-noapte a picurat roua. Din senin picură roua.

— Pit-palac…

Cântă undeva în grâu prepelița. Sus, ca atârnată de slăvile cerului de un fir nevăzut, se leagănă și fluieră ciocârlia. Macii ridică deasupra spicelor pălării roși cu măciulii negre. Măciulii negre peste pălării roșii, cu foi late — asta sunt macii. Culeg maci să-i pun la pălărie. N-am pălărie.

— Înjugă boii, că ne prinde soarele trândăvind…

Se măsoară postațele. Ne-a înecat, ca o apă limpede, lumina. „Albionul” lui Vasile Beca sună, sună… Sună pe aproape și alte secerători. Grâul cade, polog pe care-l așezi peste alt polog. Mai adaugi un polog. Le strângi la un loc pe toate trei, le strângi bine și le înfășori cu o legătură de spice. Așezi

snopul cu spicele în sus, să le mai bată soarele până-nspre seară, când vor fi clădite clăile. Dacă n-am fi intrat în seceră cu alții, ar fi trebuit să secerăm cu mâna. Am fi țopăit ca broaștele, săptămâni de-a rândul cu genunchii goi prin țepile miriștii, cu pojarul soarelui în spinare, în creștet… Acum țopăim mai puțin. Dacă n-ați secerat grâu nu cunoașteți prețul pâinii. Numai dulceața i-o cunoașteți.

Nădușit, a venit Tiță Uie. A venit și nevastă-sa, în urma lui, suflând greu, ca o iapă lihnită, cu traista cu merinde la spinare — ce merinde, o mămăligă, un ou, o chită de ceapă verde. Uie a adus urciorul cu apă. Frumos urcior, cu două țâțe.

— Unde e postața noastră?

— Mai încolo…

Cât prinzi cu privirea spre Dunăre, grâu, numai grâu. Grâu cuspicul roșcat, cu spicul cât vrabia. Spre miazănoapte se întind, până la drumul Rușului, păduri de porumb, înalte, verzi. Vântul le foșnește foile, știuleții cu dinții acoperiți de mătase.

— Măi, măăă!

Glasul lui Gânță. Gura logofătului n-are buze. De aceea i se văd totdeauna fasolele, printre care scuipatul i se prelinge pe bărbie. N-are buze Gânță. I le-au mâncat orătăniile, când era copil.

— Dați-i drumul, măăă!…

— I-am dat de mult…

Frânți de mijloc, adunăm poloagele, legăm snopii. Soarele arde. Miriștea frige. Spinarea, mereu îndoită, doare. Mâinile, picioarele sângeră. Acoperim tăieturile cu țărână fierbinte. Sângele se-ncheagă, amestecat cu țărână se oprește. Carnea julită, despicată, se închide. Dacă tăietura e adâncă, până la os, te dai la o parte din văzul celorlalți și slobozi udul peste rană. Doare. Scrâșnești din dinți. Doare și… trece.

— Hai, măăă, dați zor!…

Dăm zor. De departe a strigat Gânță. Îi e încă teamă de resteul tatii. Nimic nu uită tata. Nimic nu iartă. Plătește cu dobândă datoriile. Cu dobândă mare. Ca la bancă. Altfel l-ar fi călcat în cizme jandarmii, logofeții. L-ar fi călcat, în ghetele lui cu scârț, până și notarul, care e târgoveț și poartă la gât burlan alb lucios, slinos.

Cămașa e leoarcă. Toată se lipește de piele. Mâinile ard. Ard picioarele. Pielea arde. Capul, greu, atârnă. Sudoarea — șiroaie. Cum s-o ștergi?… Cu

ce s-o ștergi? Se prelinge și o sugi cu buzele. E acră, sărată… Las-o să cadă, să ude țărână, poate-o răcori-o. De unde? N-o răcorește.

Urcă soarele, urcă, Ilina o apucă spre codrul de porumb. După ea, Ion, frate-meu. Nu stau ei mult în porumb, cât ai fuma un muc de țigară. De ce s-or feri? Ies din porumb unul pe o parte, altul pe alta. Își iau locul pe postață și lucrează de zor, cu spor. Schimbăm boii la secerătoare. Până acum au tras ai lui Beca. E rândul să mai tragă și-ai noștri. După ce-o trece amiaza, o să tragă și-ai lui Misirliu, toată după-amiaza, că boii lui Misirliu sunt mai puternici, boi de Fălciu, ca nevastă-sa, moldoveni.

Când a venit în sat, Ilina vorbea altfel. Avea o voce ca un flaut. Acum s-a deprins. N-o mai cunoști c-a venit de departe. Grăiește ca toți oamenii de pe la noi. Dar nu e ca toți oamenii, mai ales nu ca toate muierile. Spune că o arde mereu pântecul și că-i trebuie zbânț. Misirliu o lasă-n doaga ei — și fiindcă-i arde mereu pântecul, muierile i-au scornit vorbe c-ar avea șapte burice, i-au zis Șapte-burice…

Ea-și arată mereu pântecul bărbaților care vor să i-lvadă mai pe lumină, mai pe-ntuneric, să spulbere o dată scornitura.

Un buric are, scornitura i-a rămas. Pacostea e că cele trei fete ale ei îi seamănă.

— Dii, hăis, hăis, cea!… Dii, bălțatule… Diii!

Mân boii, Eu îi mân. Sunt îndeajuns de mare ca să mân boii. Tot dau ocol lanului, care se-ngustează. S-a lărgit miriștea. Snopii stau în picioare ca oamenii, mai groși ca oamenii și mai scurți, cu perii spicelor zburliți spre cer. Trec pe lângă Ilina și mă-mbie:

— Hai la porumb, Darie, să-ți arăt ceva…

— Ce să-mi arăți? Buricul? Ai șapte, lele Ilina…

Ne aude Uie.

— Nu ți-e rușine, fa? Ești muiere bătrână. Te legi și de copii…

— Ei, lasă, că nu e chiar copil, și-apoi nu sunt bătrână. Hai, Darie…

— Du-te cu altul, îi spun și mân boii mai departe.

Sună „Albionul” lui Beca, sună…

Ilina se duce în porumb cu băiatul lui Beca — cu băiatul ăl mare, cu Gogoi, care are fața mâncată parcă de gândaci… Până spre seară o să se mai aducă și cu alții.

Încearcă niște scame de nori să se-nchege. De-ar veni o răpăială de ploaie… Să vină și să treacă repede. Să ude văzduhul. Să potolească arșița. Să răscolească pământul, care-mi frige tălpile. Picioarele mi-au devenit

două răni care dor. Degeaba le mai presar cu țărână. Sângele curge, se sleiește, din nou curge.

De-ar veni pânza de apă a ploii… De-am avea la car o cergă mare și două prăjini lungi să le-ntindem spre cer și să acoperim soarele! Pace bună…

Norii au luat-o spre Dunăre. Au trecut Dunărea. S-au pierdut spre Balcanii pe care în zilele cu cer limpede, dacă mă sui pe măgură, îi văd lucind, scânteind în lumină spinări gheboase, pietroase, sive, grive, pleșuve.

Niciodată n-am trecut Dunărea la bulgari. M-am scăldat în Dunăre. O să mă scald peste o lună spre toamnă, după treierat.

Nu-i ajung hambarele boierului. Nu-i ajung nici magaziile gării. N-are unde-și păstra tot grâul. O parte din el îl duce repede la Dunăre. Adică, el dă poruncă să i se ducă grâul la șlepuri. De dus, îl ducem noi, îl duc alde Beca, alde Misirliu, toți învoitorii care au car și boi. Uie n-are car, n-are boi. Păcat. N-a văzut nici șlepurile, nici Dunărea. Șlepurile sunt negre, burticoase, și arunci întruna în ele saci cu grâu. Dunărea e lină, adâncă, turbure. Pe mijloc face spume când o ia vântul în răspăr…

Duci grâu la Dunăre, capeți bani. Câțiva gologănași mărunți de sac poți să capeți. La un drum, cu dusul, cu întorsul, cu descărcatul, câștigi un leu și ceva. Dacă n-ai opinci, poți cu banii ăștia să-ți cumperi o opincă. Mai duci grâu o dată, poți să-ți cumperi opincă și pentru celălalt picior. Dacă vrei flanelă sau cojoc trebuie să cari cinci tarlale de grâu la Dunăre. Cum să cari atâta belșug!… Mai umbli cu pălăria găurită, bleojdită, mai umbli fără pălărie. În loc de cojoc, porți zăbun, da nu mori de asta. Dai banii perceptorului, dări la stat — ori cârciumarului. Dacă-i duci toți cârciumarului, nu e rău. O seară-ntreagă uiți de necazuri.

Îmi place Dunărea. Apă câtă vrei, te scalzi după poftă. Te dai ca peștele afund. Să bagi de seamă să nu rămâi la fund, chiar dacă știi să înoți. Unii băieți rămân. Și mai rămân la fund și oamenii cărora de osteneală le scapă piciorul alăturea de scândura care leagă șlepul cu malul de piatră. Se rostogolesc cu sac cu tot între șlepuri. Căutați-l!… Logofătul Gânță înjură de mama focului. Nu vă speriați. Nu-njură Gânță pentru omul pe care până la urmă îl scot apele umflate cine știe unde. Gânță înjură pentru sacul pierdut, de care are de dat socoteală, al cărui preț administratorul i-l oprește din leafă.

— N-ai avut grijă, Gânță, de sacul boierului…

— Am avut grijă, domle administrator. S-a întâmplat…

— Să nu se fi întâmplat…

— Hai, măăă, dați zor!…

Am dat zor. Nu mai putem să dăm zor. Câmpul s-a prefăcut în iad. Ni s-a aprins carnea. Simțim cum ne plesnesc, în țăndări subțiri, oasele, cum ni se desfac încheieturile. Capul fierbe, ca o oală în clocot. Din boi izvorăsc aburi, aburi fierbinți. Gâfâim. Gâfâie și boii. Li se moaie genunchii. Cum poți să-i mai biciui…

— Diii, hăis, cea! Diii, boală!…

— Hai, măăă. Dați zor!

Astupar-ar clisa gura văduvă de buze a lui Gânță…

— Ho…

S-a oprit sunetul secerătoarei. Toate secerătorile și-au oprit sunetul. Zac cu aripile întinse ca niște mori în vânt, pe zăpușeală, fiare moarte.

— La masă, băăă!…

Trag aerul în piept, parcă beau jar dintr-o găleată, parcă beau flăcări…

— La masă, băăă!…

Căutăm umbră lângă care. E umbră la car. Pentru lăcuste. Pentru șopârle. Pentru gadinele buruienilor.

Destupăm butoiul și adăpăm, cu căldarea, boii căzuți pe brânci. Dintr-o înghițitură sorb apa. Le frecăm spinările cu șomoioage de paie. Din mână-n mână trece boata. Apa e caldă, clocită. Pe nemâncate o bem, să umplem stomacul, să-l amăgim.

Se-ntinde și masa — șervete puse cap la cap. Misirliu scoate din traistă, pentru șase guri, trei ouă fierte, o mămăligă, câteva fire de ceapă verde, un castravete, o sticlă de oțet — poșircă vânătă. Bogată masă! Misirliu e om cu stare. Are și lot. Vasile Beca, mai cevașilea, lângă mămăliga lui pune cepe mari, cu bulbi rotunzi și, pe fundul unei străchini, un pumn de urdă. Pisăm în găvan — pisăm cu pisălogul — trei căpățâni de usturoi. Le stropim cu sare și turnăm deasupra o ulcică de apă. Gata mujdeiul. Întindeți cu bulzi de mămăligă în mujdei și duceți la gură. Feriți buzele, că sunt plesnite. Mestecați, dacă aveți vreme de mestecat. Eu unul n-am. Înghit mămăliga cu mujdei de usturoi… Poșirca în care se dumică mămăliga e grozavă –pentru cine are poșircă. Aci, în câmp, mănâncă fiecare ce și-a adus de acasă. Uie sparge oul, îl cojește. Jumătate îl mănâncă el, jumătate muierea lui, care abia răsuflă cu burta la gură…

Să-și uite de-ale lui, Uie aruncă sămânță de vorbă:

— Bună secerătoare ai, nene Beca…

— Iancu Agana să trăiască… Și nevastă-mea…

Nevasta lui Beca sparge bulbul cepei, îl ronțăie între gingii și soarbe, cu lingura, poșirca din strachină. Șapte-burice râde…

— Și cum fuse povestea cu „Albionul”, Radă?

— S-o spuie el, că-i place s-o spuie…

Arată cu capul spre bărbatu-său.

— Păi cum să fie? Iarna trecută vine nevasta și-mi spune că se leagă de ea Agana. Buun! îi zic. Are prăvălie peste drum de noi. Ține și cârciumă. Ține și cojocărie. Edoldora de bani. Poftește la tine? Să vie la noapte-n coșarul oilor, pe ușă. Câinii-l cunosc. N-o să-l latre. O să fiu și eu pe-acolo, cu bâta-n mână. Să-i spui că dorm buștean. M-a ascultat nevasta. Agana s-a tuns, s-a ras, s-a primenit — ca omul. A venit, cum se-nțeleseseră. Câinii nu mârâie — se și gudurau, că le aruncase oase.

— Aici ești, Radă?

— Aici, nene Iancule…

— Nu-mi zice nene, că nu se potrivește. N-am îmbătrânit încă. Sunt om în putere…

Ies și eu din cotlon și deschid ușa să intre lumină de afară. Lumina zăpada.

— Bună seara, nene Iancule. Cu nevastă-mea, hai?

A înlemnit. Eu, cu bâta ridicată să-l ating la moacă, păzeam ușa.

— Nu mă omorî, vere.

— Nu te omor. Dezbracă-te de cojoc!…

A dezbrăcat cojocul și l-a pus jos.

— Dezbracă nădragii!

A dezbrăcat nădragii.

— Pune și căciula peste nădragi.

A pus și căciula jos.

— Scoate cizmele!

— Iartă-mă, vere.

— Scoate cizmele, îți spun, că mă apucă dracii și izbesc…

A scos cizmele — cizme noi, abia și le-a scos. Dârdâia de frig.

— Acum ce-mi faci, vere?…

— Nimic nu-ți fac. Te repezi până acasă și-mi aduci trei sute de lei să-mi cumpăr un „Albion”…

— Să-ți aduc două sute să-ți iei un «Clayton» dacă vrei secerătoare…

— Nu vreau „Clayton”, vreau „Albion”… Până acum numai boierul are „Albion”. Vreau să am și eu un „Albion”, dacă ai poftit să te drăgostești cu „cucoana” mea…

— Vere…

— Nici un vere…

S-a dus și mi-a adus banii. A intrat în casă tiptil, a ieșit tiptil… Am numărat leu cu leu, argint curat…

— Mai du-te o dată!

— Ce mai vrei?

— Doi polișori!

— Pentru ce?

— Să mă duc la oraș să-mi cumpăr „Albion” și să beau o dată cu mozică, la birt, ca avucații.

— Vere…

— Nici un vere…

Clătinam bâta. Ce să facă? ! S-a dus și mi-a adus încă doi poli.

— M-ai sărăcit, hoțule…

— Eu hoț? Tu ești hoț, că vinzi scump la prăvălie…

A plecat cu cojocul în spinare, cu căciula în cap, în izmene. Ducea cizmele într-o mână, nădragii în alta, în ciorapi pe zăpadă… M-am dus și am cumpărat de la târg „Albionul”. Am mâncat și am băut la birt. Mi-a cântat și mozica. Nevasta să-mi trăiască…

Ne sugrumă zăpușeala. Scuturăm șervetele. Am ridicat masa. Pe fărâmiturile de mămăligă au dat năvală gândacii, muștele, furnicile…

Iar începe să sune „Albionul” lui Beca. Până departe de tot sună secerătorile.

Uie strigă și face semne mari cu mâna.

— Veniți încoa!…

A leșinat nevastă-sa. Pământul, cuptor. Văzduhul, flacără. Ne adunăm horă. Femeia se trezește, se ridică. Prinde grai.

— Cred că mi-a sosit ceasul…

Muierile o desfac, o pipăie.

— Nu acum. Spre seară ai să te ușurezi…

Mare meșteră în treburi de astea se dovedește a fi Șapte-burice. Lumea vorbește că și-a-nvățat fetele să-și arunce pruncii înainte de născare.

— Du-mă acasă, Tiță.

— Să te duc, muiere…

Tiță Uie își ia nevasta de mână.

— Să-mi aduceți voi țoalele, cu carul.

Femeia se clatină. Toropeala dinafară e copleșită de toropeala dinlăuntru. Omul ei o sprijină. O duce aproape pe sus.

— Apă! geme femeia.

— Darie, fugi și du-le urciorul. Până acasă să le duci urciorul…

Mare pacoste. Drumul e lung și țărână nu e țărână — e spuză. Le duc urciorul, care mai are câțiva stropi pe fund. Din când în când ne oprim, facem popas de-o clipă, femeia își udă gura cu apă.

— Ți-e rău, Floare?

— Rău, omule…

Rămân în urmă, departe, secerătorile, carele. Nu mai auzim decât bâzâitul muștelor care ne însoțesc, roi, de când am plecat. Mai e până-n sat. Mai e drum de mers. Mergem. Ei doi înainte, eu după ei, mânz. Mă feresc să nu mă împiedic, să cad, să sparg urciorul. Atât mi-ar trebui…

— Apă! geme iar femeia.

Îi dăm apă. Mai avem de mers. Mai avem… Lângă salcâmul care-nseamnă hotarul moșiei, femeia lui Uie îngenunche și scoate un țipăt. O aud eu. O aude Tiță Uie. O aud ierburile și vietățile din ierburi. O aude pământul negru, ars de soare. O aude văzduhul. Dacă ar fi noapte, ar auzi-o și stelele. Acum e ziuă. Stelele dorm ziua. Numai noaptea sunt treze stelele…

— Apă!

Dintre genunchii ei se aud scâncete. De sub fusta ridicată până la brâu, Tiță Uie scoate la lumină un boț viu de carne.

— Leagă-i buricul, Tiță! Caută un fir de ață și taie…

Scoate Tiță Uie cichia din brâu și taie buricul. Cămașa omului e neagră zoaie, de sudoare. Îi rupe poalele. În cârpa ruptă din cămașă înfășoară copilul.

— Ce e?

— Fată…

Plodul abia respiră. Soarele lunecă spre seară.

— Să nu moară păgână.

— S-o botezăm.

— Darie, mai e apă-n urcior?

— Nu mai e…

— Nici o picătură?

— Nici una…

— Ține-o tu în brațe, femeie… Am să fac eu pe popa…

— Fă-l.

Femeia strânge copilul în brațe și caută țâța pământie, s-o scoată din gura cămășii, să stoarcă primii stropi de lapte, colastra…

— Te lepezi de Satana? întreabă bărbatul.

— Mă lepăd, răspunse femeia.

Bărbatul se apleacă de mijloc, culege un pumn de țărână din câmp și-l presară pe capul copilei — un cap lung, țuguiat, chel…

— O botez cu numele Dumitra, ca pe maică-mea… Plecăm mai departe. Începem coborâșul. Și soarele e în coborâș. Lipăim cu picioarele prin praf. În urmă se târăsc, legate de picioarele noastre, trei umbre lungi. Umbra copilului nu se vede. Face una cu umbra lui Tiță Uie, care-l ține în brațe.

— Bărbate…

— Ce e?

— Mi-e rău…

Iau copilul de la Uie. Rămân cu el în brațe. Îl legăn. E mai ușor ca o lubeniță.

— Poate arunci afară soarta.

Femeia a îngenuncheat din nou. Alt țipăt a sfâșiat aerul cald, vâscos. În vale, tăcut, satul cu colibe, cu salcâmi, cu sălcii lângă zăgazul gârlei, unde mai e o moară de apă… între noi și sat: linia ferată, gara cu felinare și magazii, cu rampă, cu fântână adâncă cu roată… Scâncet între genunchii femeii…

— Nu te uita, Darie.

— Nu mă uit…

Îmi leg ochii de celălalt deal. De acolo începe alt câmp, care se întinde neted până la Olt și dincolo de Olt. O lului în brațe pe Dumitra.

— Tot fată?

— Tot…

Aud iarăși:

— Te lepezi de Satana?

— Mă lepăd…

Pe al doilea cap țuguiat, chel, boțit, Tiță Uie presără țărâna.

— O botez cu numele Dobra, ca pe maică-ta… Acum Tiță Uie nu mai are ce rupe. Își scoate de-a binelea cămașa și înfășoară în ea al doilea copil. Omul a rămas gol până la brâu. Izmenele sânt peticite, slinoase. Pieptul păros e ars de soare.

Cu amândouă fetele în brațe coboară spre sat. Drumul e prăfos, moale, alb. Femeia, mai în urmă, sleită, se clatină. Aici-aici să cadă. Nu cade… Umbrele se lungesc, se lungesc…

Pătrundem în sat pe la margine. Uite casa lui Uie… Coliba, gardul viu de salcâm, dudul cu coaja crăpată în care și-au făcut sălaș neturburat furnici mari roșii…

Lehuza se așează la rădăcina dudului și-și sprijină mijlocul de trunchi.

Tiță Uie caută prin vecini o femeie să-l ajute. A găsit-o pe Grădina, muierea fierarului.

— Să le spălăm, să le-nfășăm, să chemăm pe popa să le boteze…

— E la câmp boaita, le-am botezat eu, cu țărână.

Vârfurile salcâmilor s-au îngălbenit. Se apropie cu pași mari, de catifea, amurgul. Văzduhul miroase a grâu copt, a grâu proaspăt. Satul e ca o insulă într-un ocean de grâu…

Tiță Uie aduce un maldăr de gunoaie și aprinde focul, să-ncălzească apa de spălat plozii. Grădina, țiganca, scotocește prin casă după boarfe curate.

Lehuza stă lângă dud. Stă lângă dud. Genunchii, fusta, gleznele năclăite de sânge. Are ochii uscați, fața sleită, pământie. Înfofolite în resturile cămășii lui Uie, fetițele caută bonțurile țâțelor.

Îngână ceva lehuza. Poate un cântec. Poate o rugăciune. Poate o jelanie:

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele? Ulcelele, mamei, ulcele…

Și-a întins picioarele a odihnă femeia. Se odihnesc două tălpi mari, butucănoase, cu unghiile negre, cu călcâie crăpate adânc, să cânte greierii în ele. Se odihnește Floarea, lehuza…

O găină prăpădită, costelivă, cu moțul zbârcit, scormone în aria goală, uscată.

— Ușiuăăăă!… strigă lehuza, s-o alunge.

Apoi începe să molfăie iar, între buze, jelania ei:

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele? Ulcelele mamei, ulcele…

IX

Aleluia

Aleluia. M-am speriat de pomană. Am tăiat repede apa cu brațele. Am ieșit țipând, urlând aproape, cu noroiul pe piele. Aoleo — se îneacă Ion.

Ca prostul mă văietam. Ion al lui Cleșie se și așezase pe fund cu gura, ori poate cu ceafa, în nămol. Sătul de apă. Cu burta umflată de apă.

Am mai văzut înecați. Când îi aruncă talazul la mal, sunt vineți înecații și împrăștie duhoare. Duci mâna la nas și te apropii să-i vezi — dacă vrei.

Mi-am cules cămașa din iarbă, leoarcă de nădușeală. M-am îmbrăcat. Soarele, de dincolo de Gorgan, aruncă spre noi snopi roșii. Aruncă soarele și în baltă snopi roșii. Bate în roșu balta. Și în galben. Și în fumuriu.

Lângă mine, dârdâind, Gângu cu frate-său Tudorache. Tudorache nu face un pas, dacă nu-l ține Gângu de mână. Parcă ar fi lipiți. Se țin de mână și când se duc în poiană.

Cum vă spun, lângă mine Gângu și Tudorache, Nacu și Ițicu, Tutanu și Turturică — toți prieteni ai mei.

A rămas pe mal, mototolită, mânjită cu păcură-n poale, c-un petic mare albastru în spinare, de stambă, cămașa lui Ion. Cămașa înecatului. Dacă o atingi numai, aduce nenoroc. Aduce noroc dac-o îmbraci. O s-o îmbrace Ștefan, băiatul cel mic al lui Cleșie, pe care până mai deunăzi îl chema Gheorghe.

Nu l-au dus la biserică să-l boteze a doua oară, nici la primărie, să-i schimbe-n condică numele. Nu era cu putință nici una, nici alta. O dată te vâră boaita cu țăcălie în hârdău și te unge cu mătăuzul și-ți cântă, măcar că tu, proaspăt venit pe lume, țipi și te zbați și nu înțelegi nimic, „botează-se robul lui Dumnezeu” cutare sau cutărică, după naș. O dată te scrie notarul în condică și trage taică-tău cu degetul, când te declară și ți se așterne numele pe hârtie. Adică nu o dată. Uite, eram gata să mint. De trei ori treci pe la boaită: când vii pe pământ, când faci nuntă și când mori, de moarte bună-n pat, de moarte rea, cum muri acum, înecat, Ion.

Lui Gheorghe însă i-au schimbat numele părinții, după sfatul vraciului Anghel Năbădaie.

Gheorghe are boala copiilor. O mai au și alții în sat. La noi în casă nimeni n-o are. De ce s-o aibă!

Ne jucăm pe uliți. Ne jucăm în arii. Ne jucăm pe luncă. Se joacă și Gheorghe cu noi. Vine boala nevăzută și-l apucă. Gheorghe se-mpleticește.

Cade. Zvâcnește din mâini. Din picioare zvâcnește. Se încovrigă. Dă ochii peste cap. Spume albe la gură. Ca apa-n vârtej, face spume la gură. Se repede câte unul mai curajos, băiat sau fată, îl apucă de degetul cel mic de la mâna stângă, și-l strânge, îl strânge, să se trezească, să-și vină în fire. Dar parcă simte el ceva!

Cum vor îl chinuiesc împielițații pe tărâmul celălalt. Îl împung cu coarnele. Îl bat peste obraji cu cozile îmbârligate. Se trezește apucatul când îi e lui dat să se trezească. Când se satură șeitanii cu el de joacă. Se satură repede șeitanii, că au mult de colindat. E mare lumea.

Trezit, slobozit din chingi, din căpestre, apucatul își vine într-ale lui… Deschide ochii mari, obosiți, și la-nceput nu-și dă bine seama ce i s-a întâmplat. Pare lihnit, năclăit tot, de puteri sleit. Parc-ar veni de departe. De departe s-a și întors. De unde?… Își șterge gura cu mâneca. Se ridică și, întremat, pleacă împleticindu-se, rușinat. Nici nu prea ne uităm la el, după el. Ducă-se. Ne vedem de jocul nostru.

Degeaba i-au schimbat părinții numele. În loc să-i spunem ca mai înainte, îi spunem altfel. Dar boala îl cunoaște, n-o putem păcăli. Când e să dea peste el, gata, vine și dă peste el.

Acum, că s-a înecat ăl mare, o să-i dea ăstuia mic cămașa înecatului, să-i poarte noroc. Haram de așa noroc! Cum o să-i poarte noroc o cămașă, ba încă o cămașă slinoasă, cu petic în spinare? Înțelegeam una nouă…

Țipetele noastre au adus lume pe mal.

Mă-ntorsesem de la câmp pe jos cu Tiță Uie, cu nevastă-sa, Floarea, cu plozii lor, care încă n-au deschis ochii și-i țin mereu închiși ca puii de pisică — Dumitra și Dobra. Cu tot zăduful zilei în trup, cu toată zăpușeala câmpului, mă-ntorsesem de la câmp.

Să-mi caut ceata. Să mă răcoresc. Să ne răcorim. Să ne zbenguim. Să alungăm osteneala. O raită pe uliți. Ceata s-a strâns.

— Mergeți la scăldat?

— Hai!…

Am luat-o, ciurdă, spre baltă. Când să trecem șoseaua, ne taie calea o matahală: batoza. Patru perechi de boi o trăgeau în luncă, s-o potrivească lângă vapor.

O să-nceapă curând treieratul grâului. Mai curând o să treierăm orzul, secara.

Cleșie mâna boii rotași la batoză. S-a desprins Ion de lângă taică-său. S-a luat după noi. A intrat în cârdul nostru. Ion e bucuria maică-si — adică era

până mai adineauri –cu toate că era cam natantol, cam gângav, cam știrb la minte. Bucuria lui Cleșie e fiică-sa, Mărina, care nu arată ca neoamenii. Se țin flăcăii laie după ea. Nu atât pentru pământ. N-are Cleșie cine știe ce pământ. Și apoi, chiar dacă ar avea, tot nu l-ar da ginerelui. E nițel hapsân. Enițel mână strânsă. Satul știe însă că sub vechiul pătul din aria lui Cleșie sunt îngropați, din vremuri trecute, bani mari de argint, bani mari de aur. Un cazan plin până-n toarte, cu garboave de argint, cu mahmudele de aur.

Uneori banii joacă. În miez de noapte joacă. Au văzut vecinii flăcări albastre lingând butucii pătulului, lingând gratiile. Flăcările au izvorât de sub pătul, au fâlfâit, s-au stins, pătulul nu s-a aprins. La flăcările banilor, când joacă banii, nu te pârlești dacă treci mâna prin ele. Nu poți s-aprinzi nici țigara. La banii îngropați sub pătulul lui Cleșie nimeni nu umblă. Sunt legați banii cu jurământ. Singuri au să iasă la suprafață, când le-o veni timpul. O să le vie și lor timpul.

Din pricina banilor au cusururi băieții lui Cleșie. Acălcat femeia pe deasupra lor, când a fost grea cu ei. Uitase să se ferească.

Pe urmă a ridicat Cleșie pătul deasupra, să nu mai calce nimeni peste blestem.

Am mers la scăldat la baltă, cu Ion după noi, între noi.

De sus de tot, dinspre dealuri, dinspre munți, pogoară o funie de apă lișteavă, nămoloasă, printre maluri mărunte. În dreptul fiecărui sat oamenii au ridicat un zăgaz de pământ. Cu pari, cu gratii, e întărit zăgazul. Oprită, lișteava și-a adâncit matca. Unul de altul s-au tot depărtat malurile. Dacă ai mână puternică, poți arunca piatra de pe un mal pe altul. Numai dacă ai mână puternică. Altfel arunci piatra cu praștia.

Mai în susul satului, unde n-o turbură nimeni, gârla a prins la suprafață pânză de lintiță verde. Sparg pânza liștevei gâștele, rațele și alte orătănii care urcă după ciuguleală. O mai sparg broaștele când scot la soare boturi albe, creste dungate, ochi holbați. Ochii broaștelor s-au holbat de mirare, de câte minuni văd ele noaptea în fundul apei, unde mișună raci cu craci roșii, șerpi lungi, negri, vineți, bălțați, crapi cu spinări pământii, zvârlugi sprintene și sprințare ca fulgerul, plătici cu solzi de zăpadă, buhai cu cojoace de cărbune, mormoloci străvezii cu cap mare și coadă subțire, viermișori ca niște fire de ață, vișinii, albaștri, verzui, roșii — și de cât văd broaștele noaptea între lună și apă, între apă și stele. Noaptea, stelele pogoară și se scaldă în unde. Pogoară și cerul. Tot cerul. Când e lună, pogoară la scăldat și luna. Sălciile dorm adânc, mai adânc decât dorm

oamenii. Somnul crengilor, somnul frunzelor, îl sună vântul. Sălciile dorm adânc, adânc. La îndulcește somnul adânc vântul. Nu dorm niciodată apele. Niciodată. Întruna curg, întruna. Poate nu dorm nici sălciile.

Lângă zăgaz scăldăm boii. Scăldăm caii. Porcii îi scăldăm. Tot lângă zăgaz ne scăldăm și noi. Acolo apa e mai adâncă, mai limpede. Dacă ne scăldăm mai mulți deodată, o turburăm. Asta se întâmplă de obicei duminica. Azi nu e duminică. E altă zi. O zi ca oricare. Zi lucrătoare.

Socoteam c-o să fim singurii stăpâni ai bălții. Când colo, de unde. Ne-a luat-o înainte un ciopor de babe, de muieri, de codane. Le-am auzit cum chițăiau, cum chirăiau, când ne-am apropiat de mal.

— Se scaldă muierile lângă zăgaz…

— Să mergem mai sus, la Cotul Sârbului…

Ne-am oprit din drum. Ne-am adus aminte că lângă Cleșie e poșta, și lângă poștă casa lui Ruțu.

Ruțu a intrat macagiu la drumul-de-fier anul trecut. S-a cam boierit. Poartă haină cu nasturi de alamă, lucioși nasturi, și șapcă cu betelie roșie de jur împrejur. S-a mutat la gară cu nevastă, cu copil, cu cățel, cu purcel. Casa și-a închiriat-o picherului Dimache Micu, bărbat oacheș, cu mustață neagră deasupra buzelor cărnoase. Picherul e om de la oraș. Îngrijește șoseaua cu hârtoape, cu găuri, cu rupturi. Mănâncă la cârciumă cu doctorul Ganciu, cu Popescu-Bragadiru, învățătorul, care cântă frumos, și cu alte acrituri trecătoare ale satului. N-are nevastă picherul. Are un ochean cu coadă lungă, o lunetă. Mă duc seara câteodată la picher și privesc cu ocheanul lui stelele, luna, Calea Robilor, tot ce-mi place mie să privesc. Fundul ariei lui Ruțu dă spre gârlă. Când e soarele la chindie și muieretul aleargă la scăldat, aleargă și picherul Dimache Micu în loboda, în ștevia, în cucuta de lângă gard, mai înaltă decât ulucile, cu ocheanul subsuoară. Potrivește ocheanul și se uită. Se uită până îi lasă gura bale.

Au aflat muierile. S-au supărat? Mai abitir ca mânzatele sar, se fugăresc, se stropesc, chiuiesc. Sar mai ales și-și arată alte alea babele, grasele…

— Ce spuneți, mă? se uită picherul cu ocheanul la muieri.

Am mers și am cercetat. Am dat cu pietre-n buruieni, cu bolovani. Am rupt câteva uluci. Am scuturat câteva moțuri de cucută. Nici un semn, nici o văicăreală. Nu se uita picherul cu ocheanul spre baltă. Ne-am îndreptat într-acolo. Stol.

— Hai la Cotul Sârbului…

— Nu… a stăruit băiatul lui Cleșie. Să m-m-ergem la ză-zăgaz. Să vedem mu-muieri.

Ce să facem? ! Ne-am luat după nătâng. Muierile se bucurau în voie de răcoare. Ne-am aruncat de pe noi cămășile, izmenele, ne-am afundat în apa turbure, cleioasă…

Muierile nici nu ne-au luat în seamă. Vezi. Asta ne-a cam întărâtat. Ne-am băgat printre ele și-am început, pe dedesubt, să le apucăm de pulpe, de coaste, de unde nimeream și noi, să le ciupim. Ne drăcuiau râzând, ne plesneau cu palmele ude, ne mai prindeau de câte un picior și se făceau că ne îneacă. Petreceam în lege. Din haiul nostru gălăgios s-a desprins Petricica lui Ivănuș. A luat-o spre malul celălalt, în larg. Înota ca un băiat. Ion al lui Cleșie, după ea. I-au scăpat picioarele în gol. O fi strigat el ceva, dar cine să-l audă! Strigam cu toții. Nu știa să înoate Ion. Poate să fi ridicat capul deasupra apei. Poate să fi bătut balta cu palmele. N-am văzut roata de bulbuci. S-a dus. Dus a fost. Până să ne dumerim bine ce s-a întâmplat cu el, am țopăit oleacă. Apoi, odată dumeriți, ne-am speriat și am ieșit repede la mal. Uiuuu… s-a înecat al lui Cleșie. S-au speriat și ele, muierile. Ion, aleluia, pe fund. Au venit oamenii. Uite-i… își aruncă repede cămășile și sar. Încep să-l caute.

— Cam pe unde s-a scufundat, măi?

— Pe ici, nene Simioane, unde e groapa…

— Ba ici, nene Petrache, că aici e groapa aia mare…

— Nu, nu acolo. Nici dincolo. Aici e groapa în care a lunecat băiatul…

Gropi sunt pretutindeni. Oamenii închid ochii și se dau la fund până când ajung cu creștetul în nămol. Ca orbii dibuie fundul, cu mâinile, cu picioarele. Li se sfârșescputerile. Zvâcnesc atunci și răsar la suprafață. Respiră. Iar se dau la fund. Mereu. Mereu. Dacă ai privi balta de departe și n-ai ști ce caută bărbații aceia, ai crede că au născocit un joc nou, nebunesc, joc pe care îl joacă sub privirile uimite, încremenite, năucite ale noastre, ale celor ce stăm pe mal cu inima în gât, cu sufletul la gură.

Se apropie dinspre sat, c-o prăjină lungă în mână, alergând de parcă-l alungă din urmă moartea, Cleșie. După el, gâfâind, jelind, Iana, nevastă-sa, cu zăvelcile ridicate. Au auzit că li s-a înecat băiatul.

— L-ați găsit?

— Nu l-am găsit…

Cleșie își zvârle straiele de pe el și intră cu prăjina în apă. Începe să bâjbâie.

— Aduceți cârlige!

Satul a năvălit pe malul apei. Unii se uită. Alții se alătură celor ce s-au despuiat mai înainte. Forfotă balta de lume. Se aduc furci, cârlige. Se aduce și o plasă mare de prins pește. Strigă Cleșie:

— Aici e… Aici. L-am găsit!…

Se adună în jurul lui cei isteți la înot. Îl prind pe înecat de picioare și-l trag la mal. Ion e moale, cârpă. Ochii deschiși sticlesc. Burta, doldora de apă, umflată. L-au întins pe mal… L-au acoperit cu ierburi. Au adus lumânări. Au aprins lumânările. Într-un ciob cu jar fumegă tămâia.

Dincolo de Gorgan a pierit, s-a stins soarele. Acum balta licăre, dungi cenușii, dungi negre. Deasupra bulucesc nori de vară. Am văzut ce-a fost de văzut.

— Hai acasă…

Aria e goală. Ușa casei, închisă. S-au culcat găinile. N-am luat nimic în gură, de la prânz. Drumul spre sat tocmai de pe moșia Bădulești, scalda, spaima cu înecul m-au lihnit. Aș merge la vecini, la mătușă-mea, să-i cer o bucătură. Mătușă-mea e certată cu mama care-i spune, când vorbește cu ea, Bâzărca. Mă întind pe prispă și încerc să dorm. În sat scârțâie care ostenite.

Mă trezește mama.

— Scoal' de mănâncă, Darie.

Mă scol. Nu i-am simțit când au venit, când au pus de mămăligă…

— Ce s-a întâmplat cu Uie?

— I-a născut țața Floarea, pe drum, două fete.

— Două fete…

Nu se miră nimeni. E obișnuită tărășenia. Pe aici femeile nasc pe unde pot: pe acasă, pe câmp, pe unde le ajunge sorocul. Numai în biserică nu nasc, că nu se prea duc la biserică…

Le spun cum s-a înecat băiatul lui Cleșie.

— Dacă nu vă astâmpărați! Bine că nu te-ai înecat tu.

Afurisită zi.

Desfac noaptea în țăndări clopotele bisericii. Sună înnebunite. Clopotul mare. Clopotul mic. Clopotul mare. Clopotul mic.

Poate s-a-mbătat cineva care, fără să știe ce face, sună clopotele în miez de noapte. Dar nu. Nimeni nu s-a-mbătat. Se aude și goarna în care suflă Diș, veteranul. Se aude și toba pe care o lovește, s-o spargă, Geantă, vătășelul.

Buimaci de somn, sărim de pe rogojini ca lăcustele și-o zbughim la primărie să aflăm pricina tărăboiului. Muierile au și început jelania pe lângă uși. Clopote. Goarnă. Tobă. Toate în miez de noapte. Ce altceva poate să însemne decât război?

Se duce, de două veri, dincolo de Dunăre, război. Peste gârlă erau până anul trecut grădinile de zarzavat ale bulgarilor. Veneau bulgarii primăvara cu desagii plini de semințe. Reparau coverca. Dregeau roata înaltă care adună balta și-o risipește peste răzoare. Pe toți bulgarii îi cunoșteam. Pe Ivan, pe Stoian, pe Pantelie. Erau vreo cincisprezece. Vorbeau bulgărește între ei. Vorbeau românește cu noi. Peste liotă, mai mare era Ivan. El vindea toamna zarzavaturile la covercă, cu ridicata. El aduna banii. El ținea socotelile. Stoian și Pantelie vindeau zarzavaturile prin sate, cu căruțele, pe bani, pe mălai, pe porumb, pe grâu, dacă aveai grâu. Ceilalți noaptea, cu ciomegele, păzeau grădina. De muncit, munceau ziua. Dacă aveau zor, aruncau veste-n sat: să vină copiii la bulgari la muncă. Ne duceam. Pliveam de buruieni răzoarele de usturoi, răzoarele de ceapă. Sădeam răsaduri de varză, de vinete, de roșii, sădeam ridichi, și brozbe, și praz, târându-ne pe genunchi prin noroi. După o zi de muncă la bulgari semănăm cu toții a porci. În fața covercii, steble de garoafe, de tufănică. Pentru o zi de lucru, cu mâncarea ta adusă de acasă, câștigai doi bani dacă erai fată, trei bani dacă erai băiat. Unul cu mustăți, dacă săpa, câștiga și cinci bani pezi — o băncuță de argint.

Căruța bulgarilor cutreiera satul:

— Hai la tarapangele!…

Femeile, ciucur pe căruță. Aduceau cu ciurelul boabe de porumb și luau ardei, pătlăgele, ceapă. Oala de ștevie n-are gust, dacă nu arunci în ea măcar o păstaie iute. Vara trecută n-au mai venit bulgarii. N-au venit nici vara asta. Oamenii și-au arat fișteicile și le-au semănat cu grâu, cu orz, cu secară. Pământ gras, în luncă. Grâul, până la greabănul calului… Mai sus de greabănul calului.

Ne-au sosit știri de la bulgarii noștri.

— A murit Ivan…

— A murit Stoian…

— A murit Velciu…

— A murit Anton…

— Au murit toți grădinarii noștri. Au murit în războiul cu turcii.

— Bine că la noi nu e război…

Bărbații, femeile, copiii, spoiți cu sudoare, muncesc.

— Bine că la noi nu e război…

Dacă-l caută pe vreunul moartea, îl găsește între ai lui. Îi ia sufletul și-i lasă trupul lângă neamuri…

Clopote. Goarnă. Tobă. Clopote. Goarnă. Tobă.

Câinii latră. Ca lupii — urlă a pustiu…

E încruntat la față notarul Gică Stănescu. Știa de aseară. Știa și primarul. S-au aprins lămpile la primărie. Și felinarul din fața primăriei. Satul, adunat în păr. A deschis cafeneaua Lenea și a ieșit în șosea, cu părul despletit. Nici nu și l-a mai acoperit cu basmaua. Clămpăne papuci moi în picioare. Fusta, albă, subțire. Se strevede toată prin fustă. Flăcăii, pe lângă ea, gata s-o înghesuie, s-o proptească de ulucile bisericii… Jandarmul Niculae Mielușel desface un plic galben. Scoate o hârtie și citește: mobilizare.

Se simte la largul lui jandarmul. Strigă:

— Mâine la gară, mă, cu catrafusele. Plecați fiecare la regimentul vostru. Ne aflăm în război cu bulgarii. Vă ia mama dracului dacă nu vă duceți. Ca pe câini vă-mpușc.

Ca să arate că nu se joacă, ridică arma și o descarcă în aer.

Murmure:

— Război cu bulgarii?

— Ce-avem noi cu bulgarii? Eram prieteni. Bine c-au murit alde Ivan, alde Stoian. Ne-am fi întâlnit cu ei. Mai mare rușinea. Ne-am fi bătut, ne-am fi împușcat… Doamne, Doamne!

Nu mai doarme nimeni. Ard focuri în case. Pe prag vaiete, jale. Se pregătesc totuși în grabă mămăligi mari, tari, s-ajungă până la regiment. Se caută cămășile zdrențuite. Până la regiment să țină. Acolo, odată cu puștile, cu cartușele, cu bidoanele, li se vor da rezerviștilor hainele militare care se încheagă scoarță pe trup, bocanci care rod degetele și gleznele.

Înfășate în petice, fetele lui Tiță Uie dorm în copaie cap lângă cap. Capetele: două tărtăcuțe galbene, boțite.

— Să ai grijă de fete, Floare…

— Să te întorci sănătos, Tiță…

Latră câinii. Ca lupii urlă câinii. A pustiu. Auie satul. Și câmpul nesfârșit auie. Bat în porți flăcăii.

— Eu plec, Ioană…

— Plec peste un ceas, Mărioară…

— Ilinco…

— Stano…
— Gherghino…
— Caterino…
Diș, veteranul, tolănit pe butuc, rezemat de zidul primăriei, cu goarna pe genunchi. Goarna, de alamă veche, lovită, ciocănită, cu buzele strâmbe. A sunat atacul la 77, când a căzut Șonțu, când a căzut Valter Mărăcineanu la Grivița, sub gloanțe turcești.
— Ne-am dus la război la șaptezeci și șapte. Am risipit sânge. Sunt pline câmpiile bulgarilor de oasele soldaților noștri. Vorbeam — când între două bătălii cu turcii aveam răgaz de vorbă — că, la întoarcere, câți vom rămâne cu viață o să ducem un trai mai bun, că o să ni se dea pământ, într-o țară care nu mai plătește bir osmanlâilor. De unde! Tot ca înainte. Mai rău ca înainte. Boierii au devenit și mai haini. Își aduce aminte vodă de noi când se încaieră cu vecinii și-i trebuie carne de tun…
— Ce mormăi acolo, veteranule?
— Ce-mi trece și mie prin mintea asta bătrână. Atunci ne-am bătut cu turcii, cu păgânii. Acum o să ne batem cu bulgarii. Creștini noi, creștini și ei. Vai de sufletul nostru…
Pleacă și Cleșie. Băiatul înecat au să i-l îngroape alții. Au să i-l îngroape vârstnicii, care rămân. Aleluia o să cânte popa deasupra sicriului. Aleluia…
Până la ziuă, satul s-a golit pe jumătate. La gară, bâlci. Om lângă om. După unii au venit nevestele să le aducă traista cu merinde. Se țin după ei, plânse.
Coboară mereu uruind, dinspre Rușii-de-Vede, trenuri cu vagoane de marfă. Bărbații urcă în vagoane. Locomotiva fluieră. Dă câte un chiot. Uruind a venit. Uruind pleacă trenul. A venit gol. Pleacă încărcat. Spre Dunăre pleacă trenul.
Peste Dunăre, Bulgaria. Peste Dunăre, bulgarii. Peste Dunăre, război…
Din susul Călmățuiului, din josul Călmățuiului, jandarmii mână spre gară grupuri de rezerviști desculți.
— De unde ești, vere?
— Din Băcălești…
— Dar tu?
— Din Secara…
Jandarmii beau rachiu la cârciuma de lângă gară. Beau rachiu, ies sub șopron și trag cu armele în ciorile din plopi. Dacă e război, măcar să se audă împușcături.

Au adus manutanțele cu trenul și le-au descărcat, le-au așezat la rând, în spatele gării, lângă magazii. Tata nu mai e tânăr. L-a mobilizat la manutanțe. Frământă toată ziua pâine și-o bagă în cuptoare. Cuptoarele sunt de tinichea neagră. Pâinea iese de acolo fumegând, cu coaja arsă, cu miezul moale, crud și amar. Acum, trenurile care vin din sus duc spre Dunăre oameni din Moldova. În stație li se împart pâini acre, sticle cu apă.

— Mere n-aveți pe aici?

— N-avem.

— Nici prune?

— Nici…

— Dar salcâmii?

— Salcâmii nu fac poame…

Glumesc cu noi. Râd de noi că n-avem în sat pomi încărcați cu fructe. Dacă nu-i bun pământul pe la noi pentru pomi, ce să-i facem…

Mă apucă Mielușel de ureche.

— Mă uit și eu.

— Nu te mai uita. Cine se uită mult rămâne orb.

Îmi dă brânci, încruntat.

Stau toată ziua la gară pe lângă tata. Îmi place să văd cum trec trenurile cu soldați. Au trecut și vagoane cu cai. Au trecut și vagoane descoperite, cu tunuri, spre Dunăre. O puzderie de rezerviști lucrează la manutanță. Nu le-au dat haine militare decât gradaților. Tata e soldat.

— De ce nu te-au făcut sergent, tată, când ai fost în termen?

— Dacă nu știu carte… Gradatul trebuie să știe carte…

Nimeni în casa noastră nu cunoaște slovele afară de mine.

Fierbe-n cazane mari ciorba — ciorba de verdețuri cu câțiva cartofi aruncați cu coajă cu tot înăuntru. La prânz rezerviștii mănâncă ciorba din gamele, cu linguri de lemn. Pâinea, care prinde mucegai îndată ce e scoasă din cuptor, cine încearcă s-o mănânce o scuipă printre dinți. Ciorbă sorb și eu din gamela tatii. Adun pâinea aruncată de soldați. O duc în poală, seara, acasă. O dau porcului s-o mănânce. Porcul o miroase și se depărtează. E mai bună iarba…

Gradaților li se aduc franzele de la oraș. Li se gătesc bucate deoparte.

— De ce aruncați pâine, leților, fleților?

— E amară, domnule căpitan…

— E dulce, mă, e dulce…

— O fi, da noi simțim că e amară.

— Aruncați la gunoi avutul statului, tu'vă luceferii cui v-a scuipat pe lume… Cuptoarele de tinichea, șase la rând, coc pâine zi și noapte. Pâinea e pusă în saci, sacii-n vagoane, și vagoanele iau drumul Bulgariei. Trec Dunărea pe șlepuri vagoanele. Câteodată, peste sacii așezați în stive, în vagoane neacoperite, mai dă o ploaie, mai dau două ploi, mai dau trei ploi. Nu e nimic. După ploaie, soarele acestei veri de foc se ivește iarăși, mai aprins, și usucă pâinea… Pâinea pe care a-nverzit mucegaiul…

— Tată, tu ai trecut Dunărea?

— Am trecut-o la șaptezeci și șapte. Eram copilandru. L-au luat pe taică-meu cu carul la rechiziție. M-am urcat și eu în car și am plecat cu el să văd războiul.

— Și-ai văzut războiul?

— L-am văzut. Am văzut muscali. Am văzut turci cu fes și șalvari, luați robi în luptă. Era iarnă. Păgânii, cam ușurel îmbrăcați. Mureau ca muștele pe zăpadă. Dac-ar fi fost vară, ar fi umplut pământul de duhoare cu leșurile lor spurcate. Taică-meu cunoștea bine locurile. Avusese pe acolo, în tinerețe, un prieten turc. Era bey prietenul tatii. Îi ducea în fiecare toamnă sare, miere, lână. Avea avuții mari beyul. Ținea cinci cadâne. Le ținea închise în ocolul lor. Odată l-a apucat pe bey fudulia și i le-a arătat tatii. Le-a poruncit cadânelor să-și scoată la iveală chipurile de sub feregea.

— Privește-le, prieten al meu! l-a îmbiat turcul.

Tata le-a privit.

— Ei, spune-mi, care-ți place?

— De, boierule — așa le spuneau părinții noștri turcilor pe când eram birnicii lor — toate sunt frumoase…

— Asta e adevărat, dar eu te-am întrebat care-ți place ție…

A arătat și tata la-ntâmplare pe una, cu ochi codați, cu fața gălbuie. A râs cadâna tânără. Din asta i s-a tras. Turcul a scos pistolul de la brâu și-a culcat-o la pământ.

— Dacă-ți place ție, mie nu mai îmi place…

A înjugat tata boii la car și-a plecat. Nu i-a mai dus niciodată turcului nici sare, nici lână, nici miere. Alte timpuri pe atunci. Alți oameni. Când i-am văzut eu, turcii erau prăpădiți. Veleatul lor trecuse. Îi alungau cazacii cu caii și-i fugăreau cu săbiile.

Seceratul a fost dus la bun capăt de femei, de bătrâni, de copii. Pe lunca dintre sat și cătun, zumzăie batozele. Scot fum negru mașinile cu coș înalt, în cuptorul cărora fochiștii unsuroși împing mereu ghemotoace de paie cu

vătraiul. Se treieră grâul moșiei. Între dealuri, peste sat, până mai sus de turla bisericii, plutește greu, înecăcios, praful stârnit de batoze. Logofeții stau cu condicile deschise. Cetele de învoitori treieră cum le cade rândul.

— Istrate, ai împrumutat de Crăciun trei duble de grâu de la conac. Ți-aduci aminte?

— Parcă am luat două, logofete…

— Trei ai luat, dac-așa scrie…

— Era scump…

— Acum e ieftin. Că e mult…

— E ieftin…

— Pentru trei duble dai nouă…

— Logofete…

— O să vii iar la Crăciun după grâu, Istrate…

S-a șters datoria. Pentru bunăvoință, făgăduiești logofătului o găină, un curcan, un găvan cu ouă, ce ai pe acasă. Pleci cu un sac de grâu. Îl duci și-l arunci în tindă. Dacă ți-ai pune mintea cu el, l-ai mânca într-o lună. Trebuie să legumești. E mult grâu. E rară pâinea.

Din Bulgaria, vin vești liniștitoare. Bulgarii se retrag. Leapădă armele. S-au săturat de război. Nu vor să se mai bată acum și cu românii! Soldații noștri mărșăluiesc spre Balcani. O să se încheie pace fără moarte de om. Încep să se audă cântece prin sat.

— Ți-a scris bărbatul, Marando?

— Mi-a trimis vorbă, printr-al lui Perșu, că e sănătos. Se întoarce acasă la culesul porumbului. Așa s-aude…

Așa s-a auzit într-adevăr un timp.

Spre sfârșitul verii, s-au auzit altfel de vorbe. A năvălit într-o noapte peste câmpurile bulgărești, ca un blestem, holera. Mor pe capete bulgarii. S-au stricat gârlele și fântânele. S-au stricat cișmelele. Apele aduc moartea. Soarele s-a pogorât mai jos, pământul nisipos, văros arde ca jarul. Molima s-a întins. Regimentele în drum spre țară abia târăsc tălpile buboase prin spuza țăranii, zac, palangă, de-a lungul drumurilor. Cine cade e lăsat să cadă, să zacă și să moară cu buzele plesnite de sete, cu pântecul sfârtecat de ghearele molimei.

— Știi ceva de bărbatul tău, Petro?

— E-n lazaret la Corabia…

— Dar tu, Mărgărito?

— Al meu e-n lazaret la Zimnicea…

— Mitache a murit, a murit. La Turnu a murit… Au vărsat var peste el și l-au îngropat, despuiat l-au îngropat…

Strâng paiele cu furcile femeile, le ridică în căpițe cu vârf țuguiat, să nu le pătrundă ploaia. Ar trebui să fie toamnă. Întârzie vara. Arde pământul de parcă ar avea flăcări în miez. Arde văzduhul. S-au scorojit copacii. Pădurile de porumb s-au uscat. Clatină vântul foile. Foșnesc foile porumbului. Drugile, desfăcute la moț, arată dinții mari, galbeni, roșcați, alburii.

Pe dealul dinspre Turnu a cantonat aseară un regiment de piotă, moldoveni. Satul s-a repezit spre deal.

— Sunteți sănătoși?

— Sănătoși…

— Mai vin și alții-n urmă?

— Mai vin…

— N-aduceți cumva boală?

— N-aducem.

Noaptea a intrat molima în tabără. S-au pus gărzi în jurul taberei.

Doctorul Ganciu înjură la primărie. Înjură și notarul Stănescu, galben de frică. Înjură și mai cumplit jandarmul Niculae Mielușel, plesnindu-și carâmbii cizmelor cu cravașa.

Molima nu se sperie de înjurături… Intră în sat și bate la uși. Ușile se deschid, și molima-i prinde pe oameni de beregată. Îi prinde și-i doboară.

Au adus în grabă un vagon de var de la Pitești. L-au cărat în fața primăriei și l-au împărțit la oameni.

— Spoiți-vă casele…

Și-au spoit oamenii casele, care pe dinafară, care pe dinăuntru. Nimeni nu ia varul să spoiască în întregime casa…

— Să nu ieșiți din arie, ne îndeamnă mama.

— Să nu mâncați corcodușe, ne învață Popescu-Bragadiru, dascălul nostru.

Toate or fi bune. Dar cum să nu ieși din arie să vezi căruțele cu morți!… Morții sunt despuiați. Piele neagră, întinsă pe oase. Ochii holbați, guri negre larg deschise, limbi vinete, atârnând. Mai sunt și stropiți cu var morții. Cum să bei apă fiartă? Ar însemna să umbli, pe unde ai treabă, cu urciorul în mână. L-ai ciocni până la urmă și l-ai sparge. Frumusețea de ulcior s-o sparge! Apoi, apa fântânii e rece și răcorește gâtul ars de căldură și de praf. Dude mai sunt încă! Cum să nu mănânci dude!… Cum să nu mănânci corcodușe!…

Vorbim în jurul mesei de cine a mai murit prin sat și câți soldați au fost aduși cu căruțele la cimitir, de cine s-a bolnăvit și e gata să se însănătoșească. Tata își aruncă ochii îndărăt, în timpuri trecute. Povestește:

— Îl știți pe unchiul Mihăiță Bobeleac… A murit anul trecut. A mai bântuit o dată holera pe aici, când era el flăcău. Cădeau oamenii ca fânul sub coasă. Într-o noapte, venea de la stupărie — pe atunci era crâng cu stupării pe valea Urluiului. La marginea satului — ce sat era pe atunci, câteva case — i-a ieșit o babă în rochie neagră înainte. S-a rugat de el: „Măi Mihăiță, vreau să intru în bordeiul lui Rădoi și nu pot să mă apropii. Au câini negri. Ia-mă tu, ciuș, și du-mă până la ușa bordeiului.” Ce să facă unchiul Bobeleac? ! A luat baba în spinare. Ușoară ca fulgul baba. A dus-o și i-a făcut vânt pe gârlici. A fugit acasă tremurând. A doua zi de dimineața alde Rădoi au fost găsiți morți. Numai un copil de țâță se plimba de-a bușelea peste așternut și plângea. Copil nevinovat. Îl iertase holera. Ca să nu se mai ostenească să-i îngroape, vecinii au tăiat furcile și au surpat bordeiul peste morți.

— A murit și Dârâială, ginerele lui Diș…

— A murit și nevasta lui Diș…

— Veteranul e sănătos tun…

Din scândurile patului se alcătuiește în grabă coșciugul. Un coșciug pentru doi oameni. Pe Dârâială l-au așezat pe fundul coșciugului. Pe soacră-sa, deasupra. Capacul coșciugului nu se încheie. Se suie Buzulică cu picioarele pe capac și începe să joace bătuta. Trupurile morților se dezumflă, fâșie, se stropșesc. Fețele morților se stâlcesc. Capacul se lipește de coșciug. Bate cuiele Oanță, fierarul satului — Oanță, bărbatul Grădinii…

— Puneți coșciugul în căruță peste celelalte…

Cinci coșciuge se află în căruță. Ne uităm cum pleacă cortegiul din fața școlii — care acum a devenit iarăși spital — spre cimitir. Merge-n frunte, la distanță mare, popa, cu Floacă, țârcovnicul. Cădelnițează popa și mormăie rugăciuni. Cădelnițează țârcovnicul. Aleluia…

După căruță, Buzulică și Oanță, țiganii satului. Au primit ordin să fie ciocli. Iată-i, sunt ciocli.

Cimitirul e îngrădit cu două feluri de uluci. Cu uluci vechi pe care le-au învinețit ploaia și soarele. Cu uluci noi, albe, abia bătute în cuie.

Era mic cimitirul. Acum s-a lărgit. De trei ori s-a lărgit cuprinsul cimitirului…

De câteva ori pe zi cădelnițează popa. De câteva ori pe zi face drumul dintre sat și cimitir țârcovnicul. Mereu auzim:

— Aleluia… Aleluia… Aleluia.

X

Moț

Câți copii a născut mama? Până acum, zece. Eu, Darie, al nouălea am venit pe lume. După mine, la un an, soră-mi Elisabeta i-a căzut rândul să sugă țâțele mamei. În fiecare sâmbătă seara, ne strânge ghiotură în tindă. Ne despoaie, ne unge cu săpun, un săpun vânăt, tare și aspru ca un pietroi, care totuși face spume albe, albe — ne trece prin albie, ne limpezește, ne schimbă straiele… Când are cu ce să ni le schimbe.

— Să vă spăl, să nu vă umple păduchii…

Cu noi, băieții, e mai ușor. E mai greu cu fetele, cu alde soră-mea. Au cozi lungi, mai împletite, mai încâlcite. Până le despletește mama cozile, până le piaptănă, până le împletește cozile la loc, mai mare necazul.

Ne trimite la culcare pe toți în patul dintre pereții casei. Patul — acoperit cu rogojină… Lângă peretele din fund, căpătâiele de pânză de cânepă, burdușite cu paie. Ne culcăm. Ne acoperim cu așternutul. Lampa, agățată în cui, aruncă peste noi o lumină turbure, fumurie. Deasupra capetelor noastre, icoana: sfântul Gheorghe călare pe cal alb, încovoiat peste balaurul verde. Sulița sfântului a străpuns cele trei capete ale balaurului. S-au scurs din trei răni șiroaie de sânge. Sunt mânjite copitele calului alb de sângele balaurului. Luminează fața sfântului.

În colțul icoanei a răsărit soarele — soare cu ochi, cu sprâncene, cu gură, ca o față omenească. Alături de icoană, atârnă sticla cu agheasmă, buchetul de busuioc.

Tot în pat, una cu peretele dinspre fereastră, lacra cu țoale: șervete, ștergare, cămăși de îmbrăcat sărbătoarea, fotele soră-mi Rița, cizmele tatii, cumpărate când a fost el tânăr și și-a făcut armata la călărași cu schimbul, chitanțele tăiate de perceptor și o bășică uscată de porc, în care mama ne păstrează buricele.

Zece copii a născut până acum. Zece burice păstrează cu mare grijă mama, în bășica uscată de porc de pe fundul, lacrei. În săptămână mare, când se deretică prin casă, când se spoiește casa și se scoate tot ce e înăuntru, până și pirostriile, afară, în bătătură, sub duzi, umblă mama și la bășica de porc. Scoate buricele, niște căpătâie de maț. Le-a înnegrit timpul. Ni le arată.

— Asta e al Evanghelinei, ăsta e al lui Alexe, care a murit. Uite-l și pe al tău, Ioane. Ăsta e al lui Gheorghe, nu și l-a mai văzut de mult, de când a

plecat. Ăsta e al lui Tudose. A murit și Tudose. Și pe Lisandra am dus-o la cimitir. Rițo, ăsta legat cu fir albastru e al tău. Al tău, Darie, e ăsta sugrumat cu sfoară. E cam mare. Al Lenii ce s-a făcut?

Îl caută și-l găsește. Îl găsește și pe-al Elisabetei. Le pune în palmă. Le privește. Sunt zbârcite…

De zece ori a născut mama. De zece ori a dat viață din viața ei, la zece copii. Pe trei i-a tăiat moartea din scutece… Pune buricele în bășică. Mai bagă peste ele câteva fire de busuioc. Leagă punga la gură. O așează în lacră, în chichiță.

Rița trage așternutul. Mă pomenesc dezvelit.

— Hei, nu trage. Mi-e frig.

Așternutul e prea mic. Ca să ne cuprindă pe toți sub el, trebuie să stăm lipiți. Stăm lipiți și ne-ncălzim. Pâlpâie lampa. Lumina, chioară de un ochi, tremură umbrele fumurii…

Elisabeta plânge totdeauna când ne cheamă mama la lăut. O potolește spunându-i mereu aceeași poveste. A fost odată o fată fără minte, care nu era cuminte. Nu se lăsa s-o laie maică-sa. Au năpădit-o păduchii. O sumedenie de păduchi au crescut în părul ei. S-au vorbit păduchii. S-au făcut funie și-au târât fata la gârlă. Au băgat-o în gârlă și-au înecat-o.

— Vrei să intri în albie?

Plânge soră-mea, dar se lasă băgată-n albie. E mai bine-n albie decât înecată în gârlă.

Intră și mama în casă. Își împletește cozile. Are părul ca paiul orzului, lung până la șolduri, mai jos de șolduri. Altădată era tânără. Pe Elisabeta o purta în brațe. Pe mine mă purta pe umeri. I se bătătorise pielea pe umăr cum se bătătorește ceafa boului la jug. Umbla cu noi pe unde avea treabă. Ceilalți se țineau cu mâinile de fusta ei, după ea, ca puii după cloșcă.

Mama a rămas tot înaltă. Dar nu mai e subțire. I s-a îngroșat mijlocul. Iar o să nască. Se culcă lângă Elisabeta. Lângă Elisabeta mă culc și eu, dincolo de mine ceilalți. Tata se mai culcă și pe jos, ca să avem noi loc mai mult în pat.

— Nu stingem lampa, mamă?

— N-o stingem…

Mama are teamă de întuneric. Mai cu seamă în seara asta se teme de întuneric. S-a culcat, dar parcă n-are astâmpăr. Se răsucește ca și cum ar mușca-o ceva. O și mușcă ceva. Începe să se vaiete cu jumătate gură, să nu ne sperie.

— Ioane, fugi la mătușa Stana. Dă și pe la Petria. Cheam-o și pe fii-mea.

Se scoală Ion și se îmbracă la repezeală. Tata nu e acasă. A pornit la amiază cu niște greci care cumpără grâne, spre Ologi. Abia mâine seară o să se întoarcă. Ne sculăm și noi și ne pitulăm pe lângă mama. Cam știm ce-o să fie — ce-a fost acum o săptămână cu dada Evanghelina, când a născut-o pe Lala.

Dada Evanghelina e sora noastră mai mare. S-a măritat iarna trecută. Curând a câștigat un copil. Când s-a măritat, avea cincisprezece ani. Acum are șaisprezece. Stă mama, ghem, în mijlocul patului. Își frânge mâinile. Pe la tâmple, pe frunte, izvor de sudoare. A și venit mătușă-mea Stana, nevasta lui unchiu-meu Păune Vacă. Au casă în susul trenului, tocmai unde se sfârșește satul.

— Uche, leică, o să naști acușica. Uche, acușica ai să te ușurezi…

Tot satul îi spune Uche mătușii Stana. Femeie stearpă, uscățivă. Cam lălâie, când umblă. Ca să nu-i stea casa pustie, a luat de suflet un băiat găsit la cișmea, pe nenea Ștefan, pe care l-a și însurat.

Mamei nu-i prea place când vine mătușă-mea Stana pe la noi. Îi împuie capul cu vrute și nevrute. Asta n-ar fi nimic. Pacostea e alta. Cere un cuțit și-ncepe să scobească vatra ori țestul în care coceam pâinea. Scobește cu vârful cuțitului și scoate bucățele de pământ ars, gloduri roșii, pe care le ronțăie între dinți, le mestecă și le înghite.

Uche, dacă nu mănâncă pământ ars, nu se simte sătulă. În fiecare zi mănâncă Uche pământ ars. Prin toate casele pe unde se duce, scobește vatra, scobește mai ales țestul, care e scorojit de flăcări.

— Uche, leică, ai să te ușurezi, acușica ai să te ușurezi… Parcă n-o vede mama. Deasă sudoarea pe tâmplele ei. Mai deasă pe fruntea, pe obrajii ei.

Sfântul Gheorghe, călare pe calul alb, tropăie deasupra balaurului. Balaurul e verde. Cele trei capete ale balaurului, sfântul le-a sfredelit cu sulița. Pâlpâie lampa lumină fumurie. Joacă umbre cenușii, umbre negre pe ziduri –umbrele noastre.

Petria are un ochi atins de albeață, are obrazul mâncat de vărsat, ajută la moșit. Moare o femeie în sat ori un copil. Se duce Petria și scaldă mortul. I se dă de pomană un ciurel de mălai. La nașteri se mulțumește cu un clondir de rachiu tare, cu un colac — ca și Dioaica…

— Încălziți o căldare de apă, spune Petria.

Apa o încălzește soră-mea Evanghelina, care și-a adus fetița adormită în brațe. Mă uit la amândouă: o păpușă mare legănând la piept o păpușă mai

mică… Ne scot în tindă pe noi, copiii, Petria și Uche. Ne scot în tindă să n-o mai vedem pe mama cum se zbate, să n-o auzim cum geme. N-o mai vedem. De auzit, o auzim. Geme din ce în ce mai tare. Măciucă ni se face părul. Carnea pe noi se-ncrâncenează, se zburlește. Ne cuprinde frigul. De la șură aducem paie cu coșul. Ne tolănim pe paie, încercăm să adormim.

— Ce-o să nască mama?

— Băiat o să nască.

— De unde știi?

— Știu. Până acum mama a născut: un băiat, o fată, un băiat, o fată. După tine, Rițo, m-a născut pe mine. După mine a născut-o pe Elisabeta. Elisabeta e fată. La rând vine un băiat…

Astă-toamnă, când s-au pornit ploile și-au alungat molima și moartea din sat, a venit la noi de la oraș fratele mai mare al mamei, unchiul Tone. I-a cerut bani mamei. O știe că are undeva pe fundul lăzii doi galbeni de zestre, doi galbeni din vechiul conci al bunicii… A bătut-o la cap să-i împrumute galbenii. Unchiul Tone ține birt la oraș. Poate că nu-i merge prea bine, dacă vrea împrumut.

— Nu-ți dau banii, îi spune mama… Atâta am și eu… Mi-ai mâncat juncanii…

Unchiul Tone a plecat supărat. Dar cât s-a certat el cu mama, eu am vorbit prin arie cu vărul Mișu, băiatul unchiului Tone, care se luase și el după taică-său…

— Voi câți frați sunteți?

— Cinci, mi-a răspuns Mișu. Mama spune c-o să ne mai aducă unul barza.

M-a podidit râsul. Am râs să leșin. Cam nărod, vărul meu. Cum poate el să creadă că pe copii i-aduce în plisc barza!… Am văzut mereu în fiecare primăvară cum au venit berzele. Toamna le-am văzut cum au plecat. Vin berzele, ne lepădăm opinicile și umblăm desculți. Dacă au venit berzele, înseamnă că e primăvară. Și dacă e primăvară, nu mai ai nevoie de opinci. Încălțăm opinci iarăși după ce pleacă berzele. Atunci cade zăpada. Berzele vin fără copii în plisc. În cârduri lungi vin berzele și trag la cuiburile lor. O pereche de berze și-a făurit cuib pe pătulul nostru. Acolo ouă. Acolo clocesc. Cât clocește barza, bărzoiul pândește pe baltă broaștele, le prinde și le aduce berzei în plisc pân-o satură. Noi am și scornit un cântec. I-l spun vărului meu Mișu:

Ui, ui, ui
pe Călmățui,
unde scoate barza pui
și bărzoiul n-are loc
și vine la noi la foc,
să-i dăm cu tăciuni pe cioc…

Puii berzei ies, ca și puii de găină, ca și bobocii de rață ori de gâscă, din ou. Vițelul îl fată vaca. Iedul îl fată capra. Mielul îl fată oaia. Pe copil îl naște maică-sa. De aceea plâng femeile când nasc.

Văru-meu se uită la mine ca prostul. Nu-nțelege nimic. Băiat de la oraș…

Adormim. Dormim. Ne trezim…

Trei zile s-a zbătut mama. Și trei nopți! Tata își frământă-n mâini căciula…

La prânz, seara, dimineața, aceeași mâncare: pâsat… Muierile au venit, au plecat, iar au venit. Au venit și de prin alte sate. A patra zi, dimineața…

— O ia moartea pe mama!…

— N-o ia moartea…

Pe prispă, pe la geamuri, pe la ușă, ascultăm.

Mama a născut un băiat. Năvălim în odaie să-l vedem. E gras, gros, cu capul mare. Mătușa Stana îl apucă, ud tot, și-l pupă pe frunte. I se mânjesc buzele…

— Uche, pe ăsta o să-l botezăm noi. O să-i dăm numele lui fiu-meu Ștefan.

Cine să se împotrivească?

La mama nu se mai uită nimeni. Albă ca hârtia, lungă, deșirată, subțire, zace în pat acoperită cu un țol. Parcă doarme. Se apropie de ea tata. Îi sărută obrazul. Mama deschide ochii. Zâmbește:

— A fost greu…

Cât a stat la noi, Uche a scociorât cu vârful cuțitului și ne-a mâncat vatra. Ne-a mâncat și un sfert din țest… Dacă-i place ei să mănânce pământ… O să lipim vatra la loc. O să schimbăm țestul. Mai avem câteva sub pătul…

A rămas bolnavă mama, cu oasele desfăcute. Nu se poate da jos din pat. Nu poate duce cana cu apă la gură. Când trebuie totuși să se miște, o apucăm de mijloc, și-o ajutăm…

— Ce te doare, mamă?
— Nu mă doare nimic. Am sfârșeală la inimă.

Ne arată cu mâna burta, în care abia dacă poate păstra câteva linguri de zeamă. Între brâu și burtă, umple golul care se adâncește cu gheme de cârpă. Ochii i s-au stinsaproape, au fugit în fundul capului. Sânii i s-au muiat, au căzut — izvoare goale, seci. I se văd coastele.

L-a chemat tata pe doctorul Ganciu. S-a uitat doctorul la mama, din prag, și a plecat fluierând. La poartă s-a oprit din fluierat și i-a spus tatii:

— Să-ngrijești de scânduri. O să ai nevoie de ele pentru coșciug. Până la Crăciun o să-ți moară nevasta…

Începuse iarna. Se apropia Crăciunul. A venit și a trecut Crăcinul. A venit și a trecut Anul nou. A venit și a trecut Boboteaza. La Crăciun, am plecat prin sat după bolindeți. De Anul nou, m-am dus cu sorcova. Am strâns bani și-am cumpărat cofeturi de la băcănie. La Bobotează, am înghețat lângă fântână unde se ținea slujba. Frate-meu Ion a mers la fântână cu caii și, când s-au sfințit apele, și-au slobozit jandarmii puștile, s-a luat și el la întrecere cu ceilalți băieți din sat. Caii aveau în coamă și în coadă, împletite, fire de busuioc uscat.

Au aruncat maldăre întregi de busuioc oamenii, în fântână. În sticlele de agheasmă plutesc foi de busuioc.

În ziua Bobotezei, satul, câmpul, pădurea miros a busuioc — a busuioc și a zăpadă.

Până la gară au alergat caii. Cântau băieții. Caii: numai spumă.

Și iată, a trecut Boboteaza și-au început să se topească nămeții. S-a apropiat Paștele, a venit Paștele. Acum satul miroase a sălcii înflorite. Miroase a sălcii satul, a plopi și a salcâmi. Miroase a verde proaspăt.

N-a murit mama. A tot bolit. Pe noi nu ne mai spală nimeni în albie. Tatii i-a crescut barba. I s-au înnegrit obrajii. Acum, și tatii încep să i se ducă ochii în fundul capului.

Câmpul, până unde l-am colindat, e plin de măguri. Are un nume fiecare măgură. Se ară peste măguri și se seamănă. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, când trecem cu caii spre cișmele, spre vii, găsim măgurile săpate la poale cu cazmale ori înțepate cu fierul. Zvonul spune că sub măguri s-ar afla ascunși bani. Câteva măguri au fost răvășite. Bani nu s-au găsit, dar s-au găsit sub măguri suliți, pinteni, chivere, oase de oameni și oase de cai.

Rumânii însă nu și-au pierdut nădejdea. Mereu împung măgurile și le răvășesc. Într-o zi poate au să găsească unii mai norocoși comorile ascunse.

E o măgură pe câmpul dinspre Turnu. Mai demult s-au găsit acolo burdufuri de piele înțesate de galbeni, de zloți, de firfirici, măgura Furnicii.

A venit în sat, după răscoale, un domn, într-o birjă care avea coșul ridicat. Caii aveau hamuri negre și clopoței la gât care sunau. S-a dat jos din birjă și a pus să se bată toba și să fie chemați oamenii la primărie. Toba a sunat și, cum era duminică și mai nimeni n-avea treabă, s-au adunat oamenii. Domnul gros, mărunt, se sprijinea în baston. Le-a spus oamenilor că la Turnu s-a întemeiat o bancă nouă, Banca Furnica. Cine vrea n-are decât să iscălească o hârtie, să-și pună un gir și să arate de câte parale are nevoie. În măgura Furnica, oricât ar mai căuta, oamenii n-au să mai găsească bani. La Banca Furnica însă, bani berechet… S-a urcat în trăsură domnul, vizitiul a dat bici cailor. A plecat birja pe Călmățui în sus să ducă fericita veste mai departe.

Satul a intrat în fierbere. Fiecare avea nevoie de bani. Dar era o încurcătură la mijloc. Puțini știau să iscălească. Domnul cu baston, care spusese că-l cheamă Săvescu, rostise răspicat:

— Numai cine știe să iscălească poate căpăta bani de la Furnica!…

Frământarea oamenilor n-a ținut mult. Notarul Stănescu a făgăduit să-i învețe să-și scrie numele pe hârtie — pe cei care vor să învețe…

În primărie, e o masă mare. Au pus teancuri de hârtie pe masă. Au adus o călimară și câteva condeie în care s-au înfipt penițe noi. Li s-au dat oamenilor scaune. Li s-au pus în față coli de hârtie. În susul colii, notarul a scris un nume. Lămurește notarul oamenilor:

— Nu e nevoie să învățați literă cu literă. Domnul Săvescu nu e pretențios. Trebuie să vă obișnuiți numai să mâzgăliți pe hârtie câteva semne care să semene a iscălitură… Oamenii au luat condeiele în mâini, le-au muiat în cerneală. Au repezit penițele pe hârtie. Hârtia s-a pătat, s-a rupt. Greu să scrii cu căciula în cap. Și-au pus oamenii căciulile pe dușumele. Greu să scrii cu cămașa încheiată la gât. Și-au desfăcut cămășile la gât, ca la coasă. Tot ca la coasă și-au sumes, până mai sus de cot, mânecile. Greu să scrii cu cojocul ori cu zăbunul în spinare… I-au cuprins nădușelile. Toți — lac de apă. Și-au scos cojoacele, și-au scos zăbunele, și-au scos flanelele și le-au așezat alături de căciuli pe dușumelele primăriei.

Cu răbdare notarul i-a învățat în câteva săptămâni să-și zgârie fiecare, măcar pe un sfert, numele, fără să rupă penița, fără să păteze hârtia.

Care cum putea să prindă învățătura își căuta o pereche. Împrumutau bani de la cârciumar, de la popă, de la notar și alergau la gară. Cumpărau

biletul și plecau la oraș.

În fața băncii, nesfârșite pâlcuri de oameni, doi câte doi, la rând, ca la miliție. Înăuntru îi primea Săvescu. Iscălea unul, iscălea și celălalt — girul. Numai atâta trebuia să facă omul, să semneze de două ori două hârtii. Cu hârtiile iscălite în mâini, treceau la casă. Casierul le privea prin ochelari iscăliturile, zâmbea și-i întreba:

— Cât?…

Unii împrumutau o sută, alții două, alții chiar cinci sute de lei. De la bancă, cu pungile umflate de arginți, treceau la birt. Beau oamenii, mâncau, cântau. Pe ulița mare a târgului negustorii îi prindeau de coaste și-i trăgeau în prăvălie…

— Să-ți dau stambă să-i faci nevestei fustă… — Ce umbli, mă, cu opinci? Vino să te încalți cu ghete cu scârț…

— Ai căciula spartă, bade… Vino să-ți dau o căciulă de dorobanț…

— Vin' să-ți vând un bariș pentru fie-ta…

— Nu vrei o pereche de papuci?

Intrau oamenii în prăvălii și se întorceau seara, acasă, chiuind, ca de la nuntă. Desagii pe umăr, doldora de mărfuri.

— Mare noroc avem cu Furnica…

— Să-i dea Dumnezeu sănătate domnului Săvescu…

— Bani la noi, ca la boieri…

Boii noștri erau mărunți, bătrâni. Abia târau plugul. Carului îi săriseră obezile, i se strâmbaseră șușlețele… Greu să duci munca pe trei moșii cu boi mici, cu care care scârțâie din toate încheieturile și stă să se rupă sub încărcătură, să te lase în drum tocmai când ai treabă mai multă.

S-a apucat și tata să învețe să iscălească. Nu eram încă la școală. Nu se afla în casă nici toc, nici cerneală, nici hârtie. Le-a adus într-o zi în sân văru-meu Sorean Militaru, de la Stănicuț… Nenea Sorean știa carte. Nu i-a fost greu tatii să învețe a se iscăli. Într-o săptămână putea să-și scrie numele întreg, chiar cu ochii închiși. Îl scria cu degetul pe zăpadă. Dacă ar fi fost vară, l-ar fi scris cu codirișca pe țărână.

A plecat tata cu nenea Sorean la târg și s-au împrumutat de la Banca Furnica. Cu împrumutul am schimbat boii mici și am luat în locul lor boi mari, cu coarne largi, boi tineri. Carul vechi l-am desfăcut în bucăți și l-am pus sub hambar. Am cumpărat de la oraș un car nou, pe care ni i-a încălțat cu fier meșterul satului, Oanță. Din ce bani i-au mai rămas, tata a cumpărat

o jumătate de sac de făină. De la moara boierului a cumpărat pe bani făină, să nu ne mai încarce, vara, la socoteli logofătul.

Peste un timp, numai chiaburii din sat nu primeau cărți poștale de la bancă. Toată ziua împărțea poștașul cartoane mici, cu litere tipărite. Oamenii care se îndatoraseră erau chemați acum la bancă să plătească dobândă și să dea și ceva din capete.

De unde să iei bani în toiul primăverii!… Cine avea oi vindea câteva și plătea dobânzile. Pentru capete trebuia să vinzi cel puțin un cârlan. Banca Furnica și-a închis casa. Nu mai împrumută pe nimeni. Oamenii aleargă, muncesc, se zbat, vând ce au pe lângă casă și tot nu prididesc să plătească dobânzile, capetele.

Vine și acum în sat, cu aceeași birjă, domnul Săvescu. Cheamă oamenii cu toba la primărie și-i bruftuluiește.

— Am să iau și pielea de pe voi. V-ați împrumutat când ați avut nevoie. Acum trebuie să plătiți…

Jandarmul, popa, notarul, lângă burticos.

— Dacă ați luat bani, trebuie să-i dați îndărăt…

Domnul Săvescu a început să-și facă drum prin sat cu portărelul. Portărelul merge din casă în casă însoțit de șeful postului de jandarmi, Niculae Mielușel.

În fața fierăriei lui Oanță carele stau lanț. Nu mai sunt ale oamenilor. Sunt ale Furnicii. Le-a strâns banca și le vinde celor ce le pot plăti cu bani gheață. Adună portărelul cu jandarmii vitele satului. Cirezile, mânate din umbră de argați anume tocmiți de stăpânii băncii, iau drumul orașului.

Carul nostru cel nou, care sună atât de frumos, se află și el în fața fierăriei lui Oanță. Boii noștri cu coarnele larg desfăcute au apucat și ei drumul târgului, amestecați în cireada…

Mama bolește întruna. Tatii i-a crescut barba. I s-au stins ochii. Aria e pustie. Prin pătul fluieră vântul a gol. Am rămas cu un singur cal. Încalecă tata pe el și umblă cât e pământul de larg pe la vraci. Pe unde n-a fost? Pe valea Oltului, la Izbiceni, dincolo de Rușii-de-Vede, la Scrioaște, unde un popă știe să citească dintr-o carte sfântă. Altă dată s-a dus pe Călmățui în jos până la Piatra. S-a întors purtând în sân o sticlă cu apă în care fusese stins un tăciune. Apa descântată a amestecat-o tata cu un pai rupt din coada măturii, până s-a topit tăciunele.

A dat mama apa neagră pe gât, a înghițit buruieni fel de fel, dulci, amare, sălcii.

Leacul n-a venit…

Acum e primăvară. Am scos-o pe mama la umbră, sub duzi. Ca o umbră e mama. Muștele — roi, deasupra ei. Se apără de muște cu un smoc de pene. Alături de mama, în copaie, izânit la față, frate-meu Ștefan. Noi ne jucăm cu copiii prin arie, pe uliți, pe luncă. Suntem zoioși, cu straiele zdrențe. Astă-iarnă ni le mai cârpea dada Evanghelina. Acum a ieșit la câmp cu bărbatu-său. Nu mai are vreme de noi.

De la Cârloman a venit de câteva ori bunica. Nu ne-a spălat. Nu ne-a cârpit. Gătită ca o fată mare, cu toiagul în mână. A stat pe un scăunel lângă mama și-a întrebat-o:

— Cum îți mai este, Mărio?…

— Cum mă vezi, mamă…

Și-a dus bunica mâna la nas și-a spus:

— Ai început să miroși a mort, Mărio…

— Oi fi început, mamă…

Și-a luat toiagul și a plecat, peste deal, la ea acasă.

Are o casă mică bunica, curată ca un pahar. Aria bunicii — gură de rai. Pom lângă pom. Floare lângă floare. În fund, hățiș de sălcii, perdea înaltă de plopi. Prin mijlocul ariei trece subțire pârâul pe care-l varsă pe trei guri cișmeaua de sub coastă…

Zace întinsă pe un țol, sub duzi, mama. Frate-meu scâncește alături, în copaie.

A poposit în luncă, lângă gârlă, un sălaș de țigani. Țigăncile bat ulițele satului.

— Clădiri, ciurele, tandrele vindem… Căldări, undrele, ciurele…

— Nu-ți trebuie un piepten, leleoo?…

Mama le face semn cu mâna să intre în arie. Intră țigăncile. Unele îi ghicesc în cărți, altele în ghioc, altele în palmă. E zbârcită tare palma mamei în care se uită ghicitoarea.

— N-ai să mori, muiere…

— Dați-i nițică țâță băiatului meu…

Țigăncile care au puradei scot prin despicătură cămășii țâțe mari, negre, umflate, cu sfârc roșu. Hulpav, frate-meu se repede și suge. Mă uit și văd cum joacă fălcile… Se satură și lasă țâța. Țiganca îl pune în copaie. Îl culcă.

— Flămând fusese, mânca-l-ar maica…

— Să mai treci și mâine. O să-ți dau o găină…

Trec și a doua zi țigăncile, și a treia zi.

Nu mai aveam găini. Nu mai aveam nici o pasăre în curte, numai în podul casei câteva cuiburi de hulubi jucători. Hulubii jucători se ridică până în slava cerului. Acolo încep să se joace. Când le place lor se strâng sus, ghem, și vin până lângă pământ cu aripele strânse de-ai spune că sunt pietre. Lângă pământ desfac aripele și o iau din nou în sus. N-au cum să-i prindă țigăncile.

— Ce facem cu băiatul ăsta, femeie? O să moară lângă tine. Eu zic să-l dăm cuiva de suflet.

— Să-l dăm de suflet, îngână mama.

Cuvintele i se opresc în gât. O înăbușă plânsul…

S-a dus veste că vrem să-l dăm pe Ștefan de suflet, că vrem să-l dăm cuiva să-l crească.

Au venit multe muieri. Mama a vorbit cu ele. Nici uneia nu s-a îndurat să i-l dea. Dacă ar fi avut puteri, s-ar fi ridicat din culcușul ei, ar fi pus mâna pe dârjală și le-ar fi alungat până la marginea satului.

— Na, băiat! Na, băiat! Fă-ți copil dacă-ți trebuie…

Dar într-o zi a pogorât din deal, de la canton, o femeie scurtă, îndesată, cu dinți mari, albi. Bună de gură Tudorița, nevasta cantonierului Mărin Foamete.

— De zece ani sunt măritată. Îmi sfârâie inima după un băiat. Dă-mi băiatul tău. O să-l cresc ca și cum ar fi al meu. O să ți-l aduc de când în când să-l vezi.

Sleită, mama deschide ochii. E hotărâtă. Frate-meu s-a izânit de tot. Ți-e și scârbă să-l vezi.

Ne-a chemat pe toți mama. A venit și tata. Tudorița l-a luat pe Ștefan în brațe și a plecat cu el la canton. A uitat să ni-l mai aducă. Mergea câteodată tata călare să-l vadă. La întoarcere îi spunea mamei cu glasul pe jumătate:

— E sănătos băiatul. O să crească mare…

Aria noastră e goală. E pustie. A năvălit toamna peste câmpuri. Plouă. Pădurile de porumb, cât vezi cu ochii, foșnesc, foșnesc. O să înceapă curând culesul porumbului. N-avem ce culege.

Pe frate-meu Ion l-au băgat părinții slugă la un chiabur, Șoavă, unde muncește de cum se luminează până spre miezul nopții. Se abate în fugă frate-meu Ion pe la noi.

— E rău să fii slugă…

În schimbul muncii lui capătă mâncare. La primăvară o să capete o pălărie și o pereche de opinci. Dacă o să dovedească hărnicie, o să-i dea Șoavă și obielele peste tocmă…

Tudorița ne-a vestit:

— Sâmbătă seara să veniți cu nașii băiatului și cu rudele la canton. Împlinește sorocul Ștefan și vrem să-i luăm moțul… O să fie o petrecere!…

Mama, lungită în pat, se bucură. Dacă e băiatul sănătos!… Are de ce să se bucure.

— Să vă duceți, maică, ne îndeamnă. Să te duci și tu, rumâne, îi spune tatii.

— O să mă duc și eu…

Sâmbătă seara așteaptă trei căruțe în fața casei noastre. S-au adunat neamurile. Au venit și nașii. Cine nu e dornic să petreacă pe degeaba!

Îl văd în căruță pe nenea Ștefan, îl văd pe unchiul Păune Vacă, o văd și pe Uche, nevastă-sa. Uche și-a luat în sân câteva gloduri de pământ roșu. Scoate glodurile din sân, le ronțăie, le mestecă, le înghite.

Ne urcăm și noi în căruță. Caii pornesc în pocnete de bice. Au fost urcați în căruța din frunte și trei țigani-lăutari.

Cerul de toamnă a pogorât jos de tot. Plouă mărunt. Ne-am întors straiele pe dos. Nu ne pasă de ploaie.

Ajungem la cantonul învelit cu țiglă roșie. Lângă canton, bariera, fântâna. E mare cantonul. Are două încăperi largi, și la mijloc o tindă și mai largă. În tindă, la foc, oale pântecoase și înalte. În oale: varză cu carne de berbec.

S-a lăsat întunericul. Ploaia sună în geamuri. Se oprește ploaia. Vine vântul și sparge norii. Cimpoiul cântă. Cântă clarinetul. Între ele, vioara cu trei coarde vorbește altă limbă.

Din mână în mână trece țoiul de țuică, ulceaua cu vin. Se încinge chef mare. Din străchini oamenii mănâncă cu degetele varza și carnea grasă de berbec. Doi berbeci bătuți a înjunghiat Mărin Foamete. Petrec oamenii. Petrecem și noi, copiii. Nouă ni s-au dat bucăți fripte și câte un codru de pâine. Mâncăm pe lângă ziduri în picioare. Dacă n-avem loc la masă, n-avem și pace.

Ne uităm și ne minunăm. Într-un colț al tinzii, pe un maldăr de coceni, înfășurat în scutece, gătit cu rochiță nouă roșie și în cap cu o căciulă de postav cu pană, frate-meu. E tot atât de izânit cum era atunci când l-am dat de suflet Tudoriței. Nu se uită nimeni la el. Numai eu mă uit. Mi-e frate,

trebuie să mă uit la el. În gingia de sus i-au răsărit doi dinți. Mă apropii și-i deschid gura cu degetele. Îi pipăi gingia de jos. Aci i-au răsărit trei dinți. Cu cinci dinți ar putea să mănânce și pâine. Ce-o fi având? Ține pâinea în mână și n-o mănâncă. Îi curge nasul. S-a spoit pe obraz. Cu ochii deschiși se uită și el la mine. Nu mă cunoaște. Se uită la toate câte se întâmplă în încăpere. Se uită și la flăcările focului din vatră. Flăcările joacă. Lumina lor se împletește cu lumina felinarului atârnat în tavan.

Pe prispa cantonului, sus, lângă acoperiș, trei clopote de metal. De trei ori le lovește ciocanul: bang, bang, bang…

Mărin Foamete ia felinarul din tavan și iese afară. Ies și eu cu el. Împinge rampa de-a curmezișul drumului. Trenul, cu toate ferestrele luminate, trece despicând noaptea, pe lângă noi, ca fulgerul.

Deasupra s-a limpezit cerul. Stele de toamnă, mari, se clatină. Vântul a zbicit iarba. Când să intre în canton, pe un maldăr de fân, Mărin Foamete vede o mogâldeață. Cantonierul se apropie cu felinarul.

— Care sunteți aci, mă?

Țâșnește din fân și o ia spre porumb, ca o sălbăticiune, un bărbat. Rămâne pe maldăr cu picioarele desfăcute, cu cămașa ridicată peste pântece, Tudorița.

— Tu erai?

— Eu eram, Mărine…

— Ține, măi, felinarul…

Țin felinarul și mă uit și eu să văd ce-o să fie… Mărin Foamete o apucă pe Tudorița de coade.

— Vino în casă…

— Vin, de ce să nu vin…

Cum duci un cal de căpăstru să-l adăpi la jgheabul fântânii, așa o duce cantonierul pe nevastă-sa înăuntrul cantonului.

Eu luminez poteca. O luminez cu felinarul…

În canton, petrecere, nu glumă! Hora e-n toi. Din dușumele până-n tavan s-a ridicat praful. În dârdora jocului, nimeni n-are vreme să bage de seamă înghesuiala…

— Opriți lăutarii! strigă Mărin Foamete. Desfaceți hora. Vă spun: așezați-vă pe lângă pereți și să nu vă amestecați. Casa e a mea. Nevasta tot a mea. O știu c-are nărav. Astă-seară i-am spus: „Să fii cuminte, Tudorițo, măcar astă-seară. Să nu-mi strici petrecerea. Astă-seară tăiem moțul

băiatului.” Ca pe Dumnezeu am rugat-o să fie cuminte măcar astă-seară. Mi-a făgăduit, ursoaica. O prinsei cu unul în fân. Trebuie s-o tăvălesc nițeluș.

Zurbagiii, pe lângă ziduri, cu fețele zgâite, c-au să vadă ce nu se așteptau.

— Să te tăvălesc, Tudorițo?

— Tăvălește-mă, Mărine. Tăvălește-mă bine. Tăvălește-mă cât te țin curelele…

Mărin Foamete îi ia cimberul de pe cap și-l întinde soră-mi Evanghelina, să-l ție. O dezbracă de rochie. O lasă în cămașă. Îi scoate și pantofii din picioare, și ciorapii. Dacă nu i-ar fi rușine de oameni, i-ar scoate și cămașa. Vrea s-o tupungească. Dar e grijuliu să nu-i strice straiele…

O ia de coade, o ridică în sus și o izbește de dușumea. Duduie dușumeaua. Femeia tace. Rămâne ciucită pe vine. Bărbatul se năpustește asupra ei cu pumnii, cu genunchii, cu boturile, cu călcâiele ghetelor. Femeia tace. O ia, ca pe un bolovan, o ridică și o izbește cu putere de dușumele. Iar se năpustește asupra ei. Tudorița are fața toată umflată, vânătă. Din buzele plesnite, din nas, țâșnește sângele. O apucă, o stropșește, o înghesuie, o fărâmă. Femeia tace.

— Nu spui nimic?

Femeia — printre buzele însângerate:

— Ce vrei să spun, turbatule?

Turbat într-adevăr, cu ochii ieșiți de sub pleoape, omul o înghioldește, o lovește, o pocnește cu și mai mare sete. Femeia se întinde pe dușumele. Când sta în picioare, părea măruntă. Întinsă, pare mai lungă. Cămașa i s-a făcut ferfeniță. Pete mari de sânge îi înfloresc cămașa. Se întoarce cu spatele în sus și se bate cu palma peste șezut. Îl întărâtă:

— Lovește-mă și-aici, apucatule. Aici nu m-ai lovit…

Bărbatul se urcă cu picioarele pe ea și-o lovește în locul în care până atunci n-o atinsese.

— Și pe-aici lovește-mă, neputinciosule — își arată umerii — și pe-aici, și pe-aici…

Îi face voile. Îi face toate voile bărbatul.

— Tot nu plângi, muiere?

Printre dinții spoiți de sânge, muierea șoptește:

— Iată, nu plâng. Nu vreau să-ți fac pe plac. Omoară-mă dacă ești în stare, dar de plâns nu plâng…

Mărin Foamete își lovește iar muierea cu picioarele, în coaste o lovește.

A muiat-o. Femeia dă ochii peste cap. Mărin Foamete iese să se răcorească. Pe Tudorița o adună muierile și-o duc în cealaltă odaie a cantonului.

Frate-meu Ștefan, în tindă, cu aceeași bucată de pâine în mână, cu ochii mirați, privește forfota.

Au început din nou să cânte cimpoiul, clarinetul. Zumzăie și vioara. Hora, mai aprinsă. Parcă au intrat o mie de draci în trupul fiecăruia. Ulcelele cu vin trec din mână în mână.

În mijlocul horei, îmbrăcată în ie curată, cu cimber galben pe cap, cu fața toată vânătaie, Tudorița joacă de zor. Joacă și strigă:

— Băiatul meu a împlinit anul. Să-mi trăiască băiatul. O să-i tăiem moțul… Zi, mă, zi mai repede!

Mă apucă tata de mână.

— Hai, Darie!…

Mă lasă în prag tata. Se întoarce și-l ia pe frate-meu Ștefan în brațe. Iese cu el afară. Își dezbracă zăbunul și înfășură pe frate-meu Ștefan în zăbun.

— Vino după mine!

Mă duc după tata. Dezleagă calul de la căruță și mă suie călare.

— Ține-te bine de coama calului!…

Mă agăț bine de coama calului. Încalecă și tata la spatele meu. Pe frate-meu Ștefan îl ține lângă piept. Strâns îl ține.

— Dii, bălane!…

Pornim, toți trei pe același cal, printre porumburi.

Poteca ne-o luminează slava cerului. Calul ne poartă la pas. Copitele calcă drumul ud.

În brațele tatii, Ștefan a adormit. În mers, căciula lui de postav, cu pană de cocoș, s-a desprins, a căzut.

Nu ne oprim s-o căutăm, s-o culegem.

Moțul atârnă. O să-l tăiem mâine dimineață, cu foarfeca…

XI

Dude de toamnă

A rămas în urmă cantonul cu petrecerea. Mă uit îndărăt. Ferestrele luminate, ochi galbeni, abia clipesc. S-au făcut mici de tot. Calul, la pas, coboară dealul. Ocolim pe la marginea cătunului, trecem podul peste gârlă — podul unde s-a făcut de curând un omor. Pintenogul sforăie, capul și-l ridică. Poate miroase încă a sânge omenesc. Calului, nu nouă.

— Țin'te bine, Darie.

— Mă țin, tată… Cu mâna strânge căpăstrul. Vânătă, curge domol gârla umflată de ploile toamnei. Au căzut în apă stelele miezului de noapte și umbrele gheboase ale sălciilor.

— Să nu cădem și noi… Mi-am spus fără voie gândul cu glas tare.

— N-avea grijă, rostește tata.

S-a potolit calul. Am trecut podul. Ne latră dulăul roșcovan al lui Ivan Negoajă. Frate-meu. S-a trezit. Plânge încet. A tăcut. L-a legănat, l-a adormit iar mersul.

Ce oameni alde Negoajă! A tunat și i-a adunat… Negoajă e scurt, îndesat, slinos, negricios, mustăcios, cu buze roșii — carne vie. Numai Buzulică mai are buze atât de roșii — roșii și groase, de trei ori cât degetul cel mare. Aidoma lui Negoajă e nevasta lui Negoajă. Până și la negii de pe nas se potrivesc. Dacă ar fi frați gemeni n-ar semăna mai mult. Copiii, doi, băiatul și fata, leit părinții. Li s-a dus vestea. Au o casă măruntă, cu o singură odaie, albă ca un ou pe dinafară și pe dinăuntru. În casă nu intră nimeni la Negoajă cu opincile în picioare ori cu poștalii. Se intră numai în ciorapi.

— Or fi de neam de turci, spun câte unii.

— Aș, de unde! răspund alții. Neam de turci sunt la noi alde Ulmaz. Neamul Ulmăzeștilor se trage dintr-un cavaf. Neam de turci mai sunt alde Daudescu din Secara… Ăștia seamănă mai mult a arapi…

În jurul casei, Negoajă are o arie mare pe care a schimbat-o în grădină de zarzavat.

— Ce s-or fi apucând alde Negoajă de grădinărit? Numai bulgarii cunoșteau meșteșugul grădinăritului…

Negoajă și-a săpat fântână în arie. Scoate mereu apă și-și udă verzele, pătlăgelele, ardeii. Seara iese la drum cu marfa și-o vinde. N-are boi, n-are car. Lucrează cu palmele. N-a muncit niciodată pe moșii.

— Nu muncesc decât la casa mea, spune. Să nu-mi fie nimeni stăpân. Nimeni…

Duminica, alde Negoajă stau toți la uliță, pe banca de lângă portiță, primeniți, gătiți, cu straie albe ca hârtia. Nu se amestecă deloc cu ceilalți oameni. Nici măcar nu intră în vorbă cu ei. Numai când au de vândut spun prețul și se tocmesc. Între ei, alde Negoajă se înțeleg mai mult din ochi, parc-ar vrea să facă economie până și de cuvinte. Satul îi vorbește mereu, uneori de bine, alteori de rău.

Cu gândul la alde Negoajă, ajungem acasă.

Descalecă tata cu frate-meu în brațe. Descalec și eu. Vin câinii și ne miros picioarele. Leagă calul tata. Intrăm în casă. S-a scurs de mult miezul nopții. În alburiu bate cerul. În alburiu. Vântul clatină frunzele veștede, clatină ramuri ce încep a se usca. Aprinsă — lampa în casă.

Stârcită într-un colț al patului, mama se luptă cu noaptea, care nu-i aduce nici somn, nici ostoire. E încinsă cu brâul ei lat și roșu, care-i ține strânse oasele trupului și, ca de obicei, își ghemuie în față, între brâu și pântec, un smoc vechi de căpătâi. Are un gol acolo înăuntru pe care nu-lpoate astupa cu nimic, gol care o mănâncă și o macină.

Tata, cu frate-meu în brațe.

Închid ușa după mine cu spatele. Răcoare în casă.

— Darie, fă lampa mai mare!

Răsucesc ușor rotița lămpii. Crește flacăra. Mama deschide ochii.

— Băiatul meu!…

Încearcă să plângă… Ochii uscați n-au lacrimi, gâtul n-are putere. Îngaimă cuvinte pe care nu le înțeleg. I-au căzut obrajii. I s-a încrețit fruntea. E galbenă cum sunt sloiurile de ceară din care lumânărarii fabrică lumânări.

Când am prins a deschide ochii și a-mi da seama despre ce se petrece în jur, de multe am avut a mă mira. Mă miram că oamenii vorbesc și se înțeleg între ei prin cuvinte și mă miram că vitele mugesc numai, că păsările ciripesc. Mă miram că sunt atât de tăcuți copacii, că sunt atât de tăcute ierburile și atât de minunat colorate florile câmpului. Și mă miram că în sat vedeam două feluri de oameni: oameni jerpeliți care umblau, de cum se topeau zăpezile și până toamna târziu, când îngheța clisa, cu picioarele goale, și oameni îmbrăcați ca oamenii, încălțați cu ghete, lustruite chiar în mijlocul verii. Noi purtam căciuli, pălării, ori hălăduiam cu capul gol —

cum se întâmplă. Acriturile satului aveau haine închise cu nasturi lucioși și pălării tari — gambete.

Treceau de câteva ori pe zi, pe lângă casa noastră, trenuri iuți, de pasageri, și trenuri lungi, de marfă, cu mers greoi. Mă uitam la lumea aceea care venea dinspre Dunăre și urca spre Rușii-de-Vede, în vagoane, sau venea dinspre Rușii-de-Vede spre Dunăre cu trenul, care uruia și alerga de nu-l puteai ajunge nici cu praștia…

O acritură și-a scos odată capul pe fereastra unui vagon. Gambeta i-a luat-o vântul. S-a rostogolit gambeta. Ne-am repezit și am cules-o din iarbă. Era o pălărie neagră, tare ca o căldare. Ne-am așezat-o pe rând pe cap. Ne intrau capetele în ea ca într-o oală. Apoi am pus-o jos și ne-am urcat cu picioarele pe fundul ei. Dacă am văzut că nu se mototolește am început a o lovi cu bâtele. Zbârnâia!… Nici chip să se mototolească ori măcar să crape. Suna ca o tobă.

A venit între noi Voicu, poștașul, și ne-a luat-o. A șters-o de praf cu mâneca flanelei și și-a pus-o pe cap. Și acum o poartă. S-a înverzit pălăria tare, pe margini — dar atât. Nici ploile, nici zăpezile n-au muiat-o… Gambeta aceasta, ajunsă din întâmplare în mâinile noastre, era întâia pe care o pipăiam, dar a cincea care umbla prin sat. Purta gambetă văru-meu Niculae Dimozel, dirigintele poștei, Miliarezi, boierul schilod din satul vecin, care trece și pe la noi cu gabrioleta. Mai purta gambetă și morarul din cătun, Gună Isopescu și, câteodată, Popescu-Bragadiru, dascălul care ne învăța carte.

Notarul Stănescu și frații mamei, Tone și Lisandru, purtau ca și flăcăii satului, ori ca oamenii mai avuți, pălării moi, negre. Cine purta gambetă era poreclit acritură. Acritură li se mai spunea și celorlalți — notari, cârciumari, perceptori, care se înveșmântau în haine nemțești. Dar fruntea acriturilor era negustorul Gherasim Șerbu, care fusese lumânărar mai înainte. Acum nu era numai lumânărar.

Venise în sat, dinspre munte, ca și Mareș, cârciumarul, cu care se aveau la cuțite frații mamei, cu căruța cu mere dinspre Pitești. Văzuse sat mare și se pripășise aci. Închiriase o casă și trimisese scrisoare să-i vie ajutoare. Satul se pomenise într-o zi cu o liotă întreagă de băieți blonzi și înalți, cu chici de le băteau umerii, cum la noi purtaseră pe vremea lor numai bătrânii. În căruțe lungi, mocănești, aduseseră scule, cazane și cutii. S-a zvonit repede noutatea: mocanul o să facă fabrică de lumânări.

Înfiripaseră repede fabrica. Până noaptea târziu lucrau. Ne adunam la ferestre și-i priveam cum frământă ceara și cum scot din fabrica lor, mai curând din mâinile lor, lumânări moi și subțiri de mort, ieftine, și lumânări mari, groase și albe, pentru botezuri și nunți.

Mergea bine negustoria lumânărarului. Casa închiriată pe o iarnă o cumpărase și-o înzestrase cu acoperiș nou, cu uși și cu ferestre noi. Cu albastru erau acum vopsite ferestrele și ușile. În curte construise Gherasim Șerbu magazii.

Nevastă-sa, căreia tot satul îi spunea piteșteanca, venise aici desculță, pricăjită, înfofolită într-un cojocel unsuros și în pestelci boțite. La numai un an purta în picioare papuci noi, cu tocuri înalte, rochii cu flori mari, și se lăuda că în curând o să-i cumpere lumânărarul pălărie de la oraș. Era o femeie înaltă, albicioasă, uscățivă. Se uita de sus la muierile rumânilor. Duminica se ducea în vizite la orășence, adică la nevasta notarului și la țața Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel.

Mureau oamenii — Gherasim Șerbu vindea lumânări de mort. Se nășteau copii — Gherasim Șerbu vindea lumânări pentru botez. Aveau loc nunți — Gherasim Șerbu vindea lumânări de cele mari și albe pentru nunți. Bașca ce mai vindea pentru pomeni, pentru parastase. Nu unui sat, ci tuturor satelor din jur Gherasim Șerbu le vindea lumânări. Strâns la mână, a adunat în scurt timp avere. Fabrica de lumânări și-a mutat-o în magaziile de fund, iar în casa cu fața la uliță a deschis prăvălie cu de toate. Baloturi întregi au adus căruțele lumânărarului de la oraș. Prăvălia a deschis-o de Paște și-a dat zvon în sat: „Vând ieftin”. Oamenii s-au îmbulzit ca la pomană. Oricât de sărac ar fi cineva, așa e obiceiul pământului, trebuie să-și îmbrace copiii de Paște. Crăciunul sătul, Paștele fudul.

Ne-a luat și pe noi tata și ne-a dus cu cârdul la prăvălia lui Șerbu. Surorilor le-a cumpărat pantofi, barișe. Nouă ghetuțe, flanele și câte o pălărioară. Pălăria mea era o grozăvie: la betelia care o înfășură era cusut în dreapta un pistol albastru, de tinichea. A adunat avere mare Gherasim Șerbu. Într-o zi a luat-o din loc ca și fratele mamei, care plecase la oraș. Nu-i mai plăcea nici lui Gherasim Șerbu, și mai ales nevestei lui, satul…

Unei singure muieri din sat i-a părut rău de plecarea lui Gherasim Șerbu și a piteștencei — nevestei lui Păscuțu, orășeanca de la marginea Rușului-de-Vede, oploșită în sat. E o femeie mică, bălană. Parcă e spoită cu lapte. Păscuțu e bătrân. Nevastă-sa, Papelca, tânără. Moșneagul n-o duce la muncă. La muncă merge cu taică-său.

— De ce nu-ți iei muierea la muncă, Păscuțule?

— Să n-o ardă soarele. Nu vreau ca nevastă-mea să fie pârlită de soare și să aibă mâini urâte. Vreau să-mi gătească de mâncare cu mâinile curate…

Într-adevăr, Papelca are mâinile albe și mici, cu unghiile totdeauna curățate, tăiate scurt.

I-a născut trei copii. Unul seamănă cu nenea Gigoi, altul cu Dumitrache Vătui, fetița — Dina — seamănă cu prietenul fratelui meu Ion, cu Avendrea, hoțul de cai.

— Cu cine prinzi tu copiii, Papelco? o întreabă câte o muiere care-i caută râcă.

— Cu cine pot, fa, cu cine pot…

Păscuțu are două case. Una mică, în fundul ariei, alta mare și nouă, în față, lângă uliță. Păscuțu stă cu nevasta și cu copiii în casa mică. În tindă, pe o rogojină, doarme taică-său. În casa din față locuiesc ofițerii care au venit să măsoare câmpurile. În coșarul vitelor, care de mult nu mai e locuit de vite, dorm soldații, ordonanțele.

Locuiesc doi ofițeri în casa lui Păscuțu. Amândoi tineri, cu mustață subțire pe buză. Numai unul are nevastă. Ofițerul însurat și-a adus și servitoarea. E dinspre munte. Parc-ar cânta când vorbește. O cheamă Zinca.

Ziua, în amiaza mare, auzim dinspre casa lui Păscuțu țipete sfâșietoare. Părăsim jocul și dăm năvală într-acolo. Zinca e tăvălită în țărână. Zizi, cucoana ofițerului, o calcă în picioare. O lovește cu călcâiele pantofilor unde nimerește. În coaste, în obraz. Înainte de a o tăvăli a plesnit-o cu palmele peste gură. I-a smuls părul din cap — șuvițe de păr negru ca pana corbului. O lovește și o ocărăște. Urcată pe gard, Polina, nevasta vărului Niculae Dimozel:

— Dar ce-ți făcu, cucoană?

— Mi-a vărsat cafeaua, tâmpita…

Ne adunăm și privim. Cucoana ofițerului o uită pe Zinca. Culege bulgări din mijlocul drumului și ni-i azvârle în cap. O luăm la goană. Cucoana ofițerului după noi. Zinca a scăpat. Se adună singură din țărână și vine spre fântână din fața casei. Se scutură de praf, se spală pe obraz, pe mâini, pe picioare. Îi sângeră mâna. Intră la noi în arie. Ooblojește cu alifii soră-mea Rița…

— De ce nu pleci de la curviștina asta?

— Unde să plec? N-am pe nimeni pe lume. La alții aș nimeri-o și mai rău.

Oblojită, se întoarce acasă. O vedem venind peste câteva clipe. Ține în mâini o farfurie albă, întinsă.

— M-a trimis conița să-i culeg dude…

— Culege-i.

Se urcă într-unul din duzii noștri Zinca. Culege dudele una câte una. Culege dude și cântă. Când și-a umplut farfuria, coboară încet și i le duce cocoanei.

Seara, ofițerii se întorc cu ordonanțele de la câmp. Un ofițer cântă la vioară. Cel neînsurat cântă la vioară. În fața casei lui Păscuțu cântă.

Ascultăm de departe. Dacă ne-am apropia, ofițerul și-ar înceta cântecul și ne-ar lua la goană. Nu-i place să ne vadă în apropierea lui.

Ordonanțele vin seara pe la noi. Scoate soră-mea Evanghelina un țol curat din casă. Îl întinde sub dud. Un soldat se urcă, scutură dudul. Ca bătute de grindină cad dudele. Le adună soldații într-o strachină. Se așează pe prispă și mănâncă. Mai stau de vorbă cu tata. Cu noi toți stau de vorbă ordonanțele. Aflăm că amândoi ofițerii sunt băieți de moșieri dinspre partea Brăilei. Căpitanul Suditu e cel însurat. Sublocotenentul Andreescu, cel cu vioara, e băiețandru, boboc, abia ieșit din școala militară. Ordonanța lui, soldatul Ghenciu Marin, din Udup, a rămas știrb. Numai câțiva dinți are în gură.

— Pe ceilalți, spune, i-am scuipat de când am fost dat ordonanță la ofițer. Din orice îi sare țandăra. Cu cravașa mă bate. Când îi trag cizmele din picioare, seara, nu uită să mă izbească peste gură cu botul uneia. „Bivole — îmi spune — trage mai încet, că mă dor bătăturile…” Dacă trag mai încet, cizma nu iese din picior. Poartă cizme strâmte. E fudul ofițerul…

Cioroiu, ordonanța căpitanului, e moldovean. Are părul gălbui și ochii albaștri. Râde cu gura până la urechi. Nu uită să-și spună mulțumirea:

— Aici mă bat numai căpitanul și cucoana. La București mă băteau cu lemnul de scuturat covoarele și saltelele soacra căpitanului, că stă la soacră căpitanul. A căpătat zestre case mari, lângă Cișmigiu. Aprigă muiere soacra căpitanului! Dă odăi cu chirie. Își muștruluiește chiriașii mai abitir decât ne muștruluiesc pe noi majurii la cazarmă. Umblă bieții oameni prin casă în vârful picioarelor. Stau o săptămână, două, și-și iau lumea în cap. Sunt arătoase casele, vin alții. O pățesc și pleacă. Vin alții. Și tot așa mereu… Plimb cățeii coanei-mari prin grădină. Îi port legați cu curelușă… Am ajuns, vorba ceea, să tai frunză la câini…

I-a murit râsul pe buze. I s-a întunecat, i s-a strâns, i s-a boțit fața.

— Dacă n-am știut termina cu boierii la nouă sute șapte!… S-ar fi schimbat multe în țară, dacă am fi izbutit atunci…

— Pe aici a fost foc mare la nouă sute șapte, îngână tata. Pe noi ne-au ținut trei luni închiși pe șlep, în mijlocul Dunării. Ne mâncau țânțarii, păduchii, ploșnițele. Guzganii mai-mai să ne roadă ciolanele. Vai și amar. Unora, mai bolnăvicioși, începuse a le putrezi carnea pe unde fuseseră bătuți, rupți. Îl mâncau viermii de vii. Ne-au mai ținut și la pușcărie pe urmă. Ne-au batjocorit, ne-au purtat pe la judecăți… Se cheamă că până la urmă tot ei ne-au iertat. Așa căuta să ne împuieze capul ginerele lui Miliarezi, Drăculea, prefectul… N-aveau ce să ne ierte. Noi nu căzusem în greșeală. Ne căutam dreptatea noastră, atâta tot.

— Dacă are cineva păcat, i-am spus atunci lui Drăculea, apoi nu noi îl avem. Păcatul îl aveți dumneavoastră. La dumneavoastră, la boieri, e biciul și puterea. Cu puterea satului ne țineți în robie. Cu biciul ne loviți. Ne furați munca și ne lăsați muritori de foame. Apoi vorbiți de iertare.

S-a mâniat Drăculea și s-a băgat în mine. A început să zbiere:

— Nu te-ai săturat pe șlep? Acuși te trimit iar pe șlep!

— Apăi, i-am spus, acum nici acasă nu mi-o fi mai rău ca pe șlep…

A început a albi părul tatii. Pe la tâmple, pe la mustăți a prins a albi tata. Suge cu sete o țigară răsucită din tutun verde tata. Fumează și ordonanțele. Fumul alungă muștele. În bălăriile din arie a sădit tata câteva semințe de tutun. A răsărit tutunul, a crescut. Foile tutunului sunt verzi, păroase, late. În fiecare zi, rupe tata câteva foi, le pune la uscat, le pălește soarele, sunt bune de frecat în palmă, de pus în brâu, în bășica de porc.

— Eram băiețandru la nouă sute șapte, grăiește Ghenciu. La noi, la Udup, au adus ofițerii tunuri. Răscoala se iscase dintr-odată. Dădusem foc curților boierești, erau ale unuia Dumba, care trăia la Viena și era prieten cu împăratul austriac. Nici n-au apucat să ardă bine curțile, că ne-am și pomenit cu armata. Cam știau oamenii ce-o să-i aștepte. Ne-am adunat care cu puști, care cu pistoale, care numai cu ciomege și am așteptat armata la margine. Aieșit un bătrân înaintea armatei și le-a spus ofițerilor să ne lase în pace, că satul n-are nimic de împărțit cu armata, că satul s-a ridicat și a dat foc la curțile boierești și că o să intre oamenii cu plugurile, să are pământul. Ofițerii au tăbărât cu săbiile pe bătrân. Atunci, Gurădulce, care fusese sergent în armată, a luat comanda satului. Oamenii s-au ascuns pe după garduri, prin șanțuri, și-au început a trage ochind în ofițeri și în reangajați. A căzut un ofițer. Au mai căzut niște majuri. S-au risipit soldații. A fost un

adevărat război. S-a sunat și goarna. A doua zi, în zori, veniseră alți soldați, cu tunuri. Trei zile au tras cu tunurile în sat, ochind bordei cu bordei. Au pierit oamenii ca muștele. Și salcâmii i-au ras din rădăcină tunurile. Dintr-ai mei am scăpat numai eu cu tata… A murit la nouă sute treisprezece tata, de holeră, dincolo de Dunăre…

Ordonanțele sunt desculțe. Miriștile pe care umblă ziua le-au sângerat picioarele. Peste răni soldații au presărat țărână…

Tata îl dezbracă pe frate-meu și-l așează lângă mama. Frate-meu se trezește. Îl aud îngânând:

— Iapă, iapă, iapă…

— Ce spune ăsta, tată?

— Adu-i o cană de apă.

Aduc apă. Soarbe frate-meu câteva picături. Apoi capul îi cade.

Mama îi mângâie părul, obrazul. Îl mângâie încet, cu degetele ei lungi și subțiri, numai vine și oase.

— Dragul mamei, drag…

Îi e teamă să nu-l trezească. Mă bag în culcuș.

Dinspre casa lui Păscuțu auzim zarvă. Ce-a putut să mai spargă Zinca la ceasul ăsta?

La vară, am să mă urc în dud. Am să scutur dude. Frate-meu o să se poată ridica în picioare. Ba chiar o sămeargă câțiva pași. O să culeagă dude și-o să le mănânce. O să-și mânjească obrajii de dude — de dude timpurii, de dude de vară, de dude de toamnă.

— Sunt dulci dudele?

— Dulci…

XII

Pisica

La fântână de sub salcie, prietenii mei, ciopor pe buduroi: Pe lângă jgheab, la rând, caii. Scoatem apă cu ciutura, o răsturnăm în scobitură. Caii sorb, tobă li se fac pântecele.

Dacă ne-ar luneca unuia piciorul, ne-am prăvăli în fântână. Abia vedem, fundul licărind. Cumpăna e înaltă. După înălțimea cumpenei, cunoaștem adâncimea, fântânii. După înălțimea cumpenei, știm dacă apa e sloi ori cocleală în miezul verii.

Apa care gâlgâie în fântână din fața casei noastre e totdeauna rece și bună.

Vin femeile de pe alte uliți și iau la amiază și seara apă de băut în urcioare.

Bărbații, la șanț, la cârciumă, la primărie. Femeile, la gard, la fântână, stau de vorbă.

Se duc băieții cu caii, să-i pască, departe, pe miriști… Nu s-a început culesul porumbului. O să înceapă, peste o săptămână, peste două. Nu toate miriștile au fost arate…

— Hai cu caii, Darie!…

— Hai!…

Caut o căciulă, o ruptură, o pun pe cap. Arunc în spinare un zăbun al soră-mi — zdreanță, zăbunul.

Toamnă. Noapte răcoroasă. Am cu ce să mă încălzesc. Dezleg bălanul și -1 duc la fântână. Adăp bălanul și-l încalec.

Ceilalți au și plecat. Ating bălanul cu nuiaua, bălanul fuge. Mă țin cu mâinile de coamă, mă ciuciulesc. Capul mi-lașez de-a lungul coamei. Aleargă bălanul, mănâncă pământul. Dacă drumul ar fi așternut cu piatră și bălanul potcovit, bălanului i-ar scăpăra potcoavele… Nu-i scapără, că nu le are. Drumul, drum de țărână…

Iacătă, i-am ajuns, trec în rând cu ei, domol mergem, domol.

— Unde paștem caii la noapte?

— Lângă crâng, la Adâncata, răspunde Avendrea…

Dacă mă satur de joacă și sunt mort de oboseală și totuși somnul nu vine să se lipească de mine, să-mi adoarmă dracii, apuc pe ulița care duce spre gară și mă duc la unchiul Burdulea. E cel mai vechi din neamul nostru unchiul Burdulea. Acuși apropie suta. I-a murit baba. Din șapte băieți îi mai

trăiesc doi, Mărinică și Dănică. Din cinci fete, una mai mare. Nepoți, o droaie i-au rămas. Dacă ar veni duminica să-l vadă, i s-ar umple aria de lume unchiului Burdulea. Nu vin decât la zile mari, când unii, când alții.

E nesuferit bătrânul. Mereu povestește de când era el tânăr și… frumos.

Că unchiul Burdulea a fost tânăr, nu mai încape nici o îndoială. Oricine e o dată tânăr, după câte am apucat și eu să aflu. Că a fost frumos, greu să-l crezi. Uite — o arătare de om. E unchiul Burdulea. Când umblă, îi vine tatii cam până la chimir. I s-a îndoit mijlocul, n-are bardă, n-are mustăți. N-are nici păr pe cap, n-are pe nicăieri pe trup, a rămas spân. S-a trezit intr-o dimineață fără gene, fără sprâncene. Părul — grămadă, pe căpătâi.

Mă duc pe la unchiul Burdulea pentru pricina care-i face pe ceilalți să-l ocolească. Povestește despre oamenii ale căror oase s-au topit sub buruieni.

Mă duc și pentru altceva — unchiul Burdulea cântă. Îmi plac oamenii care cântă. Unchiul Burdulea însă cântăcu glas tare, ceea ce nu cutează nici un lăutar să cânte decât la ureche, și încă unuia cu chef. Trec muierile, fetele, în stol, pe uliță, de la prășit ori de la secerat. Unchiu-meu, la poartă, cât îl ținea gura:

Noaptea pe-ntunericu
Pipăii cu degitu
Găsii lelii peticu…

Muierile fac haz, fac haz fetele. Una mai șugubeață:

— Sărut mâna, babo…

Burdulea se supără. Supărat, le spune niște vorbe… Le face și pâhănii.

Multe am aflat de la unchiul Burdulea.

Altădată șesurile erau îmbrăcate până la marginea lumii de păduri. S-a tot înmulțit sămânță omenească și-a tăiat copacii. Rădăcinile, smulse din pământ, luminișurile, lărgite. Au ieșit câmpuri bune de semănat mei, orz, secară, porumb… Cu securile, cu târnăcoapele, cu cazmalele, oamenii au alungat pădurile, le-au lovit, pădurile au pierit. Ici-colo, câteva ochiuri, câteva zăvoaie la Olt, la Dunăre. O fișteică de pădure a rămas la Crângeni, alta la Rușii-de-Vede, dincolo de Adâncata, mai mult rariște.

— S-au lărgit câmpurile, povestește unchiu-meu Burdulea spânul, au pierit pădurile, au început rumânii a prinde cheag în munca lor. Atunci s-au repezit boierii peste sate, au scornit că sunt pământurile lor. Au căzut rumânii în robia boierească. Nici până azi n-au scăpat. S-au mai burzuluit

din când în când satele. Le-au înecat în sânge stăpânirile, câte au trecut, prin vremuri, peste oameni.

Acum nu mai cântă cântec pentru muieri bătrânul cu față de babă. Altceva cântă, mai curând îngână. Dintre buzele lui subțiri, uscate, picură nume vechi de haiduci care au ridicat paloșele grele și-au retezat capete ciocoiești, nume vechi de boieri peste a căror amintire rumânii aruncă blesteme…

La Adâncata, între miriști, bostănării. S-a cam dus vremea bostănăriilor. Covercile încă n-au fost doborâte. Vrejurile n-au fost smulse. Trântoresc încă în țărână udă, culcate, lubenițe lungi, vărgate, târzii. Lâncezesc încă, pe sub foi pe jumătate scorojite, pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunați, îngropați în saci de grâu, pot fi scoși, copți gata, de Crăciun — copți, vorba vine, mai degrabă păliți. Veștejiți, dulcegi…

Capul nostru e Avendrea, prieten cu frate-meu Ion. S-ar fi dus cu caii frate-meu — nu e acasă. Nu e nici la stăpânul lui, la Șoavă. Ar fi venit cu caii lui Șoavă la păscut.

Bunicul de la Cârloman s-a bolnăvit. S-a dus frate-meu Ion — de două zile îl păzesc să moară.

N-o să moară bunicul, cum n-a murit nici mama — bolește, boala lui o scoate din sărite pe bunica. E țanțoșă bunica și umblă dreaptă, ca o fată mare. Nu-i plac bolnavii bunicii. Duminica trecută am fost eu să-l văd pe bunicul — țipă la el bunica:

— Mai taci odată. Mereu te vaieți. Parc-ai fi muiere, așa te vaieți…

Îl dondănea la cap. Bunicul Delcea, lungit în pat, își trecea degetele prin barba galbenă, gemea:

— Mă vaiet și eu, că mă doare. Toate oasele mă dor. Și carnea mă doare. Aș vrea să mor…

Atât i-a trebuit s-audă bunicii, că spune bunicul că vrea să moară. Tăiase nenea Dumitrache o găină. Bunica o opărise și o jumulea pe vatră. Lângă bunica, cuțitul cel mare cu care avea să desfacă ea pieptul găinii, s-o taie în bucăți, înainte de a o arunca în oala pentru ciorbă. I-a sărit țâfna. Ce-o fi vrând cu cuțitul? Să-l taie pe bunic?

— Spui că vrei să mori? Iată cuțitul. Bagă-ți-l în piept. Înfige-ți-l în inimă. Ai să mori numaidecât și-ai să te liniștești. N-o să te mai vaieți. Moartea e lângă tine. Ajut-o să te ia…

Avea fața cumplită bunica. Nu glumea. Ar fi vrut într-adevăr ca bunicul Delcea să-și înfigă cuțitul în inimă? Eu, cam speriat, mai mult de fața ei

decât de cuțit. Un zâmbet bun s-a revărsat din ochii și de pe buzele bunicului.

— Afurisită muiere ești! Semeni cu turcul de taică-tău. Nu te speria, Darie. N-am să-mi pun mintea cu vorbele ei. Niciodată omul nu trebuie să-și dea moartea, nici măcar să și-o cheme. Omul are moartea în măduva oaselor, din clipa în care s-a plămădit… Vezi tu, Darie, în viață poți să chemi, dacă ești nezdravăn la minte, și moartea. Moartea ori o chemi, ori n-o chemi, tot vine când îți este dat să vină și… te ia…

Bunica ținea în mână cuțitul.

— Nu mai pălăvrăgi. Nu mai turbura mintea băiatului. Vrei să mori? Ia cuțitul. Nu vrei să mori, fă bine și încetează cu văicăreala…

Ne-a întors spatele și s-a dus la vatră, la găina ei. Cu sete, cu dușmănie, a despicat pieptul găinii. Parc-ar fi vrut să despice, să ciopârțească trupul schilav, uscat, al bunicului.

A scos burta găinii afară și-a aruncat-o câinilor, care așteptau în prag, cu limbile roșii-vinete atârnând. Inima și ficatul, calde încă, le-a pus pe jar. S-au fript măruntaiele păsării. Le-a presărat cu sare, le-a pus pe un taler de lemn și ni le-a adus în odaie. S-a uitat încruntată la noi:

— Mâncați-le, sunt bune de mâncat…

Miroseau frumos. A luat o bucățică de ficat bunicul și a molfăit-o în gură. Restul l-am mâncat eu. Mi-am lins buzele. Cum să nu mi le ling!

Acum, dacă astă-seară o să mai taie bunica o pasăre, măruntaiele o să le mănânce frate-meu Ion, fir-ar el al dracului…

Nici mie n-o să-mi meargă rău. Avendrea e priceput la toate. O să ne pună pe noi, ăștia mai micii, să adunăm balegi uscate și ierburi, să aprindem focul. Pe urmă, tot pe noi o să ne trimită să alegem de pe unde s-o nimeri porumb cu bobul moale, și tot pe noi o să ne pună să coacem porumbul la foc. Lui, fiindcă știe să dea porunci, o să-i dăruim, cu voie, fără voie, fiecare, jumătate din câți porumbi o să coacem. Pentru atâta lucru nu ne supărăm. Toată noaptea o să coacem porumb. Dacă ni s-o face sete, fântână din fundul văii o să ne astâmpere setea.

Sare cu gura pe Avendrea natantolul de Gângu:

— Ne-ne-ne A-ve-vendrea, o să mâncăm și lubenițe astă-seară?

— Poate…

Avendrea se ține de furtișaguri. Din pricina lui Avendrea, frate-meu Ion ia câte o chelfăneală de la tata.

Se strâng băieții, iarna, pe la câte unul din ei acasă, la clacă, și curăță porumbul pentru moară. Până spre ziuă își dau în vorbă curățind porumb, spunând basme, mâncând boabe fierte, ciupind fetele chemate din vecini.

Avendrea aduce sub zăbun o găină, o gâscă, o curcă –ce poate să înhațe din cealaltă parte a satului. I se cunoaște obiceiul. Tatii îi este teamă să nu-l învețe Avendrea și pe frate-meu cu nărav. Avendrea, dacă are cu cine se înhăita, fură și cai. Nouă ne-a furat o dată un cârlan. A intrat noaptea în coșar, a dezlegat cârlanul de la iesle, l-a scos afară din curte de căpăstru, a sărit pe el și pe-aici ți-e drumul. L-a vândut rudarilor la târg. Până să-i luăm urma, s-a dus calul. N-a mai călcat hoțul prin casa noastră o lună. Pe urmă a venit la frate-meu, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Bună seara, mamă Mărie!…

— Bună seara, Avendreo. Ne furași cârlanul!…

— Eu?…

— Cine altcineva!…

— Mamă Mărie, să fie al dracului — din creștet până-n cer și din tălpi până-n pământ — cine v-a furat cârlanul…

A început să râdă mama, a râs și Avendrea.

— Cel puțin de acum înainte să nu ne mai furi vitele…

— N-o să vi le mai fur. E mare satul.

Nici nu ne-a mai furat de atunci Avendrea. Vitele le-a vândut la târg tata, când i-a ajuns cuțitul la os și n-a mai avut cu ce să cumpere mălai, să ne scoată din iarnă, să nu murim cu zile. Ne-a mai rămas bălanul.

Țin minte. Când eram mic, crângul la marginea căruia descălecăm și dăm drumul cailor să pască împiedicați era pădure. Drumul spre Ruși tăia, ca și acum, în două, pădurea. Mergeam toamna la târg cu tata, ghemuit lângă el, în căruță. Mergeam după cum era drumul. Aveam grijă să pătrundem în pădure cu caii odihniți. Nu știai niciodată ce ți se întâmplă. Puteau să-ți iasă în cale, dintre copaci ori din șanțul șoselei, hăidămacii, cu pistoalele întinse, cu bâtele ridicate, să-ți strige:

— Stai!…

Te purtai după măsura curajului. Ardeai bice cailor, o luai de goană. Auzeai în urmă împușcături, înjurături. Puteai să mori, puteai să scapi cu viață, după noroc. Te puteai alege numai cu capul spart, cu oasele fărâmate. Asta nu mai era după noroc, ci după meșteșugul hoților. Legau hoții frânghia de copaci, stăvileau tainic șoseaua. Voiai să fugi. Caii se împiedicau în funii. Poticniți, cădeau în bot.

De ciudă că ai încercat să scapi nejefuit, te dezbrăcau la piele, te zdrobeau în ciomege, te lăsau lat la marginea drumului și o luau spre adâncul pădurii. Până la ziuă așteptai alți călători să te ridice, să te oblojească. Hoții se ascundeau în tainițele lor…

Multora li s-a întâmplat. Nouă, nu.

Pădurea a fost tăiată. Copacii bătrâni au fost culcați la pământ, curățați de crengi, făcuți stive, încărcați în care și duși la oraș. Din rădăcinile vechi a răsărit crâng tânăr. Pădurea o să fie iarăși pădure în putere mai târziu.

Odată cu pieirea pădurii, au pierit și hoții. În porumburi, în grâne, mai greu să se ascundă hoții, să-și piardă urmele…

Bătătorim pământul cu picioarele și adunăm ierburi. Facem claie din ierburi, să stăm pe moale. Astă-seară, Avendrea e capul. Ne poruncește.

— Duceți-vă pe tarlaua bănăsenilor. Au semănat porumbul mai târziu. E încă verde porumbul lor. Veniți fiecare cu poala plină!…

O luăm spre tarlaua bănăsenilor. Intrăm în lanurile de porumb. Sună foile. Le sunăm noi când le lovim, le sună vântul. Pipăim știuleții, despicăm foile la vârful știuletelui. Încercăm boabe cu unghia. Dacă sunt moi, rupem porumbul și-l punem în poală. Dacă sunt tari boabele, lăsăm porumbul să rânjească, încercăm altul.

A plouat, s-a făcut porumb destul…

Am împlinit porunca. Am descărcat prada la picioarelelui Avendrea.

Dinspre Belitori, s-a ridicat și urcă încet spre cumpăna cerului un sfert de lună. E pătată luna, astă-seară. Parc-a umblat cineva cu degetele mânjite de smoală pe obrazul ei. Degetele, podul palmei au lăsat urme — urâte urme… Lumina — mohorâtă, fumurie, albastră. Cerul toamnei e limpede ca sticla. Calea Robilor, alburie.

Cad stelele…

— Acum adunați balegi uscate! ne poruncește iarăși Avendrea.

Ne răspândim pe miriști, pe unde au păscut ieri și alaltăieri caii… Dacă dăm peste balegi uscate, ne aplecăm, le culegem, umplem poala…

Lângă grămada de porumb ridicăm altă grămadă. Avendrea ia un smoc de buruieni, face șomoiog și acoperă șomoiogul cu balegi. Scoate din sân cârpa în care păstrează înnodate laolaltă amnarul, cremenea, iasca. Potrivește, scapără, roi de scântei. Se prind scânteile în iască. Flăcările cresc în urma fumului. Acum focului i se ivesc aripi. Ne strângem în jur. Spre Belitori au mai licărit alte focuri — două, trei, patru. Au licărit focuri și spre Caravaneți. Cete de băieți, ca și noi, cu caii, la păscut…

Tăiem nuiele din crâng și avem frigări. În vârful lor înfigem știuletele. Coacem porumbul la jar. Nu uităm să aruncăm mereu alte balegi pe foc.

Opt suntem în ceată. Am copt patruzeci de porumbi și i-am făcut căpiță. Începem să-i mâncăm. Avendrea ni-i împarte. Își oprește cincisprezece. Calzi, aproape fierbinți, sunt buni porumbii. Boabele au must dulce. Ni s-au umflat burțile. Ne-a cuprins setea, plecăm peste miriști, la fântână. Fântână e mai în vale. Lângă fântână, un plop. În plop, cineva, cu ani în urmă, a bătut în cuie o icoană. Era lucioasă icoana. Acum e vânătă de ploi. Omizile au lăsat dâre de bale pe fața icoanei. Hristosul slab este nu numai răstignit în cuie, pare și legat, de crucea lui, cu frânghii.

Bem apă până ne săturăm. Tutanu se vâră sub nasul lui Avendrea. Se vâră sub nasul lui Avendrea și Gângu.

— Ne-ne-ne A-ven-ven-drea, mî-mân-căm lu-be-benițe astă seară?

— Dacă vreți voi!…

Ne oprim la sfat. Sunt câteva coverci, câteva bostane prin apropiere. Trebuie să mergem călări, la primejdie să fugim. Avendrea are bâtă, noi ceilalți, numai nuiele cu care îndemnăm caii la mers.

Ne ducem la furat pepeni, ne trebuiesc bâte. Cuțit are Avendrea. În crâng ne tăiem bâte. Acum suntem înarmați. Încălecăm pe cai și plecăm spre bostane. Ajungem. Eu și cu Ițicu rămânem la marginea bostanului și ținem opt cai de căpestre. Patru cai îi țin eu, patru îi ține Ițicu. Caii sunt cuminți, nu nechează. Răsuflă pe nări. Aburul cald îmi scaldă fata. Ceilalți au plecat de-a bușilea pe răzoare. Abia îi mai vedem — mototoale, cum se mișcă. Nu ne temem. N-auzim lătrat de câini, nici glas de om. Bostanele par părăsite. O să ne burdușim pântecele cu pepeni, cu lubenițe. Ne-a și venit altă foame…

Noaptea e cenușie. Ciotul de lună, tot pătat, s-a urcat mai sus. Zumzăit de greieri, de gângănii. Pe sus, în noapte, începe să se tânguie un stol de cocori: crau-crau-crau. Tânguitul lor seamănă cu al oamenilor.

— Poc, pac!…

Două fulgere scurte, două pocnete, sparg noaptea. Rup pământul spre noi tâlharii de pepeni. Cinci mogâldețe aleargă spre noi.

— De ce dai, mă?

— De ce să nu dau? Ai vrut să mă-mpuști…

O izbitură scurtă, ca într-un sac plin. Nici un vaiet. Al șaselea din ceata noastră vine fără să se grăbească. E Avendrea. Ajuns lângă noi. Are poala plină de lubenițe, de pepeni…

— Voi ce-ați făcut cu pepenii?
— I-am aruncat…
— O să vă dau să mâncați coji…
Încălecăm pe cai și ne întoarcem la locul nostru. Mai fumegă focul. Îl înviem. Focul bate întunericul cu aripile lui.
Pepenii lui Avendrea sunt cruzi, amari. Îi spintecă, mușcă din ei, îi aruncă peste umăr. Lubenițele — niște gâgâlici cât pumnul. Nici ele nu sunt coapte. Le încearcă, le aruncă…
Caii, împiedicați, la o aruncătură de piatră, pasc iarba. Ne lungim pe maldărul de buruieni, ne tragem căciulile pe urechi. Avendrea a adormit.
În sat, n-avem judecătorie. Avem numai gară și poștă. Judecătoria este peste două sate în sus, pe Călmățui, la Cârligați. Vine o dată pe săptămână judecătorul cu birja. Notarul scoate dosarele din dulap, le-ntinde pe masă. Judecă judecătorul procese mărunte — furturi de găini, furturi de oi, bătăi între neamuri și, uneori, certuri pentru pământ. Procesele mai grele le trimite judecătorul mai departe, la Turnu.
Judecătorul e tânăr. Are un cap frumos, oacheș. Ocheamă Agripina pe nevastă-sa. Muierile din sat îi zic Pipina… Treaba lui… Lumea spune de judecător că și-a adus lăzi cu cărți și că, atunci când nu e la judecătorie, stă ca un nebun, cu nasul între foi. Mai mult îi ceartă pe împricinați decât îi judecă.
Vorbește cu glas moale judecătorul, cu glas dulce:
— Cine e reclamant? întreabă judecătorul.
— Gogu Lincă, răspunde notarul.
— Și pârât?
— Stoenescu.
Stoenescu e numele adevărat al lui Avendrea, Nicu Stoenescu…
— Care e pricina?
— Furt de găini.
Lincă și Avendrea ies în față. E plină primăria de oameni.
— De ce-ai furat, mă, găinile omului?
— Să vedeți, domnule judecător…
Niciodată Avendrea nu mărturisește faptul. Niciodată reclamanții n-au probe. Judecata e începută numai pe bănuieli. Fără dovezi nu poate fi osândit nimeni. Avendrea nu capătă osândă… Numai scatoalce de la Mielușel, la cercetări…

Intră Ciocoșa. Intră și maică-sa, Unturica. Ciocoșa e frântă de spinare. Are șaptezeci de ani. I-au murit copiii, băieți și fete, de oftică, afară de unul. I-a murit și bărbatul, demult, tot de oftică. Abia și-l mai amintește.

Ciocoșa, peste drum de primărie, are case — case mari, vite, slugi. Are vii și pământuri. Mai spre fundul ariei, într-o cotineață, maică-sa, care apropie suta, ca și unchiul Burdulea, își duce traiul.

Ciocoșa a dat-o pe maică-sa în judecată pentru niște pământuri. Unturica n-are alți moștenitori. N-o are moștenitoare decât pe Ciocoșa. I-a spus c-o să-i lase pământurile toate, după moarte. Ciocoșa nu e mulțumită. Ar vrea să le aibă de pe acum, cu act iscălit la judecătorie. Avocatul a învățat-o să facă proces. Se găsește pe lângă judecătorie un avocat: Vică Georgescu. Umblă spârnel și-i povățuiește pe oameni să se judece. Unii îi râd în nas.

— Ca să muncim noi și să-ți dăm dumitale câștigul…

Alții îl ascultă și pornesc procese. Pârâtul trebuie să se ducă la târg, să-și caute avocat. De obicei, avocatul care se ceartă în fața judecătorului cu Vică Georgescu este unul și același, avocatul Ovidiu Ursu, din Ruși.

În fața judecătorului se dondănesc, zbiară, se amenință, numai de mamă nu se-njură. Ai spune, privindu-i, că acuși-acuși au să-și înfigă mâinile în beregată, au să se sugrume. De unde!… După ce pleacă judecătorul, amândoi, ca doi buni prieteni ce sunt, se duc la cârciuma lui Bucur, comandă să li se frigă două-trei găini, o rață, mănâncă, petrec.

Se vorbește că-și împart frățește câștigurile. Și le-or fi împărțind… Parcă poți să știi tot ce fac, tot ce gândesc acriturile…

Vică Georgescu e băiat de popă, ca și Ovidiu Ursu. Mai toți avocații sunt băieți de popă.

— Dacă trăiesc ușor!…

— Dar ce? Popii trăiesc greu?

— Nu trăiesc greu nici popii. Avocații însă au mai mult câștig. Încurcă ițele. Dau cu gura. Jecmănesc oamenii, ziua, în amiaza mare. Legea, întocmită de ei, le ține partea. Poți să le faci ceva?

Vică Georgescu e băiatul popii din Balta Sărată. S-a aciuiat pe lângă judecătoria de pace din Cârligați.

— Ce proces ai, nene?

— M-am certat cu frate-meu și ne-am încăierat. Mi-a spart capul și, uite, l-am dat în judecată…

— Te apăr eu. Dacă vrei, ți-l înfund eu la ocnă, să taie sare pân-o rămâne orb.

— Nu vreau să rămână orb. Ar fi păcat. Are copii.

— Ei, orb! Cum o să rămână orb? Așa vine vorba… Dar o să-l frec să mă țină minte…

— De ce să te țină minte pe dumneata? De ce să-l freci? Ți-a făcut ceva? Ca frații ne-am certat, ca frații o să ne împăcăm — dacă mi-o da despăgubire…

— Despăgubire?

— Păi, nu mi-a spart capul? Mi l-a spart. Am fost la doctor și-am scos certificat. Mi-a luat doctorul o patașcă, bașca timbrele și hârtiile…

Până la urmă avocatul îl hotărăște pe împricinat să-l ia apărător. Procesul se amână. Procesul se amână mereu.

Speriat, să nu cumva să se aleagă cu luni, ori poate și cu ani de pușcărie, celălalt implicat și-a pus și el apărător.

Procesul de bătaie al fraților Drâmbă din Balta Sărată i-a purtat noroc și lui Vică Georgescu și lui Ovidiu Ursu.

A prins a le ploua cu procese. Avocatul Georgescu și-a cumpărat întâi casă — spre a dovedi clienților că e om cu temei în sat. Și-a cumpărat apoi o gabrioletă și doi cai. Procesele mai grele se judecă la Cârligați, dar judecătorul umblă în timpul săptămânii prin alte sate — zece-douăsprezece — și dă, în cazuri mai mărunte, hotărâri pe loc…

Avocatul Georgescu se ține după judecător cu gabrioleta, are, n-are procese, așa, să-l vadă lumea, să-l cunoască, să știe omul unde să alerge la nevoie.

— Ăsta e avocat! aude vorbe în urma lui.

Acum îl cunosc și copiii. Scoate pălăria. Salută în dreapta, salută în stânga. Muierilor mai în vârstă le spune:

— Sărut mâna, măicuță, sărut mâna…

Moașă-mea Dioaica s-a uitat la el, l-a înfruntat:

— Coșcogea boierul, îmi săruți dumneata mie mâna? Nu mi-o săruți!… Apoi, dacă nu mi-o săruți de ce mi-o spui? Mâna mea, maică, nu e mână de sărutat… Am umblat cu ea prin multe — hai să le zicem burți…

I s-a umplut oala de bani. S-a revărsat. Avocatul a dat sfoară-n țară că e amator să cumpere pământ. Unde se află o bucată de pământ — bună, rea, aproape, departe — avocatul Vică Georgescu o cumpără. Îi muncesc toate aceste pământuri, pe gratis, clienții.

— De unde ești, taică?

— Tocmai din Băcălești.

— Vrei să te apăr?
— Să mă aperi, taică.
— Îmi dai doi poli pentru proces.
— Îți dau, taică, numai să mă scapi de belea.
— Nici o grijă… Dar ce-ai făcut?
— Eu n-am făptuit nimic, aracan de zilele mele, că nu mai sunt în stare, am îmbătrânit…
— Atunci?
— Fii-mea…
Lângă bătrân, cu legăturica cu merinde pe mână, o fetișcană oacheșă, cât nodul, își strânge gura pungă, își frământă buzele și le mușcă…
— Ce-a făcut fata?…
— Apăi, nu e fată, domnule, e muiere, c-a fost măritată…
— E vorba de divorț?
— Nu. Nu e vorba de divorț. Că, să vezi dumneata, de măritat a fost ea măritată, da nu cu forme, că n-am apucat să băgăm formele la primărie. A fugit de la bărbat…
— Atunci e simplu…
— Ba nu e semplu, că atunci când a plecat de la bărbat, că nu-i plăcea, că spune că e mai mult fătălău decât bărbat și că ea cu un fătălău nu vrea să ducă mai departe casă, și-a luat și țoalele…
— Erau țoalele ei…
— Erau țoalele ei, bineînțeles. Ginerele însă, de necaz că muierea l-a lăsat de rușine, spune că e cazul de furt, că printre bulendrele ei muierea a încurcat și bulendre de-ale lui… Așa, fa?
— Așa e, tăicuță…
Avocatul Vică Georgescu rămâne pe gânduri.
— E mai greu decât crezusem…
— Și nu mă aperi?
— Ba te apăr, adică o apăr pe fată…
— Ce fată, domnule, muiere, că a fost măritată, chit că a rămas întreagă, că bărbatul era fătălău…
— Muiere, de. Am să apăr muierea asta… Mai dai ceva pe deasupra
— Bani?…
— Bani!…
— Nu pot să dau mai mult.
— Boi ai?

— Am…

Bătrânul se dă un pas îndărăt:

— Adică, de ce mă întrebi de boi? Nu cumva vrei să-mi ceri boii? Boii sunt viața mea. Ce mă fac eu fără boi? N-ai boi, n-ai putere, nu poți munci — ești ca un ciung, ca un olog. Mai bine o trimit pe fii-mea îndărăt la fătălău…

— Nu mă duc, tăicuță, să știu bine că mă omori. Nu mă duc…

— Nu te speria, moșule. Nu ți-aș lua boii pentru nimic în lume. Ce sunt eu, câine? Ce? N-am inimă? Păi dacă n-aș avea inimă aș locui la oraș, moșule, nu mi-aș pierde vremea în satul ăsta păcătos care-mi scurtează zilele. M-am așezat aici să vă ușurez pe voi, pe țărani, când aveți procese, să nu vă trimită pentru orice fleac, la pușcărie, judecătorul. De unde spuseși că ești?

— De la Băcălești…

— Plug ai?

— Acum te legi de plug…

— Am o fișteică de pământ la Băcălești. Am cumpărat-o de la Stroie Geambașu…

— Parc-am auzit eu… Lotul lui Stroie Geambașu e lângă măgură. E lot, nu e fișteică…

— Zi-i lot, dacă vrei să-i zici așa… Dar e fișteică…

— Să stăpânești sănătos lotul, domnule, e pământ bun lângă măgură, pământ ca untul. Al meu e pietros. Semăn grâu și răsare… dracilă. Semăn porumb, tot dracilă răsare…

Moștenire de la soacră-mea, arz-o focul…

— A murit, tăicuță, bâta Glafira, cum o s-o mai ardă focul? !

— Focul iadului, la asta m-am gândit…

— Așa, da…

— Și, cum spuneam — ia firul vorbei avocatul — am o bucățică de pământ la Băcălești. Eu o să-ți scap fata din proces…

— Nu fata, muierea, că…

— Știu, că a fost măritată…

— Cu un fătălău, domnule, cu un fătălău, păcatele ei…

— O să ți-o scot din proces basma curată. Dai doi poli?

— Am spus că dau…

— Mai e ceva, de la om la om, de la inimă la inimă. Polii sunt pentru timbre. Eu ostenesc cu procesul. O să fii bun să ostenești și dumneata cu

pământul meu, să-l ari, să-l semeni — sămânță o dau eu — să-l culegi și să-mi aduci rodul… Paiele îți rămân dumitale. Mă cinstești pentru ele cu doi groștei.

— Doi am cu toții.

— Acum, dar până la vară mai fată purceaua o dată.

— Nu mai fată.

— E stearpă?

— Nu. Nu mai am purcea.

— Ai tăiat-o?

— Am îngropat-o. A dat brânca în porci. I-am descântat, i-am găurit urechea, am spânzuit-o, degeaba. A murit…

— Condoleanțele mele!

— Cum?

— Îmi pare rău că ți-a murit purceaua.

— Păi, zi așa, ca să te înțeleg. Adică de ce să-ți pară rău dumitale, domnule avocat? Chiar dacă nu murea, nu apucai să mănânci din ea. Asta s-a întâmplat când era Mălina de-o șchioapă.

— Cine e Mălina?

— Eu… Pe mine mă cheamă așa, spune bondoaca…

— Atunci ne-am înțeles. Îmi dai doi poli și doi groștei și-o scap pe Mălina de bucluc. E caz grav: furt. Pentru că eu pun inimă în proces, îmi muncești locul… Cum spusei, îți oprești paiele…

— E lot de șapte pogoane…

— Și procesul e greu, moșule. E caz de furt…

— O să-l muncim, tăicuță…

Nu e sat în împrejurimi în care avocatul să nu aibă acum pământuri. Și-a cumpărat chiar un zăvoi pe Olt. Dă bani cu împrumut. Stoarce de la nevoiași dobânzi grele. Cârciuma din Cârligați, de peste drum de judecătorie, care face dever mare, e tot a lui Vică Georgescu, deși deasupra ușii scrie: *Cârciumă comunală „La cumpăna dreptății”, proprietar Barbu Căuș*… Știe lumea — și cine bea *„La cumpăna dreptății”* și cine nu bea — că Barbu Căuș e numai un prepus al avocatului.

— E bună băutura?

— Nu e bună. În schimb e scumpă.

— Dacă în loc să scrie pe firmă „Barbu Căuș” ar scrie „Vică Georgescu”, ar fi cumva băutura mai bună și mai ieftină?

— Nu.

— Atunci…

Avocatul o apucă pe fetișcană de bărbie. Cu glas dulce o îmbie:

— Să treci peste un ceas pe la mine, Mălino, să-mi povestești de-a fir-a-păr cum a fost, ca să pot să te apăr mai bine. Înțelegi! Dacă știu cum a fost cu adevărat, chibzuiesc din timp cum să înfățișez chestiunea ca să-l zăpăcesc pe judecător, să ne achite.

— Așa a fost, cum a spus tăicuță. Mi-am luat țoalele mele: N-am luat nimic din ce nu era al meu, nici cât negru sub unghie…

— Ai luat, n-ai luat, să treci pe la mine, să mă lămurești.

— Cu tăicuța?

— Ar fi bine să vii singură. Știi…

— Tăicuța o să stea pe prag… Eu… Mi-e frică… Bătrânul ostenit, stă mai departe. S-a așezat pe vine lângă un gard, și-a aprins luleaua, și-a pus, în față, între genunchi, căciula mare, cu țuguiul turtit. Părul, netuns de luni de zile, s-a împreunat cu barba încâlcită.

— De ce ți-e frică?

— Eu, să vezi dumneata, vreau să mă mărit fată…

— Păi, ai fost măritată…

— Am fost, dar e ca și cum n-aș fi fost…

— Ești proastă…

— Se poate, dar vreau să rămân proastă…

— Vino cum ți-am spus. O să vorbim și despre asta…

— Vin cu tăicuța. O să stea pe prag…

Umblă bătrânul în traistă. Scoate un codru galben de mămăligă. Îl presară cu sare. Mușcă din el, mestecă, înghite.

— Ți-e foame, Mălino…

— Nu, tăicuță, nu mi-e foame…

Aprodul strigă din pragul judecătoriei numele oamenilor.

— Pe-al nostru, mai spune bătrânul, o să-l amâne avocatul până-i ducem gologanii.

Lângă ușă, stârcit, așteaptă un găligan cu față de var, cu gât lung, subțire, boțit, tăvălit parcă printr-o leasă de ciulini. Mălina se uită lung la el, de parcă până acum îl vede pentru întâia oară. Îl privește. Îl cântărește.

— Cu târțăul ăsta m-am măritat eu, tăicuță, pentru pământ, să am casa casă, masa masă. L-am lăsat pe Dănilă… Mai bine mănânc sare și mă uit în soare.

— Mănâncă…

Mălina, lângă tăicuțul ei, mușcă din codrul de mămăligă. Înainte de a mușca, întinge în sarea care fusese legată în colțul șervetului.

— O să mă ia Dănilă. O să mă bată poate, dar o să mă ierte și-o să mă ia de nevastă… Am vorbit și-aseară cu el, la poartă, tăicuță…

— De-am scăpa odată de pacostea asta… Lunganul se apropie de ei. Își arată dinții.

— Și așa, Vâlcule, ne porți pe la ușile judecătoriei…

— Dacă mi-ai furat țoalele…

— Să i se usuce mâna cui te-a furat cu un cap de ață. Tu știi bine că nu te-am furat cu nimic, că nu m-am bulguit la ce e al vostru, dar spui așa ca să-mi cășune necazurile pe cap. Usca-ți-s-ar limba, Vâlcule, limba cu care rostești minciuni!…

— Blestemă cât oi vrea, dar eu de judecată nu mă las. Merg și la tribunal… Dacă mi-ai furat țoalele…

— Țoalele! Vede-te-aș îngropat cu ele, că numai la țoale te gândești!…

— Păi…

Îi strigă aprodul. Intră în judecătorie toți trei. Ies repede. După ei, avocatul Georgescu.

— Când spuneam că amân procesul, știam eu ce vorbesc. Iată!… L-am amânat…

Cu clienții după el intră „La cumpăna dreptății”.

— Să ne întărim cu câte o prăștină. Am mult de muncă azi…

— Ce muncă! Dai cu gura!… La secere să te văd, domnule avocat…

Avocatului îi plac glumele. Râde.

— Aur îmi curge din gură. Aur curat… Dă-ne trei prăștini, Barbule, plătește dumnealui…

Cârciuma geme de lume. Beau cei care au câștigat procesul. De bucurie beau. Beau cei care au pierdut procesul. De necaz beau…

— Nu era mâi bine să ne împăcăm, vere?… Tot acolo ajunserăm… Luai cinci lei amendă…

— Intrase dușmănia în noi…

— Și-a vârât dracul coada, asta e…

Avocatul Vică Georgescu o apucă iar pe Mălina de bărbie.

— Vii?

— Cu tăicuța… Cum am spus.

— Dar de ce nu te însori, domnule avocat? Casă ai, bani câștigi, tânăr ești! întreabă, mirându-se, bătrânul.

— Ce? Sunt nebun? Nevasta, moșule, cere cheltuială. După nuntă, vin copiii… Alte cheltuieli.

— Dacă făcea socoteli de-astea sfinția-sa, tatăl dumitale, nu vedeai niciodată lumina soarelui…

— Alte vremuri, moșule, alte vremuri. Acum trăim timpuri grele…

Vara, după treierat, din satele din jurul judecătoriei aduc rumânii carele pline până la loitre cu grâu și le descarcă în magazia avocatului. Toamna, porumb aduc rumânii în carele lor. Bucatele le vinde avocatul primăvara, când prețul e mai ridicat, când crapă măseaua rumânului după o baniță de mălai, după o strachină de făină…

Ciocoșa l-a ascultat pe Vică Georgescu, a pornit proces împotriva maică-si. Apărătorul băbuței, Ovidiu Ursu.

Judecătorul tânăr cere să se deschidă dosarul. E un dosar gros, jerpelit. Le strigă pe împricinate. Unturica, sfoiegită, vede numai cu un sfert de ochi. Se sprijină, ca și Ciocoșa, în toiag. Intră amândouă în primărie ținându-se de mână. Avocații le despart. Bătrânele stau în picioare, rezemate cu mâinile de grilajul care împarte odaia cea mare a primăriei în două.

Judecătorul le pune aceeași întrebare:

— Nu vreți să vă-mpăcați?

— Nu! răspunde Ciocoșa, și se uită cu dușmănie la maică-sa.

Dacă ar putea, ar înghiți-o de vie pe maică-sa.

— Nu! răspunde ca din fundul unei gropi adânci Unturica, uitându-se și ea cu aprinsă dușmănie la fii-sa. Și continuă: Vrea să-mi ia pământul, domnule judecător, să mă lase pe drumuri, muritoare de foame, vrea să-mi ia pământul. N-așteaptă să mor…

— Cine muncește pământul acum? întreabă judecătorul.

— Eu îl muncesc, răspunde Ciocoșa.

— Și câștigul cine-l ia?

— Bucatele ie iau eu, răspunde Ciocoșa.

— Și maică-ti ce-i dai? întreabă judecătorul.

— Îi dau să mănânce, domnule judecător…

— Și nu ești mulțumită?

— Nu, domnule judecător.

— De ce nu ești mulțumită?

— Dacă n-am pământul cu acte!… Mama nu vrea să moară. Mi-e teamă că înainte de a muri, să nu cumva să facă vânzător pământul altcuiva. Umblă mulți cu plosca pe lângă mama să le facă vânzător pământul. Alde

Rișcă sunt neamuri cu noi, neamuri de departe. Băiatul lui Rișcă i-a adus mamei un cornet cu stafide… Să le dea lor pământul cică…

Procesul se amână. Procesul se amână mereu. Avocații par furioși.

— De ce l-ați amânat, domnule judecător?

— Nou termen pentru împăcarea împricinaților! dictează judecătorul.

Notarul Stănescu scrie în condică: nou termen pentru împăcarea împricinaților…

Ciocoșa o apucă pe maică-sa de mână. Ies din primărie. Ies din curtea primăriei. Trec drumul uitându-se în dreapta și în stânga, să nu le calce vreo căruță. Intră în aria lor. Se așează pe prispă.

— Ce să-ți dau să mănânci, mamă?

— O strachină cu lapte, terciuiește bine mămăliga…

Avendrea sforăie, Ițicu se trezește și mai aruncă pe foc câteva balegi. S-a făcut frig, se deșteaptă și ceilalți din somn.

Îl trezim pe Avendrea, adunăm caii, le scoatem piedicile, încălecăm și plecăm spre sat. Avendrea fluieră.

Pe la prânz, a venit veste în sat că la Adâncata l-au găsit mort în bostan, cu tâmplă crăpată, pe băiatul cel mare al lui Păpușoi. L-au găsit mort, c-un pistol în mână.

Vestea a trecut din gură în gură:

— Ați auzit? L-au omorât astă-noapte tâlharii pe Câtică…

— L-au omorât pe-al lui Păpușoi…

Parc-ar bate clopotul. Bat numai limbile muierilor…

Jandarmul Niculae Mielușel s-a urcat într-o căruță cu notarul, cu primarul, cu doctorul Ganciu. Au pornit în goana cailor la Adâncata… La amiază, l-au adus pe mort la primărie, l-au întins în fața primăriei, l-au acoperit, i-au pus strajă. Satul — mirat, pe ulucile primăriei, se uită ca la urs…

Au învârtit manivela și au vorbit cu orașul. Doctorul a ieși din primărie frecându-și mâinile.

— Să vie Cireș…

Vătășelul s-a dus și l-a adus în goana mare pe Cireș. Cireș e cel mai înalt om din sat, cu două capete mai înalt decât oricare altul. E agent sanitar…

— Adu cutia, i-a spus doctorul.

S-a dus Cireș la casa doctorului și-a venit subsuoară cu o cutie mare de piele. Au scos masa cea mare pe care scrie notarul — masă unde lucrează judecătorul când judecă oamenii — și-au așezat-o sub salcâmi, în curte.

Mieluşel, cu arma la spinare, să nu intre nimeni în curte.

Numai doctorul cu Cireş, primarul şi notarul, două străji.

L-au luat pe mort, l-au întins pe masă, l-au despuiat. Mortul — negru, nespălat de la botez.

Urcat pe gardul primăriei, mă uit… Dracu m-a pus să mă uit! M-a văzut Ganciu. Mi-a făcut semn:

— Vino lângă mine. Vrei să vezi cum fac autopsia cadavrului?…

— De ce să nu vreau? !

— Stai lângă mine, să ţii cutia în braţe…

Am stat lângă doctorul Ganciu, am ţinut cutia în braţe. Cutia de piele. În cutie: cuţite, foarfeci, undrele… Mai era în cutie şi un fierăstrău mic. Cireş tremura vargă. Ca un plop pe care-l zgâlţâie, din tulpină până-n vârf, vijelia. Ganciu se uita la el şi zâmbea.

— Ce e, Cireş? Ţi-e frică?

— Nu, domnule doctor…

Îngălbenise… Cum îngălbeneşte frunza salcâmului, aşa îngălbenise Cireş…

A apucat doctorul Ganciu instrumentele şi a măcelărit mortul ca pe o vită. Pe urmă l-a cusut. Apoi s-a spălat pe mâini.

— Luaţi-l!…

Alde Păpuşoi aşteptau în drum. Şi-au urcat mortul sfârtecat în căruţă şi l-au dus dincolo de gârlă, la ei acasă, în cătun.

Am purtat cutia acasă la doctor. Pe urmă mi-am adunat prietenii şi ne-am jucat. De-a ţurca ne-am jucat.

Jandarmul Niculae Mieluşel a început cercetări în legătură cu omorul.

— Cine s-a certat pentru fete cu al lui Păpuşoi?…

Răspunde primarul:

— Nimeni nu s-a certat. Pe Câtică nu-l plac fetele, e sărac lipit. Alde Păpuşoi sunt săraci. Dac-ar fi trăit, Câtică ar fi trebuit să-şi caute nevastă în alt sat.

— Cine a fost azi-noapte cu caii?

— Cine n-a fost!… Toţi băieţii satului…

— Să mi-i aduceţi aici pe toţi cei care au fost azinoapte pe mirişti…

Au plecat străjile, ne-au adunat. Eram mulţi, mai mari, mai mici. Ne-a bulucit în primărie. Era şi Avendrea cu noi, era şi văru-său Roşu. Şuţă Roşu are mustaţă galbenă şi faţa vânătă… Era şi-al lui Treaşcă.

— Care l-aţi omorât, mă, pe-al lui Păpuşoi?

Am ridicat din umeri.
— Nu l-am omorât noi…
— Dar cine l-a omorât? Tata?
— L-or fi omorât băieții din Stănicuț, îngână al lui Treașcă.
— Ori flăcăii din Caravaneți, adăugă Avendrea.
— Cine poate să știe? ! își dă Guță Roșu cu părerea. Lui Mielușel îi sare țandăra. Intră între noi, ridică vâna de bou să ne înfricoșeze.
— Spuneți-mi tot ce știți, că vă teșmenesc în bătăi…
— Nu știm nimic…
— Nu știți nimic?
— Nu! răspundem într-un glas.
Se năpustește. Vâna de bou vâjâie, vâjâie și pocnește la întâmplare, peste mâinile cu care încercăm să ne acoperim fața, peste față, peste spinare. Ne scaldă în sânge. Au năvălit oamenii în curtea primăriei.
— Domnule primar, ne omoară Mielușel copiii.
Mielușel aude gălăgia. Iese în prag, întinde arma.
— Vreți să mă împiedicați să fac cercetări? Ăsta e caz de răzvrătire. Plecați! Dacă nu, trag!…
Cine nu-l știa de sărit! Putea să tragă! Părăsesc oamenii curtea primăriei. Rămân amenințători lângă uluci.
Mielușel se-ntoarce între noi. Vâna de bou vâjâie, pocnește, sfârâie carnea.
A răgușit Mielușel, nădușelile îl trec de oboseală.
Ne-a bătut, ne-a stropit cu apă, iar ne-a bătut…
A venit și a trecut noaptea. Lumina zorilor a pătruns prin geamuri și-a căzut, albă, peste noi.
Mielușel a ciocănit în oblonul cafenelei. A sculat-o pe Leanca, să-i pregătească de mâncare.
A mâncat, a băut, iar a venit.
— Tot nu spuneți?
— Dacă n-avem ce spune!…
A trimis straja să-l aducă pe notar. A venit notarul somnoros, țâfnos c-a fost luat din pat înainte de răsăritul soarelui.
Notarul Stănescu are casa gard în gard cu primăria. Din curtea notarului sare gardul și se plimbă ziua prin curtea primăriei chiar, o pisică mare, grasă, roșcovană, cu mustăți. Când scrie, notarul o ține pe genunchi și-o

mângâie. Dacă-i lasă păr pe haină, o apucă pe ceafă și dă cu ea în dușumele. Cade totdeauna în picioare pisica.

— Unde ți-e pisica, notarule?

— Eu știu? Trebuie să fie prin bucătărie…

— Du-te și caut-o. Vin-aici cu pisica…

Se duce notarul acasă, se întoarce cu pisica în brațe.

Trimite Mielușel o strajă s-o trezească și pe nevasta notarului și să-i ceară, cu împrumut, o undrea, o ață groasă, de cusut cergile.

— O să te ocărască nevastă-mea, spune notarul.

— N-are decât. E în interesul cercetărilor…

Nevasta notarului doarme cu obloanele trase, până târziu de tot. Notarul, care face ochi mai de dimineață, umblă, până pleacă la primărie, în vârful picioarelor, să n-o supere.

Straja aduce undreaua, sfoara.

Șeful postului, Niculae Mielușel, apucă pisica de ceafă și-o bagă în sânul lui Guță Roșu. Vâră ața în undrea, coase gura cămășii până sus, la gât. Mânecile cămășii i le leagă strâns deasupra cotului. Îl povățuiește pe băiat să-și strângă chimirul. Își strânge băiatul chimirul. Mielușel izbește cu vâna de bou pisica. Vrea să scape pisica. N-are pe unde. Ghearele sfâșie adânc pielea. Urlă Guță Roșu. Cămașa i se înroșește. Mai lovește Mielușel pisica.

— Nu spui?

— Spun, domnule jandarm.

— Cine l-a omorât pe Păpușoi?

— Eu l-am omorât…

— Cu cine mai erai?

— Singur…

— Minți!

Lovește încă și încă. Pisica a turbat. Guță Roșu leșină. Scoate Mielușel pisica și-o vâră în sânul lui Treașcă.

Mărturisește și al lui Treașcă. El l-a omorât pe-al lui Păpușoi.

— Cu cine erai?

— Cu Roșu…

— Și cu mai cine?

— Numai noi…

— Minți!…

Leșină și-al lui Treașcă.

De trei ori a căzut, ca mort, Avendrea. De trei ori l-a înviat Mielușel. Nu i-a ieșit un cuvânt din gură.

Noi dârdâiam de frică, de frig. Dârdâiam în lege. Pe Guță Roșu și pe-al lui Treașcă i-a legat Mielușel cu mâinile la spate și i-a trimis, cu străjile, la oraș, pentru omor.

Se uită la noi cu milă Niculae Mielușel. Ne spune:

— Vă bătui degeaba.

— Degeaba, domnule, îi răspunde Avendrea, degeaba…

Pisica s-a tolănit între picioarele jandarmului. Are botul și ghearele pline de sânge. Niculae Mielușel încrețește buzele a scârbă. Saltă piciorul și lovește cu sete, cu vârful cizmei, în burta pisicii. Pisica zboară. Cade lângă ușă. În picioare cade. Se strecoară pe ușă și fuge.

Ieșim din primărie. O găsim cocoțată pe uluci.

Pisica și-a tras ghearele în teci. Își linge labele…

XIII

Sfinți fără ochi

În susul liniei ferate, a treia casă de la noi, trăiește Dioaica, descântătoarea. Fraților și surorilor mele, Dioaica le-a tăiat buricul. Numai mie nu. Dar și pe mine, ca și pe ceilalți, Dioaica m-a scăldat, Dioaica m-a oblojit când am fost bolnav. În casa Dioaicii am fost dat cu capul de grindă, iarna, de sfântul Vasile, până am împlinit trei ani. Am socotit-o și eu pe Dioaica drept moașă-mea.

E o femeie măruntă, măruntă, tare adusă de spate. Ai crede că are un gheb în spate. Nici un gheb n-are, sau dacă are unul, e ghebul anilor pe care Dioaica i-a trăit și care, unul după altul, ca niște pietre grele i s-au lipit dedesubtul cefei. Ochii Dioaicii sunt mici, rotunzi ca niște ochi de viezure, luminoși. Sunt partea cea mai vie din ființa ei. Dacă ai putea să-i vezi numai ochii!… Dacă nu te-ai lovi cu privirile de nasul care îi atârnă peste buze, ca un cioc de vultan, de fălcile căzute, de gura ei zbârcită fără nici un dinte, ai crede că abia are douăzeci de ani. Dincolo de ochi îi arde poate cu vâlvătăi mari sufletul, despre care oamenii spun că și l-a vândut, din tinerețe, diavolului.

Nu numai pe mama a moșit-o Dioaica. A moșit cam un sfert din muierile satului. E văduvă. Are un singur băiat, pe Tobei. Aria lor, goală. Casa, mai mult colibă. Zidurile, strâmbe, de paiantă, o fereastră șoldie, o ușă care nu se închide niciodată cum trebuie. Acoperișul de paie. Te miri cum n-o suflă vântul de pe fața pământului. Uite că n-o suflă… E așezată sub coastă casa. Un șanț adânc o apără de șuvoaie vara, când se întâmplă să plouă cu găleata, ploaie repede, răpăială deasă, bogată… În toată aria, doi salcâmi bătrâni, sfrijiți, cu trunchiurile strâmbe, noduroase. Până și pământul de sub ierburile din aria Dioaicii e sărac, pământul aspru, pietros. Zgârâi cu bățul pământul și dai de humă galbenă, nisipoasă, văroasă, de clisă care opărește rădăcinile buruienilor.

Tobei a intrat la linia ferată. Pleacă dimineața din gară cu un sac de scule în spinare. Poartă în mână un ciocan cu coada lungă. Merge de-a lungul liniei ferate în așa fel încât mereu o șină se găsește între tălpile lui. Lovește șina la încheieturi cu ciocanul. Șina sună bine. Tobei face câțiva pași, sună din nou. Dacă îi spune sunetul că s-a slăbit un șurub, cată beteșugul, îngenunche lângă linie, scoate cheia, strânge șurubul slab. Mai departe pornește. Mereu sună. Mereu lovește șinele cu ciocanul, îngenunche, se

opintește la strânsul șuruburilor de mii de ori pe zi. E și asta o treabă. Iarna îl spulberă, îl pătrunde vântul, îl îngheață. Vara, Tobei hălăduie lac de apă.

Pleacă din gară pe șina din stânga. Pe la amiază ajunge la primul canton dinspre Ruși. Acolo mai stă de vorbă cu nevasta cantonierului, se așează la umbra unui salcâm, își înfulecă bucatele din traistă. Bogate bucate: un codru de mămăligă, o ceapă pe care o sparge cu pumnul și dintr-un colț al unei cârpe desface sarea în care întinge cu mămăliga, cu foaia de ceapă. Sunt zile când ceapa e înlocuită cu usturoi, sunt zile când usturoiul e înlocuit cu un fir gros de praz. Asta se întâmplă spre primăvară. Oamenii dezgroapă atunci snopul de praz din bordei și-l mănâncă, înainte de a ieși de sub coaja pământului verdețurile.

Tobei se întoarce la gară pe cealaltă șină. Îi place munca la căile ferate. La sfârșitul lunii primește un pumn de gologani, de trei ori mai mult decât ar primi dacă s-ar fi băgat argat la arendaș sau dacă s-ar fi dus la oraș să muncească cu ziua. Nici duminica n-are odihnă. Atunci șesul e pustiu. Tobei își face munca în grabă și, înainte de chindie, dă cheia în primire picherului din gară, coboară la cârciuma lui Bucur, trage pe gât câteva țuici. După asta se întoarce acasă hăulind pe șoseaua satului. Se oprește câteodată în fața primăriei și dă cu căciula în pământ.

— Ai ceva cu mine, primarule? Pe mine nu mă poți scoate cu jandarmii pe moșia boierului. Eu sunt om al statului, auzi?

Nu se ferește, dacă și-a întrecut măsura la băut, să-l înjure de luceferi, de anafură, pe primar. Într-adevăr, primarul n-are ce-i face, nu se află sub mâna lui.

Când i s-a urât să trăiască numai lângă maică-sa, Tobei s-a însurat.

Ca și maică-sa, Tobei e mărunt, răsucit, vânos și, când te uiți la el, ți se pare că e închegat numai din oase și zgârciuri. Are mână ageră, ochi albaștri și fața suptă toată, trasă spre ceafă.

Cine să-l ia de bărbat pe Tobei! Peste cinci sate și-a găsit nevastă! Bâca o cheamă pe nevastă-sa. Tot cât el de măruntă. Îi gătește mâncare, și Tobei așteaptă ca nevastă-sa să-i nască prunci. O să-i nască.

— Câți copii vrei să-ți nască nevasta, Tobei?

— Câți o fi ea sorocită să nască…

— Cu ce o să-i crești?

— Cu palmele. Cu palmele astea amândouă…

Palmele lui Tobei sunt îngroșate de bătături. Dacă dă toată ziua cu ciocanul în șinele trenului! Nici nu i-ai putea ghici în palmă. Pielea s-a

umflat, s-a jupuit — se umflă, se jupoaie mereu…

În sat, cu cât e un rumân mai sărac, cu atât are mai mulți copii. Unde cresc doi, pot să crească și trei. Păi, dacă te-ai apucat să faci trei, cu al patrulea nu e greu. Crește din ce rămâne de la ceilalți, fărâmituri la masă, zdrențe cârpite pentru îmbrăcat… Copiii pot umbla și goi, vara. Iarna, mai stau în casă lângă soba afumată, călduță…

— Patru, mai înțeleg! Dar nouă?

— Ce? Nouă ți se pare un număr mare? Tudor are zece, Beșcu unsprezece, Măciucă treisprezece — i-au murit patru…

— Și vă mai plângeți că vă mănâncă sărăcia! Spune Iordache Diman. N-am lăsat muierea să-mi nască decât doi copii, un băiat și-o fată…

— Și dacă mor?

— Cum o să moară? Copiii mei sunt sănătoși tun…

Ne bolnăvim de deochi, ne lungim pe prispă. Ne doare capul și obrajii ne ard, aprinși, dă cineva fuga, o cheamă pe Dioaica. Vine în grabă. Ne așează cu capul în poala ei, ne trage pe la tâmple, ne trage pe grumaz, apoi ne frământă încheieturile mâinilor, degetele. Între timp, printre buze, rostește descântece:

Plecai pe cale, pe cărare,
mă-ntâlnii c-o fată mare.
Fata mare cu o tiugă la spinare,
în tiugă — o barabulă…

— Unde te duci, fată mare?
— Spre soare răsare,
să arunc boala băiatului
în pustiu,
unde nu se află țipenie de om viu.

Să rămână băiatul curat,
luminat,
ca steaua din cer,
ca roua din câmp,
ca poalele Maicii Precista.

O miluie cu ceva mama. Pleacă Dioaica. Mai zăceam un ceas, două, câteodată zăcem o zi, două, o săptămână, până ne saturăm de zăcut și ne facem bine…

Ne bolnăvim de friguri — în fiecare vară ne bolnăvim de friguri toți copiii din casă, toți copiii satului. Dinspre baltă vine boleșnița. N-ai cum s-o oprești. Doctorul Ganciu spune că frigurile se vindecă ușor cu chinină. Dar el n-are chinină la dispensar, are numai câteva borcane de sticlă, goale. S-au păstrat cândva, mai demult, în borcane, alifii. La gura borcanelor, păianjenii au țesut pânză. Praful a tot căzut și-a îngroșat, a înnegrit pânza de păianjen. Se află destulă chinină la oraș, e scumpă foc, n-o cumpără rumânii. Vin totuși, o dată pe an, în toiul verii, la dispensar, câteva pachețele de chinină. Cireș, agentul sanitar, cumpără cretă de la prăvălie, o pisează, o amestecă cu chinina — să fie mai multă chinină — o împarte la oamenii care au copiii bolnavi — și cine nu-i are, numai popa Bulbuc și cârciumarii — și cere în schimb, pentruel și pentru doctorul Ganciu, ouă proaspete. Bei amestecătura topită în gură, amăruia amestecătură, o verși îndată, o aruncă stomacul afară, cu nimic nu te-alegi.

Mai bine bei zeamă de salcie…

Curăță dada cu cuțitul coajă de salcie — avem o salcie mare în arie, în fața casei, lângă fântână, pe care cresc omizi groase, verzi, cu boabe albe pe spinare… Taie în bucăți coaja, o pune la fiert în ulcică. De trei ori dă fiertura în clocot. Se răcește.

— Bea, Darie!…

— Câte linguri, dadă?

— Până te saturi…

Culege dada de pe câmp, de pe răzoare, sunătoare. Buruiană rea sunătoarea, până și botul boului o ocolește. Ne lipește două foi late pe mână, deasupra încheieturii, ne înfășoară mâna, peste foi, cu cârpă — strâns ne-o înfășoară. Parcă n-ai avea nimic la început. Peste un ceas locul legat arde, foaia a început să frigă pielea. Te ustură parcă și măduva oaselor…

— Simți ceva?

— Mă ustură, dadă…

— Dacă ustură, o să te vindeci. Mai stai legat…

— Nu mai pot îndura.

— Trebuie.

A căzut legătura. Dezlipim sunătoarea. Pielea e roșie, crăpată, umflată — carne vie unde a fost frunza, rană în toată legea… Umblăm cu rana

deschisă o săptămână, mai mult de-o săptămână, o ferim de muște.

— Buba mea a prins coajă…

— Să nu rupi coaja, diavole…

— N-am s-o rup…

Singură se desprinde zgaiba. Pielea a rămas albă, proaspătă — piele nouă, semn pe toată viața — dar de friguri ai scăpat? Am scăpat!

Scăpăm de friguri. Dă peste noi năjitul. Ni se umflă gingiile — gingia de sus și gingia de jos. N-ar fi nimic dacă s-ar umfla și-ar trece. Sub umflătură răsar bube mici, cât măciulia chibritului, cu vârful alb. Se sparg, răsar altele. Gura toată e o singură rană. Doare carnea, putrezește, sub putreziciune, tot carne bolnavă. Nu doare numai carnea. Dor dinții. Dor și rădăcinile dinților. Ne descântă Dioaica de năjit. Ne descântă Petria. Ne clătim gura cu leșie de dimineața până seara târziu când, istoviți, izbutim să adormim. Ne trezim. Ne zvârcolim. Adormim iar. Așa somn!

Trece și năjitul… îl ia vântul și-l duce departe, în alte ținuturi.

Ai fată și e cam urâtă, nu poți s-o măriți. O chemi pe Dioaica și-ți spui păsul. Dioaica pregătește farmece. Rămâne mulțumită mama fetei. Și Dioaica e mulțumită, și fata. Dioaica le-a spus că o să pice pe drum de seară pețitori. Pică și pețitori uneori, alte dăți nu pică nimic, dar femeile care au fete de măritat, fete care nu se mai mărită, nu-și pierd nădejdea și cred în puterea farmecelor bătrânei.

Peste multe sate i s-a dus Dioaicii vestea.

S-a măritat o fată frumoasă și, pe lângă frumusețe, pe lângă tinerețe, fata a adus la casa bărbatului lacra cu țoale, zestrea, într-o sfoară de pământ, în vite. Poți să te miri cât vrei, dar lumea e cum e lumea. Flăcăul abia însurat își uită nevasta frumoasă acasă și începe să alerge după altele. Te duci la Dioaica să dezlege descântecul de urât pe care ți l-au făcut dușmancele.

Și din asta se alege cu ceva Dioaica.

Alde Măciucă stau vreo șaptesprezece-optsprezece într-o odaie. Măciucă ăl bătrân cu baba, cu trei băieți însurați, cu nevestele, cu copiii lor, băieți și fete mai mari, mai mici, claie peste grămadă. Au casă mare, da-n celelalte odăi bagă oile iarna, să fete la căldură miei grași. N-au pat în odaie — piei uscate, de oaie, întinse pe jos, căpătâie pe lângă pereți, fereastra prinsă-n cuie, să nu se deschidă niciodată, să nu pătrundă gerul înăuntru. Dorm pe piei cu lâna netunsă. Goi dorm, fiecare cum i-a născut maică-sa, să nu

strice, să nu rupă cămășile. Au puține cămăși, una de om, toate miros a urdă, a zer, a oaie plouată…

Iubești o fată și ea nu te bagă în seamă, deși ești, cum nu se mai poate închipui, ditai cruce de voinic! Iei drumul casei de sub coastă.

— Ce mă fac, mamă Dioaico? Nu se uită a lui Măciucă la mine.

— Care din ele?

— Paraschiva…

— Să-ți facă baba de dragoste, dar ce te găsi pentru a lui Măciucă, maică? Alta nu văzuși?

— Uite că nu văzui, mamă Dioaico…

Moare mama! După atâta zăcere, am ajuns cu toții să credem că acum i-a venit sfârșitul. Nu mai poate nici să vorbească. Zile întregi nu deschide gura. Buzele plesnite, umflate le mai poate mișca, semn că vrea o înghițitură de apă… Pieptul i se ridică, se lasă în suspinuri… O păzim cu lumânările aprinse. Surorile îi și doresc moartea. Au obosit de atâta vegheat…

Tata a mers la negustor, a vorbit să-i dea peste un ceas ori peste o zi câteva scânduri pentru un sicriu, un lemn pentru cruce.

Moare mama!… Moartea ei, acum, e privită ca o ușurare. Nu e deloc plăcut să stai luni și luni în casă cu un om care abia respiră, cu cineva care a și început să putrezească. Dar uite, mama nu moare. A deschis ochii. A început a mișca mâinile. A prins grai.

— Dați-mi ceva să mănânc…

I se dă să mănânce. Trece un ceas, mai trece unul, și mama cere iarăși de mâncare.

Începe să capete puteri. Umblă prin casă proptindu-se de ziduri. Iese în fața casei. Se sprijină de stâlpi. O țin picioarele, minunea minunilor.

Mama umblă prin arie. Stă pe vatră și ajută la pregătirea prânzului.

A început să și râdă mama, ea care înainte de a fi bolnavă râdea atât de rar.

Viața, era gata s-o părăsească, i s-a întors dintr-o dată în trup.

Se miră doctorul Ganciu, se miră Dioaica, se miră toți oamenii și vin s-o vadă ca pe cineva care s-ar fi întors după o lungă călătorie de pe celălalt tărâm.

Mama nu poate să răspundă întrebărilor care i se pun. Știe că a fost bolnavă. Știe că zile întregi nu și-a dat seama de nimic. Știe și altceva: că niciodată n-a crezut că sfârșitul ei este aproape.

— Aveam copii. Trebuia să mă fac sănătoasă să-i cresc. Cui era să-i las? Cine să-i spele? Cine să-i cârpească? Cât am fost bolnavă m-am gândit mult — și la multe. Numai la moarte nu m-am gândit. Și, uite. Nici moartea nu s-a gândit la mine. A trecut pe lângă patul meu și nu s-a oprit… Cred că omul, dacă nu e prea bătrân, moare dintr-o boală numai dacă îi e frică de moarte, dacă se gândește el la moarte… De ce să mă fi gândit eu la moarte?… M-am gândit la viață. La viața mea, la viața copiilor mei… E bună viața…

Pielea obrazului, întinsă pe oase, e galbenă, e de un galben care bate în negru…

Oamenii dau din umeri, se minunează, pleacă; ducă-se…

Se pare însă că sănătatea mamei nu-mi priește mie. De la un timp sunt mereu bolnăvicios… Câteodată mă doare capul. Câteodată mă dor mâinile, picioarele. Nu fac nimic și totuși mă simt tare obosit. A început să nu-mi mai placă nici un fel de mâncare. Burta mi s-a umflat. Mereu mi se umflă burta, abia mă mișc.

Am fost luat în brațe de tata și dus la doctorul Ganciu.

— Ce e, mă? Te-ai bolnăvit? Dracul te-a luat! O să mori!…

Îmi ridică până la gât cămașa, mă întinde pe canapea, începe să bată pe pântecul meu, cu degetele, toba. Burta mi-e umflată într-adevăr ca o tobă.

Caută într-un dulap și dă câteva prafuri tatii.

— Să le bea cu apă.

Mă prind de tata ciuș. Mă duce acasă. Topește prafurile într-o ulcică și mestecă doctoria până se face albă, ca apa de var.

— Bea, Darie…

Beau apa lăptoasă. E amară. Îmi face greață. O arunc afară.

Am tot băut apa în care au fost topite prafurile doctorului Ganciu. Sănătatea s-a depărtat și mai mult de mine. Au chemat-o și pe moașă-mea Dioaica. Și ea m-a bătut cu degetul pe burtă, m-a bătut cu degetul pe spinare, m-a pipăit pe la vintre, pe la subsuori, și nu s-a dumerit cu ce-ar putea să mă lecuiască. M-au scos în tindă și m-au așezat pe un maldăr de paie, lângă foc. Dioaica a cerut o bucată de tinichea și a făcut din ea un fel de tingire. A înfipt-o în vârful unui băț crăpat la cap. L-a trimis pe tata să caute câteva bucăți de plumb la prăvălie.

S-a întors tata cu plumbul. Dioaica a pus plumbul în tigaie și l-a topit deasupra focului.

Lângă mine, o strachină mare, plină cu apă. Dioaica o să răstoarne plumbul topit în apă. În formele pe care o să le ia plumbul răcit în apă, o să

citească leacul care-mi trebuie. Răstoarnă Dioaica în strachină plumbul topit. Plumbul pârâie, plesnește, o bucată mare de metal fierbinte îmi sare în obraz, mi se lipește de obraz. Iată leacul. Mă usturǎ obrazul de arsură.

Boala a trecut singură. Singură a-venit — ca boala mamei — singură a plecat. Diavolul s-o ia pe Dioaica! Nu cred în vrăjile ei. Nici mama nu crede în vrăjile ei, dar când e strâns în chingi de suferință, rumânul începe să creadă în orice.

Țârcovnicul Florea Floacă a pus ochii pe o fată din satul vecin. E slab și zbârcit țârcovnicul. Oftica îi mănâncă pieptul pe dinăuntru. Cântă în strană și cântă frumos. Eși bun de gură și scrie ca nimeni altul în sat. Ar puțea să se facă notar, dar are două păsuri: fetele îl văd că i-a cam trecut vremea însuratului și știu că-l paște moartea. Nu-l vor de bărbat. E numai țârcovnic. Altceva nu mai e. Câștigă ceva, dar nu destul. Dacă-l ia una, cu tot beteșugul care ar putea să o lase văduvă înainte de vreme, cel puțin să fie cineva. Altfel ar sta lucrurile, dacă țârcovnicul ar putea deveni și notar. Pacoste! Postul de notar nu e gol. Gică Stănescu are într-adevăr sănătatea cam șubredă, dar slujba și-o face. Poate să-l ducă țârcovnicul pe notar la groapă. Asta e o socoteală. S-ar putea întâmplă însă și de-a-ndoaselea, adică să-i scrie notarul țârcovnicului actul de moarte în condica primăriei.

Astea le gândește și le vorbește satul. Țârcovnicului i-a intrat, ca un cui în cap, un gând: el ar putea grăbi prin farmece moartea notarului.

Serile s-a tot dus la Dioaica și s-a sfătuit cu ea.

— Treabă grea, i-a spus Dioaica. Până acum n-am omorât cu farmece pe nimeni. Păcat mare să omori omul cu farmecele, dar dacă plătești bine, am s-o fac și p-asta…

Țârcovnicul a plecat la oraș, s-a îndatorat la bancă și i-a adus moașă-mi Dioaica punga cerută.

Dioaica i-a descântat farmecele.

Numai Dioaica și țârcovnicul știu taina. De la cine a aflat satul? Poate țârcovnicul să nu-și fi ținut gura. Gura Dioaicii parcă ar fi cusută. O vorbă nu-i iese mai mult decât vrea ea să spună. Și asupra îndeletnicirilor ei vrăjitorești n-ar da o lămurire, chiar dacă ai pica-o cu ceară.

Spre gară, sub un deal, cimitirul, al cărui cuprins, de când cu holera, s-a lărgit. Sub linia ferată, la cinci-șase pași numai, vechea biserică de lemn. Din gură în gură se știe că biserica a fost clădită dintr-un singur lemn,

dincolo de Dunăre, mai demult, pe vremea turcilor, de un meșter de prin împrejurimile Plevnei.

Au plecat oamenii cu săniile, iarna, au trecut peste Dunărea înghețată și au adus-o gata. Meșterul a venit, a încheiat grinzile, a încheiat acoperișul. Apoi a venit, tot de dincolo de Dunăre, alt meșter, care a zugrăvit câteva icoane de lemn și le-a prins pe pereți. Asta e toată biserica. Pot să încapă în ea până la douăzeci de oameni, atât o fi fost satul pe vremea când s-a clădit biserica.

Pământul s-a scufundat sub ea și biserica din cimitir a rămas și mai măruntă. În clopotniță își au cuib bufnițele, care se văietă noaptea pe stâlpii de telegraf ai liniei ferate.

Numai morții sunt duși la biserica asta. Acolo le cântă popa slujba. Un copil urcat în clopotniță trage clopotele. Bufnițele se sperie și ies năucite în lumină. Icoanele vechi au fost mâncate de carii. Când moare cineva în sat, oamenii se duc să-și însoțească mortul, cu popa, în biserica din cimitir.

A murit un băiat de două săptămâni cu fălcile încleștate, de apucat. L-au dus acolo să-i cânte slujba. S-au aprins lumânările. Oamenii au tresărit: sfinții nu mai aveau ochi. Cineva venise, cu vârful cuțitului scosese ochii sfinților.

— Cine a putut să facă asta? se întreba popa. Sfinții au rămas fără ochi. Gândurile oamenilor s-au îndreptat spre Dioaica.

— Dioaica a scos ochii sfinților… Jandarmul Niculae Mielușel a chemat-o la post, a tupungit-o, a stâlcit-o, a călcat-o în picioare și i-a spus să are s-o trimită legată la oraș.

Dioaica a rostit:

— N-am scos eu ochii sfinților. Dacă nu i-am scos, nu i-am scos, iaca, omoară-mă! Încarcă-ți sufletul de păcate! Omoară-mă! Să mă porți în spinare pe lumea cealaltă, cum îl poartă Cain pe Abel…

Niculae Mielușel s-a mulțumit s-o ia de spate și s-o arunce ghem în țărână din fața postului.

A plecat Dioaica târându-se. S-a oblojit, s-a însănătoșit. Sfinților, cât sunt ei de sfinți, ochii devopsea albă, odată scoși, scoși au rămas!…

— Ei și? spune domnul Dumitrescu. Dacă sunt sfinți, pot să vadă și fără ochi. De ochi n-au nevoie decât oamenii.

După răscoale — putreziseră cei împușcați, în morminte fără cruci, se veștejiseră și putreziseră deasupra mormintelor rânduri-rânduri de iarbă; se întorseseră betegi, dar se întorseseră pe la casele lor și osândiții la pușcărie

în procesele care au urmat răscoalei — s-a dat jos din tren, în gară, într-o noapte, cu un geamantanaș în mână, un bărbat înalt, roșcovan la obraz, cu mustăți lungi cu sfârcurile răsucite în sus. Plecase trenul cu ferestrele luminate. Spre Dunăre plecase. Rămăsese pe peron bărbatul roșcovan. Lumina peronul un felinar în care pâlpâia o lampă cu gaz. De jur împrejur, noaptea. L-a întrebat Ruțu, acarul:

— Încotro aveți drum?

— Am treabă în satul ăsta, mâine. Aș vrea să dorm undeva, pe aici, până dimineață.

— Cam greu. Satul n-are han. Numai cârciumi. Nu prea se opresc pe la noi călătorii. Trec numai…

— Dar așa, la un caz ca ăsta, nu se află undeva un pat, oricum ar fi, să-mi întind oasele? Plătesc pentru găzduire. Plătesc și pentru osteneală.

— Să căutăm. Să cer voie domnului șef să te însoțesc în sat, în cătun. O să batem la o poartă. Poate că avem noroc. Au coborât amândoi malul, au trecut podul, au intrat în cătun. Acarul a spus:

— Stă pe aici o fată bătrână, singură. Are casă cu două odăi. Să dormi dumneata într-una din odăi până mâine dimineață.

A bătut la poarta fetei lui Pândele Ciușcă, fată îmbătrânită fără măritiș. L-a primit fata bătrână pe mosafir pentru o noapte. Acolo a rămas. Satul a aflat că-l cheamă Dumitrescu. Un timp a stat mai mult în casă, pe urmă a ieșit în arie, pe urmă în uliță, la vorbă cu rumânii.

— A așteptat Ștefana cât a așteptat. Norocul și l-a așteptat.

— Ba încă noroc, nu glumă!… Să se mărite cu un târgoveț…

Dumitru Dumitrescu a trândăvit o vreme căutând mereu să găsească de lucru, să-și făurească un rost. Rumânii î i spuneau:

— Ar fi bine să te faci preceptor, domnule Dumitru, că pari om de ispravă, n-o să ne pui în frigare dacă o să mai întârziem în anii răi cu plata birului.

— Vă mulțumesc de încredere, dar eu la stat nu intru.

— De ce? Mare treabă nu e. Și leafa e leafă. Muncești ori nu muncești, o primești întreagă la capătul lunii.

— Sunt bani care frig mâinile…

— Banii pe care îi mănâncă jandarmul, de pildă…

— Și logofeții…

— Și primarul…

— Dar nici ai popii nu sunt mai breji…

— Numai banii dascălului sunt curați, că-și sparge capul pentru ei cu copiii noștri, să-i învețe carte…
— Când și-l sparge…
— La răscoală, unii jandarmi au trecut de partea norodului…
— Puțini. Cei mai mulți au tras în norod…
— Grădină fără uscături nu se poate…
— Prea multe uscături se află în grădina noastră…
— Boierii…
— Nu puturăm scăpa de ei…
— Era și greu. Ei cu puști, cu tunuri, noi cu ciomagul…
— Ne răcorirăm cel puțin sufletul. Ne sărarăm cel puțin inima…
— Dar și l-au răcorit și ei pe al lor…
— Câți boieri să fi murit la răscoale, pe țară?
— Câțiva. Pot fi numărați pe degetele de la o singură mână, spune domnul Dumitru Dumitrescu, care pare a ști multe.
— Și logofeți?
— Puțini. Pot fi numărați pe degetele de la amândouă mâinile. Mai rămân degete.
— Și câți desculți au omorât boierii după răscoale?
— Unii spun unsprezece mii, alții cincisprezece, alții spun că ar fi fost împușcați și uciși în bătăi șaptesprezece mii de țărani — bărbați, femei, copii… I-au omorât fără să-i scrie în condici, ca să nu li se facă niciodată socoteala, spune domnul Dumitru Dumitrescu…
— Au măcelărit țara ticăloșii. Au s-o măcelărească ori de câte ori o să ridice fruntea.
— Asta atârnă de noi toți.
— Cum adică?
— Dacă țara o să se ridice ca acum câțiva ani, fără legătură de la om la om, fără legătură de la sat la sat, fără conducere și fără plan, o să se întâmple la fel. Boierii, cu jandarmii, cu armata au să măcelărească țara.
— Cine să ne conducă?
— O să se găsească, la timpul potrivit, oameni potriviți, mai spune domnul Dumitru Dumitrescu.
— Acum unde sunt?
— Se vor fi aflând ei pe undeva. Dacă nu se vor fiaflând pe nicăieri, au să se nască…

— Adu-i, Doamne! Adu-i, Doamne, mai curând, se închină Stoian Gonciu, veteran, ca și gornistul Diș, din războiul de la 77…

— Apoi, moș Gonciule, n-o să-i mai apuci.

— O să-i apuce ăștia care acum se joacă în pulberea drumului…

Eu mă jucam în pulberea drumului. De-a caii mă jucam. Cu Ițicu. Cu Tutanu, cu Turturică, cu Gângu mă jucam. Ițicu era calul meu. Calul lui Turturică era Tutanu. Gângu nu era nici cal, nici călăreț. Fugea ca mânzul, pe lângă herghelia noastră. Dacă Ițicu era calul meu, mă urcam eu în spinarea lui. Îl atingeam cu nuiaua. Ca pe un cal adevărat îl ardeam cu nuiaua. Ițicu fugea, necheza… Apoi, Ițicu ostenea de atâta alergătură. Deveneam eu cal. Ițicu devenea călăreț. Era rândul meu acum să alerg, să nechez, să-l port în cârcă pe Ițicu. Cal nărăvaș eram. Nechezam, sforăiam pe nas, mă speriam, îl trânteam pe Ițicu în țărână.

Plângea:

— Nu mă mai joc cu tine. Dințosule…

— Să-ți fie de bine…

Oamenii vorbesc fel de fel de lucruri despre Dumitru Dumitrescu, ginerele lui Pândele Ciușcă.

— O fi spion, trimis de boieri să ne încerce…

— Ori un răufăcător, care s-a ascuns aici, între noi, de poliție…

— Ori un cap al răsculaților, care caută să-și piardă urma…

— Cine știe!… Vorba aia: hoțul cu un păcat, păgubașul cu o mie…

Dumitru Dumitrescu, până la urmă și-a găsit rostul: face misitie pentru greci — cumpără pentru greci cereale de la rumânii care au cereale de vânzare. Sunt rari rumânii de acest soi, dar totuși sunt — cei care au pământ mai mult… De când s-a măritat, Ștefana lui Ciușcă a întinerit. Umblă sprintenă. Cântă prin arie, printre pomi, cântece de dragoste…

Câteodată o cuprinde întristarea.

— Ce ai tu, fată?

— Mă gândesc la omul ăsta al meu. Ciudat om!… Mi-e teamă să nu rămân fără el. Acum n-aș mai putea îndura singurătatea. A venit într-o noapte. Nu vorbește de mamă, de tată, de soră, de frate. Nu mi-a spus nici măcar unde a trăit înainte. Nimic nu mi-a spus…

— Dacă nu-ți spune, nu-l întreba. Poate într-o bună zi o să-ți spună totuși. O avea socotelile lui, ca orice om.

S-a apropiat toamna. A început toamna. A fost cules porumbul. Viile, câte au sădit rumânii după molimă, au fost îngropate, să nu degere mlădițele

sub zăpadă.

S-a deschis școala. Arborii își leapădă frunzele galbene. Vânt, ploaie. Vânt schimbător. Ploaie măruntă, deasă. Ploaie de toamnă…

Țârcovnicul Florea Floacă scuipă sânge. Nu poate să mai cânte. Nu poate nici să iasă din casă. L-a chemat pe popa Bulbuc la spovedanie.

— Părinte Bulbuc, eu am pus-o pe Dioaica să scoată ochii sfinților. A făcut vrăji să-l omoare pe Gică Stănescu. Voiam să-i iau locul! Voiam să ajung și notar… Acum, pământ mă fac, părinte Bulbuc…

I-a dat boaita împărtășanie.

La cârciumă, după ce a tras pe gât câteva bardace de vin, popa s-a spovedit cârciumarului. Satul a aflat îndată vestea.

Țârcovnicul a murit. Un copil i-a tras clopotele. M-am dus cu droaia de băieți la îngropăciunea lui.

Țârcovnicul. Galben, în sicriul lui, fără nici o picătură de sânge în obraz.

De pe pereții bisericii dintr-un lemn se uitau la el sfinții cu găurile ochilor care fuseseră vopsiți, cine știe când, în albastru.

Se uita și notarul Gică Stănescu, cu ochii vii, cu ochi adevărați, cu ochi de om…

XIV

O fărâmă de pâine

Am ajuns în ultima clasă. S-a deschis școala! Bucuria noastră e mare: învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru s-a reîntors la noi…

Am învățat cu Popescu-Bragadiru clasa întâi. Când am trecut într-a doua, dascălul nostru cu ochi frumoși, mustăți groase și glas limpede, puternic, ne-a părăsit. A plecat la oraș și a devenit profesor de muzică la liceu, profesor cu suplinire. În locul lui ne-am pomenit la începutul anului cu domnul Pake Iliescu, om între două vârste, cu haine tare lucioase, cu pălărie de paie. Nu ne-a plăcut cum arăta la înfățișare. Avea o față gălbuie, trasă, ochii mult prea triști. Ne-a răspuns la „bună dimineața”. S-a așezat sfios la catedră, a strigat catalogul. Vorbea pe nas, fonf, ca Bâca lui Tobei, și trebuia să ne ascuțim auzul ca să pricepem ce spune. Am prins numaidecât a ne mișca, a ne da cu coatele, a vorbi tare. Pe loc am băgat de seamă că e surd. Am început să facem lecțiile. Noul nostru dascăl nu cunoștea cine știe ce carte… Asta s-a văzut îndată.

— Ce aveți astăzi? ne întreba…

Îi spuneam numele lecției.

— Copiați lecția pe caiete…

Copiam lecția pe caiete, după cum ne îndemna.

Ieșeam afară, ne jucam, intram în clasă, dascălul rămânea ore întregi cu ochii pe jurnal. Cine voia să învețe învăța. Cine nu voia să învețe n-avea de dat nimănui socoteală. Știai ori nu știai, în catalog ți se însemna aceeași notă: 5…

Ne-am pomenit la sfârșitul anului că am trecut toți clasa, cei care știam să scriem și cei care uitasem să scriem, să citim, să socotim.

Am aflat curând că învățătorul Iliescu studiase… o clasă de liceu. Treceam prin apropierea catedrei: ne lovea în nas duhoarea care izvora din trupul și din hainele lui. Băieții spuneau:

— Mă, ăsta nu s-a spălat de la botez, de când l-a cufundat popa, de trei ori, în cristelniță. Miroase ca un hoit de cal.

— Nu l-a băgat popa în cristelniță, că nu s-a lăsat.

Afăcut gălăgie. Popa s-a mulțumit să-l stropească cu agheasmă de departe…

— Parcă tu te-ai spălat, Veve… Fugi pe uliță, când te cheamă maică-ta să te bage în albie. Râde ciob de oală spartă…

— De ce să mă spăl? Ce? Eu sunt dascăl? Dac-aş fi dascăl m-aş spăla. Dar aşa. ? Mă spăl, mă murdăresc iar… Mai bine nu dau deloc cu apă, nici pe obraz.
— Se vede…
— Parcă eu zic că nu se vede…
Îi spun tatii:
— Ne-a venit un dascăl nou.
— L-am văzut pe linia satului.
— Nu ne învaţă nimic. Mi se pare că nici nu ştie ce să spună şi cum să se poarte în clasă. De ce ni l-or mai fi trimis?
— O fi având proptele, taică. Ştiu că numai zidurile şubrede au proptele. Şi gardurile vechi pe care, fără proptele, le-ar trânti vântul. S-a învechit gardul. Au putrezit bulumacii. Nu poţi ridica gard nou. Îl întăreşti pe cel vechi cu proptele. Asta ştiu, . Dar oameni cu proptele! Nu ştiu cum vine asta…
— Ce sunt proptelele?
— Rude la Ierusalim, băiete…
— Mă luminaşi buştean, tată.
— Neamuri, măi, Darie, neamuri sus-puse. Dacă ai neamuri sus-puse, n-ai nevoie nici de minte, nici de învăţătură. Te milogeşti niţel şi te miluie neamurile cu leafă de la stat.
— Şi Iliescu are proptele? Are neamuri la Ierusalim?
— Are. Altfel, neisprăvit cum e, ar plesni pe drumuri de foame. I-au aruncat şi lui, acolo, un oscior să roadă… Dacă n-ai sfinţi, oricâtă învăţătură ai fi băgat în căpăţână, nu se uită nimeni la tine. Mori cu zile. Poate nu mori. Dar bine n-o duci.
La şcoală, greu fusese începutul. Trecuse un om de la primărie, bătuse în poartă şi îi spusese tatii:
— Să-l trimiţi pe Darie la şcoală…
— Dacă o vrea să se ducă, răspunsese tata. S-a întors spre mine.
— Cum ţi-o fi voia…
Mă încerca.
Nu mi-a spus nici să mă duc, nici să nu mă duc.
S-a deschis şcoala, m-am luat şi eu după ceilalţi…
În casa noastră învăţase carte, mai înainte, frate-meu Gheorghe. Învăţase cu sete. Fusese pe atunci învăţătoare în sat o femeie bălană, venită de dincolo de munţi, de prin ţara Moţilor. Berta o chema. Avea un băiat cam de

vârsta lui frate-meu Gheorghe. Băiatul învățătoarei trăia și învăța la București, la neamuri. Frate-meu Gheorghe, ager, i-a plăcut învățătoarei. L-a tot ținut pe lângă ea și i-a dat cărți să citească. Primăvara, lipsea frate-meu cu săptămânile de la școală. Îl lua tata la plug. Era doar băiatul cel mai mare, singurul pe care-l putea folosi la muncă. Toamna îl lua la culesul porumbului, pe moșie la făcutul ogoarelor și numai după căderea zăpezii, frate-meu venea la școală, cu geacul subsuoară, ca și cum n-ar fi lipsit o singură zi.

A terminat frate-meu școala. Învățătoarea a plecat toamna cu el la București, la rudele ei, și l-a dus pe frate-meu la examen, la seminar. A trecut examenul și a rămas la oraș să învețe carte. La internat a rămas să doarmă, să mănânce. Dar înainte de a se duce să dea examen, frate-meu Gheorghe a și făcut o boroboață – boacănă boroboață.

Rudele Bertei aveau un băiat, un împelițat, la care țineau ca la lumina ochilor. Era cam de-o vârstă cu frate-meu, diavolul. Au ieșit băieții să se joace în curte. Din una, din alta, s-au luat la harță. Orășeanul l-a înjurat pe dezbrăcat.

Atât i-a trebuit lui frate-meu. Până să bage boierii de seamă, până să iasă în curte să-și scape odorul din mâinile sălbaticului, măturase frate-meu lespezile cu el.

— Ne pricopsiși, Berto!… Ne aduseși în casă un barbar, să ne omoare copilul…

— E băiat bun Gheorghe. E drept, cam iute la mânie. Poate l-a întărâtat cu ceva Sandu. Să-i chemăm pe amândoi, să întrebăm cum a fost, ce s-a întâmplat.

I-au chemat.

— De ce l-ai bătut pe Sandu, Gheorghe?

— M-a înjurat de mamă. Și mama mea e moartă. De ce m-a înjurat de mamă?

— De ce l-ai înjurat, Sandule?…

— Mi-a plăcut să-l înjur… S-a înfuriat și a sărit la bătaie. M-a bătut.

Plângea. Se văicărea bătutul.

— Ăsta e de la țară, e prost, nu știe de glumă. La noi înjurătura e glumă.

— O fi! a răspuns, țâfnos, frate-meu. Dacă mai mă înjură, îl smintesc în bătăi, să știți.

Peste câteva zile au scăpat de el. A intrat frate-meu bursier. Când termină – mai are nițeluș – o să-și lase barbă, o să se facă popă… „Doamne

miluiește, miluiește, miluiește”… „Cunună-se robul lui Dumnezeu”…

Al doilea frate al meu – frate numai după mamă, frate-meu Ion – s-a bucurat de aceeași grijă din partea doamnei Berta. Fără nici un folos. În patru ani, frate-meu Ion n-a putut să calce în clasa a doua. Venea învățătoarea dimineața, îl lua din culcuș, îl ducea la școală. Rămânea în clasă cât rămânea, o zbughea pe fereastră, dacă fereastra era deschisă…

Din sat a plecat Berta. A venit în locul Bertei un bătrân cu barbă roșie, Raimont Cucu. S-a așezat cu amenzile pe oameni, să-și trimită copiii la școală. A plătit tata amenzi cât a plătit, pe urmă n-a mai putut să plătească. În fiecare dimineață tata l-a luat pe frate-meu în cârcă, l-a dus la școală.

Venea frate-meu la prânz cu palmele umflate de lovituri, cu obrajii negri de pumni, cu coastele rupte. Zăcea, gata-gata să dea ortul popii. Părul, pe jumătate jumulit de Barbă Roșie…

La nimic n-au slujit pedepsele. La nimic n-au slujit bătaia, ocara. Până la urmă, Raimont s-a lăsat păgubaș. L-a luat pe frate-meu de turul pantalonilor și l-a aruncat afară, pe ușă…

— Să nu te mai prind pe aici!…

— Mulțumesc frumos! i-a răspuns frate-meu Ion din mijlocul șoselei.

Apoi a luat o piatră și-a zvârlit-o în fereastra școlii. Aspart un geam. A plătit tata geamul.

A încercat Barbă Roșie să-l mai amendeze pe tata…

— Nu e nici o pagubă. Mai mult de trei sferturi din copiii satului nu știu carte. Pentru atâta lucru nu se prăbușește cerul peste oameni. Fetele, una dintr-o sută dacă știe să se iscălească…

Mă întorc de la școală, după prima zi, stau cu mama de vorbă pe vatră și-i povestesc cu de-amănuntul tot ce am auzit, tor ce am văzut în ziua aceea la școală.

Mama mă ascultă, se uită la mine. Văd cum pe obraz îi înflorește bucuria, ca un bujor.

— Cu Gheorghe ai să semeni tu, nu cu Ion. Tu ai să-nveți carte.

— Te bucuri?

— Firește că mă bucur. Destulă inimă rea mi-a făcut Ion. Măcar tu să înveți.

— Poate am să învăț, mamă. Dar îmi trebuie un leu și zece bani. Trebuie să duc mâine banii ăștia la școală. Ne-a cerut dascălul pentru tăbliță, pentru abecedar, pentru condeie.

— Să vie taică-tău, să-ți dea.

Seara a venit tata de la muncă. I-am spus povestea cu leul, la masă.

— De unde să găsesc eu atâția bani! N-am de unde. Mai așteaptă…

De câte ori se vorbește în casă de bani, parc-ar fi luat casa foc, se iscă zarvă, ceartă mare. Mama rabdă cât rabdă. Izbucnește:

— Mi s-a urât cu sărăcia. Până când o s-o ducem așa!… Bani, nu. Mâncare, nu.

— Muncesc cât pot, spune tata. Toți muncim. Nu ni se ajunge, asta e. Orice-am face, nu ni se ajunge. N-o să mă apuc să fur…

La școală a doua zi, a treia zi…

Dascălul s-a dus la oraș. L-am așteptat la gară, la întoarcere. Au adus pachetele cu cărți și tăblițe la spinare copiii. Am adus și eu un pachet… Doi am rămas fără cărți: eu am rămas fără cărți și un băiat din cătun, cu gâtul plin de gâlci, de bube, unul al lui Coș, hoțul de păsări.

Al lui Onofrei Coș nu se sinchisește.

— Ori cu carte, ori fără carte – cugetă el cu glas tare – totuna e…

Onofrei Coș și-a ales drept meserie furtul păsărilor. Trece noaptea peste garduri, aruncă amăgeală câinilor, să nu-l latre, intră pe brânci în coteț, culege găinile, pleacă.

— De ce-ai furat găini, Onofrei?

— Să le mănânc cu copiii. Dacă nu fur, n-am ce mânca.

— Muncește!

— N-am unde.

— La boier. Sunt atâția boieri.

— Or fi! Vor muncă pe nimic…

Avendrea tăinuie furturile. Onofrei Coș le mărturisește cu gura plină. Merge la pușcărie, la oraș, rămâne, se întoarce acasă, fură, pleacă iar la pușcărie.

— Nu mă satur, la pușcărie, de mâncare, dar ceva tot prind în gură. Mai greu de nevastă și de băiat, că-i las fără de nici unele… Pe băiat o să-l fac hoț. Nu hoț de găini. Hoț de boi, hoț de cai o să-l fac. Să i se ducă vestea…

— Fă-l!…

— Să mai crească…

Stă lângă mine, în bancă, feciorul lui Onofrei Coș, hoțul de păsări. Ieri, i s-a spart o bubă. Azi alta.

— Tu când aduci bani, Coș Haralambie?

— Niciodată, domnule.

— De ce?

— Nu-mi trebuiesc cărți. Nu vreau să învăț. Cu carte, fără carte… Ce mi-e laie, ce mi-e bălaie.

— Când ai să aduci bani să-ți cumperi cărți, Darie?

— Nu știu, domnule.

M-a pus să stau într-o bancă din fundul clasei. Am stat unde mi-a spus să stau.

Au început lecțiile: întâi scrisul, linii drepte, linii plecate, ovale, puncte, virgule.

Pe urmă copiii au deschis abecedarul și au început a citi: o, i, oi…

Mă uitam și eu în paginile abecedarelor. Aș fi scris, n-aveam cu ce să scriu, n-aveam pe ce să scriu. M-am dus pe la băiatul lui Bucur, cârciumarul de lângă gară. Patru băieți avea cârciumarul. Unii mai mari decât mine, alții mai mici.

S-au îndurat de mine și mi-au dăruit un ciob de tăbliță. Condei nu mi-au dat, nici nu le-am cerut. Pe tăbliță se putea scrie și cu un vârf de cui. Casa noastră e învelită cu șindrilă. M-am urcat pe casă și am scos un cui. Am pus tăblița pe marginea patului și, în genunchi, am început să însemn literele, cum le văzusem. Am învățat a le cunoaște repede. Și socotelile am învățat a le face.

Abecedar și tăbliță mi-am cumpărat abia după sărbătorile Crăciunului. Umblasem cu sorcova și-mi adunasem ceva bani. Niciodată, cât am învățat la școala primară, nu mi-am cumpărat cărți decât după sărbătorile de iarnă.

Ce mare mi se pare școala! Are patru pereți înalți. În stânga, lângă ușă, o tablă pătrată și neagră, sprijinită pe trei picioare. În dreapta, un piedestal de scânduri și pe piedestal catedra și scaunul învățătorului. Pe catedră, catalogul, o călimară, condeiul dascălului…

Trei ferestre are școala. Trei ferestre uriașe față de ferestrele caselor în care viețuiesc oamenii. Pe pereți, hărți cu toate țările lumii, hărți cu toate apele, cu toate mările pământului.

Mai e ceva pe catedră: un glob. Oceanele și mările sunt însemnate pe suprafața globului cu albastru, cu un albastru care seamănă cu albastrul cerului. Câmpurile – cu galben, munții – cu dungi negre.

Toate lucrurile astea, atât de noi pentru mine, atât de minunate, mi le lămurește un băiat din cătun care e-n clasa a patra, Baboi Elefterie. E înalt, înalt ca un plop, subțire și tare galben la față. Tușește. După ce tușește, scuipă în batistă. Copiii râd de el:

— Uitați-vă la Lefterie! Scuipă în batistă, ca să nu spurce pământul!… Scuipă, mă, jos, că e destul de spurcat pământul și fără scuipatul tău…

— Pământul nu e spurcat… Numai unii oameni sunt spurcați, răspunde Lefterie.

— Oliolio! Tică! Parc-ar vorbi din carte ofticosul lui Baboi.

— Nu mai citi, mă, că te duci pe urmele lui taică-tău…

— Lasă-l, bă, să citească. Poate nu moare. Sunt ofticoși care o duc până la bătrânețe. Trag să moară și nu mor. Să citească! Poate se face secretar ori telefonist la primărie. Lefterie nu e ca noi, zdravăn…

— Uite, tu, Tutanule, o să fii unul din cei ce spurcă pământul cu umbra.

— Eu, mă? Eu?

Umflat în pene ca un curcan, Tutanul se apropie de Baboi.

— Măi, Lefterie, mi-e milă de tine, măi, mi-e teamă că, dacă-ți dau o palmă, mori și-ți mănânc coliva. Dac-o avea țața Rozica în casă grâu de-o colivă.

— N-are!…

— Umblăm cu desaga prin sat, după pomană, nu te lăsăm noi fără colivă, dacă mori.

Tatăl lui Baboi a murit mai de mult. Și-a ieșit din minți, l-au dus la oraș la spital, a murit acolo. Muncea la câmp pe locurile lui și pe moșia Pienarului. Își luase nevastă de la oraș, care croia și cosea muierilor din sat fuste, bluze, rochii.

Tatăl lui Baboi, Elefterie, avea un raft de cărți. Citea mereu, mai ales iarna, când zăpezile erau înalte și treburile puține.

Când a înnebunit, popa Tomiță Bulbuc a dat sfoară în sat:

— Baboi și-a pierdut mințile din pricina cititului. Cine citește mult, taică – spunea popa oamenilor – înnebunește.

Cartea nu e bună, strică mintea omului. Eu nu citescdecât la biserică, taică.

— Lasă, că nici acolo nu te omori cu cititul, părinte! i-a spus al lui Ududui.

— Asta e adevărat, taică. Mai sar, pe ici, pe colo, câte-o pagină, două, că prea e lungă slujba. A dracului de lungă e slujba bisericească…

Lefterie a crescut cu ochii pe cărțile rămase de la taică-său.

— Dacă aș avea bani, Darie, i-aș da toți pe cărți. N-o să mă satur niciodată de citit…

Mă strecor câteodată înaintea celorlalți în școală. Mă apropii de catedră, învârtesc globul. Îl privesc încet și cuprind toate marginile pământurilor și apelor cu ochii. Mi se pare că nu bietul glob de carton se învârtește în fața mea, sub degetele mele, ci că eu însumi călătoresc de-a lungul și de-a latul lumii. Călătoria aceasta prin țara uriașă deasupra căreia scrie cu litere mari „China”: o fac într-o căruță de țară la care sunt înhămați doi cai mărunți, cu picioarele groase, cu copitele butucănoase, care țin la drum.

Mi-a vorbit Baboi despre țara asta. Oamenii poartă pălării ciudate, țuguiate, și haine largi, au ochii încrucișați… Călătoresc pe drumurile lor. Trec prin satele și prin orașele lor. Văd munca și viața lor și le ascult glasul, și încep a le înțelege graiul…

Partea aceasta de sub cercul polar, însemnată cu alb, știu că este o pustietate de gheață, dar o pustietate în care trăiesc totuși oameni înfășurați în cojoace, oameni mărunți, oameni care dorm în corturi și care se hrănesc cu pește. Prin țara lor călătoresc alunecând cu sania, și la sanie e înhămat un cerb cu picioare subțiri și cu coarne rămuroase, cu coarne care parcă ar purta în vârful lor cerul… Munții îi trec pe poteci întortocheate… Mările le trec cu barca… Oceanele le străbat ascuns în fundul unui vapor… îmi pare rău că nu văd apele fără hotare.

— Ce faci aici, Darie?

— Mă uit și eu la glob, domnule.

— Îți place?

— Îmi place.

— Vino după masă la mine.

Învățătorul trăiește într-o odaie mică, la Voicu Buciuc, negustorul de la răscrucea de drumuri. Odaia învățătorului are rafturi, pe rafturi, cărți.

— Tu vrei să citești și altceva decât scrie în Citirea ta?

— Vreau.

Îmi dă două cărți dascălul. Le iau. Le citesc până seara. Le mănânc cum mănânci atunci când ești flămând codrul de pâine. I le duc îndărăt.

— Le-ai citit?

— Da.

— Povestește cuprinsul lor.

Îi povestesc învățătorului cuprinsul. N-am uitat nici mărunțișurile.

Împrumut o carte mare, groasă, cartonată, o carte cu poze, cu multe poze. Găsesc acolo tot ce vreau despre orice țară din lume.

— E o geografie pentru băieții care învață la liceu, mă lămurește Baboi.

— Poate o să mergem și noi la liceu.

— Poate tu o să mergi. Eu nu. Eu o să mor. Curând o să mor. Oftica nu iartă.

Setea mea de a cunoaște crește, crește.

Știam multe lucruri când am trecut în clasa a doua și-mi făurisem un plan întreg ca până la sfârșitul școlii primare să citesc toate cărțile din rafturile dascălului.

Dascălul și-a pus lacăt la ușa odăii lui și a plecat la oraș.

Iliescu nu citea decât jurnale.

Am trecut în clasa a treia.

A plecat și Iliescu. Ne-a fost trimis alt învățător. Ăsta are altă boală: umblă seara prin sat. După muieri, după fete. ÎI ciomăgesc flăcăii, îl ciomăgesc bărbații.

Fusulan vine dimineața la școală bătut măr. Strigă catalogul. Ne dă să scriem ceva. Pe urmă ne lasă singuri. Pune pe unul din clasa a cincea să ne noteze, dacă facem cumva nebunii. Cine e notat de monitor că n-a fost cuminte e deznodat în bătăi de Dudu Fusulan.

Învățătorul se îndeletnicește cu altceva. În cafeneaua de peste drum de școală, în cafeneaua țaței Lenea, învățătorul, cu notarul, cu popa, cu agentul de percepție joacă. Uneori câștigă și, când câștigă, bea tot ce a câștigat.

De cele mai multe ori pierde. Se întoarce furios în clasă.

— A vorbit cineva?

— Ăștia, domnule! răspunde monitorul, și-i dă lista.

Ia nuiaua, strigă băieții, îi scoate lângă tablă, îi bate de-i zvântă. Ne dă drumul să ne întoarcem acasă. Din nou merge la cafenea învățătorul.

Nu învățăm nimic. Mi-e sete de cărți, dar în tot satul numai Lefterie are câteva cărți. I le-am citit. Am descoperit la el pe rafturi o cărțulie pe scoarța căreia scria Asia. O cărțulie întreagă despre un continent despre care știam atât de puțin!

— Împrumută-mi-o s-o citesc, Lefterie.

— Ia-o!…

Am luat-o. Am început a o citi – era o duioasă poveste de dragoste: Asia lui Ivan Turgheniev…

— De ce suspini, Darie?

— Nu știu, mamă…

— Cartea te face să plângi?

— Da.

— Caută cărți care să-ți dezlănțuie râsul. De plâns, ai să tot plângi în lume! Asta dacă ai inimă slabă și-ți lipsește curajul. Nu te știam fricos…

— Nu mi-e frică de oameni.

— Dacă nu ți-e frică de oameni, n-are de ce să-ți mai fie frică…

— Mi-era frică de trăsnete, când ploua. Acum știu ce e trăsnetul. Am învățat la școală, anul trecut, de la Bragadiru.

— Știi ce e trăsnetul? Când e cerul înnorat și nu plouă, iese sfântul Ilie la plimbare prin nori cu căruța lui. Căruța sfântului are roți de foc. Și caii sfântului sunt tot de foc, – năluci de văpăi. Copitele cailor, roțile căruței zguduie norii și-i scutură de ploaie. Diavolul se ascunde. Sfântul Ilie, cu ochii pe el. Îl vede și trage cu săgeata de foc în el. Ăsta e trăsnetul. Îl nimerește săgeata pe Sarsailă, îi pârlește pielea. După trăsnet, miroase totdeauna a pârlit… Coși un petic la cămașă duminica, ori bați un cui în perete. Acolo se ascunde iaca-cine. Sfântul îl ia la ochi. Porți cămașa cu petic pus duminica, te-a ajuns trăsnetul. Casa trăsnită ia foc. Ia foc și copacul trăsnit.

— Dar sare de ce pui pe prag, când plouă?

— Numai când plouă prea tare, când se rup zăgazurile cerului și ploaia cade puhoi, pun sare pe prag. Sarea așezată pe prag domolește ploaia…

— Mamă, crezi tu în toate astea?

— Toată lumea crede. Au crezut și mama și bunica. Poate că bătrânii știau ei ceva. Dacă știi tu altfel, uite, spune-mi să aflu și eu… Nu-ți mai este teamă de trăsnete?

— Nu.

— Să nu te adăpostești sub copaci când plouă cu trăsnete și tunete. Trăsnetul cade uneori pe copacii înalți…

— Din pricina lui Aghiuță, care se adăpostește și el de ploaie la rădăcina copacului?

— Ei! Cu tine văd că n-o sfârșește omul…

Mai se găsesc câteva cărți la biserică, ceasloavele în care citește popa slujba. Nu mi-e poftă să-mi bag nasul în ele. Nici nu mi-l bag…

Pe la mijlocul iernii, dascălul nostru s-a făcut nevăzut. Unii au spus că s-ar fi înecat în gârlă, că s-a rupt gheața sub el noaptea, când a vrut să treacă după muieri, în cătun. Alții, că și-a luat lumea în cap…

Ne-a venit alt dascăl, unul tare bătrân, trecut poate de șaptezeci de ani. Abia își târăște picioarele. Poartă barbă și ochelari prinși după ureche. Are nas lung, subțire, căzut peste mustață. Aude ca o pisică, numai de văzut nu

vede bine. Haine ponosite, ghete scâlciate, căciula roasă pe margini – iată tot ce are domnul Inocențiu Cocuz.

— Măi copii, mă, să învățați carte, mă… Omul fără știință de carte e orb…

— Da, domnule…

Se ridică al lui Cărăbaș, vorbește:

— Mi-e nu-mi place să-nvăț. Mie-mi plac oile. Am lapte, am brânză, am cojoc. Oile știu să mi le număr. De ce să învăț? A citit tatăl lui Baboi și-a înnebunit din pricina citaniei, l-au dus la balamuc…

Lui Inocențiu Cocuz i se întinde gura până la urechi. De râs i se întinde. Zâmbim și noi câțiva.

— Taică-tău e bogătan, Cărăbașule…

— Dacă e harnic, domnule…

— Câte slugi aveți, Cărăbașule?

— Multe, domnule, vreo cincisprezece. La câmp, când avem zor, mai luăm sărăcani cu ziua. N-au ce să mănânce și vin să lucreze la noi pe mâncare…

— Și la noi tot pe mâncare vin, domnule! sare cu gura, neîntrebată, băloasa lui Iordache, cea cu obrazul totdeauna plin de bube dulci…

— Bine, Cărăbașule, tu să nu înveți carte, dacă nu vrei.

Nu e vorbă, nici nu te prea ajută capul. Dar ăștia trebuie să învețe, ca să nu mai muncească la tine, când o să-l moștenești pe taică-tău, pe mâncare.

Se uită la noi dascălul. Se uită la mine și știu că mă vede ca prin ceață.

— Darie, ție-ți place să înveți?

— Da, domnule…

Și lui Turturică îi place să învețe, și lui Iepure Marin care vrea să plece la oraș și să învețe meșteșug bun, și fetișcanei acesteia cu coade pe spate și cu sprâncene groase, care scrie mai frumos decât noi toți și tuturor problemelor le găsește răspunsul fără să însemne cifrele pe caiet și să socotească, care e trecută în catalog sub numele de Lazăr Filofteia…

— Eu, spune Filofteia, aș vrea să mă fac doctoriță, să lecuiesc oamenii de boli. Aș vrea… Dar pentru asta ar trebui să mă duc la oraș la școală. N-o să mă duc. N-are cu ce mă trimite tata…

Casa lor e lipită de malul pe creasta căruia trece calea ferată – o casă cu acoperișul țuguiat, mai curând un coteț de păsări. Cu frați, cu surori, sunt nouă la masă. E tânără maică-sa. O să mai sporească numărul.

— Eu aș vrea să învăț să construiesc poduri, se laudă David Bociu, care știe a socoti orice din cap.

Iepure Marin se uită la ei cu milă.

— Vorbiți în bobote, măi. Voi nu știți că nu se poate merge la școală fără bani? Cine dracu o să vă dea vouă atâția bani să plătiți la oraș gazde, și haine, și cărți? Eu mă duc la meserie. Mecanic o să mă fac. Să lucrez fierul și să umblu cu mașinile. O să cunosc toate șuruburile de la toate mașinăriile din lume… Am vorbit eu ce-am vorbit la gară, cu un mecanic de tren…

Zăbunul lui Iepure e bălțat de petice. I-a înghețat nasul. Îi pică mucul. Își șterge nasul cu mâneca zăbunului. Ni le ștergem și noi pe ale noastre.

— Tăcere!… strigă dascălul. Astăzi o să vorbim despre Ion-vodă cel Cumplit, căruia i s-a mai spus și Ion Armeanul…

Inocențiu Cocuz e însurat. Cu nevastă tânără e însurat. Cucoana Doxi, nevastă-sa, să tot aibă treizeci de ani – voinică, albă, grasă, frumoasă. Lată în umeri, în șolduri lată, înaltă încă o dată aproape cât Inocențiu Cocuz. Perechea are trei copii, trei băieți.

— Mari?

— Nu, mici…

— Cu cine i-o fi plămădit cucoana Doxi?

— Cu Cocuz, cu cine altcineva!…

— Ei, aș!

Pe uliță, Inocențiu Cocuz a ieșit cu săniuța, trage săniuța… Trei băieți în săniuță, băieții lui Inocențiu Cocuz – unul să tot aibă cinci ani, al doilea trei, al treilea un an. Toți trei aidoma lui Inocențiu Cocuz.

— Cum îi cheamă, domnule dascăl, pe băieți?

— Pe ăsta, măricelul, Primus Inocențiu Cocuz, pe mijlocaș, Secundus Inocențiu Cocuz, pe prâslea, Terțius Inocențiu Cocuz…

— Apăi astea nici nu sunt nume de creștini. Nume de păgâni sunt.

— Or fi, oameni buni. Dar ce! Păgânii nu erau și ei oameni.

— Nu zicem că nu erau…

Nici Inocențiu Cocuz n-a făcut purici la noi în sat…

Din lecția pe care ne-a ținut-o despre Ion-vodă cel Cumplit, zis Ion Armeanul, i s-a tras. S-a auzit în sat.

Din sat, purtată din om în om, vorba a ajuns la oraș. Ne-am pomenit într-o dimineață că intră un domn negricios, cu mustățile vrabie, peste noi, în clasă. Inocențiu Cocuz încerca să deslușească literele în catalog, să ne strige pe nume. A pătruns om străin în clasă, ne-am și ridicat în picioare.

— Sunt inspectorul școlar Paraschiv I. Paraschiv, s-au rostit, pițigăiate, mustățile vrăbii.

— Mă rog, mă rog, dacă spui dumneata… Poți să fii și papa de la Roma. Poți să fii și fratele papii. Cum vrei.

L-a apucat tremuriciul – ca pe epipleptici – pe inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. S-a stăpânit.

— Am venit să cercetez cazul cu Ion-vodă cel Cumplit.

— Și cazul cu Vodă Cuza, nu? Am vorbit și de Cuza-vodă.

— Să lăsăm glumele. Ai o păsărică sub pălărie, Ion-vodă.

— Am mai multe, a spus glumind Inocențiu Cocuz. Pe Ion Armeanul, pe Cuza-vodă, pe Tudor, pe toți câți au încercat să ridice poporul…

Clasa rămăsese în picioare. Ascultam. Priveam cu ochii zgâiți la cei doi care se certau.

— Stați jos, copii! ne-a îndemnat Cocuz.

Paraschiv I. Paraschiv a trântit geanta pe catedră. A răsturnat călimara. S-a mânjit și podeaua de cerneală violetă. A urlat:

— Asta e necuviință!

— Nu eu sunt necuviincios, a răspuns Cocuz. Ați venit pentru anchetă. Faceți, vă rog, anchetă, domnule inspector. Sunt învățat cu anchetele ca sacul cu peticul. Inspectorul a scos un teanc de hârtii. A început a mâzgăli hârtia.

— E adevărat că ai vorbit copiilor despre Ion-vodă cel Cumplit?

— E adevărat. Trebuia să vorbesc. E în programă.

— E adevărat că ai spus că Ion Armeanul i-a tăiat pe boieri și chiar pe preasfințitul mitropolit al Moldovei, în ziua de Paște?

— E adevărat. Scrie la carte.

— E adevărat că ai povestit copiilor cum l-au vândut boierii pe domnitor, turcilor?

— E adevărat. Scrie la Cartea de citire.

— E adevărat că ai stăruit asupra faptului că Ion Armeanul îi iubea pe țărani și-i ura pe boieri?

— E adevărat. Scrie…

— Știu. La Cartea de citire…

— Atunci…

— E adevărat că la această lecție ți-ai dat osteneala să le vorbești copiilor frumos?

— E adevărat. Cum să nu fie adevărat?

— De ce ai făcut asta?
— Păsărică! Știți! Păsărică mea! Slăbiciunile! Păsăricile…
— Domnule!
— Da, domnule inspector, e timpul să isprăvim cu gluma. Sunt lecții care îmi plac. Pe acestea le predau cu căldură, cu pasiune chiar…
— Plângeau copiii…
— Nu toți. Dar unii într-adevăr plângeau. Se înfierbântaseră. Alte lecții le predau uscat, acelea care nu-mi plac, de pildă Mihai Viteazul, care i-a legat pe țărani de pământ, robindu-i și mai mult boierilor. Nu-mi place Constantin Brâncoveanu, care a jupuit țara și a adunat averi nemăsurate…
— Și toate astea le-ai spus copiilor de pe catedră…
— Le-am spus.
— Dar la Cartea de citire scrie altfel…
— Fals. Fals. Cartea de citire a falsificată în multe locuri. Cunosc adevărul din documente…
— Cu asemenea documente, cu asemenea învățători, n-avem ce face. Ești pensionar?
— Da. Cu prelungire în activitate.
— Ți-am tăiat prelungirea. Părăsește școala.
— O s-o părăsesc…
— Acum!
S-a întors cu obrazul spre noi Inocențiu Cocuz. Avea un obraz bătrân, zbârcit, nas mare, vulturesc. Sub ochelari, ochii umezi.
— Să trăiți, copii! Să rămâneți sănătoși și să nu uitați a citi cartea cum nu e scrisă, cum v-am învățat eu.
— Duceți-vă acasă! ne-a strigat inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. O să vă trimitem alt dascăl. Poate pe Bragadiru…
Am ieșit din școală. A trecut pe lângă noi Inocențiu Cocuz. L-am salutat cu căciulile. Ne-a mai privit o dată. Și-a ridicat și el căciula. A șoptit:
— Adevărul, să căutați adevărul în cărți. Sunt și cărți mincinoase. Multe. Să învățați a le deosebi pe cele bune de cele rele…
Vestea întoarcerii lui Bragadiru ne-a bucurat. L-am primit cu urale. Vechiul nostru dascăl era înduioșat. S-a uitat la fiecare dintre noi, s-a uitat și la mine. Cam prin fundul clasei stam parcă.
— Tu, Darie, cât am lipsit eu de aici, ai mai citit ceva?
— N-am prea avut ce să citesc, domnule.
— Să treci pe la mine.

Trec în fiecare zi pe la învățător. În fiecare zi îmi dă o carte. O citesc, i-o dau îndărăt, îmi împrumută alta. Mă scoate la tablă, mă ascultă la aritmetică. Înșir socotelile, adun, împart, înmulțesc. Mi-a ieșit rezultatul…

Din băncile din față izbucnește un hohot de râs. Râde Mitică – Mitică, băiatul lui Toma Ocî.

— De ce râzi, Mitică? întreabă dascălul.

— De cizmele lui Darie, domnule…

— Treci la loc, Darie.

Trec la loc. Mai râd și alții, molipsiți de la băiatul lui Toma Ocî…

Dascălul îl scoate pe Mitică Ocî la tablă.

— De ce ai spus că râzi?

— De cizmele lui Darie. A venit încălțat cu cizmele lui taică-său…

Într-adevăr, de când căzuse iarna, veneam la școală încălțat cu cizmele cu care făcuse tata armata la călărași. Erau mari cizmele pentru picioarele mele, mult prea mari. În fiecare cizmă îmi intra piciorul până sus, la încheietură. Abia le târam. Căpătasem între picioare răni. Mă frecau carâmbii cizmelor. Veneam la școală cu ce puteam. Zăbunul era rupt în coate, rupturile nu mi le cârpea nimeni. Căciula îmi cădea peste urechi – o căciulă veche, culeasă de prin pod.

Râdea Mitică de cizmele mele!… Asta l-a înfuriat pe dascăl. Niciodată până atunci nu-l văzusem atât de crunt. L-a ascultat pe băiatul cârciumarului. N-a știut să răspundă la nici o întrebare…

Era frumos, spălat, cu unghiile tăiate, cu ghetuțe potrivite pe picioare și cu haina croită după comandă, la oraș.

Învățătorul l-a plesnit la palme. Mitică tot a râs. A râs până l-a podidit plânsul de usturime… Se frângeau nuielele pe palmele lui. Bătea rar Bragadiru, numai când își ieșea din țâțâni. Dar atunci, țin-te bine, băiatule! Nu scăpai ușor… Totuși, nu ne prea sinchiseam cine știe ce.

Cu bătaia eram învățați de acasă, unde ne atingeau părinții, frații și surorile mai mari, cine se nimerea, cine se întâmpla. Vinovați eram, îndoială nu încăpea. Până a nu intra în clasă învățătorul, ne îmbrânceam, ne păruiam, varul de pe pereți îl luam pe zăbune. Ne mai loveam peste gură, peste nas, ne podidea sângele. Avea dreptate Bragadiru să ne mai ciocănească azi pe unul, mâine pe altul… Dar Fusulan nu. Din senin îi cășuna:

— Mitache, spune-i soră-tii să iasă diseară la poartă… Iliuș, ce face maică-ta? Tot văduvă? Aș vrea să-ți devin tată pentru o noapte.

El, Dudu Fusulan, dascăl trimis de stăpânire să ne lumineze – noi, copii. Greu să te iei cu el de păr.

Tot atât de bine gătit ca Mitică e și băiatul cârciumarului de lângă gară, băiatul lui Bucur. Învățătorul ia masa câteodată la ei, cu doctorul Ganciu și cu alte acrituri ale satului. Era slab la minte băiatul. Dascălul m-a așezat cu el în bancă. Îl ascultă. Am voie să-i șoptesc lui Micu Bucur și să-l ajut să răspundă cât de cât. Primesc pentru asta, drept plată, un covrig pe săptămână. Lucru mare să primești un covrig pe săptămână…

Sună clopotul de recreație. Ne aflăm în mijlocul iernii. Ieșim în curte și ne jucăm. Am plecat de acasă, dimineața, nemâncați. Fiecare scoate din geacul lui ce și-a adus. Unii o bucată de mămăligă prăjită pe tăciuni, alții boabe de porumb coapte. Suntem peste optzeci în clasa asta care acum nu mi se pare atât de mare – optzeci de copii înghesuiți câte zece-doisprezece într-o bancă. Din optzeci de copii, doi scot în fiecare zi, la recreație, din geac, din sân, câte o bucată de pâine. Unul din copiii aceștia e din neamul Cărăbașilor.

Cărăbașii sunt bogătani: au pământuri, au oi, au bivoli, au vaci. Niculae Cărăbaș e singurul dintre băieți care vine cu pâine la școală. În fiecare zi vine cu pâine la școală!…

Mai vine cineva cu pâine la școală: fata lui Nițu, mecanicul de lângă gârlă, care și-a adus nevasta de dincolo de hotar și care are mașină de treierat. Pe fată o cheamă Orzu Margareta. E singura dintre copii care umblă totdeauna încălțată. Da. Încălțată, îmbrăcată cu rochie de oraș, pieptănată, cu bariș albastru pe cap și cu ghiozdan de piele.

Are ochi albaștri Orzu Margareta și buzele puțin țuguiate. Maică-sa e nemțoaică. Pâinea pe care o mănâncă e albă ca zăpada. Ne strângem în jurul lor și ne uităm cum se îndoapă cu pâine!… Ne lasă gura apă după pâine. De la venirea toamnei, în casa noastră nu se mai frământă și nu se mai coace pâine.

Îl aud pe al lui Ciuciumiș, pe ăl mic, pe Călin:

— Dă-mi, măi Cărăbașule, o fărâmă de pâine.

— De ce să-ți dau?

O aud pe Pietricica, fata pândarului:

— Dă-mi, fă, Margareto, o fărâmă de pâine.

— Tu n-ai părinți să-ți dea? De ce să-ți dau eu?

O fărâmă de pâine… O fărâmă de pâine…

Tata a întârziat în sat. S-a dus să-și cumpere tutun și a întârziat. Mâncăm fără el, ne culcăm, așteptăm să adormim.

Lampa arde. Cu lumină mică arde lampa. Îl aud pe tata cum intră în casă. O văd pe mama cum se ridică din pat și-i dă să mănânce, să înghită ceva.

Tata îi vorbește mamei:

— Dascălul vrea să-l trimitem pe Darie la școală. O să-i facă el rost de bani de drum. Ofițer o să-l facem pe Darie…

Scot capul din așternut și-l întreb:

— De ce numaidecât ofițer?

— Fiindcă la școala la care o să te ducă dascălul nu se cere nici o cheltuială. O să dai examen și, dacă o să reușești, o să stai acolo pe contul statului până când o să ieși ofițer. O să ai leafă. La altă școală nu pot să te trimit. Cu ce să te țin?…

Nici un băiat din sat n-a ajuns ofițer până acum. Unul, de dincolo de luncă, din cătun, de-alde Cârlig, s-a lipit de armată. A fost făcut căprar, sergent, pe urmă plutonier. A rămas să-și facă veacul în oștire până o îmbătrâni. Vine câteodată în sat să-și vadă părinții, rudele. Se mândresc cu el alde Cârlig. Sabie în teacă, cu ciucuri atârnând la mâner, tunică lipită de trup de parcă ar purta pe dedesubt corset ca țața Polina, cizmele oglindă, lună. Sabia: zdronc, zdronc… Cizmele: scârț-scârț. Trece pe uliță. Îl privește lumea. Muierile se târcâie pe ele de poftă. Dada Zvâca le ocărăște:

— Ce vedeți, fa, la el? I-a crescut gușă sub gât de gras. Stau bucile să-i plesnească de atâta osânză. Potaie. Trântor. Ptiu! Scuipă în urma lui dada Zvâca.

— Ca să dea conced la soldați – o zi, două – îi punguie.

Poate că așa va spune și de mine dada Zvâca, dacă mă voi face ofițer.

Îmi acopăr fața. Va să zică o să pot merge la școală! Că o să mă fac sau nu ofițer, asta e altă poveste. Ceea ce-mi place este că o să pot merge la școală într-un oraș îndepărtat, să învăț carte… Din noaptea aceea nu am mai trăit decât cu un gând: la toamnă o să mă duc la școală… O să mă duc la școală…

Îl întâlnesc pe Elefterie Baboi, a doua zi dimineața. Am venit amândoi la școală mai devreme decât trebuie. Aș vrea să tac, să nu-i spun o vorbă. Parcă mă zgândără cineva. Eu am venit la școală să învăț, Lefterie, de mână cu frate-său.

— Lefterie, eu o să mă duc la școală, la liceul militar. Mi-a spus tata.

— Îmi pare bine. Mie mi-a trecut vremea. Aș fi fost acum în clasa a patra, dacă m-ar fi dat maica, dacă ar fi putut să mă dea…

A crescut înalt Lefterie Baboi, s-a deșirat. Tușește tot mai des. Scuipă în batistă, scuipă roșu.

— Tușești…

— Ce să fac? ! N-am scăpat de boală. Mă roade. Mă sapă. La primăvară, la toamnă, cine știe, mă potolesc pe vecie.

Se preface vesel – de o veselie zgomotoasă, neadevărată.

— De ce vorbești așa?

— Cum să vorbesc altfel?… îmi vine să turbez de dudă.

Auzi? Să nu-mi găsesc eu leacul!… Să mor! Să rămân țeapăn, înghețat. Să mă acopere groparii cu pământ. Să nu mai văd, să nu mai aud nimic. Și lumea să meargă înainte. Câmpul să înflorească. Să-l lumineze ziua soarele, noaptea luna și stelele, și eu, eu să nu mai știu nimic, să nu mai simt nimic…

— Tot omul moare, îngân eu.

— Moare, nu zic că nu moare, dar moare după ce a trăit. Eu n-am trăit. Abia am început să pricep viața. Auzi? Să mor!… Și să rămână atâtea cărți necitite de mine!… Să se fi întâmplat și să se întâmple atâtea pe lume, atâtea, de care n-am mai avut timp să aflu, să aud. Îmi vine să urlu!… Și totuși! Nu trebuie să-mi pierd capul. Trebuie să mă țin, să mă bucur de viață până la ultima clipă…

Lângă Elefterie Baboi, frate-său, ăla micu, Matei. Se zgribulește. Se îneacă. Tușește din adâncul pieptului.

— Tușești și tu, Matei?

— Și eu.

— Stăm toți într-o odaie, nu ne putem feri. Boala se ia, mă lămurește Lefterie. Știi, Darie, am găsit câteva cărți grozave la băiatul lui Isopescu. M-a chemat și mi le-a pus în brațe: „Mă, al lui Baboi, ia cărțile astea, că mă încurc în ele prin odaie. Nu-mi trebuie.” Le-am luat. Să treci pe la noi, să ți le împrumut și ție…

— Când se mai usucă noroiul, îi spun. În cătun noroiul e până la burta calului. Cum îl aduci pe Matei la școală?

— Ciuș, până urc șoseaua la Buciuc…

Grijuliu, al lui Bucur mă îndeamnă, după ce pleacă Baboi și intrăm în clasă:

— Nu împrumuta cărți de la Lefterie. Le-a citit, a suflat în pagini. Iei și tu oftica. Dă-le încolo de cărți!… Decât învățat ofticos, mai bine măgar sănătos…

Ferestrele școlii sunt fumurii. Pereții, coșcoviți, gălbui. Scoate fum soba de tinichea. Numai până se înfierbântă scoate fum soba. Pe urmă, duduie. Trosnesc buturugile în ea. Dincolo de ferestre, arborii goi, cerul vânăt, spart, peticit…

XV
Leacuri

Întâi a înflorit salcia de lângă poartă. Pe urmă au înflorit duzii, salcâmii, corcodușii. Au înflorit câmpurile. Berzele, rândunicile au venit. E răcoare încă. Dar odată ce au venit berzele, nu mai purtăm încălțăminte. Lepădăm cizmele, poștalii, opincile. Umblăm desculți. În primele zile simțim frigul cum ne pătrunde în oase. Pe urmă ne învățăm cu el și nu-l mai luăm în seamă.

— Mamă, nu mă mai încalț. Azi mă duc la școală desculț.

— Dacă vrei să te duci desculț, du-te desculț…

Ar trebui să mă spăl pe picioare. A plouat. Ulițele sunt noroioase. Cum ies din casă, până mai sus de gleznă mi se umplu picioarele de noroi. De ce mai mă spăl?… Abia am trecut pragul și m-am împiedicat. Mi-am sângerat degetele de la piciorul stâng. De ce m-oi fi împiedicat? Să merg mai încet.

Ajung la școală. Mă așez în bancă. Scriu lecția.

Ascult. Ieșim în recreație. E cam lungă recreația.

— Hai să ne jucăm de-a gaia…

Fugim. Încă o dată mă împiedic. Încă o dată îmi stropșesc degetele de la piciorul stâng. Mai rău de data asta.

Mă trag deoparte și mă uit cum îmi sângeră degetele. Sângeră și ustură degetele. Nu-mi dau seama ce se întâmplă cu mine. Gândesc: trebuie să merg mai cu chibzuială astăzi, poate că sunt ostenit. Toată iarna avusesem sănătatea șubredă, dar nu bolisem greu. Îi spusesem mamei:

— Mamă, mă doare capul!

Îmi răspunsese:

— Altceva nu te doare? Vezi, poate te mai doare și altceva…

— Nu…

— Du-te și te joacă. Mai ieși la aer…

Mă mai duruse câteodată capul: Nu mai spusesem nimănui nimic. Părinții n-au multă grijă de noi. Dacă ne, bolnăvim, ne culcăm într-un colț al patului și zăcem.

Zăcem până ne facem bine. Părinții nu ne mângâie…

Numai dacă facem vreo boacănă, ne bat cu nuiaua. Asta se întâmplă destul de des.

Cu frate-meu Ion și soră-mea Rița mai ales. Pe frate-meu Ion caută Avendrea să-l nărăvească la furtișaguri –păsări, berbeci, cârlani. Ce

șterpelesc vând cârciumarilor pe băutură.

— Te-ai dus spre ziuă acasă, Ioane. S-a plâns Șoavă de tine.

— Am fost cu Avendrea.

— Unde?

— La fete.

— Miroseai a băutură.

— I s-a părut lui Șoavă, tată.

Minte de se opresc apele în loc frate-meu Ion.

— O să te prindă într-o zi caraulele.

— O să vii să mă scapi, tată.

— Nu. O să viu la primărie, dar nu ca să te scap. O să viu să te bat în fața lumii, să te dau de rușine.

Făgăduiește cumințenie frate-meu Ion.

— Dar cu fata asta ce ne facem, rumâne? I se năzare de măritiș. Nici n-a împlinit paisprezece ani și-i sfârâie târtița după băieți. Mi-e frică să nu pățim vreo rușine. Mi se pare că s-a înhăiat cu al lui Crăciun, cu Brătilă. Așa e, fa?

— Și tu, mamă, ce-ți trece prin minte?

I se roșește obrazul. Și gâtul i se roșește. Bărbia joacă a plâns.

— Nu e rău băiatul. Dar trebuie să mai aștepți, Rițo, să mai crești.

— Dar mama nu s-a măritat la paisprezece ani? Ea nu era mică? S-a măritat. Și, uite, n-a murit din măritiș. Nici o fată nu moare din măritiș…

Dacă o prinde tata ori mama, seara la poartă, cu al lui Crăciun, soră-mea capătă câteva scatoalce. După ceafă le capătă.

Mă întorc de la școală. Mă împiedic din nou. Ce-oi fi având!…

După masă, rămân în bătătură. Stau la soare și citesc. Soarele a zbicit noroiul.

Mă duc la jgheabul fântânii și acum îmi spăl picioarele. Până sus la genunchi le spăl. Am răni la degetele piciorului stâng.

S-a uscat poteca. Rămân cu picioarele curate. Vine frate-meu Ion din sat și se așează pe țol lângă mine. Scoate o țigară din buzunarul flanelei, o aprinde și pufăie. Se uită la picioarele mele.

— Ce-ai la degete, mă?

— M-am lovit.

Se uită frate-meu Ion la piciorul meu. Se apropie și mi-l pipăie.

— Ia mișcă talpa…

Încerc să mișc talpa piciorului. Încep să râd.

— Nu pot să mișc talpa piciorului, nene.

— Cum nu poți, mă, să miști talpa piciorului?

— Uite, nu pot. Caut s-o mișc și talpa nu se mișcă!… Are haz întâmplarea asta!…

Frate-meu o cheamă pe mama:

— Mamă, ăsta a rămas șchiop. Nu poate să-și miște piciorul…

Râzând, îi arăt piciorul și parcă nu-i vine să creadă.

— Darie, nu te prefaci?…

— De ce m-aș preface?…

Află și tata noutatea.

— Asta îți mai trebuia acum – îl aud – să mai fii și schilod… Numai schilozi n-aveam în casă. Ne pricopsirăm.

Căpătarăm și schilozi…

Sunt înalt și subțire. Am obrazul gălbejit și părul blond. Obrazul mi-e plin de pete. Dacă mă iau la trântă cu băieții, cei mai mulți dintre ei mă pun jos. Am totuși pumnul destul de tare. Intru în ceartă cu unul, mă păzesc să nu fiu lovit. Lovesc eu întâi, și pumnul meu e destul de greu, îmi pune altul piedică; mă prind de el în cădere și-l răstorn lângă mine. Sar deasupra, îl gherăi, îl mușc. Am dinții mari, mai mari decât îi au băieții de vârsta mea. Din cauza asta mă și poreclesc copiii Dințosul…

— Asta îți mai trebuia, repetă tata, să rămâi și schilod.

O văd pe mama abătută.

— Acum, spune ea, acum n-o să te mai poți face ofițer…

Dascălul meu se vorbise cu doctorul Ganciu și se mai vorbise și cu judecătorul cel tânăr de la Cârligați, să adune ei bani pentru tren, să mă trimită la liceu la Mânăstirea Dealului. Pentru la toamnă era vorba. Acum înțelegerea a căzut. Am rămas șchiop. La școala militară nu pot fi primiți decât copiii sănătoși…

Se sfătuiesc părinții. Mama spune:

— A dat ielele peste el, trebuie să-i căutăm de leac băiatului…

Tata nu crede în leacuri, dar nu se poate împotrivi. Spune cu îndoială:

— Poate vor fi bune și leacurile la ceva…

M-au luat de mână și m-au dus la vraci. La Anghel Năbădae m-au dus.

Vraciul e blond, de un blond ușor întunecat, cum sunt la față rudarii care aduc dinspre izvoarele Argeșului linguri, fuse, albii de lemn. Se spune despre vraci că face minuni, că a descântat orbilor, și orbii și-au recăpătat

vederea, că din Putinei a fost adus la el un copil mut și că vraciul l-a făcut să vorbească limpede, că într-un miez de noapte popa era să moară de izdat și că vraciul, cu descântecul lui, l-a întors la viață.

Trăiește la marginea satului, spre baltă, într-un fel de coșar pentru vite. N-are nevastă, n-are copii. Singur. De primăvara până toamna târziu, cu târbocul, pe malul bălții, prinde juveți și cu asta se hrănește. Mălai și făină capătă de la oamenii care vin și-i cer leacuri pentru bolnavii lor.

Anghel Năbădae mă culcă pe laviță și-mi frământă cu degetele lui piciorul. Descoperă beteșugul și hotărăște:

— Au dat ielele peste băiat. Leac ușor. Să umblați prin sat după căpătat și cu banii pe care îi veți aduna să vă duceți la oraș la un meșter să vă toarne în tipar un picior de argint.

Să duceți piciorul la biserică și să-l atârnați la icoana Maicii Domnului. Băiatul o să-și vină în fire. Osă-nceapă a mișca piciorul.

Mâhnit pleacă tata prin sat după căpătat. Unii îi dau o strachină de orz, alții o strachină de mălai. Tata adună totul în desagă și, când a umplut desaga de bucate, o duce și-o vinde la greci.

S-a întors acasă cu o monedă de doi lei. Ajunge pentru un picior. Încalecă pe cal, pleacă la oraș. Întârzie două zile. Vine acasă cu un picior mic de argint în pungă. Îl scoate și-l arată mamei. Mi-l arată și mie.

— Ăsta-i piciorul meu, tată?

— Ăsta-i, taică.

Cum suntem certați cu popa Bulbuc, piciorul de argint a fost dus la Stănicuț și spânzurat la icoana Maicii Domnului de la altar. Acolo a rămas…

Piciorul de argint a rămas atârnat la icoană, iar mie talpa piciorului stâng mi-a rămas tot bolnavă. Umblu mai încet decât înainte și totuși mă împiedic. La câțiva pași mă împiedic o dată. Dacă nu sunt atent, se-ntâmplă să și cad. Am acum nu numai degetele piciorului stâng rupte și julite, am și genunchii juliți, și coatele… Sunt plin tot de răni…

Copiii au uitat că până mai deunăzi îmi spuneau Dințosul. Mi-au schimbat porecla: acum îmi spun Șchiopul.

Joacă mingea. Stau deoparte și mă uit la ei. Joacă oină. Tare m-aș juca și eu. Stau deoparte și mă uit numai.

De-a caii se joacă prietenii mei. Rămân deoparte și privesc.

Cu jind îi privesc.

— Vrei să te joci cu noi, Darie? mă întreabă Tutanul.

— Vreau, cum să nu vreau? !

— Sâc, nu te lăsăm la joacă. Ești șchiop…

— Vrei să joci cu noi oina, Darie?

— Vreau, cum să nu vreau? !

— Sâc, nu te luăm la joacă. Ești șchiop…

— Vrei să te joci cu noi de-a caii, Darie? mă întreabă Veve, băiatul Papelcăi.

— Nu. Nu vreau să mă joc cu voi.

— Ba cum te-ai mai juca! Dar ești șchiop. Ți-am spus așa, că să-mi bat joc de tine.

Aleargă după minge Veve, băiatul Papelcăi, și în fugă începe să șchioapete în glumă. Prinde mingea, o aruncă, iar începe să șchioapete. Tutanul râde să se prăpădească. Râde și Gângu, râd și Tudorache și Ițicu. Toți râd și toți încep a șchiopăta. Care de care prinde a se scălămbăia, a merge mai șoldiu.

— Uite-așa, uite-așa mergi, Darie… Uite-așa, uite-așa…

Se târăsc pe șezut, apoi de-a bușilea, ca ologii de amândouă picioarele…

Trec câteodată prin sat, venind dinspre dealuri, din susul Călmățuiului, ori din jos, dinspre Dunăre, căruțe șubrede, mărunte, trase de câte un catâr chior, cu spinarea carne vie de răni pe care le sug muștele. Câte două-trei, la șir, trec căruțele cu schilozi, cu betegi. Unii sunt orbi, cu pleoapele-buboaie coapte. Unii – cu două cocoașe, una în față, alta în spate. Alții – cu mâinile ori cu picioarele lovite de dambla, negre, uscate, fără viață în ele. Cântă schilozii cât îi ține gura. Întrerup cântecul la răspântii. Îi auzi tânguindu-se:

— Miluiți-ne, oameni buni, miluiți-ne!…

Îi miluie fiecare cu ce-l lasă inima. Pleacă mai departe căruțele. Până ies din sat li se tot aude jalea.

Întorc capul și se feresc de betegi numai muierile borțoase.

Dacă nu s-ar feri, ar naște copii betegi. S-a întâmplat. Mai multora li s-a întâmplat.

Au fost muierile cu bărbații lor la bâlci la Turnu, toamna.

La bâlci se adună schilozi, milogi, betegi de pretutindeni. Se tăvălesc în țărână. Se văietă. Își arată, să moaie inimile, cioturile mâinilor, resturile de picioare, rănile cu puroi. S-au văzut muieri care au lepădat, după ce i-au privit pe milogi, la bâlci. Altele au născut copii cu cap de broască, cu aripi, ca peștii, scurte, în loc de mâini, ori cu picioarele lipite…

— Ilinco, ești grea, intră în casă că trece o căruță cu milogi…
— Uite că intru…

— Mi-mi-milog ai s-ajungi, Darie, spune Gângu. Mimi-milog ai s-ajungi…
Am ajuns să râdă de mine Gângu, bâlbâitul… De acum înainte, cum o să vrea unul, o să mă și batjocorească.
— Milog ai s-ajungi… Milog… Milog!…
Parcă o mie de ciocane mă lovesc în creștet. Milog!… Soră-mea Rița îmi spune:
— Acum, că ești șchiop, să nu te mai ții după mine la horă.
Mă faci de râs. Șontâc-șontâc, să nu te mai prind pe unde mă duc eu, că te pǎrui.
— Milog ai să ajungi, Darie – repetă Gângu – milog…
Mă apropii de fântână. Aleg pietrele mari, cu colțuri ascuțite. Umplu sânul cu pietre. Mă întorc lângă băieți și zvârl cu pietre în ei. Cu sete zvârl cu pietre în ei, doar voi sparge un cap. Opresc jocul prietenii mei.
— Iotă-te! L-a cuprins vitejia pe șchiopârlea!…
Tutanul a vorbit…
— Pe el, măi, pe el!…
Mai furios arunc cu pietre. L-am lovit pe Tutanul în tâmplă. Se împleticește. Cade. Încerc să fug. M-am împiedicat. Trei au sărit pe mine. O ploaie de izbituri primesc în cap, pe spinare. Dacă nu izbutesc să mă întorc cu fața în sus, au să mă omoare… Îmi adun puterile. Mă răsucesc. Mă ridic puțin de la pământ. Mâinile mele apucă grumazul lui Veve, îl țin tare, îi aplec spre mine fața, îi înfig dinții – dinții mei mari și lați care pot sparge și sâmburi de piersică – în umăr. Mușc. Simt sărătură între dinți –sânge.
Băiatul Papelcăi chiuie ca din gură de șarpe, se moaie. L-am aruncat în țărână. Se zvârcolește… Ceilalți doi sar în lături, se depărtează. Arunc câteva pietre după ei. Le sfârâie picioarele. S-a cules din țărână și Tutanul. Se culege și Veve. Mai departe se adună ceata întreagă… Spune careva dintre ei:
— A turbat șchiopârlea, a înnebunit, o să-l ducă la balamuc…
Cu fața umflată, cu buzele mânjite de sânge, cu mâinile zgâriate, mă întorc în bătătură. Mă întreabă mama:
— Cu cine te încăierași, maică?
— Cu nimeni…

Îmi vine greu să stau singur, mereu singur. Acum. Acum și mai târziu. Toată viața. Noaptea visez căruțele schilozilor. Mă visez schilod în căruță. Mă visez strigând cu glas plângător:

— Miluiți-mă, oameni buni, miluiți-mă!

Gem și plâng în somn. Mă trezește mama.

— Ce e cu tine, Darie? Trezește-te!

Mă trezesc. Sunt lac de sudoare.

— Am visat urât, mamă…

— Iar… Parcă nu mai visai urât.

— Nu mai visam. Dar acum iar visez…

— Culcă-te… Liniștește-te…

Am pierdut somnul. Arunc o țoală pe mine și ies afară, în arie. Arborii foșnesc. Mai dulce decât toți arborii foșnește plopul. La un pas de casă e linia ferată. Dincolo de ea, dealul și câmpul. Urc poteca. Și câmpul foșnește. Aduce vântul răcoare și miros adânc de verde crud, de verde proaspăt.

Cerul, limpede ca sticla. Noapte de sfârșit de primăvară. O șopârlă rece îmi trece printre picioare. Am simțit cum m-a lovit cu sfârcul cozii. Șopârla e rece. Și șerpii sunt reci.

Altădată, când mă duceam ziua cu caii pe câmp, pe lângă șanțurile viilor, prindeam șerpi. Le dădeam să muște o bucată de cârpă, O mușcau șerpii, O țineau strâns între dinți. Zvâcneam repede cârpa și odată cu ea smulgeam dinții șerpilor. De ceafă îi țineam, să nu ne muște. După ce le smulgeam dinții, ne jucam cu ei cât voiam. Apoi îi omoram.

Le stropșeam capul. Șerpii, lungi, vărgați, cu burta cenușie, se zbăteau până la scăpătatul soarelui. Zvâcneau.

Se potoleau după scăpătat. Mă jucam cu șerpii. Îi încolăceam în jurul trupului. Îi simțeam, curele reci…

— Șerpii au sângele rece, Darie…

— Dar șopârlele, nene?

— Și șopârlele, și gușterii, și broaștele…

Pun mâna pe piciorul drept. E cald. Pun mâna pe piciorul stâng, pe piciorul bolnav. E rece. Rece ca un șarpe…

A nechezat un cal prin apropiere. Îi văd și făptura înaltă, zveltă. A ridicat capul sus calul, ca și cum ar vrea să soarbă văzduhul mohorât al nopții. Nechează lung, tremurat.

— Care ești, măi?

— Eu, nene Târâș…

Lângă cal, tolănit în iarbă, picotă de somn pândarul.

— Ce cauți noaptea pe câmp, măi?

— Mă doare capul. Ieșii să mă mișc puțin…

Târâș scapără. Aprinde o țigară. Vârful țigării lui: un punct roșu, de foc, în întuneric.

— Mișcă-te, neică, mișcă-te cât ți-e poftă…

Mă întorc și mă așez lângă linia ferată. Nenea Sandu, nebunul, s-a trezit. Umblă prin aria lui, bodogăne vorbe neînțelese, se ceartă cu șeitanul.

Cum o să trăiesc? De ce să trăiesc? Greu poate viețui aici un om sănătos, darmite un beteag!… Fluieră pe tăietură, departe, un tren. E trenul care aleargă spre Dunăre la douăsprezece noaptea. Îl aud venind, zuruind în goană, devale, cu luminile aprinse. Dacă m-aș întinde pe șini, gândesc, trenul m-ar tăia, bucăți m-ar face. Până spre ziuă n-ar băga de seamă nimeni. S-ar sfârși odată cu toate.

M-a întâlnit ieri fata cea mică, buboasa lui Iordache Diman. S-a uitat lung la mine. M-a întrebat:

— De ce șchioapeți? Nu te-ai făcut bine?

— Nu, i-am răspuns.

— Nici n-o să te faci. Taica spunea c-o să te ceară să intri la noi, cioban la oi. Pe mâncare. Poate o să se îndure să-ți dea și niște țoale de-ale lui frate-meu…

Da. Dacă m-aș întinde pe șini, peste câteva clipe n-aș mai ști nimic, n-aș mai fi. Am văzut odată o femeie tăiată de tren – una din Stănicuț. Era o muiere tânără, uscățivă, osoasă. O gonise bărbatul de acasă. N-o mai plăcea.

Îndrăgise pe alta. O certase, o bătuse, să plece. S-a dus la gârlă și s-a spălat între sălcii. S-a primenit. Apoi a venit și și-a făcut de lucru pe poteca de lângă linia ferată. Când s-a apropiat trenul, s-a aruncat înaintea lui. A fluierat locomotiva. S-a oprit… După ce trecuse trenul, cât era de lung, peste ea, s-a oprit. Au cules-o oamenii într-un coș de nuiele…

— Unde ești, Darie?

— Aici, mamă.

— Vino de te culcă.

— Vin, mamă…

Trece vâjâind pe lângă mine trenul de douăsprezece noaptea.

— De ce tremuri?

— Am înghețat, mamă…

— Dacă stai noaptea afară, aproape dezbrăcat…

În joaca noastră, intrau mai înainte și fetele. Intră și acum fete în joaca băieților de seama mea. Stau deoparte. Chiar dacă unii tac și nu-mi spun nimic, eu citesc în privirile lor batjocura. Nu vă mirați. La sate, schilozii n-au nici un preț.

Am înțeles curând de tot asta.

Am început a rămâne din ce în ce mai mult singur. Nu e plăcut să vezi cârduri de copii care apucă drumul crângului după brândușe și tu să stai cățărat pe uluci, să te uiți după ei, să nu poți deschide poarta să alergi, să-i ajungi din urmă, să faci și tu parte din cârd. Nu e plăcut să vezi cum frații și surorile tale te privesc cu milă și, de cele mai multe ori, cu un fel de scârbă.

Îmi spuneau Dințosul. Asta îmi dădea un fel de mândrie.

Acum îmi spun Șichiopul. Asta arată un adevăr care n-ar trebui să mă supere. Totuși mă supără, mă mâhnește, mă împinge să cad uneori în tristețe, să mă feresc de oameni.

Turturică a băgat de seamă că nu sunt în apele mele. Mă întrebă:

— Te doare piciorul, Darie?

— Nu mă doare. Nimic nu mă doare.

— Te văd abătut.

— Ți se pare.

— Nu te mai preface, îmi spune. Știu eu ce e cu tine. Crezi că e o mare nenorocire că ai rămas șchiop.

Plăcut nu e. Putea să-ți lipsească procopseala asta. Da se întâmplă. Leac, Dumnezeu cu mila… Trebuie să te înveți cu gândul ăsta. Dar ce? Nu mai sunt oameni cu beteșug pe lume? Sunt. Și trăiesc.

— Milogii, îi răspund.

— Dă-i în brânza mă-si de milogi. Nu de ei e vorba. Am văzut la Băduleasa un cocoșat. E notar la primărie. Nu-i pasă de cocoașă. Scrie în condică și primește leafă. Trăiește. Se poate trăi și cu un picior năvleg.

— Și tu crezi că trebuie să mă fac notar?

— Nu numaidecât notar.

Merg tot mai des la dascălul meu și-i cer cărți. Mă afund printre salcâmii din arie și citesc. Mereu citesc. Încărți încep să găsesc bucurii noi. Și, dintr-o dată, mâhnirea îmi piere. Pot să-mi spună cum or vrea, pot să-și bată joc de mine cât or vrea. Îmi dau seama acum că știu lucruri pe care ei sunt

departe de a le cunoaște, că înaintea mea s-a deschis un drum mai lung decât al lor, o altă viață. N-am să mai pot merge la școala militară. Un șchiop nu poate deveni ofițer. Asta mi-a spus-o și dascălul. Îl întreb:

— Dar la seminar m-aș putea duce, domnule?

— Nici la seminar n-au să te primească, Darie.

— Dar la școala normală? Aș vrea să mă fac învățător, ca dumneavoastră.

— Nici acolo n-au să te îngăduie. Slujitorii statului nu trebuie să aibă nici un cusur trupesc. Te-ai putea duce la liceu. Pentru asta însă ți-ar trebui bani mulți. Nimeni n-o să-ți dea atâția bani câți ți-ar trebui.

— Am să mi-i câștig singur.

— O să fie greu de tot.

— Nu mă sperii de greutăți, domnule.

Dascălul mă cheamă lângă el. Îmi prinde capul între mâini și mi-l mângâie:

— Mare păcat! Mare păcat, măi Darie, că orânduirile lumii nu sunt bune. Au să se schimbe cândva orânduirile. Ești copil. Poate că o să le apuci!…

Mă rup de el și-o zbughesc.

Am terminat școala. Am luat certificatul. L-am pus în lacră, la păstru. A terminat școala și prietenul meu Turturică. Amândoi am răspuns la examen la toate întrebările. Dascălul nostru și dascălul venit din satul vecin, pentru examen, ne-au lăudat. Ne-au dat și niște coroane de flori. Am luat coroana, m-am dus la gârlă, m-am scăldat. Coroana am aruncat-o pe baltă, să meargă la vale, spre Dunăre…

Coroană i-a dăruit învățătorul și fetei oacheșe, sprâncenate, Filofteii. Chiar i-a așezat-o pe cap. Îi ieșeau coadele și-i cădeau pe spinare, lungi și negre, de sub cununa săracă împletită din ierburi de câmp. Se roșise toată de bucurie. Dascălul nostru ne privea. Avea ochii umezi. Ca să nu băgăm de seamă că s-a înduioșat, a scos batista din buzunar, și-a suflat nasul, tare, și-a șters obrazul și fruntea de sudoare. Și ochii și i-a șters.

— Ei, copii, acum ne despărțim. Să fiți cuminți. Să nu uitați puținul pe care l-ați învățat de la mine.

Am plecat. S-a închis în urma noastră ușa școlii.

Al lui Bucur, Micu, a început a se lăuda;

— La toamnă, eu mă duc la oraș, la liceu.

— Și eu mă duc la oraș, la școală, a adăugat Mitică Ocî.

Pe urmă Mitică s-a apropiat de mine:

— Intri la noi, la cârciumă? Să speli tejgheaua, să mături dușumeaua. Ori faci nazuri… Curg peticile după tine și te mai ții fudul…

Rânjea. Cu un pumn bine repezit l-aș fi silit să-și culeagă dinții din țărână.

Iepure Mărin l-a scăpat.

— Dă-l dracului de berbec bătut, Darie. Nu te mai încăiera cu el.

Nu m-am încăierat.

Era o zi caldă de vară, ziua în care terminam școala… Se copsese grâul pe câmpuri – grâul altora.

Și lui Turturică i-au dat o coroană. S-a întâmplat ca în ziua aceea să moară tată-său. A pus coroana în sicriu Turturică, peste mort. Peste mâinile mortului a așezat-o…

Arămas maică-sa cu șapte copii. Dintr-o dată Turturică s-a pomenit cap de familie. Maică-sa, slabă, bolnavă. Umbla ca năucă.

Turturică n-a plâns. A venit la mine.

— Darie, hai să tragem tatii clopotul!…

Ne-am suit în clopotniță și toată ziua i-am tras clopotul lui taică-său. I-am tras a doua zi și clopotul cel mic din biserica de lemn din mijlocul cimitirului, clopotul din beserica cu sfinții fără ochi. Am văzut pe fața lui o asprime, o dârzenie.

— Ce ai să te faci, Turturică?

— Am să găsesc de lucru, s-o ajut pe mama.

— Cum?

— Oi vedea.

Turturică e scurt și îndesat. Are fața pătrată, mâinile mari, groase.

— Vezi, măi Darie, mi-a spus el, noi amândoi am învățat bine la școală. Noi am citit și alte cărți decât cărțile de școală și nici unul dintre noi nu poate să plece la liceu. La liceu nu poate să plece decât băiatul cârciumarului, tontul ăsta, care de-abia a trecut clasa. La școală n-au plecat decât băieții popii. Amândoi slabi la minte. A mai plecat frate-tău Gheorghe. Dreptu-i asta?

— Cred că nu e drept.

— Noi nu trebuie să ne lăsăm. Noi doi trebuie să mergem mai departe, înțelegi?

— Ca să mergem la școală ne trebuiesc bani. Ne trebuiesc bani ca să învățăm carte…

— Noi nu trebuie să ne lăsăm. Noi doi trebuie să câștigăm bani și să-i păstrăm. Mai trage clopotul pentru taica. A fost tare necăjit…

Mă agăț de frânghii și-mi dau drumul. Mă legăn în clopotniță, parcă m-aș da în scârcium. Clopotul sună.

Dealurile dimprejur sună și ele… Dealurile-pe care o viață de om tatăl lui Turturică le-a urcat, le-a coborât…

Și mai înainte se întâmplă dacă murea un om, mai ales dacă mortul era din neamul nostru, să vină cineva și să-mi spună:

— Darie, a murit văru-tău Oncică, ori mătușă-ta Chiva, ori nen-tău Pârvan, du-te și trage-i clopotul!…

Biserica e aproape de noi, numai trei arii ne despart de ea, și clopotnița se înalță la un pas de ușa bisericii. Mă duceam, mă urcam în clopotniță, trăgeam de frânghii. Bogat era sunetul clopotului mare. Dealurile prindeau sunetul, îl aruncau înapoi moale, auit, dulce. Clopotul mic avea sunet subțire, de copil. Bang! Bang! Bing! Bing! Pentru mort, clopotul se sună rar. Făuream în gând un cântec trist, trist. Încercam să-l cânt cu glasul clopotelor. Fiecărui mort îi sunau altfel clopotele. Fratelui mai mare al tatii, bătrânului Alisandru Nasta, îi cântasem cu clopotul blajin, așa cum era graiul lui. În vreme ce-i băteam clopotele, mi se părea că-l văd urcând spre cer, înveșmântat în alb, pe trepte albe de nori. Blajin, domol, urca fără să se grăbească, parcă știind prin câte vămi ale văzduhului are să treacă, parcă știind că drumul pe care a pornit e fără sfârșit. Dinuții i-am bătut numai clopotul mic, în sunete mai dese, ca pașii ei, sprintene, un râs gâlgâit, înăbușit dintr-o dată în plâns. A murit și Bâzărca, mătușă-mea, care o dușmănise pe mama din ceasul sosirii ei în casa tatii și căutase a-i face mereu zile fripte. Destule zile fripte îi și făcuse mamei, o clevetise, o dușmănise, o urâse. În ajunul morții ei se împăcase cu mama. Bolea de mult. Scândură ajunsese. Își chema moartea și moartea nu venea. A povățuit-o Dioaica, vrăjitoarea, care îi aștepta sfârșitul, s-o scalde, să-i ia fustele, să i le poarte.

— Nu-ți iese sufletul din trup, fiindcă nu te-ai împăcat cu muierile pe care le-ai dușmănit. O să te chinui mult.

Iarnă era. Și nopțile în care somnul nu i se lipea de pleoape erau lungi. Și în odaia în care bolnava trăgea să-și dea duhul și nu și-l mai dădea, ar fi

trebuit să doarmă și nu puteau dormi văru-meu Vasile și nevastă-sa, copiii și unchiu-meu Voicu.

A chemat mătușă-mea muierile din vecini, megieșele cu care se păruise, și s-au iertat. Și-a călcat pe inimă și, la urmă, a chemat-o pe mama. S-a dus mama.

— Să mă ierți, cumnată…

— Te iert…

Și-au dat mâinile…

— Ce nătângi suntem noi, oamenii! spune mama, după ce s-a întors acasă. Ne certăm, ne dușmănim, ne amărâm viața unul altuia pe degeaba. Băgăm de seamă când e prea târziu.

Tot n-a murit mătușă-mea. Și-a adus aminte de mine. Mă ocărâse, mă fugărise pe uliță, mă și gâdilase cu nuiaua pe spinare de câteva ori.

— Chemați-l pe Darie, să mă ierte. Numai el nu m-a iertat.

— Doarme. Să-l chemăm mâine dimineață.

— Acum chemați-l…

M-au trezit din somn, m-am îmbrăcat, am intrat în casa unchiului Voicu, gard în gard cu a noastră, o casă în care nu mai călcasem până atunci. Mătușă-mea Bâzărca, galbenă ceară, cu ochii galbeni aproape stinși, zăcea în țoale. Copii lui văru-meu Vasile, culcați pe jos, chinuindu-se cu osteneala. Sub pat, căldarea pentru nevoile bolnavei – duhnea.

— Să mă ierți, Darie, să mă ierți că te-am ocărât, că te-am oropsit, că te-am drăcuit, că te-am bătut. Să mă ierți, Darie, nepoate…

I-am sărutat mâna. Am început a plânge…

Am căzut cu fruntea pe pieptul ei, în care îi bâcâia suflarea. Mi-a mângâiat capul, gâtul, obrajii, cu mâini reci, aproape putrede.

S-a liniștit spre ziuă. Pentru totdeauna s-a liniștit.

— A murit mătușă-ta, Darie, mergi și-i sună clopotul!

Lumina zilei m-a spălat de înduioșare. I-am sunat clopotul scurt, zvâcnit, repezit, a ceartă, așa cum vorbea de pe gard, când mă blestema – usca-ți-s-ar picioarele, Darie, n-ai mai avea parte de lumina ochilor, Darie – mătușă-mea Bâzărca.

De lumina ochilor am încă parte. N-am pierdut-o. Dar picioarele? Am pierdut un picior, mi s-a uscat un picior.

Uite-l! Atârnă mort, fără viață, de genunchi… Bang! Bang!

Dealurile învelite în plapuma de puf a zăpezii răspund.

Acum, de când am rămas beteag, cum moare cineva în sat, aud un om întrebând din uliță, la poartă:

— Măi Darie, ești acasă?

— Acasă, răspund.

— Au pierdut un copil alde Belitu din cătun. Mergi de trage-i clopotul!

Bine c-a mai murit un om! Mă duc și-i trag clopotul. Parcă am altă treabă!… Mi se dă plată: omonedă rotundă, găurită, de zece bani. La zece răposați adun un leu și cincizeci de bani. Mi se mai dăruie, la îngropare, o pomneată –batistă albă care are legat într-un colț un ban de cinci. Din patru batiste, croite, înseilate, m-am ales cu o pereche de izmene.

Sunt bune de purtat izmenele. Cu izmene, pantalonii nu rod pielea, țin mai bine de cald.

— De ce mă pun oamenii să trag clopotul pentru morții lor?

— Le este milă de tine. Vor să te ajute, ca pe un neputincios ce ești, să câștigi și tu un ban. Că la muncă, la câmp, nu te ia nimeni.

Soră-mea Rița mi-a dat lămurirea,

Deasupra satului, nori adunați, nori pe care nu-i alungă vântul.

— Mai trage clopotul pentru taica, Darie!

Trag clopotul mare. Turturică trage clopotul mic.

Deasupra clopotniței norii se sparg, se risipesc. Cade peste sat lumina limpede a soarelui.

— De s-ar însenina până mâine, spune Turturică, să-l îngropăm pe taica pe soare. Să-l mai vadă o dată soarele… Că pe urmă, tot la întuneric o să se odihnească…

S-a măritat, în sfârșit, și vară-mea Dița de la Secara. Ne-a trimis mătușa Uțupăr vorbă ca nu cumva să lipsim de la nuntă.

— Încalecă pe cal, Darie, și du-te la Secara. Spune-le să nu se supere. Spune-le că suntem prea necăjiți și că nu putem merge la nunta Diții. Să petreacă sănătoși și să le fie nunta cu noroc.

Ca să iei drumul în picioare, să te duci la nuntă la neamuri peste trei sate, trebuie să ai măcar cu ce să te îmbraci ca lumea. Nimeni din casă nu mai are acum un strai întreg. Ne spală mama cămășile peticite. Rămânem goi în casă. Dacă pică atunci om străin la noi, îl ține mama, ori tata, de vorbă în tindă. Noi ne închidem în odaie. Ne ascundem în dosul sobei. S-ar duce frate-meu Ion. A scos untul din el Șoavă, bogătașul la care frate-meu a intrat mai demult, pe timp de foamete, argat. S-a lungit frate-meu. I s-a

întins pielea pe os. I-au ieșit, i s-au ascuțit umerii obrajilor. Parcă i s-a subțiat și gâtul. Îi atârnă nodul gâtului.

— Mă chinuie Șoavă, spune frate-meu când trece la două-trei săptămâni să ne vadă în fugă, că simt că nu mai pot răbda. O să spăl într-o zi cuțitul în el.

— Păstrează-ți cuțitul, băiete. Nu te pripi. O să vie o zi când o să ai nevoie de el, să-l speli în mai multe burți, nu într-una…

S-ar duce soră-mea Rița la nunta vară-mi. N-are ie. Is-au scâlciat poștalii. De mama nici vorbă nu poate fi. Cu atât mai puțin de tata.

— Spune-i mătuși-ti să ne ierte…

Calul mă leagănă. N-am grabă. Cioca-cioca. Cioca-cioca…

Copitele nepotcovite bat blajin pământul moale. Mi-a spus odată moșul Burdulea:

— Oameni, băiatule, pe-aici au trăit de la începutul veacurilor. Iei o mână de țărână în palmă. E țărână celor care au viețuit altădată pe aici. Oamenii sunt trecători. Numai țărână e veșnică, numai țărână nu moare…

Copitele calului bat blajin țărâna. Cu milă parcă. Cioca-cioca. Cioca-cioca… Se mai oprește calul. Mai rupe o gură de iarbă din marginea potecii. O clefăie.

— Diii!…

Mătușa Uțupăr a fost ținută și ea pe șlep în 907. Atrecut prin pușcărie. A avut și proces. I-au tăiat bucile când au chinuit-o. A răbdat. Păstrează semnele. Și ține minte. A dus-o pe Dița la spital și i-a cusut doctorul buza. Nu mai are buză de iepure – numai o dungă subțire, albă.

S-a măritat Dița cu băiat din sat, care-a intrat ginere în casă la mătușă-mea.

— S-avem și noi un rumân în casă, lămurește mătușă-mea. N-am avut parte de băieți. Mi se topește sufletul când mă gândesc la Pantilie…

— Ei, mamă, nu te mai gândi și tu, o îndeamnă Dița.

— Dac-aș putea să nu mă gândesc! Câteodată uit. Trece ce trece și mi-aduc iar aminte. Și când mi-aduc aminte…

— Mătușă Uțupăr, m-a trimis tata să vă spun că nu putem veni la nuntă…

— Bănuiam eu. S-au prăvălit peste voi necazurile. Dar ce e cu tine? Ți-a îmbătrânit obrazul. Parcă n-ai mai fi copil…

— Șchioapătă, mamă. L-am văzut după ce a descălecat și-a venit spre casă.

Îi arăt piciorul. Îl pipăie îndelung.

— Asta e fără leac, hotărăște mătușa Uțupăr. O să-ți fie greu să trăiești. Trebuie să înveți o meserie.

— O să învăț, mătușă.

La întoarcere, mă opresc la Cârlomanul, s-o văd pe bunica. Doarme sub pământ bunicul, cu barbă cu tot. Pe fereastră au rămas ceasloavele lui. Nu le umblă nimeni prin foi. Nenea Dumitrache nu s-a învrednicit să învețe a citi.

Intru cu calul în curte. Bunica stă pe prag, sprijinită în toiagul ei lucios. Țanțoșă, cu bariș albastru, cu cămașa zăpadă, scrobită, cu zăvelcile înflorite, cu picioarele în papuci.

— Scoate mârțoaga afară din arie! îmi strigă. Să nu-mi spurce iarba…

Vreau să leg calul de gard, în uliță.

— Nu-l lega de gard! strigă iar. Îmi rupe gardul și nu vine taică-tău să mi-l dreagă. Du-l în poiană și leagă-l de salcâm.

Duc bălanul departe, în luncă și-l leg de salcâm. Grădina bunicii – gură de rai. Pomii se îndoaie sub povara fructelor date în pârg. S-au copt corcodușele. Crengile corcodușilor gem de atâta rod. Prin mijlocul ariei uriașe pârâul lat își mână mai departe apele clipocind…

— Ce e, măi beteagule, ai venit după poame?… Ți s-a făcut poftă de poame!… Ai încălecat pe mârțoagă și ți-ai spus: mă duc la bunica, să-mi umplu burta!… Ei bine, nu!…

N-ai să-ți umfli burta!… Nu-ți dau nici de gustare. Spune-i lui taică-tău să sădească pomi…

— O să-i spun, bunică…

Poteca pogoară spre gară pe lângă via cea mare a boierului olog de la Băneasa. E înalt gardul. Numai păsările pot trece în zbor pe deasupra. Și gângăniile din ierburi pe dedesubt.

Totuși, via o păzește albanezul fără somn, cu pușca cu două țevi totdeauna încărcată cu cartușele de lup. Pe albanez îl cheamă Ismail Medin. Poartă fes roșu, cu ciucure căzut pe-o ureche. Satul îi spune, simplu, turcul. E prieten cu tata.

Dacă se întâlnesc, dacă amândoi au ceva vreme de pierdut, rămân la taifas. Păzește via boierului turcul. O dată la doi ani trece Dunărea. Se duce

dincolo de Dunăre, în munți, își vede nevasta și copiii – patru fete-n șalvari – iernează, se întoarce primăvara. Le lasă câștigul lui, ca să aibă cu ce trăi.

— Bună ziua, Ismaile…

— Bună ziua… Măi, dumiata ești al lui Tudor, bre…

— Al lui Tudor sunt…

— Ăla mic care ai fost bolnav…

— Da.

— Stai, bre, să dai eu la dumiata ceva…

Pătrunde în vie pe poarta numai de el cunoscută. Întârzie mult. Se întoarce cu brațul plin de struguri.

— Asta copt devreme. Dulce struguru. Ia, bre. Mănâncă.

Ismail are copil – patru fete. Nu mănâncă strugur fetele lui Ismail. Sărăcie multă la noi, piatră goală, bre…

— Mulțumesc, Ismail…

— Ai fost bolnav, bre… Spune la tata dumitale sănătate.

Mai vii dumiata la Ismail…

Rămâne în marginea potecii cu ochii după mine. Cu fesul pe ceafă rămâne…

Turturică a intrat argat la popa Bulbuc. Trece pe lângă casa noastră călare pe calul popii, mână din urmă, cu nuiaua, boii popii, vacile popii. Cu asta se-ndeletnicește Turturică.

Îi dă mâncare popa și trei poli pe an. Polii i-a și luat maică-sa, înainte, să cumpere mălai pentru copii.

— Tu unde intri, Darie?

— Nu știu, deocamdată.

I-am scris fratelui meu o scrisoare, fratelui meu cel mare, care e preot într-un sat de lângă munți. Răspunsul n-a întârziat:

„Doi copii mi-a născut până acum nevasta, dragul meu. Al treilea e pe drum. O duc greu de tot. Cu nimic nu pot să te ajut. Ajută-te singur. Te sfătuiesc să intri la un cizmar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic. Învață meserie, în timpul nostru, nu faci nimic cu cartea. Am învățat atâția ani și abia am cu ce-mi duce zilele. Oamenii din parohia mea sunt săraci lipiți pământului.”

Am citit scrisoarea. Nu i-am uitat cuprinsul. L-am întrebat pe tata:

— Ce faceți cu mine? Duceți-mă undeva, să muncesc.

A mers tata cu mine la Nițu, mecanicul. La rugat să mă primească ucenic, să învăț a mânui ciocanul, să-mi pot câștigă pâinea.

— N-are de alergat, spunea tata. E sănătos băiatul. Osă poată face treabă, domnule Nițule…

Duhnea a rachiu meșterul. S-a oțărât:

— Cum crezi, mă omule, că din beteagul ăsta să scot eu fierar? La fierărie trebuie rumân voinic, nu glumă… Face cineva sită din coadă de câine? A?…

Orzu Margareta, lângă taică-său, gătită, cu flori în coade, încălțată. Eu, jerpelit, desculț, gălbejit, cu unghiile mari și negre, la mâini, la picioare, cu răni sângerânde la degetele piciorului bolnav.

Am trecut și pe la cizmarul satului, un om care citea jurnale. Avea în casă câteva cărți. Jandarmul Niculae Mielușel, cu ochii pe el. Mereu îl chema la post să-l înjure.

— Să nu te prind că întăriți oamenii împotriva stăpânirii, cârpaciule, că te zobesc în călcâie.

Dacă era cu chef, jandarmul îl și plesnea cu cravașa peste obraz pe cârpaci.

Cizmarul era venit de la oraș. Se așezase printre oamenii satului și le lucra cu cinste, când avea ce să le lucreze.

— L-aș lua, îi răspunde tatii cizmarul, pe băiatul tău și l-aș învăța cizmăria, dar nu mă lasă inima. Nu sunt un meșteșugar prea bun. Am fost odată. Am cam uitat meseria.

Aici nu fac decât pe cârpaciul. Băiatul n-a ieși decât cârpaci.

Asta nu e meserie. Du-l la oraș, nene Tudore…

M-a dus tata la oraș. Cu căruța m-a dus. Cunoșteam drumul. Îl mai bătusem de atâtea ori!… Trecea pe lângă măgură drumul, trecea prin pădurea de la Adâncata, pădure tăiată, în locul căreia se înalță acum crâng tânăr. Trecea pe lângă cetate. La marginea Rușului, spre răsărit, se ridicau valurile vechii cetăți. Când mergeam la oraș, opream lângă cetate. Coboram șanțul, urcam dealurile, unde au fost cândva zidurile, pătrundeam în ocolul ei. Scormoneam cu bățul în pământ și găseam vârfuri de suliță, arme vechi, nasturi, câte altele. Se bătuseră pe acolo ostași și oasele lor le tot scoteau în lumină plugurile rușenilor.

În noaptea aceea, pe ladă, în căruță, moțăiau tata și mama. Caii, la pas. Eu, zgribulit, înfășurat în țoale, îngropat până mai sus de brâu în paie.

Lumina albastru luna, înaintea și în urma noastră alți călători curgeau spre târg. Auzeam hăuituri, vorbe, fluierături. Noaptea, vorba oamenilor se aude mai de departe și mai deslușit. Pesemne unde aerul e mai subțire, mai limpede. Luna urca spre creștetul cerului și stelele păleau. Era plină luna. Nici urmă de nori pe cer. Dintr-o dată, marginea lunii a început a prinde cocleală. Creștea pata, lumina scădea.

— Tată, cine mușcă luna?

Întoarce tata capul, oprește caii.

— Ei, drăcie! Luna o mănâncă vârcolacul!

Se uită și mama și-i văd cum amândoi încep a se cruci. Grăbiți și speriați se crucesc.

S-a lăsat peste câmp o tăcere adâncă. Auzisem care și căruțe uruind în noapte. Acum nu mai auzim nimic. Parcă a împietrit aerul. Într-o clipă aerul parcă a împietrit.

Tata se dă jos, trage căruța la marginea șoselei.

— Vino-ncoa, Darie…

Cobor și eu. Tata ia un braț de paie și-l face ghem. Scapără – iasca ia foc. Aprinde foc cu flacăra înaltă – foc de paie la marginea șoselei! Și dintr-o dată, înaintea și în urma noastră, pe șosea, vedem cum s-au aprins sumedenie de focuri. Caii noștri n-au clopot la gât. Asta nu e bine. E bine totuși: au clopot caii altora.

Auzim acum sunete de clopote de cai, tălăngi de acelea pe care le poartă la gâtul lor vacile. Oamenii au dejugat boii, au deshămat caii, au aprins focuri și se dedau la zurbă.

Câmpul – hărmălaie, flăcările se ridică mai înalte, zgomotele străbat până sus văzduhul. Vârcolacul nu se sperie. Gura lui mușcă mai adânc din trupul lunii. Uite, luna e acum pe jumătate… A rămas un sfert din lună… A mai rămas mai puțin de un sfert. O limbă subțire și îndoită ca secera mai atârnă galbenă, negricioasă, în văzduh. Asta e… luna. Oamenii tremură pe lângă căruțe. Nu de frig tremură. Nu pentru a se încălzi au aprins focurile. Luna nu mai are nici o putere. Oamenii dârdâie. Mi se pare ciudat, dar eu nu tremur deloc. În cărțile pe care le-am citit, am aflat și unele din tainele cerului. Știu ce înseamnă asta.

Încerc s-o lămuresc pe mama:

— Nu există vârcolaci, mamă. Să vezi…

— Așa o fi, Darie…

— Așa o fi, spune și tata. Dar cine mănâncă luna?

Îi văd neliniștiți. Neliniștea nu începe să le treacă decât atunci când marginea subțire a lunii prinde din nou a se îngroșa.

— S-a speriat vârcolacul, îl aud pe tata. Lasă în pace luna.

O să crească la loc luna. Se apropie ziua. Vârcolacul se întoarce și intră în trup…

Înhamă caii la căruță, le dă bice. Îi povestește mamei despre un neam al nostru, un unchi mort mai demult, care era vârcolac…

— Eram copilandru, spune tata, mai erau păduri cu luminișuri largi, creștea sipica înaltă cât omul, nu te vedeai din ea, pe dealuri nu intraseră plugurile, pășteam oile pe lângă un văr de-al tatii – unul Bădoi Găbunea… Se apropiase bătrânețea de el. Se mai aflau și alții pe la târlă, pe Saiele. Îl știam că e vârcolac. O știa și el. Plină lucea luna pe cer.

Lumina aproape ca ziua. Îi venea timpul bătrânului. Se scula, își lua ciomagul și pleca. Se ascundea într-un tufiș.

Cădea în somn adânc. Pleca vârcolacul din el să mănânce luna. Se întorcea, peste un ceas, două, vârcolacul în trupul lui nădușit, ostenit, stors de puteri, ca după o călătorie lungă. Se trezea, venea la târlă.

— Știi că vârcolacul a mâncat luna, unchiule?

— O fi mâncat-o…

Căuta să schimbe vorba. Nu-și aducea bine aminte de nimic. Mărturisea numai că e ostenit, că i se pare că în timpul somnului a făcut un drum lung prin văzduh.

— Sus, deasupra pământului, mi-a fost frig, văzduhul e rece. Atât îmi amintesc din tot visul…

Se întindea lângă foc, își încălzea oasele bătrâne…

Caii măreau pasul. În vale, orașul cu lumini aprinse se trezea din somn.

XVI

Pelin

Tragem la fratele mamei, la unchiul Tone, care ține măcelărie în piață. Unchiu-meu pleacă la treburile lui înainte de a se lumina de ziuă. La măcelărie pleacă. Ne primește în portiță țața Finica, nevastă-sa – o femeie neagră, măruntă, puțintică la trup, cu ochi negri, lunguieți. Nu mai puțin de nouă copii i-a dăruit unchiului Tone. Copiii – verii și verișoarele mele – năpădesc căruța. Se cațără pe roți, pe șușlețe, pe loitre.

— Ce ne-ai adus de la țară, nene Tudore?

Le-a adus ceva tata: bucuria lor – un coș mare plin cu porumbi verzi, buni de copt, buni de fiert… Iau porumbii, îi curăță de foi, îi pun în căldare, pun căldarea la foc. Vară-mea cea mică, Vastea, adună cu grijă mătasea porumbilor, să nu se piardă un singur fir.

— Ce faci, Vastea, cu mătasea asta?

— Îmi trebuie. Păpușile mele au rămas chele. Le-am tras de păr că n-au fost cuminți. Am să le lipesc alt păr pe cap din mătasea porumbului.

Are două case unchiul Tone, în aceeași curte – una mare, la stradă, alta mică, măruntă, în fund. Între case –pompa de apă, un măr cu ramurile răsucite, betege, și… umblătoarea care miroase urât. Împrejur case atât de înalte, că niciodată soarele nu cade mai mult de un ceas, la amiază, în curtea unchiului Tone.

Mai târziu, peste un an, când tușă-mea Finica urma să nască al zecelea copil, i-a venit lehamite de atâția plozi – ostenise tot spălându-i, tot alăptându-i, tot pierzând nopți de veghe pe lângă câte unul bolnav de pântec – s-a dus la mahala, a căutat o moașă care-a tras-o, i-a pus oala să lepede.

De la târg a venit, mai demult, până la noi, la țară, obiceiul ca muierile, atunci când nu mai vor să nască, să se ducă la o moașă, să le tragă sau să le pună oala pe burtă, să lepede copilul.

O vezi pe una pe uliță, cu pântecul umflat, ca și cum deasupra betelor, în sân, între piele și ie, ar ascunde o lubeniță. Merge încet, cu grijă. Se ferește să sară peste pârleaz. Se așează jos, cu grijă, să nu sufere trupul nici o zdruncinătură.

— Sunt în a treia lună, daică…

Într-a noua lună pântecul e și mai gros, și mai umflat. Dar femeia tot merge la treabă. Dacă n-are cine să i-o facă, și-o face singură.

Mai ales rumânii care au pământ mai mult și ceva avere agonisită se feresc să înmulțească numărul copiilor. Unul, doi, ajunge! Ce trebuie atâtea guri la masă!… Al treilea ori al patrulea, au luat nevestele înstăriților obiceiul să-l lepede. Petria, Dioaica sunt marile meștere. Încălzesc o căldare cu apă pe foc. Despoaie muierea, ca și cum ar trebui s-o vâre în gârlă, o întinde pe pat. Își spală mâinile în căldare, udă și săpunește burta muierii. Pe urmă, se apucă s-o frământe.

— Acuși îl desprindem…

Femeia simte dureri. Ar vrea să chiuie. Parcă i-ar umbla cuțite tăioase prin burtă.

Pune degetele groase Dioaica la rădăcina țâțelor. Apoi apăsând cu ele, coboară în jos, spre vintre, o dată, de două ori, de o sută de ori. Femeia își strânge dinții, îi încleștează, își mușcă buzele și limba. Nu țipă. Bordeiul e aproape de uliță. Nu trebuie să audă nimeni un țipăt. Altfel află tot satul. Și altminteri află satul. Ieri, nu mai departe, ai văzut muierea cu mijlocul mătăhălos, și acum, uite-o, subțire cobiliță, cu fața galbenă, trasă, abia târându-și picioarele.

Pe vatră, cu gura în jos, se încălzește, acoperită cu cenușă fierbinte, oala. După tras, îi pune oala pe burtă. Peste oala fierbinte, bine lipită de pielea burții, lipește cârpe ude. Oala suge burta înăuntrul ei. Rămâne un timp oala pe burta muierii. Pe urmă Dioaica o desprinde încet, băgându-și între buza oalei și piele degetul gros.

— Uite ce mai roată! Vânătă! Umflată!

Frământarea trupului începe iarăși.

Pleacă muierea acasă. Ca bătută pleacă. Într-o zi, două, leapădă copilul.

Se întâmplă de multe ori ca, odată cu lepădarea copilului, muierea să-și lase și zilele. Asta s-a întâmplat și nevestei unchiului Tone. Așa a murit mătușă-mea Finica… A lepădat pruncul mort, apoi și-a lepădat viața. Pământului și-a lepădat-o.

— Că din pământ ne naștem și în pământ ne întoarcem!

cântau trei popi bărboși, cu sutane lucioase, negre, lungi, deasupra coșciugului ei îmbrăcat cu chimbrică cernită…

Aveau fețe evlavioase, îi plătise unchiu-meu, măcelaru, bine, slujeau frumos, mai și lăcrimau. Popii de la biserica Sfânta Vineri erau aceia, chiar aceia care, cu ani în urmă, când, bolnav, mă purtau părinții și pe la biserici, nădăjduind să mă vindece prin rugăciuni, îmi puseseră patrafirele în cap și-mi făcuseră maslu. Nu-i ajunseseră atunci tatii doi lei să plătească

țârcovnicii. Zăceam fără puteri pe rogojina întinsă peste lespezi. Lângă mine plângea mama, care nu se îndura să mă piardă. Popii, veselindu-se, îl înjurau pe tata, îl batjocoreau c-a venit să-mi caute leacul cu punga goală. M-au ținut zălog în biserică până s-a dus tata și s-a împrumutat cu doi lei și, întorcându-se cu arginții în palmă, a achitat țârcovnicilor plata pentru osteneală… Aici, la înmormântarea mătușii-mii, erau în lume – orașul îi privea.

Blajinătatea și-o zugrăviseră nețăsălații pe obraz. Pe lângă coșciug, copiii – nouă – smiorcăiau nasuri umede, plângeau cu hohote fetele măricele. Venise la moartă s-o vadă și bunică-mea de la Cârloman. Arugat-o unchiu-meu Tone, după înmormântare:

— Rămâi la mine, mamă, să-mi ajuți să-mi cresc copiii. Măcar până ajung mai măricei…

— Nici dacă mă pici cu ceară nu rămân, Tone. Mi-e scârbă de oraș. Mi-e silă și de casa ta. Uite, la un pas de pompa de apă, umblătoarea. La mine acasă e rai. Aici până și aerul miroase urât.

— Măcar o săptămână, mamă, până găsesc o femeie…

S-a repezit unchiu-meu Tone până la măcelărie. Bunica și-a luat toiagul și a plecat pe jos acasă, cale de o poștă și jumătate, cu peste nouăzeci de ani în spinare. Dreaptă, ca o fată mare, dârză, cu zăvelcile suflecate, a străbătut drumul fără să se așeze o dată, să se mai odihnească, în iarbă.

— Cumplită muiere, spunea tata, afurisită sământă de om…

Pe drumul pe care bunica a mers spre casa ei de la Cârloman, singură, am însoțit-o odată pe mama, când eram mic de tot. Dar nu chiar atât de mic să nu mă pot ține cu pașii mei mărunți după ea și după celelalte muieri cu care mama plecase la târg.

O născuse de câteva săptămâni pe soră-mea Elisabeta… Era atât de tânără, atât de frumoasă! Cu toate muncile la care era supusă, mai găsea timp să plece câteodată, când avea câțiva gologani strânși în colțul cimberului, să cumpere de la oraș câțiva coți de stambă, să-și facă ei, ori soră-mi Evanghelina, o fustă creață, un ghiurt înflorat.

Mă tot țineam de poalele ei. Am auzit-o vorbind cu una dinspre gârlă și cu una din marginea dinspre cătun a satului:

— Când s-o lumina mâine de ziuă, plecăm la Ruși.

— Mă iei și pe mine, mamă?

— Nu. Nu te iau. Mă duc pe jos. Nu pot să te port în brațe atâta drum. Ai crescut. Ești greu.
— Am să merg și eu pe jos, mamă.
— N-ai să poți. Drumul e lung. O poștă!
A venit seara, pe urmă noaptea și noi ne-am culcat. Și toți ai casei au adormit, afară de mine. Am rămas cu ochii deschiși, privind întunericul, și m-am gândit în noaptea aceea la tot ce se poate gândi un copil. Dorința de a vedea orașul, teama ca nu cumva zorile să mă găsească adormit m-au ținut treaz. A început să albească fereastra la apropierea zorilor. Am rămas nemișcat, să nu-i trezesc pe ceilalți. Am auzit pe cineva bătând în gard. Cel dintâi care s-a trezit a fost tata. A trezit-o și pe mama.
— Scoală, muiere. Au venit femeile să plecați la oraș!
M-am ridicat și eu din pat.
— Merg și eu, mamă.
— Te-ai trezit acum?
— Nu. Nici n-am închis ochii.
— De ce?
— De frică să nu adorm și să mă lași acasă.
— Prostule!
A trebuit să mă ia. Întâi, am mers pe jos. Pe urmă, m-a purtat o vreme mama. Pe urmă iarăși am mers pe jos. Apoi m-au purtat femeile, pe rând, în brațe.
La mijlocul drumului dintre sat și târg, crângul, care pe atunci era pădure! Se luminase. Soarele se ridicase de două suliți. Drumul care străbătea pădurea era plin de oameni.
Acolo a poposit mama. Acolo au poposit odată cu ea și celelalte femei. Dar nu la marginea pădurii. Au intrat în pădure și s-au așezat pe iarbă, într-un luminiș, roșu tot de bujori. Puțin s-au odihnit. Au cules bujori. Cu brațele încărcate de bujori, drumul până la oraș le-a părut mai scurt.
Când văd bujori, mi-aduc aminte de o zi de început de vară, o zi înaltă și albastră. Și în fața mea apare un drum prăfuit. Și pe acel drum merg trei femei tinere. Printre fustele lor, un băiat cu fața plină de pisturi, cu părul zburlit, un băiat cârn, se căznește să le țină pasul. Pulberea drumului e caldă…

Verii și verișoarele mele de aci au fețele mai galbene decât a mea. Unii, măricei, sunt născuți la țară, la Omida. Tușa Finica n-a mai vrut să locuiască

la sat. L-a adus pe unchiu-meu la oraș. La Omida, de toate aveau. Aci sărăcia nu le dă pas. Nu li se ajunge de la mână până la gură. Dar vorba e: stau la oraș? Sărăcie cu lustru!…

Mă îmbie văru-meu Mișu:

— Hai să-ți arăt târgul!

Mă poartă prin târg văru-meu: prăvălii, dughene, cârciumi. În piață, gheretele măcelarilor.

— Aici e măcelăria noastră…

Are glasul încărcat de mândrie. Văd o gheretă îngustă, de scânduri, plină de sânge. Pare spoită cu sânge ghereta. De grinzi, de cuie, atârnă cârlige și, în cârlige, spânzurați, boi, berbeci, viței despicați.

Unchiu-meu Tone taie cu satârul carnea, o cântărește, o înfășoară în hârtie, o dă cumpărătorului. Banii îi aruncă în tejghea. Are mâinile boite de sânge și de grăsime, până mai sus de coate, unchiu-meu Tone. În față, poartă șorț lung, de piele care a fost cândva galbenă…

La obraz, seamănă cu bunică-mea unchiul Tone. La glas și la inimă, cu bunica de la Cârloman seamănă. Ca un câine rău se uită la mine. Mârâie. Îi văd colții.

— Ce e, mă? Nu cumva ai venit să-mi cazi plocon pe vatră?

— Nu te speria, unchiule. Vreau să intru la stăpân.

— Uite cine mai lipsea din orașul ăsta!… Să nu te mai prind pe aici, că-ți frâng picioarele!

— N-ai să mă prinzi, unchiule.

— Șterge-o!

Cât stau de vorbă cu bunătatea, cu dulceața de rudă, văru-meu Mișu se strecoară în măcelărie și jupoaie de pe un picior de porc o fâșie de șorici. Prinde de veste unchiu-meu Tone și-l pălește peste ceafă cu o halcă de carne… Mișu fuge de-i sfârâe picioarele. Eu, după el, mai încet. Ne-am depărtat de primejdie. Văru-meu Mișu împarte cu mine prada…

Tata, mama vorbesc cu mătușă-mea Finica unde să mă ducă, la ce stăpân să mă bage… Se înțeleg până la urmă.

Se îmbracă de ieșit în oraș tușa Finica.

Pe mașina de gătit, oala de fasole. Vineri! Zi de târg. Zi de post…

Plec cu mătușă-mea și cu tata în partea cealaltă a târgului, unde se află grădina publică și piața unde-și vând rumânii vitele…

— Urât miroase, mai urât ca în orice altă parte a orașului…

— Aici sunt tăbăcăriile și cojocăriile, mă lămurește ruda.

Mă simt împins într-o prăvălie îngustă, lungă, întunecoasă, încărcată cu piei uscate, curățate. După mine intră tușa, tata. Jupânul stă pe scaun, la tejgheaua lui, răsfoiește niște condici. Prăvălia e plină de săteni. Rămânem în picioare. Îl aud pe jupân cum se ceartă cu rumânii, cum se tocmește.

Forfotă mare în dosul prăvăliei. Băieți mai mari decât mine intră, ies. Dă comenzi jupânul. Coboară în pivniță băieții și aduc maldăre de piei. Țăranii plătesc tăbăcitul, își iau pieile, pleacă la cojocărit.

A văzut-o jupânul pe mătușa-mea.

— Cu ce vă putem servi, madam Brătescu?

Mătușă-mea se apropie de el, mă arată:

— Aș vrea să-mi faci un serviciu, jupâne Moțatu.

— Care?

— Să-l iei pe nepotu-meu la dumneata. Să-l iei ucenic…

Tata, cu căciula în cap, se uită. Strâmbă nasul, nu-i place cum arată jupânul, nu-i place cum arată prăvălia. M-ar lua de mână. Ar pleca în altă parte cu mine. Unde să mă ducă? !…

Jupânul m-a cântărit dintr-o privire.

— Cam slăbuț…

— Eu, totuși, te rog să-i iei, stăruie mătușă-mea, să învețe și el o meserie…

— Am să-l iau, dacă mă rogi dumneata… Am nevoie de băieți aici…

— Dar să nu te superi că nu ți-am spus, adaugă mătușă-mea, băietul e șchiop…

— Da? Ia mergi, măi copile, prin prăvălie…

Întind prin prăvălie câțiva pași. Jupânul privește.

— N-are nimic, coană Finico, doar n-o să-l pun să alerge.

Numai să fie muncitor și să nu-l sperie, la început, mirosul. Că meseria noastră nu e… parfumerie…

— De asta ne punem noi garanți, eu și cu Tone. Omul ăsta e taică-său…

— Are și tată?

— Are.

Pleacă mătușă-mea Finica. Pleacă și tata odată cu ea.

— Cum te cheamă, puiule?

— Darie…

— Porți nume rar, mă… Ia fă-te-ncoace… ; Mă apropii de jupân Moțatu.

Două scatoalce zdravene îmi trage. Uiuiu!… Îmi fluieră urechile!…

Mă dă pe mâna unuia cu mustăți groase.

— Luați-l pe puișorul ăsta șchiop. Vrea să învețe tăbăcăria. Tăbăciți-l puțin. Știți voi cum. Numai să nu-l omorâți…

Pe sus m-a luat mustăciosul. M-am pomenit în curte, în dosul prăvăliei. I-a chemat și pe ceilalți. Erau zece găligani – cu băiatul jupânului, unsprezece.

Dinspre grădina publică se auzea cântec. Cineva suspina la pian. Venea cântecul dintr-o casă albă, cu etaj, cu toate ferestrele deschise. Ca o apă lină și dulce venea cântecul, mă înfășura, mă pătrundea…

— Ne-a poruncit jupânul să-l tăbăcim, a spus mustăciosul.

Tata plecase din prăvălia jupânului, abătut. Își trecuse mâna aspră, ușor, peste ceafa mea, de parcă ar fi vrut să mă mângâie, și-mi șoptise:

— Să fii cuminte, băiatule…

Nu cutezase mama să vină să vadă unde am să lucrez. Dacă m-ar fi însoțit până aci, gândeam, nu m-ar fi lăsat. Plecasem din curtea unchiului Tone. Se uitase după mine lung, apoi dintr-o dată întorsese capul, să nu-i mai văd ochii. Nu-i văzusem ochii, dar îi simțisem umezi.

Jupân Moțatu spusese calfelor să mă tăbăcească bine, fără să mă omoare însă. Din capul scării, calfa mustăcioasă îmi dăduse brânci. Mă rostogolisem în curte de-a berbeleacul.

Mă ridicaseră în picioare. Făcuseră cerc în jurul meu unsprezece băieți. Strimt cercul. Strâmt și strâns. N-avea cum să-l străbați. Apoi, chiar dacă l-ai fi rupt și ai fi trecut dincolo de el, cum să fugi!… Era o curte înconjurată pe trei laturi de ziduri înalte, oarbe. A patra latură era despărțită de ulița strâmtă, care – asta am aflat-o curând – ducea în fundătura cu casa cu fete, de un gard de uluci. Pe deasupra ulucilor, sârma ghimpată ferea, noaptea, prăvălia și pivnița de hoți. M-am uitat în ochii fiecăruia, să văd dacă nu cumva vor să glumească. Câinii aveau ochii mai blânzi. Mi-am ridicat umerii. Mi-am acoperit obrajii cu mâinile. Mi-am spus: să nu-mi stâlcească fața. L-am auzit pe mustăcios întrebând:

— Ei, care începe?

— Ca de obicei, eu, a răspuns Minache, feciorul jupânului Moțatu.

— Arde-l!…

Ploaie de palme peste obraji. Ploaie de pumni în coaste. Peste picioarele mele goale, năvală de picioare încălțate.

— Gata, a spus mustăciosul. I-ai făcut safteaua. Acum lasă-ni-l nouă…

— Numai o dată să-l mai plesnesc, Gogule…

Pe mustăcios îl chema Gogu.

Mă zvârcoleam în țărână. Îmi ardea capul. Tot trupul îmi ardea. Acum – îmi treceau gândurile prin minte cu repeziciunea fulgerului – acum mă zbat aci cum se zbăteau câinii la țară, câinii bătrâni care-și pierduseră văzul, mirosul și auzul, câinii care se giovliseră și nu mai aduceau nici un folos, nici măcar nu mai lătrau, și pe care, fără milă, noi, copiii, îi omoram cu bâtele. Au să mă omoare? Nu! Au să mă smintească în bătăi, atâta tot.

Țineam fălcile strânse, să nu strig, să nu gem. De câteva ori m-au ridicat în picioare, m-au ținut de subsuori, au vrut să-mi mute fălcile. M-au lăsat să cad. Ca o cârpă am căzut.

— A leșinat, Gogule. Dați-l dracului, lăsați-l. Să nu moară! Dăm de bucluc. Mi se pare că are niște rude în oraș.

Unul m-a luat de cap, altul de picioare. M-au dus în odaia unde dormeau ei, unde de aci înainte aveam și eu să dorm multe, lungi, nesfârșit de lungi, nopți. Se aflau acolo două paturi de scânduri acoperite cu rogojini rupte, cu papura tocită, destrămată. M-au aruncat într-un pat. Au plecat. Au tras după ei ușa. Fereastra da spre curte.

Geamurile, vinete de praf, nespălate de ani. Prin colțurile odăii, aproape de tavan, pânze de păianjeni. S-a desprins din tavan un păianjen negru, burticos. Și-a depănat firul. S-a pogorât deasupra mea. La o palmă depărtare s-a oprit. S-a legănat câteva clipe în aerul pe care răsuflarea mea deasă, sughițată, îi tremura. A început a-și strânge ghemul păianjenul. Uite-l! Suie!…

Când mă aflam la țară – până aseară mă aflam la țară, la noi acasă – mă jucam uneori pe câmp, singur. Descopeream, în iarbă, găuri de păianjen. Căutam un surcel, înfășuram la unul din capetele surcelului puțin bumbac scos din zăbun.

Răsuceam bumbacul. Măciulia surcelului o udam cu scuipat. Cufundam bețișorul în gaură. Păianjenul din fund se prindea cu picioarele de bumbacul ud. Scoteam afară surcelul. Păianjenul, orbit de lumină, se desprindea și începea să alerge năuc prin iarbă. Îi urmăream goana nebună. Îi număram picioarele subțiri. Îi priveam trupul fragil, capul. Erau păianjeni negri ca păcura. Erau păianjeni albi, vineți, roșcați. O dată am găsit un păianjen albastru ca floarea inului. Cui omoară un păianjen i se iartă un păcat…

Așa cred rumânii… Cu multe păcate ar fi trebuit să fiu încărcat, ca să am ce să mi se ierte.

— Vezi, Darie, îmi spunea dascălul meu Bragadiru, oamenii cred o mulțime de lucruri la țară din pricina neștiinței lor. Cred în descântecele babelor și ale vracilor. Cred în puteri nevăzute. Cred că undeva există o lume unde ajung, după moarte, sufletele oamenilor. Nu există nici o putere nevăzută care să hotărască soarta oamenilor pe pământ. Oamenii hotărăsc singuri de soarta lor. Dincolo de moarte nimic nu există. Învățătura ar risipi neștința, superstițiile. Trăiesc oamenii ca într-o noapte cu întuneric adânc. Tu ai citit ceva. Să citești mereu, să ți se deschidă bine ochii asupra lumii.

A ajuns la plasa lui păianjenul negru. Și-a strâns picioarele. Nemișcat a rămas, ca un punct.

De ce m-or fi bătut? Întrebarea mă sfredelea. Nu găseam răspunsul. Avuseseră grijă găliganii să nu-mi frângă nici un os. Mă tăbăciseră numai – așa cum le poruncise jupân Moțatu.

Îmi pipăi carnea. Mă ustură. Îmi vâjâie capul.

S-a înserat. Cineva a deschis ușa. A aprins lampa. Unul din cei zece se apropie de mine. Se așează pe marginea patului. E un băiat lung, subțire, cu fața galbenă, cu umerii obrajilor mult ieșiți în afară.

— Te doare trupul?

De ce m-o fi întrebând? A fost și el doar printre cei care m-au bătut! Poate mi-a auzit gândul. Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. Ar fi greu de trăit în lume, dacă oamenii și-ar auzi gândurile. Își aud numai vorbele. Poate că în tinerețe părinții mei s-au iubit. Acum! Acum trăiesc sub același acoperiș. Între ei, alături de ei, noi, liota… Oprind pe mama uitându-se cu ochi răi la tata. O aud:

— Cum spui tu, omule, așa să fie.

Pare blajină. Dar sărăcia a înrăit-o. Și pe tata l-a înrăit sărăcia. Mama gândește că tata, dacă ar fi fost mai isteț – și ea știe bine că e isteț, dezghețat, chibzuit, dar mânia, supărările îi întunecă judecata uneori – și-ar fi putut făuri o stare mai bună, să nu sufere ea, să nu suferim noi toți, și tata laolaltă cu noi, atâtea lipsuri. Izbucnește câteodată:

— Uite-l pe Iordache Diman, are de toate.

— A moștenit pământ de la ăl bătrân…

Dar frații și surorile? Trăim înghesuiți în aceeași casă, mâncăm ce bruma găsim la aceeași masă și parcă nimic nu ne leagă. De când s-a măritat, dada

Evanghelina n-are ochi decât pentru bărbatul ei care o înjură, o bate. S-a înstrăinat de noi. Poate totdeauna a fost străină de noi. Am rămas șchiop. Au găsit în asta prilej de glumă, de batjocură, mândri că ei au avut noroc că boala a trecut prin casă, nu s-a lipit de ei, i-a lăsat zdraveni, numai pe mine m-a izbit.

Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. E mai bine așa. Totuși eu o iubesc pe bunica de la Cârloman, fiindcă nu-și ascunde gândurile. Gândește ceva, dă drumul gurii, o trântește omului în față… Dacă i-aș spune că mi-e dragă, nu m-ar crede, ar pune beldia pe mine. Parc-o aud:

— Dar ce-ți veni, așa, hodoronc-tronc să-mi spui asta? Vrei ceva de la mine. Spune-o limpede. Nu mai umbla cu fofârlica…

— Nu vreau nimic, bâtă!

— Minți!…

Dacă mi-e drag cineva îl ocolesc, să nu mă afle…

— Tu, Darie, îmi spune mama, ești un om sanchiu, închis.

Parc-ai avea sufletul zăvorât cu lacătul. Greu să intre cineva în inima ta…

Lunganul gălbeșit continuă:

— Eu, să știi, m-am prefăcut că te-am lovit, dar, de fapt, te-am atins numai așa, de ochii celorlalți. Dacă aș fi stat deoparte, s-ar fi legat și de mine. M-ar fi tăvălit. M-ar fi călcat în picioare. M-au bătut și pe mine, acum doi ani, când am intrat aci ucenic. Mai rău ca pe tine m-au bătut. Tu ai venit cu taică-tău. Mi se pare că ai și niște rubedenii în oraș.

Eu n-am pe nimeni. Am venit singur-singurel…

Avea glas dulce și privirea tristă, tristă…

— Sunt de la Balaci, dinspre Costești. Mă cheamă Dobrică Tunsu. Voi câți copii sunteți acasă?

— Zece, îi răspund.

— Noi, doisprezece. Eu sunt cel mai mare. Am plecat. Mi-am luat lumea în cap. Nici nu i-am spus lui taica unde plec.

A aflat mai pe urmă. A trecut odată prin târg și-a venit să mă vadă. Mi-a cerut bani pentru gurile de-acasă. I-am dat tot ce aveam…

Îmi stă pe limbă o întrebare. O slobod:

— De ce m-au bătut?

— Așa e obiceiul casei. Ți se dă la început, când vii, o bătaie bună, soră cu moartea. Câte le primești mai pe urmă ți se par fleacuri pe lângă prima, nici nu te sinchisești de ele.

— Fără bătaie nu se poate?

— S-ar putea. Dar obiceiul e… obicei. Greu să se lepede oamenii de obiceiurile pe care le-au moștenit. Multora, în lipsă de altceva, le face plăcere să bată. O să vezi multe cât o să stai aici, dacă o să poți sta.

— O să stau, îi răspund, nu mă tem de bătaie…

Și gândesc să-i cunosc bine pe toți. Dacă se va mai atinge cineva de mine, mă voi apăra cu cuțitul.

Pieile argăsite se curăță cu cuțitul. Cuțitele sunt mari, cu limba lată. Ca briciul taie fiecare cuțit de aici…

Dobrică Tunsu își freacă mâinile. Sunt arse mâinile ucenicului. Și fără unghii. Arse și umflate. A căzut pe gânduri. A tăcut.

Zac. Țin dinții strânși, să nu gem. Am să învăț tăbăcăria.

Am să ajung calfă. N-o să mai mă bată nimeni. Cel mult jupânul, dacă nu mă voi pricepe să-i ocolesc mânia… Miros acru vine din pivniță, din curtea în care sute de piei stau în soare, pe frânghii, la uscat. Acum, acasă, pe bătătură, vântul aduce dinspre câmpuri miros amar de pelin care a prins a se vesteji în lumină. Dintre noi patru – eu, Turturică, Filofteia și Iepure Marin – numai Turturică se bucură de mirosul amar al pelinului veșted, Turturică bondocul, cutezătorul, care a intrat slugă la popa Tomiță Bulbuc.

Pe Filofteia, cum a terminat școala, au luat-o, au dus-o la oraș, la Turnu, au dat-o servitoare.

Iepure Marin, mai îndrăzneț decât noi, s-a urcat într-o seară pe vagon, s-a pitulat acolo, pe acoperiș, fără bilet.

A ajuns la București. A plecat cu gândul să învețe o meserie bună, să lucreze fierul, să umble cu mașini. Nici o știre n-am primit de la el. Nici n-o să primim atât de curând. O să se întoarcă în sat să-și vadă părinții, când o să izbutească să fie îmbrăcat, când o să poată să le aducă ceva bani părinților.

— Desculț, mi-a spus Iepure, n-o să mai mă vadă nimeni aici. Nici jerpelit. Au ăștia, bogătanii, pământ. Eu am numai palmele. O să le dovedesc că sunt mai avut decât ei. Le arăt eu lor câte palme-mi face pielea…

Târziu, după ce s-a înnoptat, Dobrică Tunsu mi-a adus o strachină cu fiertură, o lingură de lemn, un boț de mămăligă.

— Mănâncă!

M-am ridicat în capul oaselor. Am mâncat. Au venit găliganii pe rând. S-au culcat.

— Dă-te, măi, mai încolo.

M-am tras la margine. A doua zi, cu carnea toată vânătă, am început a lucra. M-a privit jupânu Moțatu. Mi-a aruncat o vorbă. Dulce vorbă:

— E bine la mine, măi copile?

— Bine, jupâne. Ca-n sânul lui Avram…

— Cum ai zis?

— Ca-n sânul lui Avram… :

— Care Avram…

— Avram din *Biblie*…

— O să te bag în bibilica mă-ti…

— Mă rog…

— Mie nu mi se răspunde în doi peri, copile…

— Am înțeles, jupâne…

A plecat jupânul. S-a dus în prăvălie. Dobrică Tunsu mă sfătuie:

— Dă-l dracului. Nu te lua cu el în colți. Iar ne spune să te batem. Nu e om rău, dar nu-i place să i se pună cineva împotrivă la vorbă.

— Nu e rău? Cine a spus că e om rău? E blajin ca un miel.

Numai cornițele îi lipsesc. Pâinea lui Dumnezeu, nu altceva…

Își clatină căpățâna lunguiață și galbenă Dobrică Tunsu. Cu milă și-o clatină. Știe el ce știe.

— Să nu zici că nu ți-am spus…

Butoaiele cu argăseală erau înșirate în fundul pivniței. Întunecoasă pivniță! Trebuia să umbli mai mult pe dibuite. Scoteam pieile din butii, două, trei, patru, le încărcăm pe spate. Zoaia arde cămașa, frige pielea. La urcatul scărilor, ne aștepta Minache, băiatul jupânului. Pe noi, ucenicii, ne lovea în cap cu o piele udă. Nu dureau prea tare loviturile. Altceva era neplăcut: zeama acră, cleioasă, care rămânea pe tâmple, pe obraji, zeama care ne pătrundea în piele.

— Mai repede, vită!…

Ce s-o fi întâmplat pe acasă?

Rar de tot îmi trecea prin minte întrebarea. Târgul era aproape de sat, totuși nu venea nimeni să mă vadă. Nu treceau nici rudele din oraș și nici măcar văru-meu Mișu, care intrase la școala de meserii să învețe lemnăria. Școala de meserii se afla dincolo de grădina publică. Băieții care învățau acolo nu prea ne lua în seamă. Deprindeau meșteșugul de la meșterii lor și,

pe deasupra, li se vâra pe gât și ceva știință de carte. Duminica spre seară aveam voie să mă plimb un ceas, două. Mergeam greu de-a lungul ulițelor, pietre ascuțite îmi sângerau picioarele și, fiindcă nu aveam straie de schimb, împrăștiam în jur duhoare grea de argăseală. Jinduiam după un suflet de om cu care să mă împrietenesc. În tăbăcăria Moțatu nu mă puteam lipi de nimeni. Dobrică Tunsu avea inimă bună. Atât.

Râvnea să ajungă mai repede calfă, să câștige mai mult, să se poată îmbrăca. Pentru mai târziu se închipuia jupân.

— O să adun ban lângă ban. Să-mi cumpăr casă la țară. Casă și pământ. Știi ce câștig ar aduce o tăbăcărie la Balaci?

Aș lucra numai cu ucenici. Nu costă mare lucru la țarăîntreținerea câtorva băieți. Mi-aș munci și pământul cu ei, că vreau să-mi cumpăr din câștig pământ, mult pământ…

— I-ai mai bate din când în când…

— Vezi cum ești? Vorbește omul cu tine și dai cu dinții.

Căzuse toamna cu ploi puhave, care nu se mai sfârșeau. Orașul mărunt și rar, cu mahalalele întinse până departe, sub dealuri, cădea în adormire. Zilele erau scurte, mohorâte, umede.

Dar nouă nimic nu ne folosea că zilele erau scurte. Lucram la lumina lămpilor și, fiindcă jupânul era strâns la mână, lămpile aveau fitil subțire și răspândeau o lumină cenușie, de înserat, care tulbura ochii și aducea dureri de cap.

— Fă lampa mai mare. Dobrică

— Ce-ți trebuie, măi, lumină mai mare? Citești?

— Nu! Mă dor ochii!…

— Să nu te mai doară! Uite, noi ne-am învățat. Pe noi nu ne dor ochii…

— Ăsta a avut la el acasă lumină electrică…

— N-am avut…

Lângă parcul din apropierea gării – un parc mai mic decât aria noastră de la țară, cu trei castani tineri, pe jumătate uscați – se începuse cu ani înainte o clădire în care, cine știe când, aveau să fie aduse motoare.

— Când vor veni motoarele, orașul va fi luminat cu electricitate…

— Până atunci?

— Până atunci luminează felinarele… și luna…

Felinarele erau rare, aproape oarbe, și luna deseori își arăta, în slăvi, obrazul. La oraș nu prea ai vreme să cauți pe cer obrazul lunii. Rămâi și

lucrezi în odaia în care se curăță pielea de oaie cu cuțitul. Dormi, că ești ostenit.

Dacă te plimbi seara ori noaptea, trebuie să te uiți nu pe cer, ci înaintea ta, să nu calci în băltoace, în gropi.

De cum se sfârșește centrul – o stradă și o piață –orașul își schimbă înfățișarea, e mai curând un sate mare. Ogrăzile sunt largi, și casele, scunde, rămân pitite în mijlocul ori în fundul ogrăzilor, sub crengile arborilor.

La fiecare poartă, o bancă, în uliță.

— Îți place orașul?

— Îmi place, Tunsule.

— Mie nu! Abia aștept să mă întorc la Balaci, să-mi deschid prăvălia…

— Nu poți să împingi din urmă anii, să treacă mai repede…

Minache, băiatul jupânului, care lucrează în celălalt colț al odăii cu Gogu Șoric, ne ia la trei-păzește:

— Ce tot bodogăniți acolo?…

— Vorbim și noi…

— Vorbiți! De când au prins grai vitele?…

Găliganii râd. Râde și Dobrică Tunsu. Băiatul jupânului e fericit c-a rostit o glumă bună…

Din pivniță urcam pieile la uscat în pod. Încă o scară de suit. Mă împiedicam uneori, mă rostogoleam. Mă adunam și începeam munca. Gogu Șoric, mustăciosul, mă mai înjura câteodată:

— Măi, șchiopule, măi, nu te mai împiedica, măi băiatule, tu-ți burticica mă-ti…

Duminică seara Gogu Șoric chema băieții:

— Mergem la fete, să iubim…

Se luau după el, plecau landră. La întoarcere, își povesteau până dincolo de miezul nopții cum au petrecut.

— E grozavă Mimi…

— Taci, măi, nu te bărbieri. Gica le taie pe toate. A fost nevastă de ofițer, bă. Știe meseria, nu glumă…

— Dar Safta? Ce cusur are Safta?

— Aia cu dosul gros?

— Aia… A fost și la București într-o casă mare…

Dincolo de casele care închid curtea tăbăcăriei e o uliță fără trotuare, o uliță de pământ, ca la țară. Aci casele sunt mai mărunte și au curți înguste, lungi, în care nu se vede nici un copac, nici măcar un salcâm care să-și

arunce umbra peste țărână încinsă de soare vara, peste smârcurile care prind deasupra sfoiag verde, toamna, când nu mai contenesc ploile. E ulița cojocarilor.

În fiecare din casele acestea mărunte, de aproape intri pe brânci în ele, în odăile mici, pe paturi de scânduri, lucrează cojocarii. Jupânul, la mijloc, cu picioarele vârâte sub el, și în jur calfele. Jos, nici o dușumea, pământ, pământ galben. Pe resturi de rogojini, aci, ostenesc ucenicii.

Vara te simți mai bine. Pământul e rece, nu te supără prea mult zăpușeala… Iarna e altfel. Casele sunt de piatră. Frigul intră pe sub uși, îngheață picioarele, mâinile, mijlocul, te prinde adânc frigul și îngheți de tot. Îngheți, dar trebuie să lucrezi. Lucrezi.

Ucenicii de la cojocării duhnesc mai puțin ca noi, cei de la tăbăcărie. Pieile au ajuns la ei uscate. N-au decât să le frece pe o parte și pe alta cu mălai. Mirosul de argăseală trece.

Pielea frecată cu mălai devine albă, lâna, moale, ține de cald.

Sunt tot ca noi de palizi ucenicii de la cojocării. Ferestrele se închid toamna. Se bat cuie în pervaz. Se redeschid primăvara. Chiar deschise, ferestrele n-ar lăsa să intre aer curat înăuntru. Nu există aer curat… în față o casă, în spate alta! De jur împrejur case asemănătoare în care se intră pe brânci, case în care oamenii trăiesc înghesuiți, cosind pe genunchi cojoace, și pieptare, și căciuli. Ulița miroase a acru și pe deasupra smârcurilor roiesc țânțari. La un pas de fereastră, în fiecare curte – ca la unchiul Tone – umblătoarea, și lângă umblătoare, pompa de apă. Nu știi ce miroase mai urât: ghereta în care intră și ies ucenicii, calfele, patronul, ori apa pe care o bei!… Toată această parte a orașului miroase puternic a putreziciune. Ne-am învățat cu mirosul acesta, care a pătruns în straiele noastre, ale tuturor, a pătruns în pielea noastră, în plămânii noștri, în întreaga noastră ființă. Ieșim duminica la plimbare – băieții de prăvălie ne ocolesc.

— Ăștia put a argăseală, ne spun.

Ucenicilor de la cojocărie, le-o aruncă în nas:

— Puțiți a piele de oaie, dați-vă mai încolo!…

Pe uliță se înghesuie țăranii vinerea, când e zi de târg. Duc cojocarilor pieile luate de la noi, de la tăbăcărie.

Comandă cojoace, se tocmesc îndelung pentru fiecare para, mai abitir decât atunci când au de cumpărat de la geambași, ori de vândut geambașilor, o pereche de boi… Se cos cojoace simple, numai cu găitan negru, subțire pe la mâneci, și cu găici de sârmă la piept. Se tocmesc

cojoace lungi, până la pământ, strâmte la mijloc, largi la poale, ca niște scurteici de muiere, înflorite cu roșu, cu verde, cu albastru, în chip și fel. Numai oamenii cu pământ și cu avere mare pot plăti cinci lei pentru lucrul cojocarilor, să le croiască și să le coasă și să le împodobească cu flori un asemenea cojoc.

Lui Dobrică Tunsu i-a crescut și mai mult pofta de avere.

— După ce o să învăț să tăbăcesc pieile, intru ucenic în ulița cojocarilor. Vreau să învăț și cojocăria. Înțelegi? La Balaci o să-mi deschid nu numai tăbăcărie. O să deschid alături și o cojocărie. Mai rup eu o calfă, două, de aici, de la oraș. Am să câștig avere, nu glumă…

— Să câștigi! Și pe urmă?

— Pe urmă o să mă însor. Să iau o fată cu pământ.

— Și pe urmă?

— Cum pe urmă?

Face ochi mari. Nu înțelege că mai poate fi și un „pe urmă”…

Mă prind uneori, noaptea târziu, ori în plină zi, gândindu-mă la Filofteia, pe care părinții au dus-o la oraș la Turnu, unde au băgat-o servitoare la un judecător. Filofteia n-a vrut să meargă. După ce au tras-o de coade câteva zile, au hotărât-o. Acum Filofteia e servitoare. Nu știu ce va fi făcând pe acolo. Nu știu dacă a nimerit la stăpân bun, la stăpân rău. După câte am apucat să aflu până acum, mi se pare că nu sunt stăpâni buni și stăpâni răi – stăpânii sunt stăpâni și atâta tot. Lucrezi până dai în brânci, te alegi, din senin, cu scatoalce la ceafă. Nu întrebi niciodată pentru ce ești lovit.

Dacă întrebi, mai capeți o scatoalcă.

Nu știu ce se petrece cu Filofteia. Dar de când trăiesc aci, văd ce se petrece cu servitoarea jupânului Moțatu și cu servitoarele de pe uliță de la alți jupâni.

Marița o cheamă pe servitoarea jupânului Moțatu. E o localnică. Să tot aibă patruzeci de ani. Îl spală pe stăpân și ne spală și pe noi, pe toți. Rufele, când avem, ni le spală. Ni le mai cârpește. În zori, pleacă la piață cu jupân Moțatu.

Jupânul face cumpărăturile, Marița poartă coșurile. Din câteva cepe, din câțiva ardei, dintr-un găvan de fasole, dintr-un vârf de lingură de untură, ori din cinci picături de untdelemn – jupânul ține la ban și ține ca banii sănu fie cheltuiți pe degeaba – ea trebuie să gătească mâncarea pentru noi toți. Nu se ajunge mâncarea? Rămân găliganii flămânzi? Marița nu știe să gătească!… Marița mănâncă, pe furiș, mai mult decât i se cuvine!… Marița e de vină

totdeauna. Mătură curtea, spală pe jos prăvălia lungă și îngustă în care rumânii aduc pe opincile lor tot noroiul de afară.

Odaia Mariței e alături de odaia noastră. Deasupra odăii noastre, ca un fel de pătuiag la care se poate ajunge pe o scară de lemn, odaia în care doarme jupân Moțatu. Minache are pat în dosul prăvăliei. Nevasta jupânului a murit. Nu și-a luat alta. Acum jupânul trăiește pentru prăvălia lui, pentru câștigul pe care i-l aduce. Îi vine chef după o muiere. O cheamă pe Marița. N-o ține mult. Coboară Marița scara, în odaia ei, adoarme. Dimineața se trezește înaintea noastră și cântă. Cântece de mahala cântă:

Mișule, ce faci tu, Mișule?
Hai, fii cuminte, Mișule,
Nu mă ciupi!…

— Cânți, țață Marițo?

— Dar ce? Vrei să plâng? Să fac voia dușmanilor? Mai bine cânt. Omul trebuie să cânte…

Uneori cântă cântece de pe la țară, când e tare amărâtă, când o bruftuluiește jupân Moțatu, când și-aduce aminte că e singură-singurică pe lume. Spală în tindă, între pereții coșcoviți, într-o albie mare, veche, rufele calfelor, cântă, mai mult îngână:

Are-n lume noroc, are,
Cine moare fată mare,
Are-n lume norocel
Cine moare mititel…

Cine moare mititel – are noroc. Halal de așa noroc! Frate-meu Alexe a murit mititel, când avea câteva săptămâni, ori câteva luni, nu mai știu bine, numai mama știe bine când l-a născut pe Alexe, când a murit Alexe. A durut-o trupul când l-a născut, a durut-o inima când l-a văzut înghețând, rămânând fără suflare, la cap cu lumânare ieftină, aprinsă.

Pe nici unul nu ne mângâie mama, nici dacă ne bolnăvim nu ne mângâie. Rămâne tristă, întunecată la față, poate și din alte pricini. Dar dacă s-ar lega cineva de noi, și ea ar ști, ar sări, n-ar mai avea pace, omor ar face – omor de om.

Cu furca ar veni tata, cu beldia mama, și l-ar zdrobi pe jupân, pe Gogu Șoric, și i-ar dăula-n bătăi pe ceilalți, dacă ar afla că m-au stâlcit în pumni, în picioare. N-or să afle din gura mea niciodată. Cu ce s-a ales frate-meu Alexe din viață?

A închis ochii înainte de a-și da seama cât e de dulce lumina soarelui, înainte de a se pricepe să gângurească măcar.

— Țață Marițo, nu e nici un noroc să mori de mic…

— Parcă eu spun că e noroc! Așa e cântecul. L-a scornit careva scârbit, din pricina necazurilor, de viață. Necazurile te fac câteodată să-ți fie silă de viață, să-ți vină să ți-o lepezi. N-o lepezi. Mai bine pe pământ decât sub pământ. Ne-o suna fiecăruia ceasul. O să tot stăm sub pământ, după moarte…

Pe neașteptate s-a bolnăvit jupân Moțatu, l-au prins junghiurile. Zace în odaia lui, în pătuiag, întins în pat, se zvârcolește. Îl auzim cum se văietă, cum înjură… Nu-i e necaz că s-a bolnăvit. Îi e necaz că nu mai poate sta în prăvălie. N-are încredere în nimeni, nici în băiatul lui, Minache. Se teme să nu-l fure.

Vin țăranii să-și ridice marfa, urcă scările la jupân. Oblojit, înfășurat în paltonul lui gros, pe care îl îmbracă numai când viscolește, jupânul îi primește, rezemat cu spatele de perete.

Se ceartă cu ei. Printre văitături le ia gologanii. Poruncește lui Șoric:

— Dă-i pieile!…

De când e bolnav, de când nu mai poate coborî din odaia lui, ne facem de cap. Lucrăm mai puțin, ne odihnim mai mult. Seara – jupânul nu poate coborî să supravegheze pe nimeni – găliganii pleacă să hoinărească prin oraș. Mă îmbie și pe mine Dobrică Tunsu:

— Am făcut o șmecherie astăzi!…

— Ce șmecherie?

— Nu-ți spun.

— Totuși, mi-ai spus.

— Ți-am spus că am făcut o șmecherie, dar nu ți-am spus ce anume.

— Și?

— M-am ales cu patru lei.

— Păstrează-i sănătos.

— Păi, asta-i povestea, că nu vreau să-i păstrez. Mâine-poimâine se însănătoșește jupânul. Mă pârăște careva jupânului că am bani. Jupânul mă

caută și-mi găsește biștarii. O să mă întrebe: de unde? O să mă bată și pe urmă o să-i spun tot. Dacă îi spun tot, o să mă bată și mai rău. Aș vrea să ieșim amândoi în oraș, să-i cheltuim.

Trebuie să-i fi găsit pe uliță, ori să-i fi furat din buzunarul unui țăran Dobrică Tunsu. Bani câștigați cu muncă nu i-ar risipi el cu atâta ușurință…

— Cum să-i cheltuim? Eu nu beau.

— Nici eu nu prea beau. Așa, o țuică, pot să gust. Tu nu înțelegi? Am patru lei! Vreau să-i cheltuim împreună…

— Acum, noaptea?

— Acum!…

— Ce putem cumpăra?

— O să vezi!… Hai cu mine!… ;

— Unde?

— Hai cu mine îți spun…

M-am spălat pe mâini, pe obraz. Îmi vine greu – să-l ascult și-mi vine și mai greu să nu-l ascult. De săptămâni de zile n-am citit o singură pagină. Mi s-a urât de moarte… Asta se întâmplă totdeauna când zi de zi faci aceeași treabă și când treaba pe care o faci nu-ți place, când de treaba aceasta nu te leagă nimic altceva decât nevoia de a câștigă o bucată de pâine. Căci acum m-am hotărât. Nu voi rămâne aci pe vecie. Cel mult până la primăvară. M-am legat cu jupânul să-l slujesc patru ani pe învățătură și pe mâncare. Meseria am prins-o repede. Știu să tăbăcesc piei de oaie. Știu să tăbăcesc chiar piei groase, de bou. Nu e mare scofală. Am să plec. Să lucrez în altă parte. Să mai umblu și cu altceva decât cu piei împuțite. La toamnă o să încerc să merg la școală, să învăț. Simt, de când trăiesc aci, că mintea mi se întunecă, că mă îndobitocesc…

Nu! Asta nu!…

Mi-aș schimba straiele, n-am altele. Mă uit la mine, mă cuprindea jalea… Dobrică Tunsu îmi dă curaj:

— Ce naiba tot te privești așa? Ce? Ești ginere?

Sunt alții mai rupți…

Ne strecurăm afară în vârful picioarelor. Tragem după noi ușa. O închidem încet.

— Ține-te după mine, îmi spune Dobrică Tunsu.

O ia în susul fundăturii.

A nins. Încă n-a căzut gerul. Zăpada sub picioare e moale, pe jumătate topită. Ulița e luminată slab de felinare și în fundul uliței, acolo unde ulița

se închide, un felinar chior stă de veghe.

Să tot fie ora șapte seara. E în ajunul Crăciunului. Pe centru umblă mai multă lume. Pe aici, acum e aproape pustiu…

Parcă ar cunoaște drumul Dobrică Tunsu!… Deschide o poartă, cu zgomot, ca la el acasă. O trântește. Merge spre fundul curții.

Cam înțeleg despre ce e vorba. Mă țin după el cu inima cât puricele. Îmi tremură ușor mâinile. Totuși, mă țin după Dobrică Tunsu.

În casa din fund, și ea măruntă, asemenea caselor din ulița cojocarilor – veselie… Nu cântă nimeni, dar se aud voci ridicate. Se aud și râsete. Dobrică Tunsu deschide ușa. Cum sunt la un pas în urma lui, îl ajung. Intrăm amândoi deodată.

De ce mi se părea atât de mică, pe dinafară, casa? Uite ce largă e!… Rămânem lângă ușă.

Odaia e largă, pardosită cu scânduri. Într-un colț al odăii, un pian. Într-un colț de masă, încă o masă. Pe lângă pereți, scaune. La masa din colț, un băiat, cam de vârsta mea, cu o carte în față, citește, se oprește din citit, notează pe caiet. Iar citește, în gând, mișcându-și buzele. Parcă ar șopti. Poate se pregătește pentru examen, învață o lecție.

La pian cântă o fată în pielea goală. Numai în jurul șoldurilor poartă o pereche de pantalonași de culoare roz, scurți, care nu-i acoperă nici măcar buricul. Părul ei e lung și galben, ca părul mamei, și ochii sunt albaștri, ca ochii mamei… îi lunecă degetele pe clape. Pe un scaun rotund fără rezemătoare, lângă ea, un bărbat cu gambetă cenușie pe cap, dată puțin pe ceafă, cu mustăți lungi, groase. O ciupea din când în când de pulpe.

Pe alte scaune, alte patru fete cu rochii scurte, atât de subțiri… În salon, încă patru bărbați, mai tineri, mai bătrâni.

— Bună seara, Salomio.

— Bună, Tunsule. Ăsta cine e?

— Un prieten al meu.

— Boboc, nu?

— Boboc…

— Luați loc!

Salomia se poartă cu noi cum s-ar purta cu niște domni.

Ne așezăm pe scaune. M-am făcut mic de tot. M-am stârcit pe un scaun și simt că pe haina mea veche, dacă nu mă astâmpăr, am să culeg varul. E spoită de curând odaia.

Suntem în ajunul Crăciunului. Oamenii și-au spoit casele.

Și casa a fost spoită pe dinăuntru.

Salomia e înaltă, voinică, oacheșă, poartă o rochie groasă, lungă până în pământ.

— Mergi cu mine? o întreabă Tunsu pe fata care cântă la pian și de care bărbatul cu gambetă s-a depărtat. Hai, Mimi, zău, hai…

— Nu pot, dragă. Sunt…

— Și ce dacă? Hai!

— Nu se poate, mă, nebunule. Așteaptă să iasă Gica de la odaie. Te duci cu ea.

— Până iese Gica, tratează-ne cu ceva, țață Salomio, spune Tunsu.

— Acuși vă fierbe țaica o cafea…

Pe masa din colț arde o mașină de spirt. Ne pregătește Salomia cafele. „N-am băut până acum cafea, îmi spun, o să-i încerc gustul.”

Bărbații au luat câte o fată. Au trecut cu ele la odăi. Au ieșit. Au plecat. Au rămas cinci fete în salon, cu Salomia șase. Tunsu o așteaptă pe Gica. Întârzie Gica.

— E cu al lui Cotelici, cu negustorul. Când vine al lui Cotelici scapă greu Gica, abia scapă, săraca…

Se deschide ușa. Coboară cele două scări, în salon, un popă – un popă uitat de moarte coboară în salon. E bătrân, cu barba mâncată parcă de molii. A fost altădată neagră barba popii, pe urmă a fost albă, acum e de un galben-putred. Până la pământ îi atârnă sutana stropită cu noroi. Mâinile îi tremură și într-o mână ține crucea, în cealaltă stebla cu busuioc. Umblă cu botezul prin case, înaintea sărbătorilor. La spatele popii, cu jumătate de pas în urmă, țârcovnicul cu căldărușa. Începe să cânte pe nas, cu glas de înmormântare, popa – o rugăciune.

Pianul tace. Fetele, așa cum se găsesc, aproape goale, vin lângă popă. Popa le stropește cu stebla de busuioc, le dă să-i pupe mâna, le dă să-i pupe crucea… Popa aruncă agheasmă peste cele patru colțuri ale odăii. Miruie clienții care au mai venit între timp, miruie băiatul din colț care învață – băiatul madamei. Vreau, nu vreau, mă miruie și pe mine. Îmi trece mâna și crucea pe sub nas. Fie!… Pentru altceva mă adusese aci Dobrică Tunsu…

Salomia ridică rochia până sus. I se văd genunchii, pulpele. Poartă ciorapi lungi. Scoate de la ciorap o pungă. Scârmă înăuntru, numără în palmă zece lei – zece lei în bani mărunți numără Salomia în palmă. Îi aruncă pe toți în căldărușa țârcovnicului.

Nu vede bine popa. Totuși se apleacă și se uită în căldărușă. Țârcovnicul ridică mai sus căldărușa, până sub nasul popii.

O întreabă popa pe Salomia. Cu glas de dincolo de mormânt, cu glas mâncat de gândaci, de lilieci, cu glas de arătare o întreabă:

— Câți lei ai aruncat în căldăruș, Salomio?

— Zece lei, taică părinte, atâta am avut…

— Numai atât, Salomio? Mă așteptam cel puțin la un pol.

— Să ierți, părinte Cinzeacă. Nu e acasă madama.

Aplecat în târg, după cumpărături și, uite, încă nu s-a întors. Atâta câștigară fetele de când se lăsă întunericul…

Popa saltă barba. Îi tremură fața. Îi tremură buzele:

— ’tu-vă mama voastră de pârțotine… Vin eu, preot bătrân, noaptea, să vă botez, și-mi aruncați în căldărușă zece lei, ca la orbeți, zece lei. Să-ți fie rușine… Să vă fie rușine la toate… Scârmă-te la ciorap, scârnăvie, și pune restul, până la un pol, în căldărușă, că te ia mama dracului. Vă ia mama dracului pe toate, auziți voi?…

— N-am, părinte Cinzeacă! Zău dacă am… Cum îți spun, atâta câștigară fetele de aseară. Dacă veneai sfinția-ta mai târziu, era mai bine. Mai sunt câțiva bărbați la odaie, cu fetele… Ia sfinția-ta loc și așteaptă până ies.

— Bine, taică, bine. Iacă, am să aștept… Am să aștept.

Se așeză popa pe scaun. Se așează și țârcovnicul.

Salomia pregătise două cești de cafea, una pentru Dobrică, una pentru mine. Ne-am spălat pe bot. Cafeaua a servit-o Salomia popii și țârcovnicului. Ne spune la ureche:

— Mai stați. O să vă fac și vouă, după ce pleacă țapul ăsta bătrân…

Soarbe popa cafeaua. O soarbe și țârcovnicul. Pe urmă, popii îi cade capul în piept. Ațipește. Ațipește numai, nu doarme. Se deschide o ușă. Iese, cu gulerul paltonului ridicat, cu căciula trasă pe ochi, un băiat. Iese o fată în urma lui, ciufulită, și-i întinde Salomiei doi lei. Salomia pune banii pe masă în fața popii.

Până când n-au ieșit cinci clienți, până ce în fața popii nu s-au adunat încă zece lei, popa Cinzeacă a avut răbdare, a așteptat, n-a plecat. A plecat numai după ce Salomia i-a mai aruncat, cu zornăit lung, în căldărușă, încă o jumătate de pol… Binecuvântând a plecat popa Cinzeacă…

— La ce biserică slujește ăsta?

— La biserica dracului, îmi răspunde Dobrică Tunsu, aici lângă noi, la Sfântul Niculae. N-ai auzit toaca?

— Hai, Dobrică, treci la odaie. A plecat al lui Cotelici…

Fetele sunt toate triste. Când râd, parcă rânjesc, râd din gât, nu din inimă. Au lacrimi în inimă. Și tristețe. În ochi li se răsfrânge tristețea. Mai tristă ca toate, Salomia. Și băiatul din colț, care s-a făcut că nu vede nimic, care a citit mereu, a luat note, a șoptit numai pentru el cuvânt cu cuvânt…

Rămân în salon. În urma popii au venit alți băieți. Straiele mele răspândesc miros greu. Fetele sunt obișnuite cu mirosul acesta.

Am băut cafeaua mea. Am băut-o și pe a lui Dobrică Tunsu.

Salomia mă vede stânjenit, vine lângă mine, mă apucă de bărbie.

Degetele ei sunt scurte, groase, boante, aspre. Poate că a fost mulți ani servitoare, a spălat vase, a frecat scânduri…

— Cu cine vrei să te duci bobocule? De un ceas te uiți la toate fetele. Pe care ai ales-o?

— Pe nici una, îi răspund. Pe nici una… Auzi?… Pe nici una…

M-a podidit plânsul – un plâns greu, adânc, care aștepta de mult o izbucnire.

Pe la unchiul Tone, pe la rudele mele din oraș, nici nu mă gândesc să trec. Știu ce s-ar întâmplă dacă m-aș duce, s-ar uita fiecare ponciș la mine. Dacă m-ar vedea unchiu-meu Tone, nu s-ar sfii să-mi tragă câteva la ceafă. Parcă îl aud:

— Era vorba, nepoate, să nu-mi calci prin bătătură. Ce te găsi? Hai! Șterge-o! Șterge-o!…

Pe fetele unchiului Tone le văd câteodată plimbându-se pe strada mare cu băieți. Întorc obrazul, mă uit într-o vitrină, mă prefac că nu le-am zărit. Îl ocolesc și pe văru-meu Mișu. L-am întâlnit o dată, din întâmplare, și l-am întrebat:

— Ce faci, Mișule?…

Parcă nu m-ar fi cunoscut.

Mișu e bine îmbrăcat, i-ar fi rușine să fie văzut stând de vorbă cu un derbedeu. Căci acum, deși am un stăpân la care lucrez, o părticică dintr-un pat în care mă pot odihni – vorba vine că mă pot odihni – o strachină cu mâncare la prânz și altă strachină seara, totuși semăn la înfățișare cu derbedeii, cu băieții care n-au nici un rost pe lume, care dorm pe lângă garduri și întind mâna, fie să ciordească ceva dintr-un sac, fie să cerșească. Straiele mi s-au zdrențuit și mai rău. Caut seara să le cos. Am învățat să umblu cu acul și cu ața. La început a fost greu. Urechea acului îmi intra în vârful degetelor. Până la urmă m-am deprins să cos. Dar asta nu era de

ajuns. Nu era de ajuns să-mi cos, să-mi peticesc hainele. Mi-ar mai fi trebuit un rând de straie, fie ele cât de vechi, cât de rupte, ca să le mai las întinse pe frânghie, la soare ori la vânt, pe acestea vechi, să iasă mirosul din ele. M-am obișnuit cu mirosul straielor mele. Alții nu. Dacă stau mai mult lângă cineva, face un pas îndărăt, să fie mai departe de mine. Cum pot să trăiesc așa? Pot să trăiesc și așa!… Poți să trăiești oricum. Am auzit o dată pe cineva la țară spunând:

— Să-l ferească Dumnezeu pe om de câte poate îndura!…

Ei! nu îndur mare lucru. Alții o duc mai greu, îndură mai mult.

Târgul e plin de derbedei, de haimanale, de băieți care n-au nici unde lucra, nici unde dormi, care trăiesc cum se întâmplă și care mănâncă ce găsesc, când găsesc, pe undeva, câte ceva de mâncare. Unii dintre ei sunt vlăjgani, alții pirpirii. Ar munci, n-au unde, și când muncesc câștigă atât de puțin, că nu le ajunge câștigul nici pentru masă, nici pentru o casă în care ar putea și ei să doarmă ca oamenii. Când nu poți cumpăra nimic de folos cu banii pe care îi ai, te duci la cârciumă. Bei țuică, bei vin, ce-ți poftește inima. Mai curând ce-ți poftește gâtul. Un ceas, două ți se pare că ești cel mai fericit din lume. De nimic nu-ți mai dai seama dacă bei…

Mă feresc de neamuri. Mă feresc și de oamenii din satul nostru, când vin vinerea la târg să vândă ori să cumpere câte ceva. Mă feresc să nu mă vadă. Știu că ar face haz de mine:

— Uite-l și pe ăsta, pe șchiopârlea, cum a ajuns!…

Nu totdeauna însă se întâmplă ceea ce vrei tu să se-ntâmple. Acasă am tot auzit vorbindu-se despre cei doi frați ai mamei: despre unchiul Tone, despre unchiul Lisandru. Pe unchiul Tone îl cunosc bine acum, nu l-aș mai cunoaște!…

Pe unchiul Lisandru nu l-am văzut niciodată la față. A murit în toamna în care, departe de sat, spre Belitori, pe moșia lui Gogu Cristofor, în octombrie, la culesul porumbului, în câmp, în zorii zilei, făcută ghem lângă car, pe un maldăr de coceni, m-a născut mama și mi-a tăiat cu secera buricul. Cu sfoară mi l-a legat. De aia mi-a și rămas buricul mare, de râdeau copiii de mine la scăldat, pe malul gârlei:

— Uitați-vă la Dințosul!… Parcă ar avea două puțe!… Una, în mijlocul burții… O să-ți iei două neveste, vere…

Prinseseră obicei la scăldat să-mi acopăr pântecul cu mâinile până intram în apă.

Murise și nevasta unchiului Lisandru, și știam numai atât că de pe urma lor rămăsese un băiat, Iancu, pe care îl luaseră niște rumâni fără copii, de suflet, să-l crească. Mai aflasem de-a lungul anilor că văru-meu Iancu învață la școala de meserii, că se face mare, că e deștept și frumos și cuminte ca o fată.

Numai la văru-meu Iancu nu mă mai gândeam eu. Dacă aș fi vrut să mă gândesc la fiecare rubedenie, apoi n-aș mai fi avut vreme să mă gândesc și la altceva…

Mare mi-a fost mirarea când în pivnița în care îndoiam pieile crude și le așezam în putini, pregătindu-mă să torn peste ele, cu găleata, argăseala, a coborât scările nenea Gogu Șoric, găliganul și, nițel cam speriat, s-a apropiat de mine:

— Mă, tu ăsta, șchiopule, te caută cineva. Urcă-te repede în prăvălie. Vezi, mai scutură-te, că prea ești împuțit. Ne faci jupânul de rușine…

Cum să te scuturi, să nu te vadă cineva așa cum arăți!…

M-am gândit că la noi acasă, la țară, s-a întâmplat cine știe ce, că a venit tata ori mama ori frate-meu să-mi aducă o știre, ori să mă ia de aci, să mă ducă în altă parte, să mă bage la alt stăpân.

— Cineva de la țară, nene Gogule?

— Nu. Un orășean te caută. Unul tinerel…

Am urcat scările, am intrat în prăvălie. Jupânul, abia ridicat de pe boală, târomea în scaunul lui, galben, firav și, cum nu avea clienți, moțăia. Era spre seară. În prăvălie, am văzut lângă ușă un domn bine îmbrăcat, înalt, zvelt, subțire. Am înaintat spre el cu toate zdrențele puturoase pe mine. Mi-a întins mâna. I-am întins și eu mâna – o mână roșie, umflată, arsă, fără unghii. Omul mi-a simțit arsurile, abia mi-a atins-o. M-a tras lângă ușă, m-a așezat în lumină, s-a uitat la mine lung. Pe urmă i-a spus jupânului:

— Te-aș ruga să-l învoiești pentru un ceas. Vreau să stau de vorbă cu văru-meu…

Văru-meu? Ce văr puteam să fiu eu cu el? La orice m-am gândit, numai că el e văru-meu Iancu, băiatul răposatului meu unchi Lisandru, nu mi-a trecut în clipa aceea prin cap.

Am ieșit amândoi în uliță.

— Să mergem să ne plimbăm puțin. Nu mă cunoști, nu?

— Nu. Nu te cunosc.

Mă uitam la el. Avea o față așa de frumoasă, cum n-am mai văzut de atunci față de om. Ori poate mi s-a părut… Pielea obrazului lui era albă,

bătând ușor de tot în galben, sprâncenele groase și negre, ochii mari, rotunzi… N-am întâlnit niciodată ochi atât de mari, atât de negri, atât de adânci…

— Sunt văru-tău Iancu, Iancu Brătescu…

Mergea încet. Eu totuși abia îi țineam pasul.

— Dar tu ce ai la picior? De ce umbli așa?

— Am rămas șchiop.

— Mergi greu?

— Nu merg prea ușor. Țin la drum, numai dacă nu alerg…

Iarna era în toi, dar așa cum se întâmplă uneori, când vânturile își schimbă jocul, venise adiere călduță dinspre miazăzi, cu ceață care începuse a muia și a măcina zăpada. Orașul, dezbrăcat deopotrivă de verdeață și de straiele albe pe care le dăruise ninsoarea, își arăta, rușinat parcă, întreaga lui urâțenie. Gardurile vechi, putrede, casele cu varul căzut înfățișau pereți buboși, plini parcă de pecingine. Pe ulițe, noroi negru amestecat cu gloduri de zăpadă, și dedesubt frunzele, care astă-primăvară erau tinere, acum mânjeau pământul, îl urâțeau. Nu mătura nimeni ulițele, nici măcar ulița mare, nici măcar răspântia vegheată noapte și zi de monumentul generalului Mantu.

Copacii goi, fără foi – ca niște oameni cu brațele întinse în sus, ca niște oameni în pielea goală, păroasă, buboasă, neagră, înghețată…

Se lăsa întunericul. Se lăsa întunericul care deopotrivă acoperea și puținul care mai rămăsese frumos – o fereastră dincolo de care zâmbea o glastră cu mușcate roșii, un balcon sprinten, un mănunchi de brazi tineri rămași încă verzi în pofida morții de care erau loviți ceilalți arbori –și urâciunea.

Abia îi deslușeam fața vărului Iancu.

— Ar fi bine să intrăm într-o cârciumă.

— Dacă vrei…

În târg, la tot pasul, cârciumi. Am intrat în cea dintâi care ne-a ieșit în drum. Ne-am așezat la masă.

— Doi țapi, comandă văru-meu.

Ni s-au adus doi țapi.

Văru-meu Iancu Brătescu dintr-o dată și l-a băut pe-al lui. Eu abia mi-am udat buzele.

— Nu-ți place berea?

— Nu, e amară…

— Amară? ! Bea măcar un sfert de pahar. O să-ți facă bine.

Dusesem paharul la gură și băgasem de seamă că el privește atent mâna în care țineam paharul. După ce am sorbit, mi-am pus mâinile pe genunchi, sub masă, să nu mi le mai vadă.

— N-arăți bine deloc la față, vere, ești galben.

Am început să râd.

— Niciodată n-am fost altfel.

— Cine te-a adus la tăbăcărie?

— Tata și cu mătușă-mea Finica.

— Urâtă meserie ți-au ales.

— Urâtă, frumoasă, asta e.

— Ai fi putut să-ți alegi alta.

— Nu m-am priceput.

— Ai de gând să înveți tăbăcăria?

— Am avut de gând.

— Și nu mai ai de gând s-o înveți?

— Am învățat-o. Nu-mi place. Aș vrea să fac altceva. Aș vrea să citesc, să învăț. Aici nu pot citi nimic. Simt că mă îndobitocesc zi de zi.

— Cum sunt ceilalți ucenici?

— Băieți ca și mine, veniți de la țară. Îi roade un singur gând: să treacă mai repede anii de ucenicie, să se întoarcă în satele lor, să devină patroni.

— Și calfele?

— S-au îndobitocit, parcă nici n-ar mai fi oameni. Muncesc, mănâncă, beau. Sâmbătă seara, duminică seara, se duc la casa cu fete din fundătură.

— Te-au dus și pe tine!

— O singură dată. M-a dus unul Dobrică Tunsu.

— Ai putea să te bolnăvești, dacă mai calci pe-acolo.

— N-am să mai calc…

— Ispita e mare. Caută să te stăpânești. Orașul mănâncă oamenii. Vezi să nu te mănânce, Darie.

— N-o să mă mănânce, nene Iancule. Am să caut să nu mă las mâncat…

— Nu mă miră deloc ceea ce mi-ai spus despre ucenici și despre calfe. Mai demult, și până acum câțiva ani, au fost pe aici, ca în toată țara de altfel, organizații muncitorești.

Calfele, ucenicii, muncitorii de la calea ferată își aveau clubul lor. Se întâlneau, citeau, discutau. Se pregăteau pentru luptă și pentru viitor. Unii șefi ai mișcării au trădat-o, au trecut de partea stăpânirii. Mișcarea însă n-a

pierit. De când cu războiul, s-au luat măsuri aspre împotriva ei. În unele orașe mișcarea a fost lichidată. Dar sământa ei a rămas pretutindeni. Trebuie să fi rămas și pe aici. Dacă vrei să nu fii mâncat de oraș, caută această sământă. Poate ai norocul s-o descoperi într-o zi. Te-aș ajuta, dacă aș rămâne mai mult timp aici. Abia ieri am venit de la București. Am venit să-mi văd neamurile: pe unchiu-meu Tone, pe mătușă-mea Finica, pe ceilalți. I-am văzut. Am aflat de la ei că tușa Maria are un băiat în oraș. I-am întrebat dacă te-au văzut de curând. Mi-au spus că te ascunzi, că-i ocolești.

De ce? Ți-ar prinde bine dacă te-ai duce din când în când pe la ei, duminica. Ai mai mânca o ciorbă caldă.

Iarăși am început să râd.

— Vorbești, nene Iancule, de parcă nu l-ai cunoaște pe unchiu-meu Tone.

— Drept să-ți spun, prea bine nu-l cunosc, dacă i-am vorbit de două-trei ori în toată viața mea.

Viața lui!… Avea douăzeci și unu, douăzeci și doi de ani și vorbea de toată viața lui! Scurtă avea să-i fie viața vărului meu Iancu Brătescu. Scurtă de tot…

— Am învățat meserie la București. Sunt mecanic. Pe limba noastră de la țară, fierar. Cum am auzit că ești aici, am venit să te văd, să te cunosc. Știi! Părinții mei au murit, de piept. Am dus-o și eu destul de greu, la școala de meserii, dar am biruit. Am crezut în viață, într-o viață mai bună, și am biruit boala. Nu m-am lăsat doborât. Acum însă, m-a sfătuit doctorul să nu mai rămân la oraș, să schimb aerul, să mă mut la țară. Îmi trebuie aer. O să plec mâine dimineață la Omida. Poate găsesc acolo, mai pe deal, să închiriez o casă și să deschid un atelier, o fierărie.

— Ai să stai singur?

— La început am să stau singur. Apoi, o să mă însor. Vreau să am nevastă sănătoasă. Cu o fată de la țară o să mă însor. Să-mi nască copii pietroși, sănătoși. Vreau să trăiesc în mijlocul țăranilor dintre care a plecat tata. Să lucrez pentru ei, și să le spun câte ceva din ce-am învățat, din ce-am văzut, din ce-am aflat, din ce-am citit.

Se luminează și mai mult ochii vărului meu.

În cârciumă au intrat doi lăutari jerpeliți, zgribuliți. Unul ține subsuoară o diblă, altul o cobză. Își freacă mâinile să și le încălzească, încep să scârțâie un cântec. Văru-meu le face semn.

— Nu-i nevoie să ne cântați…

Scoate și le întinde zece bani.
— Poftim!
— Sărutăm mâna, boierule, mânca-ți-aș…
Duc banii cârciumarului. Aruncă pe gât lăutarii câte un țoi de spirt…
— A venit iarna și nu mai vrea să plece, spune unul din ei.
M-a pătruns frigul. Mi-au înghețat cioancili…
— N-ai vrea să ne mișcăm totuși, nene Iancule?
— Să ne mișcăm.
Pornim pe ulițe.
— La București am învățat multe lucruri. Am învățat și altceva decât fierăria. Apoi am urmat seara o școală. Știu să desenez, să pictez. Dacă o să am timp, la țară, o să mă ocup și cu pictura. Am să pictez peisaje, am să pictez ulițele satului și gârla de care mi-aduc aminte și arborii, am să pictez oameni.
Merg tăcut pe lângă el și-l ascult. Îi sorb cuvintele. Mă întreabă:
— Tu ai citit ceva?
— Am citit. Acum n-am timp să-mi trag sufletul. De când am venit la oraș n-am văzut măcar o carte.
— Asta e rău. Cărțile luminează capul și cugetul omului.
Să-ți cauți timp și cărți, să citești.
— E ușor de spus.
— Nimic nu e ușor. Tu să te străduiești să citești. Ai de gând să rămâi mai departe la tăbăcărie?
— Nu, am să mă mut la alt stăpân. Poate chiar săptămâna asta. Vreau să-mi adun ceva bani, să mă duc la toamnă, la școală, la Turnu.
— Dacă nu începe la toamnă războiul…
— Războiul?
— Da, războiul. De doi ani oamenii s-au încăierat între ei și se sfâșie ca fiarele. Puține țări au rămas care n-au intrat în război. Printre astea se află și țara noastră. Dar n-o să putem rămâne mult timp deoparte. Caută unii să ne împingă să intrăm în război împotriva aliaților, alții caută să ne împingă în război împotriva nemților.
— Și noi trebuie să intrăm în război, numai pentru că vor alții?
— Noi doi nu.
Râde văru-meu Iancu.
— Dar oamenii din orașul ăsta și din toate orașele, și din toate satele țării, vor ei să plece la război?

— Nu. Cea mai mare parte dintre ei nu vor să plece la război. Războiul îl doresc mai ales cei care nu merg pe front, oamenii care conduc țara și cei care-i sprijină. Pentru aceștia războiul aduce câștiguri mari.

— Dacă o să fie război, o să te duci și dumneata!…

— Nu cred că am să mă duc. Am recrutat anul trecut și nu m-au luat la militărie. M-au găsit debil. Nici anul ăsta și nici la anul n-am să fiu mai sănătos decât am fost anul trecut.

— Ești bolnav?

— Nu. Nu sunt bolnav, dar nu sunt chiar atât de sănătos încât să merg la război, să duc pușca pe umăr și să dorm nopți de-a rândul pe pământ, în noroi…

Era târziu de tot când m-a lăsat la ușa tăbăcăriei.

— Plec mâine la Omida. O să ne mai vedem.

Mi-a atins mâinile umflate. A plecat. S-a pierdut în umbra zidurilor. Am stat la ușă și i-am ascultat pașii cum se depărtează. I-am ascultat pașii până nu s-au mai auzit.

M-am strecurat înăuntru în vârful picioarelor. Găliganii adormiseră. Sforăiau. M-am vârât în așternut.

Așa cum îmi spusese în seara aceea în care îl văzusem pentru întâia oară, văru-meu Iancu Brătescu s-a dus la Omida și s-a statornicit acolo. A găsit o casă goală la marginea satului, pe gurgui, în locul unde șoseaua cotește spre Stănicuț. Casa avea arie largă și lungă, cu pământ roșu, nisipos, povârnit pe malul cu zăvoi al gârlei. Dacă ieșea seara pe prispă, vântul adia dinspre gârlă, îi aducea, odată cu țânțarii, aerul lânced al bălții verzui, mirosul amar al frunzelor de salcie. Sub coasta casei, de seara până-n zori, orăcăiau broaștele, cu botul verde îndreptat spre lună.

Reparase casa, o spoise, o împodobise cu flori pe lângă ușă și pe lângă ferestre, dresese gardul spre uliță și într-un șopron vechi își instalase fierăria.

Ieșea seara în sat și vorbea cu oamenii. Cu blândețe vorbea cu oamenii, care se minunau de câte auzeau, de cum le deschidea fierarul tânăr capul. Tiță Uie se alipise de văru-meu Iancu Brătescu ca de un frate. Se mai alipiseră și alții de văru-meu. Mama îl mânca din ochi de drag ce-i era. N-au întârziat rumânii să-i aducă fiarele plugului la ascuțit, să-i aducă uneltele lor de fier la reparat. Luase unul mic de șapte ani, un băiat al lui Țânțu, al lui nenea Ivan Țânțu, pe care, în sfârșit, racilele cu care rămăsese din 1907,

când fusese bătut pe șanțul șoselei, îl doborâseră. Țânțu cel mic trăgea de lanțul foalelor. Dacă foalele nu suflă în cărbuni, cărbunii nu ard.

Cât e ziua de mare, văru-meu Iancu, care avea mâinile lungi și subțiri și degetele aproape străvezii, dar tot numai mușchi și vine, mânuia ciocanul.

Puțină vreme a rămas singur văru-meu. A început a-și căuta nevastă. A găsit în Stănicuț, satul vecin.

Nevasta vărului meu Iancu Brătesc fierarul e o femeie voinică – două femei la un loc –, tare, sănătoasă ca piatra.

Sița o cheamă. Îi spun cum îi spun ceilalți frați ai mei, îi spun cum îi spun surorile mele – dada Sița.

S-a bucurat când s-a măritat cu fierarul.

— Iancu, spunea ea femeilor când ieșea seara în uliță la vorbă, nu mă scoate la muncă. Mă iubește și mă alintă. N-am altă grijă decât să-l spăl și să-i gătesc mâncare. O să mai am în curând altă grijă: să-i nasc copii. Vrea negreșit să-i nasc o droaie de copii. Dar ce crede el? Și-a găsit proasta? Un singur copil am să-i nasc, pe urmă…

Își arată dinții albi, tăioși ca dinții sălbăticiunilor.

— Vreau să trăiesc, nu să mă omor crescând plozi…

Înainte de a se însura, văru-meu Iancu, dacă avea puțin timp, desena. Își cumpărase de la oraș cartoane și vopsele, și pensule, și creioane negre și colorate, și desena. Și-a pictat casa lui și casele vecinilor. Și-a pictat făurăria. L-a pictat și pe băiatul lui Ivan Țânțu trăgând foalele – jarul cu aripi roșii, de foc, nicovala. A încercat s-o picteze și pe dada Sița. A sărit cu gura pe el:

— Ce, ți-ai ieșit din minți? Altă treabă n-ai? Dacă știam că nu ești un om în toate mințile, nu mă măritam cu tine.

De unde eram eu să bănui! După ce sfârșește munca, mănâncă omul, se culcă și doarme – ori iese în uliță să mai vorbească cu vecinii. Tu te închizi în casă cu ochii pe cărți.

O să-ți pierzi mințile. Ce dracu oi fi citind în cărțile astea?

Nu pricep! Citești și te aduci de spinare!… Văd că mai ai și altă meteahnă – umbli cu vopsele, strici cartoane. La ce-ți trebuie astea? Vrei să-ți vezi casa? Ieși, omule, în bătătură și uită-te la ea până amețești… Vrei să vezi balta și sălciile de lângă baltă? Așează-te colo, pe coastă, și privește până te-i sătura! Și pe păduchiosul ăsta de plod al lui Țânțu, nu e destul că te zgâiești toată ziua la el în șopron când suflă foalele, l-ai zugrăvit pe carton! Ce-oi fi găsit la el?…

Muierile din vecini se uită la cartoanele pictate de văru-meu Iancu – se uită mai ales la cartonul pe care e zugrăvit Țințu cel mic, lângă foale, cu obrazul pătat de cenușă.

— Parcă e viu! Și focul! Dacă pui mâna, te frigi…

O ceartă pe Sița vecinele:

— Îți bați joc de noroc, Sițo. Om ca al tău, mai rar… Are dar de sus…

— Ce-am eu din darul lui! Ce câștigă el, dacă spoiește cartoane? Aș înțelege, dacă le-ar vinde și mi-ar cumpăra pălărie!…

Văru-meu glumește:

— Asta-ți lipsea! Pălăria. Eu te-am luat tocmai pentru că nu porți pălărie, nu ești fată de oraș…

— Vreau să fiu ca o fată de la oraș, cucoană, cu pălărie…

— O să fii…

— Când? Mereu îmi spui: o să fii, o să fii…

De cinci ori pe săptămână mâncăm mămăligă cu zeamă de fasole ori de linte. Joia și duminica, pâine și varză cu carne ori tocană.

— La mine trăiți cu bimpașa, se lăuda jupân Moțatu, nu puteți să vă plângeți că nu vă port de grijă. Patul e pat, masa e masă, acum iarna aveți căldurică…

Umblu cu picioarele înfășurate în cârpe. Când ies să mă plimb, încalț opincile pe care le-am luat de acasă, în traistă.

Tot colindând duminica după-masă în târg, am intrat într-o zi în vorbă cu un băiat înalt, negricios:

— Ești de la țară?

— Nu. De la Paris…

A izbucnit în râs. Am râs și eu.

S-a rupt gheața.

— La cine lucrezi?

— La Moțatu…

— Altul mai zgârâie-brânză nu găseai?

— Acolo m-a dus mătușă-mea…

S-a plimbat cu mine spre margine, spre cimitir.

M-a iscodit în chip și fel. I-am spus numai ce-am vrut să-i spun.

În centrul orașului, acolo unde se încrucișează cele două străzi largi, cu trotuare, se află monumentul unui general care nu a murit pe nici un câmp de luptă, monumentul generalului Mantu.

Și în sat la noi se află un monument. Nu la vreo răscruce de ulițe, nici în fața primăriei sau a școlii sau a bisericii.

Monumentul din satul nostru se află în bătătura casei lui Ispas Capră, în curtea lui Ispas Capră. Capră e bătrân. Îi trăiește nevasta. Numai copiii i-au murit mai demult, când era tânăr. A avut ceva stare, dar după ce i-au murit copiii, nu l-a mai îndemnat inima să muncească. A muncit numai cât i-a trebuit ca să aibă cu ce trăi. L-au purtat niște rude îndepărtate la târg, la Turnu, prin judecăți, pentru niște pământuri care până la urmă n-au rămas nici ale lui Capră, nici ale neamurilor cu care se judeca, ci ale avocatului Vică Georgescu care, chipurile, l-a apărat pe împricinat de lăcomia rudelor.

La Turnu, acolo unde se sfârșește strada mare și începe grădina publică, orășenii au ridicat mai demult o statuie în amintirea soldaților care la 77 au trecut dincolo de Dunăre și s-au bătut la Plevna cu turcii, alături de armatele rusești.

— Ce este asta? a întrebat Ispas Capră.

— Monument, i-a răspuns măturătorul care strângea frunzele de pe jos.

— Un monument? Pentru ce?

— Ca să-și aducă aminte oamenii de soldații care au murit la șaptezeci și șapte în războiul cu turcii…

Lui Ispas Capră i-a rămas în minte lămurirea gunoierului: oamenii au ridicat un monument ca să-și aducă aminte de alți oameni care au trăit cândva și care acum au putrezit.

— La ce te gândești, Ispase? îl tot întreba nevastă-sa.

— Iacă, la ce-mi trece și mie prin cap mă gândesc.

A vândut bucatele. Și-a vândut o parte din pământ. Fără să spună nimănui nimic, nici măcar nevestei, s-a urcat în tren și s-a dus la oraș, la Turnu. La pietrarii care ridică în cimitir cruci și monumente pentru morți s-a dus Capră.

— Poți dumneata, pietrarule, să-mi faci mie un monument?

— Ți-a murit cineva?

— Nu. Nu mi-a murit nimeni. Pentru mine să faci monumentul,

— La cimitir?

— Nu. În fața casei mele să-l faci.

S-a mirat pietrarul:

— În fața casei? !

— Da, în fața casei mele. Cu fața spre șosea.

— Și de ce vrei dumneata să-ți fac eu un monument?

— Ca să-și aducă lumea aminte mai târziu că acolo, în casa aia și pe locul ăla, am trăit eu, moș Ispas Capră.

S-a tocmit mult cu pietrarul. Până la urmă s-a înțeles cu el. La plătit. S-a întors acasă și a așteptat să-i vină pietrarul cu monumentul.

La termenul hotărât, pietrarul s-a prezentat la Ispas Capră însoțit de doi meșteri.

— Unde e monumentul? a întrebat omul.

— Vine cu trenul!… Fă rost de niște care, să-l aducă de la gară.

A luat cu chirie două care moș Capră și s-a dus la gară. În lăzi bătute în cuie, mai grele decât pietrele de moară, i-a sosit de la oraș monumentul. Meșterii, așa cum le-a cerut, i l-au ridicat în fața casei, cu fața spreșosea. E un stâlp înalt de piatră în vârful căruia stă de veghe un vultur de bronz cu aripile întinse a zbor. Pe monument, cu litere săpate în piatră, aurite, pietrarul a scris: *Am ridicat acest monument, eu, moș Ispas Capră, ca să-și aducă lumea aminte de mine.*

L-a certat rău baba. Pe urmă s-a împăcat cu sminteala bărbatului ei.

Acum Ispas Capră e bătrân și bolnav. Zace în casă.

Sărăcia l-a cuprins cu totul. Nevasta îl hrănește cu zeamă de fasole iarna, și vara cu urzici, cu ștevie.

E bolnav pe moarte. Are poftă de o picătură de lapte.

— Du-te, fă muiere, și cumpără-mi o cană de lapte din sat.

— Când erai în putere, nu ți-ai cumpărat vacă. Ți-ai ridicat în fața casei monument. Scoală-te acum din pat și du-te de mulge cioara din vârful monumentului. Mulge cioara, dacă ai poftă de lapte…

Ispas Capră oftează:

— Nu înțelege. Nimic nu înțelege muierea mea. Eu o să mor, dar lumea o să-și aducă aminte de mine. Du-te și cumpără-mi o picătură de lapte…

— Cioara! Scoală-te din pat și mulge cioara…

Aici, în centru, unde se încrucișează străzile, se afla statuia generalului Mantu, mort mai demult. La nici o bătălie n-a luat parte răposatul. A avut păduri și moșii în județ, care sunt acum ale moștenitorilor, a fost deputat, a fost senator. I-au ridicat neamurile monument, să nu-luite lumea. Trec oamenii pe lângă chipul lui turnat în bronz, abia ridică unul privirile să-i vadă barba spintecată în două, mustățile cu vârful răsucit. Se opresc din zbor ciorile, în popas, pe căpățâna ilustrului, slobod găinaț alb pe creștetul cu freză.

În fața statuii stau, căzute parcă în genunchi, două prăvălii lipite. Una e librăria „La Papagalul de aur”, unde vinde creioane, cretă, hârtie de împachetat și câteodată cărți – toamna, când se deschid școlile – băiatul înalt, negricios, pe care-l cheamă Urmuz Niculescu; alta e magazinul cu de toate al noului meu stăpân Mielu Gușă, căruia orașul îi spuse Pomneață, magazin care poartă deasupra ușii și a ferestrelor, scrisă alb pe negru, firma „La înger”.

Zăpada se cerne iarăși deasupra orașului. Troienele cresc.

— Iarna simte că i se apropie sfârșitul și se mai încruntă o săptămână, două.

— Poate și o lună, că nu s-a sfârșit nici februarie.

Birjarii au înhămat caii la sănii, le-au pus funde colorate pe la urechi, le-au agățat clopoței la gât. Așteaptă săniile lângă monument. Caii clatină clopoțeii. Bat din picioare birjarii golași, să nu înghețe. Rari trecătorii. Nici un client pentru sănii, pentru „Papagal”, pentru „Înger”. Negustorii din buze bat.

— Ai dracului țărani, putrezesc în bordeie, nu mai calcă prin târg!… Un picior de om nu vezi…

Jupân Mielu Gușă n-are dever.

— Poate moare cineva. Nu se poate să nu moară cineva pe-o vreme câinoasă ca asta.

Pică un client. Cumpără o lumânare subțire, de zece bani.

Are un copil bolnav. Poate moare. Să nu moară fără lumânare.

— Trenul s-a înzăpezit între păduri, sus, spre miazănoapte.

Până la marginea orașului au venit lupii din vlăsia de lângă Vede. Împotmolite sunt toate drumurile.

— Du-te și spune să-mi aducă o cafea.

Peste drum de „Înger” a ridicat obloanele cafenelei domnul Miltiade. Trec strada.

— O cafea pentru jupân Gușă…

— Se face!… răspunde un chelner.

Strigă peste paravan comanda:

— O cafea pentru nenea Pomneață…

Parcă m-ar vedea acum pentru întâia oară domnul Miltiade. Și ieri m-a văzut.

— Ia-mi stai oleacă, neică. Ești de la „Înger”?

— De la „Înger”.

— Ai intrat în slujbă la Pomneată?
— Am intrat.
— Când s-a petrecut minunea?
— Ieri dimineață…
— Aha! Mă miram eu…
— Vă rog să trimiteți cafeaua jupânului.
— Nici o grijă…
Mă petrece cu ochii cafegiul.
— Acuși se apropie prânzul, spune jupânul. Simt cum mi se face un gol sub curea. Fii drăguț și repede-te până acasă. Vino cu sufertașul cu mâncare. Vezi să nu-mi verși mâncarea pe drum, că te jupoi de viu…
Casa jupânului e tocmai la marginea dinspre Scrioaște a orașului. Am cale lungă de mers. Merg. Opincile scârțâie zăpada înghețată. Mă ia în pene, mă umflă, mă saltă vântul. Mă mai țin de uluci. Pe la răspântii mă ghemui.
— Sărut mâna, cucoană. M-a trimis jupânul să iau sufertașul cu mâncare.
— Dar bani pentru piață mi-a lăsat azi-dimineață? Avenit la ziuă de la tripou. Dar știe că lemnele sunt pe sfârșite?
Nimic nu știe. Nimic nu vrea să știe, nemernicul… Trimite după mâncare!… Mânca-l-ar pământul să-l mănânce!
Otrăvi-m-aș în gura lui…
Cucoana are ochii roșii, plânși. Ține în brațe două fete gălbejite, cu bube dulci pe lângă năsucurile mucoase.
— Na! Leagănă-le… Poate-or dormi, dormir-ar până la sfârșitul lumii, că nu pot să am odihnă de ele.
Iau fetele în brațe. Cu stângăcie le iau. Se opresc o clipă din țipat fetele. Apoi, parc-ar fi fost vorbite, își dau amândouă drumul pe mine.
— Afurisitele! Ți-o făcură. Ieși afară și șterge-te cu zăpadă, dar nu te supăra. Asta aduce noroc. Dacă mi-aș fi dat drumul în scăldătoare, după ce m-a născut mama și m-a băgat moașa întâi în apă, nu m-aș fi măritat cu Gușă, n-aș fi atât de nenorocită… Of…
La vremea prânzului, jupân Gușă a desfăcut sufertașul, a întins castronașele pe tejghea, a mâncat.
Seara, mă întorc de la „Înger” singur, cu sufertașul gol.
Jupânul vine târziu de tot, pe la miezul nopții uneori, altă dată spre ziuă. Dorm într-o odaie cu Zâna, servitoarea. E o fată voinică, pietroasă, cu mâini mari, roșii. Îngrijește mai mult de bivolițe decât de casă. Patru bivolițe

rumegă fân în grajd – trei negre smoală, una albă colilie. Cu bivolițele ține cucoana casa. Vinde lapte în vecini. Ciocăne ușor în ușă, în miez de noapte, jupân Gușă. Zâna are somn de pisică, sare, deschide. Caut să mă cufund mai adânc în somn. Nici o mișcare nu-mi îngădui.

— Ăsta doarme?

— Doarme. Poți să tai lemne pe el. Nu se trezește. Are somnul greu.

Rămâne în odaie. Nu rămâne mult. În vârful picioarelor pleacă. Uși trântite. Cucoana urlă cât o ține gura:

— Iar ai fost la Zâna, netrebnicule. De un an, noapte de noapte, te duci la ea, de când am născut fetele. Nu te-ar mai răbda pământul!

Curtea e largă. Casa e cam pe la mijlocul curții. Ulița pustie se pierde sub zăpadă în câmp.

— Auzi? mă întreabă prin întuneric Zâna.

— Aud…

— Asta nu e casă, e balamuc curat…

— De câți ani slujești la Pomneată?

— De doi ani…

— Și nu ți s-a urât?

— Mi s-a urât, dar ce să fac? La altul e tot așa, ori mai rău…

— Cucoana te bate?

— Nu.

— Ce-ai face dacă te-ar bate?

— I-aș scoate ochii.

— De ce-l primești pe jupân la tine? Îți place?

— Nu-mi place. Îl primesc ca să-i fac în necaz cucoanei.

O urăsc. Pe toate cucoanele le urăsc.

Zâna se ghemuie în pat. Se acoperă până sub bărbie cu plapoma.

— Să dormim, spune, că acuși se face ziuă!…

— Să dormim!…

Vrem să dormim și nu izbutim. Prin întunericul odăii somnul, ca o vulpe, ne dă târcoale, se apropie, se depărtează, nu se lipește de noi. Patul e mare, de la un zid la alt zid. M-am ghemuit într-un colț. În alt colț s-a ghemuit Zâna.

— Dormi?

— Nu…

— Nici eu…

Mă ridic și dau la o parte perdeaua. Negura din odaie se subțiază.

— Darie…

— Da…

— Tu ai vrea să vii lângă mine…

— Da…

Îmi tremură buzele. Mă acopăr mai bine. Mă strâng. Tremur. S-a lăsat ger aspru afară. S-a răcit odaia…

— Să nu vii…

— N-am să vin…

Ulița e departe. Se aud totuși pașii unui întârziat. Câinii, slobozi, sar la gard, latră.

— Sunt bolnavă, băiatule…

Ulița e plină de zăpadă. Când ninge, ulița e frumoasă, nespus de frumoasă. Casele cu căciuli de zăpadă, gardurile cu căciuli de zăpadă – fiecare ștachete cu căciula lui. Arborii, cu crengile bogate, îndoite sub belșugul alb.

A încetat ninsoarea. Au prins oamenii a umbla pe uliță.

Sub tălpile lor zăpada și-a pierdut neprihănirea.

— Te-aș nenoroci, puiule…

Se luminează. Mă îmbrac și mă duc la grajd. Altădată miroseam a tăbăcărie, a piele pusă la putrezit, a argăseală. Acum miros a grajd – a grajd și a tămâie. La „Înger”, dintre toate mărfurile pe care le avem de vânzare, nu miroase decât tămâia.

Sicriele n-au miros, nici chimbrica. Curăț grajdul de bălegar, țesăl bivolițele, le umplu ieslea de fân, pe jos aștern paie proaspete. Zâna le mulge – pe cele cu lapte…

Spre marginea orașului, mai în fiece noapte hoții sparg o casă, fură ce găsesc, lasă oamenii goi. Mișună târgul de hoți.

— Să nu te-nhăitezi cu hoții, Darie, mă povățuiește Zâna.

Înfunzi pușcăria.

— Nu pentru asta am venit la oraș, îi spun. Am venit să muncesc, să câștig ceva bani…

— Să câștigi bani! Și te-ai angajat la Mielu Gușă!

— N-o să-mi plătească?

Zâna se mulțumi să ridice din umeri. Am simțit că-mi pătrunde un șarpe rece în inimă.

— Pe degeaba, îi spun, n-am de gând să mă sleiesc muncind…

La „Înger”, se găsesc de vânzare toate cele necesare pentru îngroparea unui mort: lumânări și tămâie, haine de postav putred abia înseilate, că nu s-ar ține pe un om viu nici măcar un ceas, papuci și ghete cu talpă de mucavaneagră, lustruită, și sicrie de toate mărimile – sicrie mici, cât o cutie de pantofi, și sicrie ceva mai măricele, vopsite în alb, sicrie lungi și largi, pentru morți corpolenți, sicrie înguste și scurte pentru mărunței. Sicriele sunt așezate la rând, stivă, în fundul magazinului. Rafturile gem de viguri neîncepute de chimbrică neagră, de chimbrică albă. Cu chimbrică albă se îmbracă sicriele fetelor care mor înainte de a se mărita.

— Dacă e îndurerat, omul nu se mai tocmește. Plătește cât i se cere, ia marfa și se grăbește să golească odaia de mort.

Asta e negustoria lui Pomneață. Oricât de drag ți-ar fi cineva, dacă moare, trebuie să-l îngropi cât mai repede. Morții supără, vara mai ales, când încep a mirosi la un ceas după ce se răcesc.

— Nene Urmuz, de ce m-ai îndemnat să intru slugă la Gușă?

— Mai întâi, nu-mi spune Urmuz, nene Urmuz. Spune-mi cum îmi spune tot orașul: Papagal, nenea Papagal…

— Bine, dar Papagal e… firma.

— Eu sunt una cu firma pe care o servesc. Mi se spune Papagal. Zi-mi Papagal.

— De ce m-ai povățuit să intru la Gușă, nene Papagal?

— E mai bine aici decât la tăbăcărie.

— Acum trebuie să am grijă de bivolițele lui. Zâna s-a coconit.

— Îngrijește bivolițele. Aici, până la primăvară, când s-or deschide iar drumurile, păzești degeaba sicriele… Rușanii nu se grăbesc să moară. Dacă Pomneață ar avea prăvălie la Alexandria, i-ar merge mai bine…

— Cum asta? E orașul mai mare?

— Nu. Dar la Alexandria toți oamenii sunt bolnavi de oftică. Cei mai mulți mor toamna și primăvara. Dar mor și peste an. Nu e zi fără cel puțin o înmormântare…

— Sunt și aici destui ofticoși…

— Sunt, dar mai puțini ca în alte părți. Au grădini în jurul caselor, mănâncă ceva mai bine. Nu citesc. Nu citesc o carte. Parcă s-ar teme să nu le frigă ochii literele…

Cade pe gânduri Papagal. Izbucnește:

— Of! Ce oraș! Ce oraș! Temniță, nu oraș! N-am vândut nici o carte de anul trecut!… Ce oraș! Ce oraș!

Aș fi vrut să-i cer cărți, să citesc. Când să citești? ! Dacă m-ar vedea că răsfoiesc o carte, jupânul Mielu Gușă mi-ar frânge junghietura gâtului.

Nu m-am ales cu nici un câștig de la „Înger”. Jupânul, când i-am cerut socoteala, a tras sertarul tejghelei.

— Uită-te! N-am un cinci. Dacă nu moarte nimeni!…

De la tăbăcar izbutisem, câr-mâr, să-i storc, la plecare, doi poli.

Cu cinci poli mă alesesem de la Bănică Vurtejan. Băcănia lui Bănică era alături de tăbăcăria Moțatu. Domnul Bănică era un bărbat înalt, bărbos, oacheș. Avea un singur cusur: se uita cruciș. Adică nu, mai avea unul: vorbea peltic. Stătea crăcănat – parcă pe picioroange – în fața băcăniei, cu șorțul verde dinainte. Vindea țăranilor sare, ștreanguri, lumânări.

Câteodată le vindea și păcură. Lângă pragul prăvăliei, un butoi mare își licărea în soare smoala.

N-avea băiat de prăvălie. M-a momit pe mine. Față de munca din tăbăcărie, față de drumurile lungi pe care trebuia să le străbat, de câteva ori pe zi, de la „Înger” până la marginea orașului și îndărăt, ceea ce aveam de trebăluit la Bănică mi se părea glumă. În loc să iei la spinare pieile crude, să le duci în pivniță și să le lași să se împută în butii, ca apoi, după câteva săptămâni, să le scoți acre și să le întinzi pe frânghie, la soare, să le cureți, și să fii tot murat până în măduva oaselor de acel miros greu, grețos, înecăcios, în loc să ții în brațe două fete buboase care chelălăie întruna, să cureți grajdul, să țeseli bivolițele și să înduri scandaluri la miezul nopții – ia gândește-te, să-ți pierzi vremea în fața băcăniei, la aer, să n-ai altă grijă decât să apuci rumânii de pulpană, să-i tragi în prăvălie cu voia, cu sila…

— Cumpără de la noi, neică! Vindem mai ieftin ca vecinul!…

Vecinul făcea la fel, fără supărare.

Nici nu era muncă. Jucându-mă mi se părea că am să fac treaba. Am și făcut-o jucându-mă.

Grele erau numai droburile de sare, pe care trebuia să le scot dimineața în fața băcăniei, și să le așez, în stivă, lângă zid. Seara le luam, drob cu drob, și le îngrămădeam sub rafturi.

Greu și butoiul cu păcură, care era scos în fiecare dimineață afară și seara așezat din nou înăuntru. Îl apucam, eu de-o margine, jupânul de alta. Îmi trosneau șalele. Corvoada trebuia făcută. O făceam…

Avea jupânul un băiat, îl chema tot Bănică. Era aidoma jupânului: înalt, subțire, negricios, zbanghiu, peltic. Mă înjura de câteva ori pe zi de mamă, de frați, de surori. Taică-său făcea haz. Dacă venea spre seară la prăvălie, îl

luam în cârcă și străbăteam cu el ulița mare, jumătate din oraș, îl duceam acasă… L-aș fi dus, cu câtă plăcere, la cimitir…

Cimitirul se află în partea dinspre apus a orașului, pe coastă. Aproape toate cimitirele câte le-am văzut sunt așezate pe povârnișul unui deal. Dacă morților le-ar rămâne ochii vii și dacă privirile lor ar putea străbate pânza cu care le este acoperită, fața, capacul sicriului, pământul care apasă coșciugul și iarba deasă care năpădește mormintele, ei, morții, ar continua să vadă orașul și casele, ulițele și oamenii, ariile și grădinile.

— Ochii morților nu rămân vii. Grăbește-te să vezi lumea cât trăiești…

— Mă și grăbesc…

Cu Papagal, cu nenea Papagal am colindat o după-amiază întreagă cimitirul. E un băiat ciudat vânzătorul de cutii și tăblițe, de bureți și creioane, care s-ar vrea și vânzător de cărți într-un târg de negustori și măcelari în care mai nimeni nu citește.

— Privește, îmi spune el, bogații și după moarte vor să ne înfrunte cu bogăția lor… își clădesc la cimitir adevărate palate, din cărămidă, din piatră, din marmoră chiar, în subsoluri, pe lângă ziduri, ca-n rafturi, la rând, dorm morții și putrezesc în tronuri de metal. Cruci cu litereaurite le arată numele. Spânzură în cavouri coroane cu flori de plumb care nu se veștejesc, care nu prind rugină. Din fotografii vechi zâmbesc chipuri șterse de ani. Nu-mi place cimitirul…

— Mai bine am fi mers dincolo de Vedea, nene Papagal, să ne fi plimbat prin pădure.

— O să ne plimbăm altădată.

Ne-am oprit lângă un cavou uriaș, un adevărat palat, în care ar putea locui câteva familii de oameni vii. În fața palatului de marmură albă, cu ferestre de sticlă colorată, deasupra lespezilor, plânge un înger împietrit, cu aripile sparte la sfârcuri. E urcat, ori mai curând coborât de sus, din slavă, pe un soclu înalt, îngerul cenușiu… Privirile lui de marmoră cad pe creștetul unui bust susținut de un soclu mai mărunt. Îngerul e de marmoră. De marmoră sunt și lespezile. De bronz e bustul și înfățișează un bărbat sever, cu obraz buhăit și mustață lungă răsucită la vârfuri, cu barba retezată scurt.

— Îl vezi, ăsta e bustul lui Amedeu Carac. Avea moșie lângă râu, la noi, la Merigoala. A omorât la nouă sute șapte oameni cu mâna lui. Îți aduci aminte de nouă sute șapte?

— Îmi aduc. Eram măricel.

— Începuseră turburările în țară. Ajunseseră și la noi. Merigolenii însă nu s-au pripit. Oameni băgați în sperieți de boieri, de slugile boierilor, de jandarmi. Au rămas să vadă ce se mai întâmplă, să se mai gândească, să se mai socotească. Ardeau conacele în jurul Merigoalei, numai la Merigoala nu. Până să treacă merigolenii la faptă a trecut ciocoiul, ăsta pe care-l vezi aci turnat în bronz. A chemat soldați și soldații au venit. Avea trecere mare la prefect. I-a împărțit pe soldați în pichete și i-a pus să-i apere curtea și conacele. Grupul soldaților îl comanda un nepot al ciocoiului, un locotenent. S-au așezat amândoi, unchiul și nepotul, cu caznele pe sat. Pretindea moșierul că sătenii i-ar fi furat un purcel. Poate-i pierise purcelul rătăcit în luncă, dintr-o turmă de peste trei sute, ori poate îl prinseseră și-l fripseseră soldații, uitați fără mâncare la curți și la conace. Nimeni nu se îngrijise să le dea soldaților mâncare. Numai gloanțe li se dăduse. Ciocoiul o ținea una și bună – că satul s-a răsculat și i-a pricinuit pagubă. A strâns cu soldații, de prin oboare, porcii oamenilor și i-a dus la conac. Pentru un purcel de lapte s-a despăgubit Carac cu toți porcii satului… Pe urmă a ridicat altă pretenție. Că oamenii i-ar fi spart un hambar și i-ar fi furat bucatele. Știi că fusese vara dinaintea răscoalelor secetă.

Dar oamenii vânduseră unii pământul, alții vitele și-și mai cumpăraseră bucate. Cu soldații a adunat tot ce-a găsit în hambare, în pătule. Unora le-a luat și sacii cu mălai din case. Soldații patrulau zi și noapte prin sat cu armele încărcate. Pas de te mișcă dacă poți!… A început măcelărirea răsculaților prin satele megieșe. Putea să stea cu mâinile în sân Amedeu Carac? Uite-l!… Acum stă sub lespede. Atunci a prins a umbla călare prin sat cu nepotu-său, cu soldații. Intrau în arii, pătrundeau cu pistoalele întinse în casă, împușcau pe cine nimereau, fără osebire. O săptămână i-a trebuit până să se sature de sânge. Când s-a săturat, când a crezut că el a băgat destulă spaimă în oameni, să țină oamenii minte, să-i asculte poruncile fără crâcnire, s-a oprit, s-a mulțumit numai să-i bată pe oameni și să-i trimeată legați de prăjini la oraș, la Turnu…

Cimitirul e mare. Acolo, sus, pe creasta dealului, lucește în soare o casă albastră de sticlă. O vezi printre salcâmi, printre plopi, din oraș.

— Câinele ăsta, adaugă nenea Papagal, a împușcat-o pe mama. Vin aici din când în când să-i scuip mormântul. De câte ori vin mi se face silă, scuip alături, în iarba nevinovată…

Urcăm spre casa albastră de pe muche. Ajungem.

E împrejmuită cu gard mărunt casa. Între casă și portiță, potecă pietruită. De o parte și alta a potecii straturi de flori veștede, putrede toamna, vii și roșii ca flăcările acum, în plină primăvară. Prin zidurile de sticlă privim în cavou. Pe peretele din fund, înrămată, o fotografie mare cât omul.

Fotografia e a mortului și mortul a fost tânăr. Să tot fi avut douăzeci de ani!… Tânăr și frumos a fost mortul!…

Sprâncene arcuite a avut și deasupra buzelor un puf subțire de mustață. Deasupra fotografiei atârnă o inscripție:

CĂLIN CĂTĂLIN BIZIC
un meteor
a apărut!
a strălucit!
a dispărut!
L'esprit a tue la matiere.†
† Spiritul a ucis materia. (fr.)

— A fost băiatul farmacistului Bâzâc de lângă „Mireasă", spune nenea Papagal. S-a aruncat acum doi ani în stradă, de la balcon…

Lângă librăria „La Papagalul de aur", peste drum de„Înger", se află două case cu etaj – raritățile târgului –casa în care e instalată „Farmacia Cătălin Bâzâc" și aceea în care stă din zorii zilei până seara târziu deschis magazinul „La Mireasă" al jupânului Atanasie Gușă, fratele lui jupân Mielu. Nu se concurau între ei frații Gușă, căci „Îngerul" vindea sicrie și lumânări, tămâie și veșminte pentru morți, iar „Mireasa" vindea, pentru mirese, voaluri albe, sovonuri, jerbe de beteală, pantofi albi și rochii gata croite, care trebuiau să fie numai potrivite pe trupul cumpărătoarei. Cusătura rochiei se făcea în dosul prăvăliei, într-o odăiță unde lucrau două fete…

„Mireasa" avea clienți mai ales toamna, când, după culesul porumbului, începeau nunțile la sate. Băieții de prăvălie de la „Mireasă" purtau funde de beteală în piept, ca nuntașii, își pierdeau timpul pe lângă prag, pe trotuar, pofteau rumânii să intre, să cumpere, să aibă Atanasie Gușă dever. Dacă voiau să râdă, vânzătorii se legau de câte-o băbătie care, amintindu-și de tinerețea ei îndepărtată, zgâia îndelung ochii la vitrine. Se găsea în vitrină o femeie de ghips împopoțonată pentru nuntă, o mireasă ursită să rămână

mereu fără ginere… Obrazul îi crăpase de vechime. Soarele îi plesnise buzele vopsite.

— Poftiți înăuntru, domnișoară. Avem pantofi albi și cunună de lămâiță…

— Mânca-v-ar pustia…

Pleca băbătia.

— Frate-meu Mielu o duce mai bine, se văieta patronul„Miresei”. Eu vând pentru nunți, el pentru înmormântări. Sunt mai dese înmormântările…

Destul de dese erau înmormântările în oraș. Popii de la patru biserici abia pridideau cu îngropările, cu pomenile, cu parastasele. Copiii, mai ales, mureau. În partea de jos a târgului – și mai mult de jumătate târg era întins pe vale – se revărsa pe ulițe în fiecare primăvară râul, se întindeau băltoacele prin arii pustii, prin oboare cu case părăsite, rămâneau, se schimbau în smârcuri putrede care duraupână începea iarna și le acoperea zăpada. Piereau slăbiți, mâncați de friguri, copiii. „Îngerul” vindea atunci sicrie mici, sicrie mijlocii.

A îmbătrânit Cătălin Bâzâc vânzând hapuri și pișcoturi, unsori cu care, dacă te ungi, mor păduchii înțesați în cămașă, în platcă, la brâu, în crețurile izmenelor – și alifie de râie. Vinerea, când e zi de târg, se înghesuie sătenii în spițeria lui Bâzâc. Intră sfioși în farmacia care e podită cu piatră. Îi sperie cântarele mici de pe tejghea, două la număr, galbene, lucioase. Îi sperie rafturile unde stau așezate, la rând, borcanele.

— Ce să-ți mai dau, moșule?

— Pișcoturi. S-a umflat burta nepotului. Socotim c-o avea limbrici…

— Ce vrei, leleo?…

Lelea se apropie, șoptește în urechea spițerului pe jumătate surd:

— Alifie de râie…

Slugile boierești care păzesc conacele risipite pe câmp, ciobanii care stăjuiesc turmele de oi, porcarii, văcarii cer alifie de omorât păduchii. Cei mai mulți dintre sătenii care intră în spițerie cumpără alifie de râie. Le-o servește spițerul în cutii rotunde, cenușii, de carton.

— Mai spălați-vă și voi, binevoiește a-i povățui farmacistul.

— De spălat ne spălăm noi, că oameni suntem, dar n-avem cămăși de schimb. Și dacă n-ai cămașă de schimb, nu-ți prea folosește spălatul. Peste pielea spălată pui iar cămașa cu zoaie veche. E scump bumbacul, domnule. Escumpă și doctoria dumitale. Numai munca noastră e ieftină…

În farmacie, oamenii țin căciulile în mâini. În alte prăvălii stau cu ele pe ceafă și se tocmesc pentru marfă. Aci, câte cere spițerul, atâta dau. La spițerie nu încape tocma.

Spițerul e mărunt, slăbuț, un pui de om ai zice. Numai capul îl are mare. Mare și chel, cu ochelari cu sticle groase. A avut și nevastă. I s-a prăpădit la un an, de inimă rea, după ce i-a murit băiatul.

— Da, povestește mai departe nenea Papagal, s-a aruncat de la balcon în stradă cu umbrela…

— De ce cu umbrela?

— A vrut să vadă dacă poate să plutească în aer.

— Era nebun?

— Nici zdravăn la minte nu era.

— Nu înțeleg de ce unii oameni își ridică zilele. De moarte nu scapă nimeni.

— Din slăbiciune, spune Papagal, din lașitate. Nu toți au curajul să lupte cu greutățile.

— Dar ce greutăți putea să aibă băiatul unui farmacist?

— Cât a învățat la liceu, băiatul lui Bâzâc s-a aflat în fruntea școlii. Era mândria familiei. „Fiu-meu – spunea spițerul – o să devină învățat mare.” Îl credea toată lumea.

Băiatul era cumpănit la minte și ager. L-a trimis taică-său la învățătură în Franța. A vrut să facă din el inginer cum nu se află altul în toată țara. A avut o dragoste la Paris băiatul. A izbucnit războiul. Băiatul farmacistului a fost nevoit să se înapoieze acasă. Nu și-a putut aduce cu el dragostea. Din pricina asta i s-a slăbit mintea. L-a copleșit tristețea, apoi disperarea. S-a zvârlit pe trotuar, și-a rupt oasele. S-a tânguit câteva zile, a murit.

Fotografia ni-l arată pe Călin Cătălin Bâzâc frumos, cu ochi mari, luminoși. Numai în fotografie i-au rămas ochii.

— Dă-l dracului de cimitir, nene Papagal, hai în oraș!…

Coborâm dealul. Primăvara e pe sfârșite. Au înflorit salcâmii. Gardul cimitirului e îmbrăcat în spumă albă, frumos mirositoare, amețitoare.

Soarele cade spre apus. Umblu încet. Acum umblu desculț și calc cu băgare de seamă să nu mă împiedic. Am scăpat de straiele zdrențuite.

A trecut pe la oraș, într-o zi, vară-mea Dița de la Secara. M-a văzut din întâmplare în fața prăvăliei lui Bănică Vurtejan. S-a apropiat, m-a privit din creștet până-n tălpi. Din creștet până-n tălpi m-a măsurat de câteva ori cu

ochii ei ascunși sub sprâncenele groase, care acum sunt mai stufoase, mai lungi decât altădată.

— Hei, Darie, dar ce faci tu aici?

Nu mai are buză de iepure. Numai un semn, o dungă ușoară, albă, arată că s-a întâmplat ceva cu buza ei. E muiere voinică, lată în șolduri, cu mâini mari, groase, muiere bună de muncă…

— Vând păcură, îi răspund. Păcură și sare și frânghii. Ce-ți trebuie?

Încerc să râd. Dița se apropie de mine și-mi pune mâinile pe obraji. Mi le-a mai pus demult, o dată, într-o noapte în care afară se stârniseră toate vijeliile.

— Măi băiatule, măi, pe ce muncești tu aici?

— Pe mâncare, îi răspund.

Mi-am plecat ochii în jos. Straiele mele, toate, bune de aruncat la gunoi.

— Am să vin vinerea viitoare, spune Dița, să mă aștepți.

Vară-mea Dița se duce la căruță, se întoarce cu un codru mare de pâine.

— Ți-o fi foame, ține pâinea asta. Mănânc-o…

A plecat. Peste o săptămână, Dița s-a arătat iarăși în fața băcăniei. Mi-a întins un pachet.

— Ți-am adus o cămașă și niște izmene. Ți-am adus și-o flanelă. Am găsit-o prin lacră. A fost altădată a lui Pintilie. Să lapezi zdrențele astea…

Părul, netuns de câteva luni, îmi cădea pe ceafă, peste urechi. Umblam cu capul gol, cu părul zburlit, murdar. Mi-l ciufulea și mai tare vântul, care în oraș purta printre case nori de praf. Am luat fără voia jupânului o bucată de săpun, am ascuns-o în sân.

— Dă-mi voie, jupâne, să lipsesc un ceas de la prăvălie.

Nu se înghesuia nimeni în băcănie. Mi-a dat voie.

— Mă duc să-mi văd niște neamuri.

— Du-te.

Cu pachetul dăruit de vară-mea Dița am străbătut orașul, am trecut de gară și de linia ferată și de zăvoi, și-am ajuns la podul peste spinarea căruia trece șoseaua care străbate pădurea și duce spre țigănie. Dincolo de pădure, sus, pe deal, e un sat de țigani. M-am ascuns sub pod, m-am despuiat și-am intrat în apă. Un ceas și mai bine m-am frecat cu bucata de săpun. Apoi am ieșit în larg, acolo unde apa e adâncă de câțiva stânjeni, am înotat în voie pe o parte, folosindu-mă numai de un picior, până m-am săturat de scaldă. Apa era rece, dar zburda mă încălzise.

Am ieșit la mal. Am aruncat pe apă zdrențele vechi și m-am primenit cu straiele aduse de Dița. Cămașa era lungă, până aproape de pământ, izmenele largi, largă și lungă flanela rămasă de la văru-meu Pantilie Uțupăr, dar mie toate straiele acestea curate mi s-au părut fără pereche în lume de frumoase. La întoarcerea în oraș, m-am oprit și m-am dus la o frizerie. Un coș de păr mi-a cules cu mașina, de pe cap, turcul frizer.

— N-am bani, patroane, o să iau mâine de la jupânul meu și o să-ți plătesc.

Mă cunoștea turcul.

— Bine, bre, adu-mi mâine gologanii.

I-am adus a doua zi gologanul de zece, rotund, coclit, găurit la mijloc.

A rămas în urmă cimitirul. A rămas în urmă și marginea orașului. Peste târg a căzut seara – o seară caldă, albastră.

— Să mergem la bal, spunea Papagal, să ne mai veselim.

— Să mergem. Unde are loc balul?

— Pe vale, lângă casele Dudescului…

Iarna, la noi în sat, la Omida, între Crăciun și postul Paștelui, se dădea un bal la școală. Seara se dădea balul, sâmbătă seara, pentru ca a doua zi cei ce și-au petrecut noaptea dansând să se poată odihni. Noi, copiii, eram chemați să scoatem băncile din școală și să le așezăm în curte, lângă zidul școlii. Eram puși apoi să curățăm podelele, să le frecăm, cu apă să le spălăm, cu apă fiartă, lună să le facem. De tavanul școlii atârnau panglici de hârtie colorată și, pe ziduri, cu hârtie colorată astupam crăpăturile.

Mânjeam cu smoală soba de tinichea din colț și-i dădeam lustru. Spălam și scările de piatră ale școlii. De peste șapte sate veneau la bal notarii cu nevestele și fetele lor, perceptorii și popii, și toți cei care purtau haine nemțești, gulere înalte la gât, pălării tari. Se întâlneau la bal acriturile.

De la oraș aduceau lăutari și de la gară până-n curtea școlii îi purtau în trăsuri cu viorile pe genunchi. Se adunau lămpile de la primărie și de la poștă, și sala școlii era luminată ca ziua. Se lăsa întunericul. Începea balul. Până la ziuă ținea balul. Cățărați pe uluci, priveam pe fereastră. Cântau lăutarii și perechile se învârteau fericite până amețeau.

— Bine petrec!…

— Parcă-i doare ceva? De mâncat, mănâncă, de dormit, dorm, treabă n-au, teșchereaua plină la buzunar…

Ne alegeam cu ceva. Învățam ceva… Spre ziuă se spărgea balul și-n cârciumile satului se încingeau chefuri. Mergeam și ne culcam și visam. Nu totdeauna visam vise frumoase.

— Unde ziseși că e bal, nene Papagal?

— Lângă Dudescu.

Nu-i nici o sală prin preajma Dudescului. Balul se ține în fața unei case, într-o bătătură largă, unde gazda a stropit pământul și l-a măturat.

Rămân cu nenea Papagal mai pe margine. Lăutarii cântă Dunărea albastră… Până departe li se duce cântecul. Au venit din toate părțile orașului băieți și fete. A venit și Dobrică Tunsu, au venit și trei din fetele jupânului Bănică. Se apropie de mine Boboaca.

— Ce cauți tu aci?

— Vreau să văd balul…

— Hai, du-te acasă… Nu e de nasul tău…

— Da, nu e de nasul meu…

Peste ulițele largi, cade lumina albastră a lunii.

Jupânul locuia la marginea dinspre gară a orașului într-o casă scundă, cu trei odăi. O frumusețe era casa asta. În odaia din fund am intrat o dată. Un pat larg acoperit cu cearșafuri albastre. Acolo dormea jupânul cu nevastă-sa.

Între fereastră și oglindă, într-un colț, lavoarul de tinichea, deasupra lavoarului, o lampă mare, cu glob alb…

În odaia a doua dormeau cele cinci fete ale jupânului, toate cinci, ca la noi la țară, într-un singur pat, de-a curmezișul. Numai că patul n-avea, ca la noi, rogojină. Era acoperit cu saltea. Fetele dormeau cum veniseră pe lume: într-o parte cea mai mare, la cealaltă margine cea mai mică, între ele distanță bunicică…

Nici una nu se măritase. Jupânul, cu toată negustoria lui, părea a fi sărac. Purta cămăși cârpite și el și cucoana. Purtau cămăși și rochițe cârpite fetele mai mici.

Numai cele mari, de măritat, aveau ceva straie întregi cu care se făleau în lume, când ieșeau la plimbare, cârd, sâmbăta seara, pe ulița mare, pe lângă cofetărie, pe lângă statuia generalului Mantu, care lăsase moștenire nepoților moșii și păduri prin apropiere.

Tot în odaia a doua, într-un pat de fier, cum văzusem că are notarul Stănescu, dormea prâslea familiei, Bănică-bănicică…

Ajungeam seara acasă, cu Bănică în cârcă. I se părea încrucișatului că nu merg destul de repede. Mă lovea cu călcâiele în coaste.

— Hii, calule! Hii, catârule! Hii, măgarule!…

Mă trăgea de păr, de urechi. Mă zgâria. Cât am lucrat la Bănică Vurtejan, am avut obrazul zgăibat, de parcă aș fi dormit într-un culcuș de pisici.

Masa era așezată în grădiniță, sub ferestre, o masă lungă, de scânduri, acoperită cu o bucată de pânză cenușie. Scaune ieftine, de lemn, în jurul mesei. La un cap jupânul, la celălalt cucoana.

Fata cea mai mare servea masa. Supă, mereu supă, ciorbă de zarzavat, chiftele, niciodată altfel de bucate… Ba da, din când în când, fasole…

Rămâneam deoparte… Sfârșeau masa, răsturnau rămășițele din farfuriile lor într-o strachină, pentru mine.

Poate mi-era greață, foamea făcea minuni. Cunoșteam de acasă povestea ogarului turcului care, după ce fusese pus la post câteva zile, ronțăise cu poftă mere acre.

Ei! cu câtă plăcere aș fi mâncat, în casa lui Bănică

Vurtejan, mere acre! Merele acre mi-ar fi tăiat greața. Dar nu se găseau în târg mere acre. Nu se găseau nici mere sălcii…

Casa albă, cu etaj, în care în fiecare după-amiază se cânta la pian – am aflat-o curând – era a familiei Marțian. Suspina la pian fata, singura fată a lui Eraclie Marțian, moșierul cu patru moșii, domnișoara Semila, ofticoasă. Cânta în fiecare zi. În fiecare zi încet, mai încet, cu mai puțină putere. Se stingea, se apropia de sfârșit. Târgul îi aștepta înmormântarea. Mereu auzeam:

— Când o să moară fata lui Marțian, o să vedem ce n-am văzut…

Moșierul era colonel ieșit la pensie. Spusese la club că o să aducă la înmormântarea fiică-si un regiment de cavalerie s-o ducă la groapă cu defilare, cu muzică. N-avea garnizoană orașul. Fetele duceau lipsa galonaților, a pintenaților. Se plimbau melancolice cu studenții veniți în vacanță vara.

Iarna, numai cu negustorașii…

Cântecul mă amețea, mă tortura. Era o tortură dulce care, ziua în amiaza mare, mă lua de la pământ, de lângă droburile de sare, de lângă legăturile de frânghii, pe lângă butoiul cu păcură, și mă ducea departe, departe, pe alt tărâm. Uitam să apuc țăranii de pulpane, să-i chem în prăvălie.

— Ce faci, netotule? Ai adormit?

— Nu, domnule Bănică…

De casa lui Bănică altceva m-a scârbit și m-a îndemnat într-o seară să-mi cer socoteala și să apuc valea.

Într-a treia odaie, o odaie îngustă, de doi pași numai, lângă peretele din fund, un pat din două scânduri, peste scânduri un țol cârpit și un căpătâi țărănesc umplut cu paie, acolo dormeam.

Adânc dormeam. Dar sub patul în care mă odihneam, se găsea o găleată.

Ei și? Poate o găleată să împiedice un băiat ostenit să doarmă? Poate că nu. Totuși, găleata aceea nu mă lăsa să dorm, mă scârbea de casa jupânului, mă scârbea de viață…

Pogora tăcerea în mahala. Se stingeau lămpile în casă. De undeva, de departe, se auzea un șuierat de vardist, fluieratul unei locomotive care manevra în gară. Mă îneca, în apa lui neagră, somnul.

Avea să-mi fie întrerupt curând somnul. Dinspre odaia fetelor auzeam pași desculți venind. Auzeam ușa deschizându-se și, în lumina subțire a lunii care bătea în geam, vedeam o apariție străvezie.

Asta e Margareta, îmi spuneam, Margareta cu dinți lați și groși. Margareta, fata cea mai în vârstă a jupânului. Scotea de sub patul meu găleata… Vâjjj… O punea la loc. Pleca.

Încercam să ațipesc, ațipeam chiar. Alți pași desculți, altă apariție, scundă, rotundă, bondoacă.

Asta e Fify, oacheșa, căreia deasupra buzei de sus i-au mijit mustăți negre, Fify, care seamănă aidoma cucoanei…

Hai, Darie, încearcă să dormi! Încercam să dorm.

Adormeam. Gândește-te: cinci fete care veneau fiecare de câteva ori la găleată până în revărsatul zorilor…

Mă obișnuisem cu vâjâitul și nu m-aș mai fi trezit. Mă trezea însă mirosul acru, ascuțit, care îmi râcâia nările, mirosul pe care îl răspândea găleata și care mă făcea să am dimineața ochii roșii de usturime.

— Fă-mi socoteala, jupâne!

— Ți s-a urât la noi?

— Nu, jupâne, dar te rog fă-mi socoteala…

După câte îmi aminteam că mă tocmisem cu jupânul, avea să-mi dea șapte poli. Mi-a dat mai puțin. I-am luat și pe aceia.

Cu banii strânși în mână, am plecat. Știam încotro am să merg. Am trecut pe lângă casele Dudescului. M-am oprit o clipă să mă odihnesc. Am pornit mai departe. La marginea târgului am cumpărat de la ultima prăvălie o pâine caldă, o pungă de prune. Am început să mănânc și am luat-o peste câmp. Am tot mers pe marginea șoselei și pe drumuri lăturalnice până spre seară.

Iată-mă acasă. Mama, pe vatră, pregătește masa de seară.

După ce s-a însănătoșit a mai născut un copil, pe soră-mea Stela. O ține pe genunchi și-i dă țâță…

— Bună seara, mamă.

— Ai venit?

— Am venit.

— Pe jos?

— Pe jos…

— Ți-e foame?

— Mi-e foame.

— Așteaptă până vin și ceilalți.

Am așteptat până au venit și ceilalți. Nu s-a mirat nimeni.

Niciodată nu se mira vreunul din ai casei de plecările mele pe neașteptate… Nu mă întrebau nici unde am fost, nici ce-am făcut, nici de ce-am venit din nou să le cad în vatră, pacoste, încă o gură la masă…

Am luat un cojoc vechi din cui, m-am înfășurat în el și m-am dus în fundul ariei, să dorm. Parcă nu dormisem niciodată până atunci. Mi se părea că am să mă las furat de somn numaidecât. Au trecut ceasuri și ceasuri până s-a îndurat și a venit somnul.

Vântul foșnea frunzele. Din mijlocul ariei lipsea plopul lângă care crescusem. Mă uitam și așteptam să-l văd ridicându-se zvelt și împungând cu vârful lui cerul.

Închideam ochii și așteptam să aud șușotitul frunzelor.

Nu-l vedeam, nu-i auzeam frunzele bătându-se. Vedeam numai stelele care înțepau slava și în jurul meu trunchiurile strâmbe, colțuroase, noduroase, ale salcâmilor. Aerul răcoros, umed, mă pătrundea până în măduva oaselor. Parcă mă spălam pe dinăuntru de amintirea orașului. Visam.

Cam pe la jumătatea lui august era. Se terminase secerișul, se sfârșise treieratul. Satul se odihnea, înainte de începutul arăturilor de toamnă,

înainte de culesul porumbului…

Gândeam: am aproape șapte poli. Și îi pipăiam, îi țineam făcuți ghem într-o batistă, în sân, să nu mi-i fure cineva.

Să nu se afle în casă că am bani. S-ar repezi fiecare să-mi ceară o parte din ei.

Peste o lună vor începe școlile la oraș. Aveam să-mi îndeplinesc gândul. Cu banii luați de la Bănică puteam să trăiesc șapte luni. Îndeajuns. O să mai am nevoie de cărți și de îmbrăcăminte. O să mă descurc eu, ce naiba…

O să mă duc la școală la Turnu – gândeam. La Turnu nu m-a văzut nimeni purtându-l în spate pe Bănică cel mic.

Mâinile îmi sunt tot arse. Unghiile încep să se îndrepte, să crească limpezi, nodurile se apropie de vârfurile degetelor.

Când au să ajungă acolo, urmele trecerii mele prin tăbăcărie au să piară. Pielea o să sfârșească prin a fi iarăși netedă, fără semnele arsurilor.

Da. Întâmplarea de care amintesc aci a avut loc cu o zi înainte de jumătatea lui august. Iată de ce îmi amintesc bine data: în casă era forfotă mare. Frate-meu Ion, cu tălpile pe jar. Mâine e Sfântă-Măria, ziua mamei. Nu la mama se gândește frate-meu, nu la ziua ei…

În ziua de Sântă-Măria, la marginea Turnului se întinde și se înalță bâlciul cel mare. Un an întreg băieții și fetele din sat se gândesc numai la acest bâlci care le dă prilej de desfătare.

Cu șase luni înainte plănuiesc ce strașnic au să petreacă la bâlci. Șase luni după bâlci își tot povestesc ce au văzut, ce au pățit, ce au auzit și ce au pățit alții…

Parcă ar sta pe ghimpi și soră-mea Rița!… Și ea ar merge la bâlci. A crescut. Dintre surorile mele ea e singura grăsună, dolofană. S-a prins în horă astă-primăvară. Duminica se duce la deal cu băieții. Frate-meu s-a prins în horă mai înainte, anul trecut. Când o fată sau un băiat s-au prins în horă, capătă îngăduința de a se duce singuri la bâlci, la Turnu, să-și îndeplinească mendrele.

Soră-mea cea mai mică, Elisabeta, umblă de la unul la altul, se roagă:

— Nene, să-mi aduci o păpușă de marmoră. Dadă, să-mi aduci și tu o păpușă de marmoră.

Frate-meu Ștefan nu cere păpuși, își face singur jucării. O nuia, pe care încalecă, pentru el înseamnă un armăsar care aruncă foc pe nări. Bățul, în vârful căruia a legat o zdreanță culeasă din gunoi, e steagul unui regiment. Au făcut soldații manevre în apropiere, în timpul verii. Frate-meu a văzut

soldații și steagurile. Se joacă cu copiii de seama lui de-a soldații. Nu cere jucării, altceva cere.

— Nene, mie să-mi aduci un caș…

Cașul e un fel de cocă, un fel de piftie mai curând, făcută din făină fiartă și închegată, în care s-a pus un strop de zahăr. E dulce cașul. Mai înainte îl vindeau prin sat bragagii turci ori bulgari, veniți de la oraș. De când cu războiul care ne-a adus holera, au pierit și turcii și bulgarii. Copiii au rămas cu amintirea cașului. Vor caș, cer caș. Ștefan cere caș, fără să știe ce e cașul.

Frate-meu Ion și soră-mea Rița vor să se ducă la bâlci.

Vor bani. Se învârtesc amândoi în jurul meu.

— Tu, Darie, n-ai adus nici un ban de la târg?

— Nici unul.

Încerc să mă țin tare. Sunt hotărât să nu le dau nici un cinci măcar. Să-și caute bani, dacă au nevoie. Nu mai stăruie nici unul. Se uită cu scârbă la mine frate-meu Ion.

— Zgârcitule! Ești zgârcit ca bâta de la Cârloman… Soră-mea Rița e mai crudă. Se uită lung la mine, se uită mai ales la picioarele mele. Se uită la piciorul meu stâng și-mi vede degetele rupte, cu rănile care sângeră. Un singur cuvânt îmi spune printre dinți. Un singur cuvânt îmi aruncă:

— Șchiopule…

Cuvântul ei m-ar fi lovit altădată ca un bici. Acum nu mă doare. Mai demult mi se spunea așa, m-am obișnuit.

— Degeaba, tot n-ai să capeți bani…

— Va să zică, ai bani?

— N-am, dar chiar dacă aș avea, nu ți-aș da…

A plecat împosocată.

Nu știu ce-au făcut, ce-au dres, până seara le-a trecut supărarea. Găsiseră bani să meargă la bâlci. Am aflat mai târziu că-și vânduse fiecare câte două săptămâni de muncă popii Bulbuc, două săptămâni la cules de porumb, pentru doi lei! Nouăzeci de bani costa biletul de tren, dus și întors. Fiecăruia îi rămânea un leu și zece bani de cheltuială. Să tot cheltui atât belșug de bănet.

Nu mă iertau că nu le-am împrumutat bani. Se bucurau că au bani, dar pe mine nu mă iertau. Se uitau la mine și parcă mă loveau cu beldia, cu dârjala, așa mă priveau…

Soră-mea Rița și frate-meu Ion și mai mult de jumătate din sat, aproape tot satul – în fierbere. Mâine e bâlci la Turnu și ei vor să se ducă cu orice

preț la bâlci! Or să se ducă unii.

Numai cucoanei Polina, nevasta vărului Niculae Dimozel, nu-i arde de bâlci. A fost anul trecut. A fost și anul celălalt cu văru-meu Niculae. Acum nu se poate duce. Văru-meu Niculae stă în casă, întins pe pat, țeapăn, rece, cu gâtul umflat.

Îmi spune mama:

— A murit azi-dimineață văru-tău Niculae!…

— Din ce i s-a tras?

— S-a otrăvit…

Văru-meu Niculae Dimozel și-a adus nevastă de la oraș. A îmbrăcat-o bine. Și el s-a îmbrăcat bine. Și-a ridicat casă la șosea. Casa, văru-meu Niculae a trecut-o pe numele nevesti-si.

— Casa, pe numele meu o faci. Niculae. Dacă ți se întâmplă ceva, să nu rămân cu mâinile goale. M-ai luat de la oraș și m-ai adus să trăiesc aici, la țară. Măcar să mă aleg și eu cu ceva de pe urma necazurilor pe care le am cu tine.

Putea văru-meu Niculae să nu-i împlinească voia? Nu putea… Așa că locul de casă a fost cumpărat cu banii lui văru-meu, dar pe numele nevestei. Casa a fost ridicată cu banii lui văru-meu, dar tot pe numele nevestei.

— N-avea nici o grijă, Niculae. N-o să te dau afară din casă!

Ne înțelegem destul de bine…

Într-adevăr, se înțelegeau bine: cucoana poruncea, văru-meu asculta. Cum să nu se înțeleagă? Mâncare bună în fiecare zi, rochii, pantofi…

Prinsese un nărav văru-meu. Din pricina gâtului prinsese nărav. Un nărav pe care îl mai aveau și alții. Un nărav pe care îl aveau mai ales lefegiii, acriturile satului. Lucra ce lucra la poștă. Simțea că i se usucă gâtul. Poți să stai toată ziua aplecat asupra mesei, să zgârii mereu pe hârtie, când ai gâtul uscat? Și când – mai ales, cu puțină osteneală – poți să ți-l umezești?

Cum își simțea gâtul uscat – și-l simțea destul de des văru-meu Niculae Dimozel – se ridica de pe scaun și-i spunea poștașului, lui Voicu:

— Vezi de răspunde la telefon, dacă mă cheamă oficiul…

Oficiul cel mare era la Turnu. De acolo veneau în sat și pentru toți oamenii de la Călmățui scrisori de la băieți plecați în armată, avize de plată de la bănci…

Trecea șoseaua – și peste drum de casa lui văru-meu, deschisă mereu, era cârciuma lui Toma Ocî.

— O tescovină, Tomo!

Arunca tescovina pe gât. Încă una. Începea văru-meu să se simtă bine.

— Mai toarnă una, Tomo!

Se întorcea cu gambeta pe creștet la masa lui de lucru.

Făcea socoteli. Scria. I s-aprindea iarăși gâtul. Iarăși trecea șoseaua și intra în cârciumă. La început drumurile între cârciumă și poștă erau rare: de două, de trei ori dimineața; de două, de trei ori după-amiază; o dată seara, înainte de a se culca… Pe urmă, drumurile s-au înmulțit.

La fiecare ceas, un drum. Apoi la fiecare jumătate de ceas, apoi la fiecare sfert de ceas. Leafa, o fi ea mare, dar dacă o fărâmi în bucăți în fiecare zi și o vâri în tejgheaua cârciumarului, iaca, nu ajunge… Odată năravul prins, greu să-l lapezi! Poți, dacă vrei! Lui văru-meu Niculae Dimozel i s-a părut că nu poate…

A căzut într-o zi peste el un inspector.

— Deschide casa de bani!

A deschis văru-meu Niculae casa.

— Numără!

A numărat.

— Deschide magazia de tutun!

A deschis magazia cu tutun. A făcut socoteala pachetelor aflate în depozit.

— Deschide și dulapul cu timbre și polițe!

Și acolo s-a împlinit controlul. A adunat controlorul cifrele.

Le-a socotit. Pe lângă el, văru-meu Niculae se zbătea de ceasul morții. Era un prieten mai vechi al lui controlorul.

— Uite, dragă, n-aș vrea să te nenorocesc. Îți lipsesc două mii douăzeci și doi de lei. Mai întârzii pe aici o zi, două. Fă rost de undeva și pune gologanii la loc. Altfel sunt nevoit să închei proces-verbal și să fii arestat pentru delapidare de bani publici.

I-a mulțumit văru-meu Niculae Dimozel controlorului. A trecut în odaia cealaltă, la nevastă-sa, la cucoana Polina, și i-a povestit tărășenia.

— Și? De ce mi-o spui mie? Ce vrei să fac eu? Tu i-ai băut, tu să-i pui la loc…

— N-am de unde. M-am împrumutat când am cumpărat locul. M-am mai împrumutat o dată când am făcut casa. Datoriile le-am plătit. Atât locul, cât și casa sunt pe numele tău, e adevărat, dar sunt plătite de mine, din munca mea. Nu mai pot să mă împrumut de undeva, așa, la repezeală, cu o

sumă atât de mare. Gândește-te: două mii douăzeci și doi de lei. Cine poate să-mi dea mie, pe simplă semnătură, o sumă atât de mare? Nu avem decât o scăpare: să împrumut bani de la bancă și tu, care ești proprietara unei case, să mă girezi. Punem casa amanet…

— Casa mea? ! Să pun eu casa mea amanet pentru tine? !

Dar ce? Mi-am pierdut mințile? Nici nu mă gândesc.

Descurcă-te cum știi…

— Mai gândește-te, Polino. Mai gândește-te până mâine.

S-a gândit cucoana Polina. Dar nu să-și pună casa amanet. La altceva s-a gândit. Și-a schimbat rochia, și-a schimbat pantofii, s-a pieptănat, și-a pus pălăria pe cap, gentulița și-a luat-o în mână și, în fusta ei scurtă și îngustă în poale, mergând parcă împiedicată, a luat-o spre gară. Și-a cumpărat bilet. S-a urcat în tren și s-a dus la neamuri, la Ruși…

Văru-meu Niculae Dimozel și-a ținut firea. A așteptat-o să se întoarcă. La fiecare ceas treceau trenuri cu care putea să vină. N-a venit. Văru-meu Niculae s-a dus la cârciumă. Nu știa încă nimeni taina lui atunci. Ca de obicei, a cerut o tescovină, încă o tescovină, și încă o tescovină, tot la cinzeacă mare. După ce și-a potolit gâtul, s-a întors la poștă…

Inspectorul plecase. Plecase la cârciuma de lângă gară, să mănânce…

A umblat prin bucătărie văru-meu Niculae Dimozel și a găsit acolo, pe dulap, într-o strachină, un glod mare de sodă. A luat soda, a topit-o într-o cană. A aprins o țigară. A fumat-o. A aprins altă și altă țigară. Pachete întregi de țigări a fumat. Până spre ziuă a fumat văru-meu Niculae Dimozel.

Mai înainte nu intra nimeni în casa lui. Păzea cucoana Polina ușa cu bățul și, dacă nu te ștergeai bine de tot de praf pe încălțăminte, nu-i treceai pragul. Văru-meu Niculae Dimozel fuma, arunca mucurile de țigări pe covor. Spre ziuă, covorul era acoperit de sute și sute de resturi de țigări – de țigări pe jumătate arse sau abia începute. Călcate ușor cu piciorul, țigările erau lăsate să ardă singure odată cu covorul. Când a început a miji de ziuă, a băut soda. N-a murit numaidecât. Poate că și-a ars gâtul, și-a ars limba, și-a ars măruntaiele.

L-au găsit factorii ghemuit în pat, cu pumnii la gură. Au chemat-o la telefon pe cucoana Polina, și i-au spus vestea.

— S-a otrăvit Niculae azi-noapte, a suflat notarul în pâlnia telefonului.

— Și? A murit? a întrebat cucoana Polina de la celălalt capăt al firului.

— Îmi pare rău că trebuie să-ți spun, dar n-am încotro. A murit.

— Foarte bine…

A închis cucoana Polina telefonul. A aflat mătușă-mea Dina, mama vărului meu Niculae Dimozel. A venit să-și vadă băiatul – întins, umflat la fălci. Jelește cât o țin puterile. Se oprește din jelit și întreabă copacii dimprejurul ei:

— Cu ce să-mi îngrop eu băiatul? Cu ce să-mi îngrop eu băiatul?

— Nu-l mai jeli, babo! O să-l îngrop eu, i-a răspuns Polina, sosită în grabă de la oraș.

— Polina, nu te-ai mira, spune mama, dacă mâine-poimâine, după ce-o să-l îngropăm pe văru-tău, o să vină să-și vândă casele…

Am luat-o spre gară. Pe linia ferată am luat-o spre gară. La chindie trece un tren spre Dunăre. Mi-am cumpărat bilet. A venit trenul și m-am urcat pe scări. S-au urcat în tren și notarul și învățătorul. Mergeau și ei la bâlci. În ziua de Sântă-Mărie, prea multă înghesuială. Voiau să vadă bâlciul seara, înainte de a năvăli cu căruțele lor țăranii din împrejurimi. Au desfăcut jurnalele. Citeau și schimbau vorbe între ei.

— O să intrăm în război…

Se bucurau că o să intrăm în război. Uitaseră că în urmă scu trei ani oamenii mai fuseseră chemați la război, trimiși peste Dunăre, de unde se întorseseră cu holera. De ce or fi uitând oamenii nenorocirile atât de ușor!…

Trenul, ciucure de lume, aleargă. Arșița s-a domolit. N-a plouat de mult. Câmpul – aspru, uscat. Cât vezi cu ochii se întind miriști galbene arse până în temelii de soare. Ici-colo păduri de porumb mai înalte decât omul. În depărtări, pâlcuri de salcâmi.

Un stol mare de arbori arată conacul din Secara, conac nou, ridicat de boier în locul celui vechi, ars în 1907, când cu răscoala.

Aleargă trenul. Soarele e aproape de asfințit. Privesc spre Dunăre. Malul de dincolo, pietros, sterp, cenușiu. Iată și orașul. Trecem pe lângă vii. În goană trecem…

Agățat pe scări, mă țin cu mâna de barele de fier. Dacă mi-ar luneca picioarele, și odată cu ele mi-ar luneca și mâna, m-aș da de-a berbeleacul, mi-aș frânge gâtul. Mă țin din ce în ce mai strâns.

XVII
Bâlciul

Am văzut și altădată bâlciul, în anii în care tata avea încă boi și ne încărca pe toți copiii în car și ne ducea de Sântă-Măria la bâlci.

Bâlciul din anul ăsta mi se pare miraculos, bogat. Iată circul cel mare. La dreapta și la stânga lui, circuri mai mici, panorame. În fața circului, bărci și, lângă bărci, căișori, carusele…

Îmi pipăi banii cu amândouă mâinile, ghemul cu bani.

O să merg și la panoramă, dar, mai înainte, să-mi cumpăr ceva. Am învățat să mă tocmesc. N-are să mă păcălească nimeni.

La prăvălie, încerc să-mi potrivesc o căciulă. Întorc treizeci și trei de căciuli până aleg una. O pun deoparte, încerc apoi flanele groase de lână seină. Încerc și o pereche de pantaloni – pantaloni negri de aba groasă. Nici cu securea nu i-ai tăia dintr-o dată. Cer apoi o pereche de poștali și le ciocănesc îndelung talpa cu degetele și cu piatra: să nu fie de mucava.

Negustorul se uită mirat la mine.

— Ce tot încerci talpa?

— N-aș vrea să mă păcălești…

— N-o să te păcălesc.

Să spună ce-o vrea. Parcă eu îl cred…

Începem tocma. Pentru toate bulendrele alese de mine, hulpav, negustorul cu puțini clienți crede că ar trebui să-i dau patruzeci și șase de lei. Mă uit în ochii lui. Cu îndrăzneală mă uit în ochii lui.

— Ai să primești pe toate boarfele astea șaisprezece lei.

Se repede și-și ia marfa în brațe. Vrea s-o așeze din nou în rafturi.

— Dacă-ți place, îi spun eu nepăsător. Nu dau un leu mai mult…

Mă înjură de mamă negustorul, îl înjur și eu și mă pregătesc s-o zbughesc, dacă ar cuteza cumva să ridice palma. Știu că o să mă mai înjure o dată, dar n-o să mă lovească. A rămas cu bulendrele în brațe.

— Treizeci și șase de lei dai?

— Am spus șaisprezece… Prăvălii pe aici, câte vrei!… :

— Douăzeci și șase de lei dai?

— Am spus șaisprezece…

Mă joc de-a cumpăratul. Am învățat ceva de la jupân Moțatu, care se tocmea un ceas pentru o para. Am învățat ceva de la „Înger”, care vindea pentru morți marfă proastă – pantofi de meșină cu talpă de hârtie presată,

haine de bumbac putred, pălării de hârtie – și cerea pentru ea preț ridicat. Cevașilea am învățat și de la Bănică zbanghiul. La cântar vindea funia și o uda cu apă să atârne mai greu. Avea greutăți false cântarul și ulceaua cu care măsura păcura avea fundul înalt, umplut cu mâzgă uscată, în fel și chip negustorul caută să te înșele, să-ți ia banii din pungă la nimic. Nu înșelau negustorii la preț și la măsură pe fitecine, numai pe dezbrăcați. Sunt dezbrăcat.

Trebuie să caut a mă feri…

— Dă douăzeci de lei și du-te-n mă-ta.

— Îți dau optsprezece și cu asta am terminat.

— Dă nouăsprezece.

— Nu se poate.

— Să fii sănătos…

Îi întorc spatele, mă duc să zgâiesc ochii la circ. Pe estrada spânzurată în fața circului au ieșit muzicanții.

Unul bate toba și se scălămbăie. Are nasul vopsit și haina colorată, peticită. Altul suflă într-un trombon de mai-mai să-i plesnească foalele. Lângă el se ivește ca din pământ o momâie cu fusta scurtă și cu picioarele vârâte în ghete roșii. Are pene în păr. Are țâțele goale. Și asta și-a boit obrazul.

Mă trage cineva de mânecă. Mă întorc.

— Te poftește negustorul.

— Care negustor?

Fac pe afurisitul…

— Unde tocmiși bulendrele.

— Ce dorește?

— Să cumperi marfa.

— Am s-o cumpăr mâine.

Mă apucă de umeri, mă împinge. Mă las împins. Mă las împins cu plăcere, deși vreau să-l fac să pară că marfa tocmită nu mă mai interesează.

Negustorul se uită la mine cu compătimire.

— Scoate optsprezece lei și ia-le…

— Optsprezece lei? Am spus șaisprezece.

— Optsprezece ai spus, ’tu-ți mama ta…

— Am spus șaisprezece, domnule. Și pe urmă de unde știu eu că între timp nu mi-ai schimbat marfa aleasă?

— Poftim, mai cerceteaz-o.

O cercetez, bucată cu bucată… N-a schimbat nimic. Scot un pol și i-l arăt.

— Dă-mi patru lei înapoi.

Îmi dă numai trei. Fie…

Cu bulendrele sul subsuoară ies din bâlci. Trec dincolo de leasa de mărăcini să-mi schimb straiele. Arăt altfel la înfățișare acum. Fără ciorapi, mă ard poștalii, mă rod…

Nu-i nimic, o să-mi treacă rosătura. Am înfășurat vechiturile zdrențuite într-o bucată de jurnal.

Cu trenul și cu hainele am cheltuit șaptesprezece lei și nouăzeci de bani. O să-mi îngădui, cu doi lei și zece bani, să petrec. Încalec un călușel. Mă urc și mă dau ca într-un scârcium uriaș în bărci. Intru într-un circ și văd cum se iau doi uriași la trântă. S-or fi luptând oare între ei cu adevărat?

Namile par, nu oameni. Sunt rași în cap luptătorii – și carnea, la ceafă, în trei cute li se adună. Frunți înguste și ochi mici, pitiți în obrajii umflați, trupuri masive, butucănoase, picioare groase au. Și-au spoit cu uleiuri trupurile voinice, grase. Vor să se prindă, mâinile, unse și ele, lunecă. N-au cum și de ce se apuca. Seamănă cu gemenii. Gemeni poate că și sunt. Îi știe naiba. Unul poartă pantalonii roșii, scurți; altul, albaștri. Se izbesc cu pumnii pe nimeritelea, se bușesc. Au atâta carne, mormane, pe deasupra oaselor, că, oricât s-ar lovi, în glumă sau nu, durerea n-o simt. Ca doi cocoși își dau ocol.

Izbutesc, în sfârșit, să se lege de mijloc. Se prăvălesc.

Curge de pe ei sudoarea.

Pe linia satului, primăvara, când pământul e zvântat, dar încă nu se poate ieși la arat, și toamna, când încă n-au început ploile, flăcăii se iau la trântă, numai zăbunele și le aruncă de pe umeri, și de-adevăratelea. Care e mai slab cade dedesubt, cât e de lung. Și băieții mai mici se iau la trântă, să-și încerce puterile.

Au ieșit din arenă uriașii și-au intrat în locul lor trei pitici – un bărbat, o femeie, un copil, mai curând niște stârpituri hidoase, cu capete mari. Cu niște farfurii se joacă învârtindu-le în vârful unor bețișoare… N-au nici un haz. Scamatoria asta până și eu, care nu sunt pitic, știu s-o fac… Am prins meșteșugul cu ani în urmă, de la un copil de trupă… Un regiment de piotă și-a întins atunci pe câmp, mai sus de cimitir, corturile, pe miriști. În satul vecin, Stănicuț, pe luncă, în sărături, își așezaseră corturile călărașii. Toată

vara s-au îndeletnicit soldații cu instrucția. Toamna au avut loc manevre. Cânta seara muzica regimentului, când se strângeau, îmbrăcați în tunici croite pe trup, în jurul mesei, ofițerii. Pe vine, în iarbă, din gamele, fără linguri, se ospătau soldații. Nu le cânta nimeni. Dacă murea câte unul – și mureau mulți, loviți de boli ori de bătaie – îi cânta popa regimentului la cap… Soldații care mureau erau îngropați goi, cum veniseră pe lume…

— De ce goi?

— Hainele sunt ale regimentului…

Pe lângă soldații regimentului creșteau copii de trupă, niște soldați mici, cât nodul. Făceau treabă pe la bucătărie, măturau corturile, umblătorile. După masă ștergeau vasele.

Cei mai măricei învățau să sufle în flaute, în goarne, în tromboane, învățau să bată toba mică, toba mare, la muzică.

Cine voia îi altoia, cu palma, cu pumnul, cu nuiaua, cu parul… Vai și amar de ei… Amară era pâinea regimentului…

Copiii de trupă – copii fără părinți… Se jucau cu noi, ne învățau drăcii pe care noi nu le știam. Unul bondoc, isteț, știa să arunce cuțitele care se înfigeau în scânduri, cu vârful, unde voia el. Știa să învârtească în vârful bățului farfurii mai mari, farfurii mai mici. Se pricepea și la scamatorii cu mingea pe care o băga în gură, o înghițea și-o scotea nu din burtă, ci din cap, pe ureche… Îl chema Alicu Alip. Umblase prin lume cu circul. Fugise într-o noapte de la circ. La regiment, nimerise mânat de foame. Sărise, cum se spune, din lac în puț. Mă împrietenisem cu el. Îi furasem meșteșugul în joacă. Nu era cine știe ce… Zău…

Am văzut ce era de văzut. Nu mare lucru. Mă sucesc, mă învârtesc, cumpăr câteva gogoși calde și le înfulec. Beau și un pahar cu limonadă galbenă.

Puah! Ce caldă el Mai bună e apa rece. În bâlci poți să crapi de sete, nu-ți dă nimeni un pahar de apă.

Curiozitatea mă împinge în circul german. Au un elefant, au o girafă cu gâtul lung, două zebre dungate și un leu bătrân, cu labele, cu urechile tocite, cu dinții știrbi.

Măscăricii se dau tumba și bolborosesc cuvinte pe care eu nu le înțeleg, cuvinte nemțești. Unii oameni râd, alții ar vrea să râdă, alții se prefac că le place…

Mie îmi plac cu deosebire caii, patru călușei mici, albi ca spuma laptelui, care ies în arenă înhămați Ia o trăsurică.

Vizitiul rotește un bici în mână, căișorii n-au hățuri. Pornesc și se opresc după poruncă.

Căișori care poartă trăsurica, și pornesc și se opresc după poruncă, urcă dealul, pogoară valea fără hățuri, s-au mai văzut prin părțile noastre. La boierul Ipolit Drăculea de la Furculești s-au mai văzut. Era om rar Ipolit Drăculea de la Furculești, și lumea spunea – dar câte nu spune lumea – că are minte multă, dar că nu e toată bună… își adusese, cine poate ști de pe unde, șase cai mărunți, vărgați, pe care-i înhăma la o trăsură scundă, cu roți galbene.

Hamurile luceau, străluceau. Lipseau hățurile. Colinda moșia boier Ipolit și satele de pe valea Călmățuiului, în goană, căișorii n-o luau razna, nu-l răsturnau pe boier în șanț, în râpi. Ca niște robi supuși ascultau caii mărunți poruncile boierului. I se părea lui boier Ipolit Drăculea că o muiere nu s-a ridicat în picioare, că un om nu și-a luat repede căciula din cap când nu l-a văzut venind.

— Halt! striga.

Trăsurica se oprea. Sărea la rumân boierul, îl pălmuia, îl năucea. Se târa omul bătut mai departe, se ridica…

— Vino încoace, îl chema Ipolit Drăculea. Ține un leu. Dacă m-ai da în judecată că te-am lovit fără pricină, cu atât m-ar amenda judecătorul, cu un leu… Ține leul, mă amendez singur…

Unii, mai ticăloșiți de viață ori prea flămânzi, primeau pomana… Colțoșii îi răspundeau:

— Păstrează-ți leul, boierule, nu-mi trebuie…

Se mira Ipolit Drăculea, se urca în trăsură, biciuia căișorii, îi alerga, îi fugărea, le scotea sufletul…

În curțile boierești păstra, în cuști mari de fier, maimuțe de toate soiurile, lupi vineți de pădure, de deal, urși galbeni, de miez de munte, și sălbăticiuni aduse de peste mări și țări, și păsări nemaivăzute, cu pene colorate…

În cutii cu geam păstra, vii, șerpi de toate neamurile, unii groși ca stupul și lungi de câțiva stânjeni… Avea oameni care știau ce și câtă hrană să-i dea fiecăruia… Cu sălbăticiunile își mânca rodul moșiei. Din sălbăticiuni i s-a tras sfârșitul… L-a pișcat cu limba veninoasă o viperă…

Cântă muzica. Un vals cântă muzica. Căișorii se ridică în picioare și încep să valseze ca boierii, ca acriturile țopăie și rânjesc, nechează.

Se apropie miezul nopții. Peste bâlci a căzut deodată un aer greu, posomorât, de teamă. Au năvălit norii. Dincolo de marginea bâlciului, păduri de întuneric. Și vântul a început să bată. Corturile bâlciului își clatină steagurile. Poate că o să înceapă furtuna.

Mi se pare că nu asta a adus frica în bâlci.

La cârciumi, tarafuri de lăutari dau zor. Au venit și cântărețe din orașe îndepărtate. La una din locante îl văd pe nenea Alviță pe jumătate beat, cu o șanteză pe genunchi.

Viorile tremură, șanteza îi cântă lui cumnatu-meu:

Uite-l, uite-l, pupă-l doica
Pe-ăl de mi-a luat scurteica
Și mi-a ridicat zăvelca…

Ce nefericită e soră-mea Evanghelina! De când s-a măritat, s-au repezit necazurile asupra ei. Luase pe nenea Ion Alviță, cam fără voie, pe furatelea, flăcău cu casă, cu pământ, cu vite de muncă, pe deasupra frumos coz. Armata l-a stricat.

La roșiori l-a luat. A venit de Paște acasă: tunică neagră cu brandenburguri roșii și nasturi lungi, răsuciți, pantaloni cu vipușcă lată, neagră, cizmele oglindă, cu pinteni și rozetă, scârțâiau, mustața pe buză, neagră, subțire, ochii negri, aprinși. Au început a-i da ghies muierile. S-a spurcat la Cuculeasa. Fusese luat ordonanță la ofițer, învățase mai abitir să joace-n cărți, prinsese năravul băuturii… A vândut boii, și-a îmbrăcat ibovnica, a pierdut prețul vitelor în cărți cu notarul, cu popa. Soră-mea, cu un copil în brațe, cu altul în pântec, pământie la față, pătată pe lângă nas, veștedă. Cât a făcut milităria a pierdut pământul.

Venea, vindea, risipea, pleca. A început gâlceava cu soră-mea să vândă ogoarele ei, bătaia…

Acum se îndeletnicește cu samsarlâcurile pe lângă grecii care negustoresc grâu, porumb, rapiță. Acum are copiii soră-mea Evanghelina aciuiați pe la noi. Vin dimineața, pleacă seara, aciră la masă.

Șanteza are nasul lat, zdrobit cândva de un pumn puternic. Îi lucește fața de făiniță, de unsori.

Mă bag într-un grup de oameni care fierb: la miezul nopții o să se sune mobilizarea, intrăm în război… De la Nicopole o să fie bombardat orașul.

Unii spun că n-au bulgarii tunuri cu bătaie atât de lungă. O tulesc din bâlci, din oraș…

O vedenie a vorbit de moarte.

— Dar logofeții boierești de ce nu merg la război cu noi, notarule? întreabă Zgămâie.

— Cum o să plece logofeții? Cine să îngrijească via, moșia, inventarul agricol?

— Dar băieții negustorilor și ai bogaților de ce rămân acasă?

— Apăi aceștia, măi Pălică, sunt mobilizați pe loc, că știu carte. Trebuie să țină socotelile pe la prefectură, pe la regimente, că socotelile trebuie să fie și ele ținute de cineva.

— Bine ne-a spus nouă fierarul tânăr. Războiul îl duc săracii, pentru ca cei bogați să se îmbogățească și mai mult.

— Prostii! Numai cu prostii v-a împuiat fierarul capul. De acum înainte n-o să mai aibă cum s-o facă. Pleacă și el la război.

În urma lui Tiță Uie, pășește dada Floarea, nevastă-sa, și după ea fetițele, Dobra și Dumitra. Ulcelele mamei, ulcele, au crescut. Au amândouă ochi albaștri – într-o zi albastră de vară s-au născut în câmp – și codițele împletite, galbene ca spicul griului. Acasă, în bătătura lui Tiță Uie au mai rămas trei ulcele, ceva mai micuțe. Mai poartă dada Floarea încă una în pântec. Are obrazul galben-pământiu dada Floarea, și pântecul mare, umflat.

— Să-mi scrii, Tiță, dragule…

— Am să-ți scriu, Floare.

— Să te întorci, Tiță, dragule. Pentru copii, pentru fetițe să te întorci.

— Am să mă întorc, Floare. Pentru fetițe și pentru tine. Și, pentru altceva…

Se duc spre gară, unde așteaptă trenurile cu vagoane goale. Înaintea lor, în urma lor, se mai duc și alții…

Văru-meu Dumitru Pălică se duce într-o ceată cu Ovedenie, cu Picică, cu Lișcu Stângaciu, cu Ududui.

Nevestele, copiii, droaie după ei.

— Suntem toți într-un regiment, fraților, să ne ținem bine.

O să avem de lucru la întoarcere.

— Dacă ne-om mai întoarce.

— Câțiva tot o să ne întoarcem.

Fiecare gândește așa: acum o să fie greu.

Ziua e înaltă, albastră, uscată, parcă ar fi o zi de cenușă.

Vin trenuri goale, pleacă pline.

Și trece o zi, trec două, trec trei. Gara e o mare de capete.

Dorm ai casei. Mă culc mai deoparte, în bătătură, sub duzi. Aștept miezul nopții…

Parcă ar fi acum trei ani…

Dintr-o dată, tăcerea e sfâșiată de dangătul clopotelor. Bat ca înnebunite clopotele bisericii. Veteranul Diș sună goarna în noapte…

Satul se trezește. Femeile răsar în prispă, prind să jelească.

— Aoleu, Ioane, Ioane, iar pleci!

Tata s-a dus la primărie. S-a întors.

— O să avem război, ne spune.

Cine pleacă din casa noastră? Nu pleacă nimeni. Tata e prea bătrân. Frate-meu Ion e prea tânăr… Au să plece cumnații, nepoții, rubedenii peste rubedenii.

La toate ferestrele ard lumini. În toate bătăturile, plâns.

A trecut noaptea. Fără furtună, fără ploaie. Ziua s-a ridicat înaltă, albastră.

În gară au năvălit trenuri cu vagoane de marfă goale.

Văd, cu ochii mai larg deschiși decât cu trei ani în urmă, pâlcuri de oameni ostenind de departe. Jandarmii, cu arma la număr, îi duc din urmă. Ochii oamenilor sticlesc, chipurile sunt pământii. Mărunte, îndesate, pe lângă bărbați, cu traista de mâncare pe umăr. Printre picioarele lor, copiii. Mamele nici nu-i bagă în seamă. Privirile muierilor nu cuprind decât pe cei ce pleacă.

— Ai să te întorci, Codine…

— Ai să te întorci, Ștefane…

Bărbații tac, parcă le-a încleștat cineva gurile. Vorbește unul:

— Acum o să fie greu.

Tiță Uie pleacă și el spre gară, desculț, dezbrăcat aproape, cu o pălărie spartă-n fund pe cap. Se duce să lupte pentru întregirea hotarelor țării, pentru lărgirea lor. Căci așa scriu ziarele care au venit în sat. Așa le spune oamenilor, care se duc să se întâlnească cu moartea, notarul cu chip galben, Gică Stănescu.

— Plecați la război, băieți. Sunteți fericiți. O să vă umpleți de glorie. Când s-o termina războiul, țara o să fie mai mare, mai bogată…

— Și ce-o să avem noi din asta?

— Cum ce-o să aveți? Ce fel de întrebare e asta, Tiță Uie?

— O întrebare ca toate întrebările. O întrebare la care dumneata n-o să răspunzi.

— N-o s-avem nimic, nimic. Numai suferință. Și pe urmă, moartea.

Bogat e izvorul oamenilor! Mereu se adună aici și pornesc mai departe. În locul celor ce pleacă se iscă alții, ca din pământ.

Printre bărbații care pleacă la război îl văd și pe văru-meu Iancu. S-a maturizat. Obrazul, ars de soare, bătut de vânt, i s-a înnegrit. Făptura i-a rămas tot firavă.

— Pleci și tu, nene Iancule?

— Plec!…

— Parcă spuneai că ești scutit de armată…

— Eram. S-a răzgândit stăpânirea. Mi-au copt-o ăștia din sat. Le stăteam ca un pai în ochi autorităților. Războiul o să fie lung și greu, Darie. Mulți oameni or să moară în războiul ăsta. Bine că n-ai împlinit vârsta… Altfel…

Altfel mă urcam alături de ceilalți în vagoane și plecam…

Mulți oameni or să moară în războiul ăsta… Pe el se scotea din socoteli văru-meu Iancu… Vorbea despre moartea altora… A murit peste o săptămână, abia ajuns pe linia frontului…

Într-o zi, gara rămâne pustie. În sat nu mai sunt decât puțini bărbați. Mai mult femei, bătrâni, copilandri. Și băieții cârciumarului Buciuc. Și Miluță, feciorul morarului Gună Isopescu – studentul Miluță Isopescu – dispensat medical.

Peste sat au rămas vătafi notarul și primarul. A rămas vătaf popa. A rămas vătaf perceptorul. În timp de război, mai ales, e nevoie ca birurile să fie plătite.

Aud mereu: războiul se face cu bani.

Cu ai cui bani? Cu banii oamenilor. Au să plătească perceptorilor femeile…

Războiul e departe. Auzim spre Dunăre bubuituri de tun.

Ghiulele au căzut în mijlocul orașului. S-au aprins case.

Orășenii înspăimântați și-au părăsit locuințele, au năvălit în sate.

Au năvălit și la noi. Aproape nu e casă în care să nu se găsească o familie de târgoveți. Dimineața, se adună pâlcuri în fața primăriei, încep să se vaiete. Le lipsește franzela!… Dorm pe rogojini. Îi pișcă puricii. Fiecare orășean înjură țăranul în casa căruia s-a adăpostit și înjură pe toți țăranii din

țara asta și din lume, care n-au știut să-și clădească locuințe confortabile… Cucoanele roagă muierile să le spele albiturile. Și, uite drăcie, muierile, desculțe, dezbrăcate, nu vor să-și vâre mâinile în albii cu boarfe străine, chiar dacă boarfele acelea sunt, cum se aude, de mătase. Asta înfurie la culme cuconetul adăpostit în sat.

— Auzi, dragă, neobrăzare! I-am spus Ilincăi, țăranca la care stau, să-mi spele albiturile. Știi ce mi-a răspuns? „Spală-ți-le singură, cucoană, că nu ți-o cădea mâinile dacă le-oi băga și dumneata o dată în albie.”

— Le-a zăpăcit războiul, că altfel…

De pe front vin cărți poștale scrise în grabă, pe genunchi.

Vecinii mi le aduc să le deslușesc.

Le citesc. Au toate același cuprins: *„Aveți grijă de boi. Să nu pierdeți boii. Noi înaintăm.”*

La început au venit știri de acest soi. Au sosit apoi altfel de vești: *„Ne retragem”*.

Armatele au fost împinse prin trecători în Ardeal. Au înfrânt soldații dușmani, i-au alungat. Apoi au fost aduse de pe alte fronturi trupe germane cu mitraliere, cu tunuri, cu avioane. S-a întors repede soarta războiului. Cu pieptul gol, oricât ai fi de dârz în luptă, cazi. Sumedenie de soldați au căzut. Sosesc la primărie vești că s-au prăpădit cutare, și cutare, și cutare. Muierile îmbracă doliu, prind un petic de chimbrică neagră pe zidul casei, la vedere. Ar plânge deasupra unui mormânt, dar mormântul e departe, tare departe și neștiut. În cimitir popa îngroapă sicrie fără trupuri, numai cu straie de-ale mortului –poștali sau opinci așezate acolo unde ar veni picioarele, izmene, cămăși, căciuli… Pe mormânt se ridică, măruntă, crucea nouă.

— Am și eu unde mă duce cu ciobul de tămâie aprins sărbătoarea. Am unde jeli.

Duminica dimineață, înainte de răsăritul soarelui, se duc văduvele la cimitir, cu ciobul în mână, cu tămâia în sân.

Îngenunche lângă morții lor, aprind tămâie, fumegă tămâia, jelesc femeile după cei duși pe lumea cealaltă. Satul întreg miroase a tămâie. Adie vântul, risipește tămâia, usucă lacrimile…

— De ce ne bat nemții?

— N-avem arme…

— Au început a sosi prin sate betegii – orbi, ciungi, șchiopi…

— Lui Pătăică i-a tăiat o schijă picioarele. A murit în spital…

— Guță Roșu a rămas fără mâini. Se ruga de soldați să-l împuște, să nu se mai chinuie. Mult s-a chinuit, până i s-a scurs tot sângele.

— Ion Ududui a fost pocnit în burtă. Fugea în urmă, ținându-și măruntaiele cu mâinile… S-a împleticit. S-a prăbușit. Nu s-a mai ridicat…

— Din cei șapte feciori ai lui David Floroiu până acum au murit patru… De-ar da Sfântul să i se întoarcă măcar unul…

Moș David Floroiu și-a cârpit patru petice negre pe căciula tărcată, petice de cârpă neagră. Are fața ca de piatră. Nu plânge. Nu se văietă. Ciomagul strâns îl ține în mână. Caută parcă un cap vinovat în care să lovească.

Pe uliță, cu o mânecă a zăbunului goală, umblă unul din cătun, ciung. Rumânii se adună în jurul lui, îi sorb vorbele.

— Războiul o să țină mult, spune el. O să țină până când au să fie bătuți nemții. Au arme grozave. Mitraliere și tunuri mai ales. Prinși în bătaia mitralierelor, cădeau ai noștri ca spicele sub secerătoarea lui Beca… Noi n-am avut arme. Ne-au trimis la război cu mâinile goale –puști vechi, gloanțe puține, dezbrăcați… Ca pe vite la tăiere…

— Războiul o să schimbe fața lumii, grăiește Dumitru Dumitrescu. O să cadă împărații. O să se ridice mulțimile…

S-a refugiat și subprefectul în sat la noi. Circul nemțesc a pățit-o rău. Bărbații și femeile cu chip spoit au intrat la răcoare, la gherlă. Elefantul și girafa au fost dați în grija unui țăran de pe valea Oltului. Caii i-a luat subprefectul Alistar Mânzu și i-a înhămat la trăsurica lui. N-are încredere în el, le-a pus hățuri. Când duruie pe șosea, îi atinge cu sfârcul biciului pe spinările gingașe.

Toate satele din plasa Călmățuiului le colindă subprefectul Alistar Mânzu, care e aproape un băiețandru.

A înființat în fiecare sat o comisie de rechiziție. Caii oamenilor sunt adunați în herghelii și trimiși la oraș. De acolo caii apucă drumul frontului să fie înhămați la tunuri, la chesoane, să care poveri. Mor oameni în război. Mor și vite. Glonțul nu alege. Nici obuzul. Se rechiziționează și cornute – boi mai ales…

— Ce vreți să mănânce soldații? Au nevoie de carne.

— Măcar de-ar ajunge carnea de vită până la soldați!…

Să nu se oprească toată la popotă…

Cine are trei cămăși dă două pentru soldați. Cine are două dă una. Cine are una singură… Cei mai mulți oameni din sat au o singură cămașă…

— Săraci sunteți!… Din pricina trândăviei sunteți săraci…
Alistar Mânzu se miră de sărăcia oamenilor. Se miră. Și înjură…
— Dar boierii ce dau pentru război?
— Ce dă Gherasie?
— Ce dă Gogu Cristofor?
— Ce dă colonelul Pienaru?
— Ce dă State Pantazi?
— Ce dă Afanazie?
Întreabă rumânii, cu dârzenie întreabă.
Subprefectul Alistar Bânzu le răspunde:
— Au să deie și ei, n-aveți nici o grijă, nu-i iert eu…
— Când?
— Mai târziu, când o fi mai greu. Acum adun de la voi. Pe urmă o să iau și de la ei vite, îmbrăcăminte, bucate… N-aveți nici o grijă…
— Tot noi purtăm și povara războiului, domnule.
— Păi nu sunteți voi țara?
— E bine c-o aflăm…

Obrazul oamenilor este acum mai întunecat. A sosit vestea că frontul a fost spart, că soldații mor cu miile, că dușmanul se apropie. Unii spun: nemții au să fie opriți pe Olt.

Oltul! Dacă nu l-aș cunoaște! Sunt locuri unde oamenii-l trec de-a-ncălarelea. Cum o să se domolească o armată în drumul ei de o piedică atât de ușoară?

Nemții sunt aproape. Au ajuns în nordul județului. Firele telefonice sunt rupte. Mâine vor veni și la noi. Mâine…

În gară s-a oprit peste noapte, și n-a mai plecat, un tren cu răniți. Ne ducem și-i aducem cu căruțele. Scoatem băncile din școală și umplem podeaua școlii cu paie. Culcăm soldații pe paie. Sunt murdari, bărboși, cu răni mari pe corp, la mâini, la picioare.

Doctorul Ganciu a plecat la război. A plecat și Cireș, agentul sanitar… încercăm să le ținem locul, noi copiii. Cerșim pe la case albituri curate, le rupem în fâșii.

Spălăm rănile, umflăturile vinete, le oblojim.

Rănițiii se lasă în voia noastră. Mulți trag să moară. Au o singură dorință: să le dăm apă, mereu apă. Au buzele mari, albe, umflate, plesnite – bube deschise. Abia pot spune: apă, apă!…

Acesta e războiul? Acum cunosc ce este războiul. Toți aflăm acum ce este războiul…

În fiecare dimineață scoatem, de picioare și de cap, câțiva morți. Îi așezăm într-o căruță, îi ducem la cimitir, unde săpăm gropi noi. Dacă mor cinci, pe toți cinci îi așezăm într-o groapă. Dacă mor doisprezece, săpăm pentru douăsprezece trupuri o groapă.

Popa bâlbâie o rugăciune la căpătâiul lor.

Fără sicrie îngropăm morții.

Țârcovnicul clatină cădelnița în care nu mai miroase de mult a tămâie. Cam asta e toată slujba.

Are grijă notarul să le ia morților livretele militare și să-i însemne într-un registru al primăriei.

Unii își dau duhul lungiți, alții făcuți covrigi. Obrazul unora dintre morți e liniștit, de parcă moartea le-ar fi adus mult dorita odihnă neîmplinită în viață. Al altora e zbârcit, încruntat, chinuit. Poate că s-au luptat mai mult cu moartea.

— Au ajuns la Dorobanți nemții. Vor ajunge și la noi.

Dimineața e cețoasă, umedă. Ziua de lăsata secului. La noapte intrăm în postul Crăciunului.

Am dat o raită prin sat, m-am întors la masă. Îl așteptam pe tata. Întârzie. Ne așezăm să ne ostoim foamea mereu neostoită. A tăiat frate-meu o găină – e sărbătoare – mama a făcut ciulama. Mâncăm mămăligă cu ciulama. E bună ciulamaua cu mămăligă. Am luat în mână un picior de pasăre. Îl rod, îmi ling buzele.

Se arată tata.

— Au venit nemții. Sunt pe vârful dealului.

Ieșim droaie din odaie și ne urcăm pe linia ferată. La o aruncătură de praștie de noi, patru nemți înaintează cu băgare de seamă, călări. Au chivere de metal în cap. Caii sunt voinici, cu cozile până la pământ.

Mai sunt soldați în gară.

Auzim câteva împușcături… Patrula nemțească întoarce caii și o rupe la fugă. Unui neamț i-a căzut chivără lucioasă din cap. Ne repezim și o culegem de pe miriște. Venim cu ea în băț, în sat, cum am veni cu un lucru de preț. Se repede la noi notarul Gică Stănescu, mai străveziu, mai puhav de la un timp și grijuliu să nu se pună rău cu dușmanul, ne-o smulge din mână.

— Nemții au să sosească astă-seară în sat. Au să ceară casca. Trebuie să le-o dăm.

O duce la primărie, o șterge de țărână.

Peste un ceas, pe marginea cealaltă a satului, pătrunde până la școală un singur călăreț. Satul e tot pe uliți. Sute de oameni stau grămadă în jurul neamțului. Se uită satul la el cu mirare: calul, galben, numai spumă, tremură. Pe nări îi ies valuri de aburi. Soldatul – călare, cu barba nerasă de săptămâni. Barba lui, ca părul calului, galbenă. Ochii, verzi.

E un neamț blond, un neamț mai mult bătrân decât tânăr.

În mâna dreaptă ține un pistol încărcat. Tremură calul neamțului ca varga. Ca varga tremură neamțul bărbos.

Se desface din rânduri un orășean care știe nemțește, unul Spiru Riga, slujbaș la vămi, și începe să schimbe vorbe cu străinul.

Neamțul vrea să știe dacă mai sunt în sat soldați.

— Nu mai sunt.

Neamțul vrea să i se spună dacă soldații răniți, care s-au arătat la ferestrele școlii, au la ei arme.

— N-au arme.

Popa Tomiță Bulbuc aduce un pahar cu lapte și-l întinde dușmanului. Neamțul nu vrea să-l bea. Îi e teamă să nu fie otrăvit laptele. Popa Bulbuc gustă laptele. Și-a albit vârful mustăților. Călărețul a căpătat încredere. I-a paharul și-l aruncă pe gât. Mai cere un pahar cu lapte, încă unul.

Întoarce calul și pleacă în galop.

Peste puțin timp, o patrulă călare a ajuns la gară. În urma patrulei, coloana germană ocupă satul.

Ne urcăm pe garduri și ne uităm la dușmani. Nemții sunt ori bătrâni; ori tineri de tot, moșnegi care totuși se țin bine în șea ori băiețandri ca frate-meu Ion, ceva mai răsăriți ca mine. Nemții de vârstă mijlocie au murit… Par obosiți dușmanii, mai toți cu fețe galbene de nesomn, nerase, cu ochii turburi, pierduți în fundul capului. Și caii, stropiți până pe spinare de noroi, par obosiți, deși sunt voinici, cu picioare lungi și groase, cu cozi bogate, stufoase. Ofițerii dau ordine, soldații descalecă, trag caii lângă uluci. Se aprinde focul la manutanțe. Grupuri de soldați pătrund prin arii, se reped la cotețe, ies cu brațul de găini, de rațe.

Cotcodăcesc găinile speriate, gâgâie rațele. Ca pământul oamenii tac. Primarul, popa, notarul au ieșit înaintea dușmanului, au spus comandantului neamț că satul va rămâne liniștit. Subprefectul Alistar Mânzu a plecat, a luat

drumul Moldovei, spre care auzim că se îndreaptă în grabă în retragere oștirile noastre dezbrăcate, flămânde…

— Bătălia cea mare o să se dea la porțile Moldovei…

— Alături de armata noastră se află armata rusă…

— Nemții vor fi bătuți…

— Ne vom descotorosi de ei…

Târgoveții refugiați în sat, care știu nemțește, au prins curaj. Au ieșit în șosea. Vorbesc cu ofițerii, cu soldații.

Dușmanii sunt flămânzi ca lupii. Sorb ciorba fierbinte care li s-a împărțit din gamele cenușii. Mestecă pâinea, o înghit. Trec la cazan din nou. Fiecare își umple de câte ori vrea gamela cu ciorbă de pasăre. În cazane, abia jumulite, au fost aruncate laolaltă găini, rațe, gâște, curci.

— Tot ce-au putut aduna soldații de prin oboare. Au luat din luncă, de la moara de apă, patru boi, i-au înjunghiat, îi jupoaie la marginea șoselei, taie carnea, o așează în căruțe.

Stăpânii boilor, doi rumâni desculți din Stănicuț, stau la o parte, cu căciulile în mâini, plâng de parcă le-ar fi murit copiii – mai tare decât dacă le-ar fi murit copiii:

— Boulenii mei! Ce mă fac eu fără bouleni…

Nu doarme nimeni în noaptea asta.

Nemții și-au băgat caii în ariile oamenilor și, pe maldăre de paie ori de coceni, s-au culcat, sub cerul gol, lângă cai.

Patrule străbat satul, străjile veghează.

În noaptea asta, luna nu s-a arătat. Nu s-au arătat nici stelele. Norii alburii s-au pogorât până aproape de pământ.

Ceața iernii îneacă șesurile… Ceața iernii îneacă satele.

Spre ziuă, s-a lăsat ger. Vântul a împrăștiat ceața. Arăsărit peste împrejurimi soarele mic și rotund, soare galben și rece, de iarnă.

Urcă spre cumpăna cerului.

Coloanele nemțești au plecat. Spre răsărit au plecat, în trecere, au spart trenurile de marfă din gară. Au luat ce au socotit că le trebuie.

În urma lor, în gară, asupra trenurilor au năvălit oamenii, au luat pături, mese, scaune, perdele, farfurii. Erau trenuri care ar fi trebuit să meargă spre Moldova, încărcate cu averile târgoveților din orașele de dincolo de Olt, pe care șeful gării Costești, le trimisese din greșeală spre Dunăre.

Frate-meu Ion n-are astâmpăr. Știe că în gară se găsesc și câteva vagoane cu băuturi. Le-au spart nemții. Acum, fiecare – nevastă, copil – duce pe umăr damigene, coșuri cu sticle.

Mama s-a așezat în fața ușii.

— Cine pleacă din casă trebuie să treacă peste mine.

Nu pleacă nimeni.

Frate-meu a vrut să iasă pe fereastră. Fereastra avea giurgiuvele de fier.

În urma coloanelor nemțești, care au plecat, au sosit a doua zi în sat căruțe cu soldați nemți și austrieci – etapele.

Unii au ocupat casa în care până atunci se afla postul de jandarmi – părăsit peste noapte de Nicolae Mielușel, care s-a făcut nevăzut nu atât de teama dușmanului, cât a satului – alții au luat în primire gara.

A trecut spaima oamenilor. Soldații austrieci vorbesc românește. Sunt de prin Ardeal. Se împrietenesc cu țăranii. Unii sunt betegi: șchioapătă, au mâinile rănite, cu degete lipsă. Se arată a fi dezgustați de război. Îi aud spunând:

— Ne-a trimis împăratul la război, împăratul și grofii, lua-i-ar dracu!…

Șeful etapei austro-ungare e Ganz, tinichigiu din Arad.

Aproape că a uitat că e militar. Repară sobele, tingirile, burlanele oamenilor.

Mai greu cu nemții. Comanda etapei germane o are Rudolf Burger, un flăcău înalt, roșcat, buhăit, cu mustață subțire la buză. Străbătea satul în fugă. A fost trimis la etape, fiindcă în timpul bătăliilor și-a pierdut o parte din minți. Și Burger vorbește românește.

Mai târziu, s-a aflat că înainte de izbucnirea războiului, feldvebelul fusese ucenic la o cofetărie la Pitești.

N-a trecut mult și soldații lui Burger au început să

rechiziționeze bucatele oamenilor, vitele, lucrurile de îmbrăcăminte.

Apoi li s-au luat oamenilor căldările, tingirile de aramă.

Odată cu arămăria satului, au luat drumul fabricilor de obuze și clopotele bisericilor.

Frontul s-a depărtat, a trecut dincolo de București. S-a auzit că oștirile germane s-au oprit, undeva departe, la hotarul Moldovei, și că, alături de oștirile germane, au venit să lupte împotriva soldaților noștri până și turcii.

— Ce-or mai fi având și turcii cu noi? se întreabă lumea.

Notarul răspunde:

— Sunt în cârdășie cu nemții. Se bat împotriva noastră și a rușilor.

Acum, în sat, vin altfel de gazete – gazete scrise pe o pagină românește, pe alta nemțește. Notarul le primește și le citește la primărie cu glas tare, să audă poporul.

Nu se scrie în aceste gazete decât despre biruințele pe care le au, pe toate fronturile, oștirile nemțești. Se mai scriu cuvinte de laudă și despre acei boieri care fac politică nemțească.

Nu prea pricep eu bine lucrurile astea. Le ascult totuși și încerc să le înțeleg.

Răniții din școală, câți au mai rămas, au fost ridicați pe sus și trimiși la oraș. Au murit pe drum câțiva. Școala a rămas duhnind a sânge și puroi.

Umblă vorbe prin sat:

— Azi-noapte a venit Radu lui Tănase. A venit al lui Ciucă.

A venit și-al lui Bădoi.

În fiecare noapte se întorc în sate și stau ascunși prin pătule ori prin pivnițe soldați care, în retragere, și-au părăsit regimentele.

Prinde Rudolf Burger de veste. Se pare că i-a spus notarul Stănescu ori poate Mița, nevasta cârnățarului, nemțoaică din Turnu, refugiată în sat, care, de la venirea etapelor, a trecut tâlmace la comandamentul german.

Rudolf Burger dă ordin:

— După masă, la patru, soldații fugari care s-au întors acasă să se prezinte la primărie. Să nu rămână ascuns nici unul. N-avem de gând să internăm pe nimeni în lagăr, vrem numai să știm numărul lor. Îi socotim prizonieri și vom controla în fiecare seară dacă nu cumva au părăsit satul pentru a se duce din nou pe front. Familia aceluia care va lipsi de la apel va fi arestată.

Veteranul Diș sună goarna pe linia satului și cheamă lumea la primărie. Notarul răspândește ordinul neamțului.

Se face strigarea: optzeci și șase, de bărbați au dezertat…

Optzeci și șase de oameni din sat s-au lepădat cu scârbă de război…

— De ce v-ați întors?

— Ne-am săturat de război. Ne ciomăgeau plutonierii. Ne împușcau din spate ofițerii, din ascunziș, să înaintăm…

— Asta nu poate fi adevărat! răcnește noul primar pus în capul satului de Rudolf Burger, bogătașul Mirea Savu.

Trebuia să muriți, să apărați patria…

— Las-o mai moale cu patria, primarule. Tu ai făcut armata? întreabă ciungul din cătun.

— N-am făcut-o, că eram singur la părinți, aveam pământ, și pământul trebuie muncit.

— Atunci nu mai vorbi. Tu trebuia să mergi la armată, la război, să-ți aperi pământul.

Eu ce să-mi apăr… Păduchii?…

— Totdeauna sări cu gura, ciungule. Te știu de la răscoale…

— Bine că mă știi…

Mirea Savu e scurt și gros, îndesat. Are pământuri multe și vite. S-a rugat de nemți să-l numească primar, ca să-și apere avutul de rechiziții. Le-a jurat credință. Cheamă pe înserat femeile mai tinere, cu bărbați plecați la război, la primărie. Le răstoarnă pe mese, pe dușumea.

Pe cele care nu crâcnesc le mai scutește de dări. N-a lăsat nevasta să-i nască decât un copil – să nu i se împartă după moarte averea în două…

Învățătorul din cătun era ofițer de rezervă. A plecat pe front părăsindu-și casa, nevasta și doi copii.

Frumoasă nevastă are învățătorul din cătun! Fată cu carte.

Fata unui mic proprietar dinspre Olt. A învățat la pension, la București. Vorbește și nemțește. Întâi a descoperit-o Ganz.

Mai pe urmă a descoperit-o și Rudolf Burger. Ganz s-a ales cu câteva cravașe pe spinare. Le-a luat, a salutat, a plecat.

În casa învățătorului Bivolaru face chefuri în fiecare seară feldvebelul Rudolf Burger. Dandanaua ține până la ziuă.

Câteodată, oamenii o văd noaptea pe femeia învățătorului îmbrăcată milităresțe, plimbându-se la braț pe uliță cu șeful nemților. Muierile o clevetesc și-i întorc spatele când o întâlnesc.

Se știe acum că învățătorul a căzut prizonier și se găsește închis, undeva în Germania. În fiecare săptămână, vin de la el scrisori lungi, în plicuri desfăcute. Le citește notarul, le citește poștașul, le citește până și vătășelul primăriei. Tot satul află cuprinsul lor.

Învățătorul e bolnav, nu mai trage nădejde de întoarcere. Îi amintește nevestei să aibă grijă de copii și-i spune cât de dragă i-a fost altădată, cât de dragă i-a rămas acum. O îndeamnă să fie cuminte.

S-a spart casa lui Toma Ocî, a cârciumarului. Întâi a murit cârciumarul și la câteva zile după el i-a călcat pe urme nevastă-sa. Fetele mai mari au

plecat la oraș. Au apucat pe drumuri urâte. Pe cele mici le-au luat neamurile nevestei. A rămas stăpân peste cârciumă și acareturi Mitică.

— Te mai duci la școală, la oraș, Mitică?

— Dacă a murit tata, cum o să mă duc…

— Și ce-ai să faci?

— Am să vând tot și am să mănânc.

— Pe urmă?

— O să văd eu ce-o să fac pe urmă.

A vândut pătulele, a vândut hambarele, a vândut lemnele din curte. Vite n-a vândut, că n-avea cârciumarul vite. În fiecare zi a mâncat o pasăre friptă pe care a tăiat-o, a jumulit-o, a pârpălit-o pe jărăgai singur. S-au terminat și păsările. Ca să aibă ce mânca, băiatul cârciumarului a vândut obloanele prăvăliei. Pe urmă a vândut ușile și ferestrele desprinse cu tocuri cu tot din zid. Pe nimic le-a vândut. Vânduse mai înainte tejgheaua, paharele, sticlele, butoaiele din pivniță. Straiele părinților le-a dat la țigani.

Nu le-a putut vinde. Cine să cumpere îmbrăcăminte de la ofticoși?

— Mai ai ce mânca, Mitică?

— Nu mai am…

— Nu vrei să intri undeva să muncești, Mitică?

— Nu vreau. Eu nu muncesc. Taica a fost cârciumar. Eu sunt băiat de cârciumar. Cum să muncesc?…

— Dar ce-ai să faci atunci?

— Am să rabd.

— Până când?

— Până când am să mor.

Am crezut că glumește. Mitică Ocî n-a glumit. A trecut toamna și acum e iarnă. Miez de iarnă. Într-o odaie mai ferită, fără uși, fără ferestre, Mitică Ocî a așternut un coș de paie. Stă întins pe paie și așteaptă. Lângă el, un ulcior cu apă. Ia din când în când ulciorul. Îl duce la gură.

Soarbe o înghițitură de apă, îl pune la loc. Apoi iar rămâne întins, nemișcat. Se duce buhu: Mitică a lui Ocî s-a întins pe paie și așteaptă să moară…

— E bolnav Mitică?

— Nu, nu e bolnav. Dar vrea cu orice preț să moară.

— Cum să moară, dacă-i sănătos?

— Păi, dacă nu mănâncă, o să rabde cât o să rabde și într-o zi o să moară… De foame o să moară băiatul cârciumarului.

— Ei, asta nu se poate! E om! Cum putem noi să-l lăsăm să moară de foame? !

E lipsă mare în sat. Nemții au cules tot ce se putea culege.

Au scormonit pământul să vadă dacă nu cumva oamenii mai au porumb ascuns. Rumânii se așteptau la asta. Au ascuns în așa fel ce-au avut de ascuns, încât nemții n-au descoperit un singur bob. Totuși rumânii, vecinii mai ales, fac rost de o bucată de pâine, de un boț de brânză, de un codru de mămăligă. Intră în curtea cârciumarului, pătrund în casă, îl caută prin odăile goale pe Mitică. Îl găsesc.

— Uite, Mitică, neică, adusei o bucată de pâine…

Mitică rămâne întins, nemișcat. Abia catadicsește să răspundă:

— Nu-mi trebuie, nene Panaite, nu primesc pomană…

— O să mori, Mitică…

— Asta și vreau…

— Nu-i păcat de tine?

— Nu-i păcat. Dacă a murit taica, vreau să mor și eu. Nu vreau să fiu văzut muncind. Am fost băiat de cârciumar, nu înțelegi? Cum o să mă întorc la muncă? Să slugăresc pe la unul sau pe la altul? Să mă bată în câmp ploaia și vântul?

Nu! Aștept să mor…

— Așteaptă, Mitică, o să mori.

Intră și-l caută și-l găsește o femeie.

— Uite, măi Mitică, ți-am adus, maică, o sticlă de lapte și trei ouă. Ți-am adus, măiculiță, o felie de mămăligă.

Mănâncă, maică…

Nevasta lui Țânțu, văduva celui mai sărac om din sat, i-a adus mâncare lui Mitică Ocî.

— Mulțumesc, dadă, nu mănânc. Vreau să mor…

— Mori, Mitică…

Glasul i s-a stins. Ochii i s-au întunecat, i-au căzut fălcile.

Oamenii vin, se strâng la fereastra scoasă din zid, se uită la Mitică, îl privesc lung, dau din umeri. Aproape că nu e om în sat care să nu-i fi adus ceva de mâncare. Unii au aruncat mămăliga sau pâinea pe paie, lângă Mitică – poate s-o răzgândi când l-o răzbi foamea și o mânca…

Nu s-a răzgândit. Acum, abia mai poate vorbi. Glăsuie ca din fundul unei gropi, cu o voce subțire, stinsă…

— Tot nu vrei să mănânci, Mitică?

— Tot nu vreau…
— O să mori, Mitică…
— O să mor…
Închide ochii. Nu mai vrea să stea de vorbă cu nimeni. Sunt trei săptămâni de când băiatul cârciumarului n-a pus pe limbă decât apă. Iarna s-a lăsat grea de tot.
Gerul e aspru. Vântul fluieră prin casa fără uși, fără geamuri. Fluieră vântul.
Într-o dimineață, l-au găsit pe Mitică mort. I s-a împlinit dorința. Să-i fie de bine!…
— Ce facem cu Mitică, domnule notar?
— Cu nepotu-meu?
Mitică era nepotul notarului.
— Ce să facem? o să-l îngropăm…
Au găsit în podul cârciumii câteva scânduri prăfuite. Dacă Mitică le-ar fi știut, le-ar fi vândut. I-au făcut un sicriu și l-au îngropat.
Fără nici un alai l-au îngropat.
Timpul trece. Acum timpul trece greu, totuși trece. Din nou a nins. Zăpada e înaltă.
Nemții au dibuit magaziile și hambarele boierului de la Saiele, pline cu bucate până la streașină. Rudolf Burger a dat ordin:
— Trei sute de care să meargă mâine dimineață să aducă grâul la gară!
Notarul întocmește lista. Dezertorii de pe front sunt scutiți. Sunt scutiți și bogătanii satului care au plătit bacșișuri ca să nu fie mobilizați.
La corvoadă merg femeile celor care se bat pe undeva, prin Moldova, cu nemții.
Trei sute de femei, mai tinere, mai vârstnice, lângă boii lor, tremură în zăpadă, pe linia mare a satului.
Notarul controlează cine a venit. Controlul e gata, convoiul, care pare nesfârșit, pornește.
Urcă dealul convoiul spre conacul Saielelor, boii trag carul prin nămeți. Desfundă zăpada femeile. Se împiedică și cad.
Se ridică. Plâng muierește, înjură ca bărbații.
Gerul e aspru. Mâinile și buzele plesnesc. Vântul taie ca briciul pielea obrazului, picioarele înfășurate în cârpe.
Înainte! Înainte!…

La cârciuma lui Buciuc, notarul, primarul, consilierii comunali beau și petrec. Băutura o plătesc scutiții de corvoadă. Își află drum pe acolo și răstoarnă câteva pahare pe gât și Rudolf Burger.

Primăvară. Ne apropiem de Paște. Frate-meu Ion aduce în casă o veste. I-a spus-o întâi mamei.

Ce lucruri se mai petrec la noi în casă!

Suntem unsprezece copii: doi ai tatii cu nevasta lui dintâi; doi – frate-meu Ion și soră-mea Evanghelina – ai mamei, de la bărbatul ei dintâi. Ceilalți am venit pe lume unul după altul și suntem copii buni ai amândurora. Totuși, de câte ori se vorbește de frate-meu Gheorghe ori de soră-mea Leana – de frate-meu Gheorghe, care a plecat de mic la învățătură, și de Leana, care trăiește peste drum de noi, în casa Rimoantei – mama spune: copiii lui tat-tu. Iar când vorbește de frate-meu Ion și soră-mea Evanghelina, nu uită să rostească –apăsat– copiii mei.

O întrebăm:

— Numai ei sunt copiii tăi, mamă? Noi ai cui suntem?

— Voi mai sunteți și ai lui tat-tu.

Se supără câteodată tata, ca omul. Mama îl amenință:

— O să crească băiatul meu mare, o să-l însor și o să mă duc la el… Te las. Vă las.

Dintre câți băieți a născut mama, se pare că numai pe frate-meu Ion îl socotește băiatul ei – băiatul ei la care, când nu s-o mai putea înțelege cu tata, are să se mute cu așternutul să-și trăiască zilele din urmă…

Se gândește la asta în ceasurile ei de necaz, în zilele ei de adâncă mâhnire. Și iată sorocul acesta, al căsătoriei lui frate-meu, a venit.

— Cu cine vrei să te însori?

— Mi-am găsit o fată, la Stănicuț.

Mamei nu-i place răspunsul. De ani de zile mama se gândește să-l însoare pe frate-meu Ion cu o fată din vecini care are pământ, cu a lui Iancu Ban, cu onănăita.

Toate mamele din sat se gândesc să găsească pentru băieții lor mirese cu pământ. Dar puține fete au pământ și băieții tare sunt mulți. Și nu știu cum se face că pământ au numai urâtele.

Frate-meu nici nu vrea să audă.

— Pe cine vrei să iei? Pe a lui Ban?

— E buzată, nu-mi place.

— Dar cum e fata cu care vrei să te însori?
— Ai s-o vezi.
— A cui e?
— A lui Stănică Saftu din Sârbie.
Stănicuțul e sat nou, ceva mai sus de Omida, pe Călmățui, jumătate locuit de români, jumătate de sârbi.
Când s-a pus vatra satului au venit, de undeva, de peste Dunăre, și sârbi.
Oameni mărunți de statură, negricioși, sârbii nu și-au părăsit încă portul lor. La început nu cunoșteau o boabă românește, pe urmă au învățat. Acum vorbesc ca românii.
Nici nu-i cunoști, decât după port. Între ei vorbesc tot sârbește.
S-au păstrat mult timp sârbi, nu s-au amestecat cu românii. Cu timpul, sârboaicele au început a se mărita cu băieți de români. Românii își caută mirese în Sârbie.
— Cât pământ are?
— Eu știu? Trebuie să vă duceți voi să aflați.
— E frumoasă?
— Mie-mi place.
Frate-meu Ion e înalt, subțire ca un șarpe, cu fața uscățivă, ochi negri, adânci. Poartă și mustață frate-meu Ion, o mustață subțire lipită de buză, și-i place să-i răsucească mereu sfârcurile.
Aflăm veste. Ne bucurăm și nu prea. O să mai avem pe cineva la masă. Unde o să doarmă frate-meu Ion cu nevastă-sa?
Tata găsește răspunsul:
— O să împărțim în două tinda, cu un perete subțire, și o să avem astfel încă o odaie sub acoperiș.
— A cui fată spui că e?
— A lui Stănică Saftu.
— E om cumsecade, își dă cu părerea tata. Îl cunosc, are o droaie de copii. Zgârcit om!
Soră-mea Rița intră în vorbă:
— Și cum o cheamă pe sârboaica ta, Ioane?
— Olenca, dar noi o să-i spunem Lina. Eu așa îi spun.
Nu se împotrivește nimeni. Nimeni nu-și arată dorința că ar voi s-o vadă la față.
Părinții sunt înțelegători, nu se amestecă în viața copiilor.
— Și când vrei s-o aduci, mă?

— Mâine seară.
— Ad-o, dar nuntă mare nu putem face.
— Vreau nevastă, spuse frate-meu, cu nunta, vom vedea…

Zilele s-au încălzit, zăpezile s-au topit.

Șuvoaiele de apă, câte n-au putut fi supte de pământ, s-au scurs spre gârlă. Câmpurile fumegă. O să răsară curând iarba.

Sărăcia s-a întins. Hambarele – goale. Se găsește greu pâinea și aproape tot atât de greu mămăliga. Câteva ciurele de făină tot au să se afle pentru ziua când frate-meu o să-și aducă mireasa. Pentru ziua de mâine, adică.

De cum a trecut amiaza, mama a prins câteva orătănii, a pus pe frate-meu să le taie gâtul, le-a jumulit, le-a băgat în oală.

Sub țest arde focul. În căpistere coca se umflă…

Casa miroase a pâine caldă – a pâine caldă și a ciorbă fierbinte de găină.

S-a apropiat și seara. E sâmbătă.

Încep să se adune, pe uliță, în dreptul casei noastre, băieți și fete. Intră unii în arie. Avendrea s-a înființat cu clarineta subsuoară, dar încă nu dă drumul cântecului.

Pe poarta dinspre linia ferată intră în arie frate-meu Ion, năuc parcă de bucurie, cu mireasa de mână. Soră-mea, cu noi toți, cu tata, în jurul lor.

— Bine-ați venit!

Mama, pe prag, îi așteaptă. Se întunecă ușor la față. Fata pe care frate-meu Ion o aduce de mână e scurtă, groasă, ca o putină de groasă. Numai ochii îi sclipesc în cap, vii, ochi de cârlan. Nu se rușinează deloc. Se uită în ochii noștri și râde. Râde ca netoata. Dinții îi sunt mici, ca dinții de pisică. Mici și albi. Albi ca laptele.

Hotărât, mamei nu-i place fata. Îi întinde totuși mâna și-i spune:

— Bună seara, fato. Poftim în casă!

Fata o ascultă.

În bătătură, Avendrea cântă. Se prinde hora.

În alte timpuri, prietenii fratelui meu ar fi scos pistoalele și le-ar fi descărcat în văzduh. Acum nu e voie. Rumânii și-au îngropat, înainte de venirea nemților, puștile de vânătoare și pistoalele în pământ.

Dincolo de linia ferată sunt priponiți caii noștri, care scurmă cu boturile în miriști, după rădăcini de buruieni. Tata apucă un topor, se duce să le schimbe locul. Se iau după el ogarii.

Avem doi ogari: unul alb, altul negru, cu șoldurile pătate în cafeniu.

De când frate-meu a crescut, ținem ogari în arie. Iarna, pe zăpadă moale, plecăm cu ei la câmp, la vânătoare de iepuri.

Câteodată avem noroc și ne întoarcem acasă cu doi-trei iepuri la spinare. Uneori venim cum am plecat, cu mâinile goale, fluierând a pagubă.

Iepurele țâșnește toamna dintre ierburi uscate, galbene ca și blana lui, o ia la goană în salturi. Ogarii îi apucă urma, îl alungă, îl ajung, îl încolțesc, îl prind de ceafă. Noi, călări, ne ținem de ogari. Descălecăm, le smulgem iepurele mușcat de moarte, îl aruncăm în traistă. Plecăm mai departe cu ogarii trufași, sprinteni. Vânătoarea de iepuri cu ogarii, iarna pe zăpadă, e mai frumoasă. Câmpul, tot alb, până la marginea zării. Cerul limpede, de sticlă albastră. Soarele – soare cu dinți – mușcă. Iepurii sar atunci dintre răzoare. Dacă sunt grași, grei, picioarele li se afundă în zăpada moale ca puful.

Nu pot alerga în voie, ușor îi prindem.

S-a iscat o zi caldă în miez de iarnă, picură streșinile, spre ziuă plouă, burează, apoi dintr-o dată se schimbă vântul, bate cu îngheț, se prinde polei pe arbori, pe poteci, încălecăm și plecăm pe câmp, cât mai departe de sat, cu ogarii, la vânătoare de dropii. Grase, ca aripile prinse în pojghiță de gheață, dropiile nu pot zbura, fug ce fug, le ajung ogarii. Trei zile mâncăm dintr-o singură dropie –când izbutim s-o vânăm… Sunt rare dropiile. Mai rari lupii, care n-au loc unde să-și aciuieze culcușul și puii. Pământul e arat, muncit. Au rămas zăvoaie pe Dunăre și Olt, și-o palmă de pădure la Adâncata. Au pierit și vultanii. Au rămas ulii, ereții. Vulpi mai sunt câteva în râpa de la Băneasa, din care izvorăsc trei fire reci de apă, cleștar… Vulpea încearcă uneori noaptea cotețele, dacă n-o simț câinii. În râpă, frate-meu Ion a prins o dată o vulpe cu Avendrea. Pășteam caii pe miriști. Ne-am dus pe înserat să-i adăpăm la cișmea. Malul aproape drept e plin de găuri, de vizuini. Am văzut cum s-a strecurat prin ierburi și s-a tras în adânc, într-o vizuină, vulpea cu coada roșie-flacără.

— Rămâneți voi aici, la pândă, ne-a spus Avendrea. Eu mă reped până acasă.

A plecat călare și îndată s-a și întors cu un șir de ardei iuți. Am adunat buruieni și balegi uscate, am aprins foc la gura vizuinii. Am aruncat ardeiul în foc. Fumul, gros și înecăcios, a început a pătrunde în gaura adâncă, a ajuns la nasul vulpii. A răbdat ce-a răbdat vulpea, a scheunat, s-a repezit chefnind spre ieșire. O așteptam cu bâtele, ridicate. Am doborât-o… Pielea

i-a vândut-o Avendrea la oraș, în zi de târg… O fi făcut din pielea vulpii, un meșter, guler de palton ori manșon…

Orășenii care au năpădit satul, de când a izbucnit războiul și au căzut în mijlocul Turnului câteva obuze zvârlite de pe vasele austriece de pe Dunăre, poartă paltoane cu guler de miel ori de vulpe. Nevestele lor folosesc, să nu le înghețe mâinile, manșoane de vulpe. Câte femei cu manșon, câte gulere cu blană, atâtea vulpi prinse, ucise, jupuite… Nu e de mirare că sunt rare vulpile.

Refugiații se țin landră pe ulițele satului, se strâng la primărie, stau cu orele tolăniți pe scaune în cârciumă, în cafeneaua țaței Lenea, unde joacă cărți pe parale. Ninge și trebuiesc desfundate drumurile de zăpadă. Dezbrăcați, luați la corvoadă, le desfundă. S-a umplut, ochi, tăietura, de nămeți. S-au oprit trenurile. Satul primește ordin să iasă cu lopețile să desfunde linia ferată, să poată umbla iarăși trenul. Iese satul și limpezește linia.

— Pe orășeni de ce nu-i scoateți la corvoadă, primarule?

— Cum o să-i scoatem? Orășenii sunt orășeni… Oameni subțiri, nu pot să care sacul în spinare, nu știu să umble cu lopata.

— Să mănânce știu…

Au început a-i urî sătenii pe refugiați. Pălăvrăgesc întruna.

Înainte spuneau că nemții nu vor intra niciodată în țară.

Acum susțin dimpotrivă, că niciodată nemții nu ne vor mai părăsi țara, că nimeni nu va putea să-i înfrângă…

Ascultăm, ridicăm din umeri. Moșu-meu Burdulea a îmbătrânit de tot. Are treizeci și ceva de nepoți și strănepoți pe front. Vede bine. Aude încă bine. Se sprijină în toiag când merge. Tot se mai leagă cu glume de fete, de muieri… La primărie, nu-l mai rabdă inima, se amestecă în vorbă:

— Într-o noapte au să plece nemții. O să-i vedem seara patrulând prin sat și dimineața o să ne pomenim fără ei.

N-o să le ducem dorul.

În locul lui Alistar Mânzu, plecat în Moldova – nu știe nimeni dacă a ajuns ori n-a ajuns cu zile până acolo – a venit alt subprefect, unul Mitiță Bosoancă, mărunt, ciupit de vărsat, crăcănat. A fost ofițer, l-au prins nemții, l-au ținut în lagăr, l-au făcut să treacă de partea lor. E de prin Turnu, fecior de negustoraș stămbar. Le spune oamenilor:

— Sunt tari nemții, măi oameni, sunt tari. Au să cucerească toate țările. E bine să ne dăm cu ei, să fim prieteni cu ei, una cu ei…

— Așa cum e una calul cu călărețul, spune râzând moșu-meu Burdulea. Noi calul, neamțul călărețul… Noi dedesubt, neamțul deasupra. Asta o să meargă un timp. O să zvâcnească o dată calul și-o să-l arunce pe călăreț în șanț să-și rupă gâtul. Cine erau mai tari ca turcii!… I-au alungat creștinii până dincolo de Balcani… Ehei!… Nu ține mult nici puterea neamțului!…

— Atunci – se amestecă în vorbă Lambe Rigopol, învățător de oraș, refugiat în sat – erau în putere rușii. Acum rușii s-au răsculat, l-au dat jos pe țar, nu mai vor să lupte soldații. Cer pământul boierilor… Au făcut revoluție…

— Apăi, bine au făcut. S-or fi săturat și ei de război și de asuprire…

Ciungul din cătun a vorbit așa. Mâneca goală îi atârnă moale.

Subprefectul se supără:

— Dumitale ți s-a urât cu binele? Aș putea să te închid…

— Cu asta n-o să potolești revoluția din Rusia, domnule subprefect…

Oamenii au aflat că dincolo de hotarele Moldovei fierbe, cât e Rusia de mare, revoluția, că împăratul a fost doborât de pe tronul lui de aur și că revoluția se întinde, că boierii fug… Au aflat și așteaptă să vadă ce-o să se petreacă mai departe.

Deocamdată îi văd pe nemți îngrijorați, sleiți. Soldații care trec spre frontul din Moldova sunt din ce în ce ori prea bătrâni, ori prea tineri. Mereu trec spre front soldați mai bătrâni decât bătrânii, mai tineri decât tinerii care au avut același drum cu o săptămână în urmă…

— Le merge bine nemților?

— Le merge. Vorba aceea: „Mamă!” „Ce e, măi”? „Nu-i e bine vacii noastre!” „Ce are?” „Vine tata de la câmp cu pielea ei pe ciomag!”

Iarna asta n-am folosit ogarii, nimeni nu și-a folosit ogarii. N-au îngăduit nemții.

A schimbat tata pripoanele cailor. Coboară poteca spre casă cu toporul în mână.

Spaima satului a devenit de câtva timp soldatul Franț, de la comandamentul german. E venit de curând în sat. Scurt, blond, mustăcios, șchioapătă de piciorul drept. Abăgat frica în norod. Se plimbă pe ulița satului, de parcă ar fi întruna amețit de băutură. Pe cine-l întâlnește, îl lovește cu cravașa în obraz, pe spinare, unde nimerește.

E necăjit tare: cinci frați au plecat pe front. Până acum au murit patru. El e al cincilea și a fost rănit la picior, a rămas beteag. A nădăjduit că va fi lăsat la vatră. Se pare însă că numărul nemților s-a împuținat. A fost trimis la etape.

Îndârjit, își varsă necazul pe cine poate. Înjură întruna pe limba lui. Târgoveții refugiați în sat, care știu nemțește, spun că l-ar fi suduind până și pe împăratul lor, care a pornit focul și prăpădul în toată lumea. Poți să-i crezi?…

Venind de-a lungul uliței, îl întâlnește pe tata. Începe să urle, apoi se aruncă asupra lui cu cravașa, îl apucă de umăr și-l îmbrâncește spre comandatură…

S-a rupt hora. Băieții și fetele s-au risipit ca un stol de vrăbii în care cineva ar fi tras cu praștia.

Mă smulg din grămadă și mă iau după neamț… îl duce la comandament pe tata. Rămân pe prispa comandamentului și aud cum Franț îl bate pe tata. I s-a părut neamțului că tata a vrut să-l omoare cu toporul…

Intru înăuntru și încerc s-o lămuresc pe cârnățăreasă.

Cârnățăreasă îl lămurește pe neamț. Îi vine greu să creadă că n-are nici un motiv să lovească.

Cu fața însângerată, tata s-a apropiat de cârnățăreasă, o roagă:

— Scapă-mă, coană Mițo. Am să-ți aduc o gâscă.

— Două să-mi aduci…

— Două o să-ți aduc…

Cârnățăreasa se așează între tata și neamț. Îi turuie gura.

Până la urmă, neamțul se moaie. Ne face semn să plecăm.

Plecăm. Tata înainte, eu după el.

Nunta s-a spart. Au rămas numai doi-trei vecini. Frate-meu Ion, de ciudă, a deșertat pe gât câteva ulcele de țuică.

I s-a aprins fața. Ochii îi sticlesc ca unui lup. Se plimbă prin odaie, furios.

— Mă duc să-l omor!

Un potop de înjurături îi năvălește pe gură.

— Mai bine te-ai potoli, îi spune tata. Ai putea să lovești unul-doi din ei, apoi nemții te-ar împușca. Cu ce ne-am alege…

Își spală obrazul de sânge și peste rănile adânci mama îi presară făină.

Au plecat vecinii. Am rămas singuri. Ne culcăm în odaie.

Frate-meu și-a pregătit culcușul cu mireasa în tindă.

Să le fie de bine!

De ferestre s-au lipit spinările de întuneric ale nopții. Noaptea e neagră, deasă, s-o tai cu cuțitul.

A doua zi dimineață, soldatul Franț a intrat în curtea noastră. Ogarii stăteau în bătătură, zgribuliți pe un maldăr de paie. S-a apropiat de ei și i-a împușcat cu pistolul.

Am ieșit pe prispă. Ogarii mai zvâcneau din picioare. Tata, frate-meu Ion tremurau, gata să-i sară neamțului în spinare.

I-a potolit pe amândoi mama, plângând.

A colindat toată ziua satul soldatul Franț. A intrat prin oboare, a împușcat ogarii. A dat ordin ca ogarii împușcați să fie aduși în curtea școlii. I-am târât cu cârligul și noi pe ai noștri.

I-a chemat pe Buzulică și pe Oanță, țiganii satului, și le-a poruncit să-i jupoaie.

Grădina, nevasta fierarului Oanță, a alergat la subprefect.

— Scapă-mi bărbatul de rușine, boierule, pupa-ți-aș tălpile… Scapă-mi-l!…

— Ordinul comandamentului german e sfânt, femeie.

Buzulică și Oanță au început a jupui ogarii, a săra pieile și a le întinde pe frânghie, la uscat. Apoi au îngropat hoiturile…

Dar, cu asta, necazurile nu s-au isprăvit. Abia au început.

Nu mai umbla de mult moara de apă de lângă zăgaz.

— Știe cineva în sat să facă săpun? a întrebat Burger.

— Toate muierile știu, i-a răspuns primarul.

Au adus nemții de la oraș cazane, au schimbat moara în fabrică de săpun. Oamenii au fost obligați să-și aducă la moară câinii legați cu sfoară și aci să-i ucidă cu bâtele.

Pentru atâția câini nu ajung doi jupuitori – Buzulică și Oanță nu prididesc cu munca.

— Fiecare să-și aducă la moară, să-și omoare și să-și jupoaie câinii! a sunat noul ordin.

Acum lunca e plină de piei de câine presărate cu sare, întinse la soare, la uscat. Sub cazane, arde mereu focul. Fierb cazanele – cu grăsime de câine, cazanele cu cenușă, cu leșie. Muierile din sat, alături de copiii lor, muncesc la fabrica de săpun, împlinesc corvoada, fabrică pentru nemți săpun de câine și… blestemă.

— Dacă au ajuns nemții să ne pună să fabricăm pentru ei săpun de câine, nu mai au mult până vor începe a se hrăni cu carne de câine… Sfârșitul e aproape…

Nemții trimit cutii cu ouă acasă, în Germania. Între ouă aruncă boabe de grâu – în fiecare cutie o străchinuță de grâu.

— Trebuie să fie foamete mare la ei.

— Au să piardă războiul nemții, curând-curând…

— O să pleci odată cu ei, domnule subprefect?

— Să plec? De ce să plec? Nemții rămân la noi pe vecie…

Subprefectului i-a pierit totuși țâfna. A prins a se clătina în inima lui credința în biruința nemților. Nu scapă o vorbă. Dar rumânii îl simt că nu e în apele lui, că nu-i sunt boii acasă…

Valea Călmățuiului miroase toată a carne de câine, a fiertură de câine. Săpunul închis în lăzi apucă drumul Germaniei. Miros greu lasă în urma lor vagoanele…

Unele femei din sat parcă și-ar fi uitat cu totul bărbații plecați departe.

Au trecut luni și luni din ziua mobilizării.

De dincolo de front, nu mai sosește nici o scrisoare. Dincolo de front, nu mai trece nici o scrisoare.

Aflăm din când în când că bătăliile se țin lanț, și din ziare aflăm la primărie că în Moldova oamenii nu mor numai de gloanțe, ci și de tifos.

Bine că n-am plecat în Moldova!

— Ți-e dor de bărbat, Ileano?

— Mi-e dor, nene Nae, dar ce să fac? !

— Să viu deseară pe la tine, să vorbim!

— Vino.

Întâi, i s-a scornit uneia nume rău, pe urmă alteia și alteia și alteia.

Dada Mitra, nevasta lui nenea Mihalache Gagiu, e mereu cu sprâncenele încruntate.

— Să viu deseară pe la tine, Mitro?

— Să nu vii, nene Simioane, că pun câinii pe tine.

Trec cu Turturică în susul satului pe lângă aria ei. Dada Mitra, la gard:

— Unde te duci, Darie?

— La alde Mănoiu.

— Când te întorci, să bați, daică, în poartă.

— Am să mă întorc cu Turturică.

— Să bateți amândoi în poartă, daică…

La marginea dinspre miazănoapte a satului stau alde Mănoiu. Mănoiu a plecat la război. Și băiatul cel mare al lui Mănoiu a plecat la război. Au rămas acasă nevasta lui Mănoiu, oarbă, și fetele lui Mănoiu, trei…

La Mănoiu vorbim cu fetele, ne hârjonim.

Noroc au numai băieții mai mari, noi ne uităm și facem zâmbre…

Batem în gardul dadei Mitra. Nici n-apucăm a bate de două ori.

— Aici sunt, daică… Intrați înăuntru.

Deschide poarta ariei și ne apucă de mână. Ne duce spre șura de paie.

Mă ia în brațe dada Mitra… Ne prăvălim ca din vârful unui munte… Ne prăvălim într-o prăpastie adâncă, adâncă…

Mă ridic amețit. După mine se prăvălește Turturică.

— Să veniți și mâine seară.

— Venim și mâine seară.

— Să mai aduceți și pe alții.

Plecăm, cu obrajii aprinși de rușine – numai de rușine…

Tinda a fost împărțită în două printr-un zid de paiantă. Ușa și fereastra le-a făcut unchiu-meu, Preda, pe care nici unul dintre noi nu-l poate suferi din cauza minciunilor lui. Spune minciuni cu ghiotura, dar de lucrat, lucrează bine. În câteva zile, odaia fratelui meu Ion a fost gata. Și patul a fost gata.

În casa noastră se iscă ceartă.

În noaptea Învierii s-a iscat ceartă.

N-am așteptat să sune clopotul de înviere, că biserica nu mai avea clopote. Ne-am culcat devreme și pe la unsprezece ne-am trezit. Aprindem lampa, ne spălăm pe obraz și ne îmbrăcăm cu ce avem mai bun. Și-a luat fiecare în sân ouă roșii. O să le ciocnim și o să le mâncăm în curtea bisericii, după ce vom fi luat paște.

Toți ne-am trezit, toți ne-am spălat, toți ne-am îmbrăcat.

Frate-meu Ion cu Lina dorm duși. Ciocănim în ușa lor și-i trezim.

— Voi nu mergeți la biserică? întreabă mama.

Frate-meu Ion răspunde somnoros:

— Nu mergem, mamă.

— De ce nu mergeți? Vreți să vă aducem paște acasă?

A ieșit în prag cu cojocul în spinare frate-meu.

— Nu, mamă. Să nu aduceți paște acasă. Eu cu Lina nu luăm paște.
Mama nu pricepe.
— Cum nu luați paște?
— Iaca, nu luăm.
— Ce vorbă e asta?
— Noi suntem adventiști.
— De când?
— Mai de mult…
Mama își îndoaie grumazul.
Plecăm spre biserică. Tata începe să glumească:
— Nu știam că am păgâni în casă.
L-a lăsat nepăsător știrea…

Popa Bulbuc tot nu vorbește cu noi. Ne-a urât cât ne-a urât, apoi a întins tatii o punte de împăcare. Asta s-a întâmplat acum patru ani. Frate-meu Gheorghe terminase seminarul. A făcut popa înțelegere cu vărul Niculae Dimozel, dirigintele poștei, care i-a trimis telegramă lui frate-meu: *„Vino. Tata pe moarte.”*
A iscălit-o pe mama. Telegrama a plecat, și frate-meu Gheorghe a primit-o la un ceas după ce dăduse cel din urmă examen. S-a împrumutat la prieteni, și-a cumpărat bilet de tren. Ne-am trezit cu el la miezul nopții, bătând în poartă… Tata, somnoros, deschisese. Frate-meu Gheorghe aruncase în mijlocul casei geamantanul și începuse să înjure.
Mă uitam la el, buimac de somn. Era înalt și frumos. Purta haine negre și vipușcă albă la pantaloni. Își luase șapca din cap și dăduse cu ea de pământ. Țipa cât îl lăsau puterile:
— De ce v-ați bătut joc de mine?
Nu înțelegeam nici unul nimic.
— Cine-și bate, mă, joc de tine?
Frate-meu Gheorghe a scos atunci din buzunar telegrama și a citit-o: *„Vino. Tata pe moarte.”*
A început să râdă tata:
— Nu ți-am scris nici o telegramă și, cum vezi, sunt sănătos tun. Să știi că văru-tău Niculae ți-a făcut-o, Niculae cu popa Bulbuc. I-am văzut tăinuind la cârciumă la Toma Ocî.
Avea popa fată de măritat, pe Dumitra, și voia numaidecât să-l pricopsească pe frate-meu cu ea.

Încet-încet, frate-meu Gheorghe s-a potolit și s-a sfătuit cu tata.

— Fiindcă am venit, să mergem mâine la popa, să vorbim despre însurătoarea mea cu Dumitra.

Ne-am mai strâns nițel, i-am făcut loc în pat, la margine, lângă perete.

Tare m-am mirat a doua zi dimineață, când l-am văzut pe frate-meu că-și spală dinții cu o periuță îngustă pe care întindea dintr-un tub rotund un fel de cocă roșie.

S-a îmbrăcat seminaristul, s-a periat, a plecat cu tata la văru-meu Niculae Dimozel…

Văru-meu Niculae a stat ce a stat cu ei la taifas, apoi s-au cărăbănit la popă.

S-au dus la prânz la popa, la masă, tata, frate-meu, văru-meu Niculae Dimozel. Au venit spre seară. Frate-meu Gheorghe râdea să moară. Ne povestea:

— Mi-a plăcut popa. Ne-a primit de parcă am fi fost prieteni de când lumea. Preoteasa a întins masa. Ne-a dat țuică. Am băut țuica. Ne-a servit ciorbă de pui. Am mâncat ciorba de pui. Pe urmă ni s-a adus friptură și vin. Am mâncat friptura și am băut vinul. Dumitra copsese și cozonac. Se învârtea prin casă, băcănită pe obraji și mototoală. Înghițea cu noduri. Mă uitam la ea și mă prefăceam că mă uit cu dragoste. Cam pe la sfârșitul mesei, Dumitra a ieșit să pregătească dulceață și cafea.

— Și așa, părinte Tomiță, dorești să-ți devin ginere?

— Doresc, taică.

— Așadar, vrei să-mi dai pe Dumitra de nevastă?

— Vreau, Gheorghiță taică, de ce să nu vreau!

— Și pe lângă Dumitra, ce-mi mai dai, părinte Bulbuc?

— Apăi, Gheorghiță taică, două pogoane de pământ.

— Părinte Bulbuc, îmi dai prea puțin.

— Dar cam ce pretenții ai avea dumneata, Gheorghiță?

— Nu prea mari, părinte Bulbuc.

— De-o pildă, taică?

— Uite, părinte, să-mi dai… cincisprezece pogoane de pământ.

— Păi douăzeci am cu toatele, taică.

— Știu, părințele.

— Și altceva?

— Altceva, părinte Bulbuc, să ne ridici casă nouă, să-mi dai boii și vacile și caii și, pe deasupra, parohia sfinției-tale.

— Și eu cu ce să mă ocup, taică?

— Să rămâi preot ajutător pe lângă mine, părinte Bulbuce…

— Mă, Gheorghiță, dumneata glumești?

— Nu glumesc, părinte. Ce? De glumă-mi arde mie?

— Mă, Gheorghiță, dumneata n-ai băut cumva un pahar mai mult decât trebuie?

— Oi fi băut, părinte, dar socoteala asta am făcut-o înainte de a veni la sfinția-ta în casă.

Ce mai tura-vura. Popa se zvârcolea de parcă ar fi fost tras în frigare, prăjit pe jărăgai. Dumitra se plimba prin tindă, pe la ușă, auzea tot. A podidit-o plânsul, a ieșit în arie. S-a dus la sălciile dinspre baltă să se ascundă, să-și jelească amarul…

— Și popa Bulbuc?

— Popa se făcuse pământiu la față. A văzut că-l iau peste picior. Ne-a mai dat să bem câteva ulcele de vin. Ne-am ridicat, ne-am luat ziua bună de la el.

Frate-meu, seminaristul, a scos din buzunar o fotografie și ne-a arătat-o:

— Uite, cu fata asta mă însor, cu Mărioara.

Ne-am uitat la poză. Era o fată cu ochii mari, mirați, cu coade lungi căzute pe umeri.

Seara, frate-meu a plecat la București, de unde venise. Ne-a trimis scrisoare că s-a însurat. Nu l-am mai văzut nici unul de atunci. Trăiește pe undeva, pe aproape de munte.

Din ziua aceea, popa Bulbuc a rămas tot supărat pe noi.

Nu ne mai urăște, ca înainte, nici nu ne înjură, nu se uită la noi. La Bobotează, tot nu trece cu botezul prin casa noastră, ne ocolește. Ne-am obișnuit și cu asta.

Sunt câțiva ani de când în satele învecinate și-au făcut apariția adventiștii.

Ce-or fi adventiștii? Ne-am lămurit curând.

La Secara, s-a preoțit băiatul popii de la noi, care, cu chiu, cu vai, a sfârșit seminarul. La Saiele, s-a popit văru-meu Laur Daudescu, care s-a însurat cu fata popii Bulbuc, cu Dumitra. La Băneasa, e un popă între două vârste.

A fost, până mai anul trecut, om de treabă, dar s-a schimbat.

Popii din aceste trei sate asupresc oamenii: le cer prețuri mari la botezuri, le cer prețuri mari la nunți, le cer prețuri mari la înmormântări.

Până nu-i pui popii sfanții în palmă, nu-ți ridică mortul din bătătură.

Rumânii s-au adunat, s-au gâlcevit cu popii, au mers la oraș și s-au plâns. Protopopul i-a luat în răspăr. Le-a grăit:

— Dar cu ce vreți să trăiască popii? Lefurile sunt mici. Au și ei greutăți. Dacă vă place, dacă nu, nu vă cununați la biserică, creșteți-vă copiii nebotezați, îngropați-vă morții fără popi!

Protopopul e un popă înalt și gras, de la Seaca, de pe valea Dunării. Umblă cu trăsura. Se urcă protopopul în trăsură, arcurile se îndoaie, mai-mai să se rupă, caii, chiar dacă merg la pas, curând fac spume. Burta protopopului – cât un sac…

Au revenit oamenii necăjiți pe la casele lor.

Frații Iovițoiu, din Secara, au luat drumul Bucureștilor, toamna, și s-au întors acasă primăvara. Au adus în desagi cărți, au început a aduna oamenii și a le vorbi.

— Învățătura pe care popii o propovăduiesc în biserică nu e bună, spun frații Iovițoiu. Altfel scrie în cărțile sfinte.

Îi lămuresc pe rumâni asupra unui altfel de înțeles al cărților bisericești.

Sunt rumâni care nici nu mai pun piciorul pe la biserică.

Le nasc nevestele, nu-i mai botează. Se căsătoresc, mor, nu mai cheamă popa. Unul dintre frați deschide cartea și citește rugăciunea.

S-au speriat popii. Învățătura nouă s-a răspândit repede.

Aproape jumătate din fiecare sat a trecut la noua credință.

Popii au cerut ajutorul prefectului, și prefectul a dat ordin jandarmilor să-i aresteze pe zăbăuci și să-i ducă la prefectură.

Prefectul a strigat la oameni, și oamenii, cu neveste, cu copii lângă ei, au rămas neclintiți în noua lor lege.

I-a închis în beciul prefecturii și i-a ținut acolo numai cu apă. Rumânii, pe întuneric, au cântat întruna cântecele lor.

Orașul s-a adunat ca la urs la grilajul prefecturii să-i asculte pe întemnițați cum glăsuiau.

Prefectul a fost nevoit să-i trimită noaptea, între santinele, la închisoare.

În câteva zile, toți pușcăriașii – hoți de cai și de găini – cântau alături de adventiști cântece care treceau departe spre oraș, peste zidurile închisorii. Cânta cu pușcăriașii până și Oică, directorul pușcăriei.

Prefectul i-a luat atunci pe rumâni și i-a închis la comandamentul de jandarmi: bătaie dimineața, bătaie la prânz, bătaie seara, bătaie la miezul

nopții. Totul a fost zadarnic, oamenii nu s-au înduplecat să se întoarcă la legea veche.

Rupți, lihniți de foame, rumânii au fost puși în libertate.

Asuprirea prefecturii n-a înspăimântat pe nimeni. Numărul adventiștilor crește mereu.

— Ce vor adventiștii?

— Nu vor nimic. Ei cred că pământul și stelele și luna le-a făcut Dumnezeu. Cred că pe lumea asta bine e să fii cinstit și drept. Și mai cred că, pentru a ți se deschide după moarte porțile raiului, nu este nevoie să plătești bir popii și nici să calci prin biserici cu sfinți uscați, zugrăviți pe ziduri.

Cumnată-mea Lina purta în ea dorința de a se face adventistă, înainte de a se mărita. După măritiș, s-a dus singură la Secara, fără știrea lui frate-meu și, când s-a întors de acolo, era trecută la legea nouă.

Nu i-a trebuit mult să-l hotărască și pe frate-meu. Au păstrat între ei taina. În noaptea Paștelui au trebuit să se dea în vileag.

Mama își aduce aminte de bunicul, de barba lui galbenă, de ceasloavele din care citea seara, la lumina opaițului.

Mama nu prea crede în popi. Ea spune mereu că noi, copiii ei, trebuie să ne ferim, să nu furăm, să nu mințim, să nu râvnim la ceea ce nu este al nostru. Mama crede că Dumnezeu e pretutindeni: în aerul pe care-l respirăm, în ierburile care cresc, în stele, în soare.

Se duce la biserică dintr-o obișnuință care s-a înrădăcinat adânc în întreaga ei ființă: dacă așa au crezut părinții și bunicii și străbunicii, poate că așa e bine.

Lepădarea de lege a lui frate-meu Ion a mâhnit-o, totuși, adânc.

Ajungem la biserică. Ne strecurăm înăuntru. Abia ne strecurăm înăuntru.

Biserica zumzăie ca un stup. În candelabre ard lumânări de ceară, de seu, și picurii fierbinți se scurg pe noi, sleindu-se în păr, pe umeri, pe spate. Ard undeva, în fund, lângă altar, câteva cățui cu tămâie. Fumul e gros, dar mirosul de tămâie e plăcut și îneacă mirosul greu al trupurilor lipite, stropșite aproape.

Nu s-a terminat slujba. În altar, dincolo de catapeteasmă, țârcovnicii fărâmă pâine, în străchini mari pline cu vin: paște…

Se cântă rugăciunea cea mare a învierii. Popa spune:

— Hristos a înviat!

Satul răspunde într-un glas:
— Adevărat a înviat!
Calc peste piciorul nu știu cui și nu mai știu cine-mi calcă și-mi sfărâmă picioarele.
S-a dat drumul la paşte… Ca să ajungi la buza altarului, unde țârcovnicul ține în brațe strachina cu dumicați de pâine muiați în vin și o lingură de lemn, trebuie să treci pe lângă popă. Popa te unge cu mir pe frunte, îți dă să-i pupi laba, te strecori pe lângă el și ajungi la țârcovnic. Acolo, întinzi mâna, iei lingura, o înfigi în strachină și duci paște la gură. Mesteci și înghiți. După ce ai făcut asta, ai dreptul să spargi oul din sân, să-l curеți de coajă, să-l mănânci. S-a sfârșit postul cel mare.
De la o margine la alta a bisericii, popa a zăgăzuit cu un șir lung de mese trecerea spre strachina cu paște. Nu poți să iei paște, dacă n-ai trecut pe lângă popă, dacă nu te-a miruit popa.
Lângă popă, pe masă, un catastif mare deschis. Ajuns lângă popă, capul familiei scoate un leu din buzunar și-l dă țârcovnicului. Țârcovnicul trece numele omului în catastif, Omul s-a miruit și i se dă drumul să treacă lapaște. Unul după altul sunt miruiți și li se dă drumul spre altar celor din familie. Odată ce ai luat paște, ieși în curtea bisericii prin ușa lăturalnică. Dacă vrei, mai vorbești cu unul sau cu altul.
Dacă nu, spre casă te grăbești, să-ți îndopi pântecul.
Ne înghesuim și noi și încercăm să ne apropiem de popă.
Dar uite, înaintea noastră e Pavel Iliuță cu nevast-sa, cu fiu-său, cu noră-sa.
Un singur băiat are Pavel Iliuță, pe Raiciu. L-a însurat cu câteva săptămâni înainte de Paște.
Pavel Iliuță scoate leul și-l întinde țârcovnicului. Trece cu nevastă-sa spre altar. Dă să treacă și băiatul lui Pavel. Popa îl oprește:
— Leul!
— A plătit tata.
— Plătește și tu, că ești cap de familie.
— Nici nu m-am cununat, părinte, o să plătesc la anul.
— Nu-ți dau drumul să iei paște.
— N-am părinte, un leu. O să-ți plătesc altă dată.
— Las’ că vă știu eu, sunteți niște tâlhari. Dacă nu plătiți acum, nu vă mai prind la biserică până la anul. Și până la anul… Ori moare măgarul, ori pierde samarul.

— N-am, părinte!

— N-ai, nu-ți dau paște.

Flăcăul își frământă pălăria în mână și nu știe ce să zică.

Popa l-a umplut de rușine în fața satului. Lumea îl împinge din urmă:

— Dă-i drumul, părinte, că ne apucă ziua. Lasă-l dracului, că o să-ți plătească el.

Tata, lângă noi, fierbe. Se întoarce și ne spune:

— Dacă mi-ar face mie una ca asta popa, l-aș tăvăli prin biserică, i-aș arăta eu lui paște, ’tu-l în paște pe mă-sa!

Lumea, care aude, ridică glasul la popă:

— Dă-i drumul la paște, părinte!

Popa se înfurie:

— Dumnezeul mamei voastre! Țipați la mine? Nu vă mai dau la nici unul paște. Nu mai vreau să mirui pe nimeni…

Se întoarce spre cântăreț:

— Intră cu paștele în altar, Lazăre, și închide ușa. Până nu plătește satul pentru ăsta, am oprit slujba…

Oamenii se burzuluiesc. Între popă și mulțime prind a zbura, ca niște lilieci, înjurăturile.

Popa se ține tare. A umplut cu propriul lui trup trecerea spre altar. Ridică în sus mâna în care ține crucea și mâna cealaltă în care păstrează ulceaua cu mir:

— Dacă nu vă potoliți, vă blestem, ’tu-vă mama voastră de mârlani…

Rumânii, scârbiți, se potolesc. Se dau un pas îndărăt. Se scurmă fiecare în buzunar și, într-o pălărie, adună leul cerut de popă. Aruncă țârcovnicului o grămadă de bani de cinci.

Popa deschide calea și continuă miruitul oamenilor. Ne miruim și noi. Luăm paște în gură și-l mestecăm. Tata îl folfăie, îl scuipă.

— Nu mă mai prinzi, popă Bulbuc, nici mort pe la biserică!…

Popa nu-i răspunde. E grăbit să sfârșească miruitul oamenilor.

Toaca mai sună peste sat Învierea.

Răsăritul ne află sătui, adormiți.

Între noi și frate-meu Ion au loc, câteva zile de-a rândul, schimburi de vorbe. Frate-meu s-a îndârjit. Parcă i s-a aprins în ochi văpaie nouă. Nu credea în nimic înainte. Acum crede în ceva.

Cu toată bătaia luată în timpul copilăriei, nu izbutise să învețe carte. Abia reușise să cunoască literele. Acum stă ceasuri întregi cu cartea pe genunchi, leagă cuvinte, încheagă fraze și, din ce în ce, citește mai bine.

Și-a cumpărat o tăbliță, un condei, un burete. Scrie, învață să scrie. Își bate capul și cu nevastă-sa să scrie, să citească.

Râvna lor o minunează pe mama. În sufletul ei însă s-au turburat apele. Mereu e mâhnită. Pe frate-meu și pe nevastă-sa îi socotește păgâni, spurcați.

Frate-meu Ion cu nevastă-sa nu mai au loc la noi la masă.

Nu mai mănâncă din aceleași străchini, nu-și mai gătesc bucatele în aceleași vase.

Și-au cumpărat însurățeii un ulcior din care numai ei doi beau apă.

Mama nu mai vorbește cu nici unul. Atât i-a spus lui frate-meu:

— Nu vreau să te mai văd! Nu vreau să vii nici măcar la înmormântarea mea, când o fi să mor.

Tata s-a mai îndatorat încă o dată și a tocmit meșteri să-i ridice lui frate-meu casă pe locul moștenit de el de la taică-său, la Stănicuț.

Casa a fost acoperită. Înainte de a i se așeza uși și ferestre, frate-meu s-a mutat acolo cu nevastă-sa.

Zile întregi, după plecarea lui, mama a ars tămâie în odaia lor și a stropit în fiecare dimineață zidurile cu agheasmă.

— De ce ești atât de supărată pe frate-meu, mamă?

— Și-a lăsat legea. Hristos nu poate să aibă decât o singură față. El crede că Hristos are mai multe fețe. Așa cred și păgânii.

— Și păgânii nu sunt oameni?

— Oameni sunt, dar nu e bine să-și lepede cineva legea în care s-a născut. Am fost obișnuiți din moși-strămoși să lucrăm toată săptămână și duminica să ne odihnim. Ion lucrează duminica și se odihnește sâmbăta.

— Dar sâmbăta nu e zi?

— Este, dar nu e zi de sărbătoare.

— După ce se cunoaște?

— Ei! Cu tine niciodată n-o scoate omul la capăt.

De mult s-a cuibărit în casă și stăruie mereu un fel de apăsare. Bătrâni și tineri, copilandri și copii, umblăm aduși de spate, de parcă slăvile cerului ar fi fost de plumb, s-ar fi spart și ar fi căzut pe umerii noștri slăbănogi – cam toți suntem slăbănogi – să le purtăm. Când vorbim nimicuri unii cu alții, mai mult ne certăm. Ne apucăm din nimic la harță. Strigăm, ca și cum ne-

am fi ieșit din minți, ba ne mai izbim și cu pumnii, ne mai gherăim, ne mai înghesuim în pereți. Tata e copleșit de supărare și de tristețe, cum nu l-am văzut încă niciodată. Din fitece îi sare bâzdâcul. Mama rămâne împosocată cu zilele. Nu scoate o vorbă din gură și, când scoate una, vorba ei e neagră ca păcura, amară ca zeama de cucută, otravă.

Dada Evanghelina, părăsită ca mai toate nevestele, singură, cu copiii goi și dezbrăcați pe cap, a început a se ofili, a îmbătrâni înainte de vreme. Nenea Alviță se află și el în Moldova, retras odată cu trenurile cu ostași dincolo de linia plină de sânge și de moarte a frontului pe care bubuie zi și noapte tunurile.

A venit dada Evanghelina pe la noi, cum vine în toate zilele să ne mai vadă, să mai audă un cuvânt, să-și mai spuie un păs. Parc-ar avea ceva pe suflet, ceva greu care-i răpește astâmpărul. Rupe tăcerea, își varsă focul cu glas încet:

— Mamă, pe la voi se află cumva un găvan de mălai? Nu cer pentru mine, ci pentru Floarea lui Tiță Uie, vecina. Copiii mei se mai abat pe aici, se mai duc pe deal, în cătun, pe la cumnată-mea Nichișia, și-și mai potolesc foamea cu ce găsesc. Dar fetițele Floarei de două zile nici nu mai pot să vorbească de sleite ce sunt. Stau întinse în pat, cu ochii uscați, proptiți în tavan. Cea mică de tot, ce să sugă?

Floarea, de nemâncare, are pieptul ca iasca. Nu mai pot îndura să-i știu murind de foame… Nu mai pot îndura. Auzi?

O podidește plânsul pe dada Evanghelina. Galbenă, mama rămâne nemișcată, ca de pământ. O aud târziu:

— Și ce vrei să fac eu?

— Dă-mi ceva.

— N-am. N-am ce să-ți dau, fetițo!

Iarăși și iarăși tăcere de piatră. Acum, parcă am purta fiecare în spate nu unul, ci șapte ceruri și toate de plumb. Sorbim aerul, și aerul pătrunde în pieptul nostru greu ca pământul, înecăcios ca fumul și amar, amar. Inimile slăbite bat încet și neregulat, ca niște ceasornice cărora li s-au stricat zimții de la o rotiță. Picioarele, când mergem, ne atârnă grele ca butucii. Eu unul nici dacă aș ști că se scufundă pământul sub mine, și aș avea încredințarea că aș putea scăpa cu fuga, n-aș avea putere să fug.

— Poate, fată, să-ți dau o strachină de mălai de mei. A adus rumânul ăsta al meu acasă o traistă. Nu știu de pe unde. E bună la nevoie și mămăliga de mei. Du-i-o Floarei lui Uie.

— Mulțumesc, mamă.

Pleacă soră-mea Evanghelina cu fusta ridicată să nu i-o stropească noroiul. Atât mai are, o fustă. Oamenii au mai avut de-ale îmbrăcăminții. Au tot purtat. Straiul, dacă îl porți întruna, nu-l mai schimbi, se rupe. De cumpărat n-ai nici pe ce, n-ai nici de unde.

Războiul în nici o parte nu-și înclină cumpăna. Pare a se prelungi la nesfârșit. E o mașină uriașă care toacă și mănâncă neîncetat carne de om, viață de om.

Când am intrat și noi în război, s-a auzit că nemții vor fi bătuți, doborâți pe toate timpurile de bătaie… Pe urmă, nemții au năvălit, au despuiat și au golit satele.

Cizma lor e grea, din ce în ce mai grea.

Pe moșii muncesc puținii bărbați care au mai rămas, muncesc femeile și copiii și, de la un timp, muncesc prizonierii.

Miliarezi, boierul olog de la Băneasa, și-a adus pe moșie prizonieri români. Îi strunesc logofeții și-i storc de vlagă de câtă muncă le dau. Gogu Cristofor de la Belitori și State Pantazi de la Cârligați la fel au făcut. Muncesc prizonierii români la boierii români, păziți de soldați nemți.

Prizonierii aceștia sunt de prin părțile Moldovei. N-au cum fugi. N-au unde fugi. Drumurile sunt păzite, împânzite cu gărzi. Nu te poți mișca. Dacă mergi ceva-ceva mai depărtișor de sat, îți trebuie bilet de voie – *auswais*– o hârtie galbenă plină de iscălituri și de ștampile de la comandatura germană. Decât să te înfățișezi acolo și să ceri *auswais,* mai bine lipsă. Te învârtește, te iscodește, te sucește neamțul: unde te duci, pentru ce te duci, n-ai putea să nu te duci? Sufletul îl scoate din om, nu altceva.

Prizonierii dorm prin grajduri, rupți, bărboși, nespălați. Li s-a scârbit de viață, le vine să-și lepede zilele, ochii le sticlesc în cap ca haitelor flămânde, încolțite.

La toți ne sticlesc ochii în cap de sărăcie, de foame…

Cade noaptea și parcă ar cădea potopul peste lume. Dacă auzim pași grei pe uliță ne speriem; știm că sunt pașii nemților! Ce-or fi căutând! La cine s-or fi ducând… Ne cuprinde teama dacă auzim fluierături, împușcături, chiot ori geamăt de om. Nu ne este îngăduit să ieșim afară din arie noaptea.

Vine ziua și soarele strălucește – soare blând și călduț de primăvară – și parcă ar fi tot noapte. nici o bucurie nu ne aduce ziua și soarele, nici o bucurie…

Mă simt străin în casa în care am crescut. Sălbăticiți, ne simțim străini unii de ceilalți, deși am viețuit ani și ani laolaltă. Înrăit și eu ca și ceilalți – ori poate mai mult –mi se pare că nu mai am loc la masă, că mi se cântărește din ochi și mi se numără dumicații pe care-i duc la gură.

— Toți mâncați și nici unul n-aduceți nimic în casă.

Încerc să mă apăr:

— Am adus ce-am câștigat la Rușii de Vede, la stăpâni.

— Câțiva poli! Ne-ai pricopsit. Ai muncit ca un nătărău, mai mult pe degeaba. Te-am băgat la stăpân bun, la jupân Moțatu, să înveți meserie, nu glumă, tăbăcăria. Oânvață atâția și li-i bine, ba unii se și pricopsesc din ea. M-ai făcut de rușine. Ai fugit. Ca un câine ușarnic ai schimbat trei stăpâni într-un an. Unde o să ajungi, măi băiatule? Ce-o să se aleagă de capul tău? Ți s-au suit fumurile la cap. Vrei să înveți carte. Învățătura, băiatule, nu e pentru de-alde tine.

Mai rămăseși și beteag. Știu eu la ce te gândești tu. Îți spui: dar frate-meu Gheorghe cum a învățat carte? Acela, băiatule, a avut noroc. L-a luat Berta și l-a dus la școală. Pe tine cine să te ducă? Și când? Războiul o să țină mult. Până atunci o să ajungi măgădan.

Tata ține la mine. Dacă ar auzi pe altcineva – un om străin – vorbind de mine în felul acesta, ar sări la el, l-ar lua de gât, l-ar stropși în bătaie. Dar e necăjit, cum poate nu e alt om pe lume. Își varsă și el necazul pe cine nimerește. Cum mă vede umblând prin casă și prin arie șontâc-șontâc, îl cuprinde mila și, ca să nu și-o arate, mă bălăcărește cum îi vine la gură. Rabd, dar și răbdarea omenească are o margine.

Nici unul din cei ce trăiesc în preajma mea nu-și dă seama că sunt bolnăvicios de sensibil. Dacă mi-ar spune cineva o vorbă bună, de trei ori m-aș da peste cap de bucurie, cum se dau clovnii la circ. Cu sudalma și cu răul nimeni nu izbutește să mă înduplece. Mă încăpățânez, mă îndârjesc, cad la pat bolnav de supărare, dar de muiat nu mă moi. Mă înduioșează salcia când o văd cum îi cad frunzele. Mă face să sufăr amurgul când văd soarele galben și leșinat. Pe Petre Rădoi, căruia, în sfârșit, i-au murit toate fetele și a putut să-și împlinească visul, să se însoare cu muiere tânără adusă de departe, de pe Bercelui, îl urăsc de când am băgat de seamă că nu varsă o lacrimă când îi calcă moartea în casă.

Mi se pare că sunt ca o vioară. Ar mai putea să cânte o vioară în care s-ar bate cuie? Fiecare cuvânt grosolan zvârlit în mine mă jignește, mă doare. E ca și cum cineva ar bate în trupul meu viu și firav cuie. Rabd și tac. Îndur și tac. Pe urmă, încerc iarăși să mă apăr, deși știu că o fac în zadar.

— A mai adus ceva bani în casă acum o lună.

Tata, cu gândurile în altă parte, nici-nu mă mai ia în seamă.

În iarnă, se ridicase în gară un nou turn de apă lângă cel vechi. Treceau multe trenuri nemțești cu soldați, cu armament pentru front. Lucrasem la turnul de apă ca salahor, dar lucrul se terminase în două săptămâni.

Câștigasem un pol și-l adusesem bucuros tatii.

Aș fi vrut să mai mă duc și altundeva să lucrez, dar nu găseam de lucru nicăieri. Eram luat, ca și ceilalți băieți de vârsta mea, de neamț, la corvezi. Pentru corvoadă, bineînțeles, nu se dă nici o plată. Poate mi-aș fi găsit un rost, dacă aș fi intrat slugă la un bogătan, pe te miri ce, cum intrase, pe vremuri, frate-meu Ion la bogătanul Șoavă. Dar mi-era lehamite de slugărit în sat, mi-era și rușine. Îmi dădeam seama că, de când am rămas șchiop, sunt privit ca un netrebnic, ca o otreapă omenească. Cui ce-i păsa de câte fierbeau în mintea și în inima mea? Dacă nu poți merge după plug și după raliță, dacă nu te poți târî pe genunchi la secerat, cu focul cumplit al soarelui în creștet, dacă nu poți lua sacul la spinare să-l duci pe scândura îngustă de la mal în șlep, de ce să mai trăiești? Două parale șterse nu mai faci.

Pentru neputincioși nu există milă. Numai batjocură și scârbă. Și eu eram un neputincios. Viața aspră își are legile ei. La drept vorbind, ce să mai ocolesc adevărul, două parale nu făceam, cu toate că prin gând îmi treceau fel de fel de închipuiri.

Plecasem la oraș și mă întorsesem de la oraș cu hotărârea de a mă duce – ce neobrăzare! – la învățătură. Mă îmbrăcasem de iarnă, la bâlci, și-mi făurisem planuri cum să mă înscriu la școală; cum să-mi caut gazdă; cum să-mi cumpăr cărți; cum să mă pun cu burta pe învățătură…

Peste planurile mele se prăvălise războiul, năvala oștilor străine, ocupația germană. Războiul se prelungea. Nu îi întrezăream sfârșitul. Rămăsesem în casă, povară. Mâncam ca un milog, pe nemuncitelea. Frații și surorile mă priveau chiondorâș. Ronciș-ponciș mă privea mama și nimic nu-mi spunea. Mă simțeam mai prost decât dacă m-ar fi certat ori m-ar fi ocărât, așa cum făcea uneori tata.

Înghițeam, când aveam ce bruma înghiți, și dumicatul mi se oprea în gât. Beam o gură de apă și apa mi se părea sălcie. Aerul mă înăbușea. Tavanul și cerul parcă mi se prăbușeau pe umeri.

Nu. Nu mai era de răbdat. Nu mai era de îndurat. Trebuia să plec. De plecat, trebuia să plec. Mă întrebam numai: încotro? Încotro s-o apuc? Și nu știu pentru ce, dintr-o dată, m-am hotărât: am să plec pe Călmățui, în jos, spre miazăzi, spre Dunăre.

XVIII

Mai departe

Dincolo de satul nostru, spre Bulgaria, e Cârlomanul – cătunul îngust și lung, strâns între râpele roșii ale dealurilor și între apele, care aici sunt largi și adânci, acoperite pe lângă maluri de trestii și papură, ale Călmățuiului – unde locuiesc mătușă-mea Ciurea cea chioară și bunică-mea, care a rămas tot mândră, tot țanțoșă, cu cămașa mereu albă, scrobită, bunică-mea, pe obrazul căruia timpul nu mai are putere să-și lase urmele, semnele.

Feciorii și ginerii mătuși-mi Ciurea au plecat la război. Nici n-au avut loc toți într-un vagon de cale ferată. De la nici unul n-a venit, de luni și luni, nici o știre, de parcă – flămând – i-a înghițit pe toți pământul.

A rămas mătușă-mea Ciurea, bătrână și ogârjită, cu fetele și cu nurorile, cu nepoatele și cu nepoții mărunți. Strunește herghelia de muieri bătrâna, o ține în frâu, să nu se dea vreuna în stambă, să păstreze nepătată cinstea casei, până s-or întoarce bărbații plecați – dacă s-or mai întoarce.

Bunica de la Cârloman locuiește tot în căsuța veche și albă, curată ca un pahar, cu țața Anica și cu plozii ei – a fost puioasă țața Anica, cinci-șase copii are în bătătură – se mai ia cu aia în colți, o mai ceartă, o mai împacă, o mai bodogăne – soacră, de!

Nenea Dumitrache, năvlegul, se bate cu dușmanii prin munții Moldovei – dacă n-o fi mușcat cumva țărână cu gura.

Prost, de bun ce era, blendărău, l-au luat la armată și apoi la război, pe nenea Dumitrache, mai mult ca să-și facă râs de el gradații decât să aducă vreun folos cuiva. Mult s-au mirat oamenii când, dus pe front, nenea Dumitrache s-a dovedit a fi fără teamă de moarte, sărind la atac întâiul și mânuind cu meșteșug arma. După primele lupte, i s-a și agățat pe piept o decorație. Dac-o scăpa cu viață, o să vie cu decorația acasă.

Doarme în cimitir bunicul blajin. De mulți ani doarme, îl plouă, îl ninge, nimic nu mai știe. Poate e mai bine de el și de cei de sub pământ, topiți în pământ lângă el. N-au aflat de câte s-au mai abătut peste oameni.

După Cârloman, mai mergi nițeluș pe șosea ori pe lângă șosea, pe potecă, cât ai trage șapte fumuri din lulea, și ajungi în Putinei, sat cu popă muieratic și adunător – popa Ion, fiul cel mare al popii Tomiță Bulbuc, de la noi din Omida – din pricina purtării căruia cei mai mulți rumâni, cu neveste și copii, au trecut la legea nouă la care a trecut și frate-meu Ion cu nevastă-sa, sârboaica, s-au făcut adventiști.

După ce te-au lătrat cât te-au lătrat câinii în Putinei, urci dealul, o cotești și ai ajuns la Secara.

Am vrut să mă opresc la Secara pentru un ceas, la mătușă-mea Uțupăr, să mă odihnesc, s-o mai văd, să-i ascult glasul și, dacă oi găsi-o în toane bune, s-o zgândăresc, să-și dea drumul la limbă să-mi mai povestească de câte a trăit ea în vremurile trecute, să-i cer să-mi dea ceva să îmbuc și să sorb o gură de apă. Aș fi vrut s-o văd și pe vară-mea Dița, devenită acum muiere în putere, cu patru copii prinși de poale. Născuse de două ori câte doi.

M-am gândit și m-am răzgândit. Mi-am văzut de drum mai departe.

Și bărbatul vară-mi Dița a plecat la război. Încă o casă, casa Uțupărilor, plină de tristețe, încărcată de jale…

Merg înainte, să nu mă apuce chindia pe câmp.

Din zori am plecat de acasă. N-am spus nimănui încotro plec, de ce plec.

Acum e spre amiază. Dimineața a fost friguroasă. Pe urmă, pe măsură ce soarele s-a ridicat, s-a mai încălzit.

Cunosc drumurile și cunosc satele acestea. Am umblat și pe aici, înainte de război, cu un negustoraș, de-am vândut pește cumpărat cu toptanul de la balta cea mare de lângă

Dunăre – cu unul din Stănicuț, de-alde Vancu Vene. Țin minte că la Dracea se găsește o curte mare boierească cu multe acareturi și cu o sumedenie de slugi.

Am să mă opresc, am să bat la poartă și am să cer să mi se dea ceva de lucru. Nădăjduiesc să am norocul să și găsesc.

Neamul boierilor Ghinești e vechi și mulți din acest neam, în vremurile de care știe povești mătușa Uțupăr, au fost mari dregători ai țării. Câte ceva despre ei am citit în unele cărți unde le-am văzut și pozele: niște bărbați înalți, bărboși, cu fața osoasă și cu nasurile mari. Unuia dintre ei, mai tuciuriu poate decât ceilalți din același neam, i se spunea pare-mi-se, Arăpiță.

Au fost răscoale cumplite și la Dracea, în anul de neuitat, plin de sânge și moarte și suferință – 1907.

Mă aflu la marginea de sus a satului Secara. Calc pe șosea încet, sleit de osteneală, abia târând piciorul beteag după mine. Îmi răsare deodată în față mormântul în care doarme – alături de ceilalți rumâni, alături de femeile și copiii împușcați odată cu el – unchiu-meu Precup Urban Uțupăr.

Crucea de lemn e tot cum o știu – una singură pentru toți cei ce zac dedesubt – dar s-a mai învechit. Au înnegrit-o ploile, a crăpat-o soarele, dar crucea a rămas tot dreaptă. Stă la marginea drumului crucea. Rumânii trec pe lângă ea desculți, dezbrăcați, flămânzi, necăjiți. Își scot căciulile și se închină. Se închină și murmură printre buze rumânii:

— Dumnezeu să-i ierte!

Își pun căciulile pe cap și pleacă mai departe, fiecare la treaba și la suferința lui.

N-au uitat.

Nu uită.

Nu pot să uite.

Nu trebuie să uite.

Obosit, mă opresc și eu.

Privesc crucea și tac. Îmi scot pălăria și tac. Și parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uțupăr cum mă ține pe genunchi, cum mă leagănă. Și parcă îi aud glasul:

— Darie, vrei tu să fii băiatul meu? Că eu nu mai am băiat. Pe Pantelie mi l-au omorât la armată.

Cât vezi cu ochii câmp întins. Câmp. Numai câmp. Pe alocuri, câmpul e negru. Va fi arat în curând și semănat cu porumb. Pe alocuri, câmpul e verde. A răsărit grâul. E verde și gras și înalt de o palmă grâul.

Soarele luminează întinderile. Deasupra lumii, cerul e albastru, iar drumul pe care am venit și în care acum stau proptit cu picioarele e ud. N-a trecut mult de când a plouat, ploaie de primăvară.

Crucea e neagră de timp. Mai neagră decât pământul negru.

Și eu parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uțupăr înfigând fierul de plug și ascuțișul în pieptul logofătului boieresc Filip Pisicu. Parcă îl văd spălându-și mâinile de sânge cu noroi și ștergându-și-le pe nădragi. Parcă îl aud strigând colonelului Pienaru:

— Ne împușcați pe noi. O să mai împușcați și pe alții. Dar n-o să puteți împușca toată țara…

Acum e război. Boierii s-au pus la adăpost, au fugit, unii s-au oprit în Moldova, stau cu bagajele împachetate, gata s-o șteargă cum vor auzi că se clatină frontul, pe care-l țin, cu piepturile lor goale, armatele de săraci. Alți boieri – aceia care strigaseră mai tare că doresc războiul și care și împinseseră țara în război – au luat-o de la început la sănătoasa și n-au avut

liniște până n-au ajuns în țările neutre din Nordul îndepărtat. Țara cea de jos, țara dezbrăcată și flămândă, țara desculță și mâncată de pelagră sângeră și luptă cu dușmanul.

Dar sunt și boieri care au rămas sub ocupație, care n-au nici un motiv să se teamă de nemți, boieri care au făcut politică nemțească și care s-au zbătut ca țara să intre în război alături de nemți și nu împotriva lor. Unul dintre aceștia e și bătrânul colonel pensionar Pienaru, cel care în 1907 a poruncit să fie împușcat unchiu-meu Precup Urban și ceilalți desculți. Se lăfăie cu țiitoarea tânără pe care și-a adus-o de la București, și care-i toacă moșia, în conacul cel mare, cu ferestre înalte, până târziu noaptea luminate. Să tot fii boier și zile să ai să le trăiești… Uneori cheamă să-i cânte lăutarii, lui și țiitoarei și mărimilor nemțești de prin împrejurimi, cu care se are bine și prin mijlocirea cărora vinde, ca toți boierii, pe prețuri mari, bucatele pe care rumânii i le culeg de pe moșie.

Mai cutează câte un dezbrăcat să-i ceară boierului o baniță de porumb împrumut, cu căciula în mână;

— Ți-oi munci, boierule…

— Ia să încerci să nu ieși la muncă! Te dau pe mâna nemților…

Pleacă omul cu mâna goală, cum a venit.

Nemții sunt grijulii. Cer să fie muncită și semănată fiecare palmă de pământ. Soldații lor, ofițerii lor, au nevoie de pâine.

Dacă unchiu-meu Precup Urban Uțupăr ar trăi, nu m-ar mai întreba:

— Darie, vrei să fii băiatul meu?

A născut vară-mea Dița doi băieți și două fete. S-ar fi jucat unchiu-meu Uțupăr cu nepoții lui și cu nepoatele, i s-ar mai fi ostoit poate dorul care-l seca la inimă, după feciorul lui, Pantelie, cel ce, cu mintea lui ageră, scornea cântece de răzvrătire și cântece de dragoste…

Doarme sub pământ unchiu-meu Precup Urban Uțupăr, dar sămânță lui nu s-a stins, cum nici sămânța celorlalți rumâni împușcați nu s-a stins și nu se va stinge. S-o topi și neamul boieresc al colonelului Pienaru, cum s-a stins neamul boierilor Ghinescu, cei însemnați cu slove în hronicul țării.

Din neamul vestit al boierilor Ghinescu a rămas numai o fată bătrână, una Madalena, pe care o văzusem de câteva ori în gară, când pleca ori când venea de la București.

Trăsură cu patru cai o purta pe drumul dintre gară și Dracea. Pe capră, vizitiul cu pălărie tare și înaltă, încins peste mijloc cu eșarfă colorată. Caii purtau hamuri bătute în argint.

Era această Madelenă o femeie înaltă și uscată, neagră-pământie, cu nasul mare și adus, ca al tuturor străbunilor ei, și cu sfârcuri de mustăți la colțul buzelor. Se îmbrăca fistichiu. Când o vedeai, mai că-ți venea să pufnești în râs.

Dar cum să pufnești? Aprigă și crâncenă, umbla la conac îmbrăcată bărbătește, călărea caii de rasă, ageri, avea grajdul plin, și biciul, numai că nu dormea cu el în mână.

Pentru nimic în lume nu găseai la ea iertare. Nici crezare.

Slugile îi spuneau domnița Madala și satul o botezase Șerpoaica.

Șerpoaică era, într-adevăr. Când străbătea satul, amuțeau până și câinii. Și se spunea că atunci când se plimbă Ghineasca pe moșie, greierii nu mai țârâie și ciocârliile nu mai cântă. Dar rumânii, de ciudă că nu-i pot suci și răsuci gâtul negru și subțire, mai umblau și cu scornituri.

Nu știu de ce, dar nu mă înspăimânt de Șerpoaică: am fost slugă la jupân Moțatu și mai mare peste mine a fost nenea Gogu Șoric care mi-a frânt coastele. Am fost slugă la jupân Mielu Gușă și la jupân Bănică Vurtejanu. De ce n-aș fi slugă la Șerpoaica? Sufletul, cât îl mai am și cum îl mai am, n-o să mi-l ia. O să vie un timp al socotelilor. Să trăiesc și să ajung acel timp. Să trăiesc.

Pe marginea drumului, un șir lung de furnici mici și negre. Merg de la mușuroiul lor spre alt mușuroi. Ocolesc șirul furnicilor, să nu calc vreuna. Și grăbesc cât pot pașii.

Vreau să ajung mai repede la Dracea, să-mi încerc mai curând norocul ori nenorocul.

Las la o parte drumul pietruit care face ocolișuri, las în urmă crucea sub care dorm somnul de veci ucișii și o iau pe poteca moale și dreaptă peste câmp. Noroiul mi se lipește de poscali. Mai grele îmi devin picioarele.

Când, în sfârșit cu chiu cu vai, ajung la curțile boierești, împrejmuite, ca o cetate, cu zid înalt, bat cu vârful bățului în poarta de fier. Îmi deschide un argat – un ungurean roșcovan și cu ochii împăienjeniți de băutură, neobișnuit de mustăcios.

— Ce cauți, mă?

— De lucru.

— N-avem.

— Aș vrea să vorbesc cu Ghineasca.

— Cu cine? Cu domnița Madala?

— Cu Șerpoaica.

— Să fii sănătos, băiatule. A fugit în Moldova.
— Și cine îngrijește de moșie?
— Logofeții.
— Aș putea să vorbesc cu vreunul dintre ei?
— Nu.
— Pentru ce?
— Pentru că n-au vreme de pierdut cu de-alde tine. Hai, cară-te, auzi? !

Ține în mână o dârjală groasă ungureanul. Se face spre mine, să-mi măsoare spinarea. E lungă și groasă dârjala și plin de putere ungureanul. Spinarea mea, șubredă…

O tai peste câmp, spre Ologi. Cunosc și acolo un boier, pe cuconul Jenică Diacu, care e boier și nu prea: mai curând un țăran mult înstărit. Are ceva pământ, are și vite. Casa lui e plină de fete nemăritate. Boierii nu le caută, nu le cer de neveste nici arendașii, socotindu-le sărace. Țăranii nu cutează nici să aducă vorba despre căsătoria vreunuia din ei cu o fată a lui cuconu Jenică Diacu. Ce să facă un țăran, care e obișnuit să umble mai desculț, mai cârpit, mai mâncat, mai nemâncat, cu o nevastă cu carte, care nu poate fi scoasă la muncă?

Fie ce-o fi. Sun și la ușa ăstuia. Se ivește, cu ochii cârpiți de nesomn, o slugă prăpădită.

— Aș vrea să vorbesc cu boier Diacu.
— A plecat în Moldova.
— Și dumnealui?
— Da pe la cine-ai mai fost?
— La Dracea, la Șerpoaica.
— Apăi aceea a fugit înainte de a ajunge nemții pe Olt. Da ce vrei?
— Caut de lucru.
— Cauți degeaba la noi.

Îndreaptă-te spre Clocociov. Poate să găsești de lucru acolo. Că boierul de la Clocociov n-a plecat. Se are bine cu stăpânirea de azi.

Mai pe drum, mai peste câmp, mă îndrept spre Clocociov și ajung tocmai când dă soarele-n chindie. Bine că nu m-a prins întunericul pe câmp. Nu-mi place întunericul.

La Clocociov, curțile boierești sunt neobișnuit de întinse – poate pe șapte pogoane. În față, castelul cu etaj și cu turnuri, cum n-am mai văzut pe la nici o moșie, cum n-am văzut nici la Ruși, nici la Turnu. În curtea

boierească, în spatele castelului, nesfârșire de case mărunte și lungi pentru slugi și, dincolo de aceste căsuțe, grajdurile înalte și largi pentru vite.

Lângă o aripă a castelului, cancelaria, în niște odăi scunde. Mai la o parte, o pompă de apă, ca aceea din curtea unchiului Tone de la Roșiorii-de-Vede. O femeie scoate apă. Mă apropii de ea și o întreb:

— Aș putea să vorbesc cu cineva de aici?

— Cu cine vrei să vorbești?

— Cu vreunul de la cancelarie.

— Caută-l pe domnul Lascăr. E acolo…

Îmi arată cancelaria.

— Intră…

— Bună seara.

— Bună.

La o masă de brad, semănând aidoma cu masa cea mare din primăria de la Omida la care lucrează notarul Gică Stănescu, un omuleț puțin la trup, îmbrăcat în haine ponosite albastre, cu părul alb și cu fața zbârcită, cu ochelarii pe nas, mâzgălește niște hârtii. Nici nu ridică ochii spre mine. E obișnuit, se vede, cu fel de fel de vizite. Tace.

Penița îi scârțâie pe hârtie. Scrie cu litere mari, apăsate.

Mâna îi tremură. Abia o stăpânește. Cerneala e albastră ca liliacul. Binevoiește totuși să mă întrebe:

— Ce vrei?

— Caut de lucru, domnule Lascăr.

Bătrânul își scoate ochelarii, îi șterge cu batista, îi așează la loc pe nas. Mă măsoară din tălpi și până în creștet, din creștet până în tălpi. Ochii – ochi de miop –clipesc des.

— Nu ești de pe aici?

— Nu, sunt mai din susul Călmățuiului, de la Omida.

— Știi carte?

— Știu.

— Câtă?

— Cinci primare.

— Scrii frumos?

— Scriu destul de citeț.

— Ia stai aici pe scaun, să-i ardem o probă.

Mă așez pe scaun, pun pălăria pe genunchi, iau o foaie de hârtie albă și un toc. Scriu, leg fraze, i le întind. Bătrânul le privește, apoi decretează:

— Mda… scrii destul de citeț. O să vorbesc cu boierul…

Lângă condici, pe masa bătrânului, un clopoțel. Bătrânul întinde mâna, apucă clopoțelul de coadă, sună. Vine un argat.

— Să trăiți, domnule Lascăr, la ordin!

— Ia-l pe băiatul ăsta, du-l la bucătărie și spune că am ordonat să i se dea ceva de mâncare. O să rămână la noi, la cancelarie.

Va să zică așa stau lucrurile, pe bătrân îl cheamă, într-adevăr, domnul Lascăr și, când te sună cu clopoțelul, trebuie să alergi, să i te prezinți, să-i spui: Să trăiți, domnule Lascăr, la ordin!

Argatul mă împinge spre ușă, apoi mă duce spre casele din fundul curților. Acolo mă bagă într-o odaie.

— Dă-i, fă, Safto, să mănânce. Ca mâine o să ne înjure și el de toți dumnezeii. O să lucreze la cancelarie, cu domnul Lascăr, ajunge logofăt.

— Poate că n-o să ne înjure, răspunde Safta.

E o femeie trupeșă, cât trei muieri de voinică, cu picioarele groase ca uleiele și cu sânii mari, revărsați.

Desculță. Are picioarele arse, tălpile mari, crăpate, cu unghii negre, răsucite. Numai mâinile îi sunt albe. Umblă cu ele prin bucate, prin apa în care spală vasele.

— Dacă-ți spun eu c-o să ne-njure! stăruie argatul. Gheorghiu n-a venit tot ca ăsta? Nu știa cum să se mai ploconească. Era flămând mort. Acum, nu numai că ne înjură, ne atinge și cu harapnicul. Mâna dreaptă a domnului Lascăr…

— Ei, lasă băiatul în pace și du-te încolo.

Omul pleacă.

— Nu te speria, îmi spune Safta, așa e Gânju, gură spartă. Nu trebuie să-l iei în seamă, are inimă bună, dar e pățit și el cum suntem toți la curtea asta.

Îmi dă un scaun și pune lângă vasele spălate o strachină mare. În strachină răstoarnă din belșug fasole. Lângă fasole mai așează, pe o bucată de șervet, o felie mare de mămăligă.

— Lingură ia-ți și singur…

Aleg o lingură din câteva sute, o șterg, mănânc.

Se bat tătarii la gura mea. Safta mă privește. Mai umple o dată strachina.

— Vii de departe?

— Nu tocmai. De la Omida. Azi-dimineață am plecat de acasă.

— Și n-ai luat nimic în gură?

— Nimic.
— Ai picat într-un ceas bun.
Intru în vorbă cu ea. Aflu că boierul e unul dintre cei mai bogați din ținut. Mai aflu că are peste o sută de slugi în curte, încă o sută care păzesc balta cea mare de lângă Dunăre, și se ocupă cu pescuitul și că, în râpi, sub deal, își au sălaș sute de familii de țigani. Țiganii îi muncesc boierului o parte din moșie. Inima moșiei este aici, la curte, dar de lucru e și sus la conac.
— O să fie rău dacă o să te trimită la conac. Nu stă nimeni acolo sus, în pustietate…
— Domnul Lascăr mi-a spus că o să lucrez la cancelarie.
— O fi spus domnul Lascăr, dar nu dumnealui hotărăște.
— Dar cine?
— Boierul.
S-a lăsat întunericul. Ferestrele castelului sunt luminate.
Hălădui prin curte, sătul, nu se uită nimeni la mine, nici câinii nu mă latră. M-au mirosit numai. Bat iarăși la ușa domnului Lascăr.
— Ai mâncat?
— Am mâncat.
— Mă duc să văd dacă pot să vorbesc cu boierul. Hai cu mine!…
Mă iau după domnul Lascăr. Rămân în capul scării. Scara e largă, înaltă. Treptele, de marmoră. Domnul Lascăr a intrat în castel, s-a întors numaidecât.
— Poftim la boier. Șterge-te pe picioare.
Mă șterg bine pe picioare.
Cum o fi arătând la față boierul?
Pătrund într-o odaie și calc cu sfiiciune covorul moale în care poștalii mei vechi se îngroapă până la glezne.
Domnul Lascăr, frânt de mijloc, îl lămurește pe boier:
— A picat la curte acum un ceas. Vine din susul Călmățuiului, de la Omida. Caută de lucru. Are scriere citeață, l-am putea opri la cancelarie.
Ridic ochii și-l privesc pe boier în față. E un om înalt, voinic, roșcat, cu tâmple albe. Nu poartă nici barbă, nici mustăți. Gâtul, să-i plesnească de grăsime, obrazul, să-i crape de sănătate, ras proaspăt, pieptănat, pudrat. La ochiul drept poartă o sticlă rotundă – monoclu. Începe să vorbească. Vorbește cu „r” și puțin stricat, ca și cum ar gândi în altă limbă.

— Ai să mergi mâine dimineață cu mine la conac. Am nevoie de un om pe deal. Să fii muncitor și cuminte… Mâncare, dormit și zece lei pe lună: boierește te plătesc. Ia-l, Lascăre!

Nu m-a întrebat cum mă cheamă. Nici eu nu m-am grăbit să-i spun.

Domnul Lascăr tremură din toate mădularele. Gândesc că poate o fi tremurând de oboseală.

Dau bună seara boierului cu monoclu și mă țin scai după domnul Lascăr. Eu ies cu fața spre ușă, domnul Lascăr merge de-a-ndărătelea. Coborâm scara.

Domnul Lascăr îmi șoptește:

— Ce-ai făcut, nenorocitule? Ai întors spatele boierului…

— Nu te supăra, domnule Lascăr, dar nu pot să merg cu dosul înainte. Ce sunt eu, rac?

Domnul Lascăr se miră, încearcă să zâmbească:

— Ești cutezător!…

— Nu știam, dar dacă spui dumneata…

— Ai să dormi la Safta.

— Mulțumesc.

Argații se ploconesc înaintea domnului Lascăr mai abitir decât se ploconea domnul Lascăr înaintea boierului.

— Domnule Lascăr, am să te rog ceva…

— Ce mai vrei?

— Cum îl cheamă pe boierul ăsta?

— Arghir Arizan. Tare sunt supărat! mi se spovedește domnul Lascăr.

— De ce ești supărat, domnule Lascăr?

— Gândeam să te opresc la cancelarie. Nu mai prididesc cu lucrul. De câte ori vine cineva care știe să scrie mai citeț, eu cred că am să-l pot opri la cancelarie. Boierul mi-l ia și-l trimite pe deal. Oamenii nu stau prea mult pe deal.

— De ce?

— Eu știu? Poate li se urăște să trăiască acolo, în pustietate.

— Cred că mie n-o să mi se urască.

— Om trăi și om vedea, dar una știu: am rămas fără ochi de când zgârii hârtia, m-am săturat.

— Și boierul nu te scoate la pensie?

— Nu. Boierul Arizan nu scoate pe nimeni la pensie. Lucrez la moșia asta de patruzeci de ani. Cât ai putere, muncești și primești leafă. Când nu

mai poți munci, te dă afară.

Angajează pe altul.

Îl las pe domnul Lascăr să se tânguie în șoaptă de unul singur. Mă întorc la bucătăria Saftei.

— Domnul Lascăr a spus că o să dorm astă-seară la dumneata. Mâine în zori plec cu boierul la conac.

— Bătu-te-ar norocul!

— De ce spui așa?

— Uite așa, îmi vine și mie să spun…

În curtea boierului năvălește cu zgomot mare un automobil. Automobilul e deschis. Din automobil se dau jos patru ofițeri germani.

Șoferul trage mașina, stropită până sus de noroi, deoparte. Mașina fumegă. Au gonit-o prin hârtoape…

Boierul, în prag, își primește oaspeții. Se îmbrățișează, se sărută cu ei.

— Iar au venit nemții, bodogăne printre buze Safta.

— Au mai venit și altă dată nemți aici?

— Vin mereu. Sunt prieteni buni cu boierul. Le-a cerut și i-au dat pentru muncile de la conac prizonieri români.

Boierul s-a legat să-i păstreze la muncă, fără pază, pe răspunderea lui. I-a dat în seama unor slugi. Muncesc românii până dau în brânci. De altfel, dacă te duci la conac, ai să-i cunoști. O să fie zaiafet mare la curte astă-noapte, dacă au venit nemții…

A intrat călare pe un cal roib, în curte, domnul Gheorghiu. Calul e tot o spumă. Se vede că l-a alergat nebunește.

Domnul Gheorghiu sare de pe cal: trei oameni se reped și-i iau roibul în primire. Unul i-l plimbă încet, de căpăstru. Ceilalți, după ce i-au scos șaua și l-au acoperit cu pături, îl freacă, din mers, cu șomoioage de fân.

Domnul Gheorghiu se prăvălește spre castel. Întârzie câteva clipe înăuntru, iese, coboară scările în goană.

— Calul! Dați-mi calul!…

Slugile îi aduc calul, pun șaua pe el.

Domnul Gheorghiu încalecă, plesnește din harapnic. Calului îi scapără copitele. Iese din curte, se depărtează. Safta bombăne:

— S-a dus după țigănci.

Safta gătește numai pentru slugi.

Bucătăria pentru boieri și pentru oaspeții boierului e aparte.

Începe fierberea în bucătăria boierului. E chemată și Safta să ajute.

Dintr-acolo nu vine miros de fasole, nici abur cald de mămăligă. Pentru boieri sunt cuptoare speciale unde se coc franzelele, cozonacii, fripturile. Slugile care lucrează aci sunt curate, îmbrăcate în alb, ca doctorii la spital.

Mă culc în odaia Saftei. Mă culc chiar în patul Saftei – un pat larg de scânduri, acoperite cu rogojină, ca la noi acasă.

Ar putea dormi cinci-șase oameni acolo.

Mă așez într-un colț și mă acopăr cu un așternut din cârpe destrămate, trecute prin darac, răsucite. Abia acum mă ajunge oboseala. Am mers aproape o zi întreagă, fără să stau o singură clipă pe marginea drumului. Am mers întruna.

Acum, abia acum simt tălpile picioarelor cum îmi ard, simt oboseala cum mi se revarsă, ca o apă lișteavă, în trup.

Adorm și dorm adânc, ca pietrele.

Mă trezesc spre ziuă. Lângă spatele meu, un spate lat, gras, cald: spatele Saftei. Doarme buștean. Sforăie în somn.

Fluier încet, cum aș fluiera un câine pe care vreau să-l chem lângă mine, să-l ademenesc cu un codru de pâine. Femeia nu mai sforăie, s-a liniștit…

Ciocăne un argat la fereastră:

— Măi, băiatul ăla care veniși aseară, scoală! Te cheamă boierul.

Mă îmbarc pe întuneric. În curte, răcoarea zorilor mă trezește de-a binelea. Argatul adaugă:

— Te așteaptă boierul lângă scară.

Văd prin întunericul subțire umbra groasă a boierului și a calului pe care boierul se leagănă. Alături, un cal mai mărunt, cu șaua pe el.

— Știi să călărești?

— Știu.

— Încalecă.

O slugă îmi întinde frâul. Așez piciorul în scări – piciorul meu bolnav – mă apuc cu mâinile de oblânc, mă opintesc, încalec. Calul tremură nervos sub mine.

Simt că boierul cu sticlă la ochi vrea să-mi facă o șotie, să se amuze. Așteaptă poate să mă trântească pe neașteptate calul.

Cheful ăsta n-am să i-l împlinesc. Grăiește râzând:

— Ține bine!

Îi arde calului meu una peste coapse. Calul sare în două picioare, nechează, o zbughește ca fulgerul pe poartă.

Boierul, în goană, după mine. Mă ajunge, mă întrece. Îmi strigă cât poate în urechi:

— Să nu cazi!…

Mă țin cu amândouă mâinile, cât pot de bine. Mi-am încolăcit picioarele în jurul burții calului. Calul aleargă ca vântul. Boierul mi-a luat-o înainte. Despicăm noaptea ca două năluci. Calul meu știe drumul. Vede prin întuneric ceea ce eu nu mai văd: celălalt cal pe care boierul îl biciuie întruna.

Urcăm dealul. Ziduri de întuneric în jur. Văd, deodată, silueta calului și a boierului pe culmea dealului. Mi se pare că ar fi o statuie uriașă.

Calul meu urcă gâfâind. În goană urcă. Se oprește lângă boier. Ca la comandă se oprește calul.

Boierul râde iarăși:

— Îmi placi. Mă așteptam să te trântească.

— Poate că și calul se aștepta, dar m-am ținut din toate puterile.

— Ai trecut prima probă.

Îndrăznesc să-l întreb:

— Mai sunt și alte probe de trecut?

— Poate!

Îi zăresc dinții, sclipind în întuneric. Îi zăresc, sclipind în întuneric, monoclul.

Se pipăie la șold și-mi întinde un pistol.

— Știi să tragi?

— Nu știu…

Iau pistolul în mână, îl pipăi. E un pistol nou, fără butoi.

— I-am ridicat piedica, îl aud pe boier, îndreaptă-l cu țeava în sus și trage…

Îndrept pistolul cu țeava în sus și apăs pe trăgaci. Parcă mi-a smuls cineva mâna din umăr.

— E un pistol automat, îmi spune. Te doare umărul?

— Puțin.

— Dă arma-ncoa.

Îi dau arma. O cercetează. Mi-o înapoiază.

— Acum ține-o cu țeava-n jos… Mergem la pas înainte.

Sub copitele cailor, pământul moale, jilav. Întunericul a început a se destrăma. O geană de lumină străvezie crește spre răsărit. Balta de dincolo

de sat începe să licăre. Înaintea noastră se zugrăvește pe cer un arbore. Ne apropiem. Ne oprim la câțiva pași.

— Acum țintește trunchiul copacului și trage. Cam pe la mijloc țintește. Când s-o lumina, o să trecem să vedem ce ispravă ai făcut.

Întind mâna și încerc să ochesc. Apăs din nou trăgaciul. Mișc puțin mâna de la dreapta spre stânga. S-o golit pistolul de gloanțe. I-l întind.

Pornim în galop. Întunericul s-a risipit cu totul. Spre stânga văd șerpuind, departe, apa cenușie a Dunării și, dincolo de apa cenușie a fluviului, malul înalt, acoperit încă de neguri, al Bulgariei.

— E întinsă moșia mea, îmi spune boierul. Am peste zece mii de hectare…

— Douăzeci de mii de pogoane?

— Da, douăzeci de mii de pogoane. Mai am două moșii, cam tot atât de întinse, pe Bărăgan și una pe lângă Brăila, dar îmi place să stau mai mult aici. Pe la celelalte moșii merg numai în trecere, când fac inspecție…

Împrejur, câmpul pare nesfârșit. Primăvară. A răsărit iarba. A răsărit grâul, e mai înalt de-o palmă. A plouat de curând. Pământul e moale, copitele cailor se afundă ușor în țărână…

Boierul vrea să vadă dacă au ieșit rumânii la arat… în depărtare se aud scârțâituri de care. Focuri mărunte pâlpâie ici-colo.

Înainte de a se lumina bine de ziuă, înainte de a înjuga boii la pluguri, desculții aprind focuri pe lângă care. Își încălzesc mâinile, picioarele.

Ajungem lângă un șir de care.

Rumânii știu cine umblă noaptea călare și descarcă pistolul în văzduh, cunosc calul boierului după tropăit.

Uite-i, își ridică pălăriile, căciulile.

— Să trăiți!

— Bună dimineața! De ce-ați întârziat, măi?

— N-am întârziat, boierule.

— Trebuia să fiți la capul locurilor. De unde sunteți?

— Din Piatra.

Încetinim o clipă caii. Boierul adaugă:

— Să băgați plugul adânc, că vă ia mama dracului! Trec să văd…

Pornim în iureș, pe nesfârșitul câmpurilor, două năluci fumurii…

Ne apropiem de conac. Siluetele caselor și ale copacilor din jur se conturează deslușit pe cer. Boierul cravașează calul. Calul aleargă. Eu îl

lovesc pe al meu cu călcâiele în pântec, dar parcă nici n-ar fi nevoie să-l lovesc. Cu botul lungit înainte, calul meu ține pasul după al boierului.

Rămâne totuși ceva mai în urmă. Poate știe că e călărit de o slugă care nu are dreptul să meargă în rând cu boierul.

Ferestrele conacului, luminate. În conac, felinare agățate de stâlpi înalți, aprinse. Când ne apropiem se și deschid, împinse parcă de o mână nevăzută, porțile cele mari. Intrăm în goană în arman. Ocolim armanul, ca să nu ne oprim caii dintr-o dată. Lângă poartă, cu căciula în mână, o mogâldeață.

— Te-ai trezit, Amos?

— Ca totdeauna, devreme, conașule.

Boierul descalecă. Descalec și eu. Mogâldeață prinde caii de căpăstru și-i duce la grajd. Boierul știe unde merge. La doi pași, în urma lui, mă străduiesc să-i țin hangul…

Deschide o ușă boierul, urcă o scară, mai deschide o ușă și pătrundem amândoi într-o odaie mare, pătrată.

— Gata cafeaua, Ilончă?

— Gata, conașule.

— Ilonca e nevasta lui Amos.

Îi râd ochii, îi râde gura femeii… Un ibric mare de cafea fierbe în clocot. Ilonca îi umple boierului o ceașcă mare.

— Dă-i și lui cafea.

Umple pentru mine Ilonca o ceașcă mică.

În odaia-salonaș a conacului, luminată de o lampă mare spânzurată de tavan și de lumina dimineții care creștea limpede, l-am văzut mai bine și de aproape pe noul meu stăpân, pe boierul Arghir Arizan. Fața plină, care seara mi se păruse roșcovană și rumenă de sănătate, era acum palidă și ușor încrețită. Ochii îi erau cenușii șterși și pleoapele nițeluș umflate. Un ochi avea bulbul roșu, iar celălalt, acoperit cu monoclul gros, părea odihnit și limpede. Îi lucea în creștet un început de chelie. Părul, cât mai avea, pe jumătate alb, era uns, pieptănat, lins pe cap. Gușulița de sub bărbie, roșie, aproape ca de curcan neînfoiat. Când vorbea, glasul i se auzea spart, răgușit. Noapte nedormită, cu mâncare multă și gustoasă, picantă, să tragă după ea băutură – cheful cu nemții și cu țigăncile tinere aduse de sub râpi în faptul serii de logofătul Gheorghiu. Îmbrăcămintea boierului Arghir Arizan era de mare preț, îmbrăcăminte de câmp și de călărie: tunică scurtă, de postav englezesc, în carouri mari, guleraș de blană moale, să ferească gâtul de răceală, pantaloni strânși pe picior, bufanți, cizme galbene, înalte, până mai

sus de genunchi, lustruite oglindă. Mânușile și le aruncase pe masă, răsfrânte, alături de vâna de bou cu care altoia calul și uneori slugile ori învoitorii de pe moșie. Părea un om de peste cincizeci de ani – mai târziu aflasem că apropia șaizeci – care-și dă toată silința să facă impresie c-ar fi nobil britan, cel puțin lord.

Ilonca, înfășurată într-o rochie lungă până-n călcâie, înflorată, purta în picioare papuci moi, turcești, fără tocuri, umbla prin casă împrăștiind în jur miros dulce de mosc și foșnet mătăsos. Era o fată bălană, cu coade lungi și galbene și ochii verzi ca iarba. Degetele îi erau încărcate cu inele groase de aur.

— Mai toarnă-mi o ceașcă de cafea, Ilonca. N-am dormit ast'noapte.

— Se vede, boierule.

M-am ridicat în picioare.

— Pot să vă aștept jos?

— Da.

Am coborât în curte și m-am rezemat de zid. Slugile plimbau caii pe care venisem și din trupurile cărora ieșeau încă aburi subțiri. Soarele se ridicase deasupra câmpurilor nesfârșite și le îneca într-o pulbere măruntă de aur. Pe deasupra Dunării se înălțase și plutea domol o pânză de ceață alburie, pe care soarele se străduia s-o destrame, s-o risipească. Din când în când se auzeau dinspre fluviu fluierături scurte și groase ca niște grohăituri. Urcau vapoare în susul Dunării, spre inima Germaniei, târând după ele șlepuri lungi, pline cu grâne. Altele mergeau pe cursul apei spre Giurgiu și spre Brăila, încărcate cu soldați și cu muniții pentru frontul de la hotarul de jos al Moldovei. Câmpul, cât prindeai cu privirile, plin de plugari: o femeie apasă pe coarne ca brazda să fie adâncă, un băiețandru mână o pereche de boi mărunți ori de cai costelivi, îi atinge din când în când cu bățul. În urma plugurilor, brazdele proaspete fumegă. Satul, rămas în vale, pitit, lipit de șuvița de apă îngustă și turbure a Călmățuiului, ridică spre cer fuioare subțiri și drepte de fum. Văzduhul, jilav ca și pământul, pare încremenit. Nici o adiere de vânt.

Nici una.

Îmi arunc ochii prin armanul larg. Ceva mai departe de clădirile vechi, coșcovite de ploi și de soare, boierul cu monoclu a pus să se ridice altele noi și mărețe. O casă mare, un adevărat palat de modă veche, cu pridvoare și arcade, grajduri, magazii, toate rămase neterminate. Nici un arbore în

arman, în afară de doi salcâmi bătrâni lângă poartă. Doitrei oameni umblă pe la grajduri. Unde-or fi ceilalți?

Un băiat, ceva mai vârstnic decât mine, a venit din largul câmpului călare, a descălecat și-a urcat scările la boier. Peste puțin timp a coborât boierul și în urma lui băiatul.

— Așa cum ți-am spus, Andrei, ai grijă de el.

A încălecat boierul și a plecat. Curând nu l-am mai văzut.

La arman nu locuiește numai snania de Amos și nevastă-sa Ilonca. Mai locuiesc o mulțime de slugi. Mai mare peste servitorime pare a fi Andrei.

Poartă uniformă școlară băiatul. Războiul l-a prins în clasa a V-a de liceu – liceul „Sfântul Haralambie" din Turnu, la care am vrut să mă duc să învăț carte.

E băiatul unui mic proprietar din lunca Dunării. Taică-său are o casă de copii. L-a trimis la cuconul Arghir Arizan să muncească. A venit cu câteva luni înaintea mea. Aci, în mijlocul câmpurilor, a petrecut iarna.

— Păcat, îmi spune, păcat că ai venit abia acum. Nici nu poți să-ți închipui ce plăcută a fost pentru mine iarna: câmpul întins, satele pitulate pe fundul văii nici nu le mai vezi iarna. Zăpada le acoperă ca pânză albă. Numai spre miazăzi, malul înalt și pietros de dincolo de Dunăre și, dincolo de mal, un câmp tot atât de aspru, de pietros…

M-a purtat prin tot armanul, mi-a arătat fiecare colibă ori clădire în parte și mi-a explicat care e rostul ei, la ce folosește și cine o are în grijă. Pe urmă am încălecat pe cai și-am umblat pe moșie. La vremea prânzului ne-am întors la arman, am mâncat, Andrei s-a culcat să-i tragă un pui de somn și eu am ieșit iarăși în curte, m-am rezemat de zid și am început a privi câmpurile fără sfârșit. Am căzut pradă visării și tristeții. Plecasem de acasă, nu spusesem nimănui o vorbă încotro mă duc. De fapt nici eu singur nu știam în ceasul plecării unde o să mă opresc și pentru cât timp. Acum știam unde m-am oprit ca să-mi găsesc un rost vremelnic, dar câtă vreme aveam să rămân aci, pe deal, la armanul Clocociovului, nu puteam să bănuiesc, nu știam și nici nu doream să știu. Deocamdată rezolvasem ceea ce aveam de rezolvat, găsisem un culcuș care de seară până dimineața era numai al meu și, în schimbul muncii mele, îmi puteam câștigă pâinea, fie și amară. Dar continuam să simt aceeași apăsare înnebunitoare.

Seara am privit cum pe întinderile bulgărești se aprind focuri.

— Focurile ciobanilor, a spus Andrei.

Dincolo de Dunăre pământul e mai mult pietros. Sunt multe izlazuri pe care pasc oile ciobanilor.

Ca să treacă mai ușor vremea, Andrei s-a apucat să-mi povestească, înflorit, cum a vânat el iepuri în timpul iernii, cum a alergat cu calul după dropii. Noaptea vâjâia vântul: vâj-vâjjj…

— Vâjâia și pe la noi, pe la Omida…

În cuprinsul armanului, în clădirile care n-au apucat a fi terminate, sunt găzduiți o sută de prizonieri români. Prieten bun cu autoritățile militare germane și cu prefectul cel nou, pe care l-au așezat nemții mai mare peste județ, un moșier mai de la nord, Paul Polimeride, boierul cu monoclu a obținut prizonierii de la lagărul din Turnu. Prizonierii aceștia sunt țărani români din Moldova și țărani bulgari și turci de prin Dobrogea. Boierul cu monoclu și haine englezești nu-i cruță câtuși de puțin, că doar nu i-a scos din lagăr, unde putrezeau de vii între sârme ghimpate, și i-a adus aici, la moșie, la soare și la aer, ca să-i îngrașe. I-a adus să muncească. Pentru asta le și dă masă. Mai tăcând, mai cârtind, prizonierii împlinesc muncile cele mai grele.

— La început, îmi povestește Andrei, unii dintre ei au vrut să fugă. S-au răzgândit însă: peste tot numai dușmani. I-ar fi prins și i-ar fi trimis dincolo de munți, spre miazănoapte, în țara nemților. Aici cel puțin au mâncare. Munca e grea, dar care dintre ei nu este obișnuit cu munca grea!

Soldații prizonieri turci sunt îmbrăcați în aceeași uniformă ca și soldații români, numai că ei, în loc de capelă, poartă fes. Mă împrietenesc cu prizonierii aceștia cu față care trebuie să fi fost cândva albă și cu ochi focoși, niște țărani tineri și necăjiți, și încerc să învăț turcește. Andrei se uită la mine cum mă trudesc să îngăim cât mai corect cuvintele pe care le aud.

— Da ce-ți trebuie ție să înveți turcește? înțeleg să înveți țigănește. O să ai nevoie să știi țigănește.

Din toate povestirile pe care le auzisem de la mama și de la mătușa Uțupăr știam din copilărie că turcii fuseseră timp de veacuri spaima neamului nostru pe aici, pe lângă Dunăre.

Cântecele vechi ale poporului vorbesc de năvăliriturcești, de măceluri și pârjoluri și de convoaiele de români luați și trecuți apa și duși departe, în țări străine, în robie. Pașale și bey au jefuit, au ucis și-au pârjolit pe aici. Când plângea copilul, ca să-l sperie, să-l facă să tacă, îi spunea maică-sa:

— Taci, că vine turcul și te taie!

Tăcea copilul. Praful și pulberea au rămas din vechea și temuta putere turcească. Praful și pulberea – și câteva sate turcești sărace, prăpădite pe pământul uscat și galben și mâncat de țânțari al Dobrogei. Din aceste sate plecau tinerii țărani turci să facă armată alături de tinerii țărani români. La fel mâncau fasole la cazan, la fel mâncau bătaie de la ofițeri și majuri…

— Dar țigănește de ce să-nvăț, Andrei?

— Ca să-nțelegi ce vorbesc între ei țiganii boierului.

Între sat și câmp se află două râpi, față-n față, și între ele s-au ridicat de câțiva ani sălașele țiganilor boierești.

Arăturile de primăvară sunt în toi. Muncesc țăranii din satele din vale, de pe lângă Călmățui și de pe lângă

Dunăre, învoitori de moșie, în dijmă, și slugile boierești, cu pluguri„Mistreț” și boi mari, voinici, cu coarnele largi de-ai putea așeza între el un leagăn. Se seamănă porumb cincantin, cu bobul aproape roșu. Drugile cincantinului cresc mari și dese, sunt spornice, câștigul e mai mare.

Porumbul celălalt, galben, cu boabe mari dar rare, dă mălai mai curat, face mămăliga mai dulce la gust. Boierul cu monoclu nu mănâncă niciodată mămăligă. Porumbul de pe moșie îl vinde cu preț bun, mai ales acum, la vreme de lipsă și de război, și-i trebuie cât mai mult porumb. Se mai seamănă grâu de primăvară și secară, orz și ovăz, și pe coastă rapiță și mei. Pe coasta dinspre Dunăre a dat ordin boierul să se semene pe mari întinderi floarea-soarelui.

Untdelemn nu mai vine, ca înainte de război, din țările calde din miazăzi, pe unde cresc măslini, și din floarea-soarelui s-ar putea scoate ulei bun de gătit, dacă aci în arman ar fi instalate, în clădirile noi, două-trei prese.

Boierul le-a și comandat. La toamnă, când floarea-soarelui va fi coaptă și culeasă, presele vor fi gata instalate și se va putea începe tescuirea. Un izvor de aur pentru boierul cu monoclu va fi uleiul.

— Dacă n-ar fi fost război ăsta, nici nu i-ar fi trecut prin cap boierului că se pot scoate bani buni din floarea-soarelui.

Unora războiul le ia viața, celor mai mulți le aduce suferințe greu de îndurat, pe câțiva îi scăldă în aur. Mi-aduc aminte de văru-meu Iancu Brătescu, fierarul frumos și tânăr, care picta pe pânze micuțe și pe cartoane răsărituri de soare și amurguri, sălciile de pe malul gârlei și focul din

fierăria lui și pe băiatul cel mic al lui Ivan Țânțu, cu fața smolită de cărbuni, dar luminată de roșul jarului, trăgând la foaie, să sufle foalele cu putere în foc, să se roșească fierul, să se albească aproape, să devină moale ca o cocă sub ciocan, sub baros.

Înainte de a pleca la război să se prăpădească prostește în munți, în patrulare, mi-a spus:

— Războiul acesta care se apropie de noi va însemna pentru o parte din lume amurgul ei, dar pentru alta va însemna răsăritul. Cei mici și cei de o vârstă cu tine vor cunoaște strălucirea acestui răsărit și vor simți zvârcolirea acestui amurg scăldat în sânge. Poate că voi mai apuca și eu acest timp, dacă voi trăi.

Se crezuse vindecat și venise să se așeze la țară, la aer curat, ca vindecarea să-i fie mai deplină. Se înșelase și nu cu puțin. Tușea. Când a plecat, mobilizat, împreună cu ceilalți, la cazarmă, să îmbrace uniforma, să pună ranița pe spinare și să ia arma pe umăr, scuipa fire de sânge. Îmi mai vorbise văru-meu Iancu, la Rușii-de-Vede, se împlinise și trecuse anul de atunci, și mă îndemnase să caut o anumită sămânță. N-o găsisem nici în orașul tăbăcarilor și al negustorilor, n-o găsisem nici la Omida, și cu atât mai puțin aveam s-o găsesc aici, la arman, în mijlocul întinselor și nesfârșitelor câmpuri boierești.

Andrei, care mă avea în grijă, era ceea ce se cheamă de obicei un băiat bun. Vesel și harnic, își lua slujba lui în glumă, nu se omora cu firea și nici nu avea pentru ce s-o facă. Călărea caii din grajd până-i umplea de clăbuci, dormea pe săturate și mânca până da afară din el și, când îl apuca strechea, întârzia în odaia frumoasei unguroaice, ori alerga după copilandrele de care era plină șatra dintre râpi.

N-avea nici un gând mai înalt, și el, om care trecuse prin școală, nu luase în bagaje, aci, în singurătatea armanului, nici măcar o carte de citire.

Dacă nopțile erau limpezi și somnul mai întârzia, ne tolăneam amândoi undeva în iarbă. Îi deslușeam lui Andrei tainele cerului. Îi vorbeam de Saturn și de inelul lui, de nevăzuții Pluton și Neptun, de Marte și de presupusele canaluri și de viața care ar putea să existe și acolo, de constelațiile care se văd în emisfera noastră și de cele ce se văd noaptea pe cer, dincolo de tropice.

— Cea mai frumoasă dintre ele e Crucea-Sudului…

— Dar de unde știi tu astea?

— Am citit în cărți.

— Și la ce-ți folosește?

— Cum la ce-mi folosește? Vreau, să știu. Trebuie să știu cât mai multe.

— Eu nu știu, și trăiesc bine. O să mă fac contabil și o să trăiesc și mai bine și fără să știu ce este, dincotro vine și încotro se îndreaptă, Calea-Lactee…

— Dar tu nu ești curios să afli?

— Nu.

Uneori, din nevoia de a vorbi totuși cu cineva, uitam felul de a fi al lui Andrei și încercam să discut cu el despre oameni și despre orânduirile omenești.

— Ești un prost, Darie. Visezi cai verzi pe pereți. Lumea este așa cum o vedem, cu boieri și cu slugi, cu oameni bogați și cu oameni săraci și așa o să rămână în vecii vecilor. Cine s-o schimbe și cum s-o schimbe?

— Poate ăștia și mulți alții ca ei.

Treceau pe lângă noi, în cârd, obosiți, prizonierii.

Aerul tare al câmpurilor, soarele prin care alergam toată ziua, somnul adânc în care, ostenit, cădeam seara m-au ajutat să mă întremez. Scăpasem de putinile cu argăseală din pivnița mucegăită a lui jupân Moțatu, de prăvălia cu sicrie și tămâie, cu haine de mort și lumânări, a lui jupân Mielu Gușă și de prăvălia cu păcură și cu frânghii, cu droburi de sare și mătrăcărie a lui jupân Bănică

Vurtejanu. Scăpasem și de aerul îmbâcsit, și de cearta din casă, și de privirile care se îndreptau spre mine ca niște sulițe și mă înțepau. Prins de treburi, Amos se vedea și mai mult nu se vedea, ochiul sănătos al boierului și ochiul lui de sticlă se aflau departe și nu ne vegheau în permanență, iar Ilonca ne mai chema uneori seara, pe mine și pe Andrei, să-și uite urâtul, pălăvrăgind. Se socotea ca la închisoare, se plictisea și se mohora, și aștepta sfârșitul războiului să-l părăsească pe Amos, bărbatul ei de formă, și pe boier, să bată la porțile lumii și porțile lumii să i se deschidă, să înceapă a trăi altfel.

— Ai de toate aici! Unde să te duci așa, în necunoscut?

— Ești un prost, Andrei. „Ai de toate”, îmi spui. Ce am?

Casă, masă, rochii, pantofi… Omul mai are și suflet și dacă sufletul nu e mulțumit…

— Să nu te audă boierul vorbind așa.

— Și dacă mă aude? N-are decât să se supere cât poftește.

Poate să și crape dacă nu-i place. De altfel o să crape el și așa. Gâfâie din ce în ce mai des. E bolnav de inimă, cu toată arătoșenia lui și cu toate năzdrăvăniile la care se dedă ca să-și dovedească sieși și altora că e încă tânăr.

— Și dumneata, Ilonca, spui că boierul nu e tânăr! Știi mai bine ca oricare.

— Măgarule… Știu multe pe aici. Boierul e hârbar, nu alege… Voi rămâne aici până se va sfârși războiul – plănuiesc. Pe urmă voi bate și eu cu pumnul la porțile vieții. S-ar putea întâmplă ca porțile vieții să mi se deschidă larg înainte.

Înaintăm cu timpul în primăvară. Zilele cresc, nopțile scad. Devin atât de scurte, încât ți se pare că abia ai pus capul pe mână și-ai ațipit, că au și sosit zorile. Sunt zile vânzolite în noroi, cu tunete care bubuie ca tunurile de pe front, cu fulgere și ploaie. Atunci umblăm prin arman, de la o casă la alta, ori chiar pe câmp, cu câte-o pătură în cap. Nu lăsăm să treacă ziua fără să împlinim treaba pe care o avem de împlinit, chiar dacă ar da peste noi potopul.

Nu dă potopul peste noi. Numai ploile. Dar cele mai multe zile au cer limpede, înalt și albastru, albastru… Atunci ierburile și grâul și porumbul cresc parcă văzând cu ochi. Uite, ieri grâul era până la glezne. Azi a trecut de glezne. Mâine o să se urce spre genunchi. Pământul e negru și gras și trebuie să scurmi mult cu hârlețul ca să dai de vânăt. Pământ gras, pământ bun, în care orice sămânță ai arunca prinde colț, răsare, crește. Oamenii de pe aici au o vorbă: Pământul bun ca untul… Pământul boierului…

— Are mult pământ boierul nostru, îi spun lui Andrei.

— Da, are mult pământ.

— Cum poate să aibă un om atâta pământ?

Andrei, fiu de boiernaș care toată viața a râvnit să fie boier adevărat și n-a izbutit, îmi răspunde mirat:

— Uite că poate! Și mai multe poate să aibă un om, dacă e în stare să adune și să păstreze ce-a adunat, să crească și să-și înmulțească avutul. Fiecăruia i se cuvine cât poate să ia de la alții. Apoi boierul nostru mai are și o poveste.

Odaia în care dormim e largă, cățărată sub streașina conacului. Și ferestrele sunt largi. După ce s-o isprăvi războiul, boierul plănuiește să-și termine conacul. După chipul în care a început clădirile, se pare că vrea să-și petreacă fericitele bătrâneți aici.

E noapte. Câmpul e tăcut și la fereastră nu ascultă nimeni.

Amos și Ilonca au o odaie jos, lângă intrare. Prizonierii trăiesc în grajduri – țiganii, în corturi, între râpi.

— Ce poveste are boierul?

— O știu toți oamenii. Ai dormit numai o noapte la curte.

Dacă ai fi dormit mai multe, ai fi aflat-o…

Sunt doi bătrâni la curte: bătrânul Iordache Arizon și moș

Iovcu, amândoi trecuți de optzeci de ani. Conu Iordache e tatăl boierului nostru. Moș Iovcu e fratele de cruce al lui conu Iordache. Conu Iordache e boier. Poartă pantofi de lac și haine negre, croite, cusute la București. Poartă totdeauna cămașă scrobită. Niciodată guler, niciodată cravată. S-a obișnuit cu hainele boierești, cu cravata, nu. Le-a spus tuturor:

— Dacă mi-aș pune cravată, ar fi ca și cum mi-aș înnoda singur un ștreang în jurul gâtului.

Câteodată, când are poftă de râs și de glumit, boierul povestește că visează ștreanguri și spânzurători. În tinerețe se cutremura în vis și se trezea lac de sudoare. S-a obișnuit cu visele de acest fel. Acum nu se mai sperie, nu se mai trezește. Visează până la capăt visul. Își aduce aminte dimineața de ce-a visat și râde.

De frica ștreangului a trecut – e mai bine de o jumătate de veac de atunci – Iordache Arizan, dincoace de Dunăre, cu moș Iovcu. Amândoi au tâlhărit și au adunat multe pungi de aur. I-au încolțit oamenii stăpânirii, luni de zile i-au hăituit.

Multe sânge omenesc vărsaseră. Au izbutit să se strecoare prin păduri, să treacă Dunărea în Țara Românească. Conu Iordache a arendat o fișteică de moșie în inima Bărăganului.

S-a însurat, a câștigat trei copii. Doi i-au murit. I-a rămas boierul nostru. I-a murit și nevasta, o țărancă din partea locului. Moș Iovcu n-a vrut să-și lepede portul balcanic. Știi cum e moș Iovcu? Poartă opinci, obiele pe care le înfășoară cu nojițele, nădragi largi de dimie, flanelă de casă, cojoc și căciulă. Arată ca slugile boierului – ca slugile mai bătrâne.

Conu Iordache, de la un timp, e părăsit de puteri. Mai iese, din când în când, prin curte, sprijinit în baston. Bastonul are mâner de aur… Picioarele îi tremură, îi tremură și mâinile, e slab ca un schelet. Cu moș Iovcu e altceva. Parc ca de cincizeci de ani. Din zori și până noaptea târziu nu se odihnește, încalecă pe cal și se duce la baltă să bălăcărească pescarii că n-au tras destul pește în năvoadele și în plasele lor. Pe urmă – o să-l vezi venind

și aici, la arman – se duce la ciobani și-i ciomăgește fiindcă i s-a părut că n-au muls oile până la ultima picătură, că au lăsat prea mult lapte în țâțe, pentru miei. L-am întâlnit ieri la stâna din vale. Au început ciobanii să tundă oile. Cu moș Iovcu au avut de furcă. I s-a năzărit bătrânului că nu tund bine oile. Adescălecat, a luat o oaie, a culcat-o la pământ, și a cerut o foarfecă.

— Vă arăt eu cum se tunde oaia…

A tuns moș Iovcu oaia. Se întâmplase să-i cadă în mână una mare, grasă. A rămas oaia goală, despuiată, de parcă i-ar fi ras cineva lâna cu briciul. S-a îndârjit și până spre amiază a tuns un cârd întreg de oi.

— Dar de ce păzește cu atâta strășnicie moșul averea boierului?

— Pare să fie la mijloc o taină. Iovcu nici nu mănâncă la masa boierului, cu slugile mănâncă. Numai de dormit, doarme aparte, într-o odaie, pe un pat de scânduri, acoperit cu piei de oaie, cum dormea în tinerețe, înainte de a sededa la tâlhărarii, sau în vremea în care era urmărit și trebuia să fie gata oricând s-o zbughească. Doarme îmbrăcat moș Iovcu. Se schimbă la o săptămână, la două.

Dacă ai mai fi rămas la curte mai mult de o noapte, l-ai fi putut cunoaște și pe conul Mitiță, adaugă Andrei.

— Ăsta cine mai e?

— Băiatul boierului.

— Are și un băiat?

— Nevasta boierului nostru a murit și ea, nu se știe când, nu se știe unde, că boierul a umblat mult prin lume când era tânăr. Unii spun că nici n-ar fi moartă, că l-a lăsat pe boier.

În casa boierului s-au pomenit slugile cu un băiat adus de departe. Băiatul are amândouă picioarele moi și pocite. A crescut în cărucior. Iese din casă împingând cu mâinile roțile de bicicletă ale căruciorului. A trecut de douăzeci de ani conu Mitiță. E totdeauna îmbrăcat ca și cum s-ar duce la bal. O țigancă a fost trimisă la oraș, un timp, să învețe cum să-i lustruiască unghiile, cum să-l tundă și să-l bărbierească. Țiganca își pierde vremea pe lângă conu Mitiță.

Iese în curte, cu căruciorul lui cuconașul, se uită la oameni și nici măcar nu catadicsește să le arunce o înjurătură. Dacă nu l-ar fi auzit oamenii vorbind de câteva ori cu tat-su, ar fi crezut că e mut. Are fața albă, osoasă, și ochii mari, ieșiți pe jumătate din cap – odraslă de tâlhar…

Andrei doarme. Stele bat la fereastră. Vorbește prin somn.

Deslușesc în cuvintele pe care le bolborosește unul singur: Zambila. Am să-l întreb mâine cine e Zambila…

Mă gândesc la ce-am aflat despre boier, despre tatăl boierului, despre fiul boierului, despre moș Iovcu…

Bătrânii au tâlhărit peste Dunăre, în Balcani. Câte n-am auzit povestindu-se despre întâmplări petrecute demult, despre comori adunate cu omor, la drumul mare, îngropate adânc în sânul pământului și… uitate.

Toată copilăria mi-a fost chinuită de o asemenea comoară, ascunsă sub casa noastră sau în împrejurările casei noastre, și despre care mereu se vorbea că, din când în când, spre primăvară, după ce zăpezile s-au topit și s-au scurs, scoate în miez de noapte o flacără albastră care pâlpâie câteva minute, luminând aria. Din pricina acestei comori am pierdut plopul din fundul ariei, al cărui vârf se ridica deasupra satului, plopul din fundul ariei, al cărui vârf îl vedeam de departe, de pe câmp, când mă întorceam din rătăcirile mele acasă.

Bunicul tatii își adusese nevasta de lângă Olt. Era un bărbat tare voinic bunicul tatii. Spre hotarul satului, spre Belitori, la o răscruce de drumuri, se află și astăzi o piatră mare de hotar, rotundă, pe care cinci-șase oameni, dacă și-ar uni puterile, ar izbuti s-o rostogolească. Bunicul tatii, Mitroi Găbunea, înșira duminica oamenii după el. Se ducea la piatra de hotar. Bunicul tatii se pleca de mijloc, apuca piatra cum ar fi apucat un sac, își aduna grosul puterilor, o ridica pe umăr, o arunca peste umăr… Dacă, înainte de a pleca din sat, azvârlea pe gât câteva bărdace de vin, era în stare să treacă piatra peste umăr chiar de douăsprezece ori, fără nici o odihnă între o aruncătură și alta.

Bunicul tatii, pe care tata a apucat să-l vadă, avea timpuri când pleca de acasă cu săptămânile, toamna mai ales. Nu spunea unde se duce, era ca și cum ar fi intrat în pământ. Nu-l mai vedea nimeni și nimeni nu-i auzea de urmă. Bunica tatii nu știa niciodată dacă rumânul ei are să se mai întoarcă ori nu la vatră, la bordei, în culcuș…

A făcut călătorii de felul ăsta până au început a-l părăsi puterile, până au prins a-i cărunți tâmplele. I-au ieșit trei-patru fire albe în mustăți și unul-două în sprâncene. Atunci n-a mai plecat de acasă. Bunica tatii a știut că bărbatul ei s-a potolit. Apropiase optzeci de ani…

L-a luat la goană pe frate-său – l-a luat la trei-păzește înjurându-l:

— Du-te acasă și vino mâine dimineață!

Numai vorbe spurcate i-au ieșit din gură.

După plecarea lui Dionis, bunicu-meu s-a ridicat, a ieșit din gaură și s-a întors acasă. A așteptat să pogoare noaptea adâncă, apoi și-a luat nevasta și cazmaua și s-a dus la săpătură.

Avusese dreptate în presupunerea lui. Din întâmplare descoperise comoara ascunsă acolo de taică-său.

N-a putut să aducă de toarte cazanul, atât era de greu. Bunicul a rămas de pază și de câteva ori bunica a cărat cu căldarea aurul în bordei.

Unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatălui meu, ține mai bine minte întâmplarea asta. El povestește că bunica a așternut jos lângă pat, o scoarță. Aducea bani cu căldarea și-i răsturna. Unchiu-meu Voicu, copil, s-a dat jos din pat și s-a jucat cu banii. Taică-meu și ceilalți dormeau duși. În bordei pâlpâia opaițul.

Pe urmă a venit și bunicul, cu cazanul gol. Era un cazan mare, de aramă, care prinsese cocleală pe margini.

Unchiu-meu Voicu a adormit. Până la ziuă, bunicul și bunica au făcut ce-au făcut și au pus în alt loc, mai ascuns, comoara regăsită.

A doua zi a venit Dionis să sape damul. Bunicul astupase groapa pe jumătate.

— Du-te acasă. Nu mai sap dam. Nu mai am nevoie de dam.

La o săptămână de la atingerea comorii, ultima nevastă a bunicului meu a murit: umblase cu banii. Din pricina asta, credea bunicul că i-a murit nevasta…

Avea bunicul un frate mai tânăr, flăcău – unul Gărgan… S-a însurat Gărgan Găbunea. I-a dăruit bunicul doi galbeni să-și facă nunta. În ziua nunții, înainte de a merge la biserică

să se cunune, mirele a căzut de-a-mpicioarele și a murit…

„A doua moarte adusă în casă de banii blestemați”, gândea bunicul. A ascuns și mai adânc bogăția de aur.

Au trecut anii.

De la Putinei a venit un văr al bunicului. Se afla la mare anaghie. L-a rugat pe bunic să-l împrumute un galben.

Dornic să mai încerce o dată norocul comorii, i-a împrumutat bunicul. Când s-a întors acasă, băiatul rubedeniei zăcea cu gâtul umflat, babele nu i-au găsit leacul. Amurit și ăsta.

„A treia moarte adusă de bani în familie”, a cugetat iarăși bunicu-meu.

Nimeni n-a mai știut unde sunt tăinuiți banii. S-a jurat bunicul că, atâta timp cât îi va fi dat să viețuiască, să nu se mai atingă de comoară.

Au crescut feciorii și s-au însurat. Au crescut și fetele și s-au măritat. În casa bunicului se auzea mereu aceeași vorbă:

— Tată, când o să ne spui și nouă unde ai îngropat banii ăia?

Sau:

— Hai, mă, să dezgropăm banii ăia și să-i împărțim. Ce-o fi o fi…

Bunicul rămânea neînduplecat.

— V-am spus: cât o să trăiesc n-o să aflați unde am ascuns comoara. Sunt banii dracului, sunt adunați cu omor și cu haiducie, sunt bani afurisiți. Dacă o să aibă vreunul din voi norocul să-i găsească, mănânce-i sănătos.

Sunt pe aici prin cuprinsul ariei. Cu timpul o să găsească cineva din seminția noastră comoara.

Băieții au început a îmbătrâni. Fetelor lui a început a li se zbârci obrazul și a le cădea dinții. Și bunicul a devenit din ce în ce mai bătrân. Și iată, bunicul l-a însurat și pe cel mai mic dintre băieții lui, pe tata. Cu Dumitra l-a însurat, cu Dumitra care era mai în vârstă decât el.

Dumitra i-a născut tatii copii. Și s-a bolnăvit bunicul. De picioare s-a bolnăvit.

Rămânea bunicul pe prispă și tata pleca la câmp cu nevastă-sa și cu copilul cel mic, iar pe bunic îl păzea de muște frate-meu Gheorghe. Vorba vine că-l păzea de muște. Punea lângă el o cană cu apă, o bucată de pâine, o tulea prin vecini după zbeng.

Și într-o dimineață bunicul s-a simțit rău și l-a strigat pe frate-meu:

— Hei, măi Gheorghiță, vino lângă mine…

S-a dus frate-meu lângă bunic:

— Ascultă, am să-ți spun un lucru pe care să nu-lmărturisești nimănui. Am să-ți destăinuiesc unde se află îngropată comoara veche. Să umbli la ea când ai să te faci flăcău. Și să nu-i spui lui taică-tău. Mă asculți, Gheorghiță?

Bunicul era bătrân și bolnav și fuma tutun din lulea de pământ… Și gura bunicului mirosea a mahorcă. Fratelui meu nu-i plăcea mirosul acela.

— Ia lasă-mă-n pace, că-ți pute gura…

S-a dus pe uliță, la copii, la joacă.

Seara, când s-a întors tata de la muncă, trăia bunicul, dar pierduse glasul. A mai trăit câteva zile fără glas și fără să poată mișca măcar un deget.

Plângea bunicul și în juru-i erau adunați băieții lui și băieții băieților lui, fetele lui și fetele fetelor lui. Și bunicul gemea și pieptul i se ridica și i se lăsa și din ochii bunicului curgeau șuvoaie lacrimile pe care o viață de om le simțise năvălindu-i sub pleoape și izbutise să le oprească…

Toți pricepeau că pe bunicul îl apasă un gând și că gândul ăsta bunicul vrea, în sfârșit, să-l spună, dar nu poate să-l spună. Și știau că bunicul în ceasul acesta din urmă, al lui, vrea să le dezlege taina comorii și nu mai poate. Și câtă nevoie ar fi avut fiii bunicului, nepoții și strănepoții bunicului, de banii ascunși adânc în pământ.

Fiindcă, între timp, vremurile se schimbaseră. Și fiii bunicului și toți ceilalți nu mai aveau starea de altădată, erau săraci lipiți pământului și oricât ar fi muncit pe moșii, nici unul nu putea să câștige pâinea îndestul.

Și bunicul a plecat pe lumea cealaltă cu taina lui. Și banii au rămas îngropați. Și atunci toate neamurile s-au adunat și au poruncit fierarilor satului să făurească sulițe lungi și subțiri cu vârful ascuțit și cu mâner întors în care se puteau opinti.

Aria noastră și ariile neamurilor din jur au fost străpunse cu aceste sulițe săptămâni întregi, la fiecare pas o gaură. Așteptau până se lăsa întunericul și până în zori găureau pământul. Fierul a mers până în pântecul pământului, ca uns, și nu s-a oprit în capacul nici unui cazan cu bani.

Au blestemat și s-au lăsat păgubași. Dar mereu aduceau vorba de comoară, la noi în casă mereu se șoptea de banii de aur. În fiecare primăvară tata săpa într-o altă parte a ariei un dam pentru vite. A continuat să sape damuri pentru vite și apoi să le astupe înainte de a ridica grinda, chiar după ce tata nu mai avea în cuprinsul ariei lui nici o vită.

Străjuia în fundul ariei un plop înalt, care mi se părea că împunge slăvile cerului cu vârful. Cât am fost plecat la oraș, l-au doborât cu securea. Tata l-a doborât și cu frate-meu Ion. A vuit plopul când s-a prăbușit și creștetul lui era mai-mai să ne dărâme casa. L-au curățat de crengi, apoi s-au apucat să-i scoată rădăcinile. Le intrase în cap că la rădăcina acelui plop se afla ascunsă comoara. N-au găsit nimic…

Plopul a fost tăiat în bucăți cu ferestrăul, spart și ars.

Mai stau și acum vecinii, în unele nopți, cu ochii țintă spre aria noastră, pândind clipa în care vâlvorile albastre vor licări deasupra comorii. Poate că uneori licăresc în aria noastră vâlvorile albastre – poate nu licăresc. Nimeni nu știe…

Mai demult, cotrobăiam prin podul casei, se găseau acolo aruncate vraiște cioburi vechi, fluiere sparte, ciurele cu fundul găurit, mâneci de cojoc, cazmale fără coadă, topoare rupte, ploști bătrâne cu pântecul roșu pe care de ani și ani nu le mai folosea nimeni.

Toate lucrurile acestea, când eram copil, mă îndemnau să mă gândesc la oamenii care au trăit altădată, care au săpat cu aceste sape rupte, care au doborât copaci cu aceste securi cu gura știrbă și care și-au potolit setea cu vinul acru din aceste ploști cu pântecul rotund.

Mă gândeam mereu la oamenii care și-au îmbrăcat trupurile cu aceste pieptare cu flori care acum și-au pierdut culoarea.

N-aveam cu ce să mă joc. N-aveam ce să citesc, deși învățasem să citesc, căutam să citesc după aceste rămășițe, într-un trecut care era apus pentru totdeauna. Căutam să-mi închipui viețile acelor oameni din care se trăgea sângele meu și al fraților mei, oameni ale căror trupuri s-au prefăcut de mult în pulbere, în cimitirul de sub creasta dealului.

Într-o zi, tot scormonind prin pod, am găsit un ciomag lung și alb. Era așa de lucios, că mi se părea că e făcut dintr-un os uriaș, dintr-un os pe care-l luciseră anii. L-am luat, am coborât cu el din pod, l-am scos la lumină, l-am șters cu poalele cămășii de praf. Era minunat. M-am jucat cu el până seara.

A venit tata de la câmp și m-a văzut.

— Unde ai găsit ciomagul ăsta?

O ciudă aspră străbătea prin glasul lui.

— În pod, tată.

— Dă-l încoace.

Mi l-a smuls din mâini, a mers spre fundul ariei. Nu știu pe unde l-o fi pitit. M-am mirat. L-am întrebat la masă. Mi s-a părut că-i trecuse necazul.

— Tată, de ce mi-ai luat bățul?

— De-aia.

— Ăsta nu-i un răspuns. De ce mi-ai luat bățul? Era tare frumos.

— A umblat cu el bunicu-meu, dacă vrei să afli. Nu știe nimeni câte scăfârlii o fi spart cu el…

Cred că l-a îngropat în pământ. Poate. Dar oricât de adânc l-ar fi îngropat în pământ, ciomagul acela nu va putrezi. Nu știu de ce mi-a rămas această credință. Poate fiindcă ciomagul părea de os și anume dintr-un os

fără moarte, dintr-un os pe care nu-l va ajunge niciodată putrezirea. Era ușor ca un fluier fără măduvă. Era ușor și totuși era greu…

Andrei se trezește. Simte cum mă răsucesc ca pe cărbuni.

— Ai dormit bine, Darie?

— Am dormit.

Coborâm în arman.

Grâul a crescut până la genunchi. Peste o săptămână, două. O să fie de trei ori mai înalt și spicul va fi mare cât vrabia și cu boabele grele, pline. Astă-iarnă zăpada a fost înaltă, a priit timpurilor. Zăpada a fost înaltă până dincolo de hotarul la care soldații au continuat să se bată cu dușmanii.

Prizonierii s-au trezit și ei și merg încolonați spre bucătărie. În fiecare dimineață, înainte de a porni la lucru, li se dă aci, ca la cazarmă, pe fundul gamelei, un fel de zeamă neagră și caldă, gustarea de dimineață: ceai fără ceai.

E timpul în care trebuie culeasă pălămida din grâu.

E timpul în care țiganii încep a fi folosiți pentru muncă. Acum știu: patru sute de oameni rupți, desculți, dezbrăcați, care au trecut iarna și iernile de mai înainte în valea prin care a fluierat vântul. Patru sute de oameni care cresc goi în bătaia crivățului și în arșița soarelui de vară, mai goi decât păsările care au pene, mai goi decât șerpii care au trupul înfășurat în solzi plumburii.

Au ieșit goi în zăpadă, acum ies goi la lucru, în soare. Peste șatră, bulibașa e mai mare. Bulac Bulancea îl cheamă pe bulibașă, bărbat cam de vârsta boierului și – se pare – tot atât de vânjos, tot atât de înalt, de voinic. Numai că mâinile bulibașei cu degetele toate îmbrăcate în inele groase și grele, sunt mai mari decât ale boierului Arghir Arizan.

Bulibașa nu umblă desculț. Bulibașa poartă cizme până deasupra genunchilor și carâmbii cizmelor bulibașei sunt bătuți în bani de argint. Argintul s-a învechit și a prins patin – argint vechi. Țintele care sunt bătute în tălpile cizmelor bulibașei sunt ținte de argint. Tocurile cizmelor lui sunt de argint. Nădragii bulibașei, lână-n lână, galbeni la culoare, au vipușcă roșie și lată. Și brâul, cu care bulibașa își încinge trupul, e un brâu lat de o palmă și jumătate, bătut și el în bani de argint. Căciula o poartă pe sprânceană, și căciula bulibașei e teșită puțin într-o parte, căciulă cu pană. Are pieptar cu flori bulibașa și marginile din față ale pieptarului sunt și ele

prinse în bumbi de argint. În mână poartă harapnic, și harapnicul bulibașei are la vârf plumb cu colțuri.

Bulibașa e stăpân peste șatră și boierul nici nu se uită la țigani, nici nu-i scuipă-n creștet măcar. Boierul cu bulibașa are înțelegere pentru țigani, așa cum pentru soldații robi are înțelegerea cu comandantul german din Turnu. El bulibașei îi plătește, și bulibașa din zece părți oprește pentru el opt, iar două le dă țiganilor care muncesc, pentru muncă.

Tare bogat e bulibașa! Numai el e bine îmbrăcat din tot sălașul. Copiii bulibașei sunt tot atât de goi ca și copiii celorlalți țigani. Nevasta bulibașei este la fel de ruptă și de goală, ca nevestele celorlalți țigani. Îi face totuși un hatâr bulibașa nevestei: n-o scoate la adunat pălămidă, n-o scoate la seceră, n-o scoate la munci grele – o trimite prin sat să ghicească muierilor în ghioc. Bineînțeles, nu pe degeaba – pe mălai, pe făină. Vorba ceea: dacă nu curge tot pică. Și averea bulibașei mai crește cu ceva.

Bulibașa a plesnit din harapnic. Auzim, de sus, de la arman, pocnete. Țiganii vor împânzi câmpul.

Țiganii urcă râpile pieziș, de-a bușilea, târându-se pe genunchi, agățându-se de colțurile pietrelor, de rădăcinile uscate ale ierburilor. Se află și o potecă pe unde poate fi urcată râpa, dar pe potecă n-are voie să urce decât bulibașa. Înainte de a pleca la muncă, țiganii trebuie să simtă greul vieții…

Ajung cu Andrei la marginea râpilor. Ajung și țiganii. Bulibașa îi așteaptă. Bulibașa călărește un cal de smoală, îi mai pocnește pe unii cu sfârcul harapnicului.

Țiganii se scarpină și fug. Vătafii bulibașei împart fiecăruia postațe de muncă. Țiganii se strecoară prin grâu, în vârful picioarelor, să nu rupă cumva rădăcinile. Caută firele de pălămidă, firele înalte cu tulpina plină de ghimpi deși, groși, cu vârful ascuțit. Țiganii apucă pălămida de mijloc, o smulg din pământ ușor, să nu smulgă odată cu ea vreun fir de grâu. Firul smuls e ținut în brațe, și astfel alt fir și alt fir, până s-a adunat snopul. Mâinile tuciurii ale oamenilor sângeră. Le sângeră până și brațele. Boierul nici nu se uită la țigani. La țigănci se uită. Și încă – cu ce jind! Bulibașa îi plesnește cu harapnicul. Îi plesnesc cu harapnicul pe țigănci, vătafii bulibașei. Pălămida se culege cu palmele.

Grâul o să cadă din batoză, în saci, la treierat, curat, luminat…

Înalte, albastre, zilele trec una după alta.

Înalte, fumurii, nopțile trec una după alta.

Harapnicele plesnesc ca pistoalele și cum nici un deal nu e prea aproape, numai malul de dincolo al Dunării, malul bulgăresc, nu se aud ecouri…

Harapnicele pocnesc deasupra oardelor de țigani care culeg pălămida, harapnicele vătafilor. Harapnicele logofeților boierești se aud deasupra întregului câmp unde pălămida e culeasă de oameni oacheși, goi, tuciurii, ieșiți la muncă pe moșia boierului din râpile de jos, și de rumânii adunați din opt sate.

Tarlaua pe care o plivesc prizonierii e fără harapnice – numai cu tămâieri soldățești.

Prizonierii cu fes roșu pe cap, la răsăritul soarelui, cad în genunchi, se roagă. La apusul soarelui, cad în genunchi, se roagă. Rumânii râd de ei.

— Degeaba vă rugați, fraților. V-a uitat și hogea, v-a uitat și Allah. Allahul vostru și Dumnezeul nostru au alte treburi acum: privesc prin ochean pe ferestrele cerului câmpurile de bătaie. Allah al vostru și Dumnezeul nostru petrec și râd de prostiile pe care noi, oamenii, le facem. Ne încăierăm și ne sfâșiem unii pe alții. Boierul – îl vedeți? – cât a fost pe aici stăpânire românească, i-a mers bine. Când au trecut Dunărea bulgarii, temându-se să nu-lfure, boierul a ieșit în calea ofițerilor bulgari, le-a vorbit bulgărește și i-a poftit la masă. Au fost aduși lăutari din sat. La curte, s-a încins cheful. Boierul a scăpat neprădat.

După o zi, au venit nemții. La fel a făcut. I-a poftit la curte, a trimis logofeții și le-a adus ofițerilor nemți țigănci tinere dintre râpi, din corturi, să chefuie cu ei. Fac zurbă și zaiafet cu țigănci nemții, o dată pe săptămână la curte. Om subțire boierul – poartă și monoclu la ochi. A umblat prin străinătăți, vorbește multe graiuri. Ochiul pe care l-a pierdut l-a înlocuit cu unul de sticlă. Ochiul l-a pierdut dincolo de mări, în țările calde, unde s-a dus să vâneze sălbătăciuni.

Oamenii care au năvălit peste noi din altă țară și pe care noi am fost puși să-i împușcăm și să ne lăsăm împușcați de ei, oamenii aceștia, care sunt dușmanii noștri, nu sunt și dușmanii boierului.

Iacă, au venit nemții. Boierul le-a ieșit și lor în față, le-a vorbit pe limba lor și a scăpat nejefuit și de oștile nemțești.

Mai mult, pe noi ne-a luat robi. Îi muncim de dimineață până seară și ce avem pentru asta? Câteva frunze verzi de tutun pe săptămână, o ciorbă și-o bucată de mămăligăseara. Numai oasele și pielea au rămas de noi.

— Unde ți-e dumnezeul dreptății, Ilie? Dumnezeul la care ai fost învățat să te închini!… Mehmet, unde e Allah al tău să te apere? Cine îngrijește de

cadâna ta, de copiii tăi, câți vei fi având?

— Patru am, bre, să-mi trăiască, răspunse Mehmet.

— Eu, unul, numai trei, spune Bălțatu I. Adam, soldat moldovean.

Prieten bun sunt cu prizonierii. Pierd vreme printre ei și, când logofeții sunt departe, ne întâlnim la marginea lanurilor și sporovăim. Adică ei sporovăiesc și eu ascult.

Îi ascult și aud lucruri pe care nu le cunosc despre viața din satele lor moldovenești. Unii trăiesc pe lângă munte, alții prin ținuturile deluroase. Dobrogenii povestesc despre sate în care oamenii vorbesc mai multe limbi și în care tătari, turci, găgăuți și români trăiesc laolaltă, fără nici o ceartă, fără nici o neînțelegere între ei.

— Sunt și bulgari la noi în comună, spune Ioniță Cârjă.

— V-ați certat vreodată?

— De ce să ne certăm? Fiecare cu pământul, cu casa, cu vitele, cu bucuriile și necazurile lui. Numai în o mie nouă sute treisprezece am avut niscaiva supărări. Bulgarii din sat n-au primit cu bucurie vestea că ne batem cu bulgarii de dincolo de graniță. Dar parcă noi am primit-o cu bucurie? Nu e păcat să te duci să împuști oameni cu care n-ai nimic de împărțit și să te lași împușcat ori schilodit de ei, așa fără nici o pricină? Mare păcat!… Dar nu noi hotărâm… Hotărăsc alții. Ne-au scos atunci, ca și acum, din bârloagele noastre jandarmii. Am mers. Dacă am fi avut capul deschis, să judecăm și să vorbim și să hotărâm noi, n-am fi avut ce căuta în războiul cu bulgarii… Ne-am ales cu holera…

Muncesc la culesul pălămidei cu țiganii, cu țigăncile, cu puradeii la un loc. Vătafii nu mă lovesc. Nici logofeții. Sunt un fel de argat la conac, bun la toate. Curăț ieslele, mătur grajdurile, ajut bucătarilor la mestecatul mămăligilor, la împărțitul ciorbei. Îmi prinde bine munca. Învăț o mulțime de lucruri și gândesc că mai târziu deprinderea cu orice fel de necazuri îmi va fi de folos. Țiganii nu se sperie de ciomege, de bice, de ocări. Le sângeră spinarea, mâinile, picioarele… Blestemă pe limba lor, apoi, tot pe limba lor, încep a cânta. Uneori cobor seara cu ei jos, între râpi. La început m-au cam ținut deoparte, dar când au văzut că mănânc cu ei dintr-o strachină, că în jurul focului stau, cași ei, pe vine ori lungit pe burtă și mă scarpin de purici fără fereală, aproape că au început a mă socoti de-al lor. Cu Tănase Fier-Rău, băiețandru ceva mai în vârstă ca mine, m-am împrietenit. Chira o cheamă pe sora lui Tănase Fier-Rău.

Să tot aibă treisprezece ani, dar pare de optsprezece. Obrazul ușor îi bate în galben și ochii albaștri îi sunt. I s-au revărsat sânii, parcă ar fi născut și alăptat. Intră în cort și se-ntoarce cu ghiocul bunică-sii – un ghioc mare, lucios, cu buze cenușii, răsfrânte. Se lungește lângă mine, în iarbă.

— Pune ghiocul la ureche!…

Îl pun.

— Auzi ceva?

— Aud… Auie ca o apă îndepărtată, care ar curge printre maluri de piatră.

— E ghioc adus de la Mărul Roșu… înainte de a începe războiul, colindam cu sălașul prin lume. Am ajuns până în țara turcilor când eram mică. Acum nu mai umblăm. Ne-a vândut bulibașa munca boierului. Vrei să-ți ghicesc în ghioc?

— Ghicește-mi…

Focurile pâlpâie sub căldări în care fierbe mămăliga, sub oale în care e gata să dea în clocot ciorba de lăptuci. , A scăpătat de mult soarele. Deasupra, cerul clatină stele mărunte, roșii, galbene. Chira are mijloc subțire și picioare lungi. Descântă ghiocul și face semne în jurul lui.

— Ai cincisprezece ani, așa spune ghiocul…

— Cincisprezece am…

— Ai ochii albaștri-verzui. Așa spune ghiocul…

— Am ochii albaștri-verzui… Nu mi-am văzut niciodată ochii…

— Nici un om nu poate să-și vadă ochii…

— Nu poate…

— Trăiești singur în câmp, așa spune ghiocul!…

— Singur în câmp…

— Nu ești ca toți băieții, așa spune ghiocul…

— Nu sunt ca toți băieții… Știu, șchiopăt când merg…

— Ai vrea să strângi în brațe o fată…

— Aș vrea…

— O țigancă…

— O țigancă!…

— N-o cheamă Chira… Chira e logodită…

— Logodită?

— Da, logodită…

— Cu cine?

— C-un țigan chipeș…

Afurisita! Râde. Râde și-mi arată toți dinții ei mici și albi, ca mâzga de lăptucă. Obrazul Chirei e luminat. De flăcările focului e luminat chipul Chirei. Încep și eu să râd, ca să nu rămân de rușine. De fapt nici eu singur nu-mi prea dau seama de ce se întâmplă cu mine. Îmi place Chira și, când stau aproape de ea, mi se pare că ea singură îmi stăpânește gândurile, că numai pe ea o doresc. Dar când o văd pe Zambila, încep a o uita pe Chira. Bag de seamă că

Zambila îmi place și mai mult, și că, dacă ar sta în puterile: mele să hotărăsc, Zambila ar fi aleasa…

Când mă aflam la Rușii-de-Vede – la toamnă se va împlini anul de când am plecat de acolo – și slugăream la Bănică, mi-a plăcut o fată. Ținea taică-său birt pe ulița lăturalnică pe care mă întorceam din târg spre casa măruntă a jupânului.

O vedeam câteodată în prag. Avea ochii verzi și obrazul rotund, bălan. Îmi surâdea. Într-o seară mi-a întins două zarzăre coapte:

— Ia-le, mi-a spus, și mănâncă-le. Mă cheamă Zoica…

A strigat-o un glas muieresc, mânios, de după tejghea… Am aflat mai apoi că era copil de suflet, că o puneau să frece scândurile și-o băteau până la leșin părinții vitregi, chipurile s-o învețe să se poarte. Își primea zilnic porția ei de chelfăneală… N-am mai vorbit cu fata bălană de atunci, dar n-am uitat-o. Mi se pare uneori că-i aud țipetele. Alteori ca prin vis îi văd zâmbetul, îi aud glasul:

— Ia-le și mănâncă-le…

Au fost dulci zarzărele. Erau răscoapte…

— Ți-a ghicit în ghioc? mă întreabă Tănase.

— Mi-a ghicit…

Râdem toți trei.

— Dacă rămâi până la toamnă la arman, o să te chem la nuntă, spune Chira.

— Poate rămân…

— La toamnă mă mărit…

N-o întreb cu cine…

Țiganca scurtă și groasă, ca soacra soră-mi Evanghelina, care a mestecat mămăliga și-a răsturnat-o pe masă, ne îmbie:

— Hai, veniți la masă!…

Ne ducem și ne așezăm în jurul mesei… Mâncăm… Ciorba de buruieni e bună.

— Am acrit-o cu corcoduși, spune groasa.

Acasă, mama acrea și ea ciorba de știr, de ștevie, cu corcoduși pe care eu le culegeam din pom – cu corcoduși verzi, acre. Mâncăm corcoduși și zarzăre crude până mi se strepezeau dinții. Primăvara, mâncăm cleiul pe care-l găseam uscat, ieșit prin plesniturile cojii, pe tulpinele zarzărilor, ale corcodușilor.

— Mai vrei ciorbă?

— Da…

Urc râpa spre conac, târându-mă. N-am vrut să ocolesc, să caut poteca. Pieptiș urc râpa. Mă țin cu mâinile de tufe, fac un pas, caut altă rădăcină, mă prind de ea, să nu lunec. Ajung, ostenit, pe creastă. Om se apropie de mine prin întuneric. Port totdeauna la brâu un cuțit scurt, cu două tăișuri, cu mâner de os. În teacă de piele îl păstrez.

Pun mâna pe cuțit.

— Care ești, mă?

— Om bun…

S-a depărtat o clipă omul, s-a oprit.

— Aș vrea să-ți spun ceva, argatule…

— Spune-mi…

— Să nu te legi de Chira…

Îl chem mai aproape. Omul vine lângă mine, la un pas. E un țigan înalt. Subțire. Îl cunosc. Aproape gol, omul.

— Hai să stăm de vorbă!

— Să stăm…

— Nu ești Dudulică? Fierarul?

— Dudulică sunt.

— Măi Dudulică, n-am nimic cu Chira. N-am nimic cu nimeni… Nu-mi arde ce crezi tu că-mi arde…

— Te duci la Chira la cort. Cam des te duci, argatule…

— La Tănase mă duc, nu la Chira…

— Dar vorbești și cu Chira…

— Vorbesc…

— E logodită cu mine…

— Îmi pare bine, pari un băiat de treabă… însoțește-mă până la conac, Dudulică!…

E mai înalt decât mine Dudulică. Șaptesprezece-optsprezece ani să tot aibă.

— M-a poftit Chira la nunta voastră, la toamnă –dac-oi mai fi pe aici…
— Vrei să pleci?
— Poate…
— O să plecăm și noi, după ce s-o termina războiul… Până atunci ne-a legat bulibașa de moșia boierului…
— Ți-e teamă să n-o pierzi pe Chira?
— S-a legat logofătul Andrei de ea…
— O să-i spun să se astâmpere…
— Dacă nu se astâmpără, o să se pomenească într-o noapte cu șișul meu între spete…
— Atât de mult o iubești pe Chira, că ai putea să omori un om pentru ea?
— Mult…
— Chira știe?
— Știe. Și-i place să mă întărâte. Am s-o bat după nuntă.
În fiecare zi am s-o bat…
— De ce?
— Muierea nebătută e ca moara neferecată…
— Parcă spuseși c-o iubești!…
— Tocmai de-aia…
— O să-ți facă farmece și n-o s-o mai bați…
— Farmece!… În farmece cred rumânii, noi țiganii nu credem…
Ne despărțim. Câmpul, legănat de vânt, foșnește. Răsare luna, rotundă, roșie.
— Îl omor pe logofătul Andrei, dacă se mai leagă de Chira!…

Sus, pe deal, la arman nu sosesc scrisori, nici jurnale. Totuși, din om în om, din gură în gură, aduse parcă de vântul care mereu bate, și când nu bate adie, vin vești de tot felul. Muierile și rumânii din sat și prizonierii au aflat că dincolo de hotarul Moldovei, în Rusia, oamenii care muncesc în fabrici, soldații și țăranii s-au ridicat, sătui de război și de asuprire, împotriva stăpânirii, și au făcut revoluție. Se vorbește că s-ar fi răsculat și trupele rusești din Moldova împotriva stăpânirii țariste și că n-ar mai vrea să se bată.
— Și noi ne-am răsculat la nouă sute șapte, spune soldatul Anton Dicu, din Moldova de Jos. Am ars conace boierești și-am băgat spaima în boieri, în ciocoi. N-am izbutit… Am plătit cu sânge și suferință răscoala… N-am

fost uniți… Nu ne-am ridicat cu toții deodată… Au ucis boierii prin sate pe cine au vrut să ucidă, după răscoală…

— La noi, începe a povesti soldatul Manole Zmeu, din Moldova de Sus, după răscoale, am muncit și-am trăit mai greu ca înainte de răscoale… A trebuit să muncim însutit pentru ce-am stricat în câteva zile de răzvrătire… Și ce stricasem? Dădusem foc la niște șuri de paie… Când să ajungem la conac, ne-a întâmpinat armata cu gloanțe…

Dar se cheamă că ne răzvrătisem. Ciocoiul ținea și cârciumă în sat. Unii oameni se duceau și beau, aruncau pe tejghea, pentru spirt, ce câștigau, tot ce câștigau… Alții ocoleau cârciuma cu otravă. Trimiteau copiii să le cumpere tutun. De mult îi luase moșierul la ochi. Acum avea prilejul să se răzbune. S-a răzbunat. I-a trecut pe listă ca fruntași ai răscoalei, pe ei și pe învățătorul care-i îndemna pe oameni să nu calce pragul cârciumii… N-au ajuns nici plugarii, nici învățătorul la judecată. I-au bătut ofițerii, i-au purtat prin sat legați și plini de sânge, pe urmă i-au împușcat…

— Eram om în putere, când cu răscoalele… vorbește, ca și cum în acest ceas de seară n-ar mai putea să-și păstreze în el amintirile, rezervistul Dragomir Trofim. Sunt zece ani de atunci… M-am aruncat în foc, după ce chibzuisem bine ce fac, cu toată nădejdea. Acum e acum, îmi spuneam… Să le venim de hac boierilor… Boierului din satul nostru i-am venit de hac. Era cam la începutul răscoalei. Om curajos, nu s-a temut, n-a căutat să se ascunză măcar. Am pătruns, tot alaiul, în curtea lui. Ne-a privit din cerdac.

— Ce vreți, oameni buni?

— Pământul îl vrem, că noi îl muncim. Pământul… Ia-ți catrafusele și pleacă la oraș…

— Eu? De ce să plec? E moșia mea!…

— Te-ai ivit cu ea în palmă din maică-ta, când ai venit pe lume?

— Dobitocilor, ne-a spus, pe ce lume trăiți! Țara are o lege…

Ne-am îmbulzit spre cerdac. Avea pușca de vânătoare lângă el. A descărcat-o în norod. Au murit două muieri – una era nevastă-mea… N-am fugit. Dimpotrivă. Am sărit pe el, l-am tras în curte, l-am omorât cu ciomegele. Armata a venit cu tunurile. Ne-am ascuns în pădure… O săptămânăau bătut tunurile. Până n-au ars, până n-au dărâmat satul, n-au tăcut… Au înconjurat pădurea, ne-au prins… Am tăiat cinci ani bătuți pe muche sare, la ocnă…

— Dacă vor izbuti oamenii de acolo să ducă la bun sfârșit revoluția din Rusia, socotim că s-o întinde și la noi, c-o fi și la noi mai bine…

— Nu se poate să nu izbutească. Sunt și soldații de partea revoluției, cu arme… Au arme oamenii și stăpânirea veche a căzut. A căzut și împăratul!…

— Războaiele aduc uneori căderea împăraților…

Prizonierii stau așezați pe vine lângă foc. E cald. Vara a început. Oamenii totuși nu se pot despărți de foc… Lângă foc, nu te simți singur. Focul e viu, ca inima care bate…

— Ce-o mai fi făcând acasă, la noi în Dobrogea, Maranda?

Am lăsat-o cu patru copii și un găvan de mălai pe fundul sacului. Al cincilea copil era pe drum – băiat ori fată – aș fi vrut o fată, că băieți am patru, să-mi trăiască…

Nu-i răspunde nimeni soldatului prizonier Istratie Hulub.

Nimeni nu știe ce-o mai fi făcând, în îndepărtatul sat dobrogean, Maranda, dacă mai e vie ori dacă, în învălmășagul luptelor, care s-au dat pe acolo, n-o fi murit cu copii cu tot. Nimeni nu are nici o veste de la ai lui. De altfel, Istratie Hulub nici n-aștepta răspuns de la cineva. Cu glas tare și-a spus gândul care-l frământă și-l roade, care-lmănâncă și-l macină. Gândul lui – la fel cu gândurile celorlalți…

— Mă visam azi-noapte că pogor devale, cu pluta, pe Bistrița, la noi, în Neamț. Mă apropiam de Toance, auzeam vuietul apei, eram tot încordat. Mulți plutași se prăpădesc la Toance, dacă pluta nu e bine cârmuită, dacă se desfac legăturile și se risipesc în vârtejul alb trunchiurile. Am ajuns. În cădere, m-a prins bulboana. M-am trezit gâfâind, lac de sudoare. O fi ajuns vreun necaz până la pragul casei mele…

Eu n-am văzut niciodată munții. N-am văzut nici marea.

Numai câmpul. Și balta. Și Dunărea. Întreb:

— Ai casă în munți, nene Nichita?

— În munți, la poalele pădurii, casă cu odaie și tindă, casă de bârne, veche, moștenită din bătrâni. Iarna lucrez la ferăstraie, la Piatra. Vara sunt plutaș. Nu-mi văd nevasta toată iarna. Drumul e zăgăzuit de zăpadă. Satul e risipit pe coastă. Nici de la o casă la alta nu se poate umbla cu lunile. Vine dihania până sub fereastră. Mâșie cu nările urma omului, pleacă pocâltită de foame. Nevasta rămâne singură, cu copiii. Mi-a murit o dată un copil. Era măricel. Iarna a murit. L-a înfășurat nevasta în sac și l-a pus în pod, la frig. L-am îngropat primăvara, când s-au topit zăpezile și s-au scurs apele, de sfintele Paște. Atunci m-am putut duce acasă. Îi cumpărasem băiatului straie și opinci de la oraș. L-am îmbrăcat cu ele și l-am dus să doarmă în pământ.

Așa se întâmplă la noi. Moare careva, îl urci în pod și aștepți primăvara să-i faci sicriu și să-l îngropi cu popă la cimitir. Dacă te bolnăvești, Dumnezeu cu mila, nare cine să-ți aducă leacuri…

Se uită în flăcările vii ale focului. Tace. Toți tac, de parcă au lespezi de piatră așezate deasupra sufletelor. Reia firul vorbei:

— De mine și de alții ca mine, care se cheamă că suntem plutași, oameni mai de curaj, care ne punem viața în primejdie ori de câte ori o pornim în jos, se cheamă că e mai bine. Trăim ori murim înecați în câteva clipe. Dar oamenii care viețuiesc mai sus decât noi, mai aproape de vârful muntelui, în pădure, o duc mai rău. N-au nici măcar colibe.

Trăiesc în bordeie, în inima pădurii. Cât e iarna de lungă, și în munți iarna e mai lungă decât la câmp, chiar dacă e ger de crapă pietrele, ies la tăiatul copacilor. Rămân de timpuriu betegi, cu mâinile și cu picioarele degerate. Mai rămân și orbi, din pricina fumului. Bordeiele n-au coș. Curge fumul pe ușă. Tot pe ușă pătrunde și gerul. Te culci lângă foc. Pe o parte te prăjește jarul, pe alta te înțeapă cu undrele reci frigul. Din obișnuință, te răsucești mereu în somn, ca o pasăre prinsă în laț și străpunsă de frigare… Când nu mai sunt buni de muncă, tofologi de picioare, cerșesc, milogi, pe la colțuri de stradă. Vezi, când te uiți la cei mai nefericiți decât tine, parcă te bucuri puțin. Dar când te gândești la cei care huzuresc în belșug fără să asude, parcă-ți vine să ridici bâta și să crăpi scăfârlii… Nu mă mir că dincolo de hotar, spre răsărit, s-a ridicat norodul de jos. S-or fi săturat și pe acolo oamenii cei mulți de lipsuri și împilare…

Focul, mereu răvășit, pâlpâie. Vântul risipește fumul albastru, subțire.

— Dacă e pe lumea asta o dreptate, o să ajungă ea odată și odată până la noi, îngână Istratie Hulub.

— Dreptatea nu vine niciodată singură. Omul trebuie să se bată pentru dreptatea lui. Oamenii dinspre răsărit se bat pentru dreptatea lor. Nu așteaptă să le pice din cer…

La asta trebuie să ne gândim și noi, spune plutașul, și, când o sosi ceasul, să pornim cu cap treaba…

— Să ne gândim…

Cu plutașul Nichita mă plimb deseori seara prin preajma armanului. E un om mărunt, negricios, păros. De când a căzut prizonier la nemți poartă barbă.

Glumesc:

— Vrei să te faci popă, nene Nichita?

— Să mă ferească sfântul!…

— Atunci de ce ți-ai lăsat barbă?

— Și-au mai lăsat și alții…

Mi-e drag Nichita. Îmi povestește despre munți, despre ape repezi și limpezi, despre cerbi și capre negre.

— Uneori urcă muntele, după vânat, cete de boieri. Se uită la noi, ne fotografiază casele, nevestele, copiii. Îi auzi:

„Ăștia trăiesc lângă pădure, la aer curat. Noi la oraș.”Nu mai pot de grași… Pe ăștia, măi băiatule, pe ăștia noi ar trebui să-i strivim cu călcâiul, ca pe niște viermi. Eu socot că dacă la hotarul de răsărit s-a aprins revoluția, li s-a apropiat sorocul și boierilor de la noi… De s-ar termina odată războiul ăsta afurisit… Gândește-te și tu: munții i-a făurit Dumnezeu, când a făurit cu mâinile lui pământul. Sămânță copacilor pe munți tot Dumnezeu a aruncat-o, cu puterea lui. Tot lanțul munților e stăpânit de câțiva oameni de la Piatra și de la Iași. Ferăstraiele din vale sunt tot ale lor. Copacii cresc singuri în ploaie și soare.

Câștigul îl iau stăpânii munților. Oamenii care doboară copacii pier schilozi, câți nu pier, înainte de a deveni schilozi, de foame. Ne canonim și noi, cei care cărăm bușteni cu pluta și muncim la ferăstraie… Ne mor copiii.

N-avem o scândură pentru sicriu… M-am visat acasă… Asta nu-i a bună… Poate nu mai apuc s-ajung acasă… Vezi, atunci, înainte de război, mi-a murit băiatul cel mare, în toiul iernii. Nevasta a avut grijă de ceilalți… Dacă s-ar fi întâmplat să-mi moară nevasta, în casa înecată de zăpezi, mi s-ar fi stins în câteva zile toți copiii, de foame. Unora li s-a și întâmplat asta…

— Acum e vară, nene Nichita. Poate până la iarnă ajungi acasă…

— Poate, dacă aș izbuti să fug și să mă strecor dincolo, printre linii.

— De ce nu încerci să dezertezi?

— Uneori sunt ispitit s-o șterg de aici. Mă tem însă că, dacă ajung dincolo de front, la ai noștri, sunt trimis iar în linia de foc… M-am scârbit de război… N-aș vrea să mor acum. De întâlnirea cu moartea, oricum, nu scapi. După război, o să fie nevoie de mulți oameni zdraveni, dacă răscoala de dincolo de hotar se întinde până la noi. Da, da…

O să fie nevoie de o sumedenie de oameni zdraveni. O să fie treabă de făcut, nu glumă…

E pământie fața lui Nichita. Pământii îi sunt și mâinile.

— Sunt frumoși munții, adaugă el. Apele sunt reci și limpezi. Dacă am putea trăi mai bine…

S-a pogorât peste câmp, peste conac, apăsarea…

Istratie Hulub e din Dobrogea. Vorbește și tătărește. Jumătate din satul lui e locuit de tătari…

Dobrogea… Rostesc cuvântul! Sunt cuprins de dorul de a călători, de a merge cât mai departe de ținutul acesta pe care îl cunosc cum îmi cunosc podul palmei, de a vedea mereu lucruri noi, de a întâlni mereu alți oameni, de a trece pe sub privirile mele cât mai multe, cât mai neobișnuite priveliști.

Am citit în anii cât am învățat la școala primară tot ce mi-a căzut în mână: despre oameni care nu seamănă cu cei de pe aici, despre țări care au altă înfățișare decât țara aceasta.

Am dat o dată peste o carte cu pagini puține. Am văzut acolo poza unui băiat de vârsta mea, care era nu numai desculţ, ci despuiat de-a binelea, înfășurat cu o cârpă în jurul șoldurilor, cu un baston mare și gros, sculptat cu flori, în mână, și cu o sumedenie de pene ciudate în părul creţ, stufos ca o steblă de măceș. Dedesubtul pozei scria: *Abu, regele din Ulala.*

Multe lucruri am citit, multe din cele citite le-am uitat. Nu știu de ce, chipul regelui din Ulala, imaginea lui Abu, mi-a rămas în minte.

Am sorbit cartea din scoarță în scoarță. Am aflat că Abu era regele insulei Ulala – am vrut să știu unde se află această insulă. M-am dus la dascălul meu, i-am arătat cartea, l-am întrebat. Mi-a răspuns:

— În Mările Sudului, în apropierea insulei Suwa…

Mările Sudului, cu insule de corali, mările totdeauna calde, ținuturile totdeauna calde, unde oamenii umblă aproape goi tot timpul, unde oamenii pot trăi cu ceea ce le dăruiesc plantele și arborii…

M-am strecurat pe furiș, în timpul vacanței, în podul școlii, și am găsit acolo o hartă veche a Mărilor Sudului. Am scuturat-o de praf, m-am dus cu ea la învățător. L-am rugat să-mi dăruie harta. Mi-a dăruit-o! Am dus-o acasă, am atârnat-o într-un cui, pe peretele casei…

A fost una din cele mai mari bucurii ale copilăriei mele. Zile întregi priveam cu ochi mari harta, citeam numele insulelor, măsurăm distanțele dintre ele cu degetul, căutam să-mi închipui cum vor fi arătând la înfățișare.

Am găsit și insula Ulala, am găsit și alte insule cu nume tot atât de legănate. Multe nopți n-am dormit, călătorind cu închipuirea. Apoi dintr-o

dată m-am simțit obosit de atâtea călătorii. Mă gândeam dacă voi putea să fac vreodată în realitate drumurile pe care le-am colindat cu gândul.

Poate le voi face, îmi spuneam, poate nu le voi face. Poate că ar fi bine nici măcar să nu le mai fac. Visul, lucrurile la care te gândești prea mult, și pe care ți le închipui într-un anumit fel, poate e mai bine să nu le întâlnești niciodată aievea.

Cât mă aflasem la oraș, la tăbăcărie, la „Înger”, la Bănică cel încrucișat, mă pomenisem uneori, mai ales noaptea, gândindu-mă îndelung la părinții mei, la frați, la surori. Cu duioșie, cu dulceață, mă pomenisem gândindu-mă. Și cu dor.

Apoi mă reîntorsesem pentru un timp acasă. Mama mă întrebase dacă mi-e foame și mă lăsase să-i aștept, flămând, pe ceilalți. Nu se ridicase să-mi dea să îmbuc, mai înainte, o bucată de mămăligă. Frații și surorile se repeziră asupra mea să-mi smulgă puținii bani pe care-i câștigasem la jupâni. Mă loviseră cu batjocura lor. Șchiopule, îmi strigaseră… Dorisem să ascult foșnetul plopului. Plopul fusese tăiat, prefăcut în cenușă. Poate că dacă l-aș fi găsit întreg, fremătând în vânt, freamătul lui nu mi s-ar fi părut uscat, fără farmec. Așa cugetam uneori, în ceasuri de oboseală, când tristețea mă învăluia, mă copleșea ca o ceață vânătă, întunecată, amară.

Îmi dădeam seama că, dacă mă voi lăsa prins în această plasă, voința mea va slăbi, puterile mele se vor micșora, voi luneca din ce în ce mai jos și voi rămâne totdeauna, cât voi avea zile, undeva pe fund, să mă târăsc, moale și orb, ca o râmă. Îmi încordam voința, aruncam, ca pe o zeghe umedă, tristețea, căutam lumina și bucuria și cântecul. Cădeam în cealaltă parte a cumpenei.

Nimic nu mi se părea acum cu neputință de atins. Voiam să ajung într-un oraș mare, să lucrez și să învăț, să cunosc viața și oamenii. Voi ajunge în orașul mare, voi ajunge, îmi spuneam, mai curând sau mai târziu, voi ajunge totuși.

Repetam în gând frazele acestea și simțeam cum încrederea în puterile mele mi se răspândește în întreaga ființă.

Mergeam cu gândul înflăcărat mai departe. Mai târziu voi călători de-a lungul și de-a latul pământului, nu numai cu imaginația, ci în realitate. Voi căuta să urc, treaptă cu treaptă, scara care duce spre lumină… Puneam degetul pe hartă și luam hotărâri: aci voi rămâne șase luni, aici o lună numai, dincoace un an întreg. Până la douăzeci de ani va trebui să fi ocolit cel puțin o dată pământul, să fi văzut mii și mii de chipuri omenești

diferite… îmi ardea capul. Îmi ardea inima. Flăcările gândurilor mele se înălțau până la stele, treceau dincolo de stele, înfășurau în aripile lor uriașe universul.

— Ce te-oi fi zgâind atâta la pânza asta, măi? Ai căpiat?

Frate-meu Ion mă readucea cu picioarele pe pământ.

— Poate oi fi căpiat, îi răspundeam, dar ce ai tu cu mine?

— N-am nimic cu tine, dar îmi pare rău că te-ai zăltat la minte…

— Să nu-ți mai pară…

— Uite că-mi pare…

— Lasă-l cu ale lui, Ioane, o auzeam pe mama.

Mă lăsa într-ale mele frate-meu. Un ceas. Pe urmă iar se lega de mine:

— Dar țiganul ăsta borțos cine e?

— Un rege…

Îl podidea râsul.

— Despuiatul ăsta?

— Da. Un rege măsliniu, dintr-o țară cu oameni măslinii la față…

— Te-ai cănțit rău, băiatule, rău de tot te-ai cănțit la cap…

— M-am cănțit. Ce-ți pasă ție?…

— Îmi pasă…

— Du-te dracului…

Mă alegeam cu două palme…

— Să nu mă drăcui, că-ți rup oasele, șontorogule…

Răbdam totul pentru regele Abu din Ulala…

Nu l-am uitat pe regele din Ulala, pe regele Abu. Nu-lpot uita: vioi, cu cercei mari, ca niște belciuge, atârnați de urechi, mari cât brățările pe care le poartă la mâini fetele.

Pene în părul lui, pene viu colorate cum n-am văzut – și băț, care s-ar putea să fie semnul puterii lui. Burta regelui din Ulala, umflată ca o tobă, neagră ca pielea de capră. Picioarele regelui Abu, subțiri ca fusul, strâmbe.

Regele din Ulala! Poate se hrănește cu carne de om, gândeam, ori poate își pune ostașii să arunce cu sulițele în supuși…

Atunci inima mi se golea de orice dragoste pentru băiatul pe care poza mi-l arăta negru, dar despre care în carte se spune că e măsliniu. Cum se golește o cofă de apă când o răstorni, așa mi se golea inima de dragoste pentru Abu. Dar cofa se umplea cu altă apă proaspătă. Poate că nu e Abu

decât robul unui vrăjitor tâlhar și bătrân… Un copil nu poate conduce o țară…

— Ce îngâni acolo? mă întreabă Andrei.
— Nimic!…
— Măi, și tu vorbești în somn?
— Nu. Cred că nu. Câteodată însă uit că nu sunt singur și vorbesc cu glas tare. Vorbesc cu mine însumi.
— Spuneai că ai citit ceva cărți?
— Câteva.
— Ți-au plăcut?
— Unele mi-au plăcut.
— Vezi, spunea Andrei, pentru mine e o mare suferință învățătura. Tata are pământ, dar suntem prea mulți copii.

M-a trimis la carte. Vreau să devin contabil. Când citesc, m-apucă durerea de cap. Ce-i trebuie omului atâta carte?

Andrei e mai mare cu patru ani decât mine. E un băiat frumos, cu ochi negri. I-a răsărit mustața. Îl simt cum se ridică noaptea din pat, cum iese pe ușă în vârful picioarelor, cum coboară scările. Atunci știu că Amos e trimis de Andrei de cu seară să aducă mărunțișuri de la curte. Știu că Ilonca e singură.

Alteori îl văd pe Andrei cum o ia razna, cum dă pinteni calului, cum aleargă spre pădurea de floarea-soarelui vecină cu lanurile de grâu în care țiganii plivesc pălămida. Apucă o țigancă tânără, o muiere ori o fetișcană, din grămadă, și intră cu ea în leasă, la umbră. La întoarcere nu mai dă pinteni calului, îl lasă să meargă în voia lui. Fluieră. A bucurie fluieră Andrei…
— Tu o știi pe Zambila?
— O știu…
— Mi-a spus că vrea să vină deseară la conac.
— Am să mă duc să dorm deseară la prizonieri.
— De ce? Poți să rămâi. Am să plec eu…

S-a sfârșit cu plivitul. Țiganii au fost trimiși la baltă – au și pe acolo munci de împlinit. Le-au împlinit. Se întorc în cârduri la șatrele lor – negri, sleiți de oboseală.

Satul se întinde sub coastă, cu uliți înguste și lungi și întortocheate. Lângă sat, apa Călmățuiului, apoi lunca, și dincolo de luncă, ogoare. Ca să ajungi la baltă, trebuie să mai mergi o bucată bună de drum… Andrei m-a trimis la baltă cu căruța, să aduc pește la conac. Caii sunt galbeni-șargi, voinici. Ca să-și muncească și mai bine moșia, să aibă recolte mai bogate, să câștige mai mult, boierul, deși are vite, a cerut și nemților vite de jug, vite de ham! Au bătut nemții satele, au cules vite, le-au adus boierului…

Și lapte de pasăre i-ar aduce nemții boierului, dacă le-ar cere…

Să-mi țină de urât, să-mi ajute la treabă, merg cu mine Dudulică și Fier-Rău. Domol se târăște căruța largă.

Nici o grabă n-avem. O să dormim la pescari, în zori o să încărcăm căruța, o să plecăm pe drum de întoarcere. Pe poarta conacului o să intrăm pe la amiază.

— Diii, galbenul!… Diii, șargul!

— Nu-i zori, Dudulică…

— Nu-i zoresc, dar dacă nu-i atingi cu biciul, adorm…

La marginea drumului, a crescut din pământ o pădure de cruci de lemn…

— Pe lunca asta, toamna trecută, când au intrat nemții, s-a dat o bătălie grozavă. Am auzit împușcăturile dintre râpi.

După ce a trecut lupta, ne-au dus vătafii cu ordin de la boier să îngropăm morții… I-am îngropat. Pe români i-am îngropat. Nemții și-au îngropat morții lor. Pe urmă au plecat mai departe.

— Cum a fost bătălia, Tănase?

— Urâtă… Ai noștri – un regiment de roșiori, cu lănci și săbii – se retrăgeau pe valea Dunării dinspre zăvoaie, dibuiau drumul spre București. Ar fi putut scăpa cu zile. N-au scăpat… Le-a tăiat calea o coloană germană care trecuse la noi, din Bulgaria, pe la Zimnicea. Colonelul care comanda roșiorii n-a vrut să facă nici un ocol… Nemții au săpat șanțuri, au pus mitralierele în bătaie, de la adăposturi.

Colonelul a poruncit să fie ocupată poziția germană pieptiș.

Au pornit-o în iureș roșiorii cu lăncile în cumpănire. I-au secerat nemții… Câțiva soldați au descălecat și-au luptat, de după dâmburi, cu carabinele… Așa se face că au murit și nemții. Colonelul și aghiotanții rămăseseră deoparte să privească lupta. S-au predat. Au făcut jaf de oameni. Caii i-am înmormântat mai departe, după ce le-am luat pieile și le-am dus la conac, să aibă boierul din ce da opinci pentru slugi.

Cimitirul e cât trei cimitire la un loc. Crucile s-au și învinețit de ploi, au început a crăpa de soare…

— Începuseră a duhni și caii și oamenii…

Printre cruci, în cârduri, ciugulesc iarba grasă gâștele satului…

— Acum ajungem în Lacrima, șoptește Dudulică. Uite-o!…

Lacrima se cheamă satul de pe malul bălții spre care mergem – satul de pescari…

Colibe în care se intră pe brânci, șoldii, acoperite cu stuh, fără coș – pe ușă iese fumul – pe care mă mir că nu le spulberă vântul care aici, lângă apă, suflă mai aprig, în jurul colibelor, oboare pustii, un salcâm-doi pe la porți, ici-colo o găină costelivă, un porc râios, numai piele și păr țepos… Pe prispe, copii întinși la soare, goi, ori acoperiți cu zdrențe. La capetele lor, tiugi cu apă. Se ridică unul, întinde spre tiugă două mâini galbene, subțiri, prinde tiuga, o duce la gură, udă buzele…

— Friguri, murmură Fier-Rău. Toți copiii sunt bolnavi de friguri în Lacrima…

La răscruce oprim și adăpăm caii la fântână… Caii gudură coamele, scutură boturile calde… Apa e sălcie, amară aproape… Pe fundul fântânii, plutesc gunoaie… O bătrână vine bălăbănindu-se. Ne roagă:

— Umpleți-mi, maică, urciorul cu apă… Nu pot scufunda ciutura… Nu mă mai țin puterile…

Îi împlinim voia. Îi arunc o întrebare:

— Unde sunt, maică, oamenii din sat?

— La baltă. I-au scos logofeții să secere stuhul…

Balta – nici n-o cuprinzi toată cu ochii – are stuhărișuri, trestie, papură, pipirig. Acum în toiul verii trebuie tăiat și adus la mal stuhărișul. Rădăcinile pline de viață dau lăstare noi. La toamnă se mai seceră o dată stuhărișul…

Oprim căruța și privim. Până departe, oameni despuieți, intrați în apă până mai sus de brâu seceră stuhul și-l așează în luntri. S-a umplut o luntre, o împing la mal, ies pe mal mânjiți de noroi, descarcă stuhul, îl clădesc stoguri, să se usuce la soare, împing iar luntrea în apă, continuă seceratul. Sute de oameni, o sumedenie de bărci și milioane de roiuri de muște, de bondari, de țânțari care înțeapă trupurile goale pline de răni care sângeră. Bărbații umblă goi, cum au venit pe lume. Muierile și-au ascuns partea de jos a burții cu câte o împletitură de papură…

— Să deshămăm caii! spune Dudulică.

— Deshamă-i!…

Adunăm stuh și ne pregătim culcuș de noapte. Aprindem foc mare, cu fum gros, să nu ne muște țânțarii.

— Năvoadele sunt în larg, mă lămurește Fier-Rău. Osă le scoată pescarii mâine, când o începe să se lumineze de ziuă.

— Unde sunt acum pescarii?

— Uite-i…

Îmi arată secerătorii de stuh.

— Ziua seceră stuhul. În zori pescuiesc…

Mâncăm pe mal, cu oamenii din Lacrima. Ciorbă de scoici

– zeamă goală – mâncăm, cu mămăligă.

— Pește nu mâncați?

— Nu. Peștele nu-i al nostru. Îl pescuim, dar n-avem voie să ne atingem de el…

— Dar de ce aveți voie să vă atingeți?

— De nimic n-avem voie să ne atingem, căci nimic nu e al nostru…

Ce să mă mir!… Rumânii seamănă și seceră și treieră grâul – și grâul nu e al lor și pâinea lipsește din mai toate casele.

Seamănă și culeg porumbul – și la masă mămăliga nu se ajunge. Pasc pe ceair vacile și bivolițele curții boierești – și nu cunosc gustul laptelui. Cresc porci și duc la Crăciun mușchiul la curtea boierului. La Paște, duc ouăle găinilor și în miezul verii puii de găină, toamna bobocii grași… Culeg viile boierești pe care le-au muncit, și rumânii nu pun pe limbă bob de strugure – nu pot, fiecare poartă botniță la gură, botniță de sârmă, cât ține culesul.

— Și tu ai purtat botniță, Darie?

— Și eu, și mama, și tata, și toți frații, și toate surorile, și toate neamurile…

Pescarul spune:

— Avem totuși voie să ne înecăm în baltă, dacă ne-am săturat de trăit, ori să ne spânzurăm. Avem voie să ne scărpinăm de purici. Avem voie să ne gâdilăm singuri la tălpi, dacă asta ne face plăcere… Avem voie să ne plângem morții. Nu e destul?

— Ba e destul, grăiește Dudulică. Vai de voi, vai de noi!…

— Avem voie să prindem și să mâncăm broaște, adaugă pescarul. Dar nouă nu ne plac broaștele…

O! Cum ar prinde și aici sămânța de care îmi vorbea vărul meu Iancu, fierarul! Numai să vină cineva s-o arunce…

Dimineața, plecăm spre conac cu căruța cu pește –baboi cât degetul, fâțe cât unghia… Crapii grași, plăticile gustoase au fost trimise cu alte căruțe la Turnu, la Zimnicea, la vânzare.

Toiul verii. A crescut grâul. A început să îngălbenească. Vântul îl leagănă, câmpul pare o mare în veșnică mișcare. Serile cad târziu, albastre, galbene, fumurii. Zorile vin devreme – întâi vinete, apoi cenușii, apoi viorii, apoi limpezi, scurte – ca pașii copiilor, nopțile la conac. Somnul se apropie greu de noi. În odaia de jos auzim mormăitul lui Amos, râsul clar al femeii lui. Stranie împerechere de oameni!…

Amos a venit mai demult, de pe undeva de prin Ardeal, s-a pripășit la curtea boierului. A lucrat în grajduri, la bucătărie. Și când se afla Amos la bucătărie, boierul și-a adus unguroaică de la București, pe Ilonca. A gătit la început pentru boier. Pe urmă, Ilonca a fost scoasă dintre vase și măritată cu Amos. Nunta a stârnit hohote de râs. După nuntă, Amos a fost trimis cu nevastă-sa paznic la arman.

În fiecare dimineață, boierul vine să-și bea cafeaua la Ilonca. Amos, cu treburi prin arman, mormăie vorbe greu de priceput…

N-ați petrecut nici o noapte pe câmp? Cine a spus că noaptea câmpul doarme? Noaptea câmpul trăiește. Fiecare fir de iarbă trăiește, pe fiecare fir de iarbă lunecă gâze, gâze și alte vietăți care stau ascunse ziua în cutele ierburilor, la rădăcinile lor, una cu țărână…

Cine a spus că noaptea câmpul doarme?

Noaptea, câmpul își trăiește viața lui. Șopârle lungi, pământii, lunecă reci printre ierburi. Fiecare vietate pândește altă vietate, o adulmecă, o prinde, o înghite… Fiecare fir de iarbă, fiecare fir de grâu, fiecare fir de floarea-soarelui ori de porumb, noaptea deschide ochii, privește slava… Deschide larg buzele, respiră văzduh… Deschide larg brațele, îmbrățișează răcoarea udă. Răcoarea e lacrima stelelor.

Noaptea vântul e viu, viu ca un om, viu ca un șarpe, viu ca un șoim. Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se rotește. Uite!…

Aseară, Carul mare era acolo, spre miazănoapte… Acum, când se apropie zorile, Carul mare și-a strâmbat oiștea. Iată-l spre miazăzi, deasupra pietroaselor nesfârșiri bulgare.

Noaptea pământul e viu.

Ați rămas lângă cișmea noaptea? Apa curge mai vie, mai repede parcă, gâlgâiala ei pare plină de bucurie. Dacă o încerci, bagi de seamă că are alt

gust – gust de miez de pământ.

Ați adormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm pe câmp noaptea, înfășurat în cojoc ori în pătură. E tare pământul! E tare. Când îl calci cu piciorul, e tare. Noaptea, când te-ntinzi pe ierburi să dormi, și ierburile se culcă sub tine supuse, pământul e moale, mătăsos, parcă ar fi făcut din puf de nori străvezii…

Ați dormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm deseori noaptea pe câmp. Știu că dorm. Visez, în vis știu că visez. Da – dorm și știu că dorm. Și pleoapele mele sunt căzute peste ochi și totuși simt stelele și simt văpaia lunii cu pielea trupului…

Da – dorm și știu că dorm. Mă bucur că dorm atât de bine, atât de ușor. Urechile mele sunt adormite. Totuși, aud glasul câmpului și știu că-l aud – cu unghiile, cu picioarele, cu întregul meu trup. Glasurile acestea nu mă turbură, nu mă trezesc – dimpotrivă, mă afundă și mai adânc în puful dulce al somnului. Și cu cât mă cufund mai adânc în puful dulce al somnului, cu atât știu mai bine că dorm, cu atât văd mai bine noaptea, noaptea pe care n-aș putea-o cuprinde cu ochii, și cu atât mai bine glasurile câmpului, ciudate, pline de taină, glasurile câmpului care vorbesc noaptea mii și mii de graiuri, pe care urechile mele nu le-ar auzi treze și nu le-ar înțelege…

Au trecut Rusaliile. Ce-a mai fost și cu Rusaliile! Țiganii au căpătat învoire de la boier să trimită prin sate călușari.

Sălașul a pregătit trei cete.

Învoirea n-a fost dată gratis. Țiganii sunt ai boierului. Satele prin care vor umbla țiganii cu călușul tot ale boierului sunt. Din ce vor câștigă călușarii, o treime va merge la boier – dijmă la căluș – o altă treime va ajunge la bulibașă, ultima se va împărți frățește între călușari…

— Tot e ceva pentru țigani. Nu joacă pe degeaba…

Au îmbrăcat țiganii tot ce au avut mai prost în corturile lor, au luat o prăjină lungă și în vârful ei au agățat o fâșie roșie, mare, de pânză. Prăjina au înfășurat-o în bucăți de pelin.

Au mers, alai lung, gălăgios, la malul Dunării – noi toți, droaie după ei, în sâmbăta Rusaliilor. Mutul și călușarii s-au jurat, și jurământul a fost făcut pe duhul și coarnele necuratului, că timp de o săptămână, cât va ține călușul, el n-o să scoată nici un cuvânt din gură, orice s-ar întâmplă.

Ceilalți țigani au jurat și ei, tot pe duhul și coarnele diavolului, că se vor supune robește mutului, orice le-ar face mutul, și că nu-i vor purta nici o

pică nici cât va ține călușul, nici după ce călușul va fi spart, pentru loviturile primite de la el. Jurământul s-a rostit cu mâna pe steagul înfășurat în pelin.

Călușarii și-au aninat la brâu buchetele de pelin, și-au înfipt fire de pelin la pălărie, în sân și-au băgat pelin… Nu vă mirați… Cine nu poartă la el pelin în săptămână Rusaliilor, poate să fie luat din căluș, poate să rămână cantaur.

Mutului i s-a lipit pe obraz o barbă de câlți. Peste mustața lui stufoasă i s-au lipit mustăți de cânepă, mai stufoase și i s-a dat în mână o sabie de lemn, vopsită în roșu. În față, i s-a pus un șorț muieresc…

Călușul are lăutari – un țigan cu dibla, alt țigan cu cobza.

Călușarii încep a umbla prin sate. S-au dus întâi la curtea boierului.

Boierii au ieșit în pridvor pe scaune moi. Ologul, cu căruciorul. Noi, slugărimea toată, în curte.

S-au luat la întrecere călușarii. Trei călușari au jucat. Cel care a jucat mai bine s-a ales de la boier cu dar: un leu de argint.

În timpul jocului, mutul face semne călușarilor să-ntindă pod. Se așează în patru labe, unul lângă altul, călușarii.

Mutul veghează ca alinierea să fie bună.

E mulțumit mutul și înalță, ca un voievod înainte de a intra cu armata în țară dușmană, sabia în sus. Se pregătește să treacă podul la vrăjmaș.

Dar iată că alt călușar îi face festa: iese cu capul dincolo de rând. Mutul îl bate, până-l face să-și reia locul.

Din nou mutul vrea să treacă podul. Călușarul de la mijloc se culcă pe burtă.

A venit apa mare, a rupt podul. Mutul se chinuie cu sabia. Dacă loviturile nu-i ajung, le întețește. Călușarii, în sfârșit, rămân nemișcați. Acum podul e bun. Mutul se urcă pe pod și încearcă să-l treacă. A trecut peste unul, peste doi, peste trei, peste cinci călușari. La al șaselea, podul se rupe, mutul se rostogolește de-a berbeleacul în țărână.

Călușarii sar fripți. Lăutarii, care au privit tot timpul cu ochii sticloși, dau drumul cântecului – în iureș nebun pornește cântecul. Proptiți în ciomege, călușarii joacă, le scapără picioarele. Râuri de nădușeală curg de pe trupurile lor.

La opinci și la genunchi, călușarii și-au legat clopoței. Jocul e zornăit. Mai abitir decât toți, joacă mutul…

Un călușar se desprinde din rânduri, se urcă într-un copac. Mutul bagă de seamă, oprește călușul, se duce să-l aducă pe fugar în rânduri. Se urcă în

copac după călușar.

Acela se urcă și mai sus. Mutul, după el. Loviturile de sabie curg droaie. Călușarul sare jos. Sare și mutul. Jocul reîncepe. Acum călușarii joacă mai domol, mutul nu mai are nici o grijă, lăutarii cântă.

Mutul se apropie de mulțime. Pe unii oameni îi lovește cu sabia, să facă cercul de joc pentru călușari mai larg. Pe femei le împunge în fuste. Rumânii râd de se strâmbă, râd și boierii. Râde până și moș Iovcu.

O săptămână întreagă călușarii au colindat satele.

În ultima zi din săptămână Rusaliilor, după scăpătatul soarelui, călușarii s-au dus pe malul apei, acolo unde au făcut jurământ, când au pornit călușul. Frâng steagul și-l aruncă pe apă. Sabia mutului e și ea aruncată, după steag, pe apă. Mutul își rupe barba falsă, mustățile false, le aruncă după sabie. Jurământul a fost ținut, călușul s-a spart.

Lui Amos nu-i place cum se joacă la noi călușul.

— Pe aici vă țineți de caraghioslâcuri. În părțile noastre, călușul e cel mai frumos joc. Intră în căluș flăcăii cei mai mândri. Gătiți ca de nuntă joacă flăcăii călușul.

— Alte obiceiuri!…

— Obiceiurile astea proaste, de pe aici de lângă Dunăre, eu socot că de la turci vă vin. Prea sunt pline de măscări.

— Poate… îi răspund.

În sat – afară de călușul pe care-l pregătesc și-l joacă țiganii de Rusalii – flăcăiandrii cărora nu le-a venit încă rândul să fie luați la armată, care au rămas în sat sub ocupația dușmană, și fetele câte s-au mai ridicat și le-a venit timpul să iasă în lume împreună cu celelalte mai mari ai căror iubiți au plecat la război, au întocmit horă în fața cârciumii, după obicei. Lăutarii – trei prăpădiți, n-ai da un ban pe ei la vedere – au venit cu instrumentele: o vioară gălbuie-neagră pe alocuri de vechime, lucie toată de cât a fost cântată, o cobză burticoasă, urâtă, un clarinet lung, cu clape albe, de metal, cu pâlnia buzată, răsfrântă. Te uiți la lăutari, te uiți la instrumente, dacă nu știi, dacă nu cunoști, îți spui: o să zdrăngăne și ei cum vor putea, încep să cânte lăutarii. Vioara neagră-gălbuie e una cu țiganul înalt, care s-a aplecat puțin de spinare. Geme și suspină, sună și răsună în ea o inimă de om. Clarinetul chiuie haiducește, cântec de năvală și putere, cântec de codru, de șes și de Dunăre turbure, drum fără pulbere. Ținută pe pântec, gâdilată pe coarde, ciupită, scărpinată, cobza râde râs sănătos, piuie, hohotește,

înseamnă pașii și întorsătura horei. Unele hore se desfac și se leagănă mândre, pline de frumusețe, liniștite ca apele mari care curg printre maluri mărunte, domol-domol, altele repezi, zvelte, bătute totuși vijelios pe loc.

Din vremuri străvechi ne-au venit cântecele și horele, proverbele și ghicitorile și basmele. Oamenii care le-au născocit în ceasurile lor de bucurie ori de tristețe au trăit pe aceste meleaguri, au suferit ca și cei de astăzi împilări. Când n-au mai putut să rabde, s-au răzvrătit, au ridicat topoarele și au vărsat sânge pe care l-au plătit apoi cu sânge de-al lor și, învinși, au plecat capul și au îndurat mai departe obidă și împilare, batjocură și suferință. Mai-marii pământului au avut putere să le lovească și să le biciuie trupurile, dar sufletul poporului a rămas mai departe slobod. Nimeni n-a putut niciodată să robească sufletul. Lovești trupul omului, și trupul slab se zvârcolește și sângeră, geme și țipă. Dar sufletul rămâne slobod, ca o pasăre care s-a ridicat în slăvile cerului. N-ai cum s-o ajungi, n-ai cum s-o atingi, nici cu biciul, nici cu piatra, nici cu glonțul. Ții trupul omului în obezi și-l afumi cu fum de ardei iute. Gândul zboară slobod. Omul gândește că va veni o zi în care și trupul lui va fi slobod. Nădăjduiește. Se întărește.

— N-au nici o putere obezile dumitale, boierului… Ziua de mâine este a noastră.

Din sufletul poporului chinuit, dar plin de speranță într-o vreme mai bună, s-au iscat melodiile acestea largi, generoase, în ritmul cărora și acum, peste veacuri și veacuri, românii leagă hore întinse pe care le joacă făloși, cu pași mari, cu fruntea sus, de parcă întreaga lume ar fi a lor, numai a lor, hore de stăpâni ai pământurilor și ai pădurilor, ai apelor și ai zăvoaielor, ai plaiurilor și ai munților și ai văzduhurilor, hore de oameni slobozi și fericiți.

Căci slobozenia și fericirea vor veni.

Din sufletul poporului s-au iscat, așa cum se iscă firele de iarbă din pământ, cântecele după care se joacă hora repede și bătută, frământată și chinuită, ca o răscoală îndelung mocnită și ca o luptă aprigă dusă împotriva împilatorilor. Sunt hore în care se vede măreția și încrederea poporului în biruință și în fericire, și sunt hore în care se arată lupta împotriva apăsării.

Lăutarii cântă simplu, dar uite-i, toarnă în aceste cântece, care sunt ale acestui neam de desculți, sânge fierbinte din inima lor fierbinte. Și tinerii, sub ochii satului stors de muncă și de câte a îndurat și îndură, sub ochii holbați ai nemților, care stau cu mâinile în șolduri pe margine și privesc, își ascultă cântecele lor, venite de la străbunii care au trăit pe aici, pe lângă

Dunăre, și mai sus, pe plaiuri și în munte, în adâncul veacurilor care s-au scurs, care s-au stins, și își joacă horele așa cum le-au jucat părinții, bunicii și străbunicii, când, pe fețele lor atunci tinere, soarele, care acum le luminează țărâna, și-a aruncat strălucirea.

Satul e trist, cum sunt toate satele în acest an. Războiul a adus peste vechea sărăcie una nouă, și mai cumplită. Biciul stăpânirii cade mai des și mai greu, căci birurile trebuiesc plătite și corvezile împlinite. Mai des și mai greu cade biciul boierului cu monoclu și al slugilor boierești. Moșia trebuie să rodească mai mult. Ostașii germani și țara germană cer hrană, și boierul cu monoclu cere câștig. Dar o horă aduce un strop de bucurie și o fărâmă denădejde în această Dunăre turbure de tristețe și amărăciune, care s-a revărsat asupra țării. Viața merge înainte. Trebuie să meargă înainte.

— Caută în toate câte le vezi tâlcul lor adevărat și adânc, Darie…

Văru-meu Iancu Brătescu, fierarul tânăr și frumos de la Omida, pe care l-a ucis atât de curând războiul, mi-a spus într-o seară cuvintele acestea, care, și ele, mi s-au înfipt adânc în inimă. La ușa fierăriei lui n-a prins rugină zăvorul și înlăuntrul fierăriei lui nu și-au țesut păianjenii pânza. La foale suflă acum un băiat al lui Ududui, acela mic și îndesat și cârn, pe care nu știu de ce taică-său l-a botezat cu un nume ciudat, Ancu, iar ciocanul și chiar barosul le mânuie cu destulă vigoare ucenicul lui văru-meu, feciorul lui Ivan Țânțu, care s-a deșirat, a crescut nălticel și pe care-l cheamă ca și pe tată-său, tot Ivan, dar căruia rumânii, cărora le drege plugurile și le încalță cu fier carele și căruțele, îi spun Ivănel.

— Darie, nu cumva a căzut și acolo o sământă?

— A căzut. A căzut și o să rodească.

După lăsarea nopții, Zambila s-a furișat în arman. Nu singură. Cu bunică-sa a venit.

Bătrâna a rămas să doarmă pe un maldăr de paie afară, lângă zidul casei.

Desculță, cu coadele împletite, lăsate pe spate să-i bată șoldurile, îmbrăcată cu o cămașă albă, încinsă cu bete, cu trupul înfășurat în zăvelci, Zambila a intrat în casă, a urcat scările.

Andrei a plecat. M-a lăsat singur. Știu că n-o să vină decât spre ziuă. Am ascultat pașii Zambilei cum urcau scările. Pe întuneric am așteptat-o. Îmi ardeau mâinile și simțeam cum îmi ard obrajii, cum mi se usucă gura. Limba mi se uscase și ea. Băusem înainte un urcior de apă și totuși gura îmi ardea de parcă aș fi băut foc și, îmi ardea gâtul și parcă întregul meu trup

era cuptor încărcat cu jar, un jar în care adia vântul și-l ațâța, și-l ținea treaz și-l creștea să mă mistuie. Mă miram că nu se aprind straiele pe mine și mă miram că scândurile odăii n-au luat foc dela tălpile picioarelor mele.

I-am văzut umbra în deschizătura ușii. Am ridicat mâinile, am prins-o în brațe. Zambila a zâmbit. I-am zărit, în fumuriul odăii, dinții albi ca laptele și, aproape de gura mea, buzele ei groase, cărnoase, care mă așteptau.

— Ți-e frică, domnule?

Era întâia oară când cineva îmi spunea „domnule”. I-am răspuns? Nu i-am răspuns nici un cuvânt. N-am putut să-i răspund. Mă apropiam de cincisprezece ani.

Am vorbit cu Zambila abia spre miezul nopții. Atunci mi s-a dezlegat limba, atunci mi s-au dezlegat mădularele și poate că atunci mi s-a deschis și sufletul.

— Câți ani ai tu, Zambila?

— Paisprezece…

— De ce ai venit cu bunica?

— Să nu vin singură…

— Nu te-am chemat…

— Mi-a plăcut să vin…

Pielea Zambilei miroase a pământ și părul ei miroase a iarbă, dar nu a iarbă proaspătă, ci a iarbă peste care au trecut vitele cu picioarele lor. Dar mie îmi plăcea mirosul acela. Mie îmi plăcea mirosul pământului, și-mi plăcea mirosul ierburilor pe care le știam împânzind dealurile, departe, spre munți, și pe care le presimțeam când vântul bătea dinspre câmpiile Bulgariei, undeva, dincolo de Dunăre, departe, în Balcani…

Se desface de mine Zambila, își trece peste cap cămașa. Își pune zăvelcile, se încinge cu betele, își potrivește părul.

Lumina alburie bate în ferestre și știu că peste un ceas o să răsară soarele și o să înceapă ziua lungă, nesfârșit de lungă.

— Ai să mai vii, Zambila?

— Când am să pot, am să mai vin…

— Îți pare rău că ai venit?

Nu mai sunt „domn” pentru Zambila.

— Prostule, îmi spune, cum o să-mi pară rău!…

Îmi dă un bobârnac peste nas. Mă usturăm nasul. Zambila pleacă. Coboară scările în vârful degetelor.

Trec la fereastră. O văd cum se depărtează înaltă, subțire, parcă ar fi un fir de floarea-soarelui care n-are rădăcini în pământ, un fir de floarea-soarelui care umblă.

Lângă Zambila, un ghem mărunt care îi ține pasul, bunică-sa…

A răsărit soarele. O să răsară și mâine, și poimâine, mereu… mereu…

A doua seară, aștept. Zambila nu mai vine. Andrei m-a lăsat iarăși singur. Zambila nu vine. La miezul nopții, mă culc pe câmp și adorm.

— Scoală, Darie! A venit boierul la conac și te caută.

Mai înainte, boierul era roșu la față. Era roșu boierul, acum e vânăt la față, întunecat. Tremură tot de parcă i-ar fi luat foc nu numai acareturile, tremură de parcă pământul moșiilor lui arde, pământul moșiilor și stuhul de pe balta din care pescarii scot dimineața zeci de căruțe de pește – peștele pe care boierii îl trimit la oraș, la vânzare.

Nu pe tot. Cu peștele prost, mărunt, hrănește boierul slugărimea, prizonierii, țiganii. Și eu cu Andrei tot cu asemenea pește ne hrănim, de când ne aflăm în slujba boierului cu un ochi de sticlă…

— Tu ai fost vreodată la București?

— N-am fost.

— Te văd dezghețat. Ai să pleci la București. Ai să duci scrisoarea asta la adresă. Ai s-o dai cucoanei în mână, cucoanei al cărei nume e scris pe plic. Cucoana are să caute o mașină, să vină aici. Ai să vii cu cucoana. Vezi să nu pierzi scrisoarea pe drum.

— Când trebuie să plec?

— Acum.

— Călare?

— Nu. Ai să pleci cu barca până la Giurgiu. De la Giurgiu o să iei trenul și ai să ajungi la București.

— Cu cine plec?

— Te așteaptă la malul Dunării un barcagiu, un om de încredere al meu…

Îmi dă scrisoarea. O bag în sân. Boierul cu un ochi de sticlă se-ntoarce spre Andrei:

— Ai să-l duci tu până la Dunăre. Știi locul. Ai să te-ntorci și cu calul lui la conac.

Mă privește drept în ochi.

— În trei zile să fii îndărăt, spune boierul.

— Voi fi, îi răspund.

Și gândesc: dacă o să se poată… Și mă pomenesc cugetând dintr-o dată: ori dacă o să vreau să mă mai întorc…

Boierul îmi dă cinci lei de drum. Mă mir de cât e de darnic.

— Gata?

— Gata!

Încălecăm pe cai. Pornim. Boierul ne însoțește un timp, apoi o cotește spre dreapta. Pleacă să-și mai vadă o dată bogățiile – grâul care așteaptă, cu spic greu, secerișul, orzul, ovăzul, porumbul, pădurile înalte de floarea-soarelui.

Grâul crește până la șoldul calului, dacă pământul e gras. Floarea-soarelui crește înaltă, înaltă… Când răsare soarele, floarea-sorelui se uită spre răsărit; la amiază drept în sus, în cumpăna zilei; seara spre apus se uită floarea-soarelui. Fiecare fir poartă un ochi mare, rotund, galben, în vârf – un ochi cu gene mari, verzi… Cu mii și mii de ochi pădurile de floarea-soarelui se uită din răsărit și până în apus în ochiul galben, rotund, al soarelui. Floarea-soarelui cu soarele seamănă, cu soarele…

Adie ușor vântul. Lanurile, ca o apă întinsă, fac valurivaluri. Calul galopează. Andrei îmi poartă ciudă.

— De ce dracu nu m-o fi trimis pe mine? Tare aș fi vrut să dau o raită prin București.

— Ai mai fost?

— Cum să nu, de două ori. Am mai fost cu tata, când le-a dus pe surorile mele la școală.

Coborâm dealul. Dunărea e aproape. Între noi și Dunăre, zăvoaiele. Treceam prin zăvoaie, pe poteci înguste, crengile sălciilor ne lovesc obrajii, umerii. Mergem la pas, la pas.

Dunărea turbure curge domol, zorile își aruncă pe ape lumina. Pe ape, pe zăvoaie, pe câmpuri, zorile își seamănă cu dărnicie lumina…

Un om așteaptă lângă luntre. Trage tutun din pipă.

Fumul îl scoate pe nas. Lângă el, fiu-său, un băiețandru mai înalt, mai slab, mai gălbejit ca mine. La întoarcere au să tragă amândoi la lopeți.

— Bună dimineața, nene Oprișor.

Mormăie barcagiul un răspuns. Se vede că nu-i place vorba.

— Pleci cu dumnealui la Giurgiu.

— Să se urce în luntre.

Îmi iau bună ziua de la Andrei, dau frâu calului, mă urc în luntre. În fundul luntrei licăre apa. Mă așez. Pe o bancă mă așez și-mi feresc cât pot picioarele de udătură. Omul bărbos, fără să scoată pipa din gură, se urcă la celălalt capăt. Cu lopata îndepărtează luntrea de mal. Lopătează vânjos, spre mijlocul Dunării, de câteva ori, apoi îndreaptă luntrea pe curs. Am intrat în șuvoi. Luntrea merge lin, odată cu apele. Merge lin luntrea…

Deasupra noastră – cerul dimineții. Malurile îmbrăcate în zăvoaie umede primesc dimineața cu foșnete, cu strigăte de păsări. Privită de aproape, Dunărea e turbure, galbenă.

Umblu cu mâna prin apă. E rece apa. E rece și turbure.

Luntrea lunecă. Trece pe lângă sate. Trece pe lângă zăvoaie. Aleargă Dunărea. Luntrea aleargă. Omul bărbos pufăie tutun și stă parcă neclintit.

— Când crezi că o să ajungem la Giurgiu, nene Oprișor?

— Spre seară o să ajungem.

Soarele s-a ridicat de câteva suliți. Ne scăldăm în lumină, cu apele, cu arborii, cu zăvoaiele, cu pădurile. Cu tot ce se vede, ne scăldăm în lumină.

XIX
Florile pământului

Trei într-o luntre lunecăm pe decindea Dunării la vale. Nu era nevoie de mare osteneală, numai de ținut cârma. O ținea bărbosul, nenea Laioș Oprișor. Din când în când, mai mult ca să se afle în treabă, Pavel ridica lopețile, le pogora și le înfigea adânc, opintindu-se din băierile inimii, în clipocitoarea apă vânătă-gălbuie. Atunci, pentru o clipă, luntrea, zvâcnind, întrecea fuga undelor cu crestele înflorite de clăbuci albi de spumă. Pe urmă, luntrea își relua iarăși alergarea ușor legănată.

Dacă am fi putut s-o ținem mereu pe sfoara apei, poate că până spre seară am fi ajuns la Giurgiu…

Nu aveam cum s-o ținem mereu pe sfoara apei. Pe acolo pe unde Dunărea era mai adâncă și șuvoaiele mai clocotitoare, umblau vapoare târând după ele lungi șlepuri pântecoase, negre, burdușite cu grâu ori cu porumb.

— Tot cară nemții bucatele de pe la noi… Și bucatele parcă nu se mai isprăvesc…

Glasurile noastre vădeau, pentru cine le-ar fi ascultat, mâhnire și ciudă. Prin apropiere nu era nimeni să ne audă. Numai apa pe care pluteam. Și lumina învăluitoare și dulce a soarelui. Vorbeam între noi, să ne treacă urâtul… Rar vorbeam. Mai mult ne aminteam în gând.

Încă dinspre sfârșitul verii lui 1914, de cum se auzise c-a început marele război, negustorii de grâu și de porumb – cerealiștii, cum li se spunea – prinseseră a înota în bani mai abitir decât înainte.

— Acum nu mai cumpărăm cereale pentru neamț. Cumpărăm pentru englez. Englezul, om bogat, negustor, nu cine știe ce fleac terchea-berchea, plătește mai bine și cu aur curat – lire sterline.

— Dar ce nevoie are englezul de grâul nostru? Sunt ani, dacă nu zeci de ani, de când n-a mai cumpărat de la noi grâu.

— N-are nici o nevoie, că nu-i trebuie. Apoi, chiar dacă i-ar crăpa buza și-ar vrea să-l ridice, n-ar avea cum. Drumurile de uscat sunt închise, și sunt închise și drumurile de apă. Bubuie pretutindeni tunul. Numai la noi tace chitic. Cât o mai tăcea.

— Atunci?

— Îl cumpără ca să-l ia neamțului de sub nas… Și-l lasă pe loc.

— E și asta o socoteală.

— Și încă una bună de tot. Când s-o sfârși războiul – și numai Dumnezeu știe cât o mai fi până la pace –o să

bântuie prin lume foametea, nu glumă. Englezul o să vie să-și ridice grâul și o să-l vândă cu preț îndoit, poate întreit.

De câte ori îi auzisem sporovăind așa, la noi la Omida, pe grecii misiți de grâne, mi se făcuse și lehamite…

Prin gări, lângă magaziile vechi, se ridicaseră în grabă, ca din pământ, magazii noi, mult mai încăpătoare. Negustorii le umpluseră curând pe unele cu grâu, pe altele cu orz ori cu secară, cu ovăz ori cu porumb și le puseseră zăvoare grele și mari, cât căldărușa, la uși. Recolta pe trei veri, care altădată lua drumul străinătății, zăcea acum de-a lungul liniilor ferate prin gări, în magaziile care, șubred acoperite și nedibaci închegate, începuseră a se dărăpăna.

În toamna târzie a lui 1916, oștile nemțești, călite în focul războiului și până în dinți înarmate, rupseseră frontul Carpaților și frontul Dunării, și cotropiseră țara până la marginea de jos a Moldovei și până la Sulina.

Prada peste care căzuseră aceste oști lihnite și hulpave întrecuse toate socotelile, și toate așteptările le întrecuse.

În retragerea învălmășită și tragică a trupelor noastre, nimeni nu se gândise să dea foc acestor magazii. Fără nici o zăbavă, nemții puseseră să se încarce grâul cumpărat de englezi în trenuri nesfârșit de lungi și-l trimiseseră în țara lor. De prin Dobrogea și de prin silozurile porturilor dunărene, cu depozite uriașe, îl mai adunau încă și-l porneau în sus, cu șlepurile, spre inima, cu tot mai puțin sânge și mai rare bătăi, a Germaniei.

Ne întâlneam mereu cu vapoare trăgând după ele șlepuri.

A trebuit deci, de la un timp, să ne păstrăm mereu pe margine, să ocolim stuhărișuri înalte, să ferim țărmurile ostroavelor. Soarele, urcând, scălda întinderile nesfârșite de ape și pământuri în lumină puternică, de vară.

Mirosea a frunziș verde și crud și a grâu dat în copt când ajungeau până la noi adieri dinspre timpurile care se întindeau de la țărm până dincolo de zare.

— Ostrovul Lupilor…

În sfârșit, lui nenea Laioș Oprișor i se dezlega iarăși limba.

Ne strecurăm pe o trâmbă leșietică și stătută de apă, pe lângă un ostrov copleșit de sălcii bătrâne, cu trunchiuri vechi, pline de scorburi. Se auzea, prin limpezimea văzduhului, zumzet bogat de albine.

— Acum nu se mai află picior de lup în ostrov. Au fost în vechime. Multe au fost în vechime, care nu mai sunt astăzi.

Dar albinele au rămas. Scorburile sunt pline ochi cu faguri de miere. Când era pace, spre toamnă, treceau rumânii din Lacrima, călări pe butuci, pe furiș și-o mai adunau. Acum e oprit. Toate sunt oprite. Verboten. Au s-o strângă nemții. Au să ia și albinele să le trimită, la ei acasă. Rod totul, ca lăcustele… Bucate, vite, lână, miere, lemn… Bașca de ce smulg din adâncul pământului… Și ce ne lasă? Pielea de pe noi. Cât ne-or mai lăsa și pielea pe noi…

Când era pace… Cuvintele sună dulce în auzul nostru, până la care de atâta timp nu ajung decât porunci strașnice și sudalme, știri despre bătăi și jafuri, schingiuiri, schilodiri și omoruri. Când era pace! Parcă niciodată n-a fost pace!

Amintirea timpului de pace în lume se dezlânează, se stinge și se pierde într-un trecut care ne pare din ce în ce mai îndepărtat…

Războiul bântuia cu mânie la hotarul de jos al Moldovei.

Era departe de noi războiul. Nu se auzeau împușcături. Nu se auzea nici mugetul lung și greu al tunurilor. Însă urmele luptelor care avuseseră loc pe aici pe lângă Dunăre se vedeau la tot pasul: sate pârjolite, tunuri sparte, chesoane rupte și răsturnate, gropi și tranșee părăsite, pe marginile cărora răsăriseră și crescuseră înalți ciulini cu moțul albăstrui-roșcovan, morminte purtând în vârful crucii de lemn necioplit o capelă de rezervist român ori o chivără nemțească largă și turtită ca un ceaun.

Frontul se rupsese întâi în munți, pe Jiu și pe Olt, și când armatele noastre flămânde, deznădăjduite și zdrențuite, se retrăgeau de-a valma și în grabă, nemții, cu nimic supărați pe frontul din Balcani, atacaseră cu vigoare de pe malul bulgăresc Dunărea, păzită de o subțire pânză de rezerviști și o trecuseră pe bacuri și pe poduri plutitoare întinse peste noapte.

— Au fost lupte și în Ostrovul Lupilor. Se găseau aici, în bordeie, niște prăpădiți de soldați bătrâni cu două tunuri vechi. I-au tocat nemții cu mitralierele până la unul. Mult sânge a văzut Dunărea.

Pavel a tras mai des la lopeți, mai cu nădejde, până am atins din nou cursul apei.

Malul bulgar al Dunării e înalt și pietros. Pe alocuri, pe lângă apă, acolo unde râpa e mai roasă, mai depărtată de mal, oamenii au clădit un cătun, un sat, un orășel. Case mărunte, sărăcăcioase, mai curând colibe înfățișând

sărăcia. Ulițí strâmbe, acoperite de praf alb, văros. O turlă turtită de tristă biserică. Un țuguiat minaret.

Și acum mai viețuiesc pe pământul bulgar turci cu cealma, cu șalvari, turcoaice înfășurate în feregele, cu fața acoperită de nu li se văd decât migdalele negre și piezișe ale ochilor… Dar turcii nu mai au conace și nici cai, și nici iatagane. I-a istovit și mâncat și pe ei sărăcia…

S-a înălțat din stuhuri și zboară, aproape de tot, pe deasupra capetelor noastre, o lișiță. Are trupul gras, greoi, abia o țin aripile. Pe alături, ca o săgeată, trece pescărușul cu pântec alb.

— Lasă pasărea urmă-n văzduh când zboară?

— Nu, nu lasă, nene Oprișor.

— Nici luntrea pe apă…

— Nici…

— Pavele!

Pavel râde ce râde, apoi tace.

Bine c-am mai văzut un om râzând. De mult n-am mai văzut un om râzând.

Mă plec puțin într-o parte și mă joc cu mâna prin apele vinete-gălbui ale Dunării. Duc mâna udă la obraz. Apa e căldicică. Încep să murmur, ca în copilărie când găseam un melc în iarbă și-l luam în palmă:

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne bourești,
Și te du la Dunăre,
De bea apă turbure,
Și te du la baltă
De bea apă caldă,
Și te suie pe buștean
Și mănâncă leuștean…

— Și melcul scotea coarne?

— Da, scotea coarne. Și atunci îl puneam în iarbă. Și mă uitam la el cum merge purtându-și căsuța lucioasă și răsucită în spinare și lăsând în urmă o dâră albă, ca de argint – semnul scurtei lui treceri prin lumina acestei vieți și prin pulberea acestei lumi.

Dacă m-aș despuia și m-aș arunca în Dunăre, aș putea, un timp, să mă țin după luntre. Pe urmă, cuprins de oboseală, m-aș apuca de marginea

luntrii, m-aș urca încet, cu băgare de seamă, în ea, să n-o răstorn. Aș dârdâi puțin de frig până m-aș usca. M-aș uita să văd dacă am lăsat vreo urmă în apă. Zadarnic m-aș uita. Nici cât melcul…

Trecem prin viață, cum am trece printr-o mare apă. Nu lăsăm urme. Sau dacă totuși lăsăm urme, ele sunt slabe, ușor le șterge timpul.

— Darie, cine te-a învățat să gândești așa? Omul lasă urme în trecerea lui pe fața pământului și urmele sunt trainice și biruiesc vremea…

— Nimeni… Eu singur…

Luntrea aleargă. Au rămas în urmă vapoarele cu șlepuri.

Nu mai vedem altele în zare. Pavel trage la lopeți. Nenea Laioș Oprișor fumează, și fumul pipei lui se spulberă, se pierde în văzduh cât ai clipi din ochi.

— Cât e de veche Dunărea?

— Cine poate să știe? Numai Dumnezeu! Poate e tot așa de veche ca și pământul… Oamenii au ridicat pe maluri așezări. Uită-le! Și mai uite: păduri și zăvoaie, bălți acoperite cu lintiță verde, stuhărișuri care au început să bată în galben, deși toamna e încă departe și în care, dacă pătrunzi adânc fără să le cunoști bine, poți să te și pierzi. Deasupra, boltit, același cer albastru, amețitor de înalt. Îl sfâșie un cârd de berze albe cu picioarele roșii, și sus, sus de tot, plutește un balon lung ca o țigară și fumuriu – un zepelin, merge spre răsărit, spre front…

Înainte de a ocupa nemții o jumătate și mai bine de țară, venea o arătare de-astea, noaptea, din Bulgaria, și arunca bombe asupra Bucureștilor. A murit lume nevinovată…

— Războiul aduce moarte…

Oamenii au împodobit malurile Dunării, din cele mai vechi timpuri, cu sate și orașe. Și tot oamenii, războindu-se unii cu alții, le-au pârjolit, le-au pustiit.

Oamenii au umplut pământul cu flori și livezi, și tot oamenii au umplut pământul cu morminte.

— Noi, Oprișorii, suntem de neamul nostru de dincolo de munți. , din Ardeal. Pogoram toamna cu oile la iernat prin părțile astea, în balta Dunării. Așa pomenisem din moși-strămoși. Am pierdut oile într-o iarnă – a dat gălbeaza în ele – am sărăcit și ne-am pripășit pe lângă apă. Din oameni ai munților și ai plaiurilor am devenit oameni ai apelor. Se poate trăi și din apă, dar acum și pescuitul ne-a fost oprit.

Ei, Doamne, Doamne…

Am rupt în trei o bucată de pâine și ne-am astâmpărat foamea. Nu s-au mai văzut berzele. Zepelinul fumuriu s-a pierdut spre răsărit, în albastrul cerului. Peste luntrea noastră s-a lăsat tăcerea. Auzeam numai clipocitul apei și numai rarele lovituri ale lopeților, mânuite cu lene de Pavel.

Mi s-a părut atunci, cum mi se păruse și alteori, că sunt singur pe lume. Și mi s-a părut mai ales că mă aflu singur pe acele ape nesfârșite, între malul înalt și pietros al Bulgariei și între bălțile uriașe ale celuilalt mal, de care ne țineam cât puteam mai aproape.

Dincolo de bălți se ridica în pantă ușoară câmpul pe care îl știam și mai nesfârșit, însemnat pe alocuri de ghergane și de măguri rotunde, în care poveștile venite dinbătrâni spun că s-ar afla îngropați, călări pe sirepii lor, regii semințiilor nomade care au hălăduit pe aci cu hoardele lor. Ei mai poartă și acum, deveniți albe schelete în topire, în adâncile morminte, scuturi și săbii de aur, arcuri de aur și săgeți de aur cu vârful muiat în venin verde de viperă.

În clătinarea luntrii, trecuse de mult amiaza și de mult trecuse chindia. Se lăsase asfințitul. Fața apelor gălbui-roșietice o mână nevăzută o stropise cu praf de aur vechi.

De peste timpurile bulgare se înălțase – când oare? –o lună spălăcită de var. Dincolo de stuhuri se ridicau șuvițe subțiri de fum albastru, neclintite, ca niște sfori care se desfășurau de pe ascunse gheme, în sus. Focuri, ațâțate pentru alungarea rolurilor de țânțari, nu se vedeau.

Am simțit atunci dorința sălbatică despicându-mi pieptul ca ascuțișul unei securi, ca apele să se oprească din mersul lor, și pe o Dunăre împietrită să se oprească, împietrită de asemeni pentru totdeauna, și luntrea. Voiam ca soarele mic și roșu să rămână culcat pe buza orizontului și să nu mai apună. Râvneam să sorb îndelung cu ochii aceste frumuseți cu care nu aveam să mă mai întâlnesc.

Fiecare răsărit de soare e altfel și fiecare amurg e altfel, după cum altfel e fiecare zi și altfel e fiecare noapte. După cum altfel e fiecare clipă.

Dar luntrea alerga înainte domol, Dunărea alerga înainte către marea cea mare. Timpul alerga și el înainte spre țărmul rămas neatins până și de vis ori de gând.

Am închis ochii, și pentru câteva clipe mi-au răsărit în față lumi vechi, de mult trecute pe alte tărâmuri.

Iată Dunărea, Dunărea asta și nu alta – pentru că numai făpturile vii trec și se topesc în țărână, dar apele rămân mereu și mereu aceleași – acoperită

de un amurg albăstrui.

Făpturi vânjoase îmbrăcate în piei de oaie, purtând unii suliți lungi ascuțite la vârf, alții simple țăpușe, ori arcuri și săgeți, stau la pândă în stufuri și se uită cum pe malul celălalt aprind mari focuri de tabără armii străine. Sunt bărboși străinii și înfășurați până la călcâie în straie brodate. Au venit de departe, de peste Helespont. În spatele stufurilor în care stau ascunși la pândă și încordați băștinașii, se întind șesuri acoperite de păduri milenare și luminișuri, unde grâul semănat în urma plugului tras de un singur bivol, a crescut atât de înalt, că abia se văd deasupra spicelor căciula ușor turtită a călărețului și vârful lucios al suliții. Prisăcile sunt atât de multe că, dacă te-ai apuca să le golești știubeiele, ai putea alcătui uriașe movile de faguri din care, strivite, mierea dulce și galbenă ar curge gârlă. Scorburile sălciilor zumzăie și ele de albine. La gurile gârlelor, sunt adăpostite lotci din groși bușteni de salcie scobiți, colibe de pescari și năvoade întinse pe prăjini la uscat, împletite din fire aspre de cânepă. Bărbații cu piei de oaie pe spate au ochii ageri ca ai uliilor. Ei văd dincolo de apă, lucind în sclipirile amurgului, straiele ciudate ale năvălitorilor, coifurile lor, sulițele, scuturile, săbiile lor late.

Se adună, țin sfat, și socotesc. Năvălitorii nu pot fi doborâți pieptiș pe malul apei. Sunt mulți ca frunza și ca iarba, și armele lor îi fac aproape de neînvins la câmp deschis.

Trebuie lăsați să treacă în voie apa, apoi atrași în adâncurile codrilor și loviți pe neașteptate, sfârtecați până la unul.

Cojoacele și căciulile turtite au pierit. Lotcile de bușteni scobiți au fost acoperite cu mâl, vârșile și năvoadele au fost ascunse. Perșii lui Darius Histaspe n-au aflat în fața lor umbră de om a doua zi, când au trecut pe poduri plutitoare Dunărea. Câți, după luni de rătăcire prin pădurile care le trimiteau moarte din fiecare copac, au mai văzut țărmul acesta la întoarcere? Și câți au ajuns la cel de dincolo?

Au apărut iarăși pe malul Dunării bărbații cu piei de berbec pe umăr. Au ridicat din papură și nuiele alte colibe.

Au scos buștenii scobiți din nămol, vârșele și năvoadele din hățișuri, bivolii de smoală din miez de codru. S-au văzut iarăși pe înserat șuvițe albastre de fum ridicându-se spre slăvile neclintite și focuri licărind în întuneric. S-au auzit din nou chiote de biruință și cântece de bucurie.

Și pământul, îngrășat cu trupurile năvălitorilor, a căpătat parcă mai multă vlagă și a crescut mai mult grâul…

Au trecut în zbor liniștit pe lângă luntre, de parcă nici nu ne-au văzut, perechi de lopătari albi-aurii. S-a strecurat pe alături un șarpe lung, cenușiu, de apă. Trei libelule albastre au încercat fața neliniștită a apei.

Erau de atunci, din vechime, și făceau parte din maiestoasa vedenie a îndepărtatului și totuși a atât de apropiatului trecut? Erau ele acum? N-am știut nici atunci și cu atât mai puțin aș putea să știu astăzi…

Brocartul de aur vechi al amurgului a început a prinde umbre subțiri, albăstrii…

Și pe malul celălalt, înalt și pietros, acoperit cu iarbă țepoasă, s-au făcut văzute alte armii: oameni cu chipuri rase și cu părul tăiat scurt deasupra umerilor și a cefei, cu pieptare de zale și cu haina scurtă ca o fustanea până deasupra genunchilor, cu încălțări cu vârful întors în sus, cu scuturi rotunde și cu suliți neobișnuit de lungi. Aveau și cai cu șei și cu frâie de argint, care parcă în fumuriul amurgului aruncau flăcări roșii pe nări. Pe malul lângă care mă aflam, în încremenirea serii, răsărise ca din pământ un oraș cu străzi înguste și întortocheate, cu case albe, cu ferestre teșite, acoperite cu stuf. Bărbații care se adunau la chemări de sunete de corn de bivol în piața din mijlocul orașului nu mai purtau pe spate piei de berbec, ci sumane de lână seină. Erau înarmați cu suliți de fier și cu tesace scurte și grele. Și purtau mustăți roase cu: vârfurile lăsate în jos și chici lungi le băteau umerii. Și parcă toți aveau ochii albaștri. Femeile, înfășurate în fote, cu cămăși cu mâneci largi, râurate și capetele acoperite cu tulpane, își strângeau pe lângă ele copiii, așacum își strânge cloșca puii sub aripi, când simte prin apropiere zborul răpitoarei.

În timp ce bărbații orașului adună femeile și copiii și pornesc în alai spre poala apropiatei păduri, pe celălalt mal se fac pregătiri de trecere a apei cu luntri legate una de alta.

La marginea apei are loc o luptă scurtă. Falanga fiului lui Filip Machedonul rupe rândurile apărătorilor. Orașul e jefuit și aprins. Până la cer urcă flăcările, înroșind slăvile. Falanga se apropie de pădure și nu cutează să pătrundă în hățișurile ei din care încep să zboare, ca niște stoluri de sturzi repezi, săgețile. Drumul de întoarcere spre Dunăre e însemnat cu trupuri…

Pe mal s-au aprins focuri. În pânza serii, mai subțire decât pânza păianjenului, au apărut alte arătări – ostașii încoifați, scurți, cu fața lată, aproape fără gât, ai Romei. Ridică cetăți și case. Construiesc drumuri de cărămidă și așezări ca pentru totdeauna. Pe Dunăre se ivesc corăbii galbene, cu două rânduri de lopeți, cu botul înalt și întors. Oamenii cu sumane și

căciuli ușor turtite și-au luat femeile înfășurate în fote și copiii și s-au tras mai în sus, pe plaiuri și munți.

Seara s-a prăvălit de mult în goluri fără margini de dincolo de ape și de pământuri. În noapte, luna, la început de var, a căpătat galbenul ruginiu al aurului. Prin vreme, în urmă, aud un glas:

— Darie, ce tot scurmi pe lângă cetate?

— Am găsit un bănuț de argint, tată. Uite-l.

Bănuțul a prins cocleală… Tata îl ia și-l freacă de nădragi.

Bănuțul capătă luciu. Iese le iveală un cap rotund. Sub bărbie, gușă. Pe frunte, coroană de frunze de laur.

— E de la Traian, împăratul Râmului, care a trecut cândva cu oștile lui pe aici. Sunt aproape două mii de ani de atunci.

Ține bănuțul. Păstrează-l dacă vrei.

Dunărea clipocește. Luntrea se leagănă. Cerul e spuzit de stele mari, ca niște gutui care se clatină. Și Dunărea e spuzită de stele mari, galbene, ca gutuile care se clatină. O lună de aur pe cer, rotundă, neclintită. Și o lună de aur, spartă în țăndări, sfărâmată puzderie, în apă.

Și deodată, prin acest văzduh verde-albăstrui care plutește deasupra apelor și a pământurilor, se ivesc șeici lungi, cu pânze verzi ca steagul profetului, caravele și galioane. Pe punți stau tolăniți, pe perne moi de mătase, turci bărboși cu capetele albe-gălbui, înfășurate în cealmale, încinși cu brâie late și cu iatagane cu mânerul bătut în safire și cu vârful întors la șold, îmbrăcați cu pantaloni largi de mătase roșie. Se aude o manea. Dar cântecul tărăgănat ca un plâns nu poate înăbuși geamătul roabelor de sub punte, care sunt purtate spre Bosfor. Cealmagiii trândavi și bărboși sunt noii stăpâni ai acestor ape și ai acestor locuri. Pentru cât timp? Întreabă steaua, și steaua, clipind, îți va răspunde: nu pentru totdeauna.

— S-a făcut destul de târziu. Să tragem la mal. Pavele, înfige mai adânc lopețile.

Pavel a ridicat mai sus ca de obicei lopețile – aceste aripi subțiri ale luntrii noastre. Cârmuită pieziș, luntrea a zvâcnit și s-a înfipt în malul clisos. M-am trezit din vis.

— Ai moțăit mai bine de un ceas, băiatule.

— Ba chiar am dormit de-a binelea, nene Oprișor.

— Te-a legănat luntrea. Ești om de câmp, neînvățat cu legănările ei.

— Da, sunt om de câmp.

Am sărit toți trei pe mal și am tras luntrea mai departe de apă. Ne-au năpădit țânțarii. O să aprindem focul și osă-i alungăm numaidecât.

Am adunat cu Pavel câte un braț de găteje uscate și le-am așezat sub o salcie grozav de groasă și de strâmbă, pe jumătate mâncată de vreme și de umezeală. Nenea Laioș Oprișor a adus din luntre niște pirostrii, un ceaun de tuci, un făcăleț și o traistă cu câțiva pumni de mălai pe fund…

— Pavele, spală tu ceaunul și umple-l cu apă, să punem de mămăligă. Tu, Darie, caută în luntre, pe băncuța, de lângă cârmă. Ai să găsești un șervet în care mi-a înfășurat baba câțiva juveți sărați. Vezi că șervetul are legată la un colț o mână de sare. N-o fi bine strânsă. Bagă de seamă să n-o verși.

Cât a adus Pavel ceaunul și l-a așezat pe pirostrii, cât am adus eu legăturica, nenea Oprișor, scăpărând amnarul, a și aprins o scânteie în ghemul mic de iască, ținut în punga de tutun la loc mereu cled, în chimir, lângă pântec. Dintr-un sâmbure, mai mărunt decât bobul de mei, focul a crescut, a prins aripi și a-nfășurat cu ele ceaunul negru în care apa a început să clocotească. Curând de tot a fost gata și mămăliga pripită. A fost gata și peștele uscat, pârpălit pe cărbuni. Au început a se bate tătarii la gura noastră. Vorba ceea: pește, mămăliga prăpădește. N-a mai rămas o fărâmitură de mămăligă. Am aruncat bozii umede peste foc, să scoată focul cât mai mult fum, să ne dea pacețânțarii, și ne-am întins, după ce ne-am potolit și setea, asemeni melcului codobelcului, cu apă caldă de baltă, pepământul acoperit cu ierburi, să adormim. Cel dintâi a căzut pradă dulce odihnei Pavel, care ostenise toată ziua la lopeți.

Nenea Laioș Oprișor a mai tras câteva fumuri, apoi și-a pus luleaua alături, după ce a stins sămânță de foc din căușul ei cât degetarul, și n-a trecut mult până să-l aud respirând adânc și oftând din când în când prin somn. Poate se visa copilandru cam de vârsta mea, coborând prin funigeii ori prin burnițele toamnei, pe lângă turmă, alăturide taică-său și de unchii bătrâni cu plete lungi și slinoase bătându-le umerii, cu cioareci albi strânși pe picior, cu cojocul mițos și lung la călcâie, și cu pălăriuța tare țuguiată, aproape fără margini, pe cap, plătind, înăuntrul aceleiași țări, vama la fiecare hotar de moșie.

Drumul din munți peste plaiuri întâi, peste șesuri apoi, până la aceste bălți ale Dunării, care păstrează în înfățișarea lor ceva de început de lume, e nesfârșit de lung. Poate se visează tânăr rămas sărac și singur, pe acest țărm de ape vinete-gălbui, nevoit să-și caute alte rosturi de viață. Poate oftează

după crestele munților înconjurate de mori alburii, ca de niște mari cununi gata să se fărâmițeze, să se destrame și să se risipească la o ușoară adiere de vânt. Ori poate se visează trăgând sforile năvodului, ud leoarcă până la gât, spre un mal, care mereu se depărtează, din față.

Nu poți ghici niciodată visul cuiva, cum niciodată nu poți bănui gândul cuiva.

Copil când eram, mă bântuiau în somn visuri ciudate dar și minunate: se făcea că am, prinse pe subțiori, aripi mari, și că zbor îndelung peste ținuturi mlăștinoase și veșnic umede. Se făcea că mă prăbușesc de la înălțimi amețitoare, căzând printre ramuri, din vârful unui arbore neobișnuit de înalt. Se făcea că plutesc pe mări albastre într-un butuc ușor scobit și că vânez pești mari de argint, cu suliță de os… Mai târziu, când, ceva mai mărișor, am crescut și viața a început să mă înghesuie și să-mi dăruie cu îmbelșugare ghionturi și pumni, altfel de vise mi-au năpădit somnul.

Visam biciul logofătului Gânță înfășurându-mă și arzându-mi trupul firav, șubred și mereu bolnăvicios… Visam că adun struguri în coș, în via boierească de pe coastă, cu botniță la gură și că atunci când încercamsă duc măcar două-trei boabe la gură, să-mi ud buzele uscate și limba cleioasă, ele au gustul sărat al sângelui. Cunoșteam gustul sângelui… Pentru că atunci când mă mușca un șarpe sau un cârcâiac pe picioarele goale, sugeam mușcătura până mi se umplea gura de sânge. Scuipam sânge. Se usca mușcătura și piciorul nu mi se mai umfla. Dar de gustul sărat al sângelui nu-mi puteam tămădui gura ziua întreagă. Visam droburile de sare, toate pe spinarea mea, din mătrăcăria lui Bănică Vurtejanu. Visam sicriele goale, care mă chemau să mă așez în ele, din prăvălia lui Mielu Gușă, căruia orașul de pe Vedea îi spunea Pomneată. Visam tăbăcăria lui jupân Moțatu. Acolo, nenea Gogu Șoric mă lua de ceafă cu mâna lui ca o gheară și mă băga cu capul, să mă înece, într-un butoi de argăseală. Mă trezeam nădușit, cu gura acră.

Vara, alături de părinții și frații mei, după ce seceram toată ziua, târându-ne pe brânci, cu soarele aprins al zilei în spinare, cu mâinile și cu picioarele însângerate, visam toți în somn că lanurile de grâu sunt neatinse și că începem, sub harapnicele usturătoare ale vechililor boierești, să le secerăm de zor de la început. Ne trezeam, înainte de ivirea zorilor, mai zdrobiți de oboseală de cum ne culcam. Toamna visam toți ai casei cum ne lăsăm, cu toată greutatea corpului, pe coarnele plugului, să intre fierul mai adânc în

pământ, cum împingeam în același timp la plug, să ajutăm boilor mici și slabi, cu puteri puține.

Să muncești toată ziua în silă, știind că muncești pentru altul și noaptea să visezi în somn că faci aceeași și aceeași muncă, să te culci frământat de truda zilei și să te trezești și mai fărâmat de truda somnului! Asta era viața noastră… N-ar mai fi fost să fie…

Erau fericiți aceia care visau vreun bunic ori vreun străbunic trecuți de mult în lumea drepților, care veneau de departe cu trup fumuriu de vedenie, călcând cu pași ușori ca fulgerul pe o potecă azurie de nori. Bătrânul visat îl apuca de mână pe urmaș și-i spunea cu glas dulce de vioară:

— Scoală-te, nepoate, și hai cu mine…

— Și te-ai dus cu străbunicul, tată?

— M-am dus.

— Departe?

— Tare departe.

— Și cum era acolo, tată?

— Pretutindeni, cât cuprindeai cu ochii, numai boazuri verzi, neclintite și deasupra nori subțiri ca pânza de borangic și, dincolo de ei, ca într-o ceață străvezie, sori mari strălucind, și stele galbene, și stele roșii, și stele albe… Am mers, am mers. Și aș fi tot mers. Am simțit că mâna bunicului era rece și am băgat de seamă că împrejur nu se afla țipenie de om și nici o altă viețuitoare și m-a cuprins frica… L-am întrebat:

— Bunicule, unde mă duci?

— Acolo unde mă odihnesc și eu și unde se odihnesc toți ai noștri, din moși-strămoși, acolo unde nu este nici bucurie, nici întristare… Mi-am adus aminte de voi… Cum vă chinuiți. Și-am venit să te iau cu mine, cel puțin pe tine.

Să te scap de necazuri. Când am închis ochii și voi mi-ați încrucișat mâinile pe piept, te-am lăsat băiețandru…

Erai ca un măr înflorit, nepoate Tudore… Și-acum te-am găsit cu părul înspicat, cu spinarea adusă, cu fața plină de brăzdături…

— Du-mă înapoi pe pământ, bunicule… Am zece copii. Cine să mi-i crească?

Povestindu-ne visul, lăcrima tata. Lăcrima mama.

Lăcrimau surorile… Lacrimi limpezi lăcrimau. Căci sufletul tulbure și trupul chinuit limpezi lacrimi varsă în lume, în lumină, prin lumina ochilor triști…

Eu mi-am mușcat limba și fălcile, până am simțit în gură gustul sângelui, sărat și neplăcut, pe care îl cunoșteam. Și n-am lăcrimat… S-au întors înăuntrul meu lacrimile. Le-am simțit picurându-mi pe inimă, în inimă…

Picături de otravă… Se adunau lângă altele, lângă multele neplânse afară. Adunați-vă, îmi spuneam în gând, picături de otravă… Cândva vă voi da celor din pricina cărora suferim și plângem.

— Bătrânului i-au licărit ochii. N-avea nici o lacrimă în ei… Morții nu mai au lacrimi. Câteodată nu mai au nici viii… S-a uitat la mine bunicul. Lung și trist… Pe urmă s-a topit dintr-o dată, ca și cum n-ar fi fost. M-am trezit plângând cu capul pe mână. Nu e rău dincolo de viață. A fost frumos visul. Odată și odată poate că și viața o să fie frumoasă…

— De ce odată și odată? De ce nu acum?

— O să înțelegi când o să crești mare…

N-a fost nevoie să cresc prea mult, ca să înțeleg.

Înțelegeam de când deschisesem ochii pe lume… Știam, întrebasem ca să aflu dacă nu mi-a ucis tristețea glasul.

Am mai răvășit focul cu un ciot de dârjală, am mai aruncat pe el câteva vreascuri. După ce aripile roșii aleflăcărilor au fâlfâit de câteva ori ca ale unei păsări care vrea să-și ia zborul și nu izbutește să se desprindă de pământ, am acoperit focul cu un braț de ierburi jilave. Poate izbutesc și eu să adorm. N-am izbutit. Nu totdeauna somnul vine când îl chemi. Îl simțeam cum se apropie de mine, cum îmi dă târcoale ca o vulpe, cum se sperie și o ia la sănătoasa, de parcă cineva de lângă mine ori din mine l-ar fi alungat, ca pe roșcata sălbăticiune cu coada, stufoasă, cu pietre. Gândurile mele puneau pe fugă somnul. Gândurile… Și fierberea care mă stăpânea.

În clipa în care mă suisem în luntre alături de nenea Laioș

Oprișor și de Pavel, iar luntrea se desprinsese dețărm și începuse să alerge odată cu apa în lumina orbitoare a dimineții printre maluri și ostroave înflorite, căpătasem încredințarea că nu de un țărm, ci de o lume întreagă mă despart și că viața mea a pornit-o pe o cale nouă. Încotro mă va duce această cale? Ce mă va aștepta de-a lungul ei?

Era poate mai bine să nu mai mă întreb…

— Mergi înainte, mereu înainte. Și nu te mai uita îndărăt…

Într-o zi vei ajunge, Darie, pe un mal însorit…

Ale cui erau glasurile? Poate ale stuhului încremenit. Poate ale sălciei bătrâne sub care mocnea înăbușit focul. Poate ale văzduhului, ori poate ale

inimii mele. Da. Erau glasurile inimii mele. Bătea liniștită inima. Tic-tac! Tic-tac! Auzeam limpede aceste bătăi. Când nu-mi voi mai auzi bătăile inimii, voi fi ajuns la capătul drumului meu… Dar nu capătul drumului se cuvine să mă preocupe, ci drumul însuși.

Din slava fumurie a cerului s-a desprins o stea. S-a prăbușit cu iuțeala fulgerului, lăsând în urma ei o dâră de lumină care a durat o secundă. S-a stins. Milioane și milioane de ani steaua a rătăcit, aprinsă, prin goluri reci.

— Viața omului e scurtă, dar drumul omului duce printre oameni. Drumul omului prin viață trebuie să fie împlinit cu fapte.

— Cu ce fel de fapte? Până acum m-am târât prin țărână ca să-mi câștig traiul. Ca viermele. Am primit bice pe spinare, pumni după ceafă, picioare în pântece și-n coaste… Până acum… Și de acum înainte?

— Parcă era vorba să nu-ți mai pui întrebări, băiatulecu părul ciufulit?

— N-aș fi om, dacă nu mi-aș pune întrebări…

Luna plină se ridicase în cumpăna cerului și plutea prin văzduhul albăstrui-gălbui, ca o corabie rotundă de – aur. O altă lună strâmbă căzuse în mijlocul apei, întinzând până în stuhurile malului o punte de argint vechi.

Mi s-a părut atunci că văzduhul se umple de ninsoaredeasă și măruntă ca pulberea și că această ninsoare, căzând peste apele întinse, le dă strălucirea stranie pe care numai undele înghețate o au.

Pe asemenea nopți, pe jumătate numai luminate, cu milenii în urmă, oamenii timpurilor dunărene, încălțați cu opinci, strânși cu cojoace albe, cu căciuli turtite de oaie trase peste urechi, înarmați cu suliți, cu săbii și cu arcuri, treceau pe gheața albă, tiptil, Dunărea, atacau posturile de pază de pe celălalt mal, măcelăreau ori luau robi soldații largi în umeri și înzăuați ai Romei, care le pârjoliseră mai înainte așezările și îi trimiteau în lanțuri, sus, spre plaiuri și munți, să ridice, după meșteșugul lor, cetăți și orașe de piatră.

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere…

Câte a văzut Dunărea și câte o să mai vadă!

Cântecul Dunării, noaptea, era altul decât cântecul câmpului… Apele șușoteau lovindu-se de malul lin, strecurându-se printre spăngi subțiri de trestie și printre tulpinile moi și poroase ale papurii, legănând velințe verzi de lintiță, atingând uneori în treacăt vârfurile îndoite ale crengilor de sălcii plângătoare. Buhaii băteau parcă niște mari tobe înfundate. Cu capetele cu

ochi holbați deasupra apei, broaștele bălților din apropiere, înnebunite de lună, orăcăiau ca o sălbatică hoardă beată de bucuria izbânzii. Pe mii de viori mici își suspinau ultimele triluri privighetorile ascunse în plopi și-n sălcii. Luna pogora încet spre apus. În curând, aveau să se arate, viorii, zorile. Privighetorile vor amuți și vor începe să chiuie, ca niște mici clopote de argint atârnate sus, în văzduh, ciocârliile. Privighetorile cântă frumusețea amurgului, minunile, dar și smoala nopții.

Ciocârliile, triumful răsăritului de soare.

Se prelingeau pe lângă mine, foșnind prin ierburi și frunze, gușteri verzi, cu botul scurt și ochii bulbucați, șopârle sprintene pe care le știam de culoarea pământului.

S-a subțiat, s-a îngustat puntea de argint de pe ape…

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere…

dincotro vii tu și încotro te duci? Izvorul tău țâșnește, undeva departe, dintr-o stâncă, în negre și întunecate păduri. Aduni, de-a lungul atâtor felurite țări, izvoare și râuri și alergi neastâmpărată spre răsărit, să te arunci despletită în marea cea mare și amară. Se oglindesc în apele tale vinete-gălbui, senine ori zbuciumate de furtuni, ceruri. Se uită în apele tale și-și văd chipul leit munți și dealuri, arbori și oameni. Culegi zâmbete și culegi lacrimi și alergi mai departe, fără șovăială, spre răsărit, să te pierzi în marea cea mare și amară, să-ți faci apele una cu marile ape ale lumii.

Veghez pe țărmul tău treaz, în acest sfârșit de noapte.

Oare nu sunt și eu asemeni ție? Am plecat, bulgăre mic de gheață, de lângă un prag scund, în lume, spre răsărit. Acolo, încotro mă îndrept, mă așteaptă marea cea mare și amară, în care, totuși, voi căuta să nu mă pierd…

Dunăre, apă vioară
Face-te-ai neagră cerneală…

— Nu. Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cântec, și eu, ca un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aș avea putere să strâng nesfârșita pânză albastră a cerului și s-o schimb în fâșii de hârtie și mă așez aici, pe malul tău, și aș ști să scriu, și aș scrie întruna o mie și mai

bine de ani, întingându-mi pana în cerneala ta, tot n-aș izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

— Și ce ai tu de povestit?

— Toate suferințele și toate zbuciumele. Toate izbutirile și toate neizbutirile pe care le-a avut, de la începutul începuturilor, neamul meu, care mereu a fost bătut și schingiuit, stors de vlagă și silit să viețuiască în genunchi.

— Și cui ar folosi asta?

— Neamului meu. Ca să învețe a înlătura suferința. Ca să învețe să stea cu fruntea sus. Ca să ajungă să câștige biruința cea mare.

Oamenii care dormeau lângă mine, și care se întorceau din când în când prin somn și oftau, erau oameni ai apelor. Viața lor era legată de apă. Viața noastră, a oamenilor de câmp, era legată de pământ. Orizontul nostru era larg și totuși mărginit și nu aveam cum să-l spargem în chip obișnuit. Treceau dincolo de orizontul satului cei pe care statul îi lua la armată. Unii din ei ajungeau să cunoască orașele mai mari și mai depărtate. Alții, cărora le cădea sorțul să-și împlinească serviciul militar la grăniceri, trăiau câțiva ani la hotare, prin munți sau de-a lungul Dunării. Ceilalți erau mulțumiți când aveau prilejul să meargă o poștă, spre miazănoapte, la Rușii-de-Vede, sau o poștă, spre miazăzi, la Turnu.

— Când ai să te faci mare, Darie, să mergi să vezi munții și să te-ntorci acasă să ne spui și nouă, cum sunt…

— Da, mamă, am să merg să văd munții.

— Și-apoi să te duci să vezi marea și să te-ntorci acasă să ne spui și nouă cum e…

— Da, mamă, am să merg să văd marea.

— Și corăbiile uriașe.

— Și corăbiile uriașe…

— Se spune că munții sunt înalți până la cer.

— Da, așa se spune.

— Și că mării nici nu-i vezi malul celălalt, atât e de întinsă.

— Da, nu-i vezi malul celălalt…

— Dar de unde știi?

— Am citit.

— Ai citit! Una e să citești și alta e să vezi cu ochii tăi! Să te duci să vezi cu ochii tăi!…

— Am să mă duc să văd cu ochii mei, mamă…

Nu apucasem încă să mă duc. Năvălise peste noi războiul cu oștiri străine, cu foamete și mai cruntă de cum o cunoscusem mai înainte, cu sânge și moarte. Încercamacum să mă duc. Nu știam până unde voi ajunge și nici dacă voi apuca să mă întorc să povestesc ce-am văzut. Se afla în noi toți, și poate mai ales în mine, din pricina firii pe care o aveam, aprinsă și iscoditoare, un fel de dor de ducă neostoit.

Poate că prin ochii mei mai voiau să vadă lumea largă părinții, moșii și strămoșii care fuseseră prin lege domnească prinși de un petec îngust de pământ și siliți să-l muncească veacuri de-a rândul, din tată în fiu, așa cum prin gura mea, mai curând înrăită decât rea, dar dârză și deopotrivă de îndârjită, voiau să-și țipe suferințele pe care le înduraseră și nădejdile pe care nu apucaseră să și le vadă împlinite…

Dorul acesta de ducă, înăbușit, strivit, mă alunga mereu pe drumuri. Eram înciudat că din când în când mă trăgea îndărăt – către locul meu de naștere, către țărână pe care o călcam, în care mă jucaseră și în care se topiseră, ca iarba câmpului, străbunii mei – cu putere, o ață nevăzută. Mă hotărâsem să nu mă mai las tras îndărăt. De aceea poate mi se păruse, atunci când luntrea începuse să alerge cu mine pe Dunăre, în jos, că nu spre Giurgiu mă poartă, ci spre lumea largă. De aceea poate mi se păruse că Dunărea aleargă odată cu mine, printre maluri verzi și ostroave pline de mireasmă de miez de vară, spre un liman înflorit, spre limanul viitorului…

Au tăcut de mult și buhaii osteniți, și broaștele. Au tăcut și privighetorile. S-au potolit, amorțiți de răcoare, gușterii.

Și-au oprit mersul repede, și cotit pe după vrejuri și ierburi, șopârlele pământii. Luna s-a așezat, acum iarăși albă ca varul, pe muchea câmpului, spre apus. Pare o corabie imensă de hârtie, pe care apele nopții în destrămare au aruncat-o pe un mal nisipos…

Cercul a început a se albi spre răsărit.

Numai Dunărea, neostenită, curge mereu șușotind. Ca astă-noapte. Ca aseară. Ca acum o sută de ani. Ca acum o mie de ani. Ca acum mii și mii de ani în urmă, când și-a croit, rozând pământ și piatră, pentru întâia oară, drum larg printre aceste maluri…

Mi-am acoperit fața cu pălăria… :

Și n-am mai știut nimic…

Dar greu doarme băiatul ăsta, Pavele! Trage-l de mână să se trezească o dată.

M-am ridicat și m-am întins cât eram de lung. Mi-au trosnit oasele.

— Da, nene Oprișor, am somnul cam greu…

Ne-am strâns catrafusele.

Ne-am urcat în luntre și am plecat.

Răsare soarele.

Ne întâlnim iarăși cu vapoare care trag după ele șiruri de șlepuri negre, pântecoase. Valuri mari vin dinspre mijlocul Dunării spre noi. Luntrea saltă și se clatină ca o coajă de nucă. Un neamț cu barbă roșie de pe puntea unui șlep din convoi holbează ochii la noi, ne întoarce spatele, intră într-o cabină și apare ținând în mână o lunetă. O pune la ochi și ne privește. Ne vede ca și cum am fi la un pas de el. Scot limba la neamț, apoi îi dau cu tifla. Neamțul cu barba roșie lasă luneta în jos, scoate un pistol din buzunar și trage.

Câteva gloanțe șuieră pe lângă urechile noastre. Plescăie apa.

Le-a înghițit Dunărea. Neamțul cu barbă roșie râde să se prăpădească. Nici unul dintre noi nu ne-am sfiit.

— Dracu te-a pus să-i dai cu tifla? Putea să ne împuște.

— Nu putea. Șlepul e departe. Era greu să ne nimerească.

— Ne putea nimeri din întâmplare. Câte nu s-au văzut…

Cum în depărtare se zăreau alte vapoare urcând din greu în susul Dunării, nenea Laioș Oprișor a cârmit luntrea să meargă pe lângă țărm.

— Dacă o să ne tot întâlnim cu vapoare nemțești și o să mergem mereu pe lângă mal, nici astă-seară nu ajungem la Giurgiu…

— Nu face nimic, nene Oprișor, o să ajungem mâine seară, dar de ajuns tot o să ajungem…

— Apăi asta așa e… Numai că mâine nu e azi…

Înainte de prânz, a început să bată vântul și pe cer au prins a se buluci nori întunecați. Nu s-a mai văzut soarele. Dunărea s-a învolburat, s-a încrețit, s-a înnegrit și crestele talazurilor au înflorit spumă albă.

— Înfige mai vârtos lopețile în apă, Pavele, să ajungem mai curând la un adăpost, că se apropie ploaie mare.

Pe malul bulgăresc s-a arătat, ca într-o ceață, cățărat pe coastă, Șiștovul. În față, pe malul de care eram aproape, au ieșit la iveală casele cu acoperișurile arse ale Zimnicei.

— Pe aici au trecut armatele nemțești Dunărea. Au avut loc câteva lupte cu rezerviștii noștri. Nemții, mânioși de pierderi, au ars orașul, cum făceau altădată păgânii. Au murit în oraș și oameni neînarmați…

Printre nori umbla, cu caii și cu carul lui de foc, sfântul Ilie. Cerul duduia și trosnea din toate încheieturile, ca un coviltir vechi, cuprins de

flăcări. Fulgere lungi și subțiri, de culoarea fierului înroșit, brăzdau văzduhul.

— E furios rău sfântul. Îl caută pe diavol să-l atingă cu săgeata…

— Nu cumva, de frică, diavolul s-o fi ascuns în luntrea noastră, nene Oprișor?

— Da de ce în luntrea noastră și nu în șlepurile neamțului cu barbă roșie?

Până să ajungem la malul de piatră, până să priponim luntrea, până să alergăm să ne adăpostim sub un șopron pe jumătate dărâmat, ploaia ne-a și făcut ciuciulete.

Fumega pe aproape coșul unui vapor vechi. Câteva șlepuri goale își așteptau încărcătura: ciurde de boi și vaci, prăpădenie de oi, închise ceva mai departe în ocoale. Ploaia cădea repede, rece și nemiloasă, peste această sumedenie de vite trudite de drum și de nemâncare. Țăranii care aduseseră aceste vite de departe, pe drumuri de câmp, se aciuaseră și ei într-un colț al șopronului, desculți, cu cămășile rupte, negre și nespălate de săptămâni, cu obrajii osoși topiți de foame și cu ochii pierduți, duși, abia licărind în fundul capului. Se așezaseră pe vine și priveau tăcuți apele Dunării pe care le băteau de sus miile de bice ale ploii năprasnice.

Erau oameni din părțile de sus ale câmpiei muntene, după cum îi arătau resturile de straie pe care le purtau, pălăriile și cojoacele pe care și le aruncaseră pe umeri. Poate că ei ajunseră pentru întâia oară în viața lor aici, la Dunăre.

Se minunau de atâta puhoi de ape turburi! Și se gândeau la colibele lor și la cei lăsați în acele colibe, cu un găvan de mălai muced pe fundul sacului de pe laviță…

Lângă țărani, se chirciseră pe ranițe, ca pe niște scăunașe, patru soldați nemți, și ei oameni mai aproape de bătrânețe decât de anii tineri. Erau însoțitorii cârdurilor de vite și ai țăranilor paznici. Drumurile lungi și prăfoase, de câmp, pe timp de vară, îi istoviseră și pe ei, ostași obișnuiți de ani cu toate ostenelile și ticăloșiile războiului. Purtau mustăți lungi, stufoase, și bărbile neîngrijite le crescuseră mari. Aveau toți ochi neobișnuit de albaștri.

Al cincilea soldat neamț, aproape un băiețandru, târând după el un picior șchiop, adunase de sub șopron așchii, resturi de scânduri, găteje rămase pe aici de cine știe când și înjghebase un foc deasupra cărui atârnase o gamelă în care începuse să fiarbă zeama neagră și amară a băuturii de orz…

M-am uitat la ei de aproape, cu sporită băgare de seamă, iscoditor chiar. Dacă le puneai deoparte armele, centiroanele și cartușierele, nu mai rămânea la ei nimic războinic. Păreau scârbiți de slujba pe care erau siliți s-o facă și de viața pe care o duceau ei, învingătorii, pe străine meleaguri, printre străinii biruiți, al căror grai nu-l pricepeau. Când fiertura a dat în clocot, și-au umplut cănile lor de tinichea cenușie, au scos din răniți pâini negre ca pământul și-au început să mănânce.

Rămânând mereu zgribuliți, ciuciți și închiși în ei, țăranii, văzându-i pe nemți înfulecând, au cotrobăit prin traistele lor vărgate și-au prins a îmbuca din codrii de mămăligă cu care veniseră la spinare cine știe de unde. Pe codrii de mămăligă presărau puțină sare și ardei roșu, pisat. Mâncau cu poftă.

Unul ne-a întrebat:

— Veți fi călătorit ca și noi. Nu ospătați?

Ne-a întins o parte din mămăliga lui galbenă, cu coajă groasă, tare.

— Mulțumim. Avem mâncarea noastră în luntre. Abia ieri am plecat de acasă și nu ne ducem departe.

— Nu mergeți departe! Pe vremea asta știi când pleci de acasă, dar nu știi niciodată când te întorci, nici dacă te mai întorci. Nouă ne-a spus primarul c-o să ducem vitele astea până la Dunăre și că pe urmă o să ne întoarcem la casele noastre. Aici ni s-a dat altă poruncă: să îmbarcăm vitele în șlepuri și să le însoțim, pe Dunăre, până în Germania. Cine știe ce ni s-o mai întâmpla pe drum și cine știe dacă ne-om mai vedea nevestele și copiii?! I-am lăsat acasă flămânzi. Pe la noi nu s-a făcut estimp bucate și ce se mai găsea pe la casa rumânului, rămas din anii trecuți, au adunat nemții. Ne-au luat și vitișoarele din bătătură. Ne-au lăsat flămânzi și goi, muritori de foame…

— Asta s-a întâmplat în toată țara cotropită. Războiul…

— Așa spun toți: războiul! Dar cine a făcut războiul și de ce l-a făcut? Vezi, frate, asta e!

Prin perdeaua ploii – care se subția și se îndepărta spre apus, cu tunetele ei care abia se mai auzeau, rare ca tunurile într-un depărtat sfârșit de bătălie, cu fulgere care abia mai licăreau la orizont – străbătea Dunărea pieziș, dinspre Șiștov spre Zimnicea, fluierând întruna scurt și răgușit, un vaporaș bulgăresc.

Până să ajungă la mal, a încetat ploaia. În fâșia albastră de cer, dezgolită de nori, a strălucit, mai aprins parcă și mai fierbinte, soarele.

Ne-am grăbit să ieșim de sub șopronul șubred, care sta gata să se prăbușească peste noi la o năvală mai puternică a vântului, și să ne uscăm, așa îmbrăcați cum eram, straiele ude în care dârdâisem mai bine de un ceas. Nu totdeauna ploile de vară sunt calde.

Vaporașul bulgăresc, cu vopseaua neagră crăpată și cojită, și-a oprit țăcănitul roților late, cu lopeți, și s-a lipit de cheiul lung și mărunt de bolovani. Pe podul de scânduri, întins cu silă de niște pricăjiți slujitori ai portului, s-a arătat întâi un ofițer neamț. Avea obrazul roșu și bucălat. Cizmele îi erau lustruite de ți-ai fi putut răsuci mustața în ele – dacă purtai cumva mustață și voiai să ți-oi răsucești –și hainele cenușii, călcate, ca scoase atunci din cutie. Pieptul îi era plin de decorații, iar mersul și privea trufașe, de stăpân. În urma lui pășeau, sfioși și slugarnici, doi soldați tineri. Unul purta pe obrazul stâng semnul mai vechi al unei tăieturi adânci.

Ofițerul și soldații s-au îndreptat spre casa, și ea în parte arsă și dărâmată, a căpităniei portului. Ne uitam după ei, când ne-am auzit strigați de pe vas:

— Măi, rumânilor, voi de pe mal, veniți și ajutați-ne să dăm jos niște prizonieri bolnavi. Sunt mămăligari de-ai voștri…

Am întors capetele spre cel care ne vorbea. Era un soldat.

Bulgar, mărunt, îndesat, cu fața oacheșă și cu sprâncenele mari, negre. Capela lui avea văcălia turtită, banderola roșie decolorată, și viziera, ruptă la cotor, atârna deasupra feței ca o mică aripă frântă. Tunica, peticită și murdară, lăsa să spânzure o mânecă goală. Pantalonii îngăduiau să se vadă genunchii goi. Labele picioarelor erau înfășurate în obiele și încălțate în opinci. Pe umărul drept, soldatul bulgar purta o pușcă mare, veche, cum avuseseră turcii în războiul din 1877. Cureaua fusese înlocuită cu o sfoară groasă, cu noduri.

În spatele soldatului care ne vorbea și care aștepta să ne urcăm pe vas și să ajutăm la debarcarea prizonierilor bolnavi, se mai aflau cinci-șase soldați bulgari, tot atât de zdrențăroși. Păreau niște moșnegi. Poate că și erau moșnegi.

Tinerețea și maturitatea le-o mâncaseră războaiele care, în Balcani, se ținuseră lanț.

— Hai, bre, veniți! Ce mai așteptați, că doar n-oți fi vrând să vă poftesc cu muzică. N-am muzică, mă, rumânilor…

A început să zâmbească, dar zâmbetul i s-a stins numaidecât pe buzele uscate și plesnite de vânt. A mai adăugat:

— Veniți, sunt rumâni de-ai voștri…

— Hai, băieți, să le dăm o mână de ajutor.

— Hai, nene Oprișor.

S-au urcat pe vas odată cu noi și ceilalți țărani dezbrăcați de sub șopron.

— Sunt rumâni de-ai noștri. Am veni să ajutăm și dacă n-ar fi de-ai noștri. Prizonierul e prizonier, om căzut în nenorocire, bulgarule!

— Așa e, mă, rumânule!

Am coborât unul câte unul pe o scară întortocheată, de fier, într-o încăpere ovală.

Culcați pe dușumeaua goală, înghesuiți unul într-altul, de parcă ar fi vrut să se încălzească în înăbușitoarea odaie plutitoare care duhnea, zăceau vreo treizeci de soldați.

Numai pielea și oasele rămăseseră din ei… Pielea și oasele…

Și ochii care abia mai sclipeau, ca niște mici luminițe gata să se stingă. Din uniformele de altădată rămăseseră pe trupurile lor numai zdrențe putrede.

Ne lipiserăm, cei șapte-opt oameni câți coborâserăm acolo, de pereții de scânduri. Ochii ni se măriseră de uimire și buzele începuseră să ne tremure de milă. Noi ne uitamla bolnavi, și bolnavii se uitau la noi cu ochii lor aproape stinși. A grăit unul, cu glas de pe altă lume:

— Am ajuns în țară, fraților?

— Da, ați ajuns în țară.

— La Zimnicea.

— Acum, am putea să și murim…

— Dac-ați ajuns voi până aici, apăi n-o să muriți.

— Ne-am stins de foame… Ne-am hrănit cu ierburi și cu coajă de copac. În munții Bulgariei…

— Hai, mă, luați-vă bolnavii la spinare și dați-i jos de pe vas, că acuși se întoarce ofițerul neamț și ne ia dracul pe toți, și pe voi și pe noi…

Cel care strigase era ciungul. Ne vorbea din capătul de sus al scării întortocheate. Era mai ușor de dat decât de îndeplinit o asemenea poruncă. Un om mort e mai greu, dacă îl iei la spinare, decât unul viu. Iar un bolnav e tot atât de greu ca un mort.

Am luat un soldat la spinare și am urcat scara. Degeaba mă speriasem. Omul era ușor, parcă nici nu era om, ci o traistă de piele în care se bălăbăneau oasele. Mă cuprinsese cu mâinile de după gât – niște mâini

galbene de mort, cu unghiile vinete. Îmi dădeam seama că prizonierul e viu numai după răsuflarea caldă pe care o simțeam izbindu-mi ceafa.

De patru ori am coborât în pântecul vasului. Și de patru ori am urcat întortocheata scară, căutând cu picioarele treaptă cu treaptă, să nu mă împiedic și să mă prăbușesc.

Am întins prizonierii muribunzi la loc uscat, sub șopron.

Erau treizeci și doi la număr. Soldații germani, însoțitori ai cirezilor de boi și ai turmelor de oi, s-au uitat și ei la prizonieri, însă fără mirare, ca niște ostași încercați ce erau, obișnuiți cu priveliști și mai grozave. Suferința și moartea altora nu-i mai mișca după atâta vreme petrecută în suferință printre muribunzi și morți.

În soldatul german tânăr și șchiop a tresărit totuși ceva. Le-a spus celorlalți câteva cuvinte și, cum aceia au dat îngăduitori din cap, el s-a apucat să adune iarăși găteje uscate și resturi de scânduri. Când grămada a fost destul de mare, a aprins focul care se stinsese și a atârnat deasupra flăcărilor gamela plină cu apă, în care a aruncat câțiva bulgări mari de cicoare. Cel mai bătrân dintre nemți a scos de pe fundul raniței un pumn de bucăți de zahăr și le-a azvârlit în zeama neagră.

În timp ce focul își mărea flăcările și cicoarea fierbea în clocot, toți cinci nemții și-au spălat cănile de tinichea cenușie în apa Dunării și s-au întors sub șopron. Umpleau cănile, îngenuncheau lângă soldații bolnavi, le ridicau capul, le apropiau cănile de buze și le dădeau să soarbă. Ciungul și cu ceilalți bulgari stăteau deoparte și se uitau cu jind. Nemții nu le aruncau nici o privire.

— Nemții ăștia, cred, mă, rumânilor, că noi suntem de vină că prizonierii rumâni au ajuns în halul ăsta… Mai-marii noștri sunt de vină. În Bulgaria e foamete. N-avem ce mânca nici noi. Nici familiile noastre n-au ce mânca acasă.

Cu ce să mai hrănim și gurile flămânde ale miilor de prizonieri? Pe ăștia am primit ordin să-i aducem în țară la voi. I-am adus. Așteptăm să vie ai voștri să-i ridice și să-i îngrijească.

— Vorbești bine rumânește, bulgarule. Ai trăit la noi în țară?

— Nu, n-am fost niciodată la voi în țară până acum.

— Ești rumân?

— Nu. Sunt bulgar, dar alde bâtu au fost rumâni. Trăim pe lângă Plevna.

— Cum te cheamă?

— Mihai Sperie-Vacă.

— Și la voi în casă cum vorbiți?

— Câteodată bulgărește, câteodată rumânește, cum ne vine mai bine la gură… Da mai mult rumânește vorbim.

— Și cum se numește satul vostru?

— Noi îi zicem Găureni, dar bulgarii îi spun satului nostru Gavreno… Suntem mulți bulgari care vorbim rumânește în Bulgaria.

— Și noi suntem mulți rumâni care vorbim bulgărește în România… Pe mine mă cheamă Stoian Velciu și ai noștri trăiesc într-un sat de pe lângă Pitești, de când ne știm… Și-n casă vorbim de obicei bulgărește. Așa am apucat din bătrâni…

Bulgarul Mihai Sperie-Vacă a început să vorbească bulgărește cu românul Stoian Velciu…

— Semințiile s-au amestecat mai demult, prin aceste părți ale pământului… dar, orice limbă am vorbi, suntem oameni.

— Suntem oameni, dar ne sfâșiem mai rău decât fiarele.

— Și trăim mai greu decât păsările cerului.

— De păsările cerului are grijă Dumnezeu.

— Pe noi ne-a uitat.

— Războiul…

— Războiul îl pornesc stăpânirile…

— Și-l ducem noi pe umeri…

Prizonierii lungiți sub șopron se lăsau îngrijiți ca niște copii mari și neputincioși de soldații nemți. Șchiopul arunca vreascuri pe foc. Deasupra flăcărilor, scotea aburi fierbinți gamela încărcată din nou cu cicoare și orz prăjit și măcinat, care, de departe, aducea a cafea.

— Hai, băieți, să plecăm, că ne apucă seara pe aici.

— Hai să plecăm, nene Oprișor.

Când s-o apucăm spre Dunăre, m-am auzit strigat din urmă:

— Mă, tu, băiatul ăla șchiop!

Mi-am întors capul. Un prizonier care izbutise să se ridice într-o rână îmi făcea semn cu mâna.

M-am apropiat de el.

— Eu te-am chemat. Mi se pare că te cunosc. Nu ești cumva din Omida?

— De la Omida sunt.

— Băiatul lui nenea Tudor…

— Da.

— Darie…

— Da.

— Nu m-am înșelat! Mă tot uitam la tine, de când m-ai luat din șlep la spinare și m-ai adus aici, sub șopron. Aici mi se părea că te cunosc… Aici mă îndoiam…

Îi priveam chipul de ceară, barba mare, mustățile, sprâncenele, ochii stinși. Nu știam de unde să-l iau. Omul văzuse nedumerirea mea. A încercat un zâmbet. N-a izbutit.

— Văd că nu mă cunoști. M-a schimbat războiul, lagărul…

— Caut să-mi aduc aminte și nu pot…

— Sunt Dragomir, feciorul cel mai mic al lui Tăchiță Găbunea de la Mândra. Suntem veri buni.

— Nene Dragomire…

I-am mângâiat mâinile cu unghii mari, vinete. Erau așa de străvezii mâinile, că n-am cutezat să i le ating.

— M-am schimbat într-adevăr mult, Darie?

— Te-ai schimbat, nene Dragomire…

Ultima dată îl văzusem cu trei ani în urmă, la nunta lui.

Pe atunci era ca un brad… înalt… Vânjos… Cu toată lumina soarelui și a vieții în ochi. Aveam acum, în fața mea, o grămadă de zdrențe, sub care mai bătea inima…

— Războiul… Lagărul… Nu știi ce mai e pe la noi, pe la Mândra?… Pe la mine pe-acasă. Nevasta… Copilul… L-am lăsat la pieptul Ioanei…

Nu știam nimic. Am mințit.

— Sunt sănătoși toți, nene Dragomire. Sunt sănătoși și te așteaptă să te întorci…

O luminiță a licărit o clipă în ochii sticloși și întunecați ai omului…

— M-oi face și eu sănătos și-oi ajunge acasă, vere Darie…

— Negreșit, nene Dragomire…

Nădejdea îl însuflețește. Dar n-are pic de sânge în obraz, sau, dacă are, sângele lui e galben-alburiu ca al celor care, după o lungă bolire, trag să moară…

— Unde ai căzut prizonier, nene Dragomire?

— La Turtucaia… Ce măcel a mai fost și acolo… O mână de oameni am mai scăpat… Am fost rănit la cap… M-am vindecat… O să mă fac bine…

Pe urmă s-a mirat:

— Ce cauți pe aici?

— Mă duc la București.

— Te întorci?

L-am mințit pentru a doua oară:

— Peste câteva zile.

— Și te duci la Omida?

— Da.

— Dacă ajungi înaintea mea, trimite vorbă țaică-ti Ioana și la alde taica. Să le spui că m-ai văzut și că o să mă întorc și eu curând acasă. Sănătos o să mă întorc.

— Da, nene Dragomire.

Mi-am luat bună ziua de la văru-meu Dragomir. Știam că n-am să-l mai văd. Dacă mai avea două-trei zile de trăit.

Dinspre vamă, veneau spre șopron câțiva oameni cu tărgi să ridice bolnavii, să-i ducă la spitalul orășelului.

— Hai, Darie…

— Vin îndată, nene Oprișor…

Cu mâinile făcute căuș, am golit luntrea de apa care se adunase pe fund în timpul ploii. Apoi ne-am urcat toți trei, am dezlegat-o și am pornit mai departe pe Dunăre în jos.

Văzduhul, după ploaie, era mai limpede și apele luceau în soare ca argintul-viu.

Noi rămăsesem tăcuți și triști. Chipurile scofâlcite, trupurile topite și acoperite cu zdrențe mucede ale celor treizeci și doi de prizonieri români lăsați bolnavi, la umbră, sub șopron, ne urmăreau cu privirile lor aproape stinse.

Într-o vreme în care căutasem să aflu cât mai multe despre glob și despre oameni, citisem și o sumedenie de cărți cu privire la soare și la lună, la planete și la nesfârșite universuri de stele de foc, care rătăcesc prin spații fără margini. Un învățat, care îmbătrânise cu ochii pe cer, susținea că numai pe pământ se află viață, că numai pe această planetă ușor turtită la poli viețuiesc oameni.

Bătrânul învățat, care își scălda în fiecare noapte privirile în frumusețile cerului, susținea, într-un acces de lirism și încântare, că pământul și luna, soarele și stelele, tot ce se vede și tot ce încă nu se vede, au fost făurite de o putere fără seamăn de mare pentru om, pentru ca omul să viețuiască și să se bucure și să fie fericit. El mai spunea că pământul este grădina înflorită a universului și că în această minunată grădină omul este cea mai frumoasă floare. Oamenii sunt florile pământului, încheia el. O mână – n-am știut

niciodată a cui a fost, dar cartea o luasem din rafturile vărului meu Iancu Brătescu, pictorul și fierarul care murise în primele zile ale războiului pe front – notase pe marginea filei cu creionul:

„Oamenii ar putea fi florile pământului. Și, negreșit, vor fi într-o zi florile pământului. Mai e până atunci…”

Uitasem de mult însemnarea. Ea îmi revenise dintr-o dată în minte.

Oamenii, flori ale pământului.

Floare a pământului era Pavel, care trăgea lângă mine la lopeți. Floare veștedă, care avea să se stingă înainte de a lega rod!

Flori ale pământului erau țăranii desculți și dezbrăcați pe care îi lăsasem pe cheiul ud de ploaie de lângă șlepurile care aveau să-i ducă în Germania pentru cine știe cât timp.

Flori ale pământului erau și soldații bulgari care îi păzeau, rupți și flămânzi.

Flori ale pământului erau prizonierii pe care îi știam lungiți sub un șopron pe jumătate ars și dărâmat și care-și așteptau, tăcuți și resemnați, împlinirea tristei și amarnicei lor sorți.

Flori ale pământului erau nemții, care dăruiau prizonierilor bolnavi și lihniți să soarbă cicoare caldă și îndulcită cu ultimele lor bucățele de zahăr, din cănuțe de tinichea cenușie.

Floare a pământului eram și eu, Darie, băiețandrul cârn, cu obrazul plin de pistrui, cu părul zburlit, ciufulit, care alergam spre largul lumii, într-o luntre șubredă, pe Dunăre.

Nu. Nu era adevărat.

Eram oameni.

Oameni care suferеam.

Oameni care ne chinuiam.

Florile nu cunosc suferința.

Florile nu cunosc decât înflorirea și moartea.

— De unde știi?

— Nu știu. Bănui numai.

— Vezi? Oamenii ar putea fi florile pământului. Mai e până atunci.

— Aceasta, da, e adevărat. Mai e până atunci. Dar cât mai e până atunci?

— Nu știu. Depinde de oameni. Ei pot grăbi timpul…

Vântul, care bântuia înălțimile, limpezea cerul.

Soarele lumina întinderile. Din când în când se auzeau bubuituri stinse prin văzduh.

— Auzi, nene Oprișor? Sfântul Ilie tot îl mai urmărește pe diavol cu săgeata lui…

— Nu e sfântul Ilie. Ceea ce auzim acum nu sunt tunete.

Ascultă-le bine… Au altfel de sunet. Sunt bubuituride tun de pe frontul din Balcani. După ploaie se aud totdeauna. Stins, dar se aud…

Cu chiu, cu vai, când mergând pe mijlocul Dunării, când mai pe margine, a treia zi spre seară ne-am apropiat de țintă.

Temându-ne să nu avem neplăceri cu nemții din port, ne-am strecurat pe lângă mal, ca niște făpturi ale locului, ferindu-ne pe cât puteam. Am tras binișor luntrea la țărm, lângă niște stuhărișuri. Ne despărțeau numai câteva sute de pași de marginea orașului mărunt și ars, copleșit de salcâmi.

Câtă urâțenie ascund uneori, cu frunzișul lor verde, arborii!

Lipit de înalta coastă bulgară, nevătămat, dormita Rusciucul. La poalele lui, câteva șlepuri negre, dărăpănate, și două vapoare care aruncau, supărate parcă, pe coșurile lor cenușii, fuioare de fum. Lumina roșie-albăstrie, de asfințit, se risipea pe acoperișurile de olane roșii de dincolo de Dunăre. În apele vinete, se oglindeau câteva smocuri mărunte de nori roșcovani, pierdute în slăvile neclintite ale cerului.

— Iată-ne, în sfârșit ajunși la Giurgiu, băiatule. Noi o să ne căutăm, la vreo cunoștință, pe aici, pe marginea apei, culcuș, iar mâine, când s-o miji de ziuă, o s-o pornim în sus, spre casă. Tu apuc-o spre oraș și înnoptează la un prag de om. Poate o să găsești și o bucată de pâine. Noi nu mai avem aproape nimic pe fundul traistei.

— Știu, nene Oprișor…

— Grăbește-te să ajungi mai curând la București, să împlinești porunca boierului. Parcă-ți spusese ca în trei zile să te și întorci. Și, uite, numai până aici am făcut trei zile. Nu ești de mult, după câte știu, în slujba boierului nostru.

— Nu, nene Oprișor, nu sunt de mult. Abia de astăprimăvară.

— Nu te uita că vrea să pară bun. E aspru, când nu i se împlinește dorința și e ranchiunos. Nu iartă. Te izbește când nici nu te gândești.

— Da? Și eu care credeam că e pâinea lui Dumnezeu!

Am început toți trei să râdem.

— Dacă nu ajungi repede la București și dacă nu te întorci și mai repede, cade pe noi năpasta c-am întârziat.

— N-o să cadă. O să caut să ajung cât mai repede și să dau scrisoarea la adresă.

— Poți să încerci să mergi cu trenul, dacă vor fi umblând trenurile. Pe jos, dacă nu se va putea altfel. Bucureștii nici nu sunt prea departe, numai la trei poște. De la un sat la altul te mai urci într-un car, într-o căruță. Te văd mărișor și dezghețat. Poate că ai învățat să te descurci în lume. Că, dacă nu știi să te descurci, e vai și amar de tine.

Nenea Laioș Oprișor se uita la mine cu dragoste, de parcă i-aș fi fost fecior. Orice om, oricât ar fi el de sanchiu – și pe câți nu-i face viața sanchii, închiși la suflet și cu zăvor la gură! – are din când în când un ceas ori o clipă în care i se încălzește inima. Atunci bunătatea, atâta vreme ascunsă, îi năvălește în ochi. Și ochii se aprind, lucește în ei o lumină moale și blândă. Se dezleagă și fălcile. Buzele rostesc cuvinte și graiul pe care îl știai aspru îl auzi deodată mătăsos…

— Câteodată se deschid și cerurile, nu numai inima omului.

— Cum se deschid cerurile?

— De la răsărit și până la apus, bolta senină a cerului se desface în două. O margine se depărtează de cealaltă și atunci oamenii fără păcate văd îngerii zburând prin grădinile raiului și-i aud cum cântă din trâmbițele lor de aur.

Și în mijlocul unor nori de argint o văd șezând pe tron de aur pe însăși Maica Domnului. Asta ține câteva clipe. Pe urmă, cerurile se închid la loc.

— Dar sunt oameni fără păcat pe lume?

— Nu prea sunt, Darie.

— Bunico, tu ai văzut vreodată cerul deschizându-se?

— Eu sunt muiere rea, încărcată de păcate, ca salcia de omizi. Numai de câte ori te-am drăcuit și te-am atins cu nuiaua pe tine…

Sălciile din grădina mare a bunicului n-aveau omizi. Avea omizi salcia bătrână din fața casei noastre, de la Omida – niște omizi mari, verzi, cu puncte cât gămălia acului, roșii, cafenii, albăstrii pe spinare. Dacă aș fi trăit mai îndelung lângă aspra-mi bunică de la Cârlomanu, poate că aș fi văzut și în ochii ei mari și duri un sâmbure de lumină, poate că aș fi ajuns să aud, o clipă măcar, cum glasul ei devine catifelat…

Mai bine că n-am trăit! Mai bine! Căci mai târziu s-au petrecut acolo grozăvii…

Când simt că sunt gata să mă înduioșez, să cad în dulcegării, se trezește în mine firea bunicii. Mă îmbățoșez și caut să mă arăt de piatră.

— Nu lăsa să ți se strecoare oameni răi în suflet…

— Trece o vreme până bagi de seamă care oameni sunt buni, care oameni sunt răi. Câteodată nu-ți ajunge o viață…

Cu priviri bune mă învăluia și Pavel. Eram cât pe-aci să-mi smiorcăi nasul. Ca să nu le arăt că sunt cumva dintre aceia care ce au în gușă au și-n căpușă, m-am îndreptat de mijloc, am ridicat fruntea și, ocolindu-le privirile, le-am spus:

— Rămâneți cu bine…

— Mergi cu bine, Darie, băiatule…

Pavel, supărat de nepăsarea mea, n-a rostit nici un cuvânt.

Am pornit-o, șontâc, șontâc, către orașul cu ziduri negre și arse.

Dunărea rămăsese în urmă, pe dreapta. Nu-i mai auzeam clipocitul ușor cu care urechile mele se obișnuiseră trei zile de-a rândul și mă simțeam singur – cum și eram – și adânc mâhnit. Vedeam cum amurgul pe sfârșite arunca pe apele ei turburi pete mari, roșii ca sângele. O! Dacă ochii noștri n-ar întâlni cât viețuim decât roșul de sânge pe care-l aruncă pe ape soarele, atunci când răsare, ori atunci când asfințește! Dar noi prindem în priviri mereu și mereu sânge adevărat, sânge omenesc!

Războaiele, câte au fost și pe unde au fost, au amestecat țărână pământului cu sânge, și câte războaie n-au fost de-a lungul acestei Dunări, veche de când lumea, purtate de oameni! Și câte răscoale!

— La una și eu am fost martor și, dacă se-ntâmpla să fiu ceva mai mărișor, poate și părtaș aș fi fost, poate și vărsător de sânge.

— Și ți-ar fi părut rău?

— Nu. Când ești scuipat și bătut, pus cu anasâna la muncă și cazne, poți să rabzi până la sfârșit, să nu ridici bâta și să nu dai la cap? Poți să nu scoți cuțitul și să-l înfigi între coastele acoperi-te cu osânză și cu veșmânt bogat ale boierului care nu cunoaște nici omenia, nici mila? De mirare nu e că uneori desculții, înfrângând orice teamă, se ridică dârzi, cu furci și topoare, fac zurbă și pârjol pe la conace, ci că asemenea răbufniri ale mâniei adunate în cuprinsul inimii se iscă numai din timp în timp și prea rar.

Sărăcimea satelor și a orașelor a fost împotriva războiului din 1913 cu vecinii de peste Dunăre, cu bulgarii. Ea și-a înclinat totuși capul sub loviturile jandarmilor și s-a dus la război, împlinind silnic porunca stăpânirii.

— Ce căutăm noi în Bulgaria?

— Să luăm Silistra.

— Ce e Silistra?
— Un oraș.
— Trăiesc români la Silistra?
— Nu, bulgari trăiesc.
— Atunci de ce s-o luăm?
— Așa poruncește stăpânirea.
— Adică așa poruncesc boierii.
— Da…

N-a vrut sărăcimea nici acest război cu ungurii, cu nemții, cu turcii, cu bulgarii! Ea a plecat totuși la război. Ea face totuși războiul la marginea de jos a Moldovei din care a mușcat adânc dușmanul, și pe munții dinspre Ardeal. Și nu-l face rău! Iar mai mult de jumătate de țară cotropită de nemți muncește pe brânci, bătută cu gârbaciul, să hrănească oștile dușmane și țara depărtată a dușmanului.

Războiul cere carne și sânge, și oamenii dau războiului carnea lor și sângele lor.

— Războiul!
— Războiul!

Poate că din sângele cu care oamenii au stropit, au adăpat, dar n-au săturat încă pământul, răsar macii roșii, aceste flori de sânge care acoperă ici-colo galbenul lanurilor de grâu, în fiecare început de vară.

Poate că macii aceștia răsar și înfloresc ca să ne spună:

— E timpul să nu mai vărsați sânge!

Poate… Cunoaște cineva tainele lumii?

Cine are auzul atât de ascuțit ca să prindă ce spun florile, ce spun copacii, ce spune iarba, ce spun stelele cerului când clipesc, din ochii lor rotunzi, noaptea?…

Pe când mergeam așa pe poteca îngustă și prăfuită spre orașul dărâmat și pârjolit de război, mi s-au trezit dintr-o dată în amintire pagini vechi citite în fugă, sau pe îndelete, în anii spulberați…

Giurgiu! Așezare omenească veche, întemeiată de făpturi aspre, îmbrăcate în straie mițoase, în străvechi timpuri.

Când întunericul turcesc a năvălit dinspre Asia Mică, s-a statornicit aci raia ismailiteană. Minarete albe, înalte și subțiri, au început a oglindi apele turburi ale Dunării. Pe aci treceau Dunărea, cu bogatele lor alaiuri, boierii care căpătaseră la înalta Poartă firman de domnie asupra Țării Românești și apucau drumul Bucureștilor, însoțiți de spahii călări pe făloși cai albi. Pe

același drum, capetele multora se întorceau în desaga unui buluc bey spre Istanbul…

— Darie, ce cauți tu pe acest drum?

— În nici un caz domnia! Nu vezi? Sunt fără alai…

Mințeam. Un nesfârșit alai de musculițe bâzâiau în preajma mea, se ținea scai de mine.

În asfințit, musculițele păreau mici grăunțe de aur.

Grâul galben, înalt, dat în copt. Îl legăna ușor vântul.

La capătul potecii, o fată spelbă, slăbănoagă ținea de funie un cal roșcovan cu oasele ieșite prin piele. Calul păștea iarba puțină de pe marginea drumului. Fata mă privea cu băgare de seamă. Avea ochii albaștri și părul ca secara. Obrazul galben îi era și nasul ușor jupuit. I se cojeau și mâinile.

Cunoșteam semnele: pelagra, boală de om sărac, nemâncat, boală fără leac.

În țara grâului, pelagra bântuia nu numai satele, dar și marginile orașelor, pe unde locuiau ziuașii.

Mahalaua orașului era, după câte vedeam, alcătuită dintr-o mână de case mărunte, strâmbe, care aveau acoperișurile arse și gardurile rupte. Dar oamenii, fugiți o vreme, se înapoiaseră și-și înnodaseră tot aci firul vieții.

Am dat bună seara slăbănoagei și am întrebat-o pe unde aș putea s-o iau spre gară.

— Ce-ai spus?

— Pe unde aș putea s-o iau spre gară?

— Se vede treaba că nu ești de prin părțile noastre.

— Vin de departe.

— De departe… Și ce cauți la gară?

— Un tren, să mă ducă la București.

— Ai *ausweiss* de la nemți?

— Nu.

— Atunci să nu te duci la gară. Nu se poate călători cu trenul decât dacă ai *ausweiss* de la comandatura germană.

N-ai știut?

— Am știut, dar am plecat cam pe neașteptate de la conac.

Fata s-a aplecat și a rupt un fir subțire de iarbă cu o floricică albastră în vârf. A început să-și împletească pe deget un inel. Așteptam s-aud ce-o să-mi mai spună.

— Rău ai făcut că ai plecat de acasă fără hârtia galbenă de la nemți. Dacă vrei să ajungi la București, trebuie să iei drumu-n picioare, din sat în sat.

— O să merg pe jos. N-am nici un chef să am de-a face cu nemții. Acuma însă aș vrea să nimeresc la o casă să dorm până mâine dimineață.

— De dormit, ai putea să dormi și la noi, că nu e cu supărare. O să te-nvețe tata cum să ajungi la București mai repede și mai fără necazuri. Diii, boală…

Calul costeliv, tras de funie, și-a ridicat botul și a venit după noi. Îi auzeam pașii călcând prin praful moale al drumului.

Am ajuns curând. Casa – micuță, căzută parcă într-o rână – păstra urmele pârjolului care trecuse pe lângă ea și o atinsese. Lipsea și gardul.

— L-au luat soldații nemți și bulgari, după ce au trecut Dunărea. Era frig. Rupeau gardurile, aprindeau focuri și se încălzeau. Le mai rupeau și ai noștri, câți mai rămăseseră pe aici.

Un bărbat bătrâior stătea rezemat de prag. Era și el slăbănog. Și el avea nasul și mâinile cojite.

Lipsa gardurilor, casele arse în parte și cârpite în grabă, dădeau mahalalei un aer de pustietate și întristare pe care nu-l puteau alunga cei câțiva salcâmi prăfuiți și scorojiți de soarele verii.

Slăbănoaga a legat calul de un salcâm și a venit lângă mine. În arie, alături de casă, o căruță de cărăușie, veche, șoldie…

— Ce e, Ivancă? Mi-ai adus musafir?

M-a arătat cu mâna Ivanca.

— Mi se pare că a venit din susul Dunării. L-a adus apa.

Că acum apa aduce și oameni vii…

Poate că am făcut o față mirată. Ivanca a repetat:

— Da. Acum apa aduce și oameni vii. Toată toamna și toată iarna a adus morți, soldați împușcați, umflați, aproape putrezi. Băiatul vrea să meargă la București. N-are unde înnopta, nu cunoaște drumul, poate e și flămând…

E adevărat că sătulul nu crede flămândului, dar tot atât de adevărat este că flămândul îl cunoaște pe flămând după ochi.

— E simplu. De înnoptat, poate să înnopteze la noi. De mâncat, vom împărți în trei puținul pe care-l avem pentru doi. Iar de nimerit drumul, cum spune vorba veche, a nimerit orbul Brăila, așa că o să găsească și dumnealui Bucureștii, dacă îi trebuie numaidecât București. Intră în casă, omule, și fii binevenit.

A trebuit să mă lupt încă o dată cu înduioșarea care mă năpădise cu puțin înainte, când m-am despărțit pe malul Dunării de Laioș Oprișor și de Pavel. Boierul crunt, aprig, mă mânase spre luntrea moșneagului în grabă, după ce-mi aruncase în mână câțiva lei. Nici nu se gândise că până la București, pe apă și pe uscat, drumul e lung și nu-mi dăduse răgaz să-mi iau la mine o bucată de pâine. Era doar destulă pâine în conacul unde trăiau Ilonca, Amos al ei și atâția alții…

Laioș Oprișor și Pavel împărțiseră în chip firesc puțina lor hrană cu mine. Acum, omul străin, la casa căruia picasem din plin senin, îmi spusese:

— Intră în casă, omule, și fii binevenit…

Oamenii erau pretutindeni ca și la noi la Omida, bucuroși de oaspeți. Îți deschideau ușa casei lor, și odată cu ușa și inima. Câți olari și poșircari, merari și găzari și mărchidani dormiseră în casa noastră măruntă și atât de neîncăpătoare chiar pentru noi. Vara își trăgeau căruțele în curte. Se odihneau culcați pe lângă căruțe, pe când noi dormeam pe prispă, ori pe bătătură, sub duzii bătrâni. Iarna, claie peste grămadă, în odaia mică, cu fereastră strâmbă și tavan scund și cojit, dormeam. Și totodată masa noastră săracă o împărțeam cu necunoscuții noștri oaspeți.

— Om străin, călător necăjit, trudit și sărac ca și noi, cum o să-l lăsăm, muiere, să-și petreacă noaptea în drum? Suntem oameni…

— Parcă eu zic ceva, Tudore?

— Mi s-a părut că te-ai cam împosocat, Mărie…

— Din pricina lui Darie. Are fierbințeală…

Aveam deseori fierbințeală. Burta mare, umflată, era plină cu venin galben-verzui pe care uneori izbuteam să-l vărs. Atunci mă mai ușuram. Mă dureau dinții, bolnavi de năjit. Mai răceam și prindeam bube roșii în gât.

— Culcă-l… O să-i treacă…

Îmi trecea. Nu-mi trecea… Până la urmă îmi trecea. Mă vindeca soarele și frunzișul salcâmilor și al duzilor.

Ușă deschisă și inimă deschisă găsisem și în mahalaua Giurgiului…

— De pe unde ești?

— De la Omida.

— Asta cam pe unde vine?

— Pe lângă Turnu…

— Departe…

— Cam departe…

I-am povestit unde am lucrat și cine m-a trimis și cum spre București, să duc o scrisoare.

Trăind numai cu copila lui, la marginea pustiită a pustiitului și arsului oraș, omul era bucuros că mai are cu cine sta de vorbă. Parcă eu nu? Și eu aveam mâncărici la gură în seara aceea.

— Pe mine mă cheamă Niță Olint. Un străbunic de al meu, care s-ar părea c-ar fi fost grec, s-a pripășit în portul ăsta păcătos în vremuri vechi, când orașul, pierzându-și strălucirea pe care i-o dăduseră corăbierii genovezi, care aduceau până aci mărfurile lor și plecau cu corăbiile cu pânze încărcate cu grâu, cu ceară și cu miere, devenise raia turcească…

Fata se culcase de mult, în odaie. Eu mă întinsesem cu gazda pelagroasă în tinda fără acoperiș, pe câte un maldăr de iarbă uscată. Deasupra licăreau stelele verii. Priveam cum stă într-o parte, nițeluș stingheră, Hora, și cum trece maiestoasă, dintr-o parte în alta a cerului, Calea Robilor.

— Nevastă-mea, Petrița, bulgăroaică de dincolo, de la Rusciuc. Pe aici, pe Dunăre, oamenii sunt mai amestecați ca în restul țării. Pe unii îi aduce Dunărea, pe alții îi ia Dunărea. Mulți se lipesc de țărm și nu mai pleacă. Așa cum n-a mai plecat strămoșul meu, grecul, așa cum n-au mai plecat unii turci, după ce împărăția lor a început să se frângă și să se rupă. Nepoții lor își mai poartă și-acum printre noi șalvarii largi și fesurile roșii. Că de! Omul se lipește de bucățica de pământ unde găsește pentru el și pentru ai lui o fărâmă de pâine și o gură de apă și-i vine greu să se desfacă de ea, să plece pe alte meleaguri. Făceam cărăușie în port și-mi agoniseam hrana. A început acum trei ani războiul cel mare. Portul a căzut în lâncezeală. N-au mai venit și n-au mai plecat decât puține vapoare. Bucatele, câte le-au adus trenul în port și convoaiele de care din Ilfov, din Vlașca și din Ialomița, au fost grămădite toate în silozuri și păstrate pentru englezi. Le-a găsit aici războiul. Au încercat ai noștri să le dea foc, când s-a aflat că nemții au trecut Dunărea pe la Zimnicea, dar grâul arde greu. Tot cară nemții de astă-toamnă cu șlepurile și nu mai isprăvesc. În oraș, oamenii mor de foame și mor de foame oamenii prin împrejurimi. Dușmanii au adunat totul. Nu ne-au lăsat decât cenușa din vatră și ochii, ca să avem cu ce plânge, la câți ne-au mai lăsat și ochii.

— Au împușcat mulți oameni nemții?

— Pe unii i-au împușcat, pe alții i-au tăiat. A fost învălmășeală mare când au trecut Dunărea. Erau îndârjiți. Unii orășeni au pierit și de pârjol…

— Cum asta?

— Dacă i-a prins pârjolul în casă.
— Dar acum e liniște…
— Uneori e liniște.
Tocmai atunci spre Dunăre s-au auzit împușcături dese. Apoi s-a deslușit un țăcănit scurt de mitralieră.
— Iată ce fel de liniște avem…
Stârniți și speriați de împușcături, au lătrat câțiva câini răzleți. Pe ușa deschisă s-a strecurat înăuntru o pisică năucă și s-a cuibărit la picioarele noastre.
A rămas strălucind, neclintită, Calea Robilor…
— Cu cine se mai bat nemții? În cine trag?
— Pe aici nu se mai bat cu nimeni. Se bat destul pe fronturi… Împușcăturile vin dinspre port… Se aud în fiecare noapte. Oamenii înfometați de prin împrejurimi vin și se strecoară noaptea în port, să fure din magazii un sac, doi de grâu. Când nopțile sunt întunecoase, vin și bulgarii cu luntrile de dincolo și încearcă să umble pe la magazii. E foamete mare și la ei.
— Și izbutesc?
— Câteodată izbutesc, câteodată nu izbutesc. Nemții trag fără milă…
— Au fost lupte mari pe aici?
— Mari. Dar orașul a fost stricat și înainte de debarcarea nemților și a celorlalți. S-a tras în Giurgiu de pe malul bulgăresc cu tunuri cu bătaie lungă. Stricăciunea cea mare au făcut-o însă niște afurisite de monitoare austriace, care se tot fâțâiau pe Dunăre și se ascundeau pe după ostroave.
— Și nu puteau fi scufundate?
— Cu ce să le scufunzi? Cu praștia? Pe toată linia Dunării nu se aflau două tunuri mai ca lumea. Când au intrat nemții, bulgarii și turcii, orașului i s-a dat foc. Atunci mi-au omorât și muierea…
— Cine?
— Turcii… Nemții i-au lăsat pe turci și pe bulgari să jefuie casele și le-au îngăduit să mai și ucidă. Nu e vorbă! Au jefuit și ei cât au putut… Au ucis și ei cât au putut. Parcă erau turbați. Eu plecasem din oraș. Am plecat mai pe urmă spre București. Războiul m-a ajuns din urmă. Unde să mai fugi?
M-am întors după un timp, când se mai potoliseră lucrurile…
— Pe aici vin în țară prizonieri din Bulgaria?

— Se mai întoarce din când în când de peste Dunăre câte o mică ceată. Îi cer boierii pe la conace să le muncească moșiile, că unele sate au rămas ca și pustii, seci de suflete, și pământul nemuncit se schimbă în pârloagă și n-aduce stăpânului nici un venit. Dar prizonierii care se-ntorc aproape că nu mai sunt oameni. Numai piele și oase. Și biete suflete care nu vor să se desprindă de trup…

Biete suflete care nu vor să se desprindă de trup!… Aceasta mi se pare că e taina cea mare a vieții. Și frumusețea cea mare a vieții. Că oricât ar suferi trupul, că oricât ar suferi sufletul însuși, trupul și sufletul rămânâmbrățișate. Trupul nu vrea să se despartă de suflet și sufletul nu vrea să se despartă de bunăvoie de trup. Taci și înduri, te hrănești cu mălai stricat, cu boabe fierte de porumb ori de mei, mesteci și înghiți semințe lăptoase și cânepă – au un gust dulce-acrișor – rozi scoarță de copac ori rădăcini de ierburi, ca vietățile fără ochi care trăiesc pe sub pământ și nu cunosc lumina soarelui, și-ți spui: o să treacă și asta, o să vină o zi mai bună, trebuie s-o ajung…

S-a lăsat tăcerea. O tăcere grea și amară, de cenușă.

Calea Robilor, neclintită, strălucește.

Calea Robilor…

Vorbele venite din bătrâni spun că, atunci când cazacii de la Zaporoje se aflau încleștați în lupte, mai la miazănoapte, cu trufașii și gătiții pani poloni, se năpusteau, cu îngăduința de la Înalta Poartă, ai cărei birnici erau, asupra Țărilor Românești, tătarii din Crâm. Jefuiau și ardeau, omorau și luau robi. Uneori, după ani lungi de suferință, unii robi izbuteau să fugă. Se strecurau, pe furiș, noapte de noapte prin stepele pustii, înecate de bălării, spre locurile lor de baștină. Călăuză le erau aceste stele mărunte și luminoase din Calea Laptelui, căreia poporul i-a spus de atunci și-i spune mereu Calea Robilor…

S-au stins puterile tătarilor. Acum nemții năvălesc asupra popoarelor să ia robi.

Pământul nemților e plin de robi închiși între sârme ghimpate.

— Războiul…

— De ce trebuie război?…

Neclintită în slăvile fumurii ale cerului, strălucește Calea Robilor.

Acolo, în Răsărit, a căzut în februarie țarul cel mare și atotputernic de pe tronul lui, vechi de câteva veacuri. Poporul l-a luat de chică și l-a trântit de pe tron – muncitorii, care știu să mânuiască ciocanul, dar și arma, țăranii, care știu să semene și să secere, dar știu să tragă și cu arma…

Poporul cel mult și gol și flămând…

Revoluția va crește și se va adânci, se va întinde și va cuprinde în plasa ei de flăcări tot pământul.

Pe maldărul de paie, Niță Olint a adormit. Dar somnul lui nu era nici pe jumătate somn. Se răsucea și scrâșnea, și din gât îi ieșeau sunete nearticulate, ca de fiară încolțită. Îi vedeam brațele și cum și le agita, ca și cum ar fi vrut să se apere de o ceată de haidamaci care-l ciomăgeau. Se apăra și cu picioarele. Gemea și ofta când se mai liniștea. Apoi iarăși începea să scrâșnească și să se zbată, să se apere cu deznădejde. Războiul – gândeam –războiul și toate înspăimântătoarele lui întâmplări și urmări au răpit până și somnul, până și odihna oamenilor… Somnul și odihna celor ce nu le-a dat somnul veșnic și veșnica odihnă.

Puțin cunoscusem războiul… Mai curând mi se păruse că-l cunosc din scurta trecere a unui regiment de cavalerie bavarez pe la noi, din mizeriile pe care ni le făceau grupurile nemțești și austro-ungare de la etape, din cele câteva case arse în mijlocul Turnului, din priveliștea satelor pârjolite de-a lungul Dunării, din stolurile de morminte ostășești ivite în cale unde te așteptai și unde nu te așteptai…

Mergând de unul singur, pe întinderile pustii și pustiite dintre Giurgiu și București, la opt luni și mai bine după ce trecuse pe aici tăvălugul de foc și de sânge al prăpădului, abia începeam să cunosc mai bine războiul. Știam câmpia munteană, cât putusem s-o colind până atunci, ca un vast ținut al măgurilor și al pâlcurilor răzlețe de salcâmi, al satelor semănând de primăvara până toamna târziu cu pădurile, și al fântânilor care, cu brațul lor ridicat spre cer, te cheamă de-a lungul drumurilor să-ți potolești setea.

Acum, această câmpie, adâncită pe alocuri în ușoare vâlcele, era întreagă a dezolării și a morții. Dacă locurile ar fi fost sălbatice de la începutul veacurilor, ori de foarte mult timp sălbăticite, ele ar fi avut o frumusețe a lor, care mi-ar fi încântat ochii și inima mi-ar fi încălzit-o. Pe aci însă trăiseră oameni și se bucuraseră de viața și de puținul lor avut.

Războiul nimicise fără cruțare viețile și avuturile, și lăsase în urma lui, cu nepăsare, urmele vieților stinse și ale avuturilor prădate și risipite. Ținutul era cuprins în întregime de pârloagă nouă. Oamenii pier, dar pământul rămâne veșnic tânăr. Cum o să îmbătrânească țărână? Și pământul își trăiește mai departe viața lui. Dar unde nu ari, unde nu semeni, unde nu vii să dai cu sapa năvălesc bălăriile și îneacă totul.

O asemenea sălbăticie, ori poate una și mai grozavă, trebuie să se fi întins deseori pe aceste cuprinsuri linecare au văzut, odinioară atâtea năvăliri prădalnice spre orașul de scaun al Bucureștilor și atâtea fugi pe ruptelea, îndărăt, ale acelorași armate ismailitene lovite și zdrobite de măciucile și țăpoaiele băștinașilor…

Și iată: au crescut înalți măceșii răzoarelor care acum despart loc năpădit de buruieni de loc năpădit de buruieni. Nu s-au scuturat încă florile de un roșu spălăcit, mici cât micii banii de aramă. La toamnă, acești măceși vor sângeră cu boabele lor rotunde, de parcă ar avea câmpul nenumărate răni vii deschise. Știam că pierise de mult sipica! Apropierea omului și a plugului nu-i pria. I se stinsese parcă sămânță. Și acum uite-o! Din adâncuri a izbucnit, ori adusă de care vânt, și de unde a venit și a prins rădăcini din nou neamul ei? A crescut mai înaltă decât grâul, mai înaltă chiar decât secara!

Ciulinii își clatină mândri măciuliile de catifea albastră în soarele care aruncă jarul tristeții peste timpurile tăcute.

Sare din ierburi și-mi stă în drum, cu urechile lui mari, ciulite, un iepure gras, cenușiu-gălbui. Parcă nu s-ar teme de om, atât de rari au ajuns oamenii… Bag degetul arătător, îndoit, în gură. Fluier… Răsună pustietatea. Fuge iepurele. Se ascunde. Mă pândește.

Mai departe, stau lungiți în praful drumului, și-și încălzesc inelele bogate în soare, șerpi lungi și negri, cu ochi galbeni ca pielea piersicii. Se strecoară pe lângă ei cârcâieci cafenii, groși și grași, plini cu venin, cu zeci de picioare și cu mustăți lungi și subțiri deasupra gurii.

Un popândău, mare cât o pisică, s-a sprijinit în coadă în mijlocul șoselei și mă privește cu ochii lui mari și rotunzi, tiviți cu galben, mirat până ajung la un pas de el. Dintr-o săritură fuge între ierburi și-și pierde urma.

Pe cerul gol și aprins rotesc ulii și se dedau la zarvă ciorile.

Au avut, ca niciodată în viața lor, cu ce se hrăni din belșug!

Într-un stâlp de telegraf, rupt și strâmb, se odihnește, într-adevăr pasăre rară pentru aceste ținuturi de lângă ape, un vultur pleșuv cu ciocul mare și îndoit ca al unui papagal.

Satul pe lângă care trec, întins de o parte și alta a șoselei, e și el pustiu. Și cum ar putea fi altfel? Casele au ars până în temelie. Acolo unde a fost o casă, a rămas o grămadă de cenușă pe care au căzut întâi zăpezi, apoi ploi, care au risipit-o și au afundat-o în pământ. Gardurile au zburat, pesemne!

Nu li se mai văd nici urmele. Lângă șosea se ridică din moloz și cenușă un colț de zid înalt până la genunchi.

Este tot ce a rămas dintr-o clădire mai mare care poate a fost, până la sfârșitul toamnei trecute, școală.

Salcâmii și corcodușii, sălciile și plopii au fost sfârtecați și retezați de obuze. Lângă cioturile rupte și arse au izbucnit, ca la o poruncă a soarelui și a pământului, vlăstare tinere care, nepigulite de mână omenească, cresc unele lângă altele, ca un mărăciniș gata să se sufoce. A fost ruptă și cumpăna fântânii. A fost spart buduroiul. Jgheabul zace răsturnat într-o parte. Acoperită cu gunoaie aduse de vânt, apa abia mai licăre în fundul din care se înalță duhoare.

Bine că nu mi-e sete!

Dintre aceste mărăcinișuri care au inundat ceea ce a fost odată un sat, se iscă și se apropie de mine o pisică slabă, cu blana galbenă dungată cu alb. Vreau s-o prind, s-o iau în brațe, s-o duc cu mine mai departe, până voi da peste o suflare de om, să nu mă simt atât de singur între cer și pământ. Întind mâna, o chem. Pisica se uită la mine cu ochii ei migdalați. Parcă ar veni. Șovăie. Fuge ca și cum aș fi lovit-o cu o vergea. A uitat chipul omului.

Grăbesc pasul. Cât pot, grăbesc pasul.

Până a mă întâlni cu războiul, deseori eram zbuciumat de mari și amare păreri de rău că am rămas șchiop. Pe urmă, am văzut soldați fără picioare și nu m-am maigândit la mărunta mea infirmitate. Te superi că te-ai tăiat la unghie?

Ciungii nu mai au astfel de supărări.

La marginea satului, în șanțul șoselei, dau de trupul smochinit al unei bătrâne cu fața mâncată. O pestelcă neagră îi acoperă resturile. Ceva mai departe lucesc în lumină oasele mici și subțiri ale unui copil. Au crescut pe lângă ele, grase și înalte, tulpini de lobodă. Alături, ca niște ochi larg deschiși în soare, o steblă de albăstrele.

Am întors capul să nu mai văd nimic altceva decât dunga șoselei care alerga înaintea mea, singură și goală, alburie, printre șesuri întinse și pustii, acoperite de verde și tânără pârloagă.

Mi s-au îndoit umerii, de parcă cineva mi-ar fi pus în spinare, să le port până la sfârșitul vieții mele, grele lespezi de piatră. Mi-am simțit gura plină de cenușă și de amară coajă de nucă verde. Pașii mi-au devenit de plumb. Am pus mâinile pe obraji și-am simțit că mâinile mele sunt reci.

Poate mâinile îmi erau reci, ori poate obrajii îmi erau fierbinți, prea fierbinți. Au început să-mi clănțăne dinții.

— Ți-e frică de moarte, Darie?

— Nu mi-e frică.

— Ți-e frică de viață?

— Nici de viață nu mi-e frică.

— Atunci de ce ți-e frică?

N-am avut când să-mi răspund. În marginea bălăriilor înalte, s-a arătat dintr-o dată un om aproape gol. Avea fața nerasă și privirea sălbăticită. Mă pândise de când mă făcusem văzut la marginea zării.

Aveam în mână o nuielușă de salcie, mai mult ca să mă joc cu ea decât să mă apăr de câini, necum de oameni. Mai aveam la mine un cuțit, în teacă de piele. Am dus mâna la buzunar. Omul m-a întrebat:

— Ai cumva un foc la tine, băiatule?

— N-am. Nu fumez și nu port la mine chibrituri.

— Atunci poate ai o bucată de fier. Mi-am pierdut de două zile amnarul și din nebăgarea de seamă a femeii s-a stins focul. N-avem cu ce încălzi oala cu fiertură.

— Și de două zile n-a trecut nimeni pe drumul ăsta?

— Au trecut nemți, bulgari, turci. N-am ieșit la drum. Mă feresc.

— Am un cuțit.

— Dacă e de oțel, ar putea să-mi fie de folos.

— Cred că e de oțel.

L-am scos să-l vadă.

— Tocmai ce-mi trebuie.

I l-am întins. Era un om tânăr. Să tot fi avut treizeci de ani. A cercetat cuțitul. I-a pipăit muchea, a trecut cu degetul peste ascuțișul lui, s-a uitat la prăsele.

— Frumos cuțit. Taie ca briciul. Dacă-l înfigi într-unul…

— Dă ortul popii…

— De ce să nu-l dea?

S-a pipăit sub brâu, a scos de acolo o legăturică în care erau înfășurate o cremene vânătă cu colțuri și un boț de iască.

— Să-i încercăm puterea.

A izbit cu muchea cuțitului în cremene. Au sărit în toate părțile, ca niște mici albine de aur, scânteile.

— Grozav cuțit ai, măi băiatule!

— Da, mi se pare că e destul de bun…

M-am gândit la Dudulică și la Tănase Fier-Rău, fratele Chirei. L-au făurit la șatra dintre râpi și mi l-au dăruit mie.

— Să-l păstrezi, argatule, poate o să ai nevoie de el într-o zi… Și să-ți aduci aminte de noi.

Să-mi aduc aminte de ei! Cum o să-l uit pe Dudulică? Cum o să-l uit pe Tănase Fier-Rău? Ar însemna s-o uit pe Zambila și nopțile trăite sus pe deal, la armanul boierului Arizan, cel cu un ochi de sticlă! Ar însemna s-o uit pe Chira, cea sprintenă ca o nevăstuică și meșteră, cu ochii codați și negri ca măslinele, care mi-a ghicit de atâtea ori în ghioc, mai în glumă, mai de-adevăratelea.

— Să te ferești de om zbanghiu, Darie.

— O să mă feresc…

— Și de muiere cu părul roșu.

— O să mă feresc. Părul tău e ca smoala…

— Și al Zambilei tot ca smoala e…

Se băga între noi un câine de șatră. Se lungea pe labe. Se gudura. Își clătina coada, ca pe o flamură. Îmi lingea mâna…

Așa îl chema pe câinele șatrei: Boierul… Țiganii îl loveau cu picioarele, aruncau cu scurtături după el. Boierul se depărta de corturi scâncind, chelălăind, după cum erau loviturile. Se liniștea. Se întorcea iar la corturi. Se gudura iarăși.

— Și de muiere măruntă, cu picioarele scurte, să te ferești, Darie…

— O să mă feresc. Tu ai picioarele lungi…

— Și Zambila are picioare lungi…

— Da. Și Zambila…

Dacă i-aș uita pe Dudulică și pe Tănase Fier-Rău, aș uita-o și pe Chira, aș uita-o și pe Zambila. Aș uita armanul. Aș uita harapnicele… Aș uita culesul pălămidei. Viața mea aș uita-o…

Omul aproape gol, din pustietăți, pipăie cuțitul. Apoi ridică privirile lui căprii și mă întreabă:

— Mergi departe?

— La București.

— Mai ai de întins.

— Mai am. Ce să fac? Dacă trebuie să merg la București, o să merg și basta…

— Și cum? Ai plecat așa la drum, de unul singur și fără traistă-n băț?

— Fără traistă-n băț…

— Vino cu mine. Ori vrei să dormi singur la marginea șoselei?

Era în chindie. M-am dus după omul ars de soare printre ierburi. La câteva sute de pași de șosea în buza unei vâlcele, se afla un bordei mărunt și îngust. În fundul vâlcelei, licărea un ochi de apă cu câteva tufișuri de papură împrejur.

— Am găsit amnar, nevastă.

Ieșise din bordei, aproape pe brânci, o femeie tânără, oacheșă, cu un copil de câteva luni, goluț în brațe.

— Credeam că nu te mai întorci, că ți s-a întâmplat ceva…

— N-a trecut nimeni, toată ziua, pe drum. Numai niște soldați bulgari cu o căruță…

Omul a aprins focul, femeia a pus la foc o ulcică burticoasă cu ștevie, care a dat curând în fiert.

— Fierbe ușor ștevia, urzicile fierb ceva mai încet. Mai trebuiesc sfărâmate și terciuite cu lingura.

— Să ne ierți că nu putem să te omenim cu altceva…

— Mulțumesc, e bună ștevia. Mâncăm și-acasă… De primăvara până toamna târziu tot ștevie mâncăm. Aveam aria plină. Până ce se coceau corcodușele, o acrea mama cu sare de lămâie. După ce se coceau corcodușele, o acrea cu corcodușe.

— Aici n-avem nici corcodușe, nici sare de lămâie… Am acrit-o cu foi de măcriș…

— E bun și măcrișul pentru acrit ciorba, dadă. Mâncați des ciorbă de ștevie?

— Destul de des, îmi răspunde omul. La prânz și seara…

Dar câteodată mai prind și iepuri, mai prind și prepelițe. E plin câmpul. Dar sunt greu de prins. Iepurii îi pândesc și-i lovesc cu ciomagul…

— De ce locuiți aici și nu în sat?

— Păi unde să stăm? Suntem din satul prin care ai trecut.

N-a mai rămas nimic din el. Aici sunt pogoanele noastre. Am lucrat o bucată de pământ cu sapele, am semănat puțin grâu, am semănat și nițeluș porumb. Grâul a dat în copt.

O să-l secerăm zilele astea… Atunci o să mai mâncăm și grâu fiert. Trăim mai feriți de oameni. Altfel…

— Altfel ce?

— Ar pune nemții mâna pe mine și m-ar trimite la închisoare. Am fugit dintr-un lagăr de prizonieri din Ungaria.

— Și în cât timp ai venit în țară?

— În vreo trei luni, tot strecurându-mă ca o fiară hăituită.

— Și cât aveți de gând să mai stați aici?

— Până la toamnă. Atunci o să ne tragem la niște rubedenii de ale nevesti-mi, pe lângă București, la Bolintin.

Pe-acolo a fost mai mic pârjolul.

— Era așa de rău în lagăr, că n-ai mai putut îndura?

— Dacă era rău? Niciodată un om care n-a mâncat papara asta n-o să-i știe gustul. Am căzut în mâinile ungurilor dincolo de munți, la Feldioara, de unde am început retragerea. Ne-au purtat pe jos până în inima pustei ungurești. Ne-au închis acolo în niște barăci dărăpănate, între sârme ghimpate… înduram foamea. Ne mai prăpădeau și bolile și păduchii… Greu de răbdat și de așteptat… Așa e războiul… Dacă i-am fi prins noi pe unguri, tot așa le-am fi făcut. Mai mult de jumătate din prizonieri au pierit astă-iarnă.

Am sorbit ciorba de ștevie din străchini de pământ, cu linguri de lemn. Era fierbinte și avea un gust acrișor-dulceag. Potolea deopotrivă foamea și setea.

— Și copilul unde s-a născut?

— Aici, unde să se nască? Noroc că mi-e nevasta sănătoasă și nu i s-a uscat sânul. Pierdeam copilul… Dar ce se mai întâmplă prin lume cu războiul? Cum merge?

— Ce să se întâmple? Războiul merge înainte.

— Nu poate să mai meargă mult. Au ajuns foametea și moartea și în Ungaria. În Germania s-aude că e și mai rău.

— Dar nemții mereu cară de la noi bucate și vite. Trec vapoarele și șlepurile unul după altul pe Dunăre, spre țara nemțească.

— De trecut or fi trecând ele, nu mă îndoiesc, dar țara nemților e mare, băiatule, și toate gurile de acolo sunt flămânde, bașca gurile soldaților de pe front, care nici ele nu sunt puține… îmi lași mie cuțitul?

— Ți-l las cu plăcere. Dar din dar se face rai.

— Poate că o să-mi trebuiască și pentru altceva decât pentru scăpărat.

— Pentru spintecat iepuri, bunăoară…

— De ce numaidecât iepuri? Pentru iepuri am eu o gioarsă de cechie…

Omul a râs scurt. N-am stăruit.

— Să ne culcăm…

— E timpul.

S-a tras și s-a culcat cu muierea în hruba bordeiului. Copilul a scâncit de câteva ori, apoi, luluit în brațe, a tăcut.

M-am întins pe iarbă, lângă bordei, cu mâinile sub cap, cu ochii la Calea Robilor care, cândva, nu va mai fi Calea Robilor.

Și în clipele acelea puține dintre vis și viață, mi s-a părut că văd mii și mii de bărbați aspri și vânjoși, pe jumătate goi, oști nesfârșite de la zare la zare, mergând sub uriașele falduri roșii ale lunii să dea bătălia pentru biruința cea mare, înarmați cu furci și topoare, cu coase și cuțite. Lucea acolo și cuțitul făurit pentru mine de Dudulică și Tănase Fier-Rău la foc de cărbuni, încins și stârnit de suflarea foalelor.

— Darie, ce armă îți vei făuri tu pentru această bătălie?

— Eu știu? Nu știu… O să văd… Când o veni vremea…

Trebuie să vină vremea…

S-a pogorât asupra trupului meu trudit de drum, și m-a înfășurat în șalurile lui de mătase moale, somnul adânc și dulce…

Luându-mi rămas bun de la oamenii din bordeiul năpădit din toate părțile de ierburi, în zori, pe răcoare, am plecat. Și am mers mai departe, mereu mai departe pe șoseaua găurită, spartă și ruptă, mărginită de câmpuri devenite pârloagă, de fântâni fără cumpănă și fără ciuturi, de sate arse, sfărâmate, căzute în paragină și părăsite.

O bucată de pământ semănată cu grâu, ori cu secară, ori cu porumb, e o raritate. O casă reparată în grabă, cu ce s-a putut și cum s-a putut, pe coșul căreia se ridică o șuviță de fum, face să-mi tresalte inima.

Viața n-a pierit.

Viața nu poate să piară, cu toată urgia războiului.

Gropi mari de obuze pretutindeni.

Și pretutindeni resturi de arme rupte și aruncate, pe care s-a prins rugina.

Aș putea să culeg de prin șanțurile șoselei gloanțe cu pumnul și să-mi umplu pălăria.

Se găsesc din belșug și obuze, care s-au înfundat ușor în pământul care astă-toamnă era afinat de ploi și n-au făcut explozie. Seamănă cu niște pepeni mari și negri cu coaja lucioasă. Îi ocolesc cu grijă. N-am poftă să le gust miezul.

Cei care au gustat din aceste obuze, ori pe care i-a atins un glonț zac neîngropați în ierburi.

Câinii și lupii, corbii și ciorile, viermii și furnicile au dezgolit oasele de carne.

Opinci peticite și bocanci scâlciați, capete sfârtecate și mâneci de tunici.

Aș vrea să închid ochii, să nu mai văd nimic. Nu pot să închid ochii. Trebuie să văd totul, totul. Trebuie să văd și să nu uit nimic.

Șoseaua, care întâi a coborât, urcă lin o pantă.

Câmpul sălbatic miroase a iarbă încinsă și coaptă de soarele aprins al miezului de vară.

Astă-primăvară, când s-a dezghețat țărână și, odată cu ea, miile de trupuri ale soldaților care au pierit și pe care biruitorii nemți i-au lăsat neîngropați, ar fi fost greu să treci pe aici. Ploaia și soarele au grăbit putrezirea cărnii, câtă scăpase, în sfârșit, îndestulatelor jivine ale pământului și păsărilor hulpave ale cerului.

Bătălia pe acest vechi și mereu însângerat drum al Bucureștilor pare să fi fost grozav de sângeroasă, socotind după numărul morților pe care acum a început să-i acopere iarba, după șanțurile de apărare, după marile gropi rotunde scobite de obuze și după gropile mai mici de șrapnele.

Morții zac pe câmp în pozițiile în care i-a găsit clipa din urmă. Pe sub soldați morți a crescut iarbă măruntă. Pe lângă oasele lor înfășurate în tunici hărtănite a crescut iarbă înaltă și grasă. Sângele lor l-a supt pământul și l-au spălat ploile.

Iată: câteva uniforme stau încă pe buza unui șanț în poziție de tragere. Numai capetele sunt ușor plecate într-o parte, de parcă oamenii obosiți de atâta încordare au închis o clipă ochii spre a se odihni. Dacă te apropii, în locul ochilor vezi găurile goale și adânci, și oasele feței și rânjetul…

Tunici și capete românești…

Ceva mai departe, căzuți într-o șarjă care trebuie să fi fost vijelioasă, caii… și călăreții…

Lângă scheletul lung și deșirat al fiecărui cal, trupul întins făcut ghem în cădere al cazacului.

Biruitorii vremelnici au cules șeile bogate și frâiele înflorate și… cizmele înalte până la genunchi ale călăreților mândri.

Au rămas să acopere scăfârliile căciulile mari purtate deasupra feței, pe sprânceană. Și au rămas tunicile scurte și îmblănite să acopere resturi de trupuri.

În vale, uniformele cenușii ale turcilor și fesurile lor roșii, ca niște mari flori de mac, sunt amestecate cu uniformele gălbui-roșcovane și cu chipiele

cu cozoroc mic ale bulgarilor.

Oameni veniți din răsăritul îndepărtat al stepelor și oameni coborâți de pe plaiurile muntene și moldovene s-au înfruntat aici cu alți oameni veniți din Balcani și de dincolo de Bosfor, din podișul uscat și sărac al Anatoliei.

Au căzut în această bătălie și câțiva nemți. Pentru ei s-a alcătuit un cimitir, cu cruci și gard împrejmuitor, la marginea șoselei.

— Acesta e războiul, Darie. Ai să ții minte?

— Am să țin minte.

Obosit de drum, stors până la sleire de zăpușeala care crescuse și tot mai creștea, m-am rezemat de gardul cimitirului și am privit șirurile de cruci așezate, ca rândurile soldaților la paradă, la depărtări egale.

Pe fiecare cruce un nume era scris clar. În vârful fiecărei cruci o cască de oțel, largă și turtită ca un ceaun, purtând în față o inscripție: *Gott mit uns*… Dumnezeu cu noi! Care Dumnezeu? Și de ce cu voi, nemții? Fiindcă ați plecat de la voi de acasă înarmați până în dinți să treceți omenirea prin foc și sabie și s-o supuneți stăpânirii voastre?

— Darie, nu certa morții…

— Nu-i cert. De altfel, și dacă aș face-o, nu m-ar auzi. Morții nu văd și nu aud.

Odată, când bunicul cu barbă galbenă de la Cârlomanu se văita că-l dor dinții, aspra-mi și dârza-mi bunică s-a răstit la el și i-a spus:

— Te dor dinții? Mori, dacă vrei să nu te mai doară. Pe morți nu-i mai dor dinții.

Gott mit uns… Dumnezeu cu noi… Dumnezeu cu voi, morților, și toți sfinții, și toate sfintele… Dumnezeu cu voi, nemților morți… Dar cine sunteți voi?

— Vino, mi-a șoptit parcă cineva la ureche, și află numele noastre, și plânge-ne…

— Mi s-au uscat ochii privind trupurile celor pe care camarazii voștri i-au ucis și i-au lăsat neîngropați în vale. Nu mai am lacrimi…

— Vino și află numele noastre. Plânge-ne fără lacrimi.

Plânsul cel mai adânc și mai sfâșietor e plânsul fără lacrimi…

Mi-am adunat puținele-mi puteri și, sărind îngrădirea măruntă, am intrat în cimitir.

La mijloc, o cruce mai înaltă, un coif… *Deutschland über alles*. Germania mai presus de toate… Germania peste tot…

Pe cruce, un nume lung: *Karl Ludwig von Dulormier, Ofițer*. Și von… *Deutschland über alles*… Germania mai presus de toate. Germania peste tot… Și tu, care purtai acest coif ce și din vârful crucii tale strigă: Germania mai presus de toate…

Germania peste tot… Nici măcar nu erai neamț de sânge, cu toate că te chema Karl Ludwig… Mi-o spune acest *Dulormier* din coadă, care, după câte știu până acum, e curat francez.

Parcă-laud și acum pe bunul meu învățător Gheorghe Popescu-Bragadiru lămurindu-mi ascunzișurile istoriei:

— Și a fost atunci, prin secolele al XVI-lea și al XVII-lea chiar, o mare învălmășeală în Europa. Oamenii s-au războit îndelung și s-au măcelărit unii pe alții în numele lui Hristos.

Călugării papali au schingiuit și au ars de vii pe ruguri mii și mii de oameni bănuiți că nu se închină lui Dumnezeu după tipicul catolic. Câteva sute de mii de francezi și-au părăsit patria, izgoniți de regii lor catolici, pentru că trecuseră la protestantism. E vorba de hughenoți, Darie. Unii au fugit în Olanda de unde au plecat mai târziu în America și în Africa de Sud. Alții s-au adăpostit în Germania și, dintr-un mizer sat de pescari de lacuri, au făurit, cu banii și cu munca lor, Berlinul… Cu timpul s-au germanizat… își mai păstrează numele de familie…

Karl Ludwig von Dulormier… Dacă ai fi murit de bătrânețe printre ai tăi, ai fi fost înmormântat, desigur, într-un somptuos cavou de familie. Căci orice familie de oameni înstăriți are, la orașe, un cavou al ei. Cu atât mai mult o veche familie hughenotă, înnobilată de cine știe ce rege prusac ori poate și plecată în pribegie cu semnele nobleții de acasă. Așa, te-a împușcat lângă Călugărenii Ilfovului un dezbrăcat ca infanteristul Ion Ududui de la Omida, ori te-a despicat cu sabia lui de fulger cine știe ce țăran cavalerist… Coiful tău strigă: *Deutschland über alles*… Germania mai presus de toate… Germania peste tot.

Gott mit uns… Dumnezeu cu tine, Max Blunk. Tu ai fost un simplu soldat. Dumnezeu cu tine. Ai fost negustoraș la margine de mic oraș german. Îți plimbai duminica iubita prin vechea pădure din apropiere, din care excursioniștii au alungat zeii bătrânei Germanii. O cinsteai cu o halbă de bere, cu o bucată de pâine cu unt și cu o pereche de crenvurști. Te pierdeai în apele ochilor ei albaștri, îi mângâiai mătasea albă a părului și visai ziua în care, mergându-ți afacerile, o vei putea lua în căsătorie. Cum o chema? Poate Roza. Poate Luise. Poate Ana-Maria. Poate erai și puțin

romantic și-i dădeai să citească romanele duioase ale lui Paul Heyse, ori poveștile care storc lacrimi ale lui Wildenbruch. O! Cât am plâns și eu pe ele, atunci când mai aveam lacrimi de risipit pe orice… Te și vedeai cu două fetițe blonde, asemenea mamei lor, pe genunchi. Și peste visurile tale au căzut muzicile militare cu marșurile lor, și războiul, și uniforma, și ranița, și casca aceasta care se odihnește în vârful crucii de lemn și care strigă: *Gott mit uns*…

Dumnezeu cu tine, Max Blunk! *Nach Paris! Nach Russland! Nach Rumänien! Nach Călugăreni! Nach… Gott mit uns*… Dumnezeu cu noi… Dumnezeu cu tine, Max Blunk! Roza, Luise, Ana-Maria n-or să te mai aștepte. De mult va fi sosit în orășelul tău vestea că „ai căzut eroic pentru Germania și pentru Kaiser”. Rosa, Luise sau Ana-Maria or să se mărite cu Otto Fritz, băiatul chel, de douăzeci de ani, al angrosistului, de la care luai, uneori pe credit, coșulețul cu mărfuri pentru prăvălioara ta. Da. Cu Otto Fritz debilul, care n-a fost găsit apt pentru a fi îmbrăcat în uniforma militară și trimis pe front. *Gott mit uns*.

Dumnezeu cu noi. Dumnezeu cu tine, Max Blunk!

Și tu strigai *Gott mit uns*, Johann Richard Gramms? Ai fost student până acum trei ani. Erai înalt și subțire și purtai părul mare, stufos. Îl studiai pe Goethe și pe Schiller, și te pregăteai să te apropii de docență, scriai și publicai prin reviste versuri lirice. N-ai fi strivit o muscă. Ți-era frică de întunericul nopților și de întunecimea pădurilor. Șoarece de bibliotecă! Te temeai până și de lumina soarelui. Îți priau odaia cu storul lăsat care te despărțea de vuietul orașului și lumina lămpii care îți menaja ochii miopi. Te bucurai că ești palid și că ochelarii îți accentuau aerul de savant tânăr, pe care îl căpătaseși. Credeai cumva în Dumnezeu? Cum puteai să crezi? Citiseși doar pe marii filosofi și erai un copil teribil al acestui secol. Kaiserul a crezut că poate face și din tine un cuceritor. Te-ai bătut în Flandra și-n marginea marilor lacuri poloneze… Te-ai bătut în Balcani și ai căzut aici, între Dunăre și București. O! Ce mai carte ai fi scris, dacă ajungeai la sfârșitul războiului! Pe unde aifost, ce-ai făcut, cum te-ai luptat, cum i-ai învins pe barbari…

Carnetul cu notițe începe să putrezească și el între tunica și cămașa ta în acest mic cimitir de la marginea de șosea sfârtecată de bombe și șrapnele, în timp ce casca ta de oțel, largă și turtită ca un ceaun, care n-a putut să te apere de moarte, strigă mereu din vârful crucii tale de lemn: *Gott mit uns, Gott mit uns, Gott mit uns*! Ei bine! Dumnezeu cu tine, Johann Richard

Gramms! Dacă o să-nvăț cândva bine graiul tău, o să-ți caut versurile prin vechile reviste germane și o să le citesc. Dumnezeu cu tine, Johann Richard Gramms…

Dar nu există nici un Dumnezeu.

Din care parte a Germaniei ești, Joseph Koppe? Câți copii ai lăsat acasă, Konrad Schultze? Cine stă la casa marii berării „La Frederich cel Mare” în locul tău, Alois Diesing? Mitzi! Nu. Nu stă Mitzi, ci javra aceea de Fuchs, care pretindea că-i bolnav de ficat. Era mai sănătos ca tine. N-ai știut! Și n-ai știut că Mitzi a ta s-a încurcat cu el de cum l-ai adus în prăvălie? Ce știe satul nu știe bărbatul. Dar n-ai avut când să auzi acest proverb valah. Abia ai trecut Dunărea și ai căzut!

Gott mit uns. Dumnezeu cu noi. *Gott mit uns*. Dumnezeu cu tine, Alois Diesing. Dumnezeu cu voi toți.

Printre morminte, au răsărit și au înflorit măgereii, floare săracă de bogat câmp valah, albăstrele și ochiulboului.

Văzduhul începe să vuiască… Vuietul crește…

Ies din cimitir și mă culc, să mă odihnesc câteva clipe măcar, în iarbă.

Vin dinspre Dunăre și trec spre București trei avioane *Taube* în triunghi. Sunt cenușii. Poartă fiecare cruci mari pe aripi, zboară la câteva sute de metri numai.

Aviatorii știu că de pe pământurile pustiite peste care trec n-o să se îndrepte spre ei nici o gură de armă.

Au ajuns deasupra câmpului unde s-a desfășurat în toamnă grozava luptă.

Văd capetele aviatorilor. Se pare că priveliștea îi interesează. În viraje largi se lasă jos, tot mai jos. Ocolesc de câteva ori câmpul sălbatic, cu ierburi și oseminte, cu gropi de obuze și lungi șanțuri de apărare. Probabil că iau fotografii.

Se ridică mai sus, mai trec o dată pe deasupra șesului, lăsându-se când pe o aripă, când pe alta. Poate că acesta e un semn de salut adus morților acestora neîngropați, ori celor adunați în micul cimitir. Își văd de calea lor spre orașul cel mare către care se îndreaptă și pașii mei.

O fată măruntă și sprintenă, născută undeva prin munți, slugă la cârciuma de lângă gară a lui Bucur, când era cuprinsă de jale și dor, începea să cânte:

Lung e drumul Clujului,
Dar mai lung e-al dorului…

— Dar drumul Bucureștilor e scurt, Mița Butoi?

— Și acela e lung, Darie, și-i greu. L-am încercat o dată și m-am lăsat păgubașă. Am venit să trăiesc la Omida și să șterg la nas plozii cârciumarului…

— Am să-l încerc, drumul Bucureștilor, și eu, Mița Butoi.

— Numai să te țină curelele, Darie.

Curelele, mai bine zis cureaua cu care eram încins mă ținea. Picioarele, nu știu ce naiba aveau de voiau să mă lase.

Cu fiecare pas mă depărtam de locul morții, dar nu era nici un semn că mă apropii de ținuturi care ar fi mai ale vieții. Mă ajunsese setea, la osteneală nu mă maigândeam, nici la foamea cu care eram obișnuit și pe care puteam s-o îndur zile și nopți în șir, fără să mă chinuie peste puteri.

Încercam să grăbesc pasul, mă zoream, mă bătea gândul că bine ar fi să mă prindă noaptea lângă oameni. Nu mă speriase, dar oricum mă zguduise și mă îndurerase priveliștea prea îndelungată a pârjolului, a pustiului și a morții. Ar fi fost mai ușor de îndurat totul, dacă aș fi simțit lângă mine, lipăind prin țărână, cel puțin pașii unui câine.

Aș fi împărțit cu el singurătatea care n-ar mai fi fost singurătate. Mi-a venit să râd de unul singur, ca prostul, când mi-a trecut prin gând că m-ar bucura dacă l-aș vedea mergând pe lângă mine chiar și pe unchiul Tone cel rău, de la Rușii-de-Vede. Ba i-aș fi dus la spinare, așa nevolnic cum eram, până și mindirul. Oricât ar fi fost el de greu.

— Să nu dorești niciodată singurătatea îndelungată, Darie.

— N-am s-o doresc.

— Uneori ai dorit-o.

— Deseori omul dorește din necugetare ceea ce i-ar prinde rău dacă ar avea.

Pe când mergeam așa, sfărâmat și moleșit, prin tăcerea timpurilor goale, am tresărit auzind în urmă tropot de cai și huruit de căruță. Dar nu mi-am dat osteneala să mă uit îndărăt și nici să mă feresc, căci drumuiam de fapt marginea șoselei, pe acolo pe unde ierburile din șanț își întinseseră, ca niște brațe lungi, vrejurile cu frunze înguste și crestate pe margini. Am ridicat fruntea abia când a trecut pe lângă mine o hodoroagă de căruță. Erau înhămați la ea doi cai voinici, cu picioarele groase, potcovite. M-a învăluit

într-un nor de praf căruța. Nici n-am avut vreme să bag de seamă ce fel de neam de oameni și câți erau cățărați în ea, că s-a și oprit. Norul de pulbere s-a risipit. De pe capră, doi soldați turci, cu fesurile roșii pe creștet, și-au întors spre mine fețele prelungi și galbene.

Mă priveau întrebători cu ochii lor măslinii și strâmbi. Mi-a prins bine atunci puțina cunoștință a limbii turce, pe care o prinsesem de la nefericiții prizonieri dobrogeni, în deal, la arman. Când au îngăimat câteva vorbe, le-am priceput înțelesul și le-am răspuns stâlcit, în graiul lor, că am cale spre București. Am și cutezat a-i ruga, încurajat de blândețea fețelor și a ochilor lor, dacă pot să mă îngăduie în hărăbaie. Nu călătoreau chiar până la București, ci până în satul apropiat, unde făceau de gardă la un post.

Puteam, dacă vream, să mă folosesc de prilej și să sar peste loitră. Le-am mulțumit, la urcuș m-au ajutat și ei, și am încălecat pe sacul de făină pe care-l aduceau de la Giurgiu.

Armele li se odihneau în căruță lângă sac, lepădate cu scârbă parcă. Erau niște arme vechi, germane, cu bătaia scurtă, de felul acelora cu care rumânii din Omida umblau noaptea, când le venea rândul de caraulă, prin sat.

Caii o porniseră. Și înaintau greu pe șosea, în trap obosit.

Căruța prăpădită, zdruncinându-ne de ne întorcea stomacul pe dos și ne veneau mațele la gât, și-a reluat asurzitorul huruit. Chipurile turcilor arătau și ele o oboseală și-o istovire greu de-ndurat. Pe la tâmple, le șiroia sudoarea… Ca și pe la ceafă… Turcul care ținea hățurile și care învârtea din când în când, alene, pe deasupra cailor, o biciușcă, să-i mai îndemne la drum, a început să îngâne printre buze, pentru el, poate ca să-și alunge piroteala, un cântec lung și trăgănat, din care rareori pricepeam un cuvânt. Era, mai curând, un plâns înăbușit al unui suflet chinuit și ars de dor.

Pe sub ochii mei, ascultându-l, se scurgeau aceleași șesuri dezolante, acoperite de pârloagă. Eu vedeam însă, poate chiar odată cu turcul care cânta și cu celălalt care-lasculta alături moțăind, ceea ce citisem odată într-o carte italienească despre Istanbul și nu uitasem: apele albastre ale Bosforului care legănau în seară caice de aur cu umbrar de mătase verde și care, în mersul lor lin, călcau umbra minaretelor răsfrânte în limpedea apă, tremurată de atingerea ușoară, ca o mângâiere, a lopeților.

— La dracu cu amintirile! Neghiobule! Altceva spuneau și jalea și cântecul.

Soldatul cu fața prelungă, galbenă-smeadă, cu fes, nu se putea gândi la Bosforul desfătărilor, pe care n-a avut cum să-l cunoască! Pașă era el? Bey

era? Nici sultan ori vizir nu părea să fie. Tunica îi era ruptă și cârpită între spete, acolo unde se strângea nădușeala. Sparți îi erau bocancii și peticiți. Roșu-spălăcit îi era fesul. Am ascultat cu urechile ciulite și cu auzul încordat să prind mai bine cuvintele abia șoptite de tristul soldat. Susurau lacrimi din cântecul îngânat. Ochii lui și ai celuilalt care tăcea erau duși în depărtate depărtări dragi și vedeau, printre gene, aspre și sărace câmpuri anatoliene, bântuite de vânturi crunte și de pojarul soarelui. Vedeau sate mărunte, cu uliți înguste, mărginite de ziduri de pământ bătut. Și dincolo de zidurile de pământ bătut vedeau, scunde, dar frumos mirositoare, boschete de arbuști, în a căror umbră puțină îi adăstau cadâne în feregea și copii în șalvari. Moscheia satului lor, pe care o vedeau ei cu ochii amintirii, în ceasul acela de înserare, era și ea măruntă. Minaretul nu era nici el înalt.

Din patru-cinci pași, hogea bătrân ajungea în vârful lui să-și rostească răgușită strigare.

Era ceasul de rugă al asfințitului.

Ca și cum mi-ar fi auzit gândurile, turcii au tras hărăbaia lor la marginea șoselei. Au oprit caii și au sărit jos. Am sărit și eu.

Altceva auziseră și văzuseră ei în față. Dinspre București se apropia încet de noi, înfășurat într-un nor de praf, un lung și destul de ciudat convoi. Turcii și-au luat armele, cu mișcări repezi, pe care nici nu le-aș fi bănuit la niște oameni abia ieșiți din somnolență și visare, și s-au așezat în poziție de drepți.

Am înțeles graba lor, când, uitându-mă, am văzut că în fruntea convoiului călărea un feldwebel german cu mustățile răsucite și cu vârful subțire întors în sus. Nici nu s-a uitat la turcii care și-au ciocnit călcâiele.

Pe margini, câțiva soldați bulgari, cu tunicile și pantalonii ferfeniță, călăreau mârțoage. La mijloc se aflau, mergând grămadă și sprijinindu-se unii de alții, ca la cincizeci de oameni în vârstă, orășeni destul de bine îmbrăcați unii. Abia își târau picioarele și purtau în mâini, care un cufăraș, care o bocceluță. Unul din ei, cu tot necazul în care se afla, mi-a aruncat o glumă.

— Ai ajuns rob la turci, băiatule?

— Nu sunt rob, nene. I-am întâlnit pe drum și m-au luat cu ei în căruță până în satul apropiat. Dar ce este cu dumneavoastră?

— Ce să fie? Nu ne-am ținut gura și i-am vorbit de rău pe nemți. Ne-am dat cu părerea că au să piardă războiul.

Iscoadele lor ne-au pârât. Foiește Bucureștiul de iscoade! Am fost arestați și luați ostateci…

— Și încotro vă duc?

— Într-un lagăr din Bulgaria… I-au mai dus și pe alții. Or să mai vină și după noi… N-om pieri toți. Dar nemții tot au să piardă războiul…

— Gura! Ține-ți gura, mă, rumânule…

— Iaca, mi-o țiu…

Convoiul, care se îndrepta spre Dunăre, îl închideau, măreți, patru cavaleriști germani. M-am uitat după convoi, cu ochii mari, până s-a îndepărtat în lumina roșie a amurgului. S-au uitat și turcii. După ce convoiul nu s-a mai văzut, i-am auzit pe turci răbufnind:

— Ptiu! Mascara!

Au mai privit un timp, tăcuți, clătinându-și capetele. Apoi au căzut în genunchi în iarbă, cu fața spre miazăzi, unde se află departe, departe, peste mări de ape și peste mări de nisipuri galbene, Mecca, orașul sfânt al profetului lor Mohamed, și piatra neagră, Kaaba, cea căzută în mijloc de zi din cerul uscat și senin.

Au bătut îndelung pământul acoperit cu buruieni, cu frunțile lor înalte și și-au murmurat rugăciunile.

Așteptam să aud, dintr-un sat care nu se vedea, un glas de clopot. N-am auzit. M-am mirat. Caii stăteau și ei, în acel ceas de seară, cu boturile în pământ.

Pe urmă, mi-am adus aminte că în sate clopotnițele bisericilor nu mai au clopote, că le-au strâns nemții și le-au trimis în țara lor la topit, să toarne din ele tunuri, puști, obuze și gloanțe.

— Nemții tot au să piardă războiul…

Când am ajuns în apropierea satului așteptat, am sărit jos din căruță și m-am despărțit de turci făcându-le salamalecuri.

Licărea roșu-albastru, deasupra serii largi care se așezase peste pământ, luceafărul.

În a treia zi de când mă despărțisem de Niță Olint și de Ivanca slăbănoaga, care mă întovărășise să-mi arate drumul până la marginea Giurgiului, și în a șasea de când pusesem piciorul și mă urcasem în luntrea lui nenea Laioș Oprișor, ajunsesem, în sfârșit, lângă București.

Boier Arizan îmi poruncise ca în trei zile să mă și întorc.

Nu-și făcuse bine socotelile. Nici un om nu-și face bine socoteala când îi arde buza după ceva. Nu știam după ce-i ardea buza boierului și, de fapt, nici nu voiam să știu.

Altfel n-aș fi avut decât să scot scrisoarea, s-o deschid și s-o citesc. Nici gând nu aveam să mă dedau la așa ceva. Crape boierul cu tainele lui cu tot. Scrisoarea aveam să i-o duc la adresă. Mai departe… Mai departe voi vedea eu ce am de făcut și voi face. Deocamdată eram mulțumit că necazul boierului îmi dăduse prilejul să fac această călătorie, care știam că va fi fără întoarcere. Mulțumirea mea era însă umbrită de o ușoară mâhnire.

Ajunsesem la București pe jos, nădușit și sleit, apărând în mahalaua dinspre Dunăre, pe drumul osmanlâilor care veniseră și-l cuceriseră de atâtea ori cu sabia, pentru ca apoi să-l aprindă și să-l părăsească cuprinși de spaima sosirii dintre munți și dealuri a altor săbii care cereau să fie spălate în sângele lor.

Mă mai mâhnea și întâmplarea că-i ajunsesem orașului în preajmă în scăpătat de soare, când întunericul avea să înceapă a se prăvăli asupra lumii.

Orașul, cum aveam s-o aflu curând, e așezat în mijlocul unor câmpuri întinse, care au fost cândva acoperite de străvechea pădure a Vlăsiei, și într-un fel de fund de tingire. Ori din ce parte te-ai apropia de București, nu-l vezi decât după ce i-ai atins periferia, și atunci chiar numai în parte.

Așadar, mă oprisem la marginea lui dinspre Dunăre și-l contemplam. Atât cât îl vedeam – și știam că nu-l văd tot – mi se părea nesfârșit de întins. Dar ce fel de oraș era acesta?

Mi se părea a fi mai curând o imensă grădină presărată cu case cu acoperișurile cenușii și cu zidiri albe, cu străzi lungi, dintre care cea mai mare parte din ele înguste și întortocheate. Îl dominau turlele bisericilor care se iveau pretutindeni dintre clădiri și arborii bătrâni și verzi. Fie și cu biserici! O să mă întâlnesc cu mai mulți popi! La Omida erau două biserici – una în mijlocul satului, în care se țineau slujbele, și alta micuță, de lemn, în mijlocul cimitirului. Și numai un om cu barbă, antereu și potcap, părintele Tomiță Bulbuc. Ne ajungea!

Mă bucuram și mă minunam de minunata cetate pe care aveam în sfârșit s-o văd și s-o cutreier, s-o cunosc până în măruntaiele și în sânul căreia hotărâsem să-mi caut și eu un loc în lume, chiar dacă va fi să muncesc pe brânci și să lupt cu dinții. Aci trebuia să-mi încerc puterile – eu, cel sosit la porți cu totul sleit de puteri.

Soarele în asfințit arunca asupra caselor, asupra turlelor și asupra arborilor de care orașul era copleșit o lumină roșie stinsă. Pe la margini, câteva coșuri de fabrici înțepau văzduhul cu șuvițele lor de fum alburiu. Auzeam un zgomot depărtat făcut parcă de un uriaș stup de albine care zumzăie.

Inima mi s-a strâns, poate de teamă, poate de bucuria că am ajuns atât de aproape de capătul năzuinței mele.

M-am așezat pe o piatră, care însemna kilometrajul, cu fața la oraș, și l-am privit până s-au aprins deasupra lui stelele și până au licărit pe uliți și în curți lumini mărunte și puține.

M-am hotărât să dorm la margine și să intru în București odată cu triumful luminos al răsăritului de soare. Zis și făcut. Am tras la o casă de om și am cerut găzduire.

— Dincotro vii?

— Dinspre Giurgiu.

Bătrânul m-a cântărit în poartă din ochi, să vadă dacă nu sunt cumva vreo haimana înrăită, colcăind de gânduri necurate. După câteva clipe, m-a poftit înăuntru.

— Intră.

— Mulțumesc.

— Vii de departe?

— Din sudul Dunării.

— Oi fi ostenit, taică?

— Nițeluș.

— Apăi ți-o pregăti baba mea așternut pe prispă.

— Aș putea să vă plătesc pentru găzduire.

— Bani nu luăm, că nu ținem han. Dar, dacă ai asupra ta ceva bani, păstrează-i, taică. Ți-or fi de trebuință începând de mâine.

Bucățica de pâine pe care am mâncat-o, neagră și tare ca piatra, amestecată din belșug cu tărâțe și cu fire de paie tocate, mi s-a părut mai dulce decât dulcea miere.

— Așa e, taică, pâinea pe care o mâncăm acum, când o putem căpăta și pe-asta. Războiul…

— E bună pâinea.

— Bună! Să fie la dușman asemenea bunătate! Trebuie să fii tare flămând ca să ți se pară bună.

— Asta e adevărat! Eram rupt de foame…

— Mai ia o felie…

Am mai luat o felie. O mâncam, mestecând-o, încet, să-i simt toată dulceața și toată amăreala. Pâine de război…

Pe șosea treceau umbre fumurii în pas cadențat.

— Patrule nemțești.

— Trec des?

— Trec zi și noapte, taică. Norodul stă liniștit. Dar ei se tem. Pe la centru mai e din când în când câte-o încăierare, câte-o zurbă. Pe-aici, pe la noi, pe la margine, e liniște. Ce să zic? Dar nemții se tem. Într-o zi tot au să plece…

— Când?

— Când vor pierde războiul. Nu se poate să nu piardă nemții războiul. N-ar fi drept.

— Războaiele le câștigă cei tari.

— Nemții au fost tari la început. Acum nu mai sunt. Mor pe fronturi. Au atâtea fronturi… Mor. Și slăbesc, taică…

Citisem, cu mult înainte de a mă duce să mă angajez argat la armanul de pe deal al boierului Arizan, cel cu un ochi de sticlă, câteva cărți despre București, în care se vorbea de viața și de oamenii acestui oraș. Dacă ar fi fost să mă iau după câte îmi spuseseră ele, ar fi trebuit să mă las de mult păgubaș. Pentru că toate aceste cărți îmi spuseseră una și aceeași poveste: orașul ucide repede pe omul venit de la țară cu gândul să viețuiască în cuprinsul lui. Orașul mare e ca un balaur uriaș care, odată ce te-a prins între fălcile lui, te sfârtecă… Dacă te-ai născut la țară, acolo să îți duci zilele: orașul trebuie să rămână al orășenilor. Tu, om născut la țară, dacă îți vei căuta rosturi la oraș, vei pieri, neputându-te adapta, ori, în cazul cel mai bun, îți vei afla niște rosturi mărunte și vei târî după tine, toată viața, nefericirea.

Și apoi, cum să părăsești iarba verde a câmpurilor? Cum să te desparți de păd、ricea care freamătă? Cum să te închizi între zidurile de cărămidă ori de piatră și să-ți lipsești obrajii de mângâierile vântului?

La oraș, ploaia parcă ar plânge, parcă ar jeli, pe câtă vreme la țară, căzând despletită peste lanuri ori peste ogoare, ploaia cântă adâncul cântec al vieții.

Cum să pleci de la țară și să nu mai vezi frumusețea neasemuită a viscolelor albe alergând peste câmpuri, a zăpezilor nesfârșite? Cum să pleci

de acolo unde ai soare, și aer, și apă, pentru a trăi în umbra zidurilor? Cum să pleci?

O! Literatură… literatură…

— Sunt cărți care spun adevărul și cărți care îl ascund.

Să bagi de seamă, Darie…

— Am băgat de seamă…

Și eu, unul, am cunoscut frumusețea câmpurilor și a pădurilor. Am cunoscut frumusețea apelor și a cerului. Cunosc cântecul ploii și șuierul viscolelor albe, și nesfârșirile acoperite cu marama de argint a zăpezilor…

Dacă aș fi mânz sau vițel, sau ied sau pui de vrabie, poate că n-aș dori nimic.

Dar sunt om.

Și în om se aprinde o flacără.

Cine o aprinde?

De ce o aprinde?

Spune-mi: te poți mulțumi cu iarba?

Alergi prin ea cu picioarele desculțe.

Și picioarele ți se udă de rouă.

Când ești copil, asta îți place.

Dar te poți hrăni oare cu iarbă?

Nici iarba nu e a ta.

Și ce minunată este pădurea! Nimeni n-o știe mai bine ca mine. I-am cunoscut toți copacii și toate păsările.

Crezi că seamănă un copac cu alt copac?

Crezi că seamănă o ramură cu altă ramură?

Crezi că seamănă o frunză cu altă frunză?

Te înșeli.

Mai curând seamănă un om cu alt om decât un copac cu alt copac, o ramură cu altă ramură, o frunză cu altă frunză.

Crezi că păsările sau gâzele pădurii seamănă între ele?

Du-te și vezi…

Are neasemuit farmec pădurea.

I-am cunoscut toate potecile și toate desișurile.

I-am ascultat și i-am iubit și i-am înțeles toate glasurile.

Glasurile copacilor și glasurile păsărilor.

Glasurile ierburilor din luminișuri și glasurile subțiri ale vietăților mărunte.

Ascultați o poveste care n-a fost poveste:

— Du-te, Darie, și culege din pădure o căciulă de bureți, că n-avem ce arunca în oală.

— Mă duc, mamă.

— Culege și-un braț de uscături.

— O să culeg, mamă…

Urc dealul, străbat câmpul, ajung la pădure și pătrund în întunecimea ei jilavă și răcoroasă. Culeg bureți. Aplouat de curând și pădurea e plină de bureți. Îi pun în oală. Adun ramuri subțiri, aproape putrede, din iarba pădurii. Fluieră mierlele. Cucul își strigă singur numele. Adie vântul și pădurea vuiește, vuiește…

Aș vrea să mă întâlnesc cu zâna pădurii. Ori cu piticul cu barbă. În basme, copiii, dacă umblă singuri prin pădure, se întâlnesc cu zâne ori cu pitici cu barbă și aceia care nu sunt cuminți dau peste Baba Cotoroanța, muma pădurii, care are nasul căzut peste gura știrbă și gheare în loc de degete.

Eu sunt cuminte. N-am s-o întâlnesc pe Cotoroanța…

— Ce cauți în pădure, mă?

— M-a trimis mama să culeg o poală de bureți, nene Oarță.

— Dar cu surcelele astea ce este?

— Să facem foc, să fierbem oala cu bureți.

— Pune bureții jos. Așa. Și surcelele…

Oarță Gaț, paznic al pădurii boierului, calcă cu picioarele bureții. Îi strivește. Îi face una cu țărână. Risipește surcelele pe care, târându-mă pe genunchi, le-am adunat una câte una cu atâta trudă…

— Dumnezeii mamei tale de hoț. Na bureți! Na surcele! Tâlharule!…

N-am avut cum să fug. M-am întors pe seară acasă, clătinându-mă ca un om beat…

Am vărsat două săptămâni gheme de sânge închegat.

Pune în oală fluieratul mierlelor.

Când oala dă în foc, presară în fiertură foșnet de frunze.

Nu-ți ajunge? Adaugă și vuiet de pădure…

Mănâncă!

Nu te-ai săturat?

Mă mir…

O! Ce albastre și limpezi sunt apele! Tot așa de albastre și de limpezi ca seninul cerului… Apele de prin alte părți…

Pe lângă Omida curge o gârlă vânătă, noroioasă. În ea m-am scăldat laolaltă cu porcii și cu boii satului și pielea, mi s-a aprins de râie. Totuși, în Călmățui se prăsește și crește peștele: crapi mici și negricioși, care miros a băligar și a noroi putred, și fâțe vinete, cât degetul, baboi cu capul rotund și umflat ca de broască, juveți cu pielea solzoasă, întinsă pe oasele tari și tăioase.

— Mâine sunt Blagoveșteniile…

— Să mergem să prindem o strachină de pește!

Ne ducem. Cu coșul unii, cu târbocul alții. Intrăm cu duiumul în apa noroioasă – noi, copiii, goi, ceilalți, mai mari, cu izmenele pe ei. Zburdăm. Ne veselim. Apa e încă rece. Abia a venit primăvara. Soarele nu și-a arătat încă toată puterea.

— Ce căutați în baltă, mă?

— Să pescuim, domnule Mielușel. Mâine sunt Blagoveșteniile. Să mâncăm și noi, după datină, pește cu mămăligă…

— E peștele vostru?

— Nu, e al nimănui…

— Ieșiți afară din gârlă, că mă pun cu patul puștii pe voi…

Nu e voie… Ieșim, ce să facem…

Și vântul!

— Ce minunat e vântul!

Îți mângâie obrajii! Câteodată parcă ți-i sărută…

Alteori vântul se repede asupra ta ca un vrăjmaș. Te pălmuie și te biciuie.

Și dacă nu te ții bine pe picioare, te trântește în țărână. Ce dulce e vântul primăverii!

Da, e dulce vântul primăverii!

Și eu i-am cunoscut dulceața.

Dar spune-mi: când umbli și vântul e de toamnă târzie ori de iarnă, și trupul tău e îmbrăcat într-o cămașă subțire și ruptă peste care ai azvârlit o haină veche de când lumea, găurită, peticită, te rog să crezi: vântul nu mai are nici un farmec.

El se năpustește atunci asupra ta ca un dușman cumplit și-ți înfige în trup mii de ace și mii de cuțite.

Ați putea să mă lămuriți care mai e atunci farmecul, vântului?

Și ploaia!

Cunosc ploile de primăvară care fac să mustească pământul și să dea roade.

Cunosc ploile repezi și calde ale verilor și ploile lungi și mărunte, întunecate, ale toamnei…

Când te pătrunde ploaia de toamnă, și picioarele îți sunt goale, și trupul flămând și șubred, și ploaia cade peste tine necontenit și necontenit, și cât vezi cu ochii în jurul tău se întinde câmpul nesfârșit, și nici o colibă în care să te adăpostești, și nici un loc uscat pe care să te poți întinde, și când știi că până acasă la tine ai ore și ore de mers prin această ploaie care te fărâmă și te zdrobește, și care uneori e rece ca gheața, și straiele zdrențuite de pe tine devin sloiuri, iar picioarele îți sângeră, înghețate până în măduvă, ca de altfel întregul trup… spuneți-mi – dacă puteți să-mi spuneți – care mai e atunci farmecul ploii?

Și farmecul soarelui, și farmecul luminii, ce bine le cunosc!

Ce bine!

Dar vreau să vă spun ceva, ceva neplăcut.

Când soarele este la amiază, când văzduhul seamănă cu plumbul topit, când pământul arde și când tu stai departe de orice fir de umbră, frânt de mijloc, aproape gol și desculț și flămând, și aceste lanuri înalte și bogate, pe care tu le-ai semănat pentru altul, și pe care le seceri pentru altul și azi, și mâine, și poimâine, și săptămână asta și săptămână cealaltă, sub acest cer albastru, sub dogoarea acestui soare de iad, sorbind plumbul acesta topit și târându-ți întreaga ființă deasupra pământului mai aprins decât jarul, și când simți cum te sfârșești, îți vine să te întinzi și să-ți dai duhul, când simți cum viața ți se scurge din tine cu fiecare picătură de nădușeală, și tot trupul tău e numai apă, apă sărată izvorâtă din tine, și gura îți arde, și buzele îți plesnesc, și sângele, cât îl mai ai, îți năvălește în ochi, și soarele te arde, de parcă te-ai afla într-un cazan de smoală fierbinte, și te ustură, și-ți simți palmele cum s-au aprins, și limba cum ți se umflă, și cerul gurii cum îți crapă în mii și mii de bucăți, și fiecare crăpătură te ustură și te doare de-ți vine să urli…

Și când totuși nu te poți odihni o clipă, și mereu-mereu trebuie să te târăști cu picioarele însângerate, cu pielea plesnită, cu gura umflată, cu inima bătând să-ți spargă pieptul, ca să duci până la capăt postața începută, și pe urmă să începi alta și alta, până târziu, când soarele se îndură să se mai domolească, și să se ducă dracului, dincolo de marginea pământului…

Spuneți-mi, voi care ați cântat lumina și frumusețea soarelui, când trăiești astfel, când muncești astfel, cum să mai poți gusta această frumusețe?

Și cum să te mai încânte această lumină?

Dacă mi-ar fi dormit capul, așa cum poate doarme capul iedului ori al măgarului care se apără cu urechile de muște, ori al rimei pe care, când dai cu sapa în pământul uscat, o tai în două fără să o omori, hei! atunci toate cărțile acelea care vorbeau de frumusețea vieții la țară, de urâciunea orașului care te prinde în plasa lui cum păianjenul prinde musca, și te ucide, poate m-ar fi legat de pământul Omidei și ar fi stins în mine dorul înalt care mă mână spre alte locuri și spre alți oameni și mai alescătre orașul acesta mare, la marginea căruia, pe o prispă ca de casă de țară, aștept noile zori!

Dar capul meu nu doarme. Se aprinsese mai demult în mine o lumină a cărei flacără creștea, se înălța și mă ardea… Și am plecat. Am plecat să mă iau la trântă cu orașul-balaur. Poate încalec pe spatele lui și izbutesc să-i pun frâu. Poate, aflându-mă în gura lui, izbutesc, cu cechia mea ieftină, de cinci parale, să-i tai limba. Poate izbutesc să-i vâr o țăpușă de lemn ascuțit în cerul gurii.

Poate izbutesc să-l domolesc. În orice caz, hotărât sunt să mă iau la trântă cu orașul-balaur. Hotărât sunt…

Mă hotărâsem aproape din chiar ceasul plecării să nu mă măi întorc la armanul de pe dealul Dunării, la boierul cu ochiul de sticlă. Aveam să-i duc scrisoarea la adresă, ca să nu se cheme că l-am tras pe sfoară luându-i cei cinci lei, bani de cheltuială pe drum, și folosindu-mă de luntrea lui nenea Laioș Oprișor trei zile pline. Pe urmă aveam să văd cum mă voi descurca.

Nu era întâia oară că mă aflam lângă București. Cu trei ani înainte atinsesem în treacăt o altă margine a orașului și anume pe aceea din preajma Gării de Nord.

Era pe la sfârșitul lui ianuarie al anului 1914. Spre răsărit și spre apus popoarele se încleștaseră între ele și, din gură în gură, veștile veneau, și dintr-o parte a lumii și din cealaltă, și știam și eu, cum știau toți oamenii mari și mici, că milioane de soldați îmbrăcați în felurite uniforme viețuiesc în tranșee din care se împușcă unii pe alții. Știam și eu, cum știau toți oamenii mari și mici, că așa cum pământul suge ploaia care cade asupra lui, suge și sângele celor căzuți, prinde trupurile morților, le topește în țărână, și le acoperă cu iarbă grasă, verde.

Dar tunurile băteau tare departe și glasurile lor nu se auzeau până la noi.

Și nădăjduiam că tunurile vor continua să bată departe, și pe urmă vor tăcea, și se va întinde iarăși peste întregul pământ liniștea păcii.

Mă aflam în clasa a patra primară. Îmi pierdeam mai mult de jumătate de zi cu băiatul cel mare al cârciumarului Bucur, de lângă gară. Îi eram, ca să zic așa, un fel de meditator, deși pramatia era de aceeași vârstă cu mine. Îi spuneam pe dinafară de zeci de ori lecția de istorie, ori lecția de științe naturale, ori lecția de religie, îi scriam pe caiet și apoi îi explicam, până începea să mă doară gura, socotelile la aritmetică, încercam să-l învăț să cânte,

— Un'te duci tu, mielule?
— La pășune, domnule.
— Cin'te taie, mielule?
— Măcelarul, domnule.
— Cin'te mâncă, mielule?
— Dumneavoastră, domnule…

Și afurisitul, fie că-și bătea joc de mine, fie că într-adevăr nu se prindea nimic de capul lui, cum nu se prinde nuca de perete, a doua zi rămânea mut la orice întrebare i-ar fi pus învățătorul.

Dar părinții lui, domnul Bucur Bucurescu, cel cu mustața groasă pe buză și cu obrajii mari, bucălați și roșii, și cucoana Saulina, cea oacheșă și voinică, băgau de seamă că-mi dau toată osteneala și că nu sunt cu nimic vinovat de lipsa de râvnă la învățătură a odraslei lor și mă miluiau din când în când cu o băncuță, ori chiar cu un leu-doi, ceea ce era pentru mine și pentru ai mei o adevărată avere, sau îmi aruncau un covrig ori o punguliță cu roșcove. Covrigul și roșcovele le ronțăiam îndată, dar banii îi adunam cu grijă.

Așa se făcuse că în iarna aceea strânsesem douăzeci și ceva de lei, o sumă grozav de mare, pe care nu știu dacă, în afară de bogătani, de popă, de învățător și de notar, o mai avea careva în casă în tot satul, îi arătasem comoara tatei.

— Dar tu ești bogat, Darie. Cu banii ăștia am putea să ne cumpărăm bilete de tren și să mergem dincolo de Ploiești, la Muru să-l vedem pe frate-tău Gheorghe. De câțiva ani e popă. Nu ne mai scrie. Poate că i-o fi pus Dumnezeu mâna în cap și-o fi adunat ceva avere. Să ne ducem să-l vedem,

Darie. Poate l-o lăsa inima să ne ajute și pe noi cu ceva din ce-a strâns, că nu mai putem să îndurăm lipsurile.

— Să mergem, tată.

Mă încânta peste măsură călătoria care mi se părea grozav de lungă, pe care o bănuiam plină de întâmplări neprevăzute și la care nu mă gândisem nici măcar în vis.

Tata s-a dus la gară și a întrebat de costul biletului.

— Opt lei până la Ploiești…

Când s-a întors, tata mi-a spus:

— Putem să plecăm. Ție îți cumpăr jumătate de bilet. Drumul până la frate-tău ne costă doisprezece lei, Darie.

Dar prea ești zdrențuit. Să-ți cumpăr cel puțin un paltonaș din banii ăștia ai tăi.

Ne-am dus împreună, dincolo de apă, la văru-meu Neagu Nasta, care ținea deschisă în Viorica prăvălie de haine de-a gata.

— Să-mi dai, nepoate Neagule, un paltonaș pentru băiat.

Au încercat pe mine câteva. Până la urmă mi s-a potrivit unul.

— Câte parale, Neagule?

— Un pol, nene Tudore.

— Ceva mai ieftior n-ai? Că sunt cam șubred la pungă.

— Ba am, nene Tudore.

— Ceva ieftin de tot.

A trecut văru-meu Neagu Nasta în fundul prăvăliei, a căutat prin rafturi și a venit cu un paltonaș cenușiu-închis.

— Uite, ăsta cred că i se potrivește.

L-am îmbrăcat, nu prea mi se potrivea. Avea mânecile lungi și cădea pe mine larg ca un sac. În afară de asta, pe spinare, purta vreo trei petice, într-adevăr micuțe, prinse cu mașina, abia se vedeau.

— Dar ăsta e un palton vechi.

— Nu, nene Tudore. Nu e vechi. E nou. L-au mâncat însă moliile în câteva locuri. Și l-am peticit. Aproape că nu se cunoaște. Ți-l las la zece lei.

— E adevărat. Nu prea se cunoaște.

După o tocmeală aprigă de vreo două ceasuri, l-am cumpărat cu șase lei.

— Eh, stăm bine. Ți-am cumpărat palton. Cumpărăm bilete, și mai avem doi lei. Unu o să-l lăsăm acasă, maică-ti, pentru gaz, pentru chibrituri, pentru sare de lămâie. Unu o să-l luăm cu noi, așa, pentru orice-ntâmplare. E bine să ai un ban la tine, când pleci la drum lung.

— Când plecăm, tată?

— Eu zic să plecăm mâine seară…

Până în seara plecării n-am dormit. Era o iarnă mai mult dulceagă, cu cețuri dese și cu soare mic și galben, care abia se vedea, zgribulit și parcă înghețat și el acolo în naltul cerului. Seara am luat trenul din gară de la noi din Omida și în zorii zilei ne-am dat jos la Chitila. Tata m-a lămurit:

— La zece kilometri de aici se află Bucureștii. O să-l vedem la întoarcere. Cu biletul ăsta nu putem merge. Trebuie să așteptăm aici trenul care o să ne ducă spre Ploiești și mai departe.

Am așteptat trenul. Nu dormisem toată noaptea. Mă uitasem la călători, le ascultasem povestirile, înghițisem fumul gros și greu al tutunului. Tata mai ațipise nițel. Mă uitam pe geam și nu vedeam decât lespezi mari de întuneric și numai ici, colo într-o gară singuratică, luminile puține ale felinarelor cu gaz. Mai vedeam prin gări umbre de oameni cărora nu izbutisem să le deslușesc obrazul.

Dacă nu vezi obrazul cuiva, e ca și cum nu l-ai vedea.

Când se apropiaseră însă zorile, privisem câmpurile acoperite de zăpadă măruntă și mă bucurasem zărind, prin ceața subțire, satele risipite în depărtări. Știam că lumea era mare, acum însă mi se părea că ea e mai mare, mai largă decât în închipuirea mea.

După un ceas și ceva de așteptare pe peronul deschis tuturor vânturilor, printre călătorii zgribuliți ca și noi de frig și printre soldații care stăteau pe lădițele lor ca pe niște scăunașe, răbdători, triști și tăcuți, ne-am urcat într-un alt tren care a intrat și s-a oprit în gară supraîncărcat de oameni. Cu greutate ne-am găsit loc. Ar fi fost și mai greu dacă am fi avut, cum aveau alții, bagaje. Plecasem ușori-ușurei, cu mâinile goale.

La Ploiești, grozav am râvnit să pot cumpăra o gogoașă. Striga un băiat cam de vârsta mea, cu o tavă mare, legată de gât:

— Gogoși calde, gogoși. Gogoșile! Caldele! Frig și ard…

Gogoșile… Caldele…

Tata mi-a mirosit gândul.

— N-aș vrea să schimbăm francul. Poate că satul în care locuiește frate-tău nu e tocmai lângă gară și o să avem nevoie de o căruță ori de vreo sanie, ca să nu fim nevoiți să facem drumul pe jos.

— Păstrează leul, tată, nu-mi plac gogoșile.

Tata a păstrat leul în pungă.

Dincolo de Ploiești, după două-trei stații, am coborât într-o gară mică, pe un peron pustiu, bătut de toate vânturile iernii, care aci, lângă marile dealuri ale Prahovei, era mai aspră.

— S-a schimbat vremea, Darie. Ți-e frig?

— Nu, tată.

— E bun paltonul de la văru-tău Neagu.

— Îmi ține cald.

În dosul gării aștepta o birjă, o căruță veche la care erau înhămate două mârțoage costelive lângă care, mărunt și îndesat, frecându-și mâinile goale, tremura un moșneag.

— Ai putea dumneata să ne duci până la Muru?

— Aș putea. Că d-aia stau aici. Aștept clienți.

— Și câte parale o să ne ceri?

— Un leu.

Ne-am urcat în căruța hodorogită, pe capră, amândoi lângă birjar.

Peste un câmp pustiu, îngropat sub zăpada vânătă, pe jumătate topită, căruța ne-a purtat îndelung. Caii abia înaintau la pas.

— La cine mergeți la Muru?

Tata i-a răspuns cu mândrie în glas.

— La fiu-meu, la popa Gheorghe.

— Ești tatăl popii?

— Da.

Simțeam cum tata se umflă-n pene.

Omul s-a uitat la straiele noastre puțin arătoase și a dat din cap.

— Se poate.

— Știi unde stă popa Gheorghe?

— Păi dacă sunt din Muru!… Chiar peste drum de mine stă. O să aveți bucurie mare…

Nici noi nu l-am întrebat, nici el nu s-a grăbit să ne spună cam ce anume bucurie avea să ne aștepte în casa lui frate-meu.

Satul în care am ajuns cam pe la amiază era un sat de câmp, asemănător satelor de prin părțile noastre. Aceleași ulițe strâmbe și murdare, aceleași garduri putrede, aproape căzute, același fel de case – mai curând cocioabe – înconjurate de salcâmi înalți ca și pe la noi. Sat sărac de câmp. Undeva, în urmă, în zare, se vedeau dealurile ondulate și, pe coastele acestor dealuri, sondele.

— Acolo, unde sunt sondele acelea, se scoate din pântecul pământului petrol, Darie.

M-am mirat că oamenii din apropierea petrolului erau atât de săraci, cum se vedea și din locuințele lor și din înfățișarea celor câțiva pe care-i întâlnisem de-a lungul șoselei. Mirării mele i-a răspuns moșneagul:

— De multe o să te miri prin părțile astea, băiatule, dacă o să stai mai mult timp la popa al nostru. Dar uite, am ajuns. Aici stă popa Gheorghe.

Ne-am oprit la poartă – vorba vine, poartă – o biată ușă dată în lături. În fundul ariei se ridica o casă cu prispă lungă, cu patru stâlpi de lemn, măruntă, acoperită cu tablă ruginită. De-a dreapta și de-a stânga ușii, două ferestre. Curtea goală, pustie. Ne-am dat jos. Tata și-a căutat punga și a scurmat în fundul ei, după leul rotund de argint.

— Poftim leul. Și-ți mulțumesc.

Omul a luat banul, l-a apropiat de ochi, l-a întors pe o parte și pe alta și a tresărit.

— Stai, omule, mi-ai dat un ban bulgăresc.

— Cum bulgăresc?

— Uită-te și dumneata la el. Nu e leu de-ai noștri. Nu mi-l primește nimeni.

— Cum nu e leu de-ai noștri?

— Nu. E bulgăresc. Uită-te la rege. Are nasul lung. Al nostru are nasul mai scurt și poartă barbă. Ăsta, năsosul, e regele bulgarilor. E adevărat că e tot neamț ca și regele nostru, dar nu e regele nostru… Și banul năsosului nu umblă la noi. Ce să fac cu el, cu un leu bulgăresc? A? Te-a păcălit ăl care te-a pricopsit cu el. Dă-mi altul.

— Așteaptă puțin.

Tatei i s-a întunecat obrazul. Era destul de neplăcut pentru el, ca și pentru mine de altfel, să venim la frate-meu, pe care nu-l văzusem de atâția ani, și să-i spunem: Părinte, dă-ne un franc să plătim căruța care ne-a adus de la gară până aici, pentru că singurul nostru leu nu e bun.

Bătrânul a coborât de pe capră. Pesemne știa el ce știa. A luat o bucată ruptă de sac și a început să-și frece mârțoagele din care ieșeau aburi. Am intrat în casă la frate-meu. Ușa era dată de perete. În tindă se afla, așezată pe niște crăcane, o albie peste care o femeie aplecată spăla niște cârpe.

— Aici stă popa Gheorghe?

Femeia ne-a răspuns înțepată, fără să-și ridice ochii de la lucrul ei.

— Aici…

— E acasă?
— Nu e acasă. E la biserică. Are un botez.
— Da coana preoteasă e acasă?
— Este. Da ce aveți dumneavoastră cu ea?
În fața femeii, care încă nu binevoise să-și ridice privirile spre noi și al cărei glas era rece și arțăgos, tata și-a pierdut o clipă firea.
— Păi… popa Gheorghe e feciorul meu.
Abia atunci femeia ne-a cinstit cu o aruncătură de ochi.
— Da?
— Da. Popa Gheorghe e feciorul meu…
— O fi… De unde vrei să știu eu?
S-a aplecat iarăși pe albia ei și-a început să frece, cu și mai multă ciudă, peticele, cu o coajă verzuie de săpun.
— Și-ai venit cumva să-i ceri parale?
— Am venit să-l văd…
— O să-l vezi. Poftim dumneata în casă la preoteasă…
Am deschis ușa și am intrat în odaie. O femeie blondă, cu părul lung și galben ca grâul și cu fața albă ca hârtia, stătea întinsă pe un pat de fier acoperit cu o pătură, și ținea lângă ea, la sân, un copil care părea adormit. Într-un colț al odăii, culcat într-o albioară, dormea alt copil mai mare.
— Bună ziua, Marioară…
— Bună ziua…
Tata își luase căciula din cap și o frământa în mâini, neștiind parcă ce să spună.
— Am venit să-l vedem pe Gheorghe. Am venit să te vedem și pe dumneata.
Abia atunci femeia s-a uitat cu interes la obrazul tatei.
— Dumneata ești tata-socru?
— Da.
— Și ăsta e Darie?
— Da! am răspuns eu, bucuros că nevasta frumoasă a lui frate-meu știa de existența mea pe lumea asta.
— Luați loc. Așezați-vă cum vă vine mai bine. O să vie și Gheorghe acum. A născut o femeie la marginea cealaltă a satului și, cum sunt semne că nu-i va trăi copilul până mâine, l-a chemat moașa la biserică, să-l boteze.
— Da ce, dumneata ai născut iar?

Primisem cu un an înainte o scrisoare în care frate-meu ne spusese că a câștigat un copil.

— Da, am născut alaltăieri o fetiță.

Cum noi căutam un loc să ne așezăm, ea și-a strâns picioarele și ne-a făcut loc pe pat. M-am așezat eu. Tata a rămas în picioare.

— Scoateți-vă paltoanele.

Eu mi-am scos paltonașul. Am rămas într-o flanelă, veche, ruptă în coate. Tata a rămas îmbrăcat cu zăbunul lui. Nu mai avea pe dedesubt decât o cămașă de zile mari.

Odaia era lipită cu pământ galben pe jos. Într-un colț, o sobă oarbă, caldă. Geamul era aburit și, când m-am uitat, n-am văzut nimic prin el. În tindă auzeam clipocitul apei din albie și pe femeia îndoită de mijloc, murmurând parcă un blestem printre dinți. Poate mi se părea mie. Femeile mormăie uneori fără nici un motiv, ca ursul…

— A venit mama la mine de câteva zile. Mă mai ajută. Cu doi copii și acum, după naștere, e greu.

— Și când o să te duci la școală, cu cine o să lași copiii acasă?

— Am avut până acum câteva zile o fată în casă. Au venit părinții și au luat-o s-o ducă la Ploiești, la un stăpân mai înstărit. Acum sunt și eu în concediu trei-patru săptămâni, până mai crește nițel copilul.

Îi râdeau ochii în cap și obrazul ei frumos era tot numai lumină albă. Era așa de tânără! Și avea doi copii… Pentru început nu erau mulți…

Când am auzit pe cineva scuturându-se de noroi în fața casei, înainte de a intra, am știut că e frate-meu.

Ultima dată, când îl văzusem, avea douăzeci de ani și era atât de frumos! Trecuse mult de atunci, dar eu nu-i uitasem chipul.

A intrat și s-a repezit la noi să ne îmbrățișeze și să ne sărute pe obraz. Era înalt, îmbrăcat cu un antereu lung, ponosit. Și acest bărbat tânăr avea o barbă lungă, în care răsăriseră de timpuriu fire albe. Obrazul lui nu era senin, ci palid, aproape galben. Și-a luat căciula din cap și atunci am băgat de seamă că și părul îi albise pe alocuri. Am știut numaidecât că frate-meu, cu popia lui, nu numai că nu adunase avere, dar poate că abia avea cu ce să-și ducă viața de la o zi la alta – dacă avea.

— Aș vrea să-ți spun ceva, Gheorghiță…

L-a tras afară tata. Frate-meu a intrat apoi în casă, a șoptit ceva nevestii. La răspunsul ei, dat din cap, frate-meu s-a dus și a vorbit cu birjarul care aștepta lângă cai:

— Lasă că o să-ți plătesc eu mâine-poimâine…

— Paște, murgule… De unde, părințele? Că n-ai aracan de mama sfinției-tale, după ce bea apă…

Vorbise tare birjarul. Auzisem. Ni s-a strâns inima…

Am rămas două zile musafiri, cu chipurile triste, ca de pământ. Cum pleca frate-meu de acasă cu tata, pe care îl ducea la primărie să-l prezinte oamenilor, ori în sat, după treburile pe care le avea, soacra lui frate-meu nu se sfia de mine, mormăia într-una:

— A venit tată-său după el. Să-i dea bani. A venit să-i dea bani…

— Lasă, mamă, și dumneata. Mai taci…

— Cum să tac, Marioară? A venit să-i dea bani. Să fi venit să-i aducă… Nu cu cerșitul… Așa sunt toți țăranii…

— Te rog, mamă, lasă și dumneata… Taci, că aude băiatul ăsta…

— D-aia și spun, să audă… Să audă… Auzi, mă, ori n-auzi?

— Aud, mătușă. Aud. Că doar n-oi fi fudul de urechi…

— După ce că n-ai cămașă pe tine și-ai venit la frate-tău pocâltit de foame, mai ești și obraznic…

— Am să-i spun, mătușă, n-avea nici o grijă, am să-i spun tot ce vorbești despre noi. Ba încă o să mai adaug și de la mine…

— Darie!

— Păi dacă mă întărâtă…

— E necăjită și ea cu sărăcia. Ține încă cinci copii prin școli, singură, de când a murit tata…

Popa Radu, care murise de curând și de care-mi vorbea țața Marioara, zâmbea blând dintr-o fotografie prinsă în ramă de lemn în perete, lângă icoana Maicii Domnului. Purta barbă mare și stufoasă până la brâu.

— Avea barbă roșie popa Radu, nu?

— Barbă roșie. Că, dacă n-ar fi avut barbă roșie, nu l-aș fi luat eu de bărbat. Din asta mi s-a tras. Mai bine l-aș fi luat pe popa Ilie, de la Urlați. Acela trăiește și acum și-și piaptănă barba neagră. Nu s-a grăbit să moară ca nepricopsitul de popă-al meu.

— Mamă!

— Dar ce? Nu-i așa? Nu trăiește popa Ilie? Trăiește! Și nare barbă neagră? Are! Atunci?

Am început să râd. A zâmbit și mătușa. Cu toate câte le spunea, n-o credeam rea. O chinuise și-o chinuia și mai tare, de la moartea popii Radu,

sărăcia. Cinci-șase copii de crescut, de ținut cu anii prin școli. Treabă grea pentru o biată femeie. Frate-meu îi spunea tatii.

— E greu. E greu de tot, tată. Cum să mă ajung? Patruzeci de lei pe lună. Atâta câștig. Și nevastă-mea câștigă și ea patruzeci. Copii au venit unul după altul. O mai ajutăm și pe soacră-mea. Satul e sărac. Uneori, din puținul pe care-l am, trebuie să mai sprijin pe unul, pe altul. Oamenii te știu că ai leafă, te văd îmbrăcat în sutană, îți văd nevasta cu o rochie mai ca lumea pe ea, te cred înstărit. Și într-adevăr, sunt mai înstărit decât oricare altul de aici. Te pomenești ba cu un bărbat, ba cu o femeie: împrumută-mă, părinte, cu doi lei.

Ai, n-ai, cauți și-l împrumuți. Ori: împrumută-mă, părinte, cu un ciurel de făină. Ai, n-ai, trebuie să-i dai omului, că nu te crede. Dai unuia, dai altuia. Aduni cu o mână și dai cu două…

— Dar oamenii nu lucrează la sonde? Sondele sunt aproape.

— Unii dintre ei lucrează.

— Și nu câștigă?

— Mai nimic. Câștigul e al stăpânilor. Îmi vine câteodată să blestem ziua în care am plecat să învăț carte. Poate că dacă n-aș fi învățat carte, n-aș fi învățat nici să gândesc și aș fi fost mai fericit…

La masă, înghesuială. Pâinea și ciorba erau măsurate.

Mâncăm cu sfială. Parc-am fi mâncat din carnea lui frate-meu.

— Să plecăm, tată.

— O să plecăm, Darie. Dar cu ce? În tren nu ne putem sui fără bilete…

A alergat frate-meu cine știe pe unde și ne-a făcut rost de bani de tren. Cu aceeași birjă ne-a condus la gară. Și-a luat bună ziua de la noi.

Aveam să-l revedem abia peste mulți, foarte mulți ani.

Am ajuns în Gara de Nord. Până la plecarea trenului, aveam mai bine de un ceas de așteptat.

— Hai, Darie, să-ți arăt orașul.

Am trecut prin gară și ne-am plimbat două-trei sute de pași pe Calea Griviței. Era ceață, moină, noroi. Oamenii umblau pe străzi grăbiți și zgribuliți. Deși nu era încă vremea prânzului, în niște cârciumi lungi și întunecoase, cu ferestrele mari, aburite, se auzeau cântece de lăutari…

— Pe aici oamenii petrec ziua-n amiaza mare și când nu e sărbătoare…

— Niscaiva bețivani. Nu te uita la ei. Poate că unii din ei or fi trăind mai greu ca pe la noi, Darie.

Un grup de oameni – bărbați, femei, copii – desculți și rupți de li se vedea pe alocuri pielea, se încălzeau într-un gang la o sobă măruntă și groasă care fumega. Ofemeie înfofolită în niște bulendre clănțănea un cleşte și striga cât o lua gura:

— Castanile! Cumpărați castanile! Coapte castanile!

Nu se oprea nimeni să cumpere…

— Hai la gară, tată. Să nu pierdem trenul…

Ne-am dus la gară.

Cu aceste imagini și cu aceste amintiri am rămas eu din întâia întâlnire, fugară, cu o margine a Bucureștilor.

Dar nu acela era București…

În închipuirea mea, orașul trebuia să fie miraculos, fabulos, cu taine, pe care voiam și aveam să le cunosc…

Acum mă aflam iarăși la marginea lui.

Mâine voi intra în oraș.

Odată cu răsăritul triumfal al soarelui de vară voi intra în oraș.

Auzeam de pe acum un glas care mă chema, care mă momea:

— Vino, Darie… Vino și vezi minunata cetate…

Pașii patrulelor nemțești se auzeau pe aproape.